Coordonatori: Comandor dr. Marian MOŞNEAGU
Colonel dr. Petrişor FLOREA
Dr. Cornel ŢUCĂ

ARMATA ROMÂNĂ
ŞI
SOCIETATEA CIVILĂ

- studii şi comunicări prezentate la sesiunea ştiinţifică dedicată Zilei Arhivelor Militare şi aniversării a 92 de ani de la înfiinţarea Centrului de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice şi a 145 de ani de la înfiinţarea Serviciului Istoric al Armatei -

Piteşti, 28 iulie 2012

Editura Istros
2012

Colectiv redacţional: Colonel ing. Marius OLTEANU
Dr. Iulian BOŢOGHINĂ
Dr. Leontin STOICA
Prof. Cristian ENACHE
Prof. Daniela MANOLESCU

Operaţii tehnico-editoriale: Prof. Cristian ENACHE - coordonator
Oana BURGHELEA
Dana MANOLESCU
Mihaela OLTEANU
Felicia ŢUCĂ

Coperta: Dr. Cornel ŢUCĂ
Prof. Cristian ENACHE

Responsabilitatea asupra conţinutului ştiinţific al studiilor şi comunicărilor prezentate revine exclusiv autorilor (art. 25, Cod Penal). Materialele publicate au fost incluse în volum în forma tehnoredactată de către autori. Studiile, comunicările şi rezumatele în limba engleză aparţin autorilor.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
ARMATA ROMÂNĂ ŞI SOCIETATEA CIVILĂ - STUDII ŞI COMUNICĂRI. Sesiunea ştiinţifică (2012; Piteşti)
Sesiunea ştiinţifică „Ziua Arhivelor Militare": Armata română şi societatea civilă - studii şi comunicări: Piteşti, 28.07.2012/ed.:
comandor dr. Marian Moşneagu, col. dr. Petrişor Florea, dr. Cornel Ţucă - Brăila: Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2012
ISBN 978-606-654-036-0

I. Moşneagu, Marian (ed.)
II. Florea, Petrişor (ed.)
III. Ţucă Cornel (ed.)

355(498): 316(498)

Editură acreditată de către C.N.C.S.I.S.
Tiparul a fost executat la Editura Paradigme, 0745169717

CUPRINS

MESAJUL ŞEFULUI STATULUI MAJOR GENERAL PRIVIND SĂRBĂTORIREA ZILEI ARHIVELOR MILITARE 5

PARTEA I ARMATA ROMÂNĂ ŞI SOCIETATEA CIVILĂ 7

Gelu DAE – Construcţii feroviare noi în timpul războiului pentru cucerirea independenţei de stat a României 9

Doina TODERIŢĂ, Victorina GUSTĂREAŢĂ – Personalităţi militare care au marcat începuturile activităţii Institutului Geografic Militar 11

Prof. dr. Cornel ŢUCĂ – Relaţia România - Comisia Europeană a Dunării în analiza scriitorului Jean Bart (Eugeniu Botez) 18

Istoric Traian Tr. CEPOIU – Germanofilismul românesc în sfera politicului şi armatei din perioada Primului Război Mondial 28

Dr. Leontin STOICA – Situaţia epidemiologică din cadrul Diviziei II Infanterie la începutul anului 1917, în prezentarea generalului Nicolae Vicol 36

Doina TALAŞMAN – Consideraţii privind raporturile dintre istorie şi sociologie, respectiv armată şi societate 44

Dr. Alexandrina CUŢUI - Intrarea Armatei Române şi sărbătorirea Unirii la Suceava 52

Inspector de poliţie Luciana-Teodora CHIFAN – Consideraţii privind viaţa şi activitatea lui Emil Haţieganu 58

Dr. Lucian PETRAŞ – Aspecte ale activităţii militare şi politice desfăşurate de generalul Sabin Banciu 64

Elena ZÎRNĂ, dr. Iulian BOŢOGHINĂ – Cadrul legislativ, organizarea şi activitatea pentru ocrotirea orfanilor din război în România postbelică (1918-1920) 67

Costin SCURTU – Aspecte ale relaţiilor dintre Armata Română şi societatea civilă în Dobrogea interbelică..... 74

Comandor dr. Marian MOŞNEAGU – Presa română interbelică şi starea de asediu. Cazul Alba Iulia 82

Mihaela PRALEA – „Revista grănicerilor” şi „Grănicerul” publicaţii despre rolul şi menirea ostaşilor de la frontieră (1920-1982) 89

Dr. Luminiţa GIURGIU – Concepţia Consiliului Superior al Apărării Ţării privind dezvoltarea drumurilor în perioada interbelică 91

Cornelia GHINEA – Cu 74 de ani în urmă, armata îşi conducea regina pe ultimul drum 95

Colonel drd. Dan PRISĂCARU – Alianţele politico-militare ale României în vâltoarea anilor 1938-1940. Spulberarea ultimelor iluzii ale securităţii colective 98

Dr. Florin C. STAN – Pogromul de la Iaşi (1941) - comportamente asincronice: militarii români, trupele germane şi populaţia civilă 114

George-Mihai TALAŞMAN – Ţăranul-soldat şi dorul de casă 121

Tiuţa DRUGĂU – Încadrarea în muncă a militarilor italieni din lagărul Oeşti-Argeş 124

Lucian SPIRIDON – Atacurile aviaţiei sovietice asupra judeţelor din Moldova, pe parcursul anului 1944 128

Drd. Teodora GIURGIU – Stadiul îndeplinirii obligaţiilor prevăzute de articolele 4-7 din Convenţia de armistiţiu la 30 septembrie 1946 132

Viorel DRUGĂU, George ROTARU – Aspecte privind Armata Sovietică în România 139

Lt.col. Valentin TĂNASE – Armata Română în campania electorală din 1946 149

General de brigadă (rtr.) ing. Mihai POCORSCHI, Colonel (rtr.) Corneliu TÂRNOVEANU – Direcţia Generală a Serviciului Muncii de pe lângă Consiliul de Miniştri al Republicii Populare Române 154
Drd. Lucian-Teodor PRICHICI – Consideraţii privind marcarea în presa comunistă românească din 1956 a momentului întoarcerii unei părţi din tezaurul cultural, istoric şi artistic al României depozitat la Moscova între 1916-1917 160

PARTEA a II-a REPERE ISTORICE 171
Doru BERBEC, Roxana NICULOIU – Ctitorii ale boierilor musceleni 173
Alin PÎRVU – Scurt istoric al obştii din satul Jupâneşti 178
Cosmina LĂZĂRESCU, Marinel LĂZĂRESCU – Colonel Carol Beghenau. Repere biografice 181
Nicolae DUMITRACHE – O mare personalitate a Armatei Române, generalul argeşean Constantin Christescu (1866-1923) 185
Dr. Tănase TIBERIU – Intelligence-ul românesc între tradiţie şi modernitate 188
Ionela IONIŢĂ – Legislaţie şi reglementări privind Arhivele Militare 193
Conf. univ. dr. Gavriil PREDA – Un episod inedit în raporturile româno-ruse de la începutul secolului al XX-lea 199
Cdor. conf. univ. dr. Olimpiu-Manuel GLODARENCO, Cdor. Ionel-Dan CIOCOIU – Războiul naval în Marea Nordului, în anul 1915 205
Prof. dr. Marius CÎRJAN – Fortification Systems of Belgium, Germany and France Before the <<Great War>>: Historical, Organization and Military Value 210
Alin SPÂNU – Colonelul Nicolae Condeescu, şeful Secţiei Informaţii din Marele Cartier General în Războiul de Întregire (1916-1919) 215
Ionel BURLACU – Primul ataşat militar al României la Washington maiorul Teiuşanu Livius 219
Dr. Cornel POPESCU – Henri Mathias Berthelot 222
Drd. Maria PETRAŞ – Organizarea şi desfăşurarea alegerilor parlamentare din judeţul Arad (1919-1927) 228
Drd. Viorel ROŞU – Politica externă a României (septembrie 1940 - ianuarie 1941) 241
Drd. Victor MARTIN – Consideraţii privind schimburile comerciale ale României cu statele europene în perioada octombrie 1940 - iunie 1943 246
Colonel (rtr.) Constantin CHIPER – Eroul de la Ţiganca, general de brigadă Gheorghe Niculescu .. 257
Vasile R TUDOR – Escadrila 2 Recunoaştere pe Frontul din Est în anul 1943 260
Prof. dr. Dan-Ovidiu PINTILIE – Conferinţele administrative, din anul 1943, privind dezvoltarea economică şi socială a judeţelor Argeş şi Muşcel 265
Ileana CATANĂ – Pregătirea ofiţerilor Armatei Române în şcolile militare (1948-1949) 270
Dr. Petre OPRIŞ – Reorganizarea Armatei Române, la începutul anilor ’60 276
Comandor (M) Mihail COLCER – Războiul arabo-israelian din anul 1967 Războiul de şase zile ... 282
Colonel (r) Remus MACOVEI – Misiunea secreta „Sirius” 293
Conf. univ. dr. Alexandru OŞCA – Despre o criză aparent depăşită 300
Arhivist Mihaela ORJANU – Consiliul Internaţional al Arhivelor (C.I.A.) şi adoptarea *Codului de deontologie arhivistică* 305
Dr. Robert STĂNCIUGEL – Istoria Sud-Estului European în epoca modernă până la declanşarea Primului Război Mondial (partea a III-a) 308
Lucrări apărute sub egida Arhivelor Militare Române 326

MESAJUL

ŞEFULUI STATULUI MAJOR GENERAL

PRIVIND SĂRBĂTORIREA ZILEI ARHIVELOR MILITARE

La 26 iulie, de Ziua Arhivelor Militare, Armata României îi omagiază pe camarazii ofiţeri, subofiţeri, maiştri militari şi pe salariaţii civili care, de-a lungul anilor, au contribuit la conservarea şi salvarea pentru posteritate, uneori în condiţiile vitrege ale războaielor, a fondului de documente, fotografii, acte normative, lucrări editate şi produse cartografice ce alcătuiesc patrimoniul arhivistic militar, oglindă a evoluţiei organismului militar naţional, precum şi a eroicelor acţiuni de luptă şi fapte de arme ale ostaşilor români.

În această zi de sărbătoare, mă adresez dumneavoastră, arhiviştilor militari, cerându-vă să utilizaţi toate mijloacele moderne de prelucrare, stocare şi acces la informaţiile de interes istoric de care dispuneţi pentru păstrarea şi valorificarea ştiinţifică a tezaurului arhivistic al Armatei României.

Astăzi, tradiţiile Depozitului de Arhivă al Armatei, înfiinţat în urmă cu 92 de ani, la 26 iulie 1920, prin Ordinul nr. 4 al Marelui Stat Major, sunt continuate, în mod onorant şi responsabil, de Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, care conservă mărturiile documentare ale Armatei României şi care stochează şi securizează fondurile de arhivă istorică şi memorialistice, precum şi preţioasele colecţii legislative şi bibliofile.

De-a lungul celor 145 de ani de existenţă, Serviciul Istoric al Armatei, prin structurile subordonate, a gestionat, prelucrat şi păstrat în condiţii optime valorosul tezaur documentar al oştirii, printr-un efort constant de dăruire şi competenţă profesională în care se regăsesc activitatea neobosită, experienţa şi sacrificiile cotidiene ale generaţiilor de arhivari, arhivişti, bibliotecari, documentarişti, muzeografi şi istorici, militari şi civili care, în vreme de război sau pe timp de pace, în condiţii speciale de lucru, şi-au îndeplinit exemplar datoria.

Domnilor ofiţeri, maiştri militari, subofiţeri, soldaţi şi gradaţi profesionişti, salariaţi civili,

Cu prilejul Zilei Arhivelor Militare vă cer să rămâneţi consecvenţi preocupărilor dumneavoastră remarcabile de păstrare şi valorificare ştiinţifică a fondului arhivistic al Armatei României, precum şi demersului salutar de implementare a metodelor moderne de prelucrare informatizată şi arhivare electronică.

În numele conducerii Statului Major General şi al meu, personal, vă transmit aprecierea şi admiraţia noastră pentru competenţa, pasiunea şi responsabilitatea cu care vă îndepliniţi această nobilă misiune. Vă asigur de tot sprijinul şi susţinerea logistică necesare operaţionalizării şi eficientizării activităţilor specifice, precum şi valorificării în folosul generaţiilor viitoare a inestimabilelor lecţii de competenţă şi virtuţi ale trecutului Armatei Române.

Vă felicit pentru activitatea prestigioasă pe care o desfăşuraţi şi vă urez multă sănătate şi fericire alături de cei dragi, precum şi împlinirea tuturor aspiraţiilor personale şi profesionale.

L A M U L Ţ I A N I !

ŞEFUL STATULUI MAJOR GENERAL

General-locotenent

Dr. Ştefan DĂNILĂ

PARTEA I

ARMATA ROMÂNĂ
ŞI
SOCIETATEA CIVILĂ

CONSTRUCŢII FEROVIARE NOI ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI PENTRU CUCERIREA INDEPENDENŢEI DE STAT A ROMÂNIEI*

Gelu DAE*

Purtat în perioada 1877-1878 alături de Rusia, împotriva Imperiului Otoman, Războiul pentru cucerirea independenţei de stat a României constituie un moment deosebit de important al istoriei noastre şi reprezintă condiţia *sine-qua-non* a procesului de formare a României moderne.

În contextul asigurării premizelor câştigării Războiului, faţă de necesarul impus desfăşurării trupelor româno-ruse, al nevoilor de aprovizionare a armatei pe diverse etape, în fronturi de luptă, pentru executarea manevrelor militare şi evacuarea răniţilor şi prizonierilor, reţeaua de cale ferată s-a dovedit a fi insuficientă.

La începutul anului 1877, România dispunea de 1.264 km de cale ferată şi un parc de material rulant format din 110 locomotive cu aburi de diverse tipuri constructive, precum şi de peste 2.000 de vagoane de călători şi marfă de capacităţi diferite, ceea ce nu s-a dovedit a fi un număr suficient necesarului solicitat de către armată, vagoane care erau într-o stare precară şi necorespunzătoare din punct de vedere tehnic.

La 4 aprilie 1877, la Bucureşti, s-a semnat, de către Mihail Kogălniceanu, ministrul de externe al României şi de către baronul Dimitri Stuart, consulul general al Rusiei în România, Convenţia româno-rusă prin care se promitea trecerea liberă pe teritoriul României a armatei imperiale ruse, cu condiţia asigurării drepturilor politice ale statului român şi apărării integrităţii ţării.

În acest context, armatele imperiale ruse urmau să intre în ţară atât pe la Ungheni, cât şi pe la Galaţi şi să se îndrepte spre Balcani pe la Zimnicea, interesul nostru fiind ca trupele militare străine să tranziteze cât mai repede teritoriul ţării noastre, în scopul unei staţionări minime.

Având în vedere configuraţia reţelei feroviare la frontiera româno-rusă, precum şi iminenţa războiului, guvernul imperial rus şi statul major al armatei, după o analiză de tranzitare a României de către trupele ruseşti, a ajuns la concluzia că se impune şi este mai avantajos ca armata rusă să treacă frontiera pe la Galaţi decât pe la Ungheni, fapt pentru care s-a trecut, deîndată, în iunie 1877, la proiectarea liniei de cale ferată Tighina - Reni - Galaţi.

Construcţia liniei, în lungime de 304 km, a început în iulie 1877 şi după 100 de zile de lucru acerb, a fost dată în exploatare în iulie 1877, constituind un adevărat record chiar şi pentru vremurile de astăzi, prin prisma vitezei de execuţie, respectiv trei km/zi, preţul de cost fiind şi acesta foarte scăzut, de numai 85.000 ruble/km.

Lucrarea în sine nu a fost deloc simplă, pentru realizarea acesteia fiind folosiţi peste 13.000 de lucrători şi utilizate aproximativ 5.000 de căruţe.

S-au executat 5,3 milioane metri cubi de terasamente şi 204 poduri şi podeţe cu o lungime de 2.343 m.

Punerea în funcţie a acestei secţii de circulaţie a avut ca efect blocarea portului Giurgiu cu trupe şi efecte militare. Deblocarea acestei situaţii a constat în construirea unei linii de cale ferată care să se ramifice din linia Bucureşti-Giurgiu şi să ajungă la Zimnicea, de aici urmând să se facă trecerea Dunării pe malul bulgăresc, la Şiştov, cu feribotul.

Construcţia liniei a demarat în 15 septembrie 1877, pe distanţa de 64 km, între Frăţeşti şi Zimnicea şi s-a finalizat în 5 decembrie 1877.

Lucrările efective au constat în 533.500 metri cubi de terasamente şi construirea a două poduri, respectiv unul peste râul Vedea, în lungime de 60 metri şi un al doilea peste pârâul Pasărea, în lungime de 30 metri.

Trecerea Dunării între Zimnicea şi Şiştov s-a făcut cu ajutorul a două feriboturi cu abur, aduse cu mari eforturi de pe Rin.

În acest mod, prin construirea atât a liniei Tighina - Reni - Galaţi cât şi a liniei Frăţeşti -

---

* Pentru realizarea articolului autorul a folosit următoarele surse bibliografice: Ing. Popescu, Ilie, *Căi ferate, transporturi clasice şi moderne*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1987; General-maior ing. Nicolescu, Constantin, *Transporturi şi comunicaţii în Armata Română*, Editura Filaret, Bucureşti, 1992; Lăcriceanu, Şerban, *Istoricul tracţiunii feroviare din România*, Editura ASAB, Bucureşti, 2007.

* Director general adjunct al Autorităţii Feroviare Române.

Zimnicea, s-a rezolvat nu numai deblocarea celor două zone feroviare, dar s-a asigurat şi fluidizarea transporturilor militare spre şi dinspre teatrul de război, constituind, totodată, şi unul din factorii care au grăbit şi au înlesnit victoria armatei româno-ruse şi au condus la obţinerea independenţei de stat a României.

THE NEW RAILWAYS BUILDINGS IN THE TIME OF THE WAR FOR THE CONQUERING THE STATE INDEPENDENCE OF ROMANIA

Abstract

The article given a talk on the importance which had it the building of two railways lines Tighina - Reni - Galaţi, respectively Frăţeşti - Zimnicea, in the time of the War for the conquering the State Independence of Romania.

PERSONALITĂŢI MILITARE CARE AU MARCAT ÎNCEPUTURILE ACTIVITĂŢII INSTITUTULUI GEOGRAFIC MILITAR

Doina TODERIŢĂ*
Victorina GUSTĂREAŢĂ*

În condiţiile noi, generate de dobândirea independenţei depline de stat, ştiinţa şi cultura au cunoscut o înflorire remarcabilă, spiritul creator al poporului român afirmându-se cu putere în ţara liberă.

În anii 1878-1918 numeroşi ofiţeri şi-au adus aportul la propăşirea acestor domenii, au activat în învăţământul militar şi au publicat valoroase lucrări.

Ştiinţa geografiei, precum şi domeniile practice de aplicare a acesteia, geodezia, topografia, cartografia, au fost ilustrate de numele unor militari, precum Constantin Căpitănescu, Constantin I. Brătianu, Constantin I. Barozzi, Scarlat Panaitescu, cu o activitate deosebită, mai ales primii trei, care au realizat întâia hartă modernă a României, cunoscută sub numele de „Harta celor trei Constantin". Studiile generalului C. I. Brătianu, *Notiţe asupra chartelor actuale ale României, urmate de un proiect pentru alcătuirea chartei generale a regatului* (1888), *Instrucţiuni pentru determinări geodezice* (1895), *Însemnătatea hartei României pentru economia naţională* (1901), *Stabilirea regimului cadastral de care are nevoie România* (1903) etc., au pus accentul pe aplicabilitatea, îndeosebi pentru economia naţională, a cercetărilor din domeniile abordate[1].

Prin Decizia ministerială nr. 44/02.07.1874 apare primul *Atlas topografic* român, redactat de Depozitul de Război, pentru folosul ofiţerilor şi armatei în general[2].

Cel mai înalt for ştiinţific şi cultural al ţării, Academia Română, a numărat între membrii ei de onoare, activi sau corespondenţi şi cadre ale armatei.

În continuare, facem referire la activitatea unor distinşi ofiţeri ai armatei române, unii dintre ei membri ai Academiei române care şi-au adus un valoros aport la dezvoltarea geografiei sau geodeziei.

Unul dintre aceştia a fost **generalul de divizie Slăniceanu Gheorghe** născut la data de 23 aprilie 1835 în Bucureşti. A fost admis în cadrul Şcolii Militare de Ofiţeri din Bucureşti pe care o termină ca şef de promoţie[3]. Între anii 1854-1857 a fost ataşat al Institutului geografic al armatei austriece pentru ridicarea hărţii Munteniei. El a fost unul dintre primii autori militari care a abordat, în mod special, probleme teoretice ale tacticii si strategiei, acordând o mare atenţie aspectelor geografice ale celor două părţi componente ale artei militare. Strategia era definită ca „arta de a conduce efective mari pe o întinsă suprafaţă geografică", iar „ştiinţa geografiei şi topografiei formau baza oricărei acţiuni militare". În acest context, el a scos în evidenţă importanţa strategică a căilor de comunicaţie, a oraşelor şi satelor, pădurilor, munţilor, cursurilor de apă, care devin puternice obstacole şi pot forma bune linii de apărare. Despre căile de comunicaţie, el menţiona că „rolul lor strategic este mai important decât cel tactic, mai ales în ţările dezvoltate cultural, unde trupele nu se pot deplasa decât pe aceste căi"[4].

Numeroasele atribuţii îndeplinite de generalul Slăniceanu pe linie de comandă şi de conducere la nivelul armatei, nu l-au împiedicat să desfăşoare şi o bogată activitate teoretică, concretizată în elaborarea a numeroase studii şi lucrări. Astfel, în studiul apărut în 1864. „Drumurile de fier considerate ca linii de operaţii militare", se sugerau modalităţile de realizare în plan strategic a transporturilor şi manevrei de forţe şi mijloace. Din anul 1870 a început instrucţia militară propriu-zisă, regulamentele folosite fiind cele după care se pregăteau trupele din armata permanentă şi teritorială.

* Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti.
[1] *Istoria militară a poporului român*, vol. V, Editura Militara, Bucureşti 1988, p. 255.
[2] Monitorul Oastei numărul 19/24 iulie 1874, p. 803.
[3] Miniştrii Apărării Naţionale-Enciclopedie, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei - Bucureşti, 2012, p. 60.
[4] Teofil Oroian, Ion Emil, *Personalităţi ale gândirii militare româneşti*, vol. I, Editura Academia de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1997, p. 247-252.

La baza acestei instrucţii a stat „Manualul ostaşului miliţian“ elaborat de colonelul (la acea dată) Gh. Slăniceanu. În 1873, a fost editată „Istoria artei războiului de la începutul lumii şi până în zilele noastre şi funcţiile strategiei moderne cu aplicaţii de la războiul din 1866 şi 1870“, iar în 1876, „Curs de studii. Tactică şi strategie de geografie elementară“.

Personalitate complexă, generalul Slăniceanu a dat dovada calităţilor sale de ofiţer de stat major şi organizator militar. Ocupând cele mai înalte funcţii în ierarhia militară, numele său este asociat cu conducerea Statului Major Român în Războiul de Independenţă din 1877-1878[5].

Generalul de brigadă Brătianu Constantin, nume de rezonanţă în domeniul geografiei militare a urmat Şcoala militară de ofiţeri din Bucureşti (1862-1864), Şcoala de mine şi Şcoala de Stat major din Paris (1864-1867). După terminarea şcolii militare a fost ataşat grupului de ofiţeri austrieci care efectuau în ţara noastră lucrări de geodezie şi cartografie. S-a specializat în cartografie, lucrând în Franţa, Belgia şi Viena, iar din anul 1871[6]. Şi-a desfăşurat activitatea în cadrul Depozitului de Război, sub conducerea generalului Constantin Barozzi, unde a contribuit la modernizarea serviciului topo-geodezic al armatei.

A mai deţinut funcţiile de subşef al Marelui Stat Major şi director al Depozitului de Război, transformat în 1885, în Institutul Geografic al Armatei. A fost preşedintele comisiei pentru organizarea Secţiunii militare a Expoziţiei Generale Române din anul 1906, consacrată împlinirii a 1800 de ani de la cucerirea Daciei de către Traian şi a 40 de ani de domnie a Regelui Carol **I.**

A făcut parte din colectivul care a înfiinţat Societatea geografică română (1875) şi buletinul acesteia.

A desfăşurat o prolifică activitate ştiinţifică de-a lungul a peste patru decenii. Dintre lucrările sale amintim: *Notiţe asupra proiecţiei luminii la distanţe mari; Călătorii de stat major; Însemnătatea istoriei naţionale pentru instrucţiunea militară; Însemnătatea chartei ţării pentru apărarea naţională; Însemnătatea istoriei naţionale din punct de vedere militar; Însemnătatea hărţii ţării pentru istoria patriei şi neamului.* Generalul de brigada Brătianu Constantin a contribuit împreună cu G. Lahovari şi Grigore Tocilescu la elaborarea lucrării în patru volume - „Marele dicţionar geografic al României“ - alcătuit şi prelucrat după dicţionarele parţiale pe judeţe. Inginer de geniu, specialist în topografie a avut o contribuţie esenţială la elaborarea Hărţii României. El spunea că succesele militare se datorează în special ştiinţei, iar comandanţii trebuie să cunoască terenul pentru a avea succes în luptă.

Excelent topograf el a insistat în lucrările sale asupra necesităţii nivelului pregătirii topografice a personalului armatei, susţinând că această disciplină să-si regăsească un rol important în planurile şi programele din învăţământul militar. Ca director al Institutului Geografic al Armatei şi ca profesor în diverse instituţii de învăţământ, Brătianu Constantin a acţionat stăruitor în sensul materializării cerinţelor de mai sus.

În propunerile sale referitoare la organizarea administraţiei centrale a Ministerului de Război, generalul de brigadă Brătianu Constantin aprecia importanţa Institutului Geografic al Armatei pe care îl considera ca un serviciu ştiinţific, având scopul de a veni în ajutorul armatei şi naţiunii oferind date geografice şi statistice necesare pregătirii armatei şi ţării pentru război. A adus importante contribuţii la dezvoltarea literaturii militare naţionale.

În primul rând el a iniţiat, condus şi îndrumat activitatea multor reviste militare care şi-au propus în programul de activitate încurajarea scrisului militar. În al doilea rând a militat pentru amplificarea preocupărilor teoretice în rândul corpului de cadre. În al treilea rând el s-a străduit să facă cunoscute opiniei publice româneşti realizările pe plan teoretic în domeniul militar[7].

Aşa cum aprecia generalul Brătianu, de o adevărată literatură militară naţională nu se putea vorbi decât din prima jumătate a secolului al XIX-lea datorită activităţii unor personalităţi şi a unor publicaţii, cum ar fi: „Magazin istoric“, „Monitorul Oastei“, „România Militară“, prin care se mai auzea vocea trecutului glorios al neamului românesc. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea,

[5] Miniştrii Apărării Naţionale-Enciclopedie, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, Bucureşti, 2012, p. 62.
[6] L. Predeseu, *Enciclopedia României;* Editura Saeculum I.O., Bucureşti, 1999, p. 127.
[7] Teofil Oroian, Ion Emil, *Personalităţi ale gândirii militare româneşti*, vol. II, Editura Academia de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 2001, p. 18-24.

mişcarea teoretică a fost mult mai vie, numărul celor care se exprimau prin scris, valoarea lucrărilor, numărul şi calitatea revistelor militare sporind considerabil. După opinia sa, o naţiune care va nesocoti învăţămintele istoriei militare şi va căuta doar să imite sau să preia experienţele altora, nu va putea produce nimic folositor, nimic stabil.

A avut meritul de a fi propus crearea unei catedre pentru istoria militară a naţiunii în şcolile militare, o secţiune istorică la Statul Major al armatei şi o revistă pentru istoria militară. Demnă de subliniat este, de asemenea, contribuţia sa la dezvoltarea muzeografiei militare, el fiind, aşa cum a arătat, preşedintele Secţiunii militare la Expoziţia generală română din 1906, ce poate fi apreciată ca o etapă importantă în dezvoltarea unui muzeu militar. EI a intenţionat ca expoziţia să se regăsească într-o lucrare de mari proporţii care să se constituie într-o frescă a vieţii militare româneşti.

S-a implicat în problemele epocii sale, intervenind cu autoritatea sa ştiinţifică.

Recunoscând meritele ştiinţifice ale lui Constantin Brătianu, Academia Română l-a ales, la 22 aprilie 1898, membru corespondent în Secţiunea ştiinţifică. Acelaşi for i-a refuzat însă, în 1905, alegerea ca membru plin în locul rămas vacant prin moartea generalului Fălcoianu[8].

Alt ofiţer care şi-a adus o importantă contribuţie ca ofiţer de stat major a fost **generalul de divizie Fălcoianu Ştefan**, absolvent al Şcolii de ofiţeri de stat major din Franţa (1860-1862) şi al Şcolii Politehnice din Paris (1862-1864). După terminarea războiului din 1877, este numit delegat militar al guvernului român pe lângă „Comisiunea Europeană", însărcinată cu delimitarea frontierelor ţării.

Principala operă a sa este „Istoria Războiului din 1877-1878 ruso-româno-turc". Altă lucrare este „*Conferinţa asupra disciplinei, subordinaţiunii şi îndatoririlor ierarhice*", în care sublinia, printre altele, că în munca de educaţie cu ostaşii, un loc important trebuie să-l ocupe prevenirea abaterilor disciplinare şi dezvoltarea spiritului de răspundere faţă de îndatoriri.

Participant la bătăliile din sudul Dunării, a fost iniţiatorul unor importante măsuri privind întărirea dispozitivului de apărare pe frontiera de sud a ţării şi a elaborat o temeinică istorie a războiului de independenţă[9]. El rămâne unul dintre organizatorii armatei române şi întemeietorii învăţământului militar superior, unde a ţinut cursuri de istorie şi strategie militară. A fost iniţiatorul stabilirii programei analitice a Şcolii Superioare de Război în concordanţă cu noile orientări doctrinare ale epocii şi cu specificul organizării armatei noastre şi al modificării unor regulamente pentru instruirea trupelor. Preocupat să imprime pe lângă conţinutul ştiinţific al învăţământului şi un caracter practic-aplicativ, a propus ministrului de război, ca în programele de învăţământ să se introducă şi *Cursul complementar de topografie şi desen topografic*, motivând că este foarte bine pentru buna pregătire a ofiţerilor de stat major[10].

Generalul de divizie Fălcoianu Ştefan, inteligenţă superioară, de o vastă erudiţie, cu o educaţie deosebită şi un caracter ferm, a desfăşurat o activitate organizatorică şi teoretică deosebit de frumoasă, sub semnul devizei sale, potrivit căreia numai prin „voinţa, muncă, patriotism" se pot obţine succese remarcabile[11].

A fost unul dintre primii ofiţeri şi generali ai armatei române, care încă din anul 1876 a obţinut titlul de membru al acestui înalt for ştiinţific, având calitatea de raportor al lucrărilor militare şi geografice prezentate de autorii, Academiei Române.

Un deceniu mai târziu a deţinut pentru două scurte perioade de timp, între anii 1886-1888 şi 1898-1899 şi funcţia de vicepreşedinte al Academiei Române. Pentru activitatea sa ştiinţifică a fost ales Preşedintele onorific al Societăţii Politehnice din România, iar din anul 1878, membru al Societăţii Geografice Române. În cei 30 de ani cât a fost membru titular al Academiei Române, a fost nu numai un neobosit şi competent raportor a numeroase lucrări militare, ci şi membru în Comisiile de decernare a premiilor academice.

---

[8] *Ibidem*, p. 25-27.

[9] Teofil Oroian, Ion Emil, *Personalităţi ale gândirii militare româneşti*, vol. I, Editura Academia de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1997, p. 161-163.

[10] Constantin Ucrain, *Personalităţi ale infanteriei române*, Editura Gedaprint, Bucureşti, 1995, p. 38-39.

[11] Teofil Oroian, Ion Emil, *Personalităţi ale gândirii militare româneşti, vol.* I, Editura Academia de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1997, p. 164.

În viaţa civilă, în calitate de secretar general la Ministerul Lucrărilor Publice şi Director general al Serviciului Telegrafic şi Poştal al României, s-a remarcat ca un bun organizator[12].

Generalul Ion Emanoil Florescu a fost absolvent al Colegiului Sf. Sava din Bucureşti, în anul 1833, intrând în oastea Ţării Româneşti în anul 1836, când a fost trimis la Paris să studieze la liceul „Saint Louis“ şi apoi Şcoala de Stat Major. La întoarcerea în ţară, în anul 1842, a fost încadrat în funcţia de aghiotant al domnitorului Gheorghe Bibescu. Cu prilejul înfiinţării primei Şcoli de ofiţeri din Ţara Românească, în anul 1847, a făcut parte, ca maior, din comisia care a elaborat regulamentul acestei instituţii de învăţământ militar.

După înfrângerea revoluţiei de la 1848, a slujit câţiva ani în rândurile Armatei ruseşti. Entuziasmat de măreţele perspective ale naţiunii române, a demisionat din armată, consacrându-se în exclusivitate cauzei naţionale. Ales membru al Divanului ad-hoc şi al Adunării Elective din Ţara Românească, a desfăşurat o rodnică activitate în folosul Unirii Principatelor.

Ministru al lucrărilor publice, ministru de Interne şi apoi ministru de Război (30 august 1859), generalul Ion E. Florescu s-a dovedit a fi un sfetnic credincios al domnitorului AI. I. Cuza şi un consilier competent în problemele organizării şi pregătirii oştirii.

În timpul Războiului pentru cucerirea independenţei de stat a României, generalul Ion E. Florescu nu a primit nici o funcţie de comandă, ca urmare a campaniei dezlănţuite de unii politicieni ai vremii. Dorind să fie în continuare folositor ţării, şi-a găsit refugiul în elaborarea unor lucrări extrem de necesare culturii şi ştiinţei româneşti. A publicat câteva lucrări de certă valoare ştiinţifică pentru acea vreme: *Studii şi pregătiri militare* (1878), *Fortificaţiunile* (1889), *Osebire între armatele vechi şi moderne* (1890) ş.a . A fost unul dintre fondatorii Ateneului Român, precum şi preşedintele „Societăţii pentru învăţarea poporului român“[13].

S-a angajat activ în căutarea soluţiilor celor mai potrivite, pentru întărirea forţelor militare ale ţării. Din această perspectivă trebuie judecate şi contribuţiile sale teoretice, care îl plasează printre gânditorii de frunte ai epocii sale[14].

Generalul Iacob Lahovari S-a născut la 16 ianuarie 1846, în Bucureşti, a urmat cursurile Şcolii Militare de Ofiţeri (1862-1864), la absolvirea căreia obţine gradul de sublocotenent, fiind repartizat la Regimentul 1 Artilerie.

Este trimis la studii în Franţa (1865-1869), unde a urmat cursurile Şcolii Politehnice, Facultatea de Ştiinţe (fiind licenţiat în matematici) şi Şcoala de Stat Major din Paris.

În data de 1 ianuarie 1875 a fost repartizat la Regimentul 1 Infanterie. A participat la Războiul de Independenţă din 1877-1878 în calitate de şef al operaţiilor la Marele Cartier General. Profesionalismul şi actele de curaj de care a dat dovadă în timpul războiului au fost recompensate prin avansarea la excepţional, la 1 decembrie 1877, la gradul de locotenent-colonel[15].

A fost trimis de trei ori în misiune la manevrele armatelor franceze şi germane. A fost ataşat militar un an la Berlin (1884). În anul 1870 a ocupat catedra de calcul infinitisimal din cadrul Facultăţii de Ştiinţe din Bucureşti[16].

La 21 februarie 1891 a fost numit ministru de Război. A îndeplinit această funcţie în timpul guvernelor conduse de generalul I. Em. Florescu (februarie-noiembrie 1891) şi în cabinetul Lascăr Catargiu (noiembrie 1891 - februarie 1894). În timpul ministeriatului său,

[12] Constantin Ucrain, *Personalităţi ale infanteriei române*, Editura Geda print, Bucureşti, 1995, p. 36-38.
[13] Constantin Ucrain, *Numele lor au rămas in istorie*, Revista de Istorie Militara nr. 1 din 1999, p. 34-36.
[14] Teofil Oroian, Ion Emil, *Personalităţi ale gândirii militare româneşti*, vol. II, Editura Academia de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1997, p. 49-50.
[15] Miniştrii Apărării Naţionale-Enciclopedie, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, Bucureşti, 2012, p. 75.
[16] L. Predeseu, *Enciclopedia României*, Editura Saeculum I. O. Vestala, Bucureşti, 1999, p. 473.

instituţia armatei a continuat procesul de modernizare, organele centrale fiind supuse unor transformări pentru adaptarea la noile realităţi ale vremilor, precum Marele Stat Major, care a fost structurat în anul 1891 pe trei secţii: 1. Organizare - Mobilizare (cu trei birouri); 2. Transporturi-Infanterie Armate Străine (cu două birouri); 3. Geodezie-Topografie-Cartografie (cu patru birouri).

La 11 aprilie 1899 este numit, pentru a doua oară, Ministru de Război. A pregătit ipoteza din 1900, în cooperare cu generalul Constantin Poenaru, şeful Marelui Stat Major, prin care se lua în calcul un război ofensiv de eliberare a Transilvaniei, urma să se constituie o grupare principală în zona Predeal, Predeluş, Bratocea, Buzău şi o alta secundară în zona Oituz, Uz, Trotuş. Acoperirea trebuia realizată în 12 zile de la decretarea mobilizării generale.

A fost decorat cu o serie de ordine şi medalii de pace, dintre care amintim: Medalia „Virtutea Militară“ pentru fapte de curaj şi devotament în ziua de 6 septembrie 1877, la atacul redutei din faţa Plevnei şi cu medalia Ofiţer al Ordinului „Steaua României“ - 1878 ş.a.

S-a preocupat de activitatea publicistică, de cercetare ştiinţifică şi de popularizare a ştiinţei. În 1872-1873, căpitanul Iacob Lahovary a publicat un manual de pregătire a ostaşilor, destinat învăţământului desfăşurat în şcolile regimentare. În 1886 a tradus în limba franceză lucrarea intitulată *Instrucţiuni asupra citirii hărţilor cartografice*. Această traducere a fost prezentată ministrului de Război de generalul Creţeanu, inspectorul general al cavaleriei şi apoi trimisă Marelui Stat Major, cu Ordinul ministerial nr. 11228 din 1885, pentru a se studia şi introduce modificările dacă se cuvin. Generalul Iacob Lahovary s-a dovedit a fi unul din cei mai buni ofiţeri, organizatori, comandanţi şi diplomaţi.

S-a stins din viaţă, într-un sanatoriu din Paris, la 7 februarie 1907, fiind înmormântat în Bucureşti[17].

Hepites Ştefan intră în şcoala militară din Iaşi în anul 1865 pe care o absolvă în anul 1869 cu gradul de sublocotenent. În anul 1870 pleacă pentru specializare la Şcoala Specială de Artilerie şi Geniu din Bruxelles, unde urmează şi Facultatea de Ştiinţe. În 1873 devine doctor în ştiinţe fizice şi matematice, iar în anul 1875 inginer al Politehnicii din Bruxelles. În 1878 devine inginer în portul Brăila unde începe primele observări meteorologice. După 1878 este numit inginer la căile ferate unde ocupă un post până în 1883 când trece inspector la Ministerul Domeniilor. Tot în acelaşi an este şi profesor la şcoala superioară pentru topografie şi matematici.

Între anii 1879-1883 a vizitat şi a lucrat aproape în toate observatoarele meteorologice din Europa. În 1894 înfiinţează Institutul Meteorologic, al cărui director a fost, căruia îi alătură un serviciu magnetic, de pe urma căruia avem prima hartă cu elementele magnetice ale ţării, şi un serviciu seismologic. La 1902 devine membru al Academiei Române. După război este numit profesor de fizică la Şcoala Militară de artilerie şi geniu.

Din 1889 este membru în Comitetul internaţional de meteorologie. Între anii 1908-1922 şi-a desfăşurat activitatea în cadrul Societăţii de Geografie. Dintre operele sale amintim: *Staţiunea meteorologică din Brăila* (1879-1880); *Serviciul meteorologic în Europa* (1884), *Instrucţiuni pentru compunerea telegramelor meteorologice (1885), Ultimele progrese ale navigaţiei aeriene (1885), Observaţii meteorologice la Bucureşti* (1886) şi *Istoricul studiilor meteorologice în România* (1886)[18].

A desfăşurat o largă activitate ştiinţifică, semnând în numeroase reviste de specialitate din ţară şi de peste hotare, studii, articole şi comunicări, prin care a contribuit la cunoaşterea istoricului meteorologiei şi hidrologiei din România, la dezvoltarea climatologiei, a geofizicii etc. A participat la numeroase congrese şi conferinţe internaţionale şi a fost ales membru al Comitetului Internaţional Meteorologic şi al Comitetului Internaţional de Măsuri şi Greutăţi. A fost delegat al României la lucrările Asociaţiei internaţionale de seismologie şi a fost ales secretar al Comisiei internaţionale de geodezie[19].

[17] Miniştrii Apărării Naţionale-Enciclopedie, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, Bucureşti, 2012, p. 77.
[18] L. Predeseu, *Enciclopedia României*, Editura Saeculum I.O. Vestala, Bucureşti, 1999, p. 394.
[19] Rotaru Ion, Prezenţe militare în ştiinţa şi cultura românească, Editura militară, Bucureşti, 1982, p. 155.

Locotenent-colonel Căpităneanu Constantin (n. 17. XI. 1844, Curtea de Argeş - m. 12. IV. 1893, Piteşti), astronom, geodez şi cartograf.

Înclinarea sa spre meseria armelor şi spre ştiinţele exacte îl conduc să se înscrie, la 10 iulie 1862, la Şcoala de ofiţeri din Bucureşti, pe care o absolvă la 20 iulie 1864, când este înaintat la gradul de sublocotenent.

La 26 septembrie 1868, este avansat la gradul de locotenent şi figurează în cadrul Regimentului 2 infanterie, însă funcţionează mai departe ca profesor la Şcoala militară de ofiţeri de geniu din Bucureşti, al cărui comandant, locotenent-colonelul Constantin Barozzi, îi încredinţează conducerea catedrei de cosmografie. Tot în anul 1868, la recomandarea Ministerului de război, pleacă în Franţa pentru specializare, unde lucrează, sub îndrumarea savantului francez Maurice Loewy.

Revine în ţară în 1871 şi este avansat căpitan la 1 ianuarie 1872 şi numit şef al Serviciului geodezic din cadrul Depozitului de război. Reluarea, la Paris, în 1872, a lucrărilor Comisiei internaţionale de metrologie, a determinat autorităţile române, interesate în dezvoltarea astronomiei, geodeziei şi cartografiei şi deci implicit în introducerea sistemului metric în România, să-l trimită din nou în Franţa pe Constantin Căpităneanu. În perioada 1872-1875, el face mai multe călătorii în Franţa, reluându-şi activitatea la Observatorul astronomic şi participând, totodată, la lucrările pe care Comisia internaţională a metrului le iniţiase. Tot în această perioadă face mai multe călătorii de lucru în Italia, pentru a cunoaşte activitatea Institutului Topografic Militar din Neapole. În aceeaşi perioadă face şi unele cercetări la Observatorul Astronomic de la Pizzofalcone. În anul 1875, când se semnează Convenţia metrului, cel care semnează documentele, ca „delegat al României la Comisia Internaţională a Metrului“ este Constantin Căpităneanu. La 24 aprilie 1877 este avansat la gradul de maior şi primeşte importante însărcinări legate de pregătirea armatei române pentru luptele care urmau să înceapă, între care aceea de a colabora cu ofiţerii din armata rusă aliată la realizarea unor lucrări de geniu şi fortificaţii. A participat la luptele purtate de armatele române în timpul războiului de independenţă din 1817-1878 în calitate de ofiţer în cadrul Secţiei topografice a Marelui Stat Major şi director al cancelariei Marelui Cartier General al Armatei. După terminarea războiului îşi continuă cercetările pe teren, împreună cu C. Brătianu, Moise Groza şi alţi ofiţeri sub conducerea lui C. Barozzi, pentru întocmirea lucrării de mari proporţii, care a fost *Harta României*. Pentru meritele sale a fost distins cu ordine şi medalii, între care „Virtutea Militară“, „Coroana României“ şi „Crucea trecerii Dunării“.

De numele lui Căpităneanu Constantin, sunt legate principalele realizări ale ştiinţei româneşti în domeniile astronomiei, geodeziei şi cartografiei din cea de a doua jumătate a secolului trecut. Încă de la apariţia, în 1875, a Buletinului Societăţii Geografice Române, al cărei membru fondator a fost, el publică numeroase studii şi articole în care face cunoscute rezultatele cercetărilor proprii sau împărtăşeşte din experienţa acumulată în perioada cât a lucrat în Franţa şi Italia.

Una dintre cele mai importante realizări ale lui Constantin Căpităneanu rămâne contribuţia pe care acesta a avut-o la întocmirea hărţii României, denumită de academicianul Ştefan Hepites, „*Harta celor trei Constantini*: Constantin Barozzi, întemeietorul, Constantin Căpităneanu, astronomul şi geodezul şi Constantin Brătianu, cartograful“. Partea care îi revine lui Constantin Căpităneanu este cea legată de astronomie, el fiind cel care a determinat coordonatele punctelor principale ale Moldovei, deşi avea la dispoziţie mijloace materiale şi aparatură ştiinţifică deosebit de modeste. Împreună cu astronomul austriac F. Kuhnert, el întocmeşte lucrarea intitulată *Determinarea diferenţei de longitudine dintre Iaşi şi Cernăuţi*, apărută la Bucureşti în 1881 şi considerată ca deosebit de important la vremea respectivă. Tot lui i se datorează proiectul construirii unor clădiri destinate determinărilor astronomice, precum cea de la Iaşi amenajată în 1875 şi considerată a fi primul observator astronomic de la noi şi cea de la Bucureşti construită în 1877, cu a cărei aparatură a fost determinată diferenţa de longitudine dintre Bucureşti şi Braşov. Meritele ştiinţifice ale locotenent-colonelului Constantin Căpităneanu, pionier al astronomiei şi geodeziei româneşti, au fost recunoscute nu numai în ţara noastră ci şi peste hotare. Referindu-se la „lucrările ştiinţifice făcute de Constantin Căpităneanu la Observatorul din Paris“, într-o notă a astronomului

francez Perigaud se menţiona: „Analele observatorului din Paris pe 1869-1870 cuprind, deci, pentru cercul lui Gambey şi pentru marele meridian, numeroase pagini semnate Căpităneanu, care fac cea mai mare cinste astronomului Român. În diferite lucrări ce i-au fost încredinţate nu numai că sau distins prin exactitate, prin îndemânarea şi prin precizia sa, dar au dat dovezi de o reală aptitudine pentru studiul astronomiei“[20].

PERSÖNLICHKEITEN DIE DEN ANFANG DES MILITÄRISCHEN GEOGRAPHISCHEN INSTITUTES BEZEICHNET HABEN

Im Aufsatz wird die Tätigkeit einiger vornehmenden Offiziere der rumänischen Armee, unter diesen auch Mitglieder der Rumänischen Akademie, vorgestellt, die zur Entwicklung der Geographie und der Geodäsie beigetragen haben.

[20] Rotaru Ion, Prezenţe Militare în Ştiinţă şi Cultura Românească-Mic Dicţionar, Editura militară, Bucureşti, 1982, p. 82-85.

RELAŢIA ROMÂNIA - COMISIA EUROPEANĂ A DUNĂRII ÎN ANALIZA SCRIITORULUI JEAN BART (EUGENIU BOTEZ)

Prof. dr. Cornel ŢUCĂ[*]

Eugeniu Botez, cunoscut peste ani sub pseudonimul literar: Jean Bart, s-a născut în localitatea Burdujeni la data de 28 noiembrie 1874, în familia Panait şi Smaranda Botez. Înscrisurile din memoriul său personal (aflat în gestiunea Centrului de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice din Piteşti, fond Direcţia Personal, Memorii Bătrâni, Marină, litera „B“, locotenenţi-colonei, dosar nr. 166) permit schiţarea succintă a carierei militare şi ilustrarea principalelor funcţii îndeplinite.

Cariera militară a cunoscut următoarea evoluţie: elev al Şcolii Militare de Ofiţeri Bucureşti şi Şcolii de Aplicaţie a Marinei din Galaţi (14 septembrie 1894 - 1 iulie 1896); sublocotenent (10 mai 1896); locotenent (10 mai 1901); căpitan (10 mai 1906); locotenent-comandor, echivalent maior (28 noiembrie 1915); căpitan-comandor, echivalent locotenent-colonel (1 septembrie 1917) şi comandor, echivalent colonel, dar „în rezervă“ (28 mai 1928).

Funcţiile militare au fost îndeplinite în structurile enumerate în continuare în ordine cronologică: Arsenalul Flotilei Regale (1 iulie 1896 - 1 aprilie 1897; Divizia de Mare (1 aprilie 1897 - 1 aprilie 1898 şi 1 aprilie 1902 - 16 aprilie 1904); Inspectoratul General al Navigaţiei şi al Porturilor (1 aprilie 1898 - 1 aprilie 1899, 1 aprilie 1905 - 1 aprilie 1906 şi 1 aprilie 1909 - 1 ianuarie 1912), Depozitul Echipajelor Marinei (1 aprilie 1900 - 1 aprilie 1901 şi 1 aprilie 1904 - 1 aprilie 1905), Divizia de Dunăre (1 aprilie 1901 - 1 aprilie 1902 şi 1 aprilie 1906 - 15 aprilie 1909). La 1 ianuarie 1912 a demisionat din armată, fiind trecut în rezervă, de unde a fost mobilizat în toamna anului 1915 la Divizia de Dunăre şi numit comandant militar al Portului Sulina. Din această funcţie, la data de 31 mai 1918, a fost demobilizat. Foile matricole, personale sau calificative din compunerea memoriului personal ne permit creionarea personalităţii, sub diferite aspecte, scriitorului Jean Bart alias ofiţerului Eugeniu Botez (după caz).

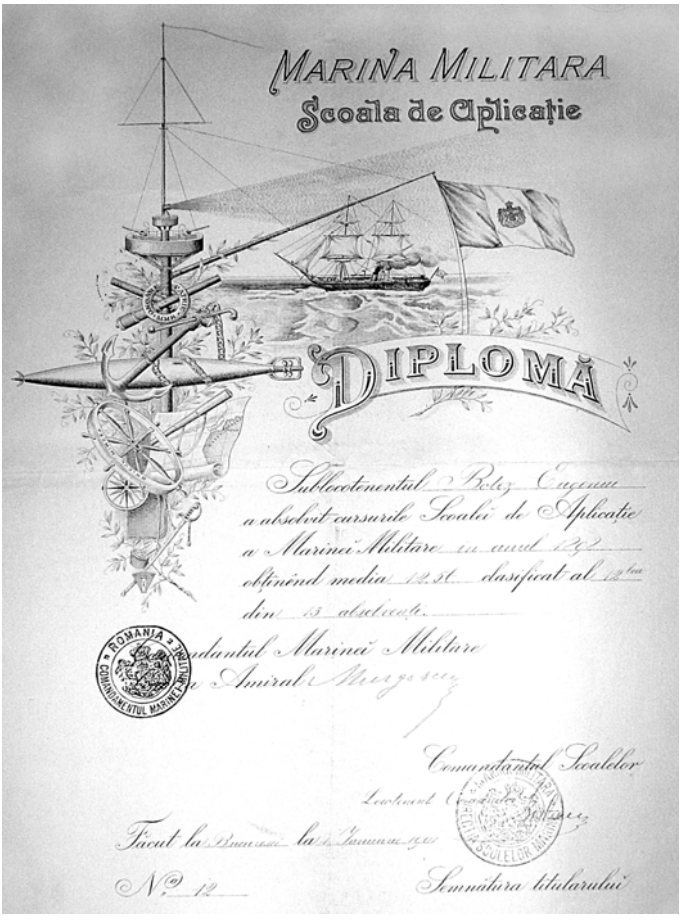
MARINA MILITARA
Scoala de Aplicatie
DIPLOMA
Sublocotenentul Botez Eugeniu
a absolvit cursurile Scoalei de Aplicatie
a Marinei Militare
obtinând media
din
Comandantul Scolelor
Facut la
Nr.
Semnătura titularului

La terminarea Şcolii Militare (1 iulie 1896), comandantul acesteia (colonelul Anghelescu) l-a caracterizat: „inteligent, vioi şi cu bune prestări, se prezintă bine, este însă necesar a fi ţinut de aproape la început pentru a deveni un bun ofiţer“. În acelaşi sens, amiralul Murgescu a consemnat şi el în octombrie 1897: „va deveni un bun ofiţer“; iar în octombrie 1900 l-a caracterizat: „Foarte bun ofiţer. Lucrează cu multă pricepere şi curaj la

[*] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti, Şef Secţia 4 studii.

manipularea torpilelor şi a materiilor explozive. Se ocupă cu diferite studii privitoare Marinei şi scrie cu înlesnire diferite subiecte“. Această ultimă consemnare se constituie în prima menţionare cu trimiterea directă la talentul de scriitor al tânărului sublocotenent - la acea dată - Eugeniu Botez.

INSPECTORATUL GENERAL
AL
Navigaţiunei şi Porturilor

Memoriu

asupra

Comisiunei Europene Dunărene

din punct de vedere politic şi militar

Material de studii pregătitoare în vederea viitoarelor aranjamente în chestia Dunărei

COMISAR MARITIM
AL PORTULUI SULINA
CAPITAN EUGENIU BOTEZ
din Rezerva Marinei

1913.

În acest sens, în noiembrie 1902 căpitanul-comandor Eustaţiu a notat: „are lucrări militare tipărite: Istoria Războiului 1877/1878, partea marinei, cum şi diferite scrieri literare, originale, foarte bine apreciate“; iar în octombrie 1903; „ca scriitor literar a fost încurajat de Academie printr-un premiu“. Inspectorul general al Navigaţiei şi Porturilor, comandor Irimescu, nota în octombrie 1905: „… ofiţer ce are calităţi speciale de scriitor în proză şi în care direcţie cred că ar fi bine să se utilizeze“. La rândul lui, comandorul Koslinsky, Inspectorul general al Marinei Regale, a consemnat la 24 noiembrie 1905: „Locotenentul Botez Eugeniu s-a făcut cunoscut ca scriitor militar, publicând lucrări interesante şi utile“.

Amintim faptul că, pentru „scrieri militare“, Botez Eugeniu a primit „Medalia de argint“ a Expoziţiei Naţionale din 1907.

Îndatoririle istovitoare şi privaţiunile vieţii de ofiţer de marină, dublate de efortul intelectual depus pentru elaborarea scrierilor de specialitate şi mai ales literare, şi-au spus în timp cuvântul asupra stării generale de sănătate a lui Botez Eugeniu. Remarcând acest lucru, în noiembrie 1908 contra-amiralul Kolinski a lăsat posterităţii consemnarea: „suferind de neuroastenie a plecat în străinătate să se caute“. La 19 septembrie 1909 contra-amiralul Eustaţiu a notat şi el: „Lucrări literare de valoare /…/. Scrie. Felul vieţii liniştit şi retras. Fumează mult. /…/ Aspect fizic, pare obosit. Nu tocmai sănătos în ultimul timp, suferă de neuroastenie, puţin rezistent. /…/ Aplicare la studiile literare./…/ Pare că serviciul de marină - mai ales pe bastimente - îl oboseşte. Ar fi bine să rămână în serviciul porturilor, unde viaţa fiind diferită de aceea a marinarului pe bastimente, poate aduce bune servicii, având şi destul timp pentru scrierile sale atât de apreciate şi de valoare“. Recomandarea din finalul respectivei notări s-ar putea să fie cauza demisie din armată de la începutul anului 1912.

După demisia din armată a efectuat o călătorie în S.U.A., fiind numit la înapoierea în ţară „comisar maritim al Portului Sulina“. Confruntarea cu realităţile de zi cu zi ale îndatoririlor sale oficiale, dar mai ales degradarea treptată a colaborării dintre partea română şi reprezentanţii Comisiei Europene a Dunării, l-au determinat să întocmească şi să publice un document intitulat: „*Memoriu asupra Comisiei Europene Dunărene din punct de vedere politic şi militar, Material de studii pregătitoare în vederea viitoarelor aranjamente în chestia Dunării*“[*].

Memoriul a fost tipărit în anul 1913 la Tipo-Litografia „A. Friedman“ din Galaţi, având specificat pe copertă autoritatea tutelară: „Inspectoratul General al Navigaţiunei şi Porturilor“ şi autorul: „Comisar maritim al Portului Sulina, căpitan Eugeniu Botez din Rezerva Marinei“. Memoriul a fost litografiat în tuş negru, scriere tip de mână, compus din 1 filă nenumerotată (cuprinsul) şi 52 de pagini, fiind structurat astfel: „introducere“, două „Părţi (I şi II)“, „concluzii“ şi „anexe“.

Acest „Memoriu“, pe care l-am identificat în biblioteca regretatului inginer horticol piteştean

[*] „*Memoriul*“ a fost publicat complet în revista „Document“, an XIII, nr. 2(48), 2010, p. 28-35 şi nr. 3(49), 2010, p. 39-48.

Florea Roşu (alături şi de alte lucrări valoroase), a fost tipărit cu doi ani înaintea celui publicat sub acelaşi titlu în anul 1915 şi menţionat ca atare în bibliografia de referinţă.

Eugeniu Botez (alias Jean Bart) a specificat în anul 1913, în „Introducere“, că: „Chestiunea Dunării, care a dat naştere la atâtea discuţii, tratate şi convenţii, este departe încă de a fi tranşată în mod definitiv. În urma marilor prefaceri a hărţii Orientului şi prin probabile aspiraţii ale Statelor Balcanice - Dunărene de a fi reprezentate în Comisiunea Europeană de la gura fluviului, se va deschide iarăşi spinoasa chestiune a Dunării“. În legătură directă cu această ultimă previzibilă chestiune, autorul a considerat necesară prezentarea punctelor sale de vedere, în legătură cu o viitoare poziţie pe care România ar trebui s-o adopte, pornind de la analiza concretă a relaţiilor cu Comisia Europeană a Dunării şi bazându-se pe experienţa proprie în acest sens.

În finalul respectivei introduceri a fost făcută specificarea: „ Fără a intra în domeniul istoric şi juridic al Dunării, despre care s-a scris deja prea mult, voi căuta a concentra o serie de observaţii critice“, având drept unic scop aducerea unei contribuţii „la arsenalul de argumente care se vor utiliza la timp pentru dezlegarea marei Chestiuni a Dunării“.

În continuarea articolului, redau integral, fără modificări efectuate asupra înscrisului tipărit, Partea I a Memoriului prezentat.

„PARTEA I

Situaţia Comisiei Europene Dunărene faţă de Guvernul Otoman

Este de prisos astăzi de a mai demonstra situaţia provizorie, excepţională şi unică, pe care o are C.E.D.[*] faţă de principiile stabilite de Congresul de la Viena (1815), care căuta să garanteze statelor riverane facultatea de a se înţelege între ele asupra dispoziţiilor a căror executare depindea de domeniul suveranităţii lor teritoriale (art. 108).

Că s-a căutat chiar de la început a se ţine seamă de aceste principii, ne-o dovedeşte art. 15 din Tratatul de la Paris (1856), care se pronunţă că, prevederile Congresului din Viena, relativ la navigaţia fluviilor internaţionale, *se aplică şi Dunării cu toate gurile sale*.

Şi în consecinţă, pentru a nu se atinge suveranitatea statelor riverane, Tratatul de la Paris prevedea pentru facilitarea navigaţiei pe Dunăre, înfiinţarea unei *Comisii Riverane*, cu caracter permanent, care să execute proiectele, să întocmească regulamente de poliţie a navigaţiei, să perceapă taxe, etc.

Iar C.E.D. trebuia numai să elaboreze planul şi devizul lucrărilor necesare accesului la gurile fluviului.

Viaţa ei trebuia să se reducă la doi ani, în care timp avea să îndeplinească *o misiune pur tehnică*.

Trecem peste discuţiile din care a rezultat că, mandatul executiv al Comisiei Riverane a trecut asupra C.E.D., ceea ce ne interesează este a cunoaşte chipul cum s-a putut împăca C.E.D., care reprezenta principiul garantării libertăţii navigaţiei, cu principiul suveranităţii puterii teritoriale de la gurile Dunării.

Soluţia care împăca aceste două mari necesităţi ne-a dat-o *Actul Public din 1865*. Prin acest act se caută a se menţine

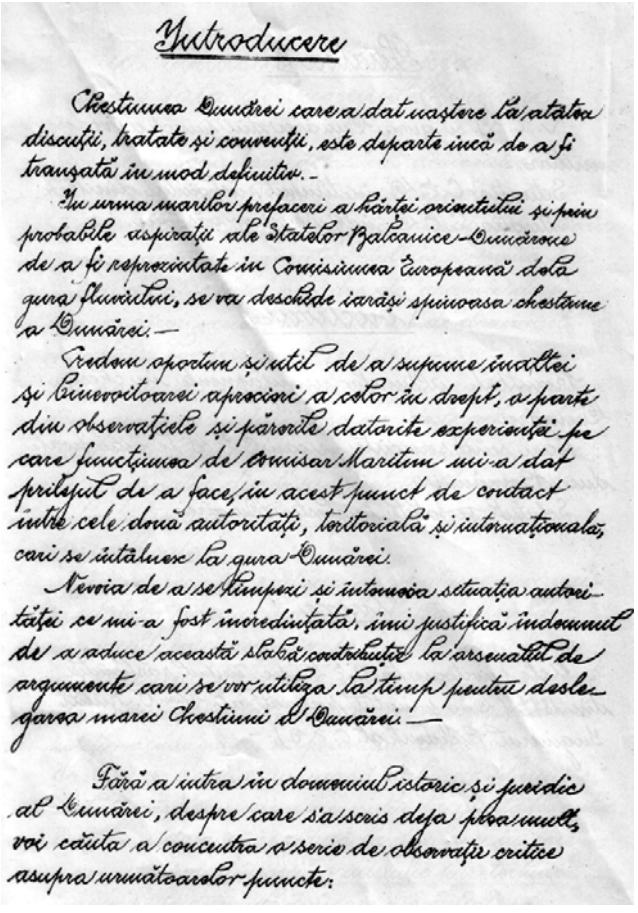
Introducere

Chestiunea Dunării care a dat naştere la atâtea discuţii, tratate şi convenţii, este departe încă de a fi tranşată în mod definitiv. –

În urma marilor prefaceri a hărţei orientului şi prin probabile aspiraţii ale Statelor Balcanice-Dunărene de a fi reprezintate în Comisiunea Europeană dela gura fluviului, se va deschide iarăşi spinoasa chestiune a Dunării. —

Credem oportun şi util de a supune înaltei şi binevoitoarei apreciări a celor în drept, o parte din observaţiele şi părerile datorite experienţei pe care funcţiunea de Comisar Maritim mi-a dat prilejul de a face, în acest punct de contact între cele două autorităţi, teritorială şi internaţională, cari se întâlnesc la gura Dunării.

Nevoia de a se lămuri şi întemeia situaţia autorităţei ce mi-a fost încredinţată, îmi justifică îndoiumul de a aduce această slabă contribuţie la arsenalul de argumente cari se vor utiliza la timp pentru dezlegarea marei Chestiuni a Dunării. —

Fără a intra în domeniul istoric şi juridic al Dunării, despre care s'a scris deja prea mult, voi căuta a concentra o serie de observaţii critice asupra următoarelor puncte:

[*] Pentru „Comisia Europeană Dunăreană“ (Comisia Europeană a Dunării - denumire consacrată) autorul foloseşte în text abrevierea: C.E.D.

pe cât se poate drepturile incontestabile statelor riverane.

„Puterea executivă“, supravegherea navigaţiei gurilor Dunării depinde de Inspectoratul General al Dunării de Jos şi de căpitanul portului Sulina.

Ambii vor fi numiţi de Poartă şi pronunţă sentinţele în numele Sultanului.

Ei sunt inamovibili şi sunt puşi sub autoritatea superioară a C.E.D.“.

Soluţia era conformă cu principiul împărtăşit de Congresul din Viena:

„Un curs de apă nu îşi pierde caracterul de apă teritorială şi naţională prin faptul că este considerat ca o cale internaţională de navigaţie“.

De unde firesc urmează că, niciun stat riveran nu poate fi obligat să cedeze ceva care ar fi în detrimentul său sau al suveranităţii sale.

Inspectoratul navigaţiei şi căpitanul de port din Sulina, precum şi agenţii lor de execuţie, erau otomani numiţi de Amiralitatea Sublimei Porţi, cu singura clauză că numirea trebuia să fie primită şi de C.E.D.

Căpitanul de port din Sulina era o autoritate judiciară, putea să condamne, să provoace arbitragii, să decidă, avea completă competenţă în materie de jurisdicţie maritimă. La cele două catarge, existente încă pe terenul din faţa palatului C.E.D., era la unul înălţat pavilionul C.E.D. şi la celălalt, pavilionul otoman. Nimic nu lăsa să se vadă vreo ştirbire a drepturilor suveranităţii teritoriale care se menţinea în toată a sa proprie forţă.

Situaţia C.E.D. faţă de Guvernul Român

Astfel merg lucrurile până la Tratatul din Berlin (1878). În acel timp de tranziţie, într-un moment foarte critic, când România nu luase încă în posesie Dobrogea, într-un moment ce s-ar putea zice nefericit, s-a scris acea frază din care decurge întreaga stare de lucruri actuală.

Prin art. 53 se prevede că, *C.E.D. va funcţiona într-o completă independenţă de autoritatea teritorială.* Oare prin aceasta înţelegea că România trebuie să abdice de la drepturile ei de stat suveran la gura Dunării?

Chiar la primele şedinţe ale C.E.D. din 1879 s-a simţit ciocnirea dintre cele două mari interese. Drepturile statelor riverane de la Dunărea de Jos şi drepturile C.E.D. Rusia şi România se opun la proiectul de revizuire a Actualului Public din 1865.

Rusia rezistă până la sfârşit, România cedează încheindu-se astfel acel Act Adiţional la Actul Public, care era o derogare de la principiile stabilite de toate Tratatele din trecut.

C.E.D. ca stat absolut şi autonom, îşi numeşte agenţii săi executivi pe teritoriu şi în apele statelor riverane, - un german inspector de navigaţie şi un austriac căpitan de port - creindu-se o excepţie unică, consacrată printr-o stipulaţie internaţională.

Urmările acestei situaţii le-am simţit continuu şi le vom simţi desigur şi în viitor până la o nouă prefacere a acestei instituţii.

Dacă efectele numirii unui străin ca inspector al navigaţiei nu sunt atât de vădite, se explică prin faptul că în sfera sa de acţiune are mai puţine puncte de contact cu autorităţile teritoriale, limitându-se numai la supravegherea navigaţiei pe această cale internaţională.

În schimb, prin numirea unui străin în funcţia de căpitan al unui port românesc, se formează din portul Sulina o excepţie, o creaţie artificială şi unică.

Nu judecăm aici care au fost motivele ce au determinat C.E.D. să caute a-şi exercita puterea sa executivă în completă independenţă de puterea teritorială. Ceea ce se dovedeşte, după experienţa făcută în răstimpul a 30 ani, e că, în loc să se consolideze prin această măsură, C.E.D. s-a văzut adesea ori în neputinţă de a aplica o parte din prerogativele ce şi le apropiase. Lăsând câmp deschis la nesfârşite conflicte de atribuţii ce produc supărătoare dificultăţi guvernului român şi totodată motive de slăbire, care rod alcătuirea şi tind la descompunerea instituţiei C.E.D.

Străinul numit de către C.E.D. în funcţiunea de căpitan al portului Sulina, trebuia să-şi exercite multiple atribuţii pe apă şi pe teritoriu românesc. El trebuia să asigure ordinea publică în port, trebuia să îndeplinească rolul de judecător comercial în acţiuni maritime, să observe executarea codului de comerţ român, să aibă calitatea de ofiţer public în privinţa actelor maritime, să fie însărcinat cu poliţia judiciară în port, să pronunţe hotărâri definitive asupra despăgubirilor reclamate pentru cauze maritime, să libereze certificate şi acte care în faţa instanţelor judiciare trebuiau să fie considerate ca acte publice şi legale.

Cu tot spiritul de conciliere arătat de guvernul român pentru noua înjghebare a C.E.D., chiar în primele zile de funcţionare a căpitanului de port [al] C.E.D. în Sulina, guvernul s-a văzut forţat, de reclamaţiile comerţului român, să înfiinţeze o autoritate de port şi în Sulina pentru a se asigura concursul legal fără care comerţul nu se poate exercita.

Guvernul român pentru a face faţă necesităţilor care reclamau neapărat existenţa unei autorităţi competente şi în acest port românesc înfiinţează *Căpitănia portului Sulina*. C.E.D. protestează şi guvernul menţine funcţia, dar schimbă titlul de căpitănie în acela de *Comisariat Maritim*.

Guvernul român pentru a menaja susceptibilităţile C.E.D. - aşa de geloasă de prerogativele sale - nu sancţionează şi nu determină printr-o lege sau regulament sfera de atribuţii a comisariatului maritim român din Sulina.

C.E.D. numindu-şi ea agentul său executiv în port, se îngrădise cu regulamente care tindeau să îmbrăţişeze toate atribuţiile unei asemenea funcţiuni, pentru a nu mai lăsa unui al doilea titular cea mai mică însărcinare. Aşa că, era fatal ca din prima zi, când cele două autorităţi de port - una naţională şi alta internaţională - s-au întâlnit pentru acelaşi scop, însă întocmite din două puncte de vedere deosebite, să se ciocnească în conflicte de atribuţii; deosebite, să se ciocnească în conflicte de atribuţii; adesea paralizându-se una pe alta şi mai totdeauna autoritatea teritorială nevoită să bată în retragere.

Care sunt poziţiile pe care le-au luat cele două autorităţi una faţă de alta?

a) C.E.D., prin căpitanul de port, zice:

Nu recunosc autoritatea comisarului maritim român în acest port, care are un regim diferit de toate celelalte porturi româneşti. Nici o dispoziţie a Regulamentului Porturilor Române nu se poate aplica în Sulina, deoarece numai C.E.D. execută poliţia acestui port.

b) Guvernul român, prin delegatul său şi prin comisarul maritim, zice:

Recunoaştem că portul Sulina e într-un caz excepţional, că nu avem dreptul a executa *poliţia navigaţiei* care este încredinţată C.E.D.

Nu aducem nicio împiedicare exerciţiului drepturilor care le aveţi, ci dimpotrivă vă dăm chiar noi tot concursul necesar pentru aplicarea regulamentelor de navigaţie. Aceasta nu înseamnă însă că noi trebuie să abdicăm de la drepturile pe care ni le asigură cel mai elementar principiu de drept internaţional maritim:

„*Vasele de comerţ aflate în porturile sau apele teritoriale străine, sunt supuse jurisdicţiei şi regulamentelor de poliţie ale statului teritorial*“ (afară de ţările în care există jurisdicţia consulară: Turcia, China, Persia).

Cu puţină bunăvoinţă, din partea C.E.D., se putea de la început găsi un perfect teren de împăcare prin următoarea formulă:

Regulamentul Comisariatului Maritim Român = Regulamentul porturilor române - Regulamentul C.E.D.

Ceea ce înseamnă că atribuţiile comisarului maritim român trebuiau să se limiteze la executarea *poliţiei portului*, iar ale căpitanului de port [al] C.E.D. la *poliţia navigaţiei.*

Comisarul maritim, ca agent al puterii executive şi juridice, având calitatea de ofiţer public în privinţa actelor maritime de competenţa sa şi având atributul unui judecător comercial, trebuie să asigure ordinea publică în port, să cerceteze şi să judece încheind acte juridice, legale, care urmează să fie produse înaintea instanţelor administrative şi judiciare.[1]

Căpitanul de port al C.E.D., neavând atribuţii de ordin public, juridic şi comercial, trebuie să se limiteze strict la punctul de vedere al supravegherii navigaţiei, conform regulamentului de poliţie a C.E.D. şi să lase mână liberă autorităţilor teritoriale de a-şi exercita atribuţiile lor, cu singura condiţie ca să nu i se aducă nicio împiedicare C.E.D.

S-ar face o amarnică greşeală dacă aceste conflicte de atribuţii s-ar reduce la proporţiile unor incidente locale dintre funcţionarii C.E.D. şi funcţionarii români, neînţelegeri provocate din ambiţie şi amor propriu rău înţeles.

De fapt, mai nicio dată n-au existat conflicte directe între autoritatea locală şi C.E.D., cuvântul de ordine fiind de a evita conflictele cu orice preţ, noi mai adesea ne-am resemnat şi abţinându-ne de la exercitarea drepturilor pe care le aveam şi pe care C.E.D. nu ni le recunoştea.

Cu toată opoziţia întâlnită, cu timpul, era fatal ca autoritatea română să câştige teren pe măsură ce C.E.D. pierdea din importanţa care a avut-o în primele timpuri. Această evoluţie a creat o anumită stare de spirit funcţionarilor din C.E.D. Dintr-un spirit de conservare se face o opoziţie înverşunată la intrarea românilor în funcţiunile C.E.D. de teamă că această instituţie şi-ar pierde caracterul său internaţional. Orice acţiune a autorităţilor noastre la gurile Dunării, chiar când nu aduce nici o atingere C.E.D., se consideră din principiu ca un act menit a micşora sau, cel puţin, a eclipsa autoritatea internaţională care e în scădere continuă.

[1] Regulamentul poliţiei porturilor art. 30, 169, 175 - Legea organizării marinei militare art. 30. Codul comercial art. 900, 528. Tratatul consular cu Italia art. 29. Decizia nr. 51 din 1903 al Curţii de casaţie, etc.

Efectele indirecte însă, care au rezultat din această critică situaţie, au fost mult mai grave căci au creat o stare de lucruri nenorocită, dăunătoare comerţului şi prestigiului ţării; îngrijorătoare prin discreditul ce ni-l atrage, această stare nu mai este o chestiune de principii şi drept internaţional maritim, ci devine o chestiune de interes naţional care reclamă neapărat o dezlegare.

Fără a mai analiza diversele cazuri care au dat naştere la nesfârşite conflicte, care se pot urmări în dosarele Ministerului Afacerilor Străine, Inspectoratului Porturilor şi Comisariatului Maritim, ne mărginim la arătarea în mod general a câtorva constatări; rezultate a raporturilor neprecise dintre cele două autorităţi.

Nesiguranţa comerţului şi scăderea prestigiului autorităţilor române la gura Dunării.

În toată lumea maritimă şi comercială a mers faima numeroaselor fapte de baraterie* care au avut şi au încă loc la gurile Dunării, acest gen de afaceri maritime care nu se mai pot practica decât în scările** Levantului.

Asupra acestor afaceri s-au făcut în mai multe rânduri interpelări în Parlamentul englez.

C.E.D. nu poate exercita un control juridic, comercial, asupra operaţiunilor din port, din principiu nu lasă nici autorităţii teritoriale mână liberă pentru a proceda ca şi în celelalte porturi române.

Autorităţile române, în grija permanentă de a evita conflictele, lucrează cu timiditate şi nu sileşte vasele la supunerea legilor şi regulamentelor ţării. De această situaţie critică se foloseşte o armată întreagă de agenţi şi intermediari, care adesea, în înţelegere cu căpitanii de vase, îşi continuă la adăpost afacerile lor în dauna societăţilor de asigurare, a armatorilor, a caselor de comerţ din ţară şi din străinătate.

Adeseori aceleaşi persoane, care cer şi se folosesc de concursul autorităţii române, îndată, ce într-o altă împrejurare când au interese să se sustragă de la controlul aceleiaşi autorităţi române, refuză de a se supune ei şi iau chiar făţiş o poziţie de împotrivire împrumutând formula C.E.D.: „*Nu recunoaştem în acest port altă autoritate decât C.E.D. în afacerile maritime; refuzăm de a ne prezenta la cercetare, refuzăm de a executa sentinţele, etc.* …".

Este de remarcat constatarea că, pe când în celelalte porturi române reclamaţiile şi conflictele se răresc din ce în ce, la Gura Dunării ele se înmulţesc. Explicarea o găsim în faptul că, societăţile de asigurare şi casele comerciale, înspăimântate de pierderile care le au aici, la orice ocazie stăruiesc şi pretind din ce în ce mai mult autorităţii române să le dea concursul legal, căci se văd furate sub ochii lor şi sub ai autorităţilor şi - culme a ironiei - chiar în portul şi sub ochii acestei înalte instituţii, învestită cu suveranitate şi privilegii, mandatară a comunităţii internaţionale în interesul general al comerţului european.

Sunt perfect justificate plângerile care se ridică din lumea comercială împotriva C.E.D. care, dacă aduce foloase din punct de vedere tehnic, creează şi mari greutăţi din punct de vedere comercial, greutăţi care nu se întâlnesc în celelalte porturi româneşti.

Furturile de cereale pe apă se practică la Gura Dunării pe o scară cu mult mai întinsă decât pe tot cursul fluviului.

Deşi această chestiune este de resortul ordinii publice şi deci în seama autorităţii teritoriale, totuşi de câte ori comisarul maritim încearcă să ia măsuri, căpitanul portului C.E.D. publică avize navigatorilor, în patru limbi, şi ia el dispoziţii pentru paza cerealelor în port. Pentru a nu provoca conflicte pe această temă, comisarul maritim român se abţine.

Toate dispoziţiile C.E.D. nu sunt însă decât platonice şi publicaţiile rămân literă moartă, pentru simplul motiv că C.E.D. nu are mijlocul de a prinde hoţii şi chiar dacă i-ar prinde n-are ce să le facă. Căci, de fapt, nu poate executa decât vasele a căror acte se găsesc în mâinile sale, pe ceilalţi locuitori din port trebuie să-i trimită în cercetarea şi judecata autorităţilor locale ale portului; ori, din principiu, C. E.D. nu recunoaşte autoritatea teritorială a portului.

Aceleaşi cauze produc aceleaşi efecte. C.E.D. nu are putinţa de a îndeplini sarcina care şi-o ia, nu ne lasă nici nouă mână liberă de a proceda şi din această situaţie profită hoţii de cereale care fură în linişte şi din ce în ce mai mult. Casele comerciale din ţară şi din străinătate suferă şi reclamă, iar bunul renume al ţării se compromite.

Puterea consulară în Sulina, din cauza C.E.D. este cu mult mai mare decât în toate celelalte porturi din ţară.

Deşi sunt numai câţiva vice-consuli de carieră, iar restul agenţi consulari de a treia mână sau

* Probabil: piraterie.

** Probabil: ţările, zonele.

agenţi de vapoare şi misiţi din port, care, prin executorul căpătat se pun sub scutul puterii consulare ca să-şi facă mai la adăpost afacerile comerciale, în acest port ajung să se creadă investiţi cu drepturi şi prerogative aproape ca în ţările din Orient care se găsesc încă sub jurisdicţia consulară.

Cunoscând situaţia critică ce o avem faţă de C.E.D., cu o abilitate desăvârşită, au ajuns a exploata partea noastră slabă. O îndelungată experienţă i-a învăţat că mijlocul cel mai eficace este intimidarea funcţionarului român prin conflicte provocate de reclamaţii alarmante către consulii delegaţi în C.E.D. şi către Miniştrii Plenipotenţiari din Bucureşti.

Instruiţi şi inspiraţi de către funcţionarii C.E.D., în orice ocazie în care sunt jenaţi în afaceri de către autoritatea română, ne cere socoteală asupra articolelor în baza cărora am luat măsuri. Dacă li se arată Regulamentul Porturilor, protestează în acelaşi ton cu C.E.D. *„nu puteţi aplica acest regulament în Sulina, numai pe C.E.D. o consideram ca autoritate de port“*.

Deşi în toate cazurile autoritatea română se fereşte de-a aduce vre-o atingere C.E.D. pentru a nu da motive de intervenire, totuşi funcţionarii C.E.D., prin intermediul consulilor, reuşesc a provoca indirect conflicte diplomatice.

Am dovedit în diferite rânduri că, la adresele făcute de Comisariatul Maritim Român, consulul nu răspundea decât după ce trecea pe la căpităia portului C.E.D. de unde primea instrucţiuni şi învăţături de felul cum trebuia să răspundă şi să procedeze.

Toţi se servesc de acelaşi clişeu pe care l-a întrebuinţat C.E.D. de la început: *Autorităţile române pun piedici libertăţii navigaţiei comerţului pe Dunăre.*

E uşor de dovedit cam de ce natură sunt aceste piedici.

Un căpitan de vas care se opune la executarea unei sentinţe a Tribunalelor române, personalul unui vapor pentru a scăpa de cercetare refuză de a se prezenta în faţa autorităţii române, un vas împiedicat de a pleca înainte de a depune suma pentru care a fost sechestrat, etc.

Acum câţiva ani, Vice-consulul englez a cerut înscris ca, să nu se ia nicio măsură în port de către Comisariatul Maritim înainte de a fi consultat şi domnia-sa.

Dificultăţile ce ni se fac de către Căpităia C.E.D. la oprirea şi sechestrarea vaselor decurg tot din acelaşi punct de vedere pe care Comisia Europeană Dunăreană îl are faţă de autoritatea Comisariatului Maritim Român.

Până anul trecut, vasele se opreau prin reţinerea patentei de sănătate, singurul act care se afla în mâinile autorităţii române.

În urma protestării căpităniei C.E.D., s-a convenit ca să cerem acesteia să reţină actele de bord ale vaselor oprite de a pleca.

Cu toate că s-a stabilit această înţelegere, C.E.D. susţine în prezent că nu poate executa după cererea Comisariatului Maritim, ci numai după a Tribunalului. Iar pentru liberarea vasului ne trimite să ne adresăm consulului respectiv, căruia C.E.D. îi predă actele vasului oprit.

Ori, C.E.D. nu poate avea calitatea de a controla competenţa autorităţilor române.

Şi cu anumită intenţie complică procedarea prin amestecul puterii consulare.

În toate acţiunile sale, C.E.D., urmăreşte a confirma principiul pe care l-a susţinut de la început: că numai C.E.D. are dreptul de a exercita puterea executivă la Gura Dunării.

O dovadă că această pretenţie nu-i împărtăşită chiar de guvernele diferitelor state, ne-a fost dată de recentul conflict cu vaporul englez *„Beuched“*.

Căpitanul acestui vas refuză a executa o sentinţă a Tribunalelor române. Comisariatul Maritim Român îl execută prin forţa publică, deşi se afla în portul Sulina, iar primul-ministru englez, Sir Grey, la interpelarea ce i se face în Parlamentul englez, răspunde neted: *„cunoaştem bine chestiunea şi nu avem dreptul a interveni, autorităţile de port româneşti au procedat foarte bine şi nu şi-au făcut decât datoria, ca în orice stat civilizat şi bine organizat“*.

Pentru îndreptarea relelor care decurg din actuala stare de lucruri, avem credinţă că se poate ajunge numai pe calea câştigată de una din următoarele propuneri.

Propunerea I

Agenţii executivi, *Inspectorul navigaţiei şi Căpitanul portului Sulina,* să fie numiţi de către Guvernul Român, în aceleaşi condiţii în care se numeau de către Sublima Poartă.

Aceste drepturi, pe care le reclamăm, sunt atât de absolute, de necesare şi incontestabile, încât Turcia s-a folosit de ele în tot timpul cât a stăpânit Gurile Dunării, deşi se găsea jenată *de regimul Capitulaţiilor.*

Prerogativele care şi le-a apropiat C.E.D., sunt în contradicţie cu principiile consacrate de

Tratatele de la Viena şi Paris.

România n-a abdicat de la drepturile inseparabile suveranităţii teritoriale, deşi a convenit - cu toate rezervele sale - la numirea agenţilor executivi au C.E.D., aceasta ca o concesie dictată de spiritul de conciliere şi de dorinţa de a înlesni ajungerea la o înţelegere generală.

După 35 ani de experienţă, în care răstimp efectele acestui sistem au fost dovedite cu prisos, România vine să-şi reclame din nou drepturile ce-i aparţin necesar ca Putere teritorială.

Numirea căpitanului de port, făcută de către guvernul român, ar fi chiar şi în interesul C.E. D. căci acest funcţionar ar putea să îmbrăţişeze întreaga sferă de acţiune în port; învestit cu caracter public, auxiliar al Poliţiei Judiciare, el poate interveni şi hotărî urgent în orice afacere de port, având calitatea de reprezentant al autorităţii locale.

Pe când căpitanul de port numit numai de C.E.D. la cele mai neînsemnate cazuri trebuie să ceară concursul autorităţii teritoriale sau să se abţină.

Şi în locul rolului de tampon pe care îl are azi între autoritatea teritorială şi C.E.D., ar servi ca trăsătură de unire între cele două autorităţi.

Propunerea a II-a

Căpitanul de port din Sulina, să fie unit de Guvernul Român. La Tulcea doi inspectori de navigaţie: unul numit de Guvernul Rus şi altul de Guvernul Român.

Faţă de propunerea I, Rusia probabil va protesta pentru motivul că poliţia nu se va face numai în apele româneşti, căci are şi ea o porţiune din malul stâng de la Gura Kiliei- Ceatal-Gura Prutului.

Prin numirea a doi inspectori de navigaţie din partea statelor teritoriale, s-ar împăca principiul drepturilor riveranilor, exercitând poliţia fiecare în apele teritoriale sau pe porţiuni anumite.

Avantajul nostru va fi că, în porturile noastre, am fi stăpâni. Necesitatea de a numi noi agenţi executivi, va fi mai mare în viitor decât acum şi iată pentru care motiv: Tratatul de la Pris (1856), limitează întinderea C.E.D. până la Isaccea, Tratatul de la Berlin (1878) o prelungeşte până la Galaţi şi Tratatul de la Londra (1883) hotărăşte jurisdicţia C.E.D. până la Brăila.

Întrucât cele stabilite de acest tratat au rămas literă moartă, prin neaderarea României, jurisdicţia C. E.D. până în prezent se întinde de la Sulina până la Galaţi.

La un viitor tratat, nu vom putea avea motiv de a ne opune la propunerea de prelungire a jurisdicţiei C.E.D. până la Brăila, pentru că de fapt ea lucrează până acolo dragând bancurile dintre Galaţi-Brăila, iar piloţii C.E.D. conducând vasele de mare tot până acolo.

Astăzi, C.E.D. se abţine de a face poliţie până la Brăila, îndată însă ce va avea drept să o facă, se vor naşte fatal conflicte de atribuţii între Inspectorul Navigaţiei C.E.D. şi căpitanii porturilor Galaţi şi Brăila; C.E.D. se va amesteca şi aici aşa precum se amestecă la Sulina şi Tulcea.

Vom pierde deci şi în aceste două principale porturi independenţa de care ne bucurăm.

Propunea a III-a

Să se limiteze jurisdicţia C.E.D. numai la gura şi pe canalul Sulinei căruia i se va da un caracter mai pronunţat de neutralitate.

Căpitanul de port din Sulina va fi numit de Guvernul român având cam aceleaşi atribuţii ale comisarului maritim de azi, fără amestec cu C.E.D., iar Inspectorul navigaţiei C.E.D. care stă la Tulcea, să-şi întindă atribuţiile până la Gura Dunării. El va face poliţia pe întreg canalul de la gură până la Ceatalul Kiliei şi va exercita şi o parte din atribuţiile pe care azi le are căpitanul portului C.E.D.

Întrucât priveşte navigaţia de la Ceatal la Brăila, România se va înţelege cu Rusia pentru întreţinere şi poliţie. Căci, de fapt, numai de la Ceatalul Kiliei începe Delta şi prin lucrările de la gură, prin tăierile şi căptuşirea malurilor, constitutive un canal mai mult sau mai puţin artificial de navigaţie; de la Ceatal în sus, intrăm în Dunărea largă.

Aşa că, C.E.D. s-ar limita numai la gură şi canalul Sulina, iar viitoarea Comisie Mixtă riverană, s-ar întinde de la Porţile de Fier până la Ceatalul Kiliei; Galaţi şi Brăila ar ieşi complet de sub jurisdicţia C.E.D.

Propunea a IV-a

În cazul când nu reuşim de a obţine dreptul de numire a ambelor organe executive, putem renunţa la Inspectorul Navigaţiei întrucât atribuţiile sale sunt de un caracter mai general, căci execută

poliţia numai pe calea de apă unde se face o navigaţie internaţională.

Pentru căpitanul de port din Sulina, trebuie să insistăm cu toată tăria de a fi numit de Guvernul Român, întrucât execută poliţia într-un port românesc asupra vaselor, care nu sunt în curs de navigaţie ci sunt legate la mal şi fac operaţii comerciale.

În sprijinul acestei păreri ne vine chiar art. 102 din proiectul Barrère - care numai favorabil nu ne-a fost:

„Inspectorul şi subinspectorii vor fi numiţi şi plătiţi de către Comisia mixtă, iar căpitanii de porturi vor fi numiţi şi plătiţi de către statele riverane respective, care sunt datoare a face cunoscut comisiei mixte numirea sau înlocuirea lor.“

Ceea ce dovedeşte că, chiar proiectul Barrère, a ţinut seamă de caracterul deosebit teritorial pe care îl are un căpitan de port în comparaţie cu inspectorii şi subinspectorii de navigaţie.

Propunerea a V-a

Dacă nu se poate pune (accepta) nici una din aceste propuneri, rămâne a se lămuri interpretarea frazei întrebuinţată în art. 53 din Tratatul de la Berlin (1878): *C.E.D. va funcţiona într-o completă independenţă de autoritatea teritorială.*

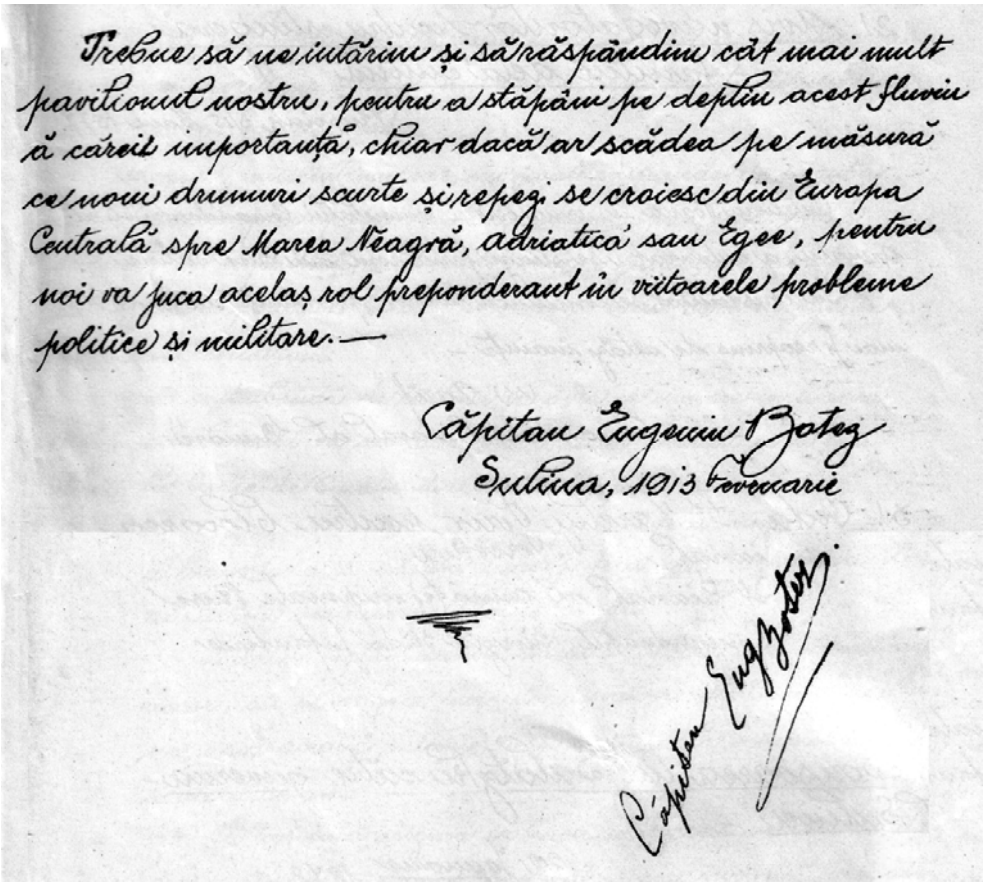
Trebue să ne ințărim și să răspândim cât mai mult pavilionul nostru, pentru a stăpâni pe deplin acest fluviu a cărui importanță, chiar dacă ar scădea pe măsură ce noui drumuri scurte și repezi se croiesc din Europa Centrală spre Marea Neagră, adriatică sau Egee, pentru noi va juca același rol preponderant în viitoarele probleme politice și militare. —

Căpitan Eugeniu Botez
Sulina, 1913 Decemvrie

La aceasta să putem adăuga o rezervă prin care să ne asigurăm, *C.E.D. nu ne va stingheri întru nimic exercitarea drepturilor suveranităţii noastre ca putere teritorială.*

Şi precum C.E.D. îşi aplică regulamentele de *poliţie* de navigaţie, noi să putem a ne aplica regulamentele de *poliţie a porturilor*.

În consecinţă, s-ar recunoaşte autoritatea Comisariatului Maritim român din Sulina, căutând a se armoniza regulamentele C.E.D. cu regulamentul Comisariatului Maritim Român - care până astăzi nu există - determinându-se cât se poate sfera de atribuţii a autorităţii teritoriale de aceea a autorităţii internaţionale.

Limitându-se atribuţiile, ambii agenţi, căpitanul de port al C.E.D. şi comisarul maritim

român îşi vor exercita acţiunile paralele, respectându-şi domeniile deosebite.

Deşi în instrucţiunile din 1879 se arată căpitanului de port din Sulina că trebuie să *corespundă*[*] *direct cu agentul competent român pentru afacerile de port,* totuşi C.E.D. nu se poate împăca cu ideea că, la Gura Dunării, mai poate să fie un agent executiv afară de cel numit de ea. De aceea ea a protestat când Guvernul Român a înfiinţat căpităniе la Sulina şi, deşi i-a schimbat titlul în Comisariat Maritim, *nu este recunoscut ci numai tolerat,* aceasta este formula pe care o întrebuinţează şi azi C.E.D.

Un exemplu ne poate lumina întreaga situaţie: de câte ori se numeşte un nou subprefect în Sulina, căpităniа portului C.E.D. îi înaintează unele lucrări privitoare portului,; subprefectul arată că acestea sunt de resortul Comisarului Maritim, C.E.D. atunci renunţă la ele numai ca să nu fie nevoită a recurge la concursul autorităţii Comisarului Maritim.

Trebuie să notăm că, deşi se spune că C.E.D. va funcţiona într-o independenţă completă de autorităţile teritoriale, totuşi medicul român, şef al serviciului sanitar de la Gura Dunării, funcţionar al statului, este în acelaşi timp şi şeful spitalului C.E.D., deci şi funcţionar al Comisiei.

Propunerea a VI-a

În cazul când nici una dintre propuneri nu se poate pune şi nici nu se pot face discuţiunile de la propunerea nr.5 asupra redacţiei Tratatului de la Berlin, s-ar putea încerca o cale prin care cu abilitate s-ar ocoli toate dificultăţile.

Să renunţăm de a cere ca Inspectorul Navigaţiei şi Căpitanul de Port din Sulina să fie numiţi de către Guvernul Român, aşa precum îi numea Guvernul otoman şi să ne mulţumim numai cu următoarea soluţie: în locul acestor doi funcţionari - azi unul german şi altul austriac - să reuşim a introduce doi români numiţi de C.E.D., fără nici un amestec cu autoritatea teritorială, aşa precum sunt deja şi alţi câţiva români în diferite funcţiuni ale C.E.D.

Actul adiţional la Actul public din 1865 (art.2), relativ la navigaţia Gurilor Dunării, zice:

„Inspectorul şi căpitanul de port sunt numiţi de C.E.D. *à la simple majoritè des voix et sans distinction de naţionalitè*“.

Nici un text nu se opune la aceste numiri şi nici nu s-ar aduce vre-o atingere cuprinsului Tratatului de Berlin.

Prin această măsură s-ar evita conflictele de până acum, întrucât autorităţile teritoriale ar găsi în punctele de contact cu autoritatea internaţională, doi funcţionari ai C.E.D. însă de naţionalitate română, care ar servi ca trăsături de unire între cele două autorităţi.

THE RELATION BETWEEN ROMANIA AND THE DANUBE EUROPEAN COMMISSION - IN THE ANALYSE OF THE WRITTER JEAN BART (EUGENIU BOTEZ) - CORNEL TUCA, PH. D.

Abstract

Known writer for „Europolis“, Eugeniu Botez analyses the position that Romania should have adopted in the Danube European Commission. A good expert of the realities he offers solutions for solving the delicate problem of Danube mouths.

Keywords: territorial sovereignty, riparian state, river mouth, jurisdiction, authority, navigation way.

[*] corespondeze, colaboreze.

GERMANOFILISMUL ROMÂNESC ÎN SFERA POLITICULUI ŞI ARMATEI DIN PERIOADA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL.

Istoric Traian Tr. CEPOIU

O lămurire asupra cuvântului „germanofil“ între definiţia academică şi peioratismul în utilizare

Considerăm pentru început imperios necesară o scurtă lămurire asupra cuvântul „germanofil“ între definiţia academică şi sensul peiorativ cu care este utilizat în forma scrisă sau a limbajului. Ca noţiune şi termen de exprimare, ţinând seama de cronologia lexicului românesc, cuvântul „germanofil“ a avut până aproape de anul 1989 statutul de neologism, fiind întâlnit încă în 1986 în *Dicţionarul de neologisme*[1]. A intrat în lexicul românesc ca împrumutat din limba franceză: *germanophile* (filogerman). Apare în vorbirea curentă, în presă, publicistică şi lucrări de specialitate, dar în mod deosebit în discursurile şi abordările politico-istorice începând cu perioada sfârşitului neutralităţii din 1914-1916, urmare a acţiunilor politice şi de spionaj desfăşurate în România în favoarea Germaniei, evenimente care au premers intrarea în Primului Război Mondial. Apoi, din ce în ce mai des imediat după război, în interbelic şi după cel de al Doilea Război Mondial, în perioada totalitară, dar şi în zilele noastre, cu acelaşi înţeles şi interpretare total peiorative, chiar dacă cuvântul „germanofil“ are o definiţie lingvistică bine stabilită.

În dicţionarele româneşti intră foarte târziu. Nu îl întâlnim nici în cea de a şasea ediţie a celebrului *Dicţionar Universal*[2] al lui Lazăr Şaineanu, lucrare cu caracter de unicat la noi în ţară la timpul respectiv. Un Dicţionar complet al Limbii Române scos sub egida Academiei Române, nu exista. Primul volum din lucrarea *Dicţionarul Limbii Române (Tomul I, Partea I, literele A-B)* încredinţat de către Comisia Academiei Române pentru întocmirea Dicţionarului la 6 ianuarie 1906 profesorului Sextil Puşcariu, apare în 1913, iar *Tomul II, Partea I, literele F-I*[3], care cuprinde şi litera G, apare în 1934. Dar, în cadrul acestui Dicţionar, nu avem o definiţie expresă a cuvântului *germanofil*. Lexemul *germanofil* este încadrat în partea finală a definiţiei cuvântului *german*, din care derivă *„germanofil = cu simpati pentru germani“*. Desigur, din motive obiective lesne de înţeles, credem că s-a recurs la această formulare.

Mult mai concis este *Dicţionarul Limbii Române Literare contemporane*[4] al Academiei Române apărut în 1956, în plină perioadă a bolşevizării României, care în Vol. II, formulează următoarea definiţie pentru termenul *„Germanofil,-ă, germanofili,-e*: (Despre persoane) *Care are simpatie deosebită pentru germani, pentru cultura şi civilizaţia germană; care susţine consecvent interesele şi politica germanilor“*. Desigur, aici găsim şi explicaţia peiorativismului neafişat până acum în definiţia academică, a tentei politice bine conturate: *„susţine consecvent interesele şi politica germanilor“*. Ne aflam la peste un deceniu de la încheierea celui de Al Doilea Război Mondial. România fusese aliata Germaniei învinse, şi se afla în sfera de influenţă a URSS. Iar definiţia este abordată într-o perioadă în care numai prezumţia că puteai fi „germanofil“, te putea costa libertatea. Dicţionarele mai recente, respectiv *DEX*-ul[5] Academiei, vine cu o formulare mult mai elegantă pentru termenul *„germanofil*: *(Persoană) care aprobă, admiră, iubeşte tot ce este german, ce vine de la germani“*. Desigur, de la germani ne-au venit pe parcursul secolelor, foarte multe lucruri, şi bune şi rele, în domenii de mare interes, de ordin politic, economic, militar, cultural, etc. Depinde de perioada istorică şi poziţia din care sunt abordate toate aceste probleme.

---

[1] Florin Marcu, Constantin Manea, *Dicţionar de neologisme*, Ediţia a III-a, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1986.
[2] Lazăr Săineanu, *Dicţionarul Universal al Limbii române*, Ediţia a VI-a, Editura „Scrisul Românesc“ S. A., 1929.
[3] Academia Română, *Dicţionarul Limbii Române*, întocmit şi publicat după îndemnul Maiestăţii Sale Regele Carol I, Tomul II, Partea I, F-I, Bucureşti, 1934.
[4] Academia Republicii Populare Române, *Dicţionarul Limbii române literare contemporane*, vol. II, D-L, Editura Academiei R.P.R., 1956.
[5] Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan“, *DEX - Dicţionarul explicativ al limbii române*, Ediţia a II-a, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1996.

În contextul celor afirmate mai sus, apare în mod firesc următoarea întrebare: Cum s-a manifestat în spaţiul locuit de români, şi cum a fost receptat termenul şi apoi fenomenul *germanofil*. Pentru Principatele Unite, nu ne vom adânci în istorie, unde vom găsi destui boieri sau chiar domni de-ai noştri pe care vremurile îi făcuseră „iubitori de nemţi“, au trăit vremelnic la ei s-au şi-au pus la dispoziţia conducătorilor germani serviciile. Petru Cercel este unul din cazuri. Vom porni de la abdicarea lui Cuza din 11/23 februarie 1866. În urma eşecului înregistrat de Adunarea Electivă a României în alegerea Comitelui de Flandra, „Alteţea Sa Regală Filip-Eugeniu-Ferdinand…“[6] ca Domn al Principatelor Unite, prin plebiscitul desfăşurat între 2/14 şi 8/20 aprilie 1866, cu 685.965 voturi pentru şi 224 contra, principele german Carol-Ludovic de Hohenzollern este proclamat ca „Domn al României“ sub numele de Carol I[7]. Fost-a cumva poporul român atât de germanofil sau germanofilizat când şi-a exprimat votul? Poate fi acuzat Guvernul respectiv ca fiind germanofil? Cu certitudine nu. Dar, clasa politică cunoştea motivele pentru care trebuia adus un „Domn străin“, şi vom enumera câteva dintre multele motive, aşa cum sunt ele surprinse în scrisoarea adresată de către Ion Ghica, preşedintele Consiliului de Miniştrii şi ministru al Afacerilor Străine, la 2/14 martie 1866, către Ion Bălăceanu, agentul Principatelor Unite la Paris, din care reţinem: „Cu un Principe străin şi cu o stare de lucruri statornică, Principatele ar fi o forţă pentru Turcia, pe când în prezent, prin legiuirile de suzeranitate, ele sunt în realitate pentru ea o slăbire. […] Prin caracterul practic al mijloacelor ce sunt indicate aci, aceste propuneri, despre al căror caracter strict confidenţial nu am a vă atrage atenţia, îmi par că merită să fie luate în serioasă consideraţie. Vă autorizez, Domnule agent, a face pe lângă d-l Ministru al Afacerilor Străine al M.S. Împăratului, demersuri în sensul acestor propuneri. […]: Insuficienţa Domniei pământene demonstrată prin o costisitoare experienţă şi prin urmare inutilitatea de a o mai repeta. Pericolul acestei repetări pentru liniştea Europei. Stabilitatea prin abordarea soluţiunii contrare. Forţa ce rezultă pentru ţară din această stabilitate. […] Necesitatea şi siguranţa de a pune, prin aceasta, un obstacol mai mult la dezvoltarea îngrijorătoare a panslavismului“[8].

Iar evoluţia României din toate punctele de vedere, sub domnia lui Carol I de la urcarea sa pe tron şi până în perioada neutralităţii este bine cunoscută şi nu vom insista. Iar cei care au susţinut politica regelui Carol I al României, domn de origine germană, chiar şi atunci când interesele „cauzei naţionale“ nu se potrivea cu politica regelui, au căpătat calificativul la „germanofil“ la modul peiorativ. Relevante în acest sens ni se par cuvintele lui Gh. Bogdan-Duică, în calitate de secretar general al Ligii culturale, rostite la sfârşitul anului 1914: „În majoritatea lor toate aceste activităţi conţineau exagerări de natură a compromite succesul cauzei. În ce priveşte pe factorii răspunzători - în frunte cu regele Carol - ei au fost trataţi de trădători, şi aceasta atunci când nu puteau să vorbească, aşa cum nu pot vorbi nici azi. După moartea regelui Carol - care jurase că va lucra pentru interesele României, şi deci n-o putea trăda -, s-a văzut că faptele nu se prezentau astfel. Preşedintele Ligii culturale (N. Iorga, n.n.) pe care pe care suveranul dispărut îl primise în audienţă cu puţin înainte de a muri, a auzit din gura marelui rege următoarele cuvinte: «**Nu aş vrea să mor mai înainte de a vedea România mare putere**»“[9]. Sunt cuvinte asupra cărora trebuie luat aminte.

Abandonând partea politică, nu putem trece cu vederea nici peste latura culturală. Cea mai mare parte a intelectualilor români sunt şcoliţi în spaţiul germanic, unde au avut o serie întreagă de motive să admire cultura şi civilizaţia germană, să se bucure de superioritatea acesteia. Ne vom opri asupra junimiştilor, iar dintre ei, asupra celui mai reprezentativ: Eminescu. Părintele limbii literare moderne româneşti. Om prin excelenţă format încă înaintea plecării la studii în spaţiul germanic, pe filonul culturii germane, cu antecedente de netăgăduit, deoarece, în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când „germanul“ Carol I se afla pe tronul ţării, „istoria românească şi europeană“ - aşa cum afirmă Zoe Dumitrescu Buşulenga -, „ne-a îngăduit un respiro mai îndelungat, s-a putut lucra, ca în puţine rânduri, fără mare grabă în cultură, săpându-se în adâncuri spre fântânile nepoluate ale adevărurilor noastre străvechi […] un anumit «calm al valorilor» a domnit şi s-a instaurat după aceea, datorită mentorilor culturii româneşti formaţi în «libertatea şi cultura» atmosferei germane (după vorba

[6] Dimitrie A. Sturdza, *Domnia Regelui Carol I - Fapte, cuvântări, documente*, Tomul I, 1866-1876, Ediţiunea Academiei Române, Bucureşti, 1906.
[7] Idem.
[8] Idem.
[9] Gh. Bogdan-Duică, *Politica Ligei culturale - Bucureşti 14 decembrie 1914*, Tipografia românească, Bucureşti, 1914.

lui Friedrich Schlegel)“[10]. Ca să nu mai discutăm despre lucrarea lui Helmuth Frisch[11], apărută în urmă cu treisprezece ani şi considerată de specialişti ca o lucrare singulară în cultura noastră. Şi atunci se pune iarăşi întrebarea: A fost sau nu a fost Eminescu „germanofil“? Sau că Eminescu are o operă literară şi politică de sorginte „germanofilă“? Cine şi-ar permite un asemenea sacrilegiu? Nu putem însă tăgădui influenţa spiritului culturii germane în opera eminesciană. Nimeni nu se adapă de la o fântână secată. Iar Eminescu s-a adăpat la fântâna cea mai plină şi cu cea mai bună apă a vremii sale şi nu numai. Pentru a ne face o imagine de ansamblu asupra influenţei culturii germane asupra literaturii noastre, fără a răscolii munţi de literatură comparată, este suficient să ne aruncăm şi numai sumar privirea supra lucrării lui Ion Sân-Giorgiu *Deutscher Geist in der rumänischen Literatur* „Spiritul german în literatura românească (trad.n.)“[12], unde vom găsi o amplă şi fascinantă frescă a influenţei literaturii germane asupra literaturii româneşti din toate teritoriile locuite de români.

În 1774 se sfârşeşte războiul ruso-turc. Tot nordul Moldovei (Bucovina), respectiv regiunile Cernăuţiului, Sucevei şi Câmpulungului era ocupat de armatele austriece. Prin Convenţia din 7 mai 1775 de la Constantinopol, Poarta otomană cedează nordul Moldovei în favoarea Austriei. Alipită în 1786 Galiţiei, Bucovina devine la 1849 provincie autonomă a Casei de Austria. În *Interpelarea*[13] adresată Guvernului în şedinţa din 11 februarie 1886, cu referire la „cauza românismului“ în Transilvania şi „Expulzarea românilor de peste Carpaţi“, făcând referire la Bucovina, M. Kogălniceanu afirmă: „Este o ţară în care noi poate am avea drepturi de a face propagandă, căci acea ţară a fost ruptă din corpul nostru, din sângele nostru, fără voia noastră […] aceasta este Bucovina. […] prin anume convenţiuni au propus lui Vodă-Cuza, că această ţară fiind răpită în contra oricărui drept […] să o luăm înapoi; şi noi am refuzat. De ce am refuzat, de ce nu facem acolo nici o propagandă? Pentru că guvernul Austriei este un guvern cu minte şi prevederi politice; el dă tuturor naţionalităţilor ceea ce li se cuvine. Aşa a făcut şi în Bucovina. Ne-am zis dar: Soartă bună au românii din Bucovina? Ei nu ţipă? Ei sunt mulţumiţi. Dacă ei socotesc că sunt mai fericiţi sub dominaţiunea casei Habsburgică decât sub dominaţiunea noastră, unde guvernele se schimbă în toate zilele, unde legile sunt scrise numai pe hârtie, de ce să nu-i lăsăm în pace acolo unde se află? Şi aşa şi facem: ne bucurăm de soarta lor, dar ne abţinem de orice propagandă; şi cu toate acestea acolo în Bucovina avem moşii, avem rude, avem osemintele strămbunilor noştri, ale glorioşilor noştri Domni; la tot pasul găsim urmele de victorie ale eroilor noştri“!

Pentru a înţelege la justa valoare aceste cuvinte, trebuie să ne adâncim cu grijă în mentalul vremii. Trebuie să judecăm lucrurile nu de la înălţimea acestui început de mileniu, ci de înălţimea timpului când au fost rostite aceste fraze, astfel s-ar putea crede că după anexare, toţi românii din Bucovina au devenit „germanofili“ de fericire, în sensul că austriecii sunt tot un popor germanic, aşa cum basarabenii noştri sunt români. Chiar şi atitudinea lui Cogălniceanu ar putea fi calificată ca fiind a unui germanofil înrăit. Dar, Kogălniceanu explică şi motivele de ordin politic, de admiraţie faţă de civilizaţia germanică, unde guvernele erau stabile, şi nu se schimbau ca la noi „în toate zilele“ iar legile erau legi, iar la noi „scrise numai pe hârtie“. Desigur, exemplele pot continua cu Transilvania şi Banatul, unde elementul german este - într-o apreciabilă măsură - la el acasă dar spaţiul nu ne permite.

Germanofilia şi viaţa politică în vremea neutralităţii - cazul Constantin Stere

Problema neutralităţii României urmată de intrarea acesteia în Primul Război Mondial, mai are încă pete negre pe care istoriografia românească oficială le omite cu multă supleţe, cum ar fi şi cazul *germanofiliei* obediente de care au dat dovadă o mare parte a oamenilor politicii şi o parte din vârfurile intelectualităţii româneşti, fără a se analiza explicit ce înseamnă să fi germanofil pe timp de pace, în perioada neutralităţii, sau pe timp de război.

Desigur, spaţiul nu ne permite o abordare mai amplă. Fenomenul „germanofiliei“ a fost abordat mai recent, cu destulă pertinenţă de Lucian Boia, în volumul „Germanofilii“[14], prin care s-a încercat, şi reuşit în parte, să se năruiască unul dintre multele mituri care parazitează istoria noastră faţă de evenimentele în discuţie Dar nu este suficient, deoarece, „germanofil“ este o definire generică.

[10] Zoe Dumitrescu Buşulenga, *Eminescu şi romantismul german*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1986.
[11] Helmuth Frisch, *Sursele germane ale creaţiei eminesciene*, Vol. I-II, Editura Saeculum I. O. Bucureşti, 1999.
[12] Ion Sân-Giorgiu, *Deutscher Geist in der rumänischen Literatur*, Max Niemeyer Verlag - Halle-Saale, 1939.
[13] M. Kogălniceanu, *Interpelaţiunea privitoare la Expulsarea Românilor de peste Carpaţi adresată Guvernului*, 11 februarie 1866, Bucureşti, 1866.
[14] Lucian Boia, *Germanofilii - Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, Humanitas, Bucureşti, 2009, 2010.

Astfel, pe lângă identificarea marilor personalităţi politice şi culturale care şi-au afişat jaluz atitudinea faţă de ideile exprimate de Carol I, şi care trebuie înţeleasă atât ca o atitudine politică dar şi o atitudine civică, trebuie avut în vedere acţiunile de propagandă pe care Germania a făcut-o în România în perioada neutralităţii, propagandă însoţită de corupţie şi importante acte de spionaj, bine regizate de către baronul von dem Busche, un excelent diplomat trimis în România în acest scop, care aveau foarte puţine lucruri în comun cu germanofilia tradiţională din România acelor timpuri, respectiv acţiunile „trădătorilor“ care puteau face parte din orice categorie sau poziţie socială.

Dintre marile personalităţi politice *germanofile*, din perioada neutralităţii, dar şi din timpul ocupaţiei germane, care au rămas în capitala ocupată, amintim pe Titu Maiorescu, om de formaţie culturală eminamente germană, al cărui comportament din timpul ocupaţiei este demn de admirat, basarabeanul Constantin Stere, sau Al. Marghiloman, un germanofil de conjunctură, om format la şcoala franceză, care nu vorbea germana. Ne vom opri în cazul de faţă asupra lui Constantin Stere.

Foarte de tânăr încă de pe băncile şcolii, C. Stere a manifestat un nonconformism politic, suferind de avântul revoluţionar al multor tineri sau intelectuali ai generaţiei sale. Un fel de modă în Europa. În 1883, în chiar perioada de absolvire a clasei a VIII-a a Gimnaziului nr. 1 de băieţi din Chişinău, este arestat şi trimis în Închisoarea din Chişinău[15], pentru răspândirea de broşuri cu caracter revoluţionar. Rămâne în închisoarea din Chişinău până în 1886, când este trimis în Siberia pentru încă trei ani. Din cei 27 de condamnaţi trimişi în Siberia din care făcea parte şi C. Stere, nu au ajuns la destinaţie din cauza condiţiilor extrem de vitrege şi a gerului, decât şapte. Fiind depistat de către poliţia din Tobolsk că făcea parte din grupul care edita o revistă hectografiată intitulată „Exilaţii politici“, este exilat pentru încă trei ani la Krasnoiarsc, unde va rămâne în puşcărie până în 1892. Trebuie amintit că, pentru acele vremuri, Basarabia, în comparaţie cu Transilvania care se afla tot sub un regim imperial absolutist, dar avea două instituţii solide, respectiv Biserica Ortodoxă şi Biserica Unită în cele două mari centre culturale şi politice, respectiv Sibiu şi Blaj, Basarabia, a suferit enorm de pe urma lipsei unor instituţii autohtone, care i-ar fi dat o identitate culturală şi politică distinctă, sub cizma opresoare a celui mai involut sistem imperial european: Imperiul ţarist rus. Intră în *patria mamă* România, în 1892, imediat după sosirea din Siberia. La Iaşi îşi continuă studiile universitare, afirmându-se ca un strălucit profesor universitar, om politic şi literat, ajungând unul dintre cei mai respectaţii liderii politici ai vremii.

Ca om politic, Stere a fost o personalitate atipică, după unii „stranie“. Mare strateg şi doctrinar politic, cu rădăcini adânci în realităţile vremii, acesta nu a făcut parte din structurile puterii politice. Om trecut prin cumplita şcoală a vieţii, anii grei de temniţă într-un imperiu în care şovinismul făcea ravagii pustiitoare, impactul cu naţionalismul şi antisemitismul exagerat în România acelor vremuri, cărora le picase victime mari personalităţii ale lumii politice şi culturale româneşti (ex. A.C. Cuza), l-au determinat să adopte o linie mediană, specifică unui elitist, intelectual de o înaltă ţinută etică şi morală, venit dintr-o lume provincială, provocând invidie în cercurile intelectualilor şi oamenilor politici ai vremii.

În perioada neutralităţii (1914-1916), îl găsim în tabăra care susţine politica bătrânului rege Carol I, care îşi respecta tratatele militare cu Tripla Alianţă, ştiind mai bine ca oricare altul dintre oamenii politici şi militari de carieră ai vremii ce înseamnă cuvântul dat, mai ales cuvântul unui rege şi onoarea respectării unui tratat militar. La momentul respectiv, nimeni dintre „germanofili“ nu concepea o înfrângere a colosului militar german. Primul ministru Ion I. C. Brătianu se afla în cealaltă tabără. Folosindu-se de politica „imperativului naţional“, acesta urmărea o trecere de partea Antantei, care s-a şi realizat. La intrarea României în război, îl găsim pe C. Stere în tabăra „germanofililor“. Pentru Stere, Rusia făcea parte din Antantă. Numai ideea că România putea intra într-o alianţă militară în care se afla şi Rusia îl tulbura. A fost un rusofob prin excelenţă. Imperiul rus al sclavagismului nu putea fi comparat cu elitistul Imperiu german. Au fost foarte multe personalităţi politice sau din sfera culturalului, care au combătut toate aceste teorii germanofile. Nu ne vom opri la cei foarte cunoscuţi şi foarte citaţi. Ne oprim asupra atitudinii lui Ovid Densuşianu, care, aflat la Zürich în septembrie 1914, afirmă printre altele: „Ca să fim atraşi spre Austria şi Germania, ni se aduce mereu înainte sperietoarea slavismului. Dar slavismul nu e primejdios azi - cel mai ameninţător e germanismul lacom, cotropitor. Primejdios ar putea ajunge slavismul de acum - să zicem - în cincizeci ori o sută de ani, când Rusia, în plină dezvoltare, întărită, ar căuta să dicteze să-şi impună hegemonia, cum încearcă acum Germania“[16]. Cu siguranţă, fiecare avea dreptate în felul său. Dar, viziunea lui Densuşianu relativ la

[15] Constantin Stere, *Documente politice*, apărută sub îngrijirea lui Iurie Colesnic, sub egida Fundaţiei „Museum“ (Chişinău), şi a Fundaţiei Culturale Române (Bucureşti), Chişinău, 2002.
[16] Ovid Densuşianu, *Ce nu se poate să învingă.* Bucureşti, Editura „Vieţei noi“, 1914.

evoluţia Rusiei survenită nu ca urmare a războiului ci în urma revoluţiei bolşevice produsă în chiar timpul Primului Război, a devenit o realitate monstruoasă, depăşind cu mult, sub toate formele şi aspectele această predicţie. Iar România s-a numărat printre statele care au suportat consecinţe nefericite din partea Rusiei sovietizate. După încheierea războiului soldat cu înfrângerea Puterilor Centrale, „germanofilii" sunt trecuţi prin furcile caudine ale blamului public, marea lor majoritate printre care şi Stere, fiind întemniţaţi şi judecaţi pentru „colaboraţionism" şi „trădare" în favoarea germanilor care ocupaseră jumătate din regatul României, inclusiv Bucureştiul în 1916-1918.

În 1921, cu ocazia validării ca deputat de Soroca, în şedinţa Camerei din 4-9 martie, i se aduce învinuiri de colaborare cu Germania. C. Stere se numără printre foarte puţinii „germanofili" care a stat cu capul sus, răspunzând interpelărilor: „Da domnilor deputaţi, pot să fiu îmvins, dar nu-mi plec capul. Ca orice om am păcatele şi greşelile mele. Dar când îmi examinez conştiinţa şi îmi scrutez intenţiunile şi mă gândesc la şirul lung de jertfe şi de lupte, la toate umilinţele şi suferinţele care mi-au fost sortite să le trăiesc în cei 35 de ani încadraţi între temniţa rusească şi puşcăria românească din Văcăreşti, nu mi-i ruşine de trecutul meu"[17].

Cazul Stere, dar în mod deosebit efectele propagandei şi corupţiei germane în România din anii neutralităţii sunt menţionate pentru prima dată istoriografic în valoroasa lucrare al lui C. Kiriţescu, *Istoria Războiului pentru întregirea României, 1916-1919*[18], pusă la index încă din ultima parte a interbelicului. Ceea ce nu putuse să arate C. Kiriţescu în lucrarea sa, din lipsă de informaţii certe, avea să apară la lumină pe la sfârşitul anului 1930, când sunt făcute publice, mai multe documente relevante din care rezulta acţiunile întreprinse la 1917 de către serviciile germane, prin intermediul colaboraţioniştilor şi a trădătorilor, care nu era neapărată nevoie să fie şi germanofili, de a împiedica intrarea României în război şi înlocuirea regelui Ferdinand cu un arhiduce habsburgic, ori prin aducerea pe tronul României a unuia dintre fii împăratului Wilhelm II. Se iscă un adevărat scandal şi în presă. Printre cele mai relevante articole se numără şi cel semnat de prof. I. Lupaş, asupra unor „însemnări autografe" publicate de Alexandru Vaida[19].

În perioada ocupaţiei, odată retras la Iaşi, guvernul ţării nu mai putea să acţioneze sub nici o formă în teritoriile ocupate. În conformitate cu prevederile dreptului internaţional al legilor de război, ocupantul, respectiv administraţia militară temporară, nu putea să modifice legile organice ale teritoriului ocupat. Cu toate acestea, au loc tot felul de urzeli politice în rândul oamenilor politici care „girau" conducerea ministerelor, numiţi de către puterea ocupantului. În fruntea tuturor acestor urzeli se afla Lupu Kostaki, care, la 8 decembrie 1916, invită la o şedinţă de lucru pe toţi secretarii generali de ministere. Cu această ocazie, Lupu Kostaki care şi vedea România anexată Austro-Ungariei, propune printre altele împărţirea Munteniei şi Olteniei ocupate, în gubernii. Sunt puse la cale o serie întreagă de urzeli politice, cum ar fi: „detronarea regelui, înlăturarea dinastiei, chemarea unuia dintre copiii lui Wilhelm II, împăratul Germaniei pe Tronul României, şi menţinerea trupelor germane în ţară timp de 10 ani"[20], pentru a se putea impune ţării noile reforme prin legi organice administrative şi judecătoreşti, inspirate după modelul german.

În acest context, printre lucrurile care nu i se puteau ierta lui Stere se număra şi vizita făcută la Marele Cartier german şi la Berlin, în 1917, când înmânează conducătorilor politici germani un „Memoriu" din al cărui capitol 3, se poate deduce nu neapărat o germanofilie obedientă, cât angoasa rusofobă pe care Stere o avea faţă de politica Rusiei şi a tuturor vexaţiunilor acesteia: „Fie că România intră cu cele două Puteri imperiale într-o combinaţie economică şi politică în genul Europei Centrale, fie că formează o unitate reală cu una din aceste două puteri, alegând de pildă pe M. Sa Împăratul Austriei ca Rege al României, atât pentru România, cât şi pentru Puterile Centrale o astfel de soluţiune este în orice caz de preferat dezmembrării ţării. În acest din urmă caz, ţara ar deveni o pradă a panrusismului…". Din cuprinsul unui articol publicat în presă cu referire la unele „însemnări autografe" ale lui Vaida Voievod, rezultă că acestea ofereau „amănunte extrem de preţioase şi concludente cu privire la felul cum a fost memoriul acesta «scris de Stere în limba franceză» apoi «tradus în limba germană de Victor Beldiman»"[21].

Sunt aduse în actualitate şi alte contribuţii ale lui Vaida Voievod: „Miercuri, în ziua de 30 august 1916, apărea în ziarul «Reichspost» din Viena un violent articol despre «Declaraţia de război a

[17] Constantin Stere, *Publicistică*, vol. IX, Editura „Universul", Chişinău, 2006.
[18] Const. Kiriţescu, *Istoria Războiului pentru întregirea României 1916-1919*, I, Ediţia a II-a, în trei volume, Bucureşti 1925.
[19] I. Lupaş, *Calomie sau adevăr Istoric?* În „Neamul românesc" nr. 76/18 martie 1932.
[20] George D. Nedelcu, *Justiţia Română sub ocupaţie*. Bucureşti, 1923.
[21] Sub titlul *Denkschrift über die rumänische Frage*, un exemplar al „Memoriului" se află Biblioteca Academiei Române, secţia Manuscrise, fondul Ion Bianu.

României» şi atitudinea «românilor din monarhie». Articolul era semnat de Alexander von Vajda“.

Acestei situaţii se mai adaugă la C. Stere şi multe din atitudinile sale publicistice, aşa cum rezultă şi dintr-un articol publicat în *Lumina*, nr. 14 din 15 sept. 1917, prin care, ca un fel de culpa mia faţă de ocupant, Stere afirma: „Războiul României a fost declarat împotriva Constituţiei, împotriva părerilor sfetnicilor cei mai autorizaţi ai Coroanei, cum şi împotriva curentului predominant din elita noastră intelectuală“[22]. Desigur, demersul lui Stere era sortit din start unui total eşec.

Scandalul „germanofiliei“ şi a spionajului german în presa interbelică

În anul 1930, ziarul „Ordinea“ intră în posesia unor importante documente, respectiv un registru al Legaţiei germane la Bucureşti din 1915, care conţinea dovezi irefutabile cu privire la organizarea serviciilor de propagandă şi spionaj ale Germaniei în România. Începând cu numărul din 2 iulie 1930, ziarul „Ordinea“ începe să facă publice informaţiile din acest dosar, însoţite de fotocopii după documentele originale. Astfel, sub titlul „Spionajul nemţesc în România,“ urmat de două subtitluri fulminante: „Un dosar al legaţiunii germane din Bucureşti dă la iveană întreaga operă de corupţie din timpul neutralităţii noastre“ şi „Rate de câte 25.000.000 mărci aur pentru cumpărarea conştiinţelor şi divulgarea secretelor militare“, direcţia ziarului „Ordinea“ face un scurt istoric al spionajului German în România între anii 1914-1916, care avea ca scop două direcţii precise: a) oprirea intrării României în război, şi b) informaţii legate de potenţialul militar românesc, în cazul când România ar intra în război. Din cuprinsul materialului mai aflăm că, „În afară de diversele birouri de propagandă, de sub conducerea lui Iversen, Henenvogel şi Günther, legaţia germană din Bucureşti îşi întreţinea serviciul ei special de cercetări şi «informaţiuni», cu ramificaţiuni în tot cuprinsul ţării,“ de unde putem trage concluzia că nu era neapărată nevoie să fi un „germanofil“ recunoscut, sau înrăit, pentru a face spionaj în favoarea Germaniei, ci trebuia să ai toate trăsăturile de caracter specifice trădătorilor, interesaţi numai de interesele proprii.

În acest registrul care cuprindea aproape două sute de pagini, erau trecute „partidele ofiţerilor, oamenilor politici, gazetarilor şi comisarilor“ care s-au lăsat plătiţi şi târâţi în această afacere murdară. Dosarul conţinea „chitanţe timbrate şi semnate cu mâna lor. Alţii sunt trecuţi de funcţionarii legaţiei, cu sumele primite lunar sau global“. Din conţinutul dosarului mai rezulta că „nemţii aveau la Sofia o centrală de unde se expediau banii“ cu care se plăteau informaţiile plătite, iar „sistemul de captare a denunţătorilor era foarte simplu: se căutau întâi agenţi din lumea politică, care ademeneau pe ofiţeri şi gazetari“. Articolul conţine şi fotocopia documentului prin care „Centrala germană de spionaj din Sofia, anunţa Legaţia germană din Bucureşti că i-a expediat, cu data poştei, 25.000.000 mărci aur, pentru destinaţiile cunoscute“. Documentele care urmau să fie publicate în numerele următoare aveau să demonstreze „că cei ce se lăsau corupţi, îşi îndeplineau cu’n îndoit exces de zel toate obligaţiunile. Se furnizau documente politice şi militare iar ziariştii scriau articole viguroase spre a denatura sentimentele opiniei publice, absolut potrivnice pe vremea aceea Puterilor Centrale“. Despre conţinutul documentelor publicate, vom vorbi la momentul oportun în cadrul acestui material.

„Germanofil“ sau „trădător“ în armata română

În decembrie 1916, regele şi guvernul se retrag la Iaşi, devenit acum capitala României neocupate de inamic. O Românie mică. Aici se formează şi un guvern de uniune naţională, Ion I.C. Brătianu - Take Ionescu[23]. Înainte de a porni spre Iaşi, în Consiliul de Miniştrii s-au făcut mai multe discuţii, luându-se hotărârea (mai repede a fost o înţelegere) ca ministerele din Bucureşti să funcţioneze pe perioada ocupaţiei sub conducerea secretarilor generali ai acestora, care vor rămâne acolo[24]. Dar, după plecarea la Iaşi, la Bucureşti se va forma un guvern de „giranţi“, în marea lor majoritate, ca de altfel şi oamenii politici rămaşi la Bucureşti, cu mare trecere la germani, dispuşi să aplice necondiţionat politica germană. Printre vârfurile de lance ale propagandei germane era fostul

[22] C. Stere, *Marele Războiu şi politica României*, Bucureşti, 1918. Cuprinde articolele publicate în ziarul „Lumina“ din septembrie 1917, până în martie 1918.

[23] Academia Română, *Istoria românilor*, Volum VII, Tom II, Coordonator, Acad. Gh. Platon, Editura enciclopedică, Bucureşti, 2003.

[24] Traian Tr. Cepoiu, *Câteva aspecte de jurisprudenţă din timpul ocupaţiei germane în România, perioada 1916-1917 a Primului Război Mondial*, în volumul de studii şi comunicări prezentate la sesiunea ştiinţifică internaţională din 23 iulie 2010 la Piteşti „Armata română şi patrimoniul naţional“ apărut sub egida Serviciului Istoric al armatei şi Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, Bucureşti, 2010.

ministru la României la Berlin, diplomatul Alexandru Beldiman.

Una dintre direcţiile de propagandă de cea mai mare importanţă o constituia întreprinderea de acţiuni sub orice formă pentru demoralizarea armatei aflată pe frontul din Moldova. Acţiunea cea mai cunoscută de „trădare“ a jurământului militar a ţării şi idealului naţional, care, eufemistic nu mai poate fi numită „germanofilie“ depăşind graniţele germanofiliei tradiţionale, este cea a colonelului Alexandru Sturza, fiul fostului prim-ministru liberal Dimitrie A. Sturza, care recurge la tot felul de soluţii pentru a determina atât corpul ofiţeresc cât şi trupa din zona unde acţiona, să treacă de partea germanilor.

Toate încercările sale au fost soldate cu un eşec total. Nici gradul, nici rezonanţa numelui său nu i-au fost de folos. Silit să treacă la inamic în februarie 1917, urmare a descoperirii trădării sale, şi-a împuşcat ordonanţa care nu a dorit să-l urmeze. Ignorat şi ironizat de ofiţerii germani pentru nereuşita sa, se îndreaptă spre Bucureşti, unde, consultându-se cu camarila politicienilor obedienţi faţă de ocupant, „îşi schimbă felul activităţii, transformându-se în agent de readucere în ţară a ofiţerilor români prizonieri […] Ofiţerii care se lăsau convinşi de propaganda sa erau concentraţi în tabăra de la Krefeld, supuşi unui tratament de favoare şi apoi liberaţi în schimbul iscălirii unei declaraţii, prin care se îndatorau «a nu combate politica Puterilor Centrale în România şi a nu o califica defavorabil», precum şi a-şi pune serviciile la dispoziţia ocupantului“[25].

Un alt caz de „trădare“ în favoarea germanilor, şi cu rezonanţă în epocă, a constituit-o cazul locotenent-colonelului Crăiniceanu, fiul generalului Crăiniceanu, complice al colonelului Al. Sturza. A fost prins în flagrant delict când se întorcea de la inamic cu manifeste care trebuiau distribuit trupei şi ofiţerilor de pe front. A fost judecat imediat şi condamnat la moarte. Execuţia având loc în vinerea Paştelui[26]. De apreciat gestul de mare demnitate morală şi militară a generalului Crăiniceanu, care a condamnat fără ezitare fapta dezonorantă pentru armată şi pentru ţară a fiului său.

Un alt personaj de tristă amintire din galeria trădătorilor în favoarea germanilor, ale cărui fapte au fost făcute publice şi în istoria lui C. Kiriţescu, imediat după război, este cazul colonelului Victor Verzea. Cunoscut ca un mare naţionalist, fost şef al Serviciului român de contraspionaj în perioada neutralităţii, rămâne în Bucureşti sub ocupaţie, fiind numit director al Poştelor. Începuse să fie deja suspectat că îşi pusese serviciile în slujba duşmanului. Datorită funcţiilor sale, cunoştea toate secretele legate de apărarea teritoriului. Interceptând corespondenţa din sistemul militar, precum şi a mişcării trupelor româneşti, a luat toate măsurile de sabotare şi întârziere a evacuării materialului arhivistic al Poştelor, care a fost „capturat“ de germani la ocuparea Bucureştiului. Atât el cât şi complicele său german Flechtenmacher, au fost condamnaţi la moarte în contumacie, iar după terminarea războiului a fost condamnat la închisoare pe viaţă.

Dar, lucrurile nu se vor opri aici. Aşa cum arătam mai înainte, în 1930, ziarul „Ordinea“ întră în posesia unui registru al Legaţiei germane din Bucureşti din 1915, şi începe să publice documente compromiţătoare la adresa „trădătorilor“ ţării în favoarea Germaniei. În numărul din data de 4 iulie 1930, publică un „raport secret al şefului Brigăzii de siguranţă din Constanţa“, din al cărui cuprins rezultă „bănuiala“ că „fostul maior de la 1916, Stan (Ştefan) Popescu ar fi făcut spionaj în favoarea Puterilor Centrale. În raport se mai arată cum, „generalul Georgescu a făcut imprudenţa să-l previe tocmai pe cel urmărit de spionajul ce se făcea la Comandamentul Corpului 5 Armată“. Confruntând raportul şefului Brigăzii de siguranţă cu datele din registrul Legaţiei germane, se constată că maiorul Stan (Ştefan) Popescu din Constanţa era trecut în registru cu diferitele sume primite. Documentele au fost reproduse în faximil. La nici o oră de la apariţia ziarului, la redacţie sosesc mai mulţi ofiţeri în rezervă şi activi, aducând informaţia că, „Stan (Ştefan) Popescu, fost maior la Constanţa în 1916, trăieşte şi există încă în cadrele armatei cu gradul de… general, comandând o divizie“.

În numărul din 5 iulie 1930, sub titlul „De ce au fost măcelărite trupele române la Silistra“ şi cu subtitlul „Cu şapte luni înainte de intrarea în război, un căpitan a vândut două documente importante ce priveau apărarea acestui oraş“, este redat cazul căpitanului din 1916 Ion Stănescu. Acesta făcea parte dintr-un regiment „de la Silistra. În această calitate a încasat prin legaţia germană din Bucureşti, la 1 februarie, o sumă de 10.000 lei“. Pe parcursul a zece zile, „acelaşi ofiţer a procurat două documente militare, de mare importanţă, fiindcă consulatul german i-a numărat suma de 45 mii lei aşa cum se poate vedea din chitanţa ce a fost pus s’o semneze.“

Desigur, prin publicarea acestor materiale se aducea o mare atingere prestigiului armatei, fapt pentru care, conducerea ziarului încheie: „Pentru a nu fi surprins în comunicatul pe care va trebui să-l

[25] Const. Kiriţescu, *Istoria Războiului pentru întregirea României 1916-1919…, .op. cit.*
[26] Costin Scorpan, *istoria României*, Editura Nemira, Bucureşti, 1997.

dea şi spre a nu fi nevoit să repete în fiecare zi acest comunicat, declarăm că ţinem la dispoziţia d-lui ministru de război, dosarul cu documentele ce privesc pe ofiţeri“. Oricum, ştim că s-au luat măsuri de stopare a publicării numelor ofiţerilor trădători, cum a fost şi cazul interzicerii publicării unor lucrări, respectiv Jurnale de front ale unor mari generali din Primul Război Mondial, în scopul de a nu se face cunoscute incomensurabilele greutăţi şi jertfe suportate de armata română.

În majoritatea cazurilor, istoriografia referitoare la Primul Război Mondial, vorbeşte mult despre jertfa de sânge şi gloria împlinirii „idealului naţional“, omiţând cu supleţe să arate şi adevărata dimensiunea a jertfei, datorată în câteva cazuri şi trădărilor. Publicarea acestor documente a fost pusă şi pe seama politicului vremii. Publicare documentelor scandalizase atât de mult opinia publică şi produsese o atmosferă neplăcută în rândurile armatei, încât, în numărul din 9 iulie 1930, Mihai Burillieanu, şeful ziarului „Ordinea“ publică articolul „Un armistiţiu…“. în care răspunde numeroaselor interpelări şi acuze care i se aduc „că voim să discreditǎm armata prin publicarea unor piese ţinute în secret 14 ani, pentru că şefii acesteia ar fi fost partizanii aducerii Regelui Carol al II-lea pe tronul ţării“. Autorul încheie menţionând: „Publicarea acestui dosar are un singur scop: moralizarea ţării. Şi am păşit la această măsură înfruntând toate riscurile, deoarece îmi dau seama că imoralitatea ne copleşeşte şi ne face să ne pierdem unitatea naţională. Dacă am fi cunoscut conţinutul dosarului de la legaţia germană şi am fi tăcut, am fi fost complicii trădătorilor. Ori, aceasta nu se putea întâmpla!“

În concluzie, considerăm că ar fi necesară o reevaluare istorică a noţiunii de „germanofil“, în funcţie de evenimentele politico-istorice petrecute, a conjuncturilor, intereselor, idealurilor, etc., disociind-ul de cel de „colaboraţionist“ sau „trădător“, deoarece de la a admira tot ceea ce este german, la a colabora şi a-ţi trăda ţara în favoarea Germaniei, este o cale lungă.

THE ROMANIAN GERMANOPHILE IN THE POLITICAL AND ARMY SPHERE FROM THE PERIOD OF THE FIRST WORLD WAR

Abstract

The author defines the term „Germanophile“ and then realizes a short description of how the Germanophile evinced on the Romanian territory beginning with the year 1866 and finishing with the interwar ages.

In the same time he describes the Germanophile career and activity of Constantin Stere, as well as the noise „Germanophile“ displayed in the pages of the paper „Ordinea“ from 1930.

SITUAŢIA EPIDEMIOLOGICĂ DIN CADRUL DIVIZIEI II INFANTERIE LA ÎNCEPUTUL ANULUI 1917, ÎN PREZENTAREA GENERALULUI NICOLAE VICOL

Dr. Leontin STOICA[*]

Nu o dată, în timpul conflagraţiilor de mai mică sau mai mare amploare, numărul celor morţi sau răniţi în luptele propriu-zise a fost, finalmente, net inferior celor răpuşi de epidemiile necruţătoare, cauzate sau cel puţin favorizate de circumstanţele politico-militare şi sociale. Precaritatea cronică sau momentană a situaţiei igienico-sanitare, conjugată cu aglomerările de indivizi, fie militari, fie civili, a constituit, în mod permanent, o premisă deosebit de solidă pentru dezastre pandemice.

Şi în cazul armatei române angajate în Primul Război Mondial, au existat riscuri de acest tip. În cursul toamnei anului 1916, graţie calităţilor profesionale, dar şi personale, dovedite de către eminentul medic bacteriolog Ioan Cantacuzino, în lupta cu focarele de holeră, ca şi cu cele de tifos exantematic şi febră tifoidă, ultimele fiind de mai mică amploare.

Evoluţia ostilităţilor militare propriu-zise, clar defavorabilă României şi forţelor sale armate, a modificat sensibil şi circumstanţele igienico-sanitare în general. Astfel, în Moldova neocupată de inamic (practic, pe ceva mai mult de un sfert din teritoriul de atunci al statului) se găseau, la începutul anului 1917, nu mai puţin de 1,5 milioane de refugiaţi, militari, tineri recruţi din contingentele 1917-1920, precum şi peste 20.000 răniţi şi bolnavi[1]. Tot aici se aflau şi trupe ruseşti, formal prietene, a căror stare sanitară prezenta carenţe semnificative, constatate şi de ofiţerii şi de medicii români în toamna cumplită a anului 1916.

Pe acest fond demografic şi biologic general, în prima parte a anului 1917, în paralel cu eforturile de reorganizare şi cu unele ciocniri sporadice cu trupele inamice, armata şi populaţia românească din Moldova au trecut printr-o grea probă de încercare, constând în epidemia de tifos exantematic. Îngrozitoarea maladie a ucis nu mai puţin de 300.000 de oameni sau, cum se exprima Constantin Kiriţescu, mai mult decât 10 mari bătălii[2]. Aceeaşi cifră nefastă de 300.000 de victime se adăuga, conform unei statistici americane, celor 100.000 de morţi, 150.000 de răniţi şi 250.000 de prizonieri, înregistraţi de armata română în campania din anul 1916[3].

Rememorând efectele molimei în Iaşi, cunoscutul lingvist Iorgu Iordan, cu vederi de stânga, scria: „Morţii civili făceau să crească enorm cifra pierderilor similar provocate de războiul propriu-zis, de pe front, unde extrem de mulţi militari mureau din cauza tifosului exantematic şi, în număr mai mic, a febrei recurente, boli oarecum necunoscute mai înainte şi, în orice caz, specifice războiului. Mi se întâmpla să văd aproape zilnic, chiar pe strada Lăpuşneanu, camioane enorme încărcate cu cadavre, care, fiind puse claie peste grămadă, se trădau, ca să zic aşa, deşi erau, chipurile, acoperite cu prelate, prin faptul că vreun picior sau vreo mână spânzurau peste marginea lăzii camionului. Aceste boli nu făceau, bineînţeles, deosebire între civili şi militari; cred - simplă presupunere pesimistă - că numărul celor dintâi căzuţi victime nu era mult, poate chiar deloc, mai mic decât al celorlalţi“[4].

Într-adevăr, conform amintirilor lui Constantin Argetoianu, cel puţin la un moment dat, rata mortalităţii era mult mai mare în spatele frontului decât pe linia de confruntare, unde oricum, ciocnirile erau ocazionale; această stare de lucruri a avut ca efect o (altă) situaţie paradoxală şi tragicomică: „o serie de tineri provenind din familii influente şi înstărite, care anterior obţinuseră trimiterea în spatele frontului, cereau acum, cu disperare, să fie retrimişi în tranşee“[5].

Generalul Nicolae Antoniu, şeful Serviciului sanitar de la Marele Cartier General, notează şi el: „Nu voi uita niciodată ceea ce am văzut la Târgu-Frumos şi în satele dimprejur, în 1917, cu ocazia unei inspecţii făcute unităţilor şi spitalelor din comandamentele sedentare ale unor corpuri de armată. Într-un regiment muriseră 900 de recruţi din 1.200. Toţi ofiţerii erau bolnavi, nu am găsit decât un

[*] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti, şef birou.

[1] Anastase Iordache, *România în Primul Război Mondial. În Istoria românilor*, vol. II, tom. II (coord. acad. Gheorghe Platon), Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 435.

[2] Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României (1916-1919)*, ediţia a II-a, vol.II, Editura Casei Şcoalelor, 1926, p. 373.

[3] Anastase Iordache, *op.cit.*, p. 435.

[4] Ibidem, p. 436.

[5] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. III, partea a V-a (1916-1917), Bucureşti, Editura Machiavelli, 1992, p. 90.

ofiţer de administraţie, care făcea şi pe doctorul, căci trei medici trimişi se îmbolnăviseră pe rând; într-alt regiment, comandantul însuşi mort de tifos exantematic, în alt sat erau peste 1.000 de morminte proaspete, căci înghiţiseră o bună parte din populaţia civilă şi militară. Soldaţi şi ţărani, într-o promiscuitate tristă şi periculoasă, plini de paraziţi, iar în sate niciun cuptor de deparazitare“[6].

Potrivit aceluiaşi autor, desfiinţarea totală a serviciului sanitar la corpurile de armată fusese o greşeală ale cărei consecinţe deveneau vizibile odată cu efectele epidemiei de tifos exantematic[7].

Medicul Gheorghe Sanda a stabilit, pe baza mai multor surse documentare, o periodizare a epidemiei. O primă fază a flagelului s-a caracterizat prin neidentificare exactă a bolii, ceea ce a favorizat proliferarea ei rapidă. Astfel, în prima jumătate a lunii ianuarie 1917, în registrele infirmeriilor era consemnat un număr crescând de cazuri de „gripă infecţioasă“ ori „stări tifice grave“, în realitate fiind vorba de tifos exantematic. Recunoaşterea oficială a epidemiei, la jumătatea lui ianuarie, nu a fost însoţită şi nici urmată rapid de măsuri antiepidemice, astfel încât morbiditatea şi mortalitatea şi-au continuat creşterea, atingând apogeul în cursul lunii martie.

Măsurile de ordin igienico-sanitar luate, în cele din urmă, de autorităţile în materie, au dus la descreşterea continuă a intensităţii flagelului în următoarele săptămâni, vara lui 1917 consemnând doar cazuri izolate[8].

Dacă fundalul general şi efectele concrete ale epidemiei sunt evidente, asupra cauzelor efective ale declanşării molimei s-au purtat unele controverse din care nu a lipsit factorul politic. Aglomeraţia, lipsa de localuri şi ocuparea medicilor sunt cvasiunanim recunoscute drept cauze ale epidemiei. S-a lansat, însă, din partea unor cercuri apropiate factorului politic şi decizional reprezentat de P.N.L., ideea că medicii români nu aveau experienţă în lupta contra tifosului exantematic[9].

Constantin Argetoianu amintea şi o altă cauză specifică a epidemiei, derivând, ce-i drept, din situaţia generală de aglomerare a populaţiei civile în Moldova dintre Carpaţi şi Prut, anume ocuparea precipitată de către negustorii proveniţi din Oltenia a pieţelor ieşene, monopolizate până atunci de către comercianţi evrei, rămaşi brusc fără surse de venituri[10].

Alexandru Averescu ţinea să evidenţieze, pe lângă lipsa oricărui spirit privativ din partea Înaltului Comandament, erorile impardonabile din partea acestui organism, constând în organizarea defectuoasă a concentrărilor premergătoare acţiunilor de restructurare de la începutul lui 1917. „Unităţi întregi - scria Alexandru Averescu - dar mai cu seamă oameni răzleţi, au rătăcit Moldova întreagă şi au ajuns la locurile lor, în cele mai bune condiţiuni pentru a fi o pradă sigură a epidemiei“[11].

În cele ce urmează voi trece în revistă o situaţie punctuală din cadrul mai general al flagelului, aşa cum se desprind aceste situaţii din documente militare româneşti. Este vorba despre situaţia epidemiologică din cadrul Diviziei II Infanterie, la începutul lui 1917, prezentată de către generalul Nicolae Vicol[12], şeful Serviciului Sanitar din cadrul Marelui Cartier General. Redăm, în continuare raportul întocmit de către acesta în urma inspecţiei efectuate la Divizia II Infanterie, în luna februarie 1917:

---

[6] General Nicolae Antoniu, *Organizarea şi funcţionarea serviciului sanitar militar*, ediţia a III-a, Tipografia Marelui Stat Major, 1922, p. 32.

[7] Ibidem, p. 33.

[8] Gheorghe Sanda, *Istoria medicinii militare româneşti*, Bucureşti, Fundaţia general-maior dr. C. Zamfir, 1996, p. 328.

[9] *** Enciclopedia armatei române, Bucureşti, Editura Ecteea, 2009, p. 514.

[10] Constantin Argetoianu, *op.cit.*, p. 87.

[11] Alexandru Averescu, *Răspunderile*, Editura Albatros, Bucureşti, 1999, p. 99.

[12] Nicolae Vicol (1861-1936) - născut la 17 martie 1861, la Piatra Neamţ. Tatăl, profesor dintr-o familie cu preoţi şi arhierei. Şcoala primară, gimnaziul şi liceul V. A. Urechia. A fost student al Facultăţii de Medicină din Iaşi (1879-1885) şi apoi la Bucureşti. Ca student a participat, cu misiunea de Cruce Roşie, în războiul bulgaro-sârb, din toamna anului 1885, după care a fost decorat. În anul 1892 a susţinut teza de doctorat în medicină. După obţinerea titlului de doctor, a fost trimis să-şi facă stagiul militar la Spitalul Militar Iaşi, ca secundar al spitalului, avându-l ca şef pe medicul-şef al corpului de armată, Ştefan Corvin. Stagiul dr. Nicolae Vicol de la Spitalul Militar Iaşi şi calităţile sale excepţionale au atras de la început atenţia şi aprecierile şefilor ierarhici, care l-au sfătuit să se activeze şi, în 1899, este activat, avansat la gradul de medic de batalion, clasa I, în garnizoana Iaşi, unde lucra efectiv şi în spital. În 1909, după dezvoltarea serviciului chirurgical al Spitalului Militar Iaşi, a ajuns locotenent-colonel şi-a fost transferat la Ministerul de Război. Împreună cu generalul dr. Constantin Papilian, inspectorul general al armatei, care i-a apreciat realizările, a reuşit să pună bazele medicinii militare ştiinţifice şi să continue spiritul şcolii lui Davila în formarea elevilor de elită ai medicinii militare. În anul 1912, colonelul doctor Nicolae Vicol a condus cu multă competenţă serviciul chirurgical din Spitalul Militar Central, pe care l-a organizat şi ridicat la nivelul clinicilor de facultate. După campania din anul 1913 a războiului balcanic, a funcţionat la diferite divizii în Constanţa, iar în prima perioadă a războiului de reîntregire a condus Serviciul Sanitar al Armatei de Nord, ca medic şef al etapelor. În Primul Război Mondial a condus Serviciul Sanitar al Marelui Cartier General. După demobilizare, doctorul Vicol a primit sarcina organizării serviciului civil şi militar din Basarabia. În perioada interbelică, până la decesul său în 1936, a rămas implicat în activitatea serviciului sanitar militar şi civil, dovedindu-se unul din cei mai de seamă medici pe care i-a avut armata română şi societatea civilă.

„MARELE CUARTIER GENERAL
Serviciul Sanitar

RAPORT
asupra inspecţiei făcute Diviziei a II-a P.A. de medicul şef de la Marele Cartier General, general dr. Vicol[13]

Am onoare a vă raporta că, conform ordinului dumneavoastră am inspectat cu de-amănuntul starea sanitară a regimentelor de infanterie ale acestei divizii, în zilele de 15 şi 16 februarie, însoţit fiind de medicul colonel Gavrilescu, medicul şef al armatei I-a.

Aspectul general al trupelor. Intrând în regiunile ocupate de trupe, întâlnesc imediat oameni prezentându-se ca adevărate umbre de oameni, unii neavând siguranţa mersului; numai ici colea oameni prezentându-se mai bine pe care am constatat în urmă că sunt dintre soldaţii contingentelor care au fost în luptă sau ordonanţe.

Dacă vizitarea regiunilor se face dimineaţa, aspectul este mai lugubru, căci întâlnim la fiecare parchet de case oameni ducând cadavre în pânză de corturi, pe scări de lemn şi alte mijloace de transport improvizate. Cercetând infirmeriile, se constată că, în afară de infirmeria aşezată în sala de clasă, există alte infirmerii pe batalioane şi chiar pe companii, adevărate cuiburi ale morţii, în care, în o cameră mică ţărănească, stau grămadă chirciţi pe jos câte douăzeci şi cinci de oameni, adevărate schelete, unii cu conştiinţa pierdută. Împrejurul aşa zisei infirmerii centrale, am găsit înşiraţi afară pe zăpadă, cadavrele morţilor adunate; cel mai sfâşietor grup îl constituia cel de la regimentul 19 Romanaţi unde în dimineaţa zilei de 15 februarie, se adunaseră deja 73 cadavre. Alături, grămezile mari ale efectelor oamenilor deja îngropaţi.

La regimentul 19 Romanaţi, unde situaţia este mai rea, cimitirul creat lângă mănăstire a luat o întindere mare.

În special dimineaţa, mai ales după nopţile friguroase, se aleg în infirmerii, morţii dintre muribunzi; aşa infirmeria Companiei 12 Infanterie din Regimentul 19 avea în acea dimineaţă 26 oameni, din care sunt convins că nici unul nu va scăpa şi, între dânşii 4 morţi.

Cercetând individual pe acei oameni care nu sunt bolnavi dar care au aspectul unor umbre, îi găsim pe toţi acoperiţi de păduchi „Sunt ca nisipul marei“, spune unul dintr-înşi „şi ne prăpădesc“, unii păduchi roşii de sângele supt.

Intrând prin aşa zisele locuinţe ocupate de ei, se constată că stau câte 18-20 într-o cămăruţă mică în care, deseori, mai stau şi locuitorii.

CERCETAREA MEDICALĂ

Cercetând cu de-amănuntul situaţia sanitară şi starea oamenilor, se poate spune că, în termeni generali, două treimi din efectiv sunt mai mult sau mai puţin bolnavi, aşa Regimentul 3 Olt a putut să-mi dea situaţia de pe acea zi din care se vede că, din 3.413 oameni, 2.140 erau bolnavi.

Cercetând proporţia contingentelor în această morbiditate excesivă, se constată perfect că recruţii contingentelor 1917 şi 1918, precum şi dispensaţii, sunt cei mai atinşi de boli, pe când oamenii antrenaţi ai contingentelor care au fost în lupte au fost, proporţional, nici pe jumătate atinşi, aşa Regimentul 3 Olt care urmărea proporţia:

a) din 2.254 oameni vechi, 1.214 bolnavi;

b) din 1.159 recruţi, 926 bolnavi; la Regimentul 3 Vâlcea sunt bolnavi 679 oameni vechi şi 1.146 recruţi.

Curba morbidităţii şi mortalităţii. Urmând a descrie mai la vale cauzele acestei stări sanitare a trupelor, şi făcând comparaţie între cele constatate la corpuri cu ocazia acestei inspecţii, cu datele primite mai înainte la M.C.G.; s-a putut observa deplin că în cursul lunii ianuarie morbiditatea care stăpânea trupele era departe de a fi clară, iar mortalitatea nu era deloc însemnată: se credea atunci că, din cauza împrejurărilor şi a timpului, aspru în care am făcut retragerea oamenii suferă de gripă; totuşi s-a remarcat în unele locuri că nu au întârziat să se înregistreze cazuri de boli contagioase mai grave sub formă de recidivă (f. recurentă) care însă s-au izolat. Astfel, iată o statistică a regimentului 19 Romanaţi care apoi s-a agravat atât de teribil în cursul lunii ianuarie:

Gripă 381 oameni, vindecaţi 350, 14 morţi, 17 evacuaţi din spital;

F. recurentă 101 oameni, 65 vindecaţi, 15 morţi, 21 evacuaţi din spital;

F. continuă 271 oameni, 18 vindecaţi, 17 morţi, 36 evacuaţi din spital;

[13] Rapoartele de inspecţii sanitare sunt reproduse după copii de pe originale păstrate de autor; în dosarele originale nu au mai fost găsite. Având în vedere interesul mare cel prezintă, unele raporturi au fost reproduse textual; sunt cele mai bune descrieri a situaţiei în care ajunsese Armata I.

F. exantemaţi.

Această statistică, de altfel similar tuturor celorlalte corpuri, nu exprimă desigur situaţia exactă dar arată că toată atenţia era mai mult asupra gripei, în legătură cu asprimea iernii şi cu starea de goliciune a trupelor.

Mortalitatea în cursul lunii ianuarie iarăşi nu era deloc însemnată: aşa Regimentul 3 Olt, unul din cele mai atinse, a avut mortalitatea pe zile astfel cum urmează:

Ianuarie 7	Morţi 2	Ianuarie 21	Morţi 4
Ianuarie 10	Morţi 3	Ianuarie 22	Morţi 9
Ianuarie 12	Morţi 2	Ianuarie 23	Morţi 3
Ianuarie 13	Morţi 4	Ianuarie 24	Morţi 7
Ianuarie 14	Morţi 3	Ianuarie 25	Morţi 12
Ianuarie 15	Morţi 2	Ianuarie 26	Morţi 17
Ianuarie 16	Morţi 2	Ianuarie 27	Morţi 19
Ianuarie 17	Morţi 1	Ianuarie 28	Morţi 6
Ianuarie 18	Morţi 4	Ianuarie 29	Morţi 9
Ianuarie 19	Morţi 6	Ianuarie 30	Morţi 15
Ianuarie 20	Morţi 6	Ianuarie 31	Morţi 18

Cu începere însă din ultimele zile ale lunii ianuarie situaţia se schimbă brusc. Numărul bolnavilor creşte mereu, îngrijorător, şi numărul morţilor îngrozitor. Aşa, la acelaşi regiment Olt nr.3, morţii sunt următorii pe fiecare zi:

Februarie 1	Morţi 20	Ianuarie 9	Morţi 21
Februarie 2	Morţi 25	Ianuarie 10	Morţi 23
Februarie 3	Morţi 23	Ianuarie 11	Morţi 24
Februarie 4	Morţi 12	Ianuarie 12	Morţi 26
Februarie 5	Morţi 24	Ianuarie 13	Morţi 30
Februarie 6	Morţi 18	Ianuarie 14	Morţi 20
Februarie 7	Morţi 27	Ianuarie 15	Morţi 26

Cifrele acestea sunt încă departe de a exprima realitatea pentru că Regimentul 3 Olt avusese grijă de a evacua, în primele zile ale lunii februarie, peste 600 bolnavi la spitalele din Iaşi, a căror mortalitate nu o cunoaşte; ele sunt desigur aproape egale cu acelea din spitalele Regimentului 19 Romanaţi care au fost astfel:

Februarie 5	Morţi 21	Ianuarie 11	Morţi 7
Februarie 6	Morţi 17	Ianuarie 12	Morţi 44
Februarie 7	Morţi 21	Ianuarie 13	Morţi 66
Februarie 8	Morţi 35	Ianuarie 14	Morţi 38
Februarie 9	Morţi 17	Ianuarie 15	Morţi 36
Februarie 10	Morţi 20	Ianuarie 16	Morţi 37

Din tabloul anexat, la urmă se poate vedea morbiditatea şi mortalitatea la toate corpurile Diviziei a II-a cu începere de la 5 februarie, aşa cum au crescut brusc atât una cât şi alta.

Cauza imediată a acestei agravări nu este decât că organismele, istovite prin cauzele ce se vor arăta mai la vale, nu au mai putut rezista: nu avem în faţă decât o consumaţie totală a organismelor pe care s-a stabilit un complex de epidemii: mizeria fiziologică este cauza primară a distrugerii acestor corpuri.

E neîndoios că marea majoritate a morţilor e datorită mizeriei fiziologice şi că influenţa frigului a fost determinantă. Este încă iarăşi neîndoios că atât tifosul exantematic cât şi febra recurentă, găsind terenul complet favorabil, s-au dezvoltat tot cu repeziciune. Este iarăşi neîndoios că febra recurentă care produce rar moartea pe organisme rezistente, a produs cele mai multe morţi, iar tifosul exantematic în număr mai mic. Proporţia lor nu se poate stabili (din fericire mijloacele de combatere sunt aceleaşi): tifosul exantematic cu erupţia clasică s-a observat foarte rar: toţi bolnavii suferă de o stare tifică care se observă într-o boală şi într-alta la indivizii debilitaţi; toţi sunt apatici, nu cer nimic, nu mănâncă; unii mor subit umblând. Fiind important, din punct de vedere ştiinţific a se determina proporţia acestor două mari boli infecţioase în morbiditatea şi mortalitatea trupelor, am rugat pe domnul profesor dr. Cantacuzino să trimită pe cineva specialist să facă studiile bacteriologice.

Cercetând medicii care au tratat pe aceşti bolnavi, am constatat că cei ce s-au îmbolnăvit

dintre ei, au căpătat mai curând tifosul exantematic de cât febra recurentă, tocmai pentru că se găseau în condiţii de rezistenţă superioară oamenii lor de la trupă: aşa din 7 medici ai ambulanţei Diviziei a II-a, detaşaţi în serviciul regimentelor, 5 au avut tifos exantematic, iar 3 febră recurentă[14]; pentru că febra recurentă se grefează mai greu pe organismele sănătoase. Dintre 9 sanitari ai ambulanţei divizionare morţi de la 22 ianuarie până la 11 februarie, 7 au avut tifos exantematic şi numai 2 febră recurentă.

Personalul medical şi sanitar se contaminează însă negreşit mai uşor de tifos exantematic pentru că de la un singur bolnav pot să se contamineze mai mulţi medici, căci nu s-a putut lua nici o măsură de pază a lor în infirmeriile regimentare aşa cum le-am descris şi pentru că în infirmerii se internau în primul rând bolnavii care aveau sigur tifos exantematic, pentru că aveau observată erupţia clasică.

După cum vedem, organisme sănătoase iau tifosul exantematic cu uşurinţă când sunt în contact cu soldaţii atinşi de această boală încă ne deparazitaţi; ne întrebăm ce s-ar petrece în miile de soldaţi istoviţi când între dânşii ar fi un număr mare de exantematici, desigur tot ne deparazitaţi? În scurt timp s-ar fi putut termina cu dânşii.

Concluzie: morbiditatea şi mortalitatea în această divizie se datorează în parte tifosului exantematic, în mare parte febrei recurente şi în tot mizeriei fiziologice.

Clasarea corpurilor de trupă după gravitatea stării lor.

Convingerea noastră este că întreaga divizie va avea nevoie de mult timp şi de o nouă refacere pentru a putea fi pusă în stare de luptă. Brigada a 4-a însă este cea mia compromisă: cele 2 regimente sunt egal atinse. Brigada a 2-a şi vânătorii se vor putea ridica mai curând, dacă se vor aplica imediat măsurile hotărâte; mai ales vânătorii care au o morbiditate proporţional foarte mică (a se vedea tabloul de la urmă).

Cauzele

Cauzele care au provocat această stare de fapt sunt de două ordine:

1) Cauzele depărtate:

a) Recruţii şi dispensaţii care alcătuiesc în majoritate efectivul acestor trupe, au venit de la părţile sedentare deja slabi, extenuaţi, goi din lipsa de haine, chiar aceste haine erau de vară, rupte şi fără mantale iar cu picioarele desculţe. În aceste condiţii au făcut pe jos sute de km, lucrând între timp şi la tranşee.

b) Marşurile extenuate ale retragerii (la început marşuri forţate) şi insuficienţa mijloacelor de trai.

c) Aceste contingente au luat cu ele toate stârpiturile ce le aparţineau care au fost cele dintâi atinse de boală şi apoi au propagat-o la ceilalţi.

d) În aceste condiţii părţile sedentare, unindu-se cu restul părţilor active (pentru acele regimente care au fost retrase cu totul de pe front) au avut bolnavi mulţi în cursul drumului şi în scurgerea lor, i-au lăsat prin spitale, între altele la spitalele de pe zona Ruginoasa - Podul Iloaei, înfiinţate din timp de armata de Nord.

În aceleaşi condiţii s-au găsit şi dispensaţii care, deşi aparţineau la contingente diferite, erau tot atât de puţin antrenaţi, îmbrăcaţi şi hrăniţi.

Părţile active care fuseseră retrase de pe front, au rezistat totuşi mai mult, cu toate oboselile luptelor şi nu au fost contaminate decât în zona lor de reorganizare.

2) Cauze apropiate:

a) Cantonamentul: Regimentele 19 Romanaţi şi 3 Olt au avut cantonamentele cele mai proaste; batalionul al 3-lea din cel din urmă sta în aşa zisa ţigănie din satul Todirel, ceea ce a contribuit de asemenea ca starea sanitară a acestei brigăzi să fie cea mai rea. Regimentul 3 Olt avea 3700 oameni în 102 case ţărăneşti; Regimentul 26 Rovine avea 3.350 oameni în 105 case (cuprinzând P.S. Arsenalul şi Coloana de subzistenţă); Regimentul 2 Vâlcea 2.700 oameni în 1.870 case. Unele companii erau mai grămădite: Compania 4 din Regimentul 19 avea 334 oameni în 5 case.

Numai la Tomeşti (Regimentul 26 Rovine) se găseau câteva case mai bune; încolo erau case ţărăneşti cu câte o cameră mică, crame şi câte o dată chiar covergi cu pereţii sparţi.

b) Hrana. Sosind pe ger şi viscole în regiunile de reorganizare, trupele au început prin a nu avea hrană: de la 1 până la 8 ianuarie s-a distribuit în medie zilnică o pâine la 8 oameni; erau zile când nu aveau pâine, alte ori un sfert de pâine.

Divizia a 2-a, primind ordin pe de o parte de a se hrăni din rechiziţiile locale, iar pe de alta să nu ia de la lucrători vitele de cultură, a arătat, cu raportul No. 93, că în regiunea de se ocupă nu poate

[14] 8 din 7, pentru că au fost trimişi alţi medici care la rândul lor s-au îmbolnăvit

să facă nici o rechiziţie.

Găsind grâu la distanţă, până ce să-l macine, a cerut făină împrumut de la Ministerul de Război dar maiorul Barca, de la depozit uneori nu i-a dat, alte ori i-a tăiat din cantitate, când cerea 3.600 pâini, i se da numai 400-600. Colonelul Holban, comandantul diviziei declară că a cerut mereu mijloace de la minister, dar nu i s-au dat. timp de 12 zile au fost complet lipsiţi şi de sare aşa că oamenii nu mâncau nici puţinul ce li se da; chiar pâinea pe care începuse a o fabrica în cuptoarele stabilite la Bucium şi Ioneşti, era fără sare.

c) Construirea bordeielor. Având în vedere lipsa de cantonamente, s-a ordonat construirea bordeielor, dar aceasta a constituit un cerc vicios căci, dacă cantonamentele lipseau, construirea bordeielor, pe timp de ger cum a fost în ianuarie şi în starea în care se găseau oamenii, a constituit o muncă excesivă care a redus cu totul pe oameni, cu atât mai mult că localităţile destinate pentru construire au fost schimbate de două şi uneori de trei ori, după ce se făcuse deja săpături mari şi adânci. Distanţele la care lucra, de la cantonamentele date, erau de câte 4-6 km.

La un regiment trebuiau 66 bordeie lungi de câte 30 metri cu 12.000 bucăţi de lemne şi 39000 maldăre de stuf, primele aduse în mare parte pe spinarea soldaţilor în timp de viscol.

d) Echipamentul. În aceste împrejurări oamenii au stat desculţi şi dezbrăcaţi (aşa au sosit) până la 28 ianuarie. Chiar acum încă se găsesc mulţi fără mantale şi încălţăminte, iar rufărie nu au decât un singur rând şi nu toţi.

e) Frigul intensiv din cursul acestor două luni constituie încă o cauză cu efect puternic atât prin efectele lui directe, cât şi prin aceea că, constrângea pe oameni să stea ghemuiţi în cantonamentele strâmte ce aveau. În zilele de frig intens mortalitatea era mai mare.

f) Lipsa de comunicaţie, câteodată, şi greutatea ei, totodată atât din cauza frigului cât şi din cauză că au pierit caii; casele împrăştiate pe toate coastele şi văile, la depărtări mari, au contribuit ca controlul oamenilor, prin cantonamente, să fie cu totul greu.

g) Imposibilitatea curăţeniei personale.

h) Corvezile mari: chiar lemnele pentru încălzit se aduceau cu spinarea, din cauza lipsei de animale de tracţiune. Animalele au suferit tot atât ca şi oamenii de mizerie fiziologică, din cauza lipsei de hrană şi lipsa lor va agrava situaţia trupelor prin imposibilitatea de a face transporturile de nutriment. Intendenţa a dat ordin să ne nutrească caii cu sfecle îngheţate şi putrede din pământ, dar caii au preferat să mănânce lada de lemn de brad în care se pusese sfeclele; mureau şi ei pe un cap.

i) Deparazitarea nulă. Întreg personalul atât medical cât şi cel sanitar, şi-a făcut cu prisosinţă datoria: 2 medici morţi[15] şi 9 bolnavi precum şi un număr mare de sanitari morţi ori bolnavi, atestă aceasta. Deparazitarea însă nu s-a făcut fiindcă nu s-a putut face: nu era nimic pentru aceasta. S-a numit continuu pentru aşa-zisa deparazitare care consta în petrolizarea celor aduşi la infirmerii dar nu a fost petrol suficient ca să se petrolizeze toată omenirea, căci toată avea păduchi. Ambulanţa divizionară a stabilit în şcoala de la Socola (pentru brigada a 4-a), iar spitalul mobil la Gorun (pentru Brigada a 3-a) cât e un centru de deparazitare mai reală, care însă nu putea să satisfacă cantonamentele întinse pe o regiune atât de vastă dar atât de săracă în mijloace.

Măsurile imperios necesare

1) Prima şi cea mai urgentă măsură este de a salva ce se mai poate salva, transportând oamenii sănătoşi în alte cantonamente; prin aceasta se măresc implicit şi cantonamentele pentru cei rămaşi. Această măsură a fost revăzută de Corpul 1 Armată care a luat măsuri de executare pentru Brigada 4 cu începere de la 17 a.c. stabilind la ospiciul Socola un centru de deparazitare şi altul la Nicolina, la trenul baie ce i s-a distribuit, cu un repaus de 24 ore în localul de la Socola; după care se va duce la noi cantonamente.

Va trebui însă negreşit ca la noul cantonament să se ia anumite măsuri, deoarece e sigur că un număr din aşa-zişii sănătoşi merg cu boala în perioada de incubaţie şi vor trebui a fi imediat izolaţi. Aceasta s-a recomandat medicului diviziei. O altă măsură prevăzută de corpul de armată este ca în noile cantonamente jumătate din fiecare sat să fie complet evacuat de populaţia locală, care va trece în cealaltă jumătate, iar militarii vor ocupa cea evacuată. Măsurile de deparazitare vor continua şi aici.

2) Suspendarea, deocamdată pe cel puţin o lună, a oricărui serviciu, corvoadă sau instrucţii; oamenii să nu aibă altă grijă decât a se odihni şi a se ţine curaţi.

3) Având în vedere că situaţia disperată a acestei divizii are de bază mizeria fiziologică,

[15] Când am făcut inspecţia, dar în urmă numărul lor s-a ridicat colosal; citez la această divizie pe colegii col. Ionescu Moşna şi col. Mihalcea, pe medicul căpitan Lapteş, pe locotenenţii bătrâni Loia, Şardeş, care au murit ca eroi strângându-se mâna, şi alţii ale cărui nume nu le pot preciza după trecerea de 15 ani.

oamenii trebuie supraalimentaţi; să li se mărească raţia, să li se dea din belşug carne şi legume, pâine şi vin.

4) Trebuie să se completeze de urgenţă şi în prima linie echipamentul acestei divizii care are aproximativ nevoie de încă 10.000 rânduri rufe imediat şi de completare treptat şi curând. Lipsa rufăriei va împiedica orice măsură salutară căci deparazitarea, care are primul loc, nu se va putea face bine şi repetat. Întârzierea recepţiei materialului confecţionat de către minister nu mai trebuie a fi invocată când se cer dar nu se dau efectele necesare.

5) Pentru a salva cât mai muţi oameni bolnavi, se cere ca aceştia să fie spitalizaţi. Iaşi, având spitalele supraaglomerate, nu mai pot primi bolnavi; nu putem însă lăsa nici pe bolnavii aflaţi în zonele de reorganizare căci înseamnă a-i destina pieirii deoarece, repetăm, orice tratament al lor este imposibil în condiţiile în care se află.

Pentru aceasta am rugat pe domnul profesor Cantacuzino să ordone amenajarea a 1.000 locuri în Ospiciul Socola - locuri care s-a constatat personal că pot fi introduse, fiind multe pavilioane goale; iar deocamdată am dat diviziei 300 pachete spitaliceşti pentru a instala un prim spital în clădirea Montana Roşiew, aflată în aproprierea Brigăzii a 4-a. pentru Brigada a 2-a se vor stabili 10 barăci care au sosit acum din Rusia la Ungheni; se vor aşeza anume la Tomeşti. Astfel se vor izola tot ce e bolnav grav, asigurându-le un tratament serios şi fără pericol pentru cei care-i îngrijesc iar cei mai puţin bolnavi vor fi răniţi în cantonamentele ce ocupă, aşa că se vor putea lua măsuri şi acolo. În asemenea condiţii se va putea îngriji şi nenorocita populaţie care a adăpostit miile de bolnavi, contaminându-se foarte mulţi de la dânşii.

6) Trebuie să se stabilească o deparazitare sistematică; deparazitare prin petrolizarea individului fără deparazitarea completă a efectelor de corp şi a locuinţei nu are nici o valoare. Deparazitarea cu benzină a efectelor nu ucide ouăle.

Etuvele nu sunt suficiente pentru aceasta; pe lângă etuva ambulanţei, am mai dat o etuvă aceleaşi ambulanţe pentru centrul de deparazitare de la Socola şi o alta pentru spitalul mobil, la Gorun, care şi-a pierdut pe a sa. Aceste etuve însă nu pot dovedi şi nici a deparazita blănurile şi de sulfurizare a trenului-baie. La Brigada a 3-a însă şi în satele ocupate de Brigada a 4-a, pentru ca deparazitarea să fie reală, am recomandat medicilor să se facă cuptoare de deparazitare după sistemul rusesc, cât mai multe şi în toate părţile. Directoratul Sănătăţii a repartizat în acest scop un medic francez deprins cu aceste operaţii.

Echipele sanitare sunt stabilite pe regimente, prin ordinul Armatei I, anume echipe de deparazitare, de asanare şi pentru îngrijirea în infirmerii. Personalul fiind redus prin boli şi morţi, s-a dat ordin Companiei I sanitare să trimită 60 sanitari. De asemenea s-a detaşat acelei divizii 12 medici de la trenurile sanitare garate pe linia Iaşi - Cucuteni.

Trebuie urmărit ordinul verbal dat de domnul general Prezan de a se trimite cât mai curând vagoanele cu var de la Ripiceni, fiind absolut necesare pentru dezinfectarea şi despăducherea locurilor. De asemenea, a se urmări transportul de 14 vagoane de petrol de la Galaţi şi a se pune la dispoziţie serviciului sanitar pentru despăducherile oamenilor de la divizii. Rugăm să binevoiţi a da ordine.

Movilele de efect rămase pe lângă infirmerii de la morţi se vor dezinfecta şi apoi întrebuinţa.

7) Este nevoie a asigura transportul hranei pe zone: cu caii rămaşi din cauza stării în care se găsesc nu se va mai putea aduce făină de la moară la cuptoarele înfiinţate de divizii.

8) Ivirea unei epidemii de holeră în această zonă de umbre omeneşti ar completa dezastrul; oamenii s-au apucat să facă decât două injecţii de ser mixt şi niciuna antiholerică pură pe care nici nu pot să o facă în condiţiile în care se găsesc de boală şi slăbiciune. În această direcţiune se va exercita un control riguros.

9) S-au dat mijloace pentru păzirea pe cât posibil a medicilor anume: bluze, săcuşoare cu amestec insectifug etc, maşini de tuns, săpun la infirmerie etc.

Acest raport s-a dat în copie comandamentelor Corpului I, Divizia a II-a şi domnului profesor Cantacuzino.

Şeful Serviciului Sanitar M.C.G.

Medic colonel (ss) Vicol“[16].

Măsurile propuse de generalul Nicolae Vicol cu privire la limitarea efectelor epidemiei de tifos exantematic, coroborat cu experienţa şi măsurile impuse de bacteriologul Ioan Cantacuzino vor avea efecte benefice în lunile iulie, august, când au urmat bătăliile militare propriu-zise. În timpul acestora, în pofida persistenţei unor disfuncţionalităţi, ameliorările organizatorice şi buna colaborare

[16] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, fond *Marele Cartier General*, dosar 1818, f. 100-104.

cu francezii au facilitat o mai bună triere şi tratare a celor răniţi (pierderile armatei române cifrându-se la 27.000, faţă de 60.000 de germani şi austro-ungari).

Acţiunile de combatere a epidemiei au relevat din nou, dar în condiţii mai grele, deci, mai elocvente, capacităţile profesionale şi spiritul de sacrificiu din partea corpului medical militar român, dar şi al camarazilor de luptă din misiunea militară franceză.

THE EPIDEMIOLOGICAL SITUATION IN THE 2 ND INFANTRY DIVISION AT THE BEGINNING OF THE 1917S PRESENTED BY GENERAL OFFICER NICOLAE VICOL

Abstract

The famine fever killed almost 300,000 people, this having been frequently compared in journalism and historiography to ten important battles. In this article, general officer doctor Nicolae Vicol presents the epidemiological situation at the beginning of the 1917s in the 2nd Infantry Division. According to the documents presented, at the beginning of this year, the famine fever made a lot of victims in this division.

CONSIDERAŢII PRIVIND RAPORTURILE DINTRE ISTORIE ŞI SOCIOLOGIE, RESPECTIV ARMATĂ ŞI SOCIETATE

Doina TALAŞMAN[*]

Henri Berr[1], cunoscutul scriitor francez, sub a cărui conducere a apărut întreaga colecţie de studii „L'evolution de l'humanite", adunând într-o lucrare toate introducerile sale la cele 32 de opere tipărite anterior, afirma, în prefaţa volumului, vorbind despre sociologie şi istorie, că sociologia, „această ştiinţă nouă, pe cât de ambiţioasă pe atât de rău definită de cele mai multe ori, uneori se opune istoriei, alteori vrea s-o înlocuiască, pe când în realitate ea trebuie s-o completeze şi s-o îmbogăţească", fără a fi vorba aici de vreo ierarhizare a valorii diferitelor ştiinţe sau de ambiţia de a face din istorie sau din sociologie ştiinţa fundamentală, pe care cealaltă trebuie s-o servească. Interesantă este constatarea că sociologia şi istoria se completează şi se îmbogăţesc una pe alta. Simpla înşirare sau povestire de fapte nu mai satisface astăzi pe nimeni. De la vechii analişti şi cronicari, la care găsim această concepţie a istoriei, nu s-a mai scris istoria în modul acesta. Chiar forma pragmatică, care nu este nici ea adevărata istorie ştiinţifică, are tendinţa de a se ridica la consideraţii sociale generale. Aceasta se datorează faptului că istoria şi sociologia sunt foarte strâns legate între ele, pentru că amândouă studiază fenomene sociale, privindu-le însă fiecare din alt punct de vedere. De aici rezultă aşa-zisele încălcări de domeniu sau chiar confundarea acestor ştiinţe. Istoria se ocupă de fapte omeneşti, cercetându-le în necontenita lor schimbare şi urmărind mereu aspectul nou sub care se prezintă viaţa popoarelor. Agentul principal al tuturor acestor schimbări este omul, dar nu individul ca fiinţă biologică, ci omul trăind alături de alţii şi împreună cu ei, omul social. Societăţile omeneşti ca atare determină istoria, de aceea ele sunt obiectul de cercetare al istoriei.

Istoria reprezintă memoria cea mai fidelă a popoarelor despre propria lor viaţă. Istoria, deşi are ca obiect individualul, nu se ocupă de omul izolat, ci de speţa umană, de societate, începând cu momentul când omul dobândeşte simţul istoric; adică atunci când îşi dă seama că aparţine unui grup social care are un trecut în care s-au succedat generaţii de strămoşi de-ai lui şi când leagă prezentul şi viitorul de acest trecut. A avea simţ istoric înseamnă a putea ordona şi lega în timp variatele fenomene sociale, situându-le pe fiecare la locul cuvenit şi explicându-le prin raporturile cauzale dintre ele.

Fenomenul istoric este aşa de strâns legat de grupul social, încât studiul său nu se poate face decât o dată cu acela al societăţii, iar sensul lui este de-a dreptul social.

Există însă şi alţi cercetători, în special istorici, care vor să extindă ştiinţa pe care o reprezintă ei şi asupra altor ştiinţe şi, în consecinţă, înglobează sociologia în istorie, confundând aceste două discipline ştiinţifice una cu alta. Pentru a ilustra această concepţie, nu vom cita decât câţiva dintre cei mai de seamă istorici moderni. Astfel, Karl Lamprecht susţine că istoria este, în primul rând, o psihologie socială şi, ca atare, legile pe care le va stabili ea sunt legi psihologice. Obiectul istoriei ar fi căutarea a ceea ce este permanent şi general în fenomene, deci a regularităţilor constante, care sunt legile. Iar fenomenele istorice, la rândul lor, apar după această concepţie numai ca nişte produse ale unui suflet social, ale unei conştiinţe generale, care se găseşte în necontenită evoluţie.

La fel concepe raporturile dintre sociologie şi istorie şi Kurt Breysig, care crede că istoria trebuie să se ocupe de ceea ce este social, de raporturile dintre individ şi comunitate, precum şi de feluritele forme de manifestare ale vieţii spirituale. Istoria nu se va mărgini să cerceteze numai fundamentul material al faptelor, ci va urmări cu atenţie efectele lor politice, care denotă o existenţă spirituală. Faptul că atât istoria, cât şi sociologia utilizează acelaşi material de cercetare, precum şi colaborarea unor factori variaţi şi multipli la producerea fenomenelor istorice şi a celor sociale au

[*] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti.

[1] Henri Berr, (născut la 31 ianuarie 1863, Luneville, Franţa, a murit la 19 noiembrie 1954 în Paris), istoric şi filozof francez care a fondat o serie de institute pariziene şi publicaţii dedicate sintezelor de istorie şi ştiinţă. Educat la École Normale Supérieure din Paris (1881-1884), Berr a predat câţiva ani în Douai şi Tours şi între 1896 şi 1925 a fost profesor la Liceul Henri IV din Paris, obţinând în acelaşi timp doctoratul, în 1899 cu o teză despre filozofie şi istorie. În 1900 el a fondat *Revue de synthese historique*, o revistă dedicată integral istoriei şi ştiinţelor sociale, şi în 1924 a fondat Centrul Internaţional de Sinteze, în Paris. Între timp, el şi-a asumat dificila sarcină de editare a unei lucrări, în colaborare, intitulată *L'Evolution de l'Humanite*, 100 vol. (65 publicate între 1920 şi 1954), o serie de monografii istorice, dorindu-se a fi un studiu sintetic al civilizaţiei din preistorie până în prezent. Berr însuşi a dezvoltat o teorie destul de complicată de sinteze istorice bazate pe o distincţie a trei tipuri de relaţii cauzale: succesiune de fapte, relaţii constante sau de necesitate şi conexiunea internă sau raţională a faptelor.

putut duce uşor la confundarea acestor două ştiinţe.

Deci, în afară de prima concepţie, din literatura sociologică şi istorică se desprinde şi o a doua teorie, care identifică sociologia nu numai cu filosofia istoriei, ci şi cu istoria propriu-zisă. Au fost însă cercetători care au confundat sociologia cu filosofia istoriei, pe de o parte, şi cu istoria ca ştiinţă, pe de alta. Prin urmare, spre deosebire de ştiinţele naturii, care utilizează concepte, cercetând numai ceea ce este general, istoria priveşte realitatea din alt punct de vedere, preocupându-se de ceea ce este particular şi individual. Istoria, ca şi toate celelalte ştiinţe, are de prelucrat un material intuitiv, pe care trebuie să-l ordoneze tot prin concepte, dar de altă natură decât acelea ale ştiinţelor. Însă, după cum ştiinţele naturii vor să elimine ceea ce este individual, fără a-l putea înlătura complet, tot aşa nici istoria nu poate scăpa de elementele generale şi asemenea celor din ştiinţele naturale.

În alcătuirea conceptelor istorice, cercetătorul se călăuzeşte după un principiu nou, care este oarecum general şi pe baza căruia el face un triaj, o selecţie din materialul bogat de fapte pe care i-l oferă viaţa popoarelor. El nu poate lua în considerare tot ceea ce se întâmplă, ci numai ceea ce interesează istoria. De aceea, istoricul trebuie să aleagă esenţialul, adică ceea ce este în legătură cu totul istoric. Ceea ce este dispersat, singular şi fără vreo importanţă pentru viaţa colectivă nu constituie obiectul ştiinţei istoriei. Realitatea istorică nu ne arată nicăieri indivizi izolaţi, ci numai integraţi într-o unitate mai mare, de care depind ei şi cu care stau în reală legătură. Prin urmare, s-ar putea spune că şi istoria se foloseşte de ceva general, ca orice altă formă de gândire ştiinţifică, care operează cu concepte generale.

Societatea este ceva care s-a format treptat şi s-a dezvoltat în mod lent, luând diferite înfăţişări. Ea poate fi privită din punct de vedere istoric, în fazele ei particulare şi individuale de dezvoltare, dar poate fi studiată şi din punct de vedere a ceea ce este comun în diferitele forme ale vieţii sociale. Deci viaţa socială poate fi cercetată şi prin individualizare, dar şi prin generalizare, constituind astfel material de studiu pentru două ştiinţe. Istoria este ştiinţa care adoptă primul punct de vedere, pe când sociologia este ştiinţă generalizatoare. În modul acesta, istoria şi sociologia, deşi diferite între ele, se completează totuşi una pe alta.

Nu putem să nu ne oprim însă puţin asupra câtorva gânditori români care au cercetat această problemă mai îndeaproape, având puncte de vedere foarte interesante. Astfel, trebuie să citâm concepţia profesorului Nicolae Iorga şi a lui A.D. Xenopol.

N. Iorga, deşi afirmă că faptele se repetă, pentru că „numai numele se schimbă, accidentele care nu sunt aceleaşi, dar în fond e acelaşi eveniment, aceeaşi situaţie“[2], totuşi recunoaşte că istoria, spre deosebire de sociologie, se ocupă de ceea ce este particular, lăsând în seama sociologiei să se ocupe de ceea ce este general în viaţa socială. Pe omul de ştiinţă exactă, naturală, îl interesează generalitatea faptelor, întocmai ca şi pe sociolog, pe când „istoricul nu poate descoperi asemenea generalităţi în faptele istorice şi dacă s-ar putea prinde chiar, ele nu-l interesează“[3]. Un studiu general asupra revoluţiei, asupra dezvoltării ideii de dinastie este sociologie, pe când istoria „vrea să ştie cum a fost Revoluţia franceză din 1789 sau cea engleză din 1642, cum s-a dezvoltat dinastia carolingiană sau cea capeţiană“[4]. Iar într-un alt studiu al său, profesorul Iorga afirmă categoric că „faptele istorice nu se reproduc niciodată întocmai, ci au o noutate nesfârşită“[5].

A.D. Xenopol susţinea că istoria este ştiinţa evoluţiei în timp, indiferent dacă e vorba de fenomene generale sau individuale în spaţiu. Spaţiul şi timpul, considera el, sunt existente în afară de noi. Timpul constituie pentru istorie un factor absolut indispensabil, întrucât nu se poate concepe ideea de succesiune fără cea de timp. Fenomenele istorico-sociale sunt determinate, în general, de trei factori principali, şi anume: masele, personalităţile, sistemele politice, fiecare având un rol clar şi o importanţă specială. Astfel, nu se poate vorbi de istorie decât acolo unde sunt mase, sub formă de popoare. Alături de mase, care fac mişcările istorice, trebuie neapărat să accentuăm rolul personalităţilor, care pentru unii istorici sunt întotdeauna reprezentanţii aspiraţiilor timpului lor.

Sociologia nu neglijează nici ea rolul indivizilor şi al momentelor, dar cercetează în special stările permanente de lucruri şi se preocupă, nu atât de forma sau structura individuală a societăţilor, cât de fenomenele generale şi de aspectele comune societăţilor, de instituţiile lor şi de tipurile existente de societate. Istoria studiază grupul social din punct de vedere individual. Fenomenele banale, zilnice, uniforme nu prezintă nici o importanţă pentru istoric, căci ele nu diferenţiază popoarele unul de altul şi nici diferitele epoci la acelaşi popor. Numai ceea ce iese din comun şi are un aspect particular,

[2] Nicolae Iorga, *Essai de synthèse de l'histoire de l'humanité*, Paris, 1926, tom I, Preface, p. VII.
[3] Idem, *Generalităţi cu privire la studiile istorice*, Bucureşti, 1933, p. 51.
[4] Idem, p. 52.
[5] Idem, *Două concepţii istorice*, Bucureşti, 1911, p. 22.

interesând însă în acelaşi timp viaţa totului social, numai acesta este obiect de istorie.

Astfel, istoria precizează caracterele proprii din care se poate vedea dezvoltarea unui popor, iar sociologia extrage ceea ce e comun tuturor societăţilor în evoluţia lor generală. Întrucât sociologia nu cercetează însă numai o structură socială devenită, ci şi procesul de devenire al societăţii, ea nu are un caracter static. Fenomenele istorice, pe de altă parte, fiind factori de schimbare ai structurii sociale, interesează în cel mai înalt grad pe sociolog. O revoluţie, cu înfăţişarea sa particulară şi locală, este unul dintre mijloacele importante de modificare a structurii unei societăţi - de aceea sociologul va trebui să ţină seamă de toate datele istorice, scoţând din ele tot ceea ce îi foloseşte pentru explicarea transformărilor sociale în general şi pentru constituirea unor noi forme de structură socială. Istoria expune material din trecut, iar sociologia, cu ajutorul lui, explică fenomenele sociale în mod genetic. De aceea istoria poate servi sociologiei ca metodă de cercetare.

Puţine fenomene sociale au însoţit şi au marcat evoluţia societăţii omeneşti aşa cum a făcut-o războiul, prezentat în timp ca acţiune asemănătoare vânătorii, ca ocupaţie „bărbătească" deosebită, dar şi ca mijloc de rezolvare a unor dispute. În toată această perioadă omul, participant şi victimă, şi-a modelat propriile imagini şi reacţii faţă de război, condiţionat nu de reprezentările oficiale, ci de proporţiile suferinţelor, distrugerilor şi numărul victimelor. L-a acceptat deseori cu rezerve, ca pe o fatalitate, l-a contestat ori analizat critic.

Momentul declanşării războaielor a fost precedat întotdeauna de intense acţiuni politico-diplomatice care să „justifice" folosirea violenţei armate în faţa opiniei publice internaţionale, să izoleze „statul-victimă", eventual şi cu participarea altora, să-i creeze dificultăţi politice, economice, sociale interne, să provoace nesiguranţă, confuzie, panică şi neîncredere în rândurile populaţiei.

Armata reprezintă grupul uman constituit în vederea îndeplinirii misiunilor de apărare a statului de drept şi pentru obţinerea victoriei în cazul unui război. Specificitatea funcţiei sociale a armatei constă în faptul că pe timp de pace se depun eforturi pentru pregătirea în vederea unui eventual război, al cărui termen nu se cunoaşte, iar pe timp de război problematica armatei se situează în fruntea tuturor funcţiilor care se îndeplinesc în cadrul societăţii[6].

Constituţia ţării noastre consideră că misiunea esenţială a armatei - ca instituţie a statului - este garantarea suveranităţii, a independenţei şi unităţii statului, a integrităţii teritoriale a ţării şi a democraţiei constituţionale[7].

Armata poate, vrea şi trebuie să stabilească diverse raporturi cu societatea civilă, respectiv cu organizaţiile acesteia. Aceste raporturi au fost determinate atât de caracteristicile cât şi de tendinţele de evoluţie ale societăţii româneşti, şi au fost influenţate în aceeaşi măsură de trăsăturile şi de evoluţia instituţiei militare, cât şi de caracteristicile şi evoluţia probabilă a organizaţiilor societăţii civile.

Printre raporturile pe care armata le poate avea cu societatea civilă se află: relaţiile de colaborare; relaţiile de comunicare; relaţiile de cunoaştere; relaţiile de indiferenţă; relaţiile de respingere şi raporturile de influenţă. Aceste tipuri de raporturi se iniţiază şi dezvoltă de către armată cu acele organizaţii ale societăţii civile care, într-un fel sau altul, au tangenţă cu activitatea militară. În plus, raporturile armatei cu organizaţii ale societăţii civile sunt diferenţiate în funcţie de obiectivele şi scopul declarat al acestora din urmă.

Astfel, armata a iniţiat şi a dezvoltat raporturi de colaborare, de comunicare şi de cunoaştere, deosebit de ample şi intense cu Biserica Ortodoxă Română (B.O.R.). Aceasta din, cel puţin, următoarele motive:

1. tradiţia existentă în armata noastră până în 1945, când fiecare unitate militară avea încadrat un preot militar;

2. comunitatea de scop a instituţiei militare şi a bisericii în ceea ce priveşte educaţia militarilor, formarea lor ca cetăţeni onesti, devotaţi ţării, demni, disciplinaţi;

3. *reînfiinţarea funcţiei de preot militar*. După 1990, s-a decis, de către conducerea Ministerului Apărării Naţionale, ca în unităţile militare să se înfiinţeze funcţia de preot militar. În acest scop, s-a luat măsura pregătirii preoţilor care doreau să devină preoţi militari, prin urmarea unor cursuri de specialitate, organizate în Universitatea Naţională de Apărare „Carol I";

4. *existenţa,* în tot mai multe unităţi militare, a unor biserici sau capele, construite prin contribuţia voluntară a cadrelor militare. Acestea sunt folosite pentru oficierea slujbelor religioase, atât pentru militari şi familiile lor, cât şi pentru ceilalţi cetăţeni din zonă.

Totodată, cele două entităţi s-au dovedit a fi „două instituţii înfrăţite, care formează temelia

[6] Vezi Doina Talaşman, *Oamenii din spatele uniformei,* în „Restituiri. Studii şi comunicări", editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 2003, p. 183-190.
[7] *Constituţia României*, Bucureşti, Monitorul Oficial, 2003, p. 66.

organizaţiei de stat“, după cum constata episcopul-general de brigadă dr. Partenie Ciopron[8]. De-a lungul istoriei poporului nostru, Armata şi Biserica au existat concomitent, s-au ajutat reciproc, s-au dezvoltat treptat, constituindu-şi caracteristicile date de acte normative de acelaşi tip (legi, decrete, instrucţiuni, ordine circulare)[9], constituindu-şi structuri, relaţii şi funcţii specifice, adaptându-se vremurilor, slujind intereselor neamului. Poate că cel mai mare merit al acestor instituţii este acela că au asigurat atât stabilitatea internă, cât şi identitatea poporului. Studierea documentelor aflate în păstrarea Centrului de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare „General Radu Rosetti“ din Piteşti, relevă faptul că, pe parcursul celor două conflagraţii mondiale, preoţii militari au fost „mai presus de orice laudă“, cum aprecia generalul Ioan Răşcanu[10].

În general, *raporturile Armată - Biserică* s-au materializat prin: participarea reprezentanţilor Bisericii la diferite ceremoniale militare şi diverse activităţi de educaţie religioasă cu personalul din subunităţi şi unităţi; acordarea de către B.O.R. a asistenţei religioase în armată; susţinerea de către B.O.R., prin modalităţi specifice, a unor iniţiative publice lansate de către armată.

Datorită specificului organizării şi naturii activităţii B.O.R., între aceasta şi armată există raporturi de influenţă optime, din următoarele motive:

a. *comunitatea de scop.* Atât armata, cât şi B.O.R. şi-au propus să formeze din orice militar un cetăţean loial ţării;

b. *metodele educativ-formative* folosite de către cele două instituţii sunt complementare;

c. ambele instituţii pun accente pe *conformarea la norme şi reguli*,

d. atât *armata*, cât şi *biserica* sunt recunoscute, de către majoritatea populaţiei ţării, ca *instituţii demne de încredere*, biserica fiind percepută ca o permanentă sursă de speranţă, iar armata fiind considerată, de către cea mai mare parte a cetăţenilor, ca sursă a sentimentului de siguranţă;

e. *existenţa în structura militară a funcţiei de preot* militar;

f. ambele instituţii sunt structurate ierarhic, ceea ce măreşte apropierea dintre ele în atingerea, în comun, a obiectivelor propuse, atât de armată, cât şi de B.O.R.

Armata română a reprezentat încă din anii de început, alături de şcoală, un principal mijloc de educare a maselor, a contingentelor de recruţi. „Misiunea oşteanului nu este numai a asigura paza legilor şi a definde ţara, ci încă a răspândi prin sate lumina şi acel sentiment al datoriei şi al amorului către ţară“ - considera locotenentul Gheorghe Anghelescu, viitor general şi ministru de Război, în 1861[11]. Prin Ordinul Marelui Stat Major, Partea Sedentară, nr. 1.078/1917, se aducea la cunoştinţa corpurilor şi serviciilor faptul că: „În toate vremurile şi la toate neamurile religia a fost temelia pe care s-a clădit educaţia, cultura şi dezvoltarea indivizilor. La noi religia a fost adăpostul în vremurile de cumplită furtună, aşa de numeroase în trecut, ea a fost susţinătorul graiului nostru. În religie cel în nevoie găseşte sprijin, cel îndurerat linişte şi mângâiere, iar cel în pragul nehotărârii capătă puterea de a se învinge şi a birui. Dat fiind împrejurările prin care trecem, cultivarea acestui sentiment este de cea mai mare însemnătate şi Marele Stat Major recomandă ca în fiecare regiment sau unitate să se ţină slujbe religioase în fiecare duminică, la care să asiste toţi ofiţerii şi soldaţii. Pe cât este posibil, ar fi nimerit să se înfiinţeze şi coruri, fiindcă o slujbă religioasă ar avea mai mult farmec şi influenţă asupra oricărui suflet, când rugăciunea va fi făcută în cadrul armonios ce creează muzica“[12].

Educaţia trupei a fost privită ca o latură de bază a pregătirii de luptă, ignoranţa fiind considerată la fel de periculoasă ca şi duşmanul. Aceasta a îmbrăcat multiple forme, constând în convorbiri individuale purtate cu soldaţii în momentele de linişte sau cu cei bolnavi, aflaţi în spitale, în organizarea de cercuri culturale, de biblioteci volante, de şcoli de alfabetizare, de şezători şi serbări literare. În urma Ordinului Circular nr. 1.400 din 6 noiembrie 1917, emis de Serviciul religios al Marelui Cartier General, preoţii din diferite unităţi, dislocate în aceeaşi garnizoană sau zonă, au înfiinţat cercuri culturale menite să diversifice activităţile cultural-educative organizate. Printre cercurile culturale cu acţiuni deosebite s-au remarcat cel din Pufeşti-Putna, înfiinţat la 26 noiembrie 1917, şi cel din Nicoreşti, înfiinţat la 6 ianuarie 1918.

În ordinul menţionat se preciza faptul că, „viaţa de tranşee, pe lângă neajunsurile ce aduce fizicului, mai are şi partea că, fiind monotonă, predispune la melancolie şi gânduri de tot felul despre cei scumpi, deseori producând descurajare şi împuţinând răbdarea. Astfel stând lucrurile, se impune să

[8] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti“ Piteşti, (În continuare se va nota: C.S.P.A.M.I.), fond Inspectoratul Clerului Militar, dosar nr. 2, f. 80.
[9] Comandor (r) dr. Ilie Manole, *Preoţii şi oştirea la români (1830-1948)*, Editura Daniel, Târgovişte, 1998, p. 177.
[10] „Monitorul Oficial“ nr. 99 din 6 august 1921, p. 43-89.
[11] „Monitorul Oastei“ nr. 57 din 13 octombrie 1861, p. 868.
[12] C.S.P.A.M.I., fond Inspectoratul Clerului Militar, dosar nr. 3, f. 108.

se ia de către cei în drept măsuri ca viaţa de tranşee să varieze, când împrejurările îngăduie, cu fel de fel de îndeletniciri intelectuale, recreative şi hrănitoare de spirit. […]

Preoţii noştri de armată, fiind un corp select, ştiu că vor găsi la îndemână mijloace nenumărate, pentru menţinerea moralului trupelor şi pentru odihnirea şi adăparea lor cu apă vie, despre care ne vorbeşte Mântuitorul. Totuşi, cred că serviciile divine efectuate cu fast şi în sobor de trei, cinci sau şapte preoţi, conferinţele religioase morale, conferinţe din istoria naţională, conferinţe referitoare la chestiuni de igienă şi chiar ştiinţă, ce interesează viaţa practică a soldatului, şezători, recitări, povestiri, cântece patriotice vor fi, desigur, cele mai bune mijloace pentru hrana minţii soldatului. […]

În acest scop va trebui ca preoţii să nu lucreze izolat ci, unde se poate, să se unească mai mulţi la un loc formând mici centre culturale ca, astfel, un preot să poată ţine conferinţa sa la toate unităţile preoţilor cercului“[13].

Conferinţele abordau o tematică variată, axată în special pe momentele de referinţă din istoria naţională. În cadrul Cercului Cultural de la Pufeşti-Putna, la şedinţa din 3 decembrie 1917 au luat parte trupele din unităţile spitalelor mobile nr. 2 şi nr. 14 şi unităţile Diviziei 14 Infanterie cantonate în comuna Pufeşti. După încheierea slujbei religioase, susţinută de preoţii militari împreună cu parohul Ion Nicolau, preotul P. Pădureanu, de la Spitalul Mobil nr. 2 a ţinut o conferinţă cu caracter patriotic, arătând că „dacă neamul nostru n-a pierit este că la altarul casnic românesc mamele îşi creşteau odraslele în dragostea de tot ce este românesc - insuflându-le acel sentiment care mână la fapte de glorie şi la jertfă sublimă pentru vatră şi lege“ şi conchidea că „dându-se bisericii rostul ei adevărat, precum şi şcolii, familia va da neamului oameni mari, capabili să stăpânească vremi mari“[14].

În cea de-a doua parte a şedinţei, subiectul discutat a fost raportul dintre clericii militari şi militari în timp de război, la discuţii participând toţi preoţii din cadrul cercului, concluzia fiind următoarea:

„1. Raportul dintre preot şi autoritatea militară este un raport de coordonare, nu de subordonare.

2. Educaţia militară tinde la ajungerea idealului fixat de ţară. Educaţia religioasă îl desăvârşeşte, îl face mai luminos şi îl întăreşte. Unitatea în timp de război este toată gospodăria în mic, a neamului pusă în serviciul ţării şi, ca atare, şefii unor activităţi trebuie să-şi aibă liberă autoritatea ca s-o exercite pentru atingerea scopului individual ce se cuprinde în scopul general“[15].

Activităţile culturale şi educative nu se puteau desfăşura fără existenţa unor biblioteci care să pună la îndemâna celor dornici cărţile necesare. De aceea, ei interveneau cu numeroase rapoarte, solicitând repartizarea de cărţi sau constituiau, din proprie iniţiativă, prin donaţii şi cumpărare de cărţi pe cheltuiala lor, adevărate biblioteci de campanie. Este şi cazul preotului confesor Dumitrescu Dumitru care, în cadrul Regimentului 38 Infanterie, în timpul anului 1917 „a ţinut de trei ori pe săptămână cuvântări de educaţie morală şi patriotică şi pentru ca aceste cuvântări să fie bine pricepute şi înţelese de trupă, sfinţia sa le-a ţinut pe companii şi batalioane, iar tratarea subiectelor a făcut-o în mod absolut pedagogic, întrebând soldaţii şi punând pe câte unul din ei să povestească cele predate. […]

A înfiinţat cor religios şi patriotic cu care a împodobit mult serviciul religios, înălţând sufletul tuturor. A fost iniţiatorul înfiinţării unei biblioteci de tranşee cu statute şi comitet diriguitor. Această bibliotecă numără azi 415 volume. […]

La infirmerie mângâie bolnavii, îi îngrijeşte, le face diferite servicii religioase, le citeşte povestiri morale şi patriotice, încurajându-i şi îmbărbătându-i. […]

Sfinţia sa a descris într-un volum de 40 de pagini luptele şi toate faptele eroice ale acestui regiment la care sfinţia sa a luat parte şi a colectat multe poezii populare din gura soldatului“[16].

Activitatea şi meritele preotului Dumitrescu au fost apreciate atât de cei care beneficiau de pe urma ei, cât şi de superiori. „La inspecţia d-lui comandant al Armatei I a fost prezentat de către d-nul general Cihoski cu cuvinte elogioase, la care d-nul general Grigorescu a răspuns «mergi înainte pe calea ce îmi spune d-l general Cihoski, căci cuvintele unui preot valorează cât 10 cuvinte de ale noastre»“[17].

Un aspect inedit al colaborării dintre armată şi societate este acordarea dispensei de post pentru anul 1917, hotărâre luată de membrii Sfântului Sinod, întruniţi la Iaşi în ziua de 18 februarie

[13] C.S.P.A.M.I., fond Marele Stat Major, Serviciul 6 Istoric, dosar nr. 59, f. 13-14.
[14] C.S.P.A.M:I., fond Inspectoratul Clerului Militar, dosar nr. 5, f. 4.
[15] *Ibidem*, f. 21.
[16] *Ibidem*, dosar nr. 15, f. 440-441.
[17] *Ibidem.*

1917, în urma dorinţei exprimate de Rege. În procesul-verbal încheiat se consemna: „Având în vedere dorinţa exprimată de M.S. Regele, prin citata scrisoare, considerând că din cauza împrejurărilor războiului, parte din ţara noastră a fost ocupată de vrăjmaşi, şi că prin aceasta s-a pricinuit o mulţime de boli primejdioase şi de o mare lipsă de alimente atât pentru armată, cât şi pentru populaţia din partea neocupată a ţării şi cea refugiată.

Considerând că prin aceasta armata şi poporul sunt în foarte mare lipsă de alimente pentru hrană şi că se impune a se lua urgente măsuri ca oştirea şi populaţia să fie mai bine îngrijite, atât în ce priveşte starea de mângâiere, încurajare şi educaţie sufletească, cât şi în ce priveşte sănătatea, hrana şi curăţenia, ca astfel, în urma luptelor mari, avute până acum cu duşmanii şi a pierderilor suferite, armata refăcută sufleteşte şi trupeşte să poată reintra în primăvară cu forţe noi spre a câştiga ce s-a pierdut, iar populaţia să fie în stare de a lucra cu mai mult spor pentru munca agricolă, de care e nevoie în acest timp de lipsă.

Considerând că în aşa împrejurări grele ale vieţii omeneşti biserica creştină a făcut pogorământ de la poruncile bisericeşti în ce priveşte postul nu numai pentru cei bolnavi, dar şi pentru popor şi oştire“[18].

Un capitol important al prezenţei preotului în structurile militare a fost acela de a fi alături de ostaşii bolnavi în suferinţele lor. Desigur că pentru aceasta existau medici specializaţi, care acordau asistenţă medicală la nevoie. Preotul militar, prin instrumentele duhovniceşti şi pastorale pe care le avea la îndemână, putea pătrunde dincolo de rana trupească, în sufletul ostaşului. Alinarea durerilor fizice prin încurajare, blândeţe, bunătate, au fost mijloace de restabilire şi menţinere a sănătăţii trupelor. Prin educarea în vederea respectării unor reguli stricte de igienă se încerca prevenirea sau reducerea efectelor unor epidemii care făceau ravagii atât în rândurile soldaţilor cât şi al populaţiei civile. Nu puţine au fost cazurile când preoţii, sfidând pericolele generate de contactul permanent cu bolnavii din spitale, au căzut ei înşişi victime tifosului exantematic sau altor boli contagioase.

Muzica regimentului cântă la masa convalescenţilor.

Constatările făcute de preotul confesor lt. I. Muşăţianu, în timpul activităţii desfăşurate la Regimentul 21 Infanterie, în perioada 7 martie - 24 iunie 1917, aflat în refacere la Horleşti-Domnica reprezintă un adevărat tablou al dramelor petrecute în spatele liniilor frontului, în lupta cu bolile.

Prezentându-se la Regimentul 21 Infanterie în ziua de 7 martie 1917, a fost întâmpinat de comandantul regimentului, colonelul Gorski, cu următoarele cuvinte: „Părinte, suntem într-o stare

[18] *Ibidem*, dosar nr. 3, f. 87.

nenorocită, avem peste 600 bolnavi şi în fiecare zi ne mor câte 5-6 oameni. Fii binevenit între noi şi te rugăm să ne dai tot concursul pentru combaterea bolilor contagioase“[19].

După câteva zile însă, colonelul Gorski a plecat, lăsându-l pe preotul Mușățianu singur, „căci doi din cei trei doctori ai regimentului erau bolnavi [mai târziu au murit amândoi, dr. Tache Magiari şi dr. maior Mihail Dobrescu]; iar al treilea, un student în anul al IV-lea, dr. Enăchescu - abia putea vedea pe bolnavi, care erau răspândiţi în 3 sate: Recea, Tungujei şi Ţibăneşti.

Afară de aceasta, lipsa de cămăşi, de baie şi de curăţenie făcea ca soldaţii să fie într-o murdărie de nedescris. Se dăduse chiar un ordin ca ofiţerii să nu mai intre prin infirmerie, a nu se contagia, iar doctorul, care mai rămăsese sănătos, se înfăşura de credeai că e fantomă, menit mai mult să sperie pe bolnavi decât să-i încurajeze în suferinţa lor. Ajunsese credinţă că cine vine la infirmerie nu mai scapă cu viaţă!“[20]. Bolile de care sufereau cei mai mulţi erau: „febra recurentă, mizeria fiziologică, tifosul exantematic, degerăturile şi diareea“[21].

Schimbarea a venit odată cu sosirea, la jumătatea lunii aprilie, a maiorului doctor I. Bejan, „fiul profesorului Bejan din Iaşi“. Acesta era „de o energie fără seamăn! - după cum îl descria preotul Mușățianu. Om care să lucreze cu atâta calcul mai rar. Se ilustrează mai mult prin măsurile de curăţenie ce ia, nu numai printre soldaţi, dar şi prin populaţia civilă, ceea ce dovedeşte că şi curăţenia joacă un rol important în împiedicarea bolilor contagioase“[22].

Doctorul I. Bejan asistă la împărţirea mâncării

La iniţiativa maiorului Bejan, în urma unei scrisori adresate doamnei general Coandă, Regina Maria a venit în vizită în satele Tungujei şi Ţibăneşti, aducând „un camion-automobil cu alimente şi rufărie“, din care a împărţit personal bolnavilor, „fără să-şi întoarcă capul la priveliştea groaznicei boli[23]“.

Tot pentru a alina suferinţa celor aflaţi în suferinţă, doctorul Bejan „a chemat soldaţii convalescenţi ai batalionului şi le-a dat pe la orele 16 o supă cu carne în faţa infirmeriei, iar muzica regimentului delecta pe soldaţi“[24], continuă preotul Mușățianu portretul celui care adusese atâtea lucruri bune în cadrul regimentului, iar imagini de la toate aceste evenimente au fost surprinse de căpitanul Manicatiu. Tot maiorul Bejan a fost cel care l-a învăţat pe preot să se protejeze de bolile contagioase cu care intra zilnic în contact: „Mă învaţă […] să mă ung în fiecare zi cu gaz negru pe tot

[19] *Ibidem*, dosar nr. 15, f. 73.
[20] *Ibidem*, f. 74.
[21] *Ibidem*, f. 74v.
[22] *Ibidem*, f. 75.
[23] *Ibidem*, f. 84.
[24] *Ibidem*, f. 75.

corpul, iar pe mâini să mă spăl cât mai des cu sublimat şi pe batistă să pun oleum camforat, asemenea, mi-a dat un halat alb de doctor, cu care să mă învelesc peste haine. Apoi, împreună am vizitat tot satul Tungujei, umblând din casă în casă pentru a descoperi pe cei din populaţia civilă bolnavi de tifos exantematic, iar mai pe urmă am umblat timp de o lună singur, cu un sanitar şi patru soldaţi, care duceau un cazan cu supă sau ceai pentru populaţia civilă, care erau bolnavi şi aceasta din darurile M.S. Reginei. Cu chipul acesta, toţi bolnavii din sat au fost descoperiţi şi trimişi la spitalul din Negreşti, iar tifosul a încetat cu desăvârşire printre soldaţi. Durere a fost pentru noi că la plecarea din Tungujei, preotul satului, Ion Popescu, student al Facultăţii din Cernăuţi, murea de tifos exantematic, contractat dintr-un sat vecin, cu ocazia facerii unui maslu“[25].

Şi la infirmerie se îmbunătăţiseră lucrurile: „rufe din belşug, paturi individuale, cu pături, baie, curăţenie exemplară, mirosul urât dinăuntru dispăruse, se ştergea în fiecare zi cu gaz pe jos, grădina şcolii transformată în parc cu brazde de flori şi plantaţie, iar ca mâncare bolnavilor: dimineaţa ceai ori lapte, la 10 cafea cu lapte şi cacao, la 12 supă cu şuncă, la 16 orez cu lapte şi cafea, seara supă cu carne, la culcare ceai“[26].

În perioada 7 martie - 4 iunie au fost înmormântaţi 271 de soldaţi din cadrul Regimentului 21 Infanterie, la plecarea din satul Tungujei fiind efectuată o slujbă religioasă, „după ce mai întâi s-au împrejmuit toate mormintele la un loc cu un gard de 1 ½ m înălţime şi s-a pus o cruce înaltă de 4 m lucrată dintr-un stejar în stil rustic, adică fără a fi fost curăţat stejarul de coajă“[27].

În încheierea raportului, preotul Muşăţianu concluziona că preotul militar trebuie să fie „sever, însă cu blândeţea pe faţă, o vorbire demnă şi mai mult scripturistică, plină de dulceaţă şi mângâiere, grav în momentul luptei, dar nu fricos, plin de încredere chiar în clipele de şovăire, în fine, amabil şi binevoitor faţă de toată lumea“[28].

Utilitatea şi necesitatea preotului militar alături de păstoriţii săi a fost dovedită în timp. Armele lui au fost în primul rând cuvântul, apoi blândeţea, adaptarea la viaţa de cazarmă, înţelegerea, supunerea şi dăruirea totală. Misiunea preotului în structurile militare, atât în timp de pace cât şi în timp de război, a fost aceea de a asigura o viaţă religioasă normală soldaţilor, subofiţerilor, ofiţerilor şi celorlalte categorii de personal din serviciul armatei. Această misiune a avut atât un aspect instructiv, de cunoaştere şi aprofundare a credinţei, cât şi un aspect educativ, de a cultiva şi dezvolta viaţa moral-religioasă şi socială a militarilor.

Atunci când instituţia clerului militar a devenit parte integrantă a armatei române, meritele sale fiind pe deplin recunoscute iar utilitatea şi eficacitatea probate în focul a două războaie mondiale, a venit la putere regimul comunist, iar armata s-a văzut nevoită să renunţe la această instituţie prin Decretul din august 1948, prin care Episcopia militară se desfiinţa, ducând la pieirea unei tradiţii glorioase.

Se mai poate spune că influenţa exercitată de către B.O.R., prin preoţii militari, dar şi prin alte modalităţi, asupra armatei a fost întotdeauna una pozitivă, cu efecte benefice pentru ambele instituţii. La rândul său, armata a influenţat activitatea bisericii, fie şi numai pentru că a permis, după decembrie 1989, reînfiinţarea funcţiei de preot militar şi desfăşurarea de activităţi religioase în interiorul său. Prin aceste două facilităţi, dar şi prin alte înlesniri armata a oferit bisericii posibilitatea lărgirii ariei de activitate şi de influenţă, i-a redat un segment important de populaţie, pe care, oficial, în anii comunismului îl pierduse.

CONSIDERATION REGARDING THE CONNECTIONS BETWEEN HISTORY AND SOCIOLOGY, RESPECTIVELY ARMY AND COMMUNITY

Abstract

The history and the sociology are two sciences that are clenched each other, both exploring social phenomenons, but everyone from his point of view. Regarding the connections between army and community, these were swayed in the same extent as features and the evolution of military institution, but also by the characteristics and the evolution of the civil community. In this article are detailed the connections between Army and Church, with instances from the activity carried on by the military priests in The First World War.

[25] *Ibidem*, f. 75-76.
[26] *Ibidem*, f. 74.
[27] *Ibidem*, f. 84v.
[28] *Ibidem.*

INTRAREA ARMATEI ROMÂNE ŞI SĂRBĂTORIREA UNIRII LA SUCEAVA

Dr. Alexandrina CUŢUI

Spre sfârşitul anului 1918, în Imperiul Austro-Ungar, aveau să se producă schimbări importante. Ultima decadă a lunii octombrie a fost marcată de agravarea situaţiei din Bucovina, ca urmare a atitudinii ostile a autorităţilor austriece şi ucrainene, faţă de mişcarea unionistă din această provincie românească, aflată de aproape 144 de ani sub stăpânirea Vienei[1].

Ordinea din interiorul provinciei a început să se tulbure, pe de o parte, de către prizonierii bucovineni care au fost revenit din Rusia, iar pe de altă parte, de bandele de ucraineni cărora austriecii le promiteau sprijinul în întemeierea unui stat propriu. De asemenea, trupele maghiare care se aflau în retragere provocau dezordini.

Ultima şedinţă parlamentară în imperiul austriac a avut loc la 22 octombrie 1918. Până la această dată, deputaţii români din Parlamentul austriac s-au declarat loiali autorităţilor[2]. Imediat a fost transmis manifestul Împăratului Carol I, care în fond însemna autodizolvarea împărăţiei habsburgice, manifest ce avusese un efect eclatant în Bucovina.

Cărturărimea românească îşi dădea seama de marea însemnătate a momentului şi hotărî să acţioneze în consecinţă pentru a trezi spiritul naţionalist în inimile românilor.

La 6 noiembrie 1918, ucrainenii din Bucovina, sprijiniţi de legionarii lor, au dat lovitura de stat, ocupând toate oficiile din Cernăuţi, sechestrând instituţiile de stat din toată Bucovina[3]. Au pătruns în palatul guvernatorului pe care l-au gonit şi au instalat aici un guvern ucrainean[4]. După ce guvernatorul Etzdorf a semnat procesul verbal prin care trecea puterea în mâinile lui Omelian Popowicz şi Aurel Onciul, ultimul s-a intitulat *administrator al Moldovei de Sus* şi în această calitate a pornit la Iaşi, pentru a stabili cu guvernul român raporturi de bună vecinătate[5]. A fost întâmpinat în gara din Iaşi de către refugiaţii bucovineni, care nu i-au făcut o bună primire. „Lovit şi huiduit se văzu silit să părăsească fără zăbavă Iaşii, fără a mai fi luat contact cu guvernul român“[6].

Pentru ca evenimentele să nu se agraveze, Iancu Flondor l-a trimis pe avocatul Vasile Bodnărescu ca agent diplomatic pe lângă guvernul român[7]. Acesta a pornit împreună cu Nicu Gherghel, ca la 4 noiembrie, să ajungă la Iaşi cu misiunea expresă de a obţine intervenţia neîntârziată a armatei române în Bucovina[8]. Era mai mult decât necesară această intervenţie a „armatei în care un neam întreg şi-a pus nădejdea, pentru înfăptuirea năzuinţelor“[9], după cum spunea generalul Constantin Prezan. Acesta era motivul pentru care România intrase în acest război, de eliberare a teritoriilor naţionale şi de întregire a neamului[10].

Guvernul de la Iaşi urmărind îndeaproape evoluţia evenimentelor din Bucovina, a evaluat corect gravitatea situaţiei şi a întreprins măsurile, care se impuneau pentru sprijinul populaţiei şi a autorităţilor româneşti care manifestau în direcţia unirii cu ţara[11].

Momentul mult aşteptat de românii bucovineni nu a întârziat. La 23 octombrie/5 noiembrie 1918, Divizia a 8-a infanterie primi ordinul să ocupe Bucovina[12]. Generalul Iacob Zadik a întocmit planul de înaintare al trupelor[13]. Comandanţii aveau ordinul să ţină batalioanele cât mai apropiate şi să fie foarte precauţi în a face detaşări de subunităţi în diferite localităţi[14].

---

[1] Ion Giurcă, *Ofiţeri englezi implicaţi în evenimentele de la Hotin din ianuarie 1919*, în „Document“, nr. 2-4, Bucureşti, 2001, p. 14.
[2] Keith Hitchins, *România 1866-1947*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1996, pp. 301-302.
[3] Teodor Bălan, *Rolul lui Vasile Bodnărescul în preajma Unirii*, Cernăuţi, Tiparul „Mitropolitul Silvestru“, 1938, p. 4.
[4] A.M.R., Fond *Marele Stat Major*, secţia „Studii Istorice“, dosar nr. 835, f. 5-6; dosar nr. 833, f. 211.
[5] Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*…, Bucureşti, Editura „Humanitas“, 1991, p. 385.
[6] *Ibidem*, passim.
[7] Teodor Bălan, *Bucovina în Războiul Mondial*, în Buletinul de „Istorie şi Limbă“ al Universităţii din Cernăuţi, an VI 1929-1930, Institutul de Arte Grafice şi de Editură „Glasul Bucovinei“, Cernăuţi, 1930 p. 5.
[8] Pavel Ţugui, *Unele precizări cu privire la revenirea Bucovinei la România*, în „Analele Bucovinei“, an III, nr. 2, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1996, p. 472.
[9] Adrian Pandea, *O armă subtilă, propaganda*, în „Document“, nr. 2, Bucureşti, 2000, pp. 2-3.
[10] Mihaela Pralea, *La apel se va răspunde: mort pentru patrie*, în „Document“, nr. 1, Bucureşti, 2000, p. 9.
[11] Ion Giurcă, *Ofiţeri englezi…*, p. 14.
[12] A.M.R., Fond *Marele Stat Major*, secţia „Studii Istorice“, dosar nr. 835, f. 7; dosar nr. 833, f. 212. Vezi
[13] D.J.A.N.-Suceava, Fond *Colecţia Documente*, pachet XIV, document nr. 5, 24 octombrie 1918.
[14] A.M.R., Fond *Marele Stat Major*, secţia „Studii Istorice“, dosar nr. 840, f. 8.

În ziua următoare, la 6 noiembrie, în Suceava, Câmpulung şi Gura Humorului intrau primele detaşamente de jandarmi şi grăniceri trimise de guvernul Alexandru Marghiloman[15].

Maior Anton Ionescu.

Despre intrarea trupelor în Suceava avea să mărturisească însuşi maiorul Aton Ionescu o jumătate de secol mai târziu. Din acele mărturii redăm câteva fragmente:

„În curând se împlinesc 50 de ani de la alipirea Bucovinei. O jumătate de secol s-a scurs şi amintirile stăruie în sufletul meu şi cer să fie cunoscute. Dacă s-ar rezuma ca înşiruirea unor operaţii militare, nu mi-aş fi luat sarcina să le dau publicităţii, căci ele s-ar găsi undeva, de unde cel interesat, coordonându-le le-ar împărtăşi generaţiei viitoare, punând şi nota sa personală şi însufleţindu-le fiecare după puterile sale. Dar cele ce vor urma, au pe lângă notă subiectivă şi una inedită.

Înainte de a intra în povestea faptelor, socotesc necesar să arăt pe scurt care era situaţia Bucovinei în 1918, precum şi cea a Austriei […].

Fie din cauza războiului mondial (1914-1918), fie mai ales, din cauză că la sfârşitul lunii octombrie sau la începutul lunii noiembrie 1918, împăratul Carol de Habsburg a abdicat, fără ca moştenitorii săi să reclame tronul, toate naţionalităţile conglomeratului rămânând astfel fără idol, s-a stins şi legătura dintre fiecare naţionalitate şi dinastie, aşa că naţionalităţile şi-au îndreptat privirile către naţiunile lor de origine, de la care au fost cândva rupte. Dar şi naţiunile „mamă“ erau oarecum dezorientate, cred însă că Bucovina a făcut cea dintâi pasul alipirii. În această privinţă eu nu-mi arog nici un merit decât acel al judecării corecte a situaţiei, al hotărârii, al curajului şi al execuţiei.

Profesorul dr. Eusebie Popovici.

Acest act istoric s-a împlinit prin răspunderea ce personal mi-am luat-o de a intra în zorii zilei de 6. XI. 1918 în Suceava, unde am dat o ordonanţă în care am arătat că <<noi grănicerii, venind la voi, am desfiinţat frontiera(!)>>. Ziarul *Czernowitzer Algemeine Zeitung*, în numărul 7. XI. st.n. pomenea de intrarea maiorului Anton Ionescu în Suceava şi de măsurile de ordine ce s-au luat.

Divizia a 8-a Botoşani primind ordin să intre în Bucovina, a făcut aceasta abia la 10. XI. 1918, deci cu patru zile mai târziu, iar la 11. XI. 1918 st.n. a ajuns la Cernăuţi, deci la o dată la care întreaga Bucovină ştia că încă de la 6 noiembrie 1918 trupe româneşti intraseră în Bucovina. Îmi aduc aminte că un intelectual venise tocmai de la Bistriţa (Transilvania) la Suceava ca să se convingă personal de aceste fapte.

Acum faptele:

Comandam compania a 4-a de grăniceri *Burdujeni*, la a cărei comandă revenisem în mai 1918, după ce o mai comandasem timp de 8 luni în 1917, aşa că avusesem ocazia să cunosc multe persoane marcante din Suceava, care pe atunci era comandată de trupele ruseşti.

După retragerea trupelor ruseşti, detaşamente româneşti făcuseră incursiuni în Bucovina în martie 1918, dar au fost nevoite să se retragă. Se vede că încă nu bătuse ceasul pentru asemenea fapte. Însăşi populaţia românească primise acele trupe cu neîncredere, căci instinctul îi dicta să fie rezervată. Această rezervă s-a dovedit a fi îndreptăţită, căci în curând trupe austriece, deşi puţine la număr, au recuperat întreaga Bucovină cu care ocazie toţi cei care s-au constatat că simpatizau cu trupele româneşti, au fost supuşi unui adevărat martiraj.

[15] Alexandrina Cuţui, *Generalul Iacob Zadik şi eliberarea Bucovinei de sub dominaţia habsburgică*, în *Armata română şi patrimoniul naţional*, Bucureşti, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2010, pp. 516-517.

În toamna anului 1918, populaţia bucovineană nu era stăpânită de aceleaşi sentimente, căci evenimentele se schimbaseră cu totul. declaraţiile lui Wilson, preşedintele S.U.A. şi-au găsit cel mai profund ecou la toate pop[o]arele care formau Imperiul austro-ungar.

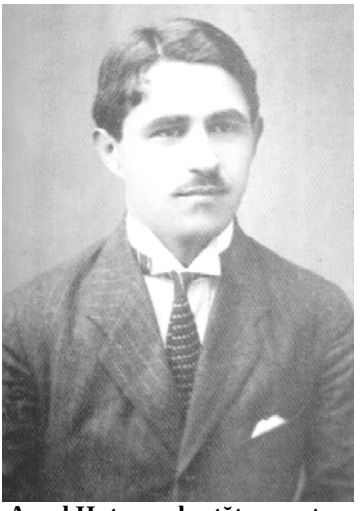

Aurel Hutu, un luptător pentru Unirea Bucovinei cu România.

Trupele obosite din cauza războiului căutau matca naţionalităţii lor.

Cu câteva zile înainte de prăbuşirea Austriei, deşi eram în bune raporturi cu autorităţile austriece din Suceava vecină, mi s-a interzis trecerea în Bucovina. Jurnale nu mai puteam primi de acolo şi nu puteam avea nici informaţii directe. A intrat în funcţie serviciul de informaţii. De mare folos ne-a fost tânărul bucovinean Aurel Hutu, mai târziu avocat în Câmpulung Mold[ovenesc]. Graţie cunoştinţelor şi legăturilor sale şi datorită unor refugiaţi, se mai putea afla ce se petrece dincolo de frontieră care era slab păzită. Eu personal îmbrăcat în haine civile, treceam din când în când la Suceava printre pichete şi aveam convorbiri cu dr. Teofil Lupu, prof. Eusebie Popovici şi alţii.

În curând s-a produs însă o zarvă mare: trupele îşi făceau bagajele, iar materialele din depozite militare se vindeau clandestin. Natural că toate acestea făceau obiectul unor rapoarte cifrate.

În dimineaţa zilei de 23 octombrie 1918 st. v. venind companie mi s-a raportat că în timpul nopţii, sentinela austriacă punându-şi capela în vârful baionetei, a început să o fluture şi s-a adresat comandantului român de la podul ce despărţea frontiera, cu cuvinte şi gesturi, din care se înţelegea că aceşti soldaţi austrieci exercită *sloboda* pe care ai noştri o mai văzuseră şi la tovarăşii noştri ruşi. Numai jandarmii austrieci rămăseseră la posturile lor.

Populaţia din Iţcani şi Suceava trecea printr-o mare nelinişte, căci postul de jandarmi era neputincios pentru menţinerea ordinei.

Un patriot român
Dr. Teofil Lupu
directorul Spitalului
din Suceava.

Populaţia avea nevoie de ocrotire, deoarece jefuitorii începuseră să se dea la prădăciuni. Trebuia profitat de această ocazie pentru a intra în Bucovina. Dar cum? Între România şi Austro-Ungaria se încheiase Pacea de la Bucureşti, aşa că, o intrare în Bucovina ar fi fost privită ca o încălcare de teritoriu - deci un *casus belli* - pe care nu eram autorizat al provoca. Cu toate acestea simţeam că a venit momentul să trecem în Bucovina […].

Compania de grăniceri Burdujeni avea trei plutoane: Burdujeni, Vereşti şi Buneşti, iar intrarea în Bucovina trebuia efectuată în cursul nopţii ce urma. Deoarece plutoanele nu erau informate despre intenţiile mele, iar oamenii plutoanelor erau împrăştiaţi la pichete de frontieră, de la Mihăileni până la Buneşti (Fălticeni), „trebuiau luate măsuri urgente pentru ca oamenii să fie adunaţi în cursul nopţii de pe frontieră şi să intre pe neaşteptate în Bucovina[…].

Lăsând la pichete câte doi soldaţi, pentru pază, plutonul Burdujeni avea gata echipaţi şi disponibili circa 50 de soldaţi, sub ordinele colonelului I. Chiujdea şi a plutonierului Rădulescu.

Spre ziuă, când era încă întuneric, plutonul, încolonat cu o patrulă care-l preceda, trecea frontiera şi se îndrepta urcând pe drumul Iţcanilor spre Suceava.

Peste sentimentul răspunderii, mă copleşea şi un sentiment de măreţie că mi-a fost dat mie şi grănicerilor de sub comanda mea să intrăm primii în cetatea lui Ştefan cel Mare, dar şi un sentiment al datoriei că ne-a fost dat nouă să marcăm repararea actului de nedreptate făcut de turci […], când Bucovina a fost cedată Austriei.

Copleşiţi de aceste sentimente înaintam spre Suceava. Luceafărul dimineţii îşi arunca razele peste baionetele grănicerilor, când deodată un Ţăran bucovinean, care scobora dinspre Suceava, ni s-a adresat cu cuvintele: <<Mergeţi fuga, au dat foc la depozitele de muniţie!>>. Într-adevăr o lumină galben-roşiatică se ridica în partea oraşului dar nu se auzea nici o detunătură. Evenimentul semnalat părea însă verosimil căci fusesem informat încă din ajun că unii derbedei ar fi pus mâna pe depozite cu scopul de a-şi însuşi armele şi muniţiile necesare pentru prădăciuni.

Ajunşi dincolo de Biserica Sfântul Ioan [cel] Nou din Suceava, apropiindu-ne de ruinele cetăţii, m-a cuprins o emoţie puternică şi - trebuie să-mi recunosc slăbiciunea psihică - am fost copleşit şi am avut viziunea că numeroase zâne mergeau, una după alta, pe ruine, în jurul cetăţii. Nu ştiu datorită cărei forţe lăuntrice am reuşit să scap de aceste halucinaţii.

Plutonul înainta, intram în oraşul Suceava. Era încă întuneric, armele erau încărcate. Nu ştiu ce m-a predominat, căci am dat ordin să se cânte *Pe-al nostru steag e scris unire.* Imn simbolic corespunzând faptei noastre, dar şi profetic […].

Soldaţii voinici, cu piepturi tari, glasul lor răsuna toată valea Sucevii, între zidurile caselor ce străjuiau uliţele oraşului. Dacă împrejurimile mi-ar fi permis, aş fi putut, însemnând fiecare casă, să ştiu de ce sentimente erau animaţi locuitorii lor, căci auzind cântecele ostaşilor, treziţi din somn şi deschizând toate ferestrele, ai noştri ne petreceau cu privirile cu lacrimi de bucurie, aplaudând, iar ceilalţi trânteau nervos ferestrele, retrăgându-se după perdele.

Prima mea grijă a fost ca să pun stăpânire pe oficiul telegrafo-telefonic şi apoi pe compania de jandarmi. Căpitanului Kucinsky, comandantul companiei de jandarmi, i-am ridicat telefonul, l-am dezarmat şi l-am lăsat apoi liber, punându-i însă în vedere că nu mai are nici o calitate.

Totodată am recomandat autorităţilor ca toţi funcţionarii să rămână la posturile lor şi să-şi vadă de serviciu până ce autoritatea românească se va instala.

Cu aceste măsuri de ordine, cu un număr de patrule în oraş şi cu restul plutonului instalat în piaţeta din faţa primăriei Suceava, pe al cărui turn arborasem drapelul românesc, m-am prezentat primarului oraşului, venerabilului profesor Eusebie Popovici, deputat în dieta bucovineană. El ştiuse că vom intra în oraş şi ne aştepta cu nerăbdare, dar şi înfrigurare, temându-se să nu ni se întâmple ceva rău. I-am citit *ordonanţa.* Voia să rectifice ceva, apoi a renunţat. În cele din urmă a înlocuit data de 24 octombrie cu 6 noiembrie şi a trimis-o în tipografie, de unde în curând a fost adusă tipărită în câteva sute de exemplare, care au fost afişate pe străzi şi la autorităţi.

Am luat diverse măsuri de ordine, fiind informat că se intenţiona atacarea grănicerilor, al căror număr era foarte redus. Pe la orele 9 a sosit şi plutonul din Vereşti cu locotenentul Borş, iar o jumătate de oră mai târziu, a sosit şi cel din Buneşti cu locotenentul Alexandrescu.

Numărul grănicerilor se tot mărea, aşa că duşmanii şi-au dat seama că nu mai este o glumă. Acei care altă dată, nu cu mult mai înainte, îşi permiteau să vocifereze când veneam la Suceava, strigând *România Mare mămăligă n-are,* acum îşi frângeau mâinile şi-şi muşcau buzele.

Am intensificat paza în oraş şi am raportat comandamentelor. Înspre seară am fost informat că grănicerii de la Cornul Luncii, de sub comanda maiorului Gh. Tomescu, au intrat şi ei în Bucovina, îndreptându-se spre Câmpulung Mold[ovenesc] şi Vatra Dornei […].

Odată cu intrarea Diviziei a 8-a în Bucovina, rolul meu la Suceava a încetat. Am fost numit apoi comandant al batalionului de grăniceri compus din 3 companii (3,4 şi 5); cerusem generalului Zadik ca acest batalion să formeze avangarda Diviziei. Deoarece însă grănicerii sunt trupe de poliţie, el a găsit că este mai necesară prezenţa lor în zonă spre a veghea liniştea populaţiei. Cu unitatea mea trebuia să acopăr sectorul Rădăuţi-Seletin-Storojineţ.

Terminând, nu pot trece cu vederea buna primire ce mi s-a făcut la Rădăuţi, datorită Consiliului Naţional în frunte cu dr. Const[antin] Nastasi, ulterior avocat la Cernăuţi, preotul Cărbune, primarul Popadiuc, preoţii Peuţ şi dr. I. Puiu şi alţii, al căror nume îmi scapă, dar stăruie profund în amintirea mea.

1 XI 1968

(s.s indescifrabil)“[16].

Deplasarea efectivelor militare în Bucovina a constituit pretextul pentru demiterea lui Alexandru Marghiloman, căruia i s-a imputat neinformarea în prealabil a aliaţilor Puterilor Centrale, deşi contele Demblin, diplomat austriac, afirmase că îi fusese adusă la cunoştinţă solicitarea sprijinului militar[17] adresată de Consiliul Naţional Român din Cernăuţi, guvernului din Iaşi[18]. Însă această schimbare de guvern nu a modificat atitudinea României faţă de Bucovina, generalul Constantin Coandă reprezentând noul guvern[19] i-a ordonat generalului Iacob Zadik, comandantul Diviziei a 8-a infanterie să avanseze până la Cernăuţi[20].

La Suceava, oraşul avea aspect festiv. Şi aici Unirea Bucovinei cu Patria Mamă era sărbătorită

[16] D.J.A.N.-Suceava, Fond *Colecţia Documente,* pachet XXIV, document nr. 36.
[17] *Loc. cit.,* pachet XXV, document nr. 67, 6 noiembrie 1918.
[18] Cristina Gudin, *op. cit.,* pp. 84-85.
[19] Teodor Bălan, *Bucovina în Războiul Mondial,….* p. 9.
[20] Cristina Gudin, *op. cit.,* p. 85.

cu mare bucurie. „Spaţioasa catedrală a vechii Mitropolii moldoveneşti era arhiplină: reprezentanţii tuturor autorităţilor locale, […] corpul ofiţeresc în frunte cu dl. Colonel Luciu - nume scump nouă bucovinenilor - şi dl. Colonel Samsonovici, reprezentanţii diferitelor comunităţi religioase, […] apoi reprezentanţii districtului: preoţi, învăţători, primarii din comune şi numeros public din Suceava şi mult popor de la sat. La orele 9 se începu Sf. Liturghie în sobor, celebrată de părintele egumen Inocenţie Ştefanelli, asistat de părinţii Sidorovici, Dr. Tarangul, M. Sârbul, Teutul, Ivanovici, Berariu, preotul militar român Gâlea şi părintele deacon Sotniţchi“[21].

După săvârşirea Sf. Liturghii, mulţimea s-a adunat în faţa primăriei, unde primarul Sucevei, preotul profesor Eusebie Popovici a ţinut o frumoasă alocuţiune. Era întrerupt adesea de aclamaţiile mulţimii. După defilarea armatei române, mulţimea a dansat Hora Unirii, în care s-a prins toată lumea. Seara, la mănăstire s-a servit un dineu în cinstea marelui eveniment. Colonelul Luciu i-a omagiat pe patrioţii bucovineni care au pregătit Unirea. În mod deosebit a ţinut să felicite preoţimea. Părintele Eusebie Popovici a făcut un scurt istoric al faptelor care au condus la înfăptuirea Unirii Bucovinei cu Ţara Mamă[22].

Fericirea acestui eveniment se citea pe chipul tuturor românilor. În ziarul *Glasul Bucovinei* din 29 noiembrie, Dimitrie Marmeliuc scria, că „ieri s-au împlinit vremurile dorite de sute de generaţii. Bucovina s-a realipit prin votul şi dorinţa fiilor ei la sânul mamei sale de la care a fost smulsă de sbiri şi ţinută sub chinurile lor prin 144 de ani“[23]. În acelaşi ziar Ion Nistor scria cu mult fast despre „Cea mai mare sărbătoare a Bucovinei - Împlinirea visului de aur“[24]. De această mare sărbătoare a bucovinenilor se bucurau toţi românii.

La Iaşi, Înalt Prea Sfinţitul Pimen, Mitropolitul Moldovei a rostit o frumoasă rugăciune de mulţumire: „Dumnezeule şi Doamne Împărate al cerului şi al pământului, înaintea Ta cădem şi din adâncul sufletului îţi mulţumim, pentru că prin pronia ta ai hotărât izbânda armatelor noastre aliate împotriva vrăjmaşilor şi au întronat în lume pacea Ta cea Sfântă. Binecuvântează ţara noastră România şi pe celelalte ţări unite cu noi. Oştilor noastre şi a acestor ţări care împreună au luptat în războiu zdrobind trufia vrăjmaşilor dă-le sănătate deplină şi le întăreşte cu vitejie, iară sufletele ostaşilor care au murit cu vitejie pentru neam şi tron le aşează în veşnicia fericirii. Ajută-ne Doamne, ca dreptatea neamului nostru pentru care au luptat bătrânii noştri cu jertfa şi suferinţa de veacuri, să se îndeplinească curând să vedem Unirea desăvârşită a tuturor fraţilor noştri“[25].

Pentru instaurarea ordinii în rândul locuitorilor din această parte a ţării, noul guvern împreună cu forţele armate au emis o ordonanţă cu privire la asigurarea şi păstrarea ordinii în Bucovina şi emiterea de instrucţiuni cu privire la controlul şi repatrierea străinilor[26]. Participarea armatei române la bătăliile desfăşurate în anii 1916-1919 a demonstrat cu prisosinţă, prin puterea faptelor, bravura ostaşilor care şi-au apărat vatra strămoşească, ca şi efortul comandamentelor militare de toate treptele pentru a rezolva situaţiile excepţionale în care au fost puse în ansamblul operaţiunilor militare[27].

Populaţia germană a căutat să discrediteze armata română spunând că aceasta le aduce diverse pagube[28]. Ulterior, tot ei veneau şi dezminţeau spunând că „aceste arătări urmăresc numai trebuinţa de a vârî zâzanie între oficiile româneşti şi noi“[29]. În afară de aceste aşa-zise pagube, ostaşii români erau învinuiţi că omoară civili austrieci nevinovaţi. Însă şi aceste ştiri se dovedeau a fi false. În acest sens prezentăm cazul unui german: „retrăgându-se armata austriacă, el s-a pus în capul a 40-50 de răsculaţi în majoritate germani, cu care s-a dus de la Iacobeni la Vatra Dornei şi a vrut să jefuiască un depozit militar ce era păzit de garda naţională, nevrând să asculte somaţiile ce i s-au făcut de a se îndepărta a fost împuşcat“[30]. Subliniem că nu au fost doar nişte cazuri izolate.

Armata română avea de lucru la restabilirea liniştii publice şi asigura proprietăţii private în Bucovina. Ministrul delegat al Bucovinei, Ion Nistor menţiona într-un raport, că „prin ajutorul armatei române respectul ordinii s-a restabilit“[31]. Însă toate acestea au luat sfârşit, „iar voi bucovineni, fiţi

[21] *Sărbătoarea oficială a Unirii la Suceava,* în „Glasul Bucovinei“, an I, nr. 25, 1918, p. 2.
[22] *Ibidem, passim.*
[23] Dimitrie Marmeliuc, *Actul Unirii,* în „Glasul Bucovinei“ an I, nr. 15, 29 nov., Cernăuţi, 1918, p. 1.
[24] Ion Nistor, *Cea mai mare sărbătoare a Bucovinei - Împlinirea visului de aur,* în „Glasul Bucovinei“ an I, nr. 15, 29 nov., Cernăuţi, 1918, p. 1.
[25] *Rugăciunea Î.P.S. Mitropolitul Pimen,* în „Glasul Bucovinei“, nr. 10 din 24 nov. 1918, p. 3.
[26] D.J.A.N.-Suceava, Fond *Prefectura Judeţului Câmpulung,* dosar 1, 1918, f. 1-2.
[27] A.M.R., Fond *Cabinetul Ministrului de război,* dosar nr. 35, f. 389.
[28] A.S.R.C., Fond 12 *Secretariatul Ministerului Afacerilor Interne*, dosar nr. 2, f. 7.
[29] *Loc. cit.,* f. 8.
[30] *Loc. cit.,* f. 18-19.
[31] A.S.R.C., Fond 6 *Biroul Administrativ al Ministrului delegat din Bucovina*, opis 1, dosar nr. 64, f. 3.

mândri că purcedeţi din această viguroasă şi curată Bucovină; fiţi mândri şi mai ales adânc pătrunşi de sfintele şi uriaşele jertfe pe cari, în războiul de ieri şi-n cel de 143 de ani de robie austriacă, le-aţi dus pentru întoarcerea voastră la Moldova; şi fiţi iarăşi mândri că fiii voştri şi-au cucerit locuri de conducători, cu restrişti şi chinuri […]“[32].

Armata română a trecut apoi până la vechile graniţe: la Ceremuş, Nistru şi Colacin şi trecând de acestea eliberează de sub dominaţie străină şi o parte din teritoriul Galiţiei[33].

ENTERING OF ROMANIAN ARMY AND CELEBRATION OF UNIFICATION AT SUCEAVA

Abstract

During the First World War, Suceava, which was a border burg, was ruined by three invasions of the Russian Army, followed by the same number of returns of the Austrians.

In November 1918, the 8th Division of the Romanian Army received an order to free Bucovina. General Zadik left to Cernauti. At Suceava, on the morning of the day of November 6th, a squad of 48 border rangers, being commanded by Major Anton Ionescu, was entering the town singing „Pe-al nostru steag e scris Unire“ (“On our flag we wrote Unification“). At the City Hall, they flew the three-color flag. Here they were waited by the Mayor Prof. Eusebie Popovici. He took the major's order to the printing house to be multiplied, then, it was displayed on the streets and to the authorities.

After 50 years from the event, the Major wrote his memoires of those times. The Unification of Bucovina with Romania wasn't celebrated only in Cernauti. At Suceava, the Romanian soldiers, together with the citizens gathered in front of the City Hall, danced „Hora Unirii“ (“Unification Round Dance“) and sang this great event.

[32] Leca Morariu, *Trăiască unirea sufletească cu Vechiul Regat!*, în „Făt Frumos“ an III, nr. 6, Suceava, 1928, p. 190.
[33] A.M.R, Fond *Marele Stat Major*, Secţia „Studii istorice“, dosar nr. 834, f. 5.

CONSIDERAŢII PRIVIND VIAŢA ŞI ACTIVITATEA LUI EMIL HAŢIEGANU

Inspector de poliţie Luciana-Teodora CHIFAN*

În activitatea de cercetare şi documentare a vieţii şi activităţii lui Emil Haţieganu - *jurist, doctor în drept şi membru de onoare din anul 1944 al Academiei Române, marcant politician naţional-ţărănist, fost şef al Resortului codificărilor în Consiliul Dirigent al Ardealului, fost ministru în trei guverne interbelice conduse de Alexandru Vaida Voevod, între anii 1931-1933, fost ministru fără portofoliu în guvernul comunist condus de către dr. Petru Groza în anul 1946, fost profesor de Procedură Civilă, decan şi prodecan al Facultăţii de Drept din cadrul Universităţii „Regele Ferdinand" din Cluj, fost rector al acesteia între anii 1928-1929, reprezentantul românilor în Ardealul cedat Ungariei hortyste între 1940-1944* - am intrat in posesia unui material documentar, compus din 3 fotografii şi 5 pagini format A4, redactate *manu propria* de către dl. Profesor Eugen George Constantin Dragoş[1], nepotul după mamă al acestuia şi al unui Memoriu de titluri şi lucrări dactilografiat şi semnat la vârsta de 80 de ani, la data de 1 iunie 1958 prin care Emil Haţieganu solicita organelor comuniste - care l-au „răsplătit" cu aproape 7 ani de detenţie în penitenciarele din Caransebeş (din 1948 când a fost arestat - n.a.) şi Sighetu Marmaţiei din 1951 până în 1955[2], pentru vina de a fi fost un membru marcant al Partidului Naţional Ţărănesc - „pensie personală pentru alinarea nevoilor şi suferinţelor inerente bătrâneţii"[3]. Acest memoriu se găseşte în Arhivele Naţionale Istorice ale României, Fondul Emil Haţieganu.

Aspectele legate de viaţa şi activitatea familiei Haţieganu, rezultate din primul material documentar mai sus amintit, pe care-l vom cita ca şi „Documentar, E. Dragoş, Cluj-Napoca, 2011, p. 1, 2, 3, 4, 5" vor fi prezentate în continuare alături de alte date biografice extrase din diferite lucrări de autor, ziare sau documente aflate în arhiva din Cluj-Napoca şi Bucureşti.

Emil Haţieganu s-a născut la data de 9 decembrie 1878 în Tritenii de Sus, judeţul Turda. Tatăl său, provenea dintr-o veche familie de moţi stabilită în 1720 în localitatea Întregalde-comitatul Alba. Tradiţia locală spune că familia Haţieganilor a venit din Munţii Grădiştei (Sarmisegetuza) regiunea Haţegului, de unde se trage şi numele lor[4]. Casa în care au locuit Haţieganii din Întregalde, există şi acuma fiind ultima pe drumul din comună[5].

Tatăl lui Emil Haţieganu, Ioan, a fost fiul lui Simion Haţieganu, care a fost unul dintre căpitanii lui Avram Iancu care au suferit rigorile represiunii din anii 1948-1949, fiind arestat şi schingiuit într-unul din turnurile cetăţii Alba Iulia, de unde a scăpat sărind de la mare înălţime din celula unde era închis[6]. Simion Haţieganu, bunicul lui Emil Haţieganu s-a căsătorit cu Maria Popa, fiica altei căpetenii a lui Avram Iancu şi au avut împreună trei copii, doi băieţi şi-o fată. Cei doi băieţi au urmat şcolile Bălgradului şi au ajuns preoţi greco-catolici.

Preotul greco-catolic Ioan Haţieganu, tatăl lui Emil Haţieganu, a fost mai întâi învăţător la

---

* Doctorand al Facultăţii de Istorie-Geografie din cadrul Universităţii Oradea.

[1] Eugen George Constantin Dragoş, nepot după mamă a lui Emil Haţieganu, născut la data de 16 septembrie 1941 în Bucureşti,în prezent pensionar, a fost profesor inginer, specialist în Mecanică şi a profesat ca şi cadru didactic la Catedra Turnarea Metalelor din cadrul Institutul Politehnic Cluj-Napoca, având o specializare în domeniul mecanicii în Franţa, în anul 1969. Domnia sa este fiul lui Clarisse Haţieganu, mezina familiei lui Emil Haţieganu care s-a născut în 12 decembrie 1913. Clarisse Haţieganu a fost ultimul copil al lui Emil Haţieganu din timpul primei căsătorii cu Letiţia, fiica parohului Ioan Takacs din Badăcin. Căsătoria dintre Emil Haţieganu şi Letiţia Haţieganu a fost binecuvântată cu 4 copii, 3 fete şi un băiat. Biţa, prima născută a decedat fiind răpusă de scarlatină la o vârstă foarte fragedă, Felicia, născută în 1904 şi decedată în 1982 în Arad a fost căsătorită cu doctorul Iuliu Haţegan, un celebru doctor oftalmolog din Arad şi Clarisse decedată în anul 1997 a fost căsătorită cu avocatul şi juristul Nicolae Dragoş,fiul preotului greco-catolic din Vama-Oaş. Singurul băiat al lui Emil Haţieganu, Vlad Haţieganu s-a născut în anul 1906 şi a decedat în 1986. Vlad Haţieganu a fost un reputat medic cardiolog, cu studii la Cluj şi Paris, a trăit şi şi-a desfăşurat activitatea în Bucureşti unde a fost Directorul Spitalului Fundeni şi a Casei de Asigurări de Sănătate.

Mulţumim pe această cale d-lui Eugen George Constantin Dragoş pentru datele deosebit de importante furnizate în materialul documentar, fotografiile primite - din care 2 sunt prezentate în anexă - şi pentru toate informaţiile primite, unele inedite, altele cunoscute despre bunicul său Emil Haţieganu.

[2] Prof.dr. Nuţu Roşca, *Închisoarea elitei româneşti*, COMPENDIU, Editura GUTINUL S.R.L. Baia Mare, 1998, p. 84, 85.

[3] Arhivele Naţionale Bucureşti denumite în continuare A.N.I.C., Fond Emil Haţieganu, dos. 1, f. 4.

[4] Florea Marin, *Iuliu Haţieganu Monografie*, Ed. UMF, Cluj-Napoca, 1999, p. 29.

[5] Documentar, E. Dragoş,Cluj-Napoca, 2011, p. 1.

[6] Florea Marin, *Iuliu Haţieganu Monografie*, Ed. UMF, Cluj-Napoca, 1999, p. 29.

Roşia Montană după care „a funcţionat 2 ani ca secretar la Mitropolia Greco-Catolică din Blaj, perioadă în care şi-a desăvârşit studiile teologice“[7]. În anul 1872 se căsătoreşte cu Aurelia Deac, fiică de preot din comuna Tăureni, judeţul Mureş. Hirotonisit preot, şi-a început activitatea confesională la Tritenii de sus, unde s-a născut şi fiul său Emil Haţieganu, după care a continua-o în comuna Dârja, judeţul Someş şi în final din anul 1902, în comuna Cojocna, judeţul Cluj unde ajungând protopop, a ctitorit construirea unei frumoase biserici greco-catolice - care mai există şi astăzi - şi a unei case parohiale. La Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, tatăl lui Emil Haţieganu a participat în calitate de delegat al comunei Cojocna şi a avut acces în Sala Unirii[8].

Din căsătoria Părintelui Ioan Haţieganu cu Aurelia Deac au rezultat 13 copii, 7 băieţi şi 6 fete, despre care părintele făcea următoarele mărturisiri: „ fetele toate au murit pe rând, şi mai mari şi mai mici. Veturia a murit în Sibiu, în claviatul călugăriţelor franciscane ca elevă în clasa III, în etate de 11 ani, şi acolo e şi înmormântată, în cimitirul comun Glatt, având o piatră frumoasă la capu.

Dintre feciori: Victor a terminat în Cluj normală şi gimnaziul, pe aici a şi absolvit şi după absolvire s-a dus la cursurile de poştă şi telegraf în Budapesta şi a ajuns inspector poştal la poşta mare din Cluj, unde după un serviciu de 16 ani, ca june de 35 de ani, a răposat la 1 ian. 1916 (de aprindere de creer), după 4 zile a fost adus cu carul mortuar din Cluj, tras de 4 cai şi înmormântat în Cojocna, lângă altarul mamei Raveca (bunica lui Emil Haţieganu-n.n.).

Emil a absolvit gimnaziul în Blaj şi gimnaziul inferior din Cluj,precum şi dreptul în Cluj şi au fost promovat de Dr. În prima căsătorie cu fiica parohului Ioan Takacs din Badacsani (Bădăcin),comitatul Sălagiu, astăzi cu 4 copii fiind preşedinte de Tribunal în Cluj.

Ioan, absolvent de gimnaziu în Cluj şi absolvent la Deva în preparatoriul de stat, au ajuns csalad fő (cap de familie-n.n.) la fatitusul creştin din Kasa, căsătorit cu fiica părintelui din Trestia, Carolina Nossa, copii nu au, au stat şi soldat în rezbelul mondial, unde au ajuns sergent, apoi comandant aspirant şi în urmă stegar (zaslos).

Aurel, Teolog absolvent, fost paroh în Corpadea, nefericitu că după 2 ani de convieţuite au rămas văduv, s-au dus apoi capelan în Cluj şi de aici misionar în America-Cleveland, unde e şi astăzi, după 7 ani de absenţă - Newiorc (decedat New York la 13. III. 1921 - n.n.)

Iuliu, gim. Inferior din Cluj şi cel superior din Blaj, ca eminent, au studiat medicina şi au ajuns doctor în medicină, e asistent la clinica din Cluj şi se va căsători în august 1917 cu fiica preotului Pr. Maria Sima din Pericei - Szilaghy Pereceiu (Sălaj - n.n.).

Simion gim. Inferior din Cluj, cel superior din Blaj, e teolog în anul al II-lea în gimnaziul central din Budapesta, ales şi primus de vener concestoriu în 1915.

Eugen, cel din urmă, născut în 1902, astăzi e încă student în cls. IV de gimnaziu în Beiuş, unde s-au dus pe a IV clasă în toamna anului 1916, când nici în Cluj nici în Blaj nu erau deschise şcolile din cauza ce pornise România la bătaie contra Ausro-Ungariei şi s-a refugiat multă lume.

Eu am împlinit în sept. 1916 (69) ani şi merg pe 70“[9].

În discursul prof. Zaharia Boilă, la catafalcul părintelui protopop Ioan Haţieganu, necrolog tipărit în ziarul Patria din Cluj, pe prima pagină, la data de 6 august 1931, la o zi după ce acesta a fost înmormântat în cavoul familiei Haţieganu din Cimitirul Central din Cluj, acesta a făcut următoarele afirmaţii despre cel dispărut la venerabila vârstă de aproape 84 de ani:

„A fost întemeietor de familie românească ce a dat ţării o serie de intelectuali de seamă… a avut un caracter de bronz, a fost întruchiparea virtuţilor omeneşti, precis până la exagerare, corect până la rigurozitate, muncitor până la istovire, iubitor până la abnegaţie şi totuşi demn ca un patrician roman….Ca român a fost unul din ultimii luptători naţionali de tipul celor cu cruce-n mână“.

Emil Haţieganu a urmat şcoala primară în comuna Dîrja judeţul Someş. Ca şi fraţii săi, a urmat gimnaziul inferior la Cluj şi cel superior la Blaj. Fiindcă Ioan Haţieganu avea un venit modest a hotărît mutarea băieţilor la Blaj, unde după o veche tradiţie, copiii preoţilor beneficiau de toate înlesnirile, cămin şi masa asigurată. Deşi de o sănătate precară, Emil Haţieganu era un elev sârguincios, perseverent dar în acelaşi timp şi modest. Liceul şi bacalaureatul le-a absolvit cu distincţie fiind unul din cei mai străluciţi elevi ai liceului[10].

---

[7] Documentar, E. Dragoş,Cluj-Napoca, 2011, p. 1.

[8] Marian Sasu, *În amintirea regretatului protopop Ioan Haţieganu*, Patria, nr. 179, p. 1, 1931, Florea Marin, *Iuliu Haţieganu Monografie*, Ed. UMF, Cluj-Napoca, 1999, p. 30.

[9] Datele au fost scrise de către părintele lui Emil Haţieganu pe paginile Evangheliarului aflat în altarul bisericii din Cojocna, cu ortografia autorului. Aceste însemnări au fost descoperite independent de către dr. Ştefan Blăjan şi Prof. Izsak Samuel în anul 1987, Florea Marin, *Iuliu Haţieganu Monografie*, Ed. UMF, Cluj-Napoca, 1999, p. 30,31,32.

[10] Documentar, E. Dragoş,Cluj-Napoca, 2011, p. 2.

A fost licenţiat al Facultăţii de Drept din cadrul Universităţii „Francisc Iosif“ din Cluj în anul 1903 iar în anul 1906 a obţinut doctoratul în ştiinţe juridice, la aceiaşi facultate, cu „magna cum laude“. A reuşit excelent la examenul de magistrat şi a început cariera profesională în 1906 când a fost numit judecător la Hida-Sălaj. În aceeaşi calitate a funcţionat apoi la Ileanda Mare şi Huedin, iar din 1911 a devenit judecător la Tribunalul Cluj unde a fost transferat în mod excepţional fiind apreciat ca un foarte bun jurist. În anul 1914 a fost numit preşedinte al Tribunalului din Cluj. În anul 1916 este chemat la Budapesta de către Ministrul Justiţiei şi i se propune avansarea în funcţia de Consilier la Curtea de Casaţie, dacă admite să-şi maghiarizeze numele de familie din Haţieganu în Hatsegi ceea ce evident el a refuzat[11]. Despre această perioadă din viaţa sa, Emil Haţieganu scria: „În adevăr, după terminarea studiilor mele liceale Universitare şi Academice, din anii 1897 şi respectiv 1903 - promovat primul atât la Bacalaureat cât şi la Doctorat, m-am dedicat, având înclinaţiuni - Magistraturii.În perioade anilor 1903-1918 am ocupat în Magistratură rangul de judecător, apoi acela de Preşedinte la Tribunal la Cluj - apoi Preşedinte cu rang de Consilier la Curtea de Apel din Cluj“[12].

În „Memoriu de titluri de lucrări“[13] îşi prezintă activitatea juridică: „expun aici din trecutul meu; activitatea mea ca fost membru de onoare al Academiei Române; fost înalt magistrat; fost profesor de procedură Civilă a Universităţii din Cluj; fost de mai multe ori Decan al Facultăţii de Drept; fost Rector al Universităţii din Cluj; scriitor şi publicist în domeniul ştiinţelor juridice, îndrumător şi organizator al Ştiinţei Juridice din patria mamă şi Ardeal şi emerit profesionist“.

Activitatea sa juridică a fost una de excepţie. Foarte corectă, justă, şi apreciată atât de specialiştii vremii în drept din ţara noastră cât şi din străinătate, după cum singur recunoaşte: „Ca magistrat am împărţit dreptatea tuturor celor însetaţi după ea, căutând să pătrund adânc cu ajutorul Filozofiei Dreptului - în adevăratul simţ juridic, comun tuturor popoarelor. - În acest sens sentinţele Tribunalului şi deciziile Curţilor Apelative, unde am profesat credinţa în Drept, au fost foarte apreciate şi consfinţite de Înalta Curte de Casaţie din Budapesta. Ele au fost călăuzitoare pentru Instanţele de judecată din Vechea Monarhie - şi au devenit norme de Drept[14].

Presa juridică şi revistele de Drept de atunci au dat o largă publicitate articolelor deciziilor „ comentându-le favorabil relevând aportul ce am adus în creerea jurisprudenţei şi a ordinei juridice[15].

Realizând faptul că în perioada vieţii lor, oamenii aveau o serie de procese deoarece raporturile dintre ei erau influenţate de dreptul de proprietate, Emil Haţieganu spunea: „ Dându-mi seama, că redactarea actelor juridice şi stabilirea dreptului de proprietate în raporturile dintre oameni sunt şi au fost motive de tulburare a vieţii sociale, am conceput „Reorganizarea Cărţilor Funciare“ pe care le-am împins spre perfecţiune, eliminând multe fricţiuni şi procese dintre oameni“[16].

Când avea funcţia de Preşedinte a Tribunalului din Cluj, în casa sa din strada Andrei Mureşanu nr. 29 se organizau întruniri politice la care au participat dr. Amos Frâncu, Emil Isac, Valentin Poruţiu, Iulian Pop ş.a. La sfârşitul primului război mondial, când în Cluj s-a format Consiliul Naţional Român, dr. Amos Frâncu a fost desemnat preşedinte iar Emil Haţieganu vicepreşedinte. Când Amos Frâncu a demisionat din cauza sănătăţii precare, Emil Haţieganu a devenit preşedinte.

În 1918 Emil Haţieganu devine Preşedintele Consiliului Naţional Revoluţionar din Ardeal şi Banat, calitate în care a organizat, „de multe ori cu riscul vieţii“[17] Gărzile Naţionale care „au preluat autoritatea de stat şi le-am condus spre o buna funcţionare“[18] până la 1 Decembrie 1918 la întrunirea Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia. La această adunare Emil Haţieganu a participat în calitate de reprezentant al delegaţiei Ardealului şi în această calitate a fost ales membru în Consiliul Dirigent, organ cu rol de putere executiva, desemnat în 2 decembrie 1918 la Alba Iulia de către Marele Sfat. Emil Haţieganu a fost numit şeful Resortului codificărilor, calitate în care a fost autorul mai multor acte normative[19] dar, a şi făcut numiri de magistraţi pe care i-a încadrat în diferite Instanţe de Judecată pe care le cunoştea foarte bine din activitatea lui de fost magistrat. După cum acesta menţiona: „Am lucrat la legile de urgentă aplicare până la unificarea cu vechiul regat“[20]. Tot în această calitate am

[11] Florea Marin, *Iuliu Haţieganu Monografie*, Ed. UMF, Cluj-Napoca, 1999, p. 34, 35.
[12] *Ibidem.*
[13] A.N.I.C., Bucureşti. Fond Emil Haţieganu, dos. 1, f. 1.
[14] *Ibidem.*
[15] *Ibidem.*
[16] *Ibidem.*
[17] A.N.I.C., Bucureşti. Fond Emil Haţieganu, dos. 1, f. 2.
[18] *Ibidem.*
[19] Istoria României *Transilvania* Volumul II(1867-1947)Ed.“George Barițiu“Cluj Napoca 1999, p. 1081.
[20] A.N.I.C., Bucureşti. Fond Emil Haţieganu, dos. 1, f. 2.

controlat şi Decretele Consiliului Dirigent organizând astfel Justiţia Română[21].

În 1919, după dizolvarea Consiliului Dirigent, Emil Haţieganu a fost membru activ pentru înfiinţarea Universităţii Române din Cluj, „făcând propuneri pentru Facultatea de Drept“[22].

Despre perioada cuprinsă între anii 1919-1940, Emil Haţieganu făcea următoarele referiri în memoriul adresat organelor comuniste: „În calitatea mea de profesor la Universitatea din Cluj, Facultatea de Drept, Catedra de Procedură Civilă şi Drept Cambial, am organizat facultatea ca decan în două rânduri (între anii 1920-1921 şi 1922-1923 am fost prodecan la Facultatea de Drept din Cluj, si decan între 1921-1922 şi 1927-1928) şi apoi ca rector (între anii 1928 şi 1929 am fost rector al Universităţii din Cluj şi prorector între 1929-1930) am creat şi organizat Seminariile de drept şi Biblioteca Facultăţii. Am fost membru - apoi preşedinte pentru aranjarea Bibliotecii Universitare, înzestrând-o cu cărţi ştiinţifice tipărite în toate limbile europene. Această bibliotecă - atât prin numărul volumelor cât şi prin valoarea lor ştiinţifică, este şi azi o mândrie a Universităţii şi a ţării“[23].

La 1 octombrie 1919 a fost numit profesor titular la Catedra de procedură civilă, apoi directorul seminarului de procedură civilă. În cadrul acestor cursuri a urmărit să transmită studenţilor români atât noţiunile necesare acestora pentru îndeplinirea sarcinilor în calitate de judecători în Ardeal unde încă instanţele funcţionau după normele austro-ungare dar şi cele specifice legislaţiei romane care funcţionau în restul Regatului României. Ca profesor de procedură civilă prin cursurile sale clare şi sintetice a rămas în memoria studenţilor săi[24].

De la 1 octombrie 1925 până la 1 februarie 1930 a fost şi suplinitor la Catedra II de drept comercial. În calitate de profesor universitar, a editat: studii şi referate juridice pentru unificarea codului civil, Curs complet de procedura civilă, Curs de drept combial pentru studenţi, Studii si referate pentru unificarea procedurii civile şi Studii şi referate pentru îmbunătăţirea legislaţiei muncii.

A fost ales Preşedinte al „Comisiunii legislative“ constituită de Camera Deputaţilor spre a unifica Legislaţia Ardealului cu Legislaţia Vechiului Regat. „În Comisiunea legislativă avându-se în vedere Codul civil, Codul penal, Procedura civilă şi penală, Codul Comercial din Vechiul Regat şi Ardeal, a trebuit să se ţină seama de spiritul acestor legiuiri, reconciliindu-se de metoda de lacunele ivite în cursul aplicării acestor legiuiri şi chiar de temperamentul specific românesc spre a ajunge la o unificare din toate punctele de vedere; adică ţinând seama de legiuirile Române, Germane, Maghiare să dăm Naţiunii Române profund Democratică frână legală pentru aspiraţiile sale de viitor. - La toate aceste lucrări am luat parte activă - promovând realizarea lucrării cât mai grabnice“[25].

A fost fruntaş în viaţa publică şi obştească. Astfel, între anii 1931 şi 1934 a fost ales Preşedintele Sfatului Comunal din Cluj. In această calitate „am iniţiat şi promovat construirea marei uzine electrice de la Aghireş, care furnizează energia electrică oraşului Cluj - satisfăcând astfel, una din dezideratele cele mai arzătoare ale Gospodăriei Comunale - pentru promovarea economiei comerciale şi industriale locale“[26]. În perioada interbelică, Emil Haţieganu a fost în mai multe rânduri deputat, a fost vicepreşedinte al Adunării Deputaţilor, a fost secretar de stat la Justiţie, a fost ministru al Muncii Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale şi Ministru al Ardealului. În această perioadă a contribuit la întocmirea şi prezentarea unor puncte de vedere legate de legislaţia ce se elabora în diferite domenii ale vieţii statului român şi a participat inclusiv la elaborarea *Constituţiei* din anul 1923. Punctele sale de vedere, cuprinse de un real pragmatism şi de o cunoaştere impecabilă a legislaţiei în domeniul civil şi comercial dar şi experienţa practică de peste 15 ani în magistratură, au făcut ca întotdeauna acestea să fie luate în considerare şi apreciate de către specialiştii vremii.

Pentru activitatea politică şi didactică depusă în perioada interbelică, Emil Haţieganu a fost decorat cu ordinele „Steaua României“ şi „Ferdinand I“ în grad de mare ofiţer, şi „Răsplata Muncii pentru învăţământ clasa I“[27].

În anul 1940, după Dictatul de la Viena Profesorul Emil Haţieganu a rămas în teritoriul cedat, la Cluj. A fost ales şi recunoscut ca Preşedinte al „minorităţii româneşti“, în care calitate a apărat drepturile acestora…“. în toate procesele intentate de regimul fascistului Horty - pentru despuerea economică şi naţională a minorităţii Româneşti“[28].

---

[21] *Ibidem.*
[22] *Ibidem.*
[23] A.N.I.C., Bucureşti. Fond Emil Haţieganu, dos. 1, f. 2.
[24] Documentar, E. Dragoş,Cluj-Napoca, 2011, p. 5.
[25] A.N.I.C., Bucureşti. Fond Emil Haţieganu, dos. 1, f. 4.
[26] *Ibidem.*
[27] *Ibidem.*
[28] *Ibidem.*

După Dictatul de la Viena din 1940, Universitatea s-a refugiat la Sibiu. El a considerat că ajutorul lui pentru români este mare dacă rămâne în Cluj. In revista „Gazeta Noastră“ din 4 septembrie 1940 a scris articolul „Staţi pe loc“, în care spunea: „Avem aici datorii de îndeplinit. Un popor de plugari de peste un milion priveşte cu lacrimi în ochi, dar cu suflet îndârjit când vede acest trist exod“[29]. A fost organizatorul cooperativizării pe întreg teritoriul Ardealului de Nord, a înfiinţat cooperativa Centrală Plugarul al cărei preşedinte a fost. A înfiinţat şi redactat „singurul ziar românesc din Ardealul de Nord - Tribună de manifestare a Conştiinţei Româneşti - Tribuna Ardealului“[30]. Programul editorial al ziarului „Tribuna Ardealului“ al d-lui Prof. Dr. Emil Haţieganu cuprindea pe lângă cotidianul zilnic ce apărea în Cluj (în perioada 1940-1945 au apărut peste 1200 de numere - n.n.) şi înfiinţarea unei edituri „în care să apară diferite lucrări, care, să umple golurile ce le avem aici şi să constituie o lectură pentru poporul nostru rămas pe aceste meleaguri“[31].

A sprijinit financiar editarea unor cărţi, calendare, almanahuri şi publicaţii artistice, cu scopul de a încuraja dezvoltarea intelectuala a ţărănimii şi intelectualilor din Transilvania. Printre cărţile editate putem menţiona volum original „Cuvinte de înbărbătare“, „Cazania lui Varlaam“, „Mărturii culturale bihorene“ ş.a.m.d.

Emil Haţieganu a fost promotorul organizării expoziţiei cărţii româneşti din Ardealul de Nord, dar şi a picturii româneşti în diferite localităţi, comune şi oraşe cu scopul de a păstra vie flacăra românismului fiind convins că în acest fel poporul român, locuitor al teritoriilor vremelnic cedate Ungariei, îşi va păstra nealterată identitatea cultural-istorică[32]. În perioada 1940-1944 Emil Haţieganu a depus o asiduă muncă de avocat, calitate în care a repurtat o serie de succese în procese civile, apărând cu dragoste şi dezinteresat foarte mulţi români de la oraş sau de la sate asupriţi de către guvernul hortyst în acea perioadă de tristă amintire a neamului românesc. În septembrie 1944, Profesorul Haţieganu a fost arestat de Gestapo - de altfel singurul om politic român arestat de Gestapo - şi a fost întemniţat la o închisoare din Budapesta şi apoi dus la Gyor, de unde a fost eliberat de trupele aliate. Revenit în ţară în 1945, împreună cu vechi camarazi de luptă din PNŢ, încearcă să opună rezistenţă politicii regimului comunist totalitarist ce se instaura cu paşi repezi, ajutat şi susţinut de Moscova iar în anul 1946, pentru câteva luni face parte din Guvernul condus de Dr. Petru Groza, mai mult cu rol decorativ, chiar dacă în această perioadă a militat în nenumărate rânduri pentru drepturile românilor care au trăit în Ardealul vremelnic retrocedat Ungariei hortyste[33].

Emil Haţieganu.

În luna noiembrie 1948 Emil Haţieganu este arestat şi închis mai întâi la Cluj şi Caransebeş, unde a stat până în anul 1951 iar după aceia la Sighet până la eliberarea sa în 15 iunie 1955[34].

Ultimii 4 ani din viaţa lui Emil Haţieganu, supranumit - de către ţăranii care l-au cunoscut şi iubit ca pe un părinte - „Domnu Ministru“, au fost ani de greutăţi materiale - a trăit modest din vânzarea cărţilor - dar şi de sănătate, care a rămas şubrezită de cei aproape şapte ani de detenţie în închisorile comuniste.

Fotografia lui Emil Haţieganu, executată în Bucureşti în anul 1943 de către Studio Julietta[35].

---

[29] *Istoria României TRANSILVANIA* Volumul II(1867-1947), Ed.“George Barițiu“Cluj Napoca 1999, p. 1081.

[30] A.N.I.C., București. Fond Emil Haţieganu, dos. 1, f 5.

[31] V. Vartolomei, *Mărturii culturale bihorene*, Editura ziarului „Tribuna Ardealului“, Kolozsvar-Cluj 1944, p. 447.

[32] În Transilvania de Nord între septembrie 1940 şi septembrie 1944 autorităţile maghiare au interzis vânzarea cărţilor româneşti, de orice fel, tipărite în România, editarea lucrărilor în limba română ale acelor autori care nu aveau domiciliul în Ungaria, funcţionarea bibliotecilor înzestrate cu cărţi româneşti, învăţământul în limba română la nivel elementar, mediu şi universitar cu excepţia liceului „coeducaţional“ din Cluj, a Şcolii medii grănicereşti - din Năsăud, a teologiilor greco-catolice din Oradea şi Cluj, ca şi a celei ortodoxe din Cluj, spectacolele de teatru în limba romana ş.a. - R. Şorban, *Invazie de stafii*, Ediţie in format electronic, *http://www.geocities.ws/rsorban/invazie.htm*.

[33] Florea Marin, *Iuliu Haţieganu Monografie*, Ed. UMF, Cluj-Napoca, 1999, p. 34,35.

[34] Analele Sighet, nr. 4, ANUL 1946, *Scrisori şi alte texte*, Ioan Ciupea, *Participarea lui Emil Haţieganu la Guvernul Petru Groza*, Fundaţia Academia Civică 1997, p. 111.

[35] Fotografia a fost făcută în Bucureşti în anul 1943, an în care Emil Haţieganu a avut diverse întâlniri cu liderii Partidului Naţional Ţărănesc dar şi cu Mareşalul Antonescu în luna iunie; în cadrul acestor întâlniri Emil Haţieganu a prezentat situaţia românilor din Ardealul cedat, vezi notele informative nr. 19 şi 27 din C. Troncotă, A. Spânu, F. Pintilie, *Documente SSI despre poziţia şi activităţile politice din România în perioada regimului autoritar, 6 septembrie 1940 - 23 august 1944*, vol. II, Editura INST, 2006.

Fotografie executată de către Constantinescu, reporter foto al Ziarului „Universul", în care lângă Emil Haţieganu se găseşte, primul din dreapta, regretatul academician Gabriel Ţepelea, un alt membru marcant al PNŢ[36].

CONCERNS WITH REGARD OF THE LIFE AND ACTIVITY OF EMIL HAŢIEGANU

Abstract

Emil Haţieganu was a jurist doctor in law and honour member from 1944 of Romanian Academy, a prominent politician peasant-national party, a former chief of encoding Competence in the Council Leader of Ardeal, outgoing minister in three inter-war governs lead by Alexandru Vaida Voievod, between 1931-1933, former minister without portfolio in the communist govern guided by Dr. Petru Groza in 1946, outgoing professor of Civil Procedure, dean and vice-dean of Law Faculty within the „King Ferdinand" University from Cluj, former rector of this institution between 1928-1929, the a representative member of Romanians in Ardeal which was ceded to the horthyst Hungary between 1940-1944, with other words a big personality in the Romanian history.

The personality and activity of the political man Emil Haţieganu it is filled in the present article through identification and the publish of an A 4 document, composed from 5 pages edited manu propria by the professor Eugen George Constantin Dragoş, the nephew after the mother of Emil Haţieganu. Alongside of this document were also identified and presented three photos and a memoir typewritten of titles and works, signed at the age of eighty years, through which Emil Haţieganu required to the communist authorities allowance for alleviation and needs from agedness, after he was closed in the communist jails.

[36] Fotografia nu am putut să o datăm cu exactitate dar ştim că ea a fost făcută în Bucureşti şi se pare că în aceeaşi perioadă cu cea de mai sus, respectiv în anul 1943 - n.n.

ASPECTE ALE ACTIVITĂŢII MILITARE ŞI POLITICE DESFĂŞURATE DE GENERALUL SABIN BANCIU

Dr. Lucian PETRAŞ

Sabin Banciu s-a născut la data de 20 aprilie 1881 în localitatea Brad, judeţul Hunedoara, într-o familie modestă, părinţii săi, Avisalon şi Ana, îndeletnicindu-se cu agricultura. Şcoala primară şi 3 clase secundare le-a urmat în localitatea natală, iar din clasa a 4-a s-a înscris la Liceul German din Sebeş, judeţul Alba. A îmbrăţişat cariera militară la vârsta de 14 ani, devenind elev al Şcolii militare de cadeţi de la Sibiu, pe care a finalizat-o după 4 ani de studiu, în 1899. În perioada următoare, a absolvit alte şcoli şi cursuri de perfecţionare în specialitate: Şcoala Militară de Ofiţeri din Budapesta (noiembrie 1909 - iunie 1910), Cursul de tragere pentru infanterie (1912), Cursul special pentru mitraliere al Şcolii de tragere de la Bruck an der Leitha din Austria. A deţinut funcţiile de comandant de pluton şi companie, comandant secţie de mitraliere, ofiţer cu armătura şi tragerea, ofiţer cu aprovizionarea. Calităţile sale profesionale au fost remarcate de superiori, fiind recompensat în anul 1913 cu „Medalia pentru merite militare în bronz cu panglica roşie pentru serviciul eminent“[1].

S-a căsătorit la 23 octombrie 1915 cu Maria Bulza, căsnicie din care au rezultat doi copii, Sabin Nicolae (n. 13.11.1928) şi Pasia Viorica (n. 09.06.1930).

Cu gradul de căpitan, primit în anul 1914, a participat la Primul Război Mondial, luând parte la operaţiunile militare desfăşurate în Serbia, Galiţia, Polonia rusească, Italia etc. A fost rănit în noiembrie 1914 şi aprilie 1915. Pentru faptele de vitejie dovedite pe front a fost distins cu decoraţii de către autorităţile austro-ungare: „Medalia pentru merite militare în bronz“ (1914), „Crucea pentru merite militare clasa a III-a“ (1915, 1918), şi „Medalia pentru merite militare în argint“(1917)[2].

După capitularea Puterilor Centrale, pe fondul afirmării dreptului de autodeterminare al popoarelor asuprite din fosta monarhie dualistă, maiorul Sabin Banciu a părăsit Regimentul 44 Infanterie austro-ungar. A refuzat să depună jurământul de credinţă faţă de republica ungară, punându-se la dispoziţia Consiliului Naţional Român Central din Arad. S-a angrenat în demersurile de organizare a gărzilor naţionale din zona Brad, constituind un astfel de organism la 7 noiembrie 1918, alături de locotenentul Vasile Boneu. Această formaţiune şi-a asumat, în ziua următoare, misiunea asigurării pazei participanţilor la adunarea populară organizată pe terenul de sport al Liceului „Avram Iancu“ din Brad. La această întrunire a fost ales Consiliul Naţional Zărăndan, prezidat de protopopul Vasile Damian şi a fost creată oficial Garda Naţională din Brad, pusă sub conducerea lui Sabin Banciu[3]. Aceste organisme şi-au asumat atribuţiile legate de asigurarea siguranţei publice, buna administrare a teritoriului locuit majoritar de români, supravegherea desfăşurării alegerii delegaţilor pentru Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia.

Sabin Banciu a avut un rol important în prevenirea şi stoparea actelor de teroare săvârşite de gărzile maghiare. La solicitarea comandantului Regimentului 10 Vânători din Deva, col. Constantin Oprescu, garda din Brad, formată dintr-un pluton de puşcaşi şi un pluton de mitraliere, a atacat prin surprindere, în 16 decembrie 1918, gara Ilia, unde se găsea staţionat un tren blindat maghiar, responsabil de atrocităţi comise împotriva populaţiei civile româneşti pe linia de cale ferată Arad-Ilia[4]. După o luptă aprigă ce a durat două ore şi jumătate, detaşamentul maghiar s-a retras cu pierderi grele, dar lupele au continuat până la podul de cale ferată de la Brănişca, care a fost securizat pentru a fi evitate alte tentative de hărţuire din partea maghiarilor. Pentru bravura dovedită în aceste confruntări, Sabin Banciu a fost citat în Gazeta Oficială a Consiliului Dirigent al Transilvaniei de către Ştefan

[1] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice (în continuare C.S.P.A.M.I.), Fond *Direcţia Cadre şi Învăţământ*, 1974 dosar nr. 843, f. 3.
[2] *Ibidem*, f. 1.
[3] Ion Clopoţel, *Revoluţia din 1918 şi Unirea Ardealului cu România*, Cluj, Ed. revistei Societatea de mâine, 1926, p. 79.
[4] Romul Neag, *Monografia municipiului Brad*, ediţia a II-a, Deva, Ed. Corvin, 2004, p. 125-129.

Cicio-Pop, şeful resortului armată şi siguranţă publică[5].

La iniţiativa lui Ioan Suciu, ministrul organizării din cadrul Consiliului Dirigent, a fost înfiinţat, în februarie 1919, Corpul Voluntarilor Horia. Cu un efectiv de 3 batalioane, însumând circa 120 ofiţeri, peste 4.000 soldaţi şi 4 tunuri, această structură militară a fost creată pentru a apăra regiunea Munţilor Apuseni de atacurile armatelor regulate maghiare. Având gradul de maior, Sabin Banciu a fost numit la conducerea Batalionului III Abrud-Câmpeni, contribuind astfel direct la crearea acestei unităţi. În primăvara anului 1919, Corpul Voluntarilor Horia, transformat în Regimentul 86 Infanterie, a fost scos din subordinea Consiliul Dirigent şi pus sub ordinele Diviziei II Vânători din cadrul armatei regale române[6].

Sabin Banciu a participat la războiul împotriva Ungariei lui Bella Kun, purtat pentru apărarea patriei şi întregirea statului naţional. În calitate de comandant de batalion, s-a remarcat pe câmpul de luptă. În confruntările de la Vârfurile şi de la Sebiş, din 16-17 aprilie 1919, a obligat trupele maghiare să se retragă, luând şi prizonieri. Calităţile sale de bun comandant au fost dovedite şi în bătălia de la gara din Martfű, de lângă Tiszaföldvár, desfăşurată în data de 1 mai 1919. Pentru aceste acte de bravură a fost decorat cu „Coroana României cu spade în grad de ofiţer cu panglica Virtutea Militară“ (1919). Meritele dobândite în domeniul vieţii militare s-au materializat prin obţinerea şi a altor distincţii: „Ordinul Steaua României în gradul de Ofiţer“ (1922), „Coroana României în grad de Comandor“[7] (1927) şi „Crucea Comemorativă“ (1928)[8].

Cariera sa militară a continuat sub auspiciile României Mari. În anul 1919 a fost înaintat la gradul de locotenent-colonel, iar în anul 1920 a devenit colonel în armata regală română. A ocupat funcţii de conducere în următoarele unităţi militare: ajutor de comandant la Regimentul 103 Infanterie Satu Mare, comandant la Regimentul 104 Infanterie Sighet, comandant al Regimentului 88 Infanterie din Carei. După avansarea sa la gradul de general de brigadă, în anul 1933, a condus Brigada 2 Grăniceri, iar din anul 1936 a condus Divizia a 17-a din Oradea. Din 20 aprilie 1938 a fost scos din rândul cadrelor active ale armatei şi repartizat ca ofiţer de rezervă la Marele Stat Major. A intrat apoi în administraţia civilă, fiind numit de către guvernul carlist în funcţia de controlor general de stat[9] între anii 1938-1940.

Din 1 aprilie 1942, în baza decretului nr. 1094/1942 emis de mareşalul Ion Antonescu, generalul Sabin Banciu a fost numit în funcţia de Prefect al Judeţului Arad[10]. În primul an de exercitare a acestei demnităţi, a dat dovadă de reale calităţi profesionale şi, nu întâmplător, la sfârşitul anului 1943, în urma evaluării activităţii, i s-a acordat calificativul „foarte bine“. Cu acest prilej, ministrul de interne l-a apreciat ca un *„excelent prefect din toate punctele de vedere şi mai presus de tot: un om de caracter“*[11]. Anul următor a adus schimbări radicale în orientarea politicii externe a statului român. La 23 august 1944, după arestarea mareşalului Ion Antonescu şi difuzarea la orele 22 pe postul naţional de radio a proclamaţiei regale, România a ieşit din alianţa politico-militară cu Germania. În acest context, la Arad, prefectul Sabin Banciu, alături de autorităţile militare locale a luat măsuri de coordonare a acţiunilor de scoatere a judeţului de sub controlul unităţilor germane: s-a trecut la dezarmarea şi reţinerea ofiţerilor şi soldaţilor germani cantonaţi în municipiul Arad; a fost dispusă încercuirea şi anihilarea apărării germane de la aeroportul Arad şi din alte puncte de rezistenţă; au fost respinse, până în 27 august, tentativele armatei hitleriste de recucerire a localităţilor din perimetrul judeţului.

Intrarea în război a României alături de coaliţia Naţiunilor Unite, a însemnat şi mutarea frontului pe graniţa de vest a ţării. În această conjunctură, zona Aradului a devenit teatrul operaţiunilor militare purtate între armata română şi cea germano-ungară. În data de 13 septembrie 1944, două divizii ungare au pătruns în zona de graniţă a judeţului, ocupând pe rând localităţile Sânmartin, Macea, Curtici, Dorobanţi, Vărşand. În după-amiaza aceleaşi zile, la orele 17, municipiul a fost ocupat de trupele duşmane. Prefectul Sabin Banciu, împreună cu factorii de decizie ai armatei române au fost nevoiţi să se retragă la sud de râul Mureş. Revenirea administraţiei române în oraşul şi judeţul Arad, inclusiv a prefectului, s-a produs în zilele de 21-22 septembrie 1944, când în urma contraofensivei desfăşurate de armatele româno-sovietice, inamicii au fost aruncaţi peste graniţa de vest, restabilindu-

[5] „Gazeta Oficială“, nr. 3, 18/31 decembrie 1918, p. 10.
[6] Consiliul Naţional pentru Studiul Arhivelor Securităţii (în continuare C.N.S.A.S.), dosar nr. P 007073, vol. 2, f. 18.
[7] „Monitorul Oficial“, nr. 8, 13 ianuarie 1927, p. 237.
[8] C.S.P.A.M.I., Fond *Direcţia Cadre şi Învăţământ*, 1974, dosar nr. 843, f. 3 v.
[9] C.N.S.A.S., dosar nr. P 007073, vol. 2, f. 18.
[10] „Monitorul Oficial“, partea I-a, nr. 92, 21 aprilie 1942, f. 3087; C.N.S.A.S., dosar nr. I 261039, f. 24, 7, 16, 17.
[11] C.N.S.A.S., dosar nr. I 261039, f. 24, 25.

se frontiera de stat a României[12].

Problemele de sănătate, respectiv de inimă, au determinat retragerea generalului din viaţa publică. În cursul lunii noiembrie, Sabin Banciu şi-a înaintat ministrului de interne demisia. Drept urmare, prin Înaltul Decret Regal nr. 2231 din 21 noiembrie 1944, el a fost eliberat din funcţie, iar postul vacant a fost preluat de colonelul Ilie Bălan[13]. După venirea la putere a regimului de democraţie populară, s-a întors pe meleagurile natale. Şi-a stabilit definitiv domiciliul la Brad, localitate unde a decedat în anul 1951.

Prin prezentarea traseului socio-profesional parcurs de Sabin Banciu, am dorit să scoatem din colbul uitării şi să promovăm în circuitul istoriografic această personalitate a cărei activitate a reclamat o legitimă şi firească atenţie. Ca militar, şi-a respectat cu onoare şi demnitate jurământul şi îndatoririle de ofiţer în cadrul armatei austro-ungare. După dezagregarea statului dualist, s-a raliat dezideratului de unitate al naţiunii române. A acţionat în favoarea noilor structuri de putere, implicate în organizarea şi desfăşurarea Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia. S-a remarcat în lupta pentru întregirea hotarelor ţării, arătându-şi dragostea, fidelitatea faţă de propriul neam, capacitatea profesională şi experienţa acumulată în primul război mondial, cu prilejul participării la operaţiunile militare îndreptate împotriva Ungariei bolşevice, din primăvara şi vara anului 1919. Avansat până în anul 1939 la gradul de general de divizie, a făcut parte din elita armatei regale române, lăsând în urmă o carieră de excepţie. Din postura de prefect al judeţului Arad, şi-a asumat misiunea conducerii acestei unităţi administrativ-teritoriale într-o perioadă dificilă, marcată de stare de război şi confruntări militare.

Résumé

Cette étude se propose de souligner les repères biographiques majeurs de l'activité politique et militaire de Sabin Banciu.

Sous l’uniforme de capitaine de l'armée austro-hongroise, il participa aux opérations militaires menées en Serbie, en Italie et en Bucovine pendant la Première Guerre mondiale.

Après la capitulation des Puissances Centrales, avec le grade de commandant, Banciu Sabin fut mis à la disposition du Conseil National Roumain Central d'Arad ; il agissait en tant que chef de la garde nationale roumaine à Brad.

En 1919, il fut intégré dans l’armée roumaine avec le grade de lieutenant-colonel. Il fut engagé au combat contre les bolchevicks hongrois, guerre qui avait comme but de compléter la libération de la Transylvanie. Plus tard, il fut promu dans la hiérarchie militaire et élevé en 1933 au rang de général. À la retraite, il travailla dans l'administration civile. Entre le 1 er Avril 1942 et le 21 Novembre 1944, le général Banciu Sabin fut le préfet d'Arad.

[12] *Aradul permanenţă în istoria patriei*, Arad, 1979, p. 601-619.
[13] „Monitorul Oficial“, partea I-a, nr. 273, 24 noiembrie 1944, f. 7594-7595.

CADRUL LEGISLATIV, ORGANIZAREA ŞI ACTIVITATEA PENTRU OCROTIREA ORFANILOR DIN RĂZBOI ÎN ROMÂNIA POSTBELICĂ (1918-1920)

Elena ZÎRNĂ[*]
dr. Iulian BOŢOGHINĂ[**]

Primul Război Mondial rămâne unul din marile evenimente amplu prezentat în istoriografia naţională şi internaţională. Pe lângă deja clasicele abordări politico-diplomatice, geo-strategice, socio-economice şi evenimenţiale, studiile interdisciplinare încep să devină din ce în ce mai prezente şi în istoriografia naţională, căci în istoriografia internaţională pionieratul producându-se cu mult timp în urmă.

Aşa se face că abordările de tip sociologic, cele referitoare la imaginar şi mentalităţi să se afle în atenţia cercetătorilor, care se străduiesc să nuanţeze toate aspectele marii conflagraţii mondiale pentru a găsi răspunsurile la întrebarea cum de a fost posibilă o asemenea dramă.

În acest context, marginaţiile şi marginalizaţii reprezintă un spectru de cercetare demn de toată atenţia. Fapt ce ne-a determinat să ne oprim asupra unui subiect care a câştigat din ce în ce mai mult teren prin sensibilitatea tematică, anume destinul copilului şi dramele copilăriei generate de primul război mondial. Subiect amplu, extrem de delicat, dar care ne ajută să decodăm în parte comportamentul psihomental ce a stat la baza formării generaţiei care s-a aflat în tranşeele celui de-al doilea război mondial.

În cele ce urmează nu ne vom opri decât asupra unui fragment din ampla temă, mai exact la cadrul legislativ prin care s-a legiferat organizarea activităţii pentru ocrotirea orfanilor din România, imediat după război.

Prin urmare, pentru a înlesni ocrotirea orfanilor de război, la data de 22 aprilie 1918, au fost aprobate de către Consiliul de Miniştri şi apoi publicate în Monitorul Oficial nr. 19, dispoziţiile generale, referitoare la această mare problemă cu care s-a confruntat România după război[1].

Astfel, aici se stipula că primarii comunelor urbane şi rurale, sub direcţia şi controlul prefecţilor de judeţe, aveau datoria de a cerceta şi a identifica toţi orfanii de război, iar după ce aveau o evidenţă cât mai exactă a acestora, trebuiau să întocmească actele necesare privind starea civilă, situaţia militară a părinţilor, starea materială, ce legături de familie mai aveau, dacă aveau, situaţia şcolară, cât şi meseria sau profesia acestora. Toate aceste informaţii urmau să fie comunicate de către primar instanţelor judecătoreşti competente.

În cazul în care se constata că printre copiii orfani erau unii care deţineau „avere“ şi rude sau cunoştinţe care puteau să-i îngrijească şi să administreze această „avere“, atunci erau puşi sub tutelă, conform legislaţiei judecătoreşti în vigoare la acea vreme[2].

Consiliul central, comitetele regionale sau filiale ale societăţilor pentru ocrotirea orfanilor de război puteau constata dacă existau copii orfani rămaşi fără tutelă şi, în acest caz, aveau dreptul să ceară instanţelor judecătoreşti competente formarea unor consilii de familie pentru alegerea persoanelor tutelare. De asemenea, dacă se constata că aceşti copii orfani erau neglijaţi sau abuzaţi de către persoanele tutelare, acestea puteau fi schimbate şi înlocuite imediat[3].

Conform noilor dispoziţii publicate în monitorul oficial mai sus menţionat, şi femeile puteau face parte din consiliile de familie ale orfanilor de război şi puteau îndeplini sarcina de persoane tutelare.

Dacă consiliul de familie nu putea să fie constituit din cauza lipsei unei rude sau prieten, atunci instanţa judecătorească avea dreptul să încredinţeze copilul orfan, împreună cu averea acestuia, comitetului societăţii pentru ocrotirea orfanilor de război, din comuna de domiciliu a celui în cauză. Acest comitet avea să îndeplinească funcţia consiliului de familie şi să aleagă tutorele a cărui numire era supusă confirmării instanţelor judecătoreşti competente[4].

---

[*] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti.
[**] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti, şef birou.
[1] „Monitorul Oficial“ nr. 19 din 22 aprilie 1918, p. 237.
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem.*
[4] *Ibidem.*

O altă dispoziţie dată în aprilie 1918 era aceea că orfanii, fii de săteni, care posedau parcele de pământ erau instruiţi pentru cultivarea acestuia şi pentru îngrijirea gospodăriilor[5].

În cazul în care copiii orfani nu aveau adăposturi în care să locuiască, comitetele societăţii pentru ocrotirea acestora aveau sarcina de a le asigura o locuinţă, iar în cazul în care se constata că vreun orfan comitea fapte în afara legii (fura sau ascundea adevărul) era reclamat şi dus în faţa organelor de justiţie. Autorităţile administrative, dar şi cele civile şi militare aveau datoria de a veni în ajutorul organelor de justiţie.

Cei care îi aveau în grijă pe aceşti copii erau răsplătiţi (în bani) pentru munca lor. Dar, la fel de bine, puteau fi pedepsiţi cu amendă de la 5 la 100 de lei, în cazul în care nu şi-ar fi îndeplinit în mod conştiincios datoria. De asemenea, atunci când se întâmpla ca prin neglijenţa acestora, să fie periclitate sănătatea sau educaţia morală a orfanilor de război, „îngrijitorii“ erau pedepsiţi cu închisoare de la 15 zile la 6 luni. În ambele cazuri copiii erau luaţi şi încredinţaţi altor persoane[6].

Medicii primari din judeţe, medicii repartizaţi în anumite plase (plasa reprezentând o formă de împărţire teritorială a localităţilor la vremea respectivă), cât şi cei din spitale aveau obligaţia, la cererea îngrijitorilor orfanilor de război sau a comitetelor societăţii pentru îngrijirea acestora, să acorde asistenţă medicală în mod gratuit. Cei grav bolnavi erau internaţi în spitale şi trataţi, tot gratuit. Aveau să se înfiinţeze secţii speciale pentru aceştia.

Orfelinatele, căminele sau alte stabilimente similare existente, subordonate fie direct statului, fie altor instituţii publice sau societăţi de binefacere erau obligate a asigura întreţinerea orfanilor de război, potrivit contractelor şi înţelegerilor încheiate[7].

Peste numai câteva săptămâni, prin Înaltul Decret nr. 1037 din 8 mai 1918[8] avea să fie recunoscută calitatea de „persoană morală“ a „Societăţii pentru ocrotirea orfanilor din război“, cu sediul în Iaşi, societate ce avea drept scop ocrotirea fizică, dar şi morală a orfanilor de război. Sediul era la Iaşi pentru că, după cum bine ştim, cea mai mare parte a ţării se afla sub ocupaţie.

Pentru recunoaşterea acestei societăţi, ministrul de război, generalul Constantin Hârjeu, avea să întocmească raportul nr. 51411, pe care l-a înaintat M. S. Regele[9], în care nota următoarele:

«*În vremea când greutăţile războiului învederau nevoia venirii în ajutorul şi asistenţa celor rămaşi fără nici un sprijin pe urma războiului, doamnele române din „Societatea ortodoxă naţională“ şi-au luat greaua, dar nobila grijă de a veni în ajutorul unora dintre aceştia, anume a orfanilor din război.*

Îndemnate şi ajutate de solicitudinea vecinic neadormită a Maiestăţii Sale Regina şi a I.P.S.S. Mitropolitul Pimen al Moldovei şi Sucevei, doamnele române, în frunte cu neobosita d-nă Olga Sturdza, prezidenta acestei societăţi, au înfiinţat în Iaşi primul orfelinat pentru adăpostirea acestor orfani, căutând a extinde grija şi asistenţa domniilor lor atât de preţioasă nu numai asupra orfanilor din Iaşi, ci şi asupra tuturor orfanilor din teritoriul neocupat.

Cum însă organizarea limitată a „Societăţii ortodoxe naţionale a femeilor române“ nu mai putea îngădui şi nici nu putea face faţă nevoilor continuu crescânde ale operei de asistenţă a acestor numeroşi orfani, a trebuit să se înfiinţeze în Iaşi o Societate pentru ocrotirea orfanilor din război, având drept exclusiv şi unic scop asistenţa şi sprijinul orfanilor din război din întreaga ţară.

Înjghebată astfel această Societate şi-a organizat activitatea ei prin statutele ce s-au întocmit cu concursul, asistenţa şi privigherea guvernului.

Graţie sârguinţei şi muncii fără preget depuse de această Societate, s-a asigurat îngrijirea şi asistenţa în orfelinate şi cămine a aproape 2.000 orfani, iar la domiciliu a altor 5.000 de orfani din război.

Pentru a-şi putea dezvolta mai departe rolul ei atât de frumos, dar şi anevoios, caută a i se da sprijinul de către Stat, recunoscându-i-se calitatea de persoană morală. Prin acesta, credem că, între altele, se va uşura posibilitatea ajutorării şi a sprijinului ei din partea diverşilor donatori caritabili, ce nu vor întârzia a-şi da obolul lor atât de preţios unei opere atât de mari.

Odată cu recunoaşterea de persoană morală i s-au acordat […] şi înlesnirile necesare dezvoltării activităţii sale, aşa precum s-a dat şi altor societăţi similare de asistenţă de război.

Dacă şi Maiestatea Voastră împărtăşeşte acest mod de a vedea, O rog respectuos a semna alăturatul proiect de decret, încuviinţat şi de consiliul de miniştri prin jurnalul său din aprilie 1918,

[5] *Ibidem*, p. 238.
[6] *Ibidem.*
[7] *Ibidem.*
[8] Idem, „Monitorul Oficial“ nr. 31 din 8 mai 1918, p. 400-401.
[9] *Ibidem*, p. 401.

aceasta sub rezerva ratificării ulterioare a Corpurilor legiuitoare».

Pe 20 aprilie 1918, ministrul de război, generalul Hârjeu, a prezentat Consiliului de Miniştri referatul nr. 119[10] în care arăta că pentru ca „Societatea pentru ocrotirea orfanilor de război“ să-şi poată exercita îndatoririle ce-i erau impuse odată cu recunoaşterea calităţii de persoană morală devenea necesar un act juridic prin care să fie înlesnită acţiunea societăţii prin luarea măsurilor prezentate mai sus. Astfel că solicita colegilor de cabinet să semneze actul prin care să se promoveze statutul societăţii. Solicitare aprobată, astfel că prin Jurnalul Consiliului de Miniştri nr. 356 din 20 aprilie 1918[11] guvernul l-a autorizat pe ministrul de război să prezinte semnăturii M. S. Regelui proiectul de decret prin care, sub rezerva ratificării ulterioare a Corpurilor legiuitoare, se aprobau dispoziţiile destinate a înlesni ocrotirea orfanilor de război.

În felul acesta au fost promulgate statutele „Societăţii pentru ocrotirea orfanilor din război“, structurate pe şase capitole[12].

Capitolul I conţine informaţii cu privire la constituirea acesteia sub protecţia M.S. Regina României şi sub controlul ministerului de război, societate ce purta denumirea de „Societatea pentru ocrotirea orfanilor din război“. Sediul acestei societăţi avea să fie în Iaşi.

Scopul înfiinţării acestei societăţi era de a adăposti, întreţine şi a educa, atât din punct de vedere fizic, cât şi moral, copiii orfani din război. Acest lucru este evidenţiat pe larg în capitolul al II-lea din statutul societăţii. Pentru realizarea acestui scop, se impuneau următoarele sarcini: de a identifica toţi orfanii din război în toată ţara, fără deosebire de statut social sau naţionalitate, de a asigura fiecărui orfan din război persoana tutelară, dar şi adăpostirea, întreţinerea, creşterea şi educarea, pregătindu-i pentru diferite meserii sau profesii. O altă sarcină pe care o avea de îndeplinit societatea şi care, din punctul nostru de vedere, avea să fie una dintre cele mai importante, era aceea de a înfiinţa *„aşezăminte ce se vor găsi necesare pentru creşterea, învăţătura şi îngrijirea sanitară a orfanilor, precum: leagăne, orfelinate, cămine, grădini sau şcoli de copii, case de corecţiune, spitale, sanatorii, infirmerii, etc., sau de a se folosi de aşezămintele de cultură existente, în înţelegere cu ministerele respective*“[13].

Erau consideraţi orfani de război copiii ai căror taţi decedaseră în timpul şi din cauza evenimentelor războiului şi a căror mame au murit din orice altă cauză sau a căror mame nu aveau posibilităţi de îngrijire şi creştere a copiilor. De asemenea, erau consideraţi orfani de război şi copiii fără mame, ai căror taţi erau invalizi din război şi chiar internaţi în spitale, neputând avea grijă de ei, dar şi cei orfani de mamă, părăsiţi şi fără mijloace de supravieţuire sau ai căror taţi erau chemaţi să îndeplinească serviciul militar în armată, în afara comunei în care locuiau[14].

În capitolul al III-lea al statutului de funcţionare a „Societăţii pentru ocrotirea orfanilor de război“, înfiinţată la Iaşi, în aprilie 1918, este stipulată modalitatea de exercitare a îndatoririlor societăţii. Aceasta, prin comitetele filialelor, dar şi cu sprijinul autorităţilor administrative, avea obligaţia să întocmească o evidenţă a tuturor copiilor orfani, evidenţă în care să se regăsească toate informaţiile necesare privind starea civilă, situaţia militară a părinţilor, starea materială, situaţia şcolară, meseriile cunoscute şi orice alte informaţii utile.

Capitolul al IV-lea se referă la compunerea societăţii şi administrarea acesteia. Pentru înlesnirea ocrotirii orfanilor din război de pe întreg teritoriul ţării, societatea avea să se împartă în patru secţiuni regionale, având centre în Iaşi, Bucureşti, Craiova şi Kişinău. Comitetele regionale aveau drepturi depline în exercitarea îndatoririlor societăţii[15].

Fiecare comitet regional avea în compunerea sa un preşedinte, doi vice-preşedinţi, un casier care se ocupa de administrarea bugetului general de venituri şi cheltuieli, buget pe care îl supuneau aprobării adunării generale a comitetului respectiv, dar şi o secretară care se ocupa de întocmirea tuturor actelor necesare.

Tot în capitolul IV se făcea referire şi la statutul de membru al acestei societăţi. calitatea de membru avea să revină în primul rând fondatorilor, apoi persoanelor care aderau în timp la această societate, cât şi donatorilor şi persoanelor onorifice. Fiecare membru avea dreptul la vot în cadrul comitetelor regionale, dar şi în cadrul adunărilor generale ale societăţii. Adunarea generală avea următoarele atribuţiuni: alegea comitetul regional prin vot, trei delegaţi în consiliul central, doi

[10] Idem, „Monitorul Oficial“ nr. 19 din 22 aprilie 1918, p. 238-239.
[11] *Ibidem*, p. 239.
[12] *Ibidem.*
[13] *Ibidem.*
[14] *Ibidem.*
[15] *Ibidem*, p. 240.

membri în comisia de verificare a gestiunii comitetelor regionale, pe lângă un delegat al ministerului de război, avea dreptul de a delibera şi a hotărî asupra bugetului, aviza anumite modificări aduse statutelor, dar şi regulamentelor generale de administrare a societăţii şi aşezămintelor create de aceasta.

Un rol important în structura „Societăţii pentru ocrotirea copiilor orfani din război" îl avea consiliul central care funcţiona la sediul central al acesteia. Era compus din câte trei delegaţi în fiecare secţiune, aleşi conform legislaţiei în vigoare, un delegat din partea M.S. Regina şi delegaţii ministerelor de interne, de război şi justiţie.

O dată pe an se impunea convocarea unui congres al societăţii, la o dată bine stabilită de către membrii consiliului central amintit mai sus şi într-una din locaţiile celor patru oraşe reşedinţe ale comitetelor regionale. Atribuţiile unui astfel de congres erau: de a delibera şi hotărî asupra chestiunilor de ordin general, de a lua la cunoştinţă darea de seamă generală a consiliului central, a discuta şi aproba regulamentele generale de administrare, dar şi a discuta despre modificările aduse statutului de funcţionare a societăţii[16].

În capitolul V al statutului „Societăţii pentru ocrotirea orfanilor de război" se vorbea despre fondurile acesteia. Ele se compuneau din: subvenţiile acordate de instituţii, societăţi şi alte fundaţii particulare existente la vremea respectivă, donaţii şi cotizaţii ale membrilor, beneficiile rezultate în urma desfăşurării unor serbări, baluri de caritate, reprezentaţii, dar şi din sumele alocate de către stat, judeţe şi comune care dădeau tot concursul pentru acoperirea cheltuielilor bugetare ale societăţii[17].

Dispoziţiile generale erau prezentate în capitolul al VI-lea al statutului acestei societăţi: anul social începea la 1 aprilie al fiecărui an şi se termina la 31 mai anul următor. În cazul în care avea să fie dizolvată, toate bunurile acumulate până la acea vreme de către societate (mobiliare sau imobiliare) reveneau în posesia Casei Dotaţiei Oastei care, sub controlul Ministerului de Război, continua asistenţa şi ajutorarea orfanilor de război.

Toate aceste prevederi aveau să fie votate în unanimitate de către adunarea generală a membrilor fondatori din data de 12 aprilie 1918 şi aprobate de către ministrul de război din acea vreme, generalul Constantin Hârjeu[18].

Acestea au fost, pe scurt, punctele menţionate în statutul de funcţionare al „Societăţii pentru ocrotirea orfanilor de război", cu modificările ulterioare publicate în Monitoarele Oficiale nr. 255 din 12 februarie 1919[19] şi nr. 19 din 10 mai 1919[20].

Din cele de mai sus se poate constata că una dintre primele griji ale statului român după Primul Război Mondial a fost aceea de a crea cadrul juridic necesar desfăşurării acestei nobile activităţi. Ministerul de Război a pus în practică iniţiativa, organizând, la fiecare regiment „cămine pentru orfanii de război". S-au dat instrucţiuni precise corpurilor de armată pentru a-i primi, prin intermediul societăţii înfiinţate, pe toţi cei care, în urma războiului, rămăseseră orfani.

Neajunsul a fost acela că pentru aceste adăposturi s-au folosit fie construcţiile deja existente, care aveau să fie refăcute, fie s-au construit altele, cu mijloacele băneşti prea puţin existente. Cert este că aceste adăposturi erau mai multe în zona urbană şi mai puţine în cea rurală. Din această cauză foarte mulţi copii orfani de război de la sate nu puteau ajunge în aceste cămine, deoarece prea puţini ştiau de existenţa lor. Aşa se explică de ce, la început, căminele regimentare care erau construite în oraşe, pe lângă fiecare regiment, erau de foarte multe ori goale. Şi atunci interveneau autorităţile, prin intermediul filialelor Societăţii pentru ocrotirea orfanilor pentru a-i identifica şi ajuta să ajungă în aceste centre. Tocmai de aceea s-au luat măsuri în vederea popularizării acestor spaţii sociale, în sensul că s-au distribuit tot mai multe publicaţii care au fost răspândite în întreaga ţară.

De multe ori se întâmpla ca şi în sate să mai existe clădiri goale (foste internate pentru şcolari) unde se puteau adăposti copiii orfani, deci puteau fi uşor transformate în orfelinate. Un exemplu în acest sens este cel al Şcolii civile ungare din comuna Satul Lung (Săcele) din judeţul Braşov, ale cărei internate erau neocupate. Astfel că, într-un raport al Garnizoanei Braşov către Corpul III Armată, din data de 23 mai 1920, se specifica faptul că aceste clădiri erau libere, însă într-o stare de degradare avansată. Dacă ar fi fost reamenajate, puteau fi folosite cu succes la găzduirea unui număr de 200 de orfani, ceea ce s-a şi întâmplat[21]. Tot în acest raport se nota şi faptul că în întreaga garnizoană Braşov

[16] *Ibidem*, p. 241.
[17] *Ibidem*, p. 242.
[18] *Ibidem.*
[19] Idem, „Monitorul Oficial" nr. 255 din 12 februarie 1919, p. 5277-5281.
[20] Idem, „Monitorul Oficial" nr. 19 din 10 mai 1919, p. 1046-1049.
[21] Idem, fond *Ministerul de Război, Cabinetul Ministrului*, dosar 430, f. 122-123.

nu mai exista un astfel de spaţiu cu o asemenea capacitate.

A fost nevoie să treacă ceva timp până când avea să funcţioneze Societatea pentru ocrotirea orfanilor din război, la adevăratele ei valenţe.

Începând cu anul 1918, după ce au fost aprobate dispoziţiile destinate a înlesni ocrotirea orfanilor de război, s-a observat o creştere a numărului de orfelinate atât pentru băieţi, cât şi pentru fete, dar şi îmbunătăţirea şi întreţinerea acestora. S-a insistat foarte mult asupra sistemului de educaţie, fără a se urmări însă militarizarea copiilor, ci numai buna lor creştere pentru a deveni „conştienţi şi puternici" în viaţă. În aceste adăposturi sociale se primeau copiii până la vârsta de 18 ani. În unele orfelinate nu se primeau decât băieţii, fetele nefiind acceptate[22].

Activitatea din aceste cămine era raportată constant, astfel că putem observa evoluţia numărului de copii orfani de război existent în fiecare cămin în parte. Iată câteva exemple în perioada 26 martie 1920 - 2 aprilie 1920: atât diviziile 9 şi 15, cât şi regimentele 76 şi 80 infanterie raportau, la data de 2 aprilie 1920 că nu au nici un orfan de război găzduit în căminele pe care le puneau la dispoziţie. În schimb, în acelaşi raport se specifica faptul că Divizia 10 Infanterie, respectiv Regimentul 23 Infanterie găzduiau în căminul de orfani un număr de 17 băieţi cu vârste cuprinse între 7 şi 15 ani[23].

De asemenea, atât regimentele 63, 73, 79 şi 87 infanterie, cât şi regimentele 25 artilerie, 5 obuziere munte şi 15 pionieri nu anunţau nicio schimbare în privinţa numărului de orfani găzduiţi în căminele regimentare. Un alt exemplu din perioada 3-10 aprilie 1920: diviziile 9 şi 10 infanterie nu raportau nicio schimbare în privinţa numărului de copii orfani găzduiţi, în schimb Regimentul 79 Infanterie raporta că are trei orfani de război primiţi, Regimentul 74 Infanterie avea 14 orfani găzduiţi în căminul regimentar cărora li se pusese la dispoziţie îmbrăcăminte şi hrană, urmând ca, atunci când vor fi trimişi la şcoală, să fie complet echipaţi[24]. Aceşti copii orfani aduşi mai târziu în cămine, ajungeau şi ei la nivelul celorlalţi, atât din punct de vedere al echipamentului, cât şi din punct de vedere al programei şcolare, insistându-se ca şi ei să poată trece în clasa următoare, deci să promoveze fiecare an.

În perioada 10-17 aprilie 1920, diviziile 9 şi 10 infanterie nu raportau nicio schimbare în ceea ce priveşte numărul de copii orfani primiţi în căminele ce le puneau la dispoziţie, în schimb Regimentul 75 Infanterie din Divizia 15 Infanterie raporta că avea găzduiţi încă 12 orfani care au fost şi ei echipaţi şi apoi şcoliţi[25]. În aceste instituţii sociale construite în toate garnizoanele puteau fi primiţi atât acei orfani de război care nu mai aveau case şi doreau să locuiască permanent, cât şi cei care doreau să fie găzduiţi temporar. Cei de la sate care veneau în oraşe, cu căruţele şi animalele puteau să le adăpostească şi pe acestea în spaţiile puse la dispoziţie, având hrană atât pentru ei, cât şi pentru animalele lor, fără să plătească nimic. Astfel de cămine existau, de exemplu, în garnizoanele Ploieşti, Mizil, Buzău, Râmnicu Sărat, Focşani, Galaţi, Tecuci.

Aceste orfelinate primeau gratuit din partea statului şi a Ministerului de Război lemne pentru încălzire, costume de haine, alimente şi medicamente pentru a-i putea îngriji pe cei bolnavi. Astfel că cei mai oropsiţi de soartă erau copiii celor care muriseră pe câmpul de luptă, care nu puteau trăi decât cu ajutorul statului, prin aceste orfelinate. Ei erau permanent cazaţi aici, primeau hrană, îngrijire medicală, li se făcea baie, într-un cuvânt erau bine îngrijiţi.

Ajutorul venea de pretutindeni: căminul de orfani de pe lângă Regimentul 74 Infanterie a întocmit un raport către Cabinetul Ministrului din cadrul Ministerului de Război, în care specifica faptul că, Crucea Roşie americană trimitea orfelinatului următoarele alimente şi obiecte de uz intern: 5 lăzi cu cutii de lapte condensat, o ladă cu cacao, 24 de săpunuri, 8 perechi de ghete, 24 de batiste, nasturi şi alte lucruri necesare pentru cusut[26]. De aceea, în perioada anilor 1918-1920 s-a insistat foarte mult pe înmulţirea acestor orfelinate care erau atât pentru băieţi, cât şi pentru fete[27].

Această solicitare a venit ca urmare a reuşitei iniţiativei de ocrotire a orfanilor de război în aşezăminte ale instituţiei armatei. In acest sens, exemplul pe care vi-l supunem atenţiei în continuare este cel de la Erbiceni, judeţul Iaşi, unde, pe structura Spitalului de Etapă, s-au pus bazele şi a funcţionat Orfelinatul „Principele Mircea".

Spitalul de Etapă de la Erbiceni a fost ridicat pe ruinele castelului şi hanului din localitate. În acest spital, iniţial, erau internaţi bolnavii şi răniţii de război, care au fost transferaţi Spitalului de Evacuare nr. 14 reînfiinţat, păstrându-se doar personalul de la infirmerie. În locul lor au fost găzduiţi orfanii de război[28].

---

[22] *Ibidem*, dosar 369, f. 76.
[23] *Ibidem*, dosar 417, f. 8.
[24] *Ibidem*, f. 50.
[25] *Ibidem*, f. 57.
[26] *Ibidem*, f. 91.
[27] *Ibidem*, f. 35.
[28] Idem, fond *Comandamentul General al Etapelor*, dosar 480, f, 12.

S-au luat măsuri de renovare şi reparare a întregului local, cât şi a dependinţelor sale, punându-se accentul pe repararea băilor pentru ca orfanii de război să aibă minimele condiţii de igienă. Pentru acest lucru au fost aduşi muncitori şi mecanici de la trenul sanitar nr. 26[29]. De asemenea, pe lângă refacerea băilor, s-a insistat pentru completarea lenjeriilor de pat, a hainelor pentru orfani, cât şi a încălţămintei acestora. În acest sens, au fost construite ateliere de croitorie şi cizmărie, iar personalul a fost adus de la diferite spitale şi trenuri sanitare. S-au folosit lenjeriile vechi, acestea fiind completate cu altele noi trimise de Marele Cartier General - Serviciul de Intendenţă, unde se intervenea foarte des pentru a se cumpăra materialele necesare pentru croitorie şi cizmărie.

Pentru ca orfanii de război cazaţi în Orfelinatul „Principele Mircea“ să poată servi masa în condiţii decente, s-au luat măsuri, tot prin intervenţia Marelui Cartier General - Serviciul Construcţii Sanitare pentru a se construi mese şi bănci[30].

Într-un raport al Serviciului Sanitar către Comandamentul General al Etapelor din ianuarie 1918 se specifica faptul că numărul orfanilor de război era considerabil şi tocmai din această cauză s-a hotărât ca Spitalul Erbiceni să se transforme în orfelinat, acesta putând să adăpostească cel puţin 550 de copii, păstrându-se doar două clădiri pentru bolnavi şi răniţi.

Acest orfelinat s-a deschis începând cu 10 ianuarie 1918, iar în perioada 15-20 ianuarie 1918 au fost aduşi primii 250 de orfani. În această locaţie aveau să fie primiţi atât orfanii de tată şi mamă, cât şi cei ai căror taţi erau în război, iar mamele erau decedate sau infirme. Fiecare copil orfan primit în acest orfelinat trebuia să aibă asupra sa o notiţă pe care să fie scris numele pentru a putea fi identificat. Mai târziu, restul actelor erau procurate de către Societatea pentru ocrotirea acestora, prin filialele sale.

Educaţia, instrucţia şi starea de disciplină erau asigurate de către personalul didactic, medical şi alţi auxiliari, condus de un director numit de Marele Cartier General - Serviciul Sanitar, care avea întreaga răspundere. Acesta era ajutat de un personal compus din „o institutoare şefa, 2 institutoare şi 2 maestre conducătoare de copii şi un maestru de agricultură“[31]. Personalul orfelinatului era plătit de către Ministerul Instrucţiei Publice, iar directorului i se dădea, din partea Comandamentului General al Etapelor, locuinţă şi un fel de alocaţie pentru hrană.

Întregul personal care deservea acest orfelinat era obligat să se implice întru totul pentru buna funcţionare a acestui spital, cât şi pentru buna educaţie pe care o primeau copii. Personalul medical, cât şi cel didactic era în permanentă legătură cu directorul spitalului.

S-au luat nenumărate măsuri pentru îmbunătăţirea hranei copiilor. Putem exemplifica prin meniul fixat pentru copii cu vârste între 8 şi 16 ani, care, ulterior, a fost schimbat. Astfel, dimineaţa li se dădeau 100 gr pâine, 15 gr zahăr, 1/2 cană ceai; la ora 10 li se dădea din nou pâine, 100 gr; la dejun primeau de patru ori pe săptămână mâncare cu carne şi de trei ori pe săptămână mâncare de post. Se adăugau 250 gr mălai pentru mămăligă, 25 gr zarzavat, 50 gr de orez sau paste făinoase; la ora 4 după-amiază primeau din nou o gustare compusă din 100 gr pâine, 15 gr zahăr şi 1/2 cană ceai; seara mâncau de post: 200 gr pâine sau 250 gr mălai, 25 gr zarzavat, 100 gr fasole sau 200 gr cartofi, paste făinoase - 50 gr, floarea soarelui - 25 gr şi 10 gr de sare.

Dar s-a constatat pe parcurs că acest meniu era insuficient pentru copiii orfani. Unii dintre ei se plângeau că nu le ajungea mâncarea, iar alţii au încercat chiar să fugă din orfelinat din această cauză. Tocmai de aceea, aşa cum am amintit şi mai sus, s-a încercat a se îmbunătăţi hrana, înlocuindu-se mesele de post cu meniu ce conţinea carne, deci cu proteine. Pentru aceasta a fost nevoie de intervenţia medicului şef al Orfelinatului „Principele Mircea“ la directorul spitalului pentru ca acesta să intervină mai departe la Comandamentul General al Etapelor - Serviciul Sanitar.

Existau două motive principale pentru care copii fugeau din acest orfelinat. Unul dintre ele l-am exemplificat mai sus şi anume faptul că nu le ajungea mâncarea şi mulţi rămâneau flămânzi.

Un al doilea motiv era acela că li se făcea dor de casă şi de părinţi, acest lucru fiind valabil pentru cei care mai aveau locuinţe şi cel puţin un părinte. Aceştia erau daţi dispăruţi şi urmăriţi, dar de cele mai multe ori nu erau găsiţi, alţii se întorceau de bună voie, neavând posibilitatea de a se întreţine singuri[32].

Alţi orfani de război care erau găzduiţi în Orfelinatul „Principele Mircea“ din Erbiceni, judeţul Iaşi, au fost luaţi înapoi de către familiile lor, care au dorit să îi aibă aproape sau de către alte rude ale familiilor lor care nu aveau copii. Totodată, au existat şi copii care erau aduşi de la alte adăposturi şi găzduiţi în orfelinat.

Pentru a ajuta în aprovizionarea orfelinatului, atât din punct de vedere al hranei cât şi din punct de vedere al celorlalte materiale de uz intern, s-a alocat de către Comandamentul General al Etapelor - Serviciul Aprovizionare o trăsură şi doi cai, folosiţi exclusiv pentru Orfelinatul „Principele Mircea“ din judeţul Iaşi.

[29] *Ibidem.*
[30] *Ibidem*, f. 12v.
[31] *Ibidem*, f. 14.
[32] *Ibidem*, f. 16-23.

Aceste mijloace de transport s-au înmulţit pe parcurs, în urma numeroaselor rapoarte şi cereri făcute de directorul Orfelinatului „Principele Mircea“ către Comandamentul General al Etapelor - Serviciul Sanitar şi nu numai, pentru că era mare nevoie de ele, întrucât aprovizionarea cu alimente şi lemne să făcea de la mare distanţă[33].

Din punct de vedere medical copiii erau permanent consultaţi, cântăriţi, măsuraţi şi le era testată inteligenţa, fiind tot timpul sub observaţia medicului şef al orfelinatului şi a celorlalte cadre medicale[34]. Erau aduse permanent medicamente pentru a-i trata pe cei bolnavi şi pe cei slab dezvoltaţi.

La acest aşezământ social au fost aduşi copii care au urmat şcoala primară şi care, chiar au fost absolvenţi ai cursului primar şi apoi complementar.

S-au luat măsuri pentru ca orfanii de război să fie admişi, după ce termină şcoala, la examene şi să fie dispensaţi de taxa cerută pentru a participa la aceste examene, dar numai după ce primeau o adeverinţă din partea căminelor care-i găzduiau, deoarece ei nu aveau posibilitatea de a-şi procura alte acte. Astfel că, într-un raport din 9 mai 1920 se specifica faptul că orfelinatul de pe lângă Regimentul 23 Infanterie avea în această situaţie patru orfani pregătiţi pentru a da examen pentru clasa I, şapte pentru clasa a II-a şi nouă copii pentru clasa a III-a; orfelinatul de pe lângă Regimentul 39 Infanterie avea 18 copii care urmau să participe la examenul pentru clasa I şi şapte copii pentru clasa a II-a[35].

Datorită faptului că taxele care trebuiau plătite pentru înscrierea copiilor la examene nu erau încasate de către stat, ci din ele erau plătite comisiile examinatoare, copiii orfani care erau pregătiţi în particular nu au putut fi scutiţi de plata acestor taxe. De asemenea, cei care nu aveau acte asupra lor nu puteau participa la examen, urmând a se înscrie din nou în anul următor, până atunci având timp să-şi procure actele necesare, fiind ajutaţi de filialele Societăţii pentru ocrotirea orfanilor din război.

Cheltuielile pentru materialul didactic, pentru cărţi şi alte rechizite şcolare erau aduse la cunoştinţa medicului şef al orfelinatului, care se adresa, mai departe, Comandamentului General al Etapelor, de unde primea subvenţiile necesare.

Copii orfani care erau mai mari ca vârstă şi care terminaseră şcoala primară erau obligaţi să participe, pe rând, la diferite servicii de gospodărie din cadrul orfelinatului.

Erau şi copii care, deşi nu erau orfani, erau trimişi şi internaţi în acest orfelinat pentru că familiile lor nu-şi permiteau să-i întreţină într-o anumită şcoală unde se achitau taxe, pe de-o parte, iar pe de altă parte, erau găzduiţi în orfelinat pentru a urma şcoala primară şi pentru a învăţa limba română. Aceştia din urmă erau copii din judeţele Basarabia, Ismail, ş.a[36].

După cum se poate observa în prezenta expunere, orfanii de război din acest aşezământ erau sub directa observare şi îngrijire a autorităţilor, acelaşi lucru întâmplându-se la toate orfelinatele regimentare înfiinţate în perioada 1918-1920.

Aceste orfelinate aveau ca scop adăpostirea şi îngrijirea unui număr de copii rămaşi în voia sorţii, pe de-o parte, iar pe de altă parte, se încerca să se dea acestor copii o bună educaţie, care să le folosească mai târziu în viaţă.

Acestea fiind spuse, nu ne mai rămâne decât să concluzionăm că atât cât i-a stat în putinţă, statul român s-a străduit să refacă destinul celor mulţi şi nevinovaţi, copiilor orfani de război, care şi-au plătit preţul pentru înfăptuirea României Mari. Şi nu a fost cu deloc mai mic decât preţul plătit de părinţii lor: însăşi inocenţa copilăriei.

THE LEGISLATIVE FRAME, ORGANIZATION AND ACTIVITY FOR BEREAVED OF PARENTS PROTECTION FROM POST-WAR ROMANIA

Abstract

The First World War remains one of the great events vastly presented in the national and international historiography.

The marginally and the marginalised represents an area to research worthily of all attention.

In the present work we stopped on one excerpt from the extensively topic, particularly the legislative frame through which it was legislated the organization activity for bereaved of parents in Romania, shortly after the First World War.

[33] *Ibidem*, dosar 482, f. 72.
[34] *Ibidem*, f. 25.
[35] *Ibidem*, dosar 417, f. 66.
[36] *Ibidem*, dosar 480, f. 139.

ASPECTE ALE RELAŢIILOR DINTRE ARMATA ROMÂNĂ ŞI SOCIETATEA CIVILĂ ÎN DOBROGEA INTERBELICĂ

Costin SCURTU

Pentru întocmirea bugetului Ministerului de Război pe anul financiar 1920/1921 s-a avut la bază referatul M.St.M. nr. 45096 din 21 februarie 1920 şi studiul colonelului Constantin Ştefănescu Amza[1]. Cu această ocazie, Ministrul de Război, generalul Ioan Răşcanu avea să concluzioneze, că: „Plecând de la date statistice asupra populaţiunei şi efectivului diferitelor contingente, cât mai exacte; ţinând seama de situaţia politico-militară de la fruntarile ţărei, precum şi de resursele financiare ale statului, trebuie să ne organizăm atâtea Divizii şi atâtea mari unităţi câte ne vor fi necesare, organizate toate în mod uniform, având absolut aceiaşi calitate operativă şi asigurând o cât mai bogată împrospătare a efectivelor de mobilizare, astfel ca în tot timpul unui războiu, oricât de lung, efectivul de mobilizare să fie menţinut complect în mod permanent“[2].

Ministerul de Război în raportul său către general de corp de armată, Alexandru Averescu, preşedintele Consiliului de Miniştri propunea într-o primă etapă refacerea materialului de mobilizare al armatei pe o perioadă de 5 ani între 1 aprilie 1921 - 1 aprilie 1926.

În raport său se arăta, că: Armata a dat dovezi de cel mai înalt sacrificiu şi trebuie să contribuie la reducerile şi la economiile ce se impuneau după sfârşitul războiului mondial. „La aceste mari şi imperioase nevoi, armata a renunţat în parte, convinsă că va contribui la ridicarea economică a ţării din situaţia grea, în care se găseşte astăzi şi are speranţa că guvernanţii convinşi şi dânşii şi de nevoia dotării armatei cu materialul de război, îi va acorda odată cu îmbunătăţirea stării economice, fondurile băneşti din creditele extraordinare.

Armata pe lângă trebuinţele curente are nevoie să-şi formeze şi să-şi asigure stocul de mobilizare, care trebuieşte de asemenea refăcut cât de curând, pentru ca viitoarele evenimente, să nu ne surprindă nepregătiţi şi lipsiţi de cele necesare“[3].

„Având în vedere situaţia politică, grija de un nou război, silinţele unanime de a împiedica un război general, neputinţa însuşi a statelor de a întreprinde deocamdată un asemenea război (în special Germania) toţi aceşti factori la un loc pun în comparare fac să întrevăd că câţiva ani de aici înainte cel puţin 5-6 ani nu vom fi ameninţaţi de un nou război european în care România să fie antrenată.

În acest timp pot avea loc războaiele locale cu caracterul specific de expediţii, cum ar fi războiul cu statele mici şi turbulente cu bandele jefuitoare sovietice etc. care deşi foarte serioase şi foarte grele totuşi nu ar cere nici efective prea mari nici material de război extraordinar şi cuprinzând întreaga gamă a acelora pe care marele război recent în special pe frontul de vest le-a arătat ca absolut necesare“[4].

În *Memoriul privitor la limitarea armamentelor navale din art. 8 al Pactului Societăţii Naţiunilor*, la 12 iunie 1922, şeful Statului Major al Marinei, scria: „Necontenitele provocări ce suferim din răsărit şi apus, atacurile bandelor organizate de la frontiera Dobrogei spre miazăzi, nu numai că ne împiedică a avea liniştea necesară refacerii noastre interne în urma ravagiilor ocupaţiunii inamice li consolidarea noastră financiară, dar sunt de natură a face dovada că, cu toate sentimentele paşnice de care a fost şi este însufleţită România, singurul şi cel mai bun mijloc pentru menţinerea păcii este din nefericire pentru multă vreme încă, întreţinerea unei organizaţiuni militare terestră şi navală, care sub minimul de forţe compatibile unei dezvoltări raţionale în celelalte ramuri ale activităţii generale, să impună respectul fruntarilor ameninţate“[5].

„În afară de mare şi Dunăre a căror întindere de litoral atinge 1500 km şi formează frontiera noastră de miazăzi şi răsărit, Nistrul pe mai mult de 700 km prin lărgimea lui ce nu constituie un obstacol militar, impune o desfăşurare de forţe aşa de întinsă ce trebuie ajutată şi redusă prin crearea

---

[1] Constantin Ştefănescu-Amza este primul director Muzeului Militar Naţional, înfiinţat prin Decretul 6064 din 18 decembrie 1923. Din iniţiativa sa, în calitate de comandant al Şcoalelor şi Centrului de Instrucţie al Geniului s-au lansat atât operaţiunile de colectare a fondurilor necesare, cât şi organizarea concursului pentru stabilirea realizatorului monumentului *Statuia geniului „Leul“*, inaugurat în 1929. A mai deţinut funcţia de Preşedinte al Societăţii de Radiodifuziune (1936-1940) .

[2] A.M.R. fond nr. 950, dosar nr. 50, ff. 1-5.

[3] *Ibidem*, ff. 74-77.

[4] *Ibidem*, f. 77.

[5] *Idem*, fond 5416, dosar nr. 796, f. 51.

unei flotile speciale de care astăzi nu dispunem, dar a cărei înfiinţare este cu atât mai grabnic necesară cu cât concursul industriei germane în organizarea şi dezvoltarea şantierelor navale ruse este unul din factorii ce trebuie să ne îngrijească în mod cu totul deosebit“[6].

Din iniţiativa conducerii Şcolilor normale de băieţi şi fete, respectiv a Liceului Mircea cel Bătrân, în anul 1921, ziua de 24 ianuarie a fost sărbătorită în comun, la Cazinou, „cu fast şi cu măreţia cuvenită“[7].

În ciuda crizei economice mondiale ce măcina omenirea încă din anul 1929, „Ziua de 10 Maiu 1932 - a 51-a aniversare a proclamării Regatului (1881) împreună cu proclamarea Independenţei (1877) şi aniversarea Unirii tuturor Românilor (1859-1918) - va fi serbată printr-un Te-Deum la Biserica Episcopală şi o paradă militară (revistă şi defilare, la care vor lua parte trupele Garnizoanei Constanţa şi toţi ofiţerii fără trupă, combatanţi şi asimilaţi)“. Solemnitatea urma a fi anunţată de 21 lovituri de tun trase de unităţile Marinei, începând de la ora cinci dimineaţa. După un program în mare parte asemănător aveau să se desfăşoare festivităţile şi în anii următori. Cu toate acestea, în instituţiile de învăţământ, tradiţia marcării Unirii Moldovei cu Ţara Românească în data de 24 ianuarie nu a dispărut.

Ministerul de Război prin Ordinul nr. 00063 din 1 aprilie 1921 către Direcţia Infanteriei şi corpurile de armată, cu privire la „bunul trai al corpului ofiţeresc“, a aprobat să se aloce pentru popotele ofiţereşti de la fiecare comandament, serviciu sau corp de trupe sumele stabilite şi care sunt proporţionale cu numărul ofiţerilor.

„Aceste sume obligatoriu se vor întrebuinţa numai pentru îmbunătăţirea hranei ofiţerilor, fiind cu desăvârşire oprit a se cheltui din aceste sume pentru veselă, vase de bucătărie, mobilier, etc.

Corpurile de trupă şi serviciile, care au popotele lor, vor întrebuinţa aceste sume la acele popote şi numai în scopul arătat mai sus.

În garnizoanele însă unde funcţionează o popotă pentru mai multe corpuri de trupă, comandamente, etc., sumele destinate fiecăruia în parte, se varsă la popota garnizoanei.

Comandamentele de corp de armată şi comandanţii de garnizoană vor supraveghea şi controla executarea acestor prescripţiuni, asigurându-se în acelaşi timp că sumele alocate se întrebuinţează exclusiv pentru îmbunătăţirea hranei ofiţerilor.

Sumele aprobate se vor cheltui din orice fonduri ar avea corpurile sau comandamentele […]“[8].

În ordinul circular nr. 24085 din 5 martie 1921 se arăta că trebuie făcute economii bugetare prin reducerea raţiei de hrană la 4 lei etc. Se explică cum să se atingă acest prag:

Până la noua recoltă, adică până la 1 august 1921 (aprilie, mai, iunie, iulie), alocaţia de hrană să fie în medie 5 lei pentru om pe zi.

„Corpurile de armată vor putea propune ca în teritoriul corpului de armată, în diferitele garnizoane, să existe o anumită deosebire de alocaţie în raport cu scumpetea pieţei locale, fără însă ca alocaţie mijlocie a tuturor garnizoanelor din corpul de armată, să întreacă 5 lei“[9].

După 1 august 1921, după noua recoltă, se va fixa o nouă alocaţie în raport cu preţurile pieţei la acea dată, astfel că la finele exerciţiului costul hranei să nu depăşească alocaţia prevăzută în buget, adică 4 lei de om pe zi. Acelaşi dispoziţii se vor lua şi pentru hrana cailor[10].

Generalul Alexandru Averescu, preşedintele Consiliului de Miniştri a pus următoarea rezoluţie la 24 iunie 1921: „În afară de cumpărăturile de ocaziune de uniforme confecţionate, cu avantaj vădit pentru stat, orice comandă de material pentru îmbrăcăminte va fi precedat de licitaţiune publică şi fabricile noastre vor fi preferate numai la condiţiuni egale cu avantajele cari s-au acordat şi în trecut.“

Ca urmare a acestui ordin al preşedintelui Consiliului de Miniştri către ministrul de Război, general Ioan Răşcanu acesta avea să ordone Direcţiei 7 Intendenţă, despre licitaţiile interne şi externe ale armatei:

„În principiu, suntem datori - din motive de ordin naţional - să ne adresăm în primul rând,

---

[6] *Ibidem*, f. 53.

[7] În anul 1924, scrie autorul, a fost aplicată *Legea învăţământului supraprimar*, care avea ca obiect extinderea ciclului şcolar la şapte clase, formă de organizare care se întinde în timp până în anul 1945, când se instituie gimnaziul unic cu durată de patru ani.

[8] A.M.R., fond nr. 950, dosar nr. 50, ff. 137, 142.

[9] Se dădea exemplu: dacă în Arad, unde este Corpul 7 Armată se poate fixa alocaţia la 5,50 lei, în timp ce în alte garnizoane mai mici ale aceluiaşi corp de armată, să zicem Deva, fie 4,50 lei alocaţia. În unele garnizoane unde viaţa este extrem de scumpă. Ministerul de Război poate fixa până la 1 august vremelnic alocaţii şi mai mari: de la 5,50 lei - 5,75 lei. *Ibidem*, f. 142.

[10] *Ibidem*, f. 99.

Industriei Naţionale şi deci în proiectul pe care îl cer prin ordinul de faţă Dir. 7 să se prevadă întâi judecarea de licitaţii în ţară pentru diferitele categorii de materiale confecţionate sau materii prime, de care avem nevoie. În acelaşi timp, Dir. 7 se va pune în legătură cu ataşaţii comerciali din străinătate (Franţa, Anglia, Italia etc.) cerându-le pentru materialele prevăzute în lucrările de licitaţii în ţară preţurile curente.

Dacă prin licitaţiile ţinute în ţară se va dovedi în mod indubitabil că, în străinătate, considerând şi cheltuielile şi transportul (şi întreţinerea comisiilor de recepţie) preţurile [la] aceleaşi materiale, sunt mult mai mici, atunci pe baza referatului Dir. 7 subsemnatul - ministrului de Război, general Ioan Răşcanu, n.a. - voi face jurnal la Consiliul de Miniştrii pentru a fi autorizat să mă adresez străinătăţei pentru furnizarea acolo.

Vom preceda atunci astfel: vom publica prin intermediul legaţiunilor respective licitaţii în Franţa, Anglia şi Italia sau numai într-un singur loc (la mijloc), de ex. La Paris unde să fie chemaţi comercianţii din lumea întreagă (deci [şi] din America); comisia de licitaţie se va compune din Ministru[l] Plenipotenţiar. Ataşaţii militari şi comercial[i], locali şi eventual un alt ofiţer ce s-ar găsi acolo (cum ar fi Col. Pascal la Paris)“[11].

Ministrul de Război, general de divizie adj. Constantin Angelescu spunea în septembrie 1927, că**:** „Legile şi regulamentele militare definesc cadrul general şi detaliile activităţii militare din timp de pace şi răsboiu pentru toţi ostaşii ca şi pentru toate comandamentele, serviciile şi corpurile ce intră în compunerea armatei.

Respectând întotdeauna prevederile legilor şi regulamentelor în vigoare, atât şeful care ordonă, luându-şi răspunderea, care controlează, supraveghează şi dirijează, cât şi inferiorul care execută, informează şi raportează, se servesc în o mare măsură şi de corespondenţă scrisă, care are astfel o importanţă considerabilă în pregătirea oştirei pentru îndeplinirea scopului său“[12].

Disciplina şi siguranţa militară aveau să fie folosite în asigurarea desfăşurării alegerilor electorale în anul 1926. În acest scop comandamentele de corp de armată, prin comandanţii de divizii sau de garnizoană, aveau ordin să ia contact cu prefecţii de judeţe pentru a stabilii necesarul de militari, plecându-se de principiul că un pluton de fiecare pretorat (administraţie de plasă) ar fi suficient. Comandamentele de corp de armată vor lua măsuri din timp pentru deplasările de trupe în garnizoanele ce vor găsi cu cale de acord cu prefecţii de judeţe sau de poliţie.

În caz când nevoile de pe teritoriul unui comandant nu se pot realiza cu mijloacele proprii, se va raporta până la 12 februarie 1926 către M.St.M. pentru a lua măsuri de deplasări din trupele de pe teritoriul altor comandamente.

„În vederea ca mai ales regimentele normale să aibă pentru zilele alegerilor un efectiv cât mai mare de oameni vechi şi gradaţi, regimentele vor întrebuinţa numai instructorii strict necesari menţinerii disciplinei recruţilor şi vor reduce corvezile şi gărzile interioare întrebuinţând la nevoie în aceste zile chiar dintre recruţii mai deştepţi“[13].

În raportul nr. 108 din 10 februarie 1926, semnat de către ministrul de Război, generalul de divizie, Gheorghe Mărdărescu şi şeful M.St.M., gl. Alimănescu, se menţiona despre misiunile armatei pe timpul alegerilor comunale din 1926: „Cu această ocaziune se face cunoscut că privitor la plata diurnelor şi cheltuielilor de transport ale ofiţerilor însărcinaţi cu paza ordinii precum şi a eventualelor cheltuieli ocazionate cu deplasarea trupelor, comandanţii de garnizoană se vor conforma capit. C din Instrucţiunile trimise prefecturilor de către Ministerul de Interne“[14].

În scop de a restabili o veche tradiţie în redactarea rapoartelor militare de pace şi pentru a oblige pe inferiori la deferenţa către superiori şi la alegerea îngrijită a expresiunilor şi a stilului rapoartelor lor, se revocă ordinul general nr. 39 din 12 Aprilie 1926; pe viitor toate rapoartele vor începe cu formula: „Am onoarea a raporta“, iar în cuprinsul raportului, cererile unui inferior către un superior se vor exprima cu formula: „Rog binevoiţi“.

Ministerul atrage atenţiunea comandamentelor, serviciilor şi corpurilor de trupă să pună cea mai mare stăruinţă pentru ca să se îndrepteze cât mai neîntârziat viciile de fond şi de formă din corespondeţa militară[15].

---

[11] *Ibidem*, f. 232. Ordinul nr. 05598 din 3 iulie 1921 al ministrului de Război, general Ioan Răşcanu către Direcţia 7 Intendenţă, despre licitaţiile interne şi externe ale armatei.

[12] *Idem*, fond 5416, dosar nr. 1044, f. 247. Ordinul General nr. 136 din 6 septembrie 1927 al Ministerului de Război, Secretariatul General, Despre îndreptarea viciilor de fond şi de formă din corespondenţa militar.

[13] *Idem*, fond 5416, dosar nr. 990, f. 1108.

[14] *Ibidem*, f. 1112.

[15] Ordinul General nr. 136 din 6 septembrie 1927 al Ministerului de Război, Secretariatul General, Despre îndreptarea viciilor

Prin Ordinul nr. 865 din 15 iulie 1925 al M.St.M, Secţia 2-a se prevede ca, companiile sanitare să disloce câte un pluton în garnizoanele de reşedinţă ale diviziilor, pe lângă spitalele militare respective, care să contribuie la mobilizarea formaţiunilor sanitare ale diviziilor în timp de pace să asigure serviciul spitalului militar[16].

S-a urmărit reglementarea transporturilor pe căile ferate române pe baza ordinelor generale nr. 99 din 20 iulie 1926 şi nr. 136 din 6 septembrie 1926 privitoare la interpretarea art. 2, punctul K al *Regulamentul asupra modului de plată al transporturilor militare pe C.F.R.*[17].

În 1926, comemorarea eroismului Diviziei sârbe ce a luptat în Dobrogea s-a făcut la Medgidia, cu ocazia inaugurării unui monument care avea menirea să preamărească, pentru generaţiile viitoare, unul dintre cele mai tragice şi glorioase acte din Primul Război Mondial. Pentru inaugurarea Monumentului eroilor sârbi, s-a stabilit o solemnitate de proporţii. Oaspeţii sârbi au sosit, la 3 septembrie 1926, cu vaporul iugoslav „Alexandru I“ la Cernavodă, unde au fost întâmpinaţi la debarcader de reprezentanţii autorităţilor civile şi militare locale. Au sosit odată cu oaspeţii militari şi un detaşament de armată iugoslavă, o fanfară şi soldaţi purtând drapelele regiunilor ce au luptat pe frontul dobrogean. Garnizoana şi Poliţia au condus pe oaspeţi să viziteze oraşul şi podul „Regele Carol“[18].

În ziua următoare, oaspeţii sârbi au plecat cu un tren special, din Cernavodă la Medgidia. În gara Medgidia au fost întâmpinaţi de autorităţi şi au fost însoţiţi la locul dezvelirii monumentului. Persoanele care au luat parte la solemnitate: oaspeţii sârbo-croato-sloveni şi colonia sârbo-croato-slovenă, general de divizie Ludovic Mircescu, ministru de Război, ca reprezentant al Guvernului român, ministru plenipotenţiar Aurel Vasiliu, reprezentantul Ministerului Afacerilor Străine, general de divizie Ion Popescu, comandantul Corpului 2 de Armata, ca reprezentant al Armatei Române, general de divizie Lupescu Al., seful Marelui Stat Major, general de brigada Vlădescu Ion, comandantul Diviziei 9 Infanterie, foştii comandaţi de corp de armată, divizii, brigăzi şi şefii de Stat Major ai trupelor ce au luat parte la luptele din Dobrogea, după invitaţii speciale; PSS Episcopul Constanţei şi clerul din Constanţa, o trupa din Corpul 2 Armată, o companie de onoare, cu drapel şi muzica din Divizia 9 Infanterie, trupele din Medgidia, reprezentanţii autorităţilor active ale judeţului Constanţa şi oraşelor Constanţa, Cernavodă, Medgidia, precum şi delegaţi de câte două persoane de la următoarele societăţi: Societatea mormintelor eroilor, Societatea Crucea Roşie, Uniunea ofiţerilor de rezervă români, Societatea văduvelor eroilor din războiul 1916-1918, Asociaţia generală a invalizilor de război, Sindicatul ziariştilor, Asociaţia generală a presei şi reprezentanţii presei.

La ora 9,15 a fost dezvelit monumentul sub salvele de puşcă trase de trupele prezente. Au fost depuse coroane de flori din partea familiilor regale iugoslavă şi română. Generalul Iosupovici, cel care a comandat prima brigada a Diviziei sârbe în Dobrogea, a luat cel dintâi cuvântul, vorbind despre „luptele eroice ce au avut loc în Dobrogea, la Bazargic, Ghelengic, Cocargea şi Topraisar, în care au căzut 18.868 oameni ai divizei, 238 ofiţeri şi 8.727 soldaţi“. A vorbit apoi generalul Hacici, care, în 1916, cu grad de colonel, a comandat eroica divizie a armatei sârbe în Dobrogea. Au mai urmat la cuvânt ministrul de Război, general Ludovic Mircescu, general Aurel Vasiliu, general D. Popescu.

A impresionat mulţimea prezentă cuvântarea în limba sârbă a maiorului Lavrici, care a orbit în luptele de la Pietreni. Au mai vorbit medici, ziarişti, profesori. A urmat defilarea trupelor. La orele 13,30, în sala cazărmii Regimentului II grăniceri a avut loc o masa comuna la care au toastat Ciolac Antici, ambasadorul Iugoslaviei la Bucureşti, generalul Ludovic Mircescu şi Raul Anastasia, preşedintele Uniunii ziariştilor profesionişti din România. Seara târziu, oaspeţii au plecat spre ţară[19].

Alte reglementări veneau să rezolve problemele armatei active şi rezervei sale. Ministrul de Război a pus rezoluţia pe referatul nr. 1075 din 15 decembrie 1926 al Secţiei III-a Justiţie ordonând ca transporturile infractorilor militari şi al escortelor lor să se facă - începând de la primirea ordinului de faţă - după aceleaşi norme ca până la apariţia ordinului general nr. 99 din 20 iulie 1926, adică pe baza foilor de drum cu plată, emise de organele stabilite prin „Regulamentul asupra modului de plată al transporturilor militare pe C.F.R.“, care este încă în vigoare în privinţa emiterii foilor de drum.

Corpurile de armată şi diviziile vor fi achita sumele datorate folosirii foilor de drum din fondul

---

de fond şi de formă din corespondenţa militar. *Ibidem*, dosar nr. 1044, f. 247.

[16] *Ibidem*, dosar nr. 942, f. 482. Raportul nr. 877 din 3 decembrie 1925 al M.St.M., Secţia I-a, Biroul 1 Organizare. Nu sunt spitale militare la Slatina, Piteşti, Brăila, Ismail, Dej. Corpul 6 Ar. are 6 spitale, Corpul 5 Ar. are 5 spitale, Corpul 4 Ar. are 5 spitale.

[17] *Monitorul Oficial* nr. 51 din 10 iulie 1922.

[18] *Dacia*, nr. 195, 4 septembrie 1926.

[19] *Dobrogea juna*, 4 septembrie 1926, p. 1, Idem, 8 septembrie 1926, p. 1

prevăzut la art. 14 al bugetului exerciţiului 1926. La fel se va proceda şi în anul 1927.

„În adevăr, la decretarea demobilizării, armata nu dispunea decât de efectele îmbrăcate asupra trupei şi purtate în timpul războiului, aşa că ele erau aproape degradate“[20].

Timpul afectat instrucţiei contingentelor în perioada interbelică a fost insuficient. Din cauza condiţiilor bugetare, perioada reala de instrucţie pentru oamenii unui contingent era în general de 6 luni. Numai o parte din elemente şi, mai ales, instructorii, o parte din specialişti şi din servanţii diferitelor categorii de armament puteau continua instrucţia, restul concentraţilor deveneau oameni de corvoadă sau santinele permanente în gărzi. S-au stabilit măsurile ce trebuiesc luate pe perioada concentrării rezerviştilor. Despre instrucţiunile administrative cu privire la asigurarea hranei oamenilor, furajele animalelor şi echiparea trupelor în vederea concentrării a fost emis ordinul general nr. 57 din 9 august 1927 al M.St.M. Se prevedea:

„A. SUBZISTENŢE

[…] Corpurile de trupă şi serviciile ţinând seama de sporul de efectiv ce-l produce concentrarea contingentelor, hotărâtă de M.St.M. cu nr. 57/1927, vor majora aprovizionările de tot felul. Se recomandă ca aprovizionările să se facă din interiorul judeţului sau imediata apropiere. Dacă taberele sunt departe de oraşele din care ţi-ar aduce pâinea atunci aceasta să se producă în tabără sub îngrijirea comandamentelor de divizii, care vor cere de la comandamentele corpului de armată să le pună la dispoziţie de la batalioanele administrative cuptoarele de campanie de care au nevoie.

Se vor utiliza mai întâi cuptoarele portative „Geneste-Herscher“ şi altele în stare bună de funcţionare şi numai în lipsă se va da cuptoare „Manfred Weiss“.

Procurarea făinii şi a celorlalte ingrediente se va face conform normelor în vigoare. Lichidarea drepturilor pentru pâine se va face potrivit dispoziţiilor din Instrucţiunile nr. 14466/1927.

Carnea se va procura de unităţi în vite pe picioare şi vor fi aduse odată cu trupele.

Lemnele pentru fiertul hranei se procură din localitate şi dacă sunt insuficiente atunci se pot aduce de fiecare unitate. Costul lor se plăteşte de la art. 25 al bugetului în curs.

Furajul: grăunţele se vor aduce de trupe din garnizoanele lor. Fânul şi paiele se pot procura prin exploatarea zonei de concentrare. În acest scop zona va fi împărţită de divizii între unităţi. Pot face şi un mic depozit“.

B. ECHIPAMENTUL

1) Se autorizează să se întrebuinţeze pe timpul concentrării, în conformitate cu dispoziţiile art. 4 din Regulamentul legii de neştirbire, efectele de mare echipament şi harnaşament aflate la garniture de mobilizare, în limita nevoilor. După întrebuinţare se vor curăţa şi depune în magaziile de mobilizare.

2) În privinţa efectelor de îmbrăcăminte şi mic echipament, pe timpul concentrării se vor utiliza numai efectele înscrise de „Serviciul curent“, adică efectele aflate la garnitura de cazarmă. Pentru completarea acestor două garnituri, ministerul a distribuit efecte cu ordinul nr. 117/1927.

3) Pentru restul de efecte de îmbrăcăminte şi mic echipament, ce eventual vor mai necesita pentru echiparea concentraţilor se va intensifica reparaţia efectelor din garnituri de cazarmă, ce urmează a fi scoasă la reformă, la finele anului 1927; pentru reparaţia acestor efecte, s-a alocat fonduri cu ordinul nr. 10130/1927[21].

Armata trebuie să fie astfel echipată „încât fiecare ostaş dispune de cel puţin cele 3 garnituri regulamentare, fixate prin regulamentul asupra adm-ţiei armatei şi anume: de război, de serviciu şi de cazarmă. Completarea nevoilor de echipare ale armatei, în aceste condiţiuni, nu s-a putut realiza decât într-o măsură foarte redusă, cu toate străduinţele continue depuse de organele administrative, de la decretarea demobilizării şi până în prezent“[22].

„În vederea acestui scop, Direcţia Intendenţei a şi luat măsuri pentru aprovizionarea materialelor prime de tot felul, necesare confecţiei echipamentului, urmând ca repartiţia acestor materiale pentru confecţie, în corpuri de armată, la atelierele regionale şi atelierele corpurilor de trupă, să se facă ulterior, în raport cu puterea de lucru a fiecărui atelier“. Astfel se asigura un rând de efecte

[20] A.M.R., fond 5416, dosar nr. 1044, f. 10. Ordinul general nr. 8 din 18 ian. 1927 al Ministerului de Război, Direcţia 7 Intendenţă. Despre echiparea ale armatei. Semnat de ministrul de Război, gl. de divizie Mircescu, şi de directorul superior al Intendenţei, Int. General Dimitriu.

[21] *Ibidem*, f. 254. Circulara nr. 19110 din 22 septembrie 1927 al M. de R., Direcţia 7-a Intendenţă, Despre instrucţiunile administrative cu privire la asigurarea hranei oamenilor, furajele animalelor şi echiparea trupelor în vederea concentrării ordonată cu ordinul general nr. 57 din 9 august 1927 al M.St.M., Secţia 1-a şi a 2-a. Semnat Director superior al Intendenţei, intendent general A. Grigorescu; Directorul Direcţiei a VII-a Intendenţă, int. col. C. Ştefănescu.

[22] *Ibidem*, f. 10. Ordinul general nr. 8 din 18 ian. 1927 al M. de R., Direcţia 7 Intendenţă. Despre echiparea ale armatei. Semnat de min. de Război, gl. de divizie Mircescu, şi de directorul superior al Int. Int. General Dimitriu.

de îmbrăcăminte, compus din mantale, vestoane, pantaloni, capele şi moletiere, care se vor înscrie direct la garnitura de serviciu.

„În acest mod, fiecare ostaş va avea un rând nou de efect de îmbrăcăminte, la garnitura de serviciu, urmând ca efectele actuale să formeze garnitura de cazarmă, plus efectele necesare pentru concentraţi şi gărzi“[23].

În limitele bugetului fixat pentru întreţinerea trupei armatei de uscat pe anul 1926 s-a prevăzut pentru completarea organizării unităţilor pentru executarea transporturilor în timp de pace în garnizoanele de reşedinţe de comandamente se vor disloca şi plutoanele sanitare şi administrative împreună cu materialele de mobilizare respective. În garnizoanele în care nu se găsesc spitale de garnizoană (exemplu: Slatina şi Brăila) materialele sanitare ale ambulanţelor şi infirmeriilor de cai să fie depozitate în acele garnizoane, prin îngrijirea farmaciilor de garnizoană.

În garnizoana Cernavodă nefiind nici spital şi nici farmacie de garnizoană, materialele sanitare se vor depozita la un loc cu ale escadronului de tren căruia să i se dea în primire. Plutonul sanitar să rămână la companie[24].

Conducerea mobilizării o are medicul şi intendentul şef al diviziei care întocmesc din timp de pace toate lucrările pregătitoare de mobilizare, au sub controlul lor direct materialele de război respective şi sunt răspunzători de pregătirea şi executarea mobilizării[25].

S-a luat decizia la nivelul Ministerului de Război pentru promovarea bunurilor româneşti. „Legea de încurajare a industriei naţionale prevede la art. 15 ca la furniturile speciale pentru stat, judeţ şi comună pentru acele obiecte care se pot fabrica în ţară, să se prefere ofertele industriei naţionale chiar dacă ar fi cu 5% mai scumpe ca cele străine“[26].

„Acest lucru este deosebit de important pentru bunul mers al industriei naţionale mai ales în împrejurările actuale când existenţa ei este periclitată de lupta prin orice mijloace a străinătăţii pentru învingerea concurenţei şi acapararea pieţelor de desfacere“[27].

Societatea Cooperativă Militară oferea atât militarilor, cât şi civililor posibilitatea de a-şi procura îmbrăcăminte la preţuri avantajoase. „La magazinul „Central“ din b-dul Elisabeta nr. 4 din Bucureşti s-a înfiinţat un atelier special de lenjerie pentru bărbaţi, mai târziu şi pentru femei şi copiii, unde se execută imediat lenjerie după măsură cu preţurile foarte avantajoase. Exemple: bretele originale „Guyot“ cu preţul de 100 lei perechea; Lame de ras suedeze cu preţul de 10 lei buc.; Săpun de toaletă între 11-28 lei buc.; Apă de colonie era 125 lei litrul; Ciorapi damă de la 60 lei perechea; Ciorapi damă din mătase de la 160-270 lei perechea; Ciorapi bărbăteşti de la 31 lei perechea; Prosoape de la 61 lei bucata; Flanele din bumbac bărbăteşti de la 150 lei bucata“[28].

Societatea Cooperativă Militară a hotărât ca începând de la 1 februarie 1927 să se plătească membrilor ei dividende cuvenite pe anul 1925 şi anume:

- Lei 40 pentru acţiunile de lei 500 cuponul nr. 1.
- Lei 20 pentru acţiunile de lei 250 cuponul nr. 1.
- Lei 10 pentru acţiunile de lei 125 cuponul nr. 1.

Aceste dividende se vor plăti tuturor membrilor societăţii, care vor prezenta cuponul nr. 1 la Centrală pe strada Cobălcescu, nr. 28 din Bucureşti şi la sucursalele lor din Braşov, Cernăuţi, Chişinău, Cluj, Constanţa, Craiova, Galaţi, Iaşi, Oradea Mare, Sibiu, Timişoara, Lugoş şi Bălţi.

Unde nu erau sucursale cadrelor militare şi funcţionarii civili din Armată prin corpurile şi serviciile din care făceau parte, iar pentru rezerviştii, pensionarii militari, invalizi, văduvele, minorii plata dividendelor se face prin Cercurile de Recrutare[29].

În porturile româneşti însă, în condiţiile în care navele acostau pe o zonă destul de mare, numărul lor fiind, de asemenea, ridicat (la Brăila intrând numai în 1930 un număr de 1.711 nave, exceptându-le pe cele româneşti, încărcate sau nu, ieşind 1.693; la Galaţi au intrat 316, ieşind 319; la

---

[23] *Ibidem*. Ordinul general nr. 8 din 18 ian. 1927 al M. de R., Direcţia 7 Intendenţă. Despre echiparea ale armatei. Semnat de min. de Război, gl. de divizie Mircescu, şi de directorul superior al Int. Int. General Dimitriu.
[24] *Ibidem*, dosar nr. 990, ff. 162-164.
[25] *Ibidem*, f. 164.
[26] *Ibidem*, dosar nr. 1044, f. 35. Adresa nr. 502 din 15.02.1927 al M.St.M. către Secţia 1. Adresa nr. 3726 din 4 febr. 1927 a M. Industriei, Direcţia Generală a Industriei pentru promovarea bunurilor româneşti. Semnat min Popovici.
[27] *Ibidem*.
[28] *Ibidem*, f. 272. Adresa nr. 501 din 14 octombrie 1927 a Ministerului de Război către Secţia I-a Organizare şi Mobilizare a M.St.M. Circulara nr. 3893 din 7 octombrie 1927 a Societăţii Cooperativa Militară.
[29] *Ibidem*, f. 22. Adresa nr. 501 din 15 februarie 1927 al M.St.M. către Secţia 1 şi Divizia 1 inf. Circulara nr. 148 din 27 ian. 1927 a Societăţii Cooperativa Militară. Semnat Preş. Inspector de Armată gl. de divizie Popovici, administrator delegat gl. Boboc.

Tulcea 17 - intrate, 15 ieşite iar la Constanţa - 1.313 intrate şi 1.302 ieşite, pavilioanele dominante fiind pentru Brăila pavilioanele grec, francez, austriac, belgian, iugoslav sau ungar, pentru Galaţi - iugoslav, austriac, grecesc, ungar, bulgar, cehoslovac, iar pentru Constanţa - italian, englez, grec, german, olandez, norvegian)[30], supravegherea era foarte greu de realizat, permisele de liberă circulaţie în oraş putând fi obţinute uneori foarte uşor de membrii echipajelor diferitelor nave acostate în porturile României. Prin urmare, încă din 1931, numele celor aflaţi la bord trebuia verificat atât de Poliţia portului respectiv cât şi de Siguranţă care semnau pe permis operaţiunea efectuată, asumându-şi răspunderea asupra persoanei în cauză, aceeaşi procedură realizându-se şi în cazul în care urcau anumite persoane la bord[31]. În aceste condiţii, în şedinţa din 6 martie 1934 a Biroului 2 Informaţii din cadrul Statului Major, Divizia 9-a din Corpul II Armată a fost adoptat în conformitate cu dispoziţiile autorităţilor militare superioare, pe baza principiului de colaborare stabilit între Ministerul de Interne, Ministerul Apărării Naţionale şi Ministerul de Justiţie *Ghidul cu informaţiile necesare pentru prevenirea şi împiedicarea tulburărilor mişcărilor şi grevelor* din cel mai important port maritim al ţării[18].

Conform acestuia, Căpitănia Portului Constanţa în colaborare cu S.M.R., Căile Ferate Române, urmau a informa Comandamentul Diviziei a 9-a despre mijloacele de „agitare" întrebuinţate pentru atragerea de partea diferitelor asociaţii sau curente extremiste, organizarea de nuclee în port, agenţi străini infiltraţi în mijlocul muncitorilor. Toate aceste date urmau a fi culese de agenţii acoperiţi ai Căpităniei Portului Constanţa (se recomandau cei cu un statut profesional privilegiat, de încredere, foarte bine cunoscuţi de organele de conducere).

Întrebuinţând diferite metode (infiltrări, investigaţii zilnice, supravegherea muncii lucrătorilor suspecţi a căror listă era primită de la Siguranţă), Căpitănia putea avea zilnic un tablou general despre mişcările subversive existente[32].

Cele mai importante acţiuni de propagandă pe litoralul românesc le-au constituit serbarea Zilei Apelor şi a Zilei Marinei[33]. „Volumul mare de pregătiri, festivităţile desfăşurate, uneori pe parcursul a două zile, ecourile din presă şi din rândul opiniei publice au permis ca succesul serbărilor să fie mai mare, de la an la an"[34]. S-au organizat spectacole cinematografice, s-au închiriat săli cu scopul de a se realiza venituri pentru propaganda marinărească - cum au fost cele din Piatra Neamţ, Cetatea Albă, altele mulţumindu-se cu reprezentaţii ocazionale, ca cele din Iaşi, Chişinău, Constanţa, Brăila, Galaţi, Timişoara, Arad.

În anul 1936, la solicitarea L.N.R., ministrul Instrucţiunii Publice, dr. Constantin Angelescu, decidea, printr-o circulară că „în afara Zilei Apelor, în regiunile în care localităţile sunt limitrofe apelor se va introduce înotul în programul şcoalei"[35]. Trei ani mai târziu, ministrul Apărării Naţionale aproba ca „autorităţile militare locale, aflate pe malul apelor, să acorde sprijin pentru a se organiza Ziua Apelor"[36].

De Ziua Marinei veneau din capitală trenuri pline cu excursionişti, dornici să participe la Constanţa, la festivităţile organizate cu prilejul acelei zile. În anul 1935, de pildă, în afara ceremonialului obişnuit, în prezenţa regelui Carol al II-lea, a fost inaugurată şi Staţiunea Nautică şi Sportivă a Societăţii „Salvamar", de la Siutghiol. Aproape an de an, în această zi au fost botezate nave comerciale şi militare care au intrat în înzestrarea Marinei Române. Aceste manifestări au început să fie organizate din anul 1928 de Liga Navală Română şi au devenit foarte populare[37].

Prin Ordinul nr. 1.092 din 22 martie 1939 al Ministerului Aerului şi Marinei s-a interzis pe

---

[30] Raport de mişcarea porturilor României cu vase fluviale şi maritime pe anul 1930, Galaţi, Tipografia „Comercială" A. D. Fichmann, 1931, pp. 60, 69, 85, 103.

[31] Mariana Cojoc, Marian Cojoc, *Propagandă, contra-propagandă şi interese străine la Dunăre şi Marea Neagră* (partea I, Documente, studiu introductiv şi cronologie, 343 pagini),

[32] *Ibidem*.

[33] Sărbătorirea Zilei Marinei este consemnată în documente în anul 1902, când pe navele Marinei Comerciale s-au organizat primele serbări marinăreşti. Faptul că această zi s-a sărbătorit la 15 august, când în calendarul creştin ortodox se prăznuieşte Ziua Adormirii Maicii Domnului (Sfânta Maria Mare), făcea să crească importanţa zilei.

[34] Marius Bejan, *Liga Navală Română - scurtă istorie 1927-1949*, partea I, Bucureşti, Editura Modelism Internaţional, 1999, pp. 23-58.

[35] Ziua Apelor, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Marvan",f.a., p. 5.

[36] *Ibidem*.

[37] De la înfiinţarea sa, din 1927 şi în întreaga perioadă interbelică, această asociaţie a militat constant pentru dezvoltarea, susţinerea şi propaganda intereselor pe ape ale României. Activitatea ei a implicat, în mod deosebit, ofiţeri de marină militară şi comercială, foşti ambarcaţi, elevi, pensionari, veterani, simpatizanţi, iubitori şi împătimiţi de marină etc. Ion Gr. Ionescu, *Liga Navală Română în perioada interbelică, O stare de spirit*, în „Marea Noastră", Supliment IV - decembrie, 2007, pp. 8-10.

timpul nopţii ancorarea navelor în porturile dunărene şi maritime, iar la 24 martie 1939, au fost interzise transmiterea comunicatelor telegrafice necifrate referitoare la armament, muniţii sau deplasări de unităţi româneşti[38], cât şi fotografierea, filmarea sau „pictarea în porturi“, prin Instrucţiunile Marelui Stat Major nr. 23.800 din 1 iunie 1939, trecându-se la retragerea autorizaţiilor provizorii eliberate fotografilor sau pictorilor amatori“. Doar cu ocazia diferitelor sărbători din port, Subsecretariatul de Stat al Propagandei, Oficiul Naţional de Turism sau Direcţia Generală a Poliţiei puteau elibera autorizaţii speciale[39].

Debutul ostilităţilor la 1 septembrie 1939, a celui de al Doilea Război Mondial din 1939-1945, se înscrie ca un eveniment fără egal în istoria umanităţii. Notele ultimative din 26-27 iunie 1940 ale lui Molotov, brutale, reprezentând „o groaznică scadenţă“, au căzut ca un trăsnet, din care au decurs pentru ţară „toate calamităţile“[40]. Măsurile pentru pregătirea războiului luate în perioada interbelică erau puse acum în practică.

ASPECTS OF THE RELATIONSHIPS BETWEEN THE ROMANIAN ARMY AND THE CIVIL SOCIETY IN INTERWAR DOBRUDJA

Abstract

Using various methods (infiltration, daily investigations, surveillance of suspected workers whose list was received from National Security), the Captaincy could have a daily overview on existing subversive movements. The most important propagandistic actions on the Romanian coast line were the celebration of the Waters' Day and the Navy Day. Sometimes, festivities were held over two days. The echoes of the press and public opinion allowed the festivities to be more successful, year after year. On Navy Day, trains came from the capital city packed with hikers eager to attend the festivities organized on that occasion in Constanta. Film shows were organized, auditoriums were rented for occasional performances. The Military Cooperative Society offered both military and civilians the possibility to purchase clothing at reasonable prices.

Keywords: Civil society, Romanian army, sea celebrations, interwar period, Black Sea, The Danube, concentration of reservists.

[38] Arhivele Naţionale Române, Constanţa, fond Căpităinia Portului Constanţa, dosar 75/1939, f. 53.
[39] *Ibidem*, f. 106.
[40] Arhiva Consiliului Naţional pentru Studiul Arhivelor Securităţii Bucureşti, fond 40010/„Tribunalul Poporului“, vol. 48, 1946, f. 71.

PRESA ROMÂNĂ INTERBELICĂ ŞI STAREA DE ASEDIU. CAZUL ALBA IULIA

Comandor dr. Marian MOŞNEAGU[*]

Relaţiile presei naţionale cu autorităţile statului, chiar şi în perioadele considerate faste pentru democraţia românească, nu au fost întotdeauna dintre cele mai măgulitoare pentru exponenţii dreptului la libera exprimare. Realitatea interbelică ne oferă suficiente exemple de divergenţe între presă şi guvernanţi, care nu au ezitat să îngrădească şi uneori chiar să suprime libertatea cuvântului. Este şi cazul a cinci ziarişti celebri, care au făcut obiectul unui proces intentat de Consiliul de Război al Corpului II Armată, demascat în interpelarea sa, la 16 februarie 1929, de deputatul Ionel Ţăranu, redactor la ziarele *Dimineaţa* şi *Adevărul*. Deputatul Ionel Ţăranu invoca faptul că procesul lui, ca şi ale celorlalţi patru colegi de breaslă, se prelungeşte la infinit şi că nu li se fixează termen de judecată, fapt pentru care el era dispus să renunţe la imunitatea parlamentară.

Cercetarea cazului deputatului Ţăranu, ca şi ale celorlalţi patru ziarişti, a demarat la începutul lunii mai 1928. La sfârşitul lunii ianuarie 1929, instrucţia s-a terminat, ordonanţa definitivă încheindu-se de către Cabinetul respectiv (Raportor) cu concluzia de scoatere de sub urmărire.

Rechizitoriul substitutului de Comisar Regal a ajuns la aceleaşi concluzii. Ca urmare, generalul comandant al Corpului de Armată a aprobat scoaterea de sub urmărire, cazul fiind considerat încheiat[1].

Depoziţia deputatului Ţăranu

Cu adresa nr. 352 din 18 ianuarie 1929, Preşedinţia Adunării Deputaţilor transmitea Ministerului de Război interpelarea deputatului Ionel Ţăranu în şedinţa din 18 ianuarie 1929, cu următorul conţinut: „Regimul de laşă dictatură exercitat timp de 10 zile asupra acestei ţări fie direct de către membrii familiei Brătianu, fie de către dl. general Averescu prin procură, s-a manifestat în mod special printr-o sălbatecă prigonire împotriva ziarelor şi a ziariştilor. Această prigoană se concretiza, după împrejurări, prin aplicarea de măsuri abuzive, ilegale şi chiar anticonstituţionale.

Instituirea cenzurii şi confiscarea de ziare păreau a fi maximum de abuz şi de anticonstituţionalitate până la care trecutele guverne ar fi ajuns.

A început însă campania de răsturnare dusă de Partidul Naţional Ţărănesc împotriva regimului reprezentat azi în această incintă prin dl. Duca. Suferinţele întregului popor, năzuinţele lui de mai bine, se cristalizau într-o formulă lapidară: „Vrem guvern Maniu!“. Aceasta era lozinca prin care naţia, în unanimitatea ei, îşi vede mântuirea.

La Iaşi, Făgăraş, Craiova, Cernăuţi, Ploieşti, Galaţi şi mai apoi la Bucureşti, uriaşe manifestaţii populare, impunătoare prin grandoarea lor şi grandioase prin ordinea lor impunătoare, au dovedit necesitatea grabnicei rezolvări a încordării noastre politice prin singura soluţie posibilă, aceea izvorâtă din milioane şi milioane de piepturi ce toate cereau un guvern prezidat de dl. Iuliu Maniu.

Presa independentă nu putea să nu-şi facă datoria, înregistrând în mod imparţial aceste exteriorizări de voinţă ale opiniei publice.

Guvernului liberal însă nu-i convenea această atitudine de corectitudine a respectivilor ziarişti. Enervarea guvernului se transmitea în mod firesc, prin dl. Duca, pe atunci ministru de Interne[2], colaboratorilor săi mai dragi şi foarte utili: domnii membri ai cenzurii!

Cenzorii tăiau pur şi simplu din paginile ziarelor orice relatare a unui fapt supărător pentru guvern, ca şi când interzicerea publicării unor evenimente ar fi putut să aibă un efect retroactiv asupra

---

[*] Şeful Serviciului Istoric al Armatei.

[1] Serviciul Istoric al Armatei (în continuare se va cita S.I.A.), Fond Microfilme, rola P II 1119, f. 34. Întrebarea domnului Ionel Ţăranu relativ la procesul celor cinci ziarişti de la Consiliul de Război al Corpului II Armată.

[2] Ion G. Duca, personalitate marcantă a Partidului Naţional Liberal, eminent om de stat şi intelectual de mare cultură şi talent, fost deputat (1907), a fost ministru de interne între 22 iunie 1927 - 3 noiembrie 1928 şi 14 noiembrie - 29 decembrie 1933. Într-o perioadă marcată puternic de frământările politice care au avut loc după moartea, la 20 iulie 1927, a regelui Ferdinand I, a luat măsuri severe de siguranţă. În anul 1928, în condiţiile manifestărilor de nemulţumire faţă de guvernarea liberală, opoziţia a încercat să răstoarne guvernul prin organizarea unui „marş asupra Bucureştilor“, care trebuia să pornească de la Alba Iulia, unde a fost organizată o mare adunare populară. Ministerul de interne a trebuit să facă faţă acestei presiuni prin concentrarea trupelor de jandarmi şi însoţirea manifestanţilor. Apud Constantin Gheorghe, Miliana Şerbu, *Miniştrii de interne 1862-2007. Mică enciclopedie*, Editura Ministerului Internelor şi Reformei Administrative, Bucureşti, 2007, p. 223.

evenimentelor petrecute şi asupra urmărilor lor.

A venit marea întrunire de la Alba Iulia: 6 mai 1928, ziua mobilizării conştiinţei naţionale.

Şi, bineînţeles, mobilizarea generală a tuturor forţelor de apă, de uscat şi aeriene ale armatei române ca să facă un dig puternic în jurul unui guvern prea - ca să nu spun altfel - prea… emotiv.

În prealabil, dl. Duca - unul din cei mai atinşi de această… emotivitate - a transmis prin agenţii săi fel de fel de „sfaturi părinteşti“ gazetarilor care se pregăteau să plece la Alba Iulia pentru exercitarea profesiunii lor.

Aceste sfaturi au variat de la promisiuni formulate cu glas de sirenă, până la ameninţări debitate cu atitudini de dictator.

Şi toate avertismentele pentru gazetarii care vor îndrăzni să-şi facă datoria se terminau imuabil cu cele trei silabe fatale care au legănat domnia liberală, cu suprema ameninţare: *Jilava.*

Ce s-a petrecut mai apoi? Adunarea de la Alba Iulia s-a terminat. Dl. Duca a răsuflat uşurat, iar cinci gazetari au luat unul după altul, şi la scurte intervale, drumul ce duce la Jilava. Dl. Duca îşi ţinea cuvântul. Pot completa: Dl. Duca îşi ţinea pentru *prima dată* cuvântul.

Ce a urmat se ştie! Bucureştiul fiind sub regimul stării de asediu, justiţia militară a început instruirea crimelor de care erau acuzaţi ziariştii Maximilian Mrzlyak, Constantin Cazana, Emanoil Schahman, Emil Samoilă şi Ionel Ţăranu, pe care guvernul îi arăta ca pe cei mai periculoşi indivizi din întreaga ţară.

Guvernul a cerut arestarea noastră pentru nişte anumite fapte. Justiţia militară ne-a arestat. În plus, dl. Duca îi lăsa şi dificila sarcină de a descoperi aceste fapte.

Recunosc, sarcina era grea. Dovadă, detenţiunea noastră timp de trei săptămâni în cel mai mizerabil locaş de închisoare ce s-a imaginat vreo dată, locaş despre care îmi rezerv de altfel dreptul de a vorbi foarte curând.

După trei săptămâni suntem puşi în libertate provizorie. Dosarele noastre continuau a sta deschise şi fiecare din noi continua să fie chemat din când în când de un supliment de interogator.

Pricepeam foarte mult motivele pentru care procesul nostru se întârzia a i se pune un termen de judecată. Ziua procesului ar fi fost o zi în care emotivitatea d-lui Duca ar fi fost pusă la grea încercare. Dar guvernul Brătianu a căzut[3]. În prima zi de fiinţă a noului guvern[4], dl. Ministru de Război[5] a fost rugat ca împreună cu d-nii Miniştri de Interne şi Justiţie să cerceteze modalitatea ridicării stării de asediu.

Aţi venit cu o soluţie care trebuie să v-o declar nu mă mulţumeşte pe deplin, căci aţi lăsat o zonă de a cărei elasticitate un eventual alt guvern ar putea să abuzeze.

Totuşi, în ceea ce ne priveşte pe noi, cei cinci gazetari, soluţia dumneavoastră ne lasă mai departe sub jurisdicţia Consiliului de Război.

Au trecut aproape nouă luni de la arestarea noastră. Un timp suficient cred pentru ca cei însărcinaţi cu anchetarea presupuselor noastre crime să-şi fi putut forma convingerea că suntem sau nu vinovaţi.

Rog pe dl. Ministru de Război, în calitatea domniei sale de şef suprem al justiţiei militare, să binevoiască a dispune ca organele respective să fixeze un cât mai apropiat termen de judecată pentru procesul nostru căci este inadmisibil ca patru cetăţeni ai acestei ţări acuzaţi de una din cele mai grozave crime să continue a sta sub această acuzare, fără a i se da posibilitatea de apărare.

Conştiinţa dumneavoastră de om şi de militar, domnule Ministru de Război, vă va dicta, sunt sigur acum, când cunoaşteţi aceste fapte, să luaţi măsuri ca să înceteze situaţia normală în care fostul guvern evident se complăcea.

În ceea ce mă priveşte pe mine personal, ţin să declar de la această tribună că doresc să merg cât mai curând în faţa justiţiei şi că nu înţeleg să mă ascund în dosul imunităţii parlamentare“[6].

Poziţia Armatei

Prin adresa nr. 66 din 5 februarie 1929, comandantul Corpului II Armată, generalul de divizie Panaitescu informa ministrul de Război despre executarea Ordinului nr. 83 din 4 februarie 1929 relativ la cursul dosarelor ziariştilor Ionel Ţăranu, Constantin Cazana, Emanoil Schahman, Maxim Mrzlyak şi

[3] Guvernul Vintilă I.C. Brătianu 24 noiembrie 1927 - 9 noiembrie 1928. Apud Stelian Neagoe, *Istoria Guvernelor României de la începuturi - 1859 până în zilele noastre - 1999*, Ediţia a II-a revizuită şi adăugită, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1999, p. 94.

[4] Guvernul Iuliu Maniu 10 noiembrie 1928 - 6 iunie 1930. *Ibidem*, p. 95.

[5] Este vorba despre generalul Henry Cihosky, fost ministru de Război între 10 noiembrie 1928 - 5 aprilie 1930.

[6] *Ibidem*, cc. 438-440.

Emil Samoilă: „Ziariştii: Ionel Ţăranu, redactor la ziarele *Dimineaţa* şi *Adevărul*, Constantin Cazana, corespondent al Agenţiei de Publicitate *Ullstein*, la Bucureşti, Emanoil Schahman, corespondent al ziarului „Petit Parisien“ din Paris la Bucureşti, Maxim Mrzlyak, corespondent al Agenţiei de publicitate „Ullstein“ la Belgrad, şi Emil Samoilă, redactor la ziarele *Dimineaţa* şi *Adevărul*, au fost arestaţi, primul în ziua de 7 mai 1928, al doilea la 6 mai 1928, al treilea, la 9 mai 1928, al patrulea, în dimineaţa zilei de 10 mai 1928 şi ultimul, în ziua de 11 mai 1928, pentru următoarele motive:

Ziaristul Ionel Ţăranu, în ziua de 6 mai 1928, a răspândit în Alba Iulia, cu ocazia întrunirii generale a Partidului Naţional Ţărănesc, mai multe afişe cu caracter tendenţios, iar în dimineaţa zilei de 7 mai 1928, orele 3.30, a trimis ziarelor *Dimineaţa* şi *Adevărul*, o telegramă cu caracter alarmant.

Constantin Cazana, în ziua de 6 mai 1928, a încercat să comunice, prin telefon, Agenţiei *Ullstein*, la Belgrad, cât şi prin Cernăuţi, informaţii tendenţioase asupra întrunirii generale a Partidului Naţional Ţărănist, din ziua de 6 mai 1928, de la Alba Iulia.

Emanoil Schahman a trimis un articol tendenţios ziarului *Petit Parisien* din Paris, referitor tot la aceeaşi întrunire a Partidului Naţional Ţărănist.

Maxim Mrzlyak a comunicat telefonic de la Alba Iulia la Bucureşti, veşti cu caracter alarmant şi tendenţios ziaristului Constantin Cazana, veşti relative la aceeaşi întrunire a Partidului Naţional Ţărănist şi pe care Constantin Cazana urma să le trimită Agenţiei de publicitate *Ullstein*, la Belgrad.

Emil Samoilă a comunicat prin telefon, la Iaşi, în ziua de 6 mai 1928, domnului Ghiulea, prim redactor al ziarului *Opinia*, ştiri alarmante relative la întrunirea generală a Partidului Naţional Ţărănist de la Alba Iulia, iar în ziua de 7 mai 1928 a mai comunicat ziarului *Patria* din Cluj informaţii exagerate la măsurile de ordine luate în Bucureşti.

Acţiunea publică a fost deschisă contra primilor doi, în ziua de 8 mai 1928, pentru al treilea în ziua de 9 mai 1928, iar pentru ultimii doi, la 11 mai 1928, sub calificarea de „infracţiune la legea pentru reprimarea unor noi infracţiuni contra liniştii publice“, prevăzute şi penalizate de art. 11 şi 17 din această lege.

Instrucţiunea a început pentru toţi, odată cu deschiderea acţiunii publice.

Ziaristul Emanoil Schahman a fost pus în libertate imediat după luarea primului interogatoriu, în ziua de 11 mai 1928, iar ceilalţi patru la data de 28 mai 1928, în urma aprobării dată de acest Comandant.

La 19 mai 1928, dosarul ziaristului Ionel Ţăranu a fost înaintat Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, pentru soluţionarea recursului, ce numitul ziarist făcuse în ziua de 12 mai 1928, contra mandatului de arestare.

La 28 iulie 1928, Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie înapoiază dosarul, cu recursul respins, Consiliului de Război al acestui Comandament.

Instrucţia s-a continuat la toate cinci dosarele, până la 20 decembrie 1928 şi pentru că numiţii ziarişti erau în stare de libertate, iar în acel timp Consiliul de Război având 3000 dosare de soluţionat, dintre care 300 privitoare pe infractori civili, şi restul militari, în care intrau foarte mulţi ofiţeri activi, reangajaţi, ca şi dosare cu arestări la cercetări preliminare şi instrucţie, şi întrucât dosarele acestor cinci ziarişti nu mai comportau o urgentă soluţionare, faţă de celelalte ale inculpaţilor sub stare de arest, instrucţia a continuat la Cabinetul respectiv, făcându-li-se 15 chemări, după care, adunându-se materialul complet, s-a încheiat ordonanţele definitive, pentru primii doi la 22 ianuarie 1929, pentru următorii doi la 23 ianuarie 1929, iar pentru ultimul la 25 ianuarie 1929.

Cu rechizitoriile Primului Comisar Regal, aceste cinci dosare s-au înaintat Comandamentului între 22 ianuarie 1929 şi 26 ianuarie 1929, scoţându-se de sub urmărire cu toţii, între 22 ianuarie 1929 şi 4 februarie 1929“[7].

Probatoriul

La acest raport, comandantul Corpului II Armată ataşa datele privitoare la cursul dosarelor ziariştilor Ionel Ţăranu, Cazana Constantin, Schahman Emanoil, Maxim Mrzlyac şi Samoilă Emil, contrasemnate de prim comisarul regal al Parchetului General:

1. *Ziaristul Ionel Ţăranu*, redactor la ziarele *Dimineaţa* şi *Adevărul*, a fost arestat în ziua de 7 mai 1928, ora 16.00, sub învinuirea că, în ziua de 6 mai 1928, cu ocazia întrunirii generale a Partidului Naţional Ţărănist din Alba Iulia, a răspândit în acel oraş mai multe afişe cu caracter tendenţios, iar în dimineaţa zilei de 7 mai 1928, orele 3.30, a trimis ziarelor *Dimineaţa* şi *Adevărul* următoarea telegramă:

[7] *Ibidem*, f. 37-38.

„Ziarul Dimineaţa, Bucureşti. Ora 3.30 noaptea circulaţia tuturor trenurilor prin Teiuş reluată astăzi“. „Ţăranii pornit spre Bucureşti tren special - stop - Eu sosesc aproximativ 3 după prânz acceleratul No. 6 - (ss) Ţăranu“.

Acţiunea publică a fost deschisă în ziua de 8 mai 1928, prin ordinul de urmărire nr. 4800, sub calificarea de „Infracţiune la Legea pentru reprimarea unor noi infracţiuni contra liniştii publice“, prev. şi penat. de art. 11 şi 17 din aceeaşi lege.

În ziua de 9 mai 1928 i s-a luat primul interogatoriu, cu care ocazie s-a emis contra sa şi mandatul de depunere.

Instrucţia fiind în continuare, în ziua de 11 mai 1928 i s-a emis mandatul de arestare nr. 58271, aprobat de domnul General Comandant al Corpului II Armată, cu Ordinul nr. 4989 din 11.05.1928.

În ziua de 19 mai 1928, dosarul a fost înaintat Înaltei Curţi de Casaţie pentru soluţionarea recursului făcut în ziua de 12 mai 1928, contra mandatului de arestare.

La 11 mai 1928 ziaristul Ionel Ţăranu a fost interogat din nou.

La 12 mai 1928 a fost audiat martorul Vasile Ionescu Vion, ziarist.

La 16 şi 19 mai 1928 i s-a mai luat câte un supliment de interogatoriu ziaristului Ionel Ţăranu.

La data de 28 mai 1928, ziaristul Ionel Ţăranu a fost pus în libertate, conform aprobării Comandantului Corpului II Armată, pusă în rezoluţie pe referatul acestui Consiliu, cu nr. 17236 din 28 mai 1928.

La 28 iulie 1928, Înalta Curte de Casaţie înapoiază dosarul ziaristului Ionel Ţăranu, respingându-i recursul pe motivele:

1 - Conform art. 75 şi 141 C.J.M., se atacă cu recurs la Casaţie numai Deciziile Consiliilor de Război şi Consiliului de Revizie şi numai pentru incompetenţă.

2 - Ca o consecinţă a celor arătate la punctul 1, urmează într-o interpretare logică, că o asemenea cale de atac aleasă de ziaristul Ionel Ţăranu este exclusă în contra actelor de instrucţiune şi, în speţă, contra măsurii de arestare.

3 - Că, conform art. 77 şi urm. şi art. 99 C.J.M., instrucţia nu este supusă reformării decât tot prin organul superior care le-a provocat şi că în materie de Justiţie Militară, Generalul Comandant al Corpului II Armată fiind instanţa superioară care ordonă urmărirea şi arestarea, tot el are căderea să revoce asemenea măsuri şi, ca atare, recursul este inadmisibil.

Dosarul a fost pus pe rol, chemându-se pentru ziua de 29 octombrie 1928 ziaristul Ionel Ţăranu şi martorii: Streitmann H., redactor al ziarelor *Dimineaţa* şi *Adevărul*, Rudolf Strohmeier, Rudolf Ionaş şi Driva Constantin, de fel din Alba Iulia, care prezentându-se, la diferite date, au fost audiaţi în legătură cu chestiunea privitoare pe ziaristul Ionel Ţăranu.

La 22 ianuarie 1929, instrucţia fiind terminată, s-a încheiat de Cabinetul respectiv ordonanţa definitivă, cu concluzii de scoatere de sub urmărire.

În aceeaşi zi s-a făcut rechizitoriul de St. Comisar Regal, cu aceleaşi concluzii, după care dosarul înaintându-se Comandamentului Corpului II Armată, cu nr. 2006 din 22 ianuarie 1929, domnul General Comandant al Corpului II Armată, prin ordonanţa nr. 534 din 25 ianuarie 1929, a aprobat scoaterea de sub urmărire a ziaristului Ionel Ţăranu.

Ziaristul *Cazana Constantin*, corespondent al Agenţiei de publicitate *Ullstein* la Bucureşti, a fost arestat în ziua de 6 mai 1928, orele 20.00, fiind învinuit că în ziua de 6 mai 1928, cu ocazia întrunirii generale a Partidului Naţional Ţărănesc de la Alba Iulia, a încercat să dea prin telefon Agenţiei *Ullstein*, la Belgrad, informaţii tendenţioase, cât şi prin Cernăuţi.

Acţiunea publică a fost deschisă în ziua de 8 mai 1928, prin ordinul de urmărire nr. 4799 din 08 mai 1928, sub calificarea de „infracţiune la Legea pentru reprimarea unor noi infracţiuni contra liniştii publice“, prev. şi penat. de art. 11 şi 17 din aceeaşi lege.

Odată cu deschiderea acţiunii publice, ziaristul Cazana Constantin a fost pus în libertate provizorie, în urma aprobării domnului General Comandant al Corpului II Armată, pusă pe referatul acestui Consiliu din acea zi, cu nr. 14.326.

La data de 9 mai 1928, orele 15.00, a fost rearestat, când i s-a luat primul interogatoriu şi i s-a emis contra sa mandat de depunere.

Prin ordonanţa de zi din 9 mai 1928, s-a cerut Siguranţei Generale relaţii asupra ziaristului Cazana Constantin, şi s-a chemat cu termen de urgenţă ziaristul Eliass Weinstein, directorul ziarului *Czernovitzer Morgenblatt* din Cernăuţi.

La 12 mai 1928, instrucţia fiind în continuare, s-a emis mandatul de arestare nr. 58.763, aprobat de domnul General Comandant al Corpului II Armată cu nr. 5029 din 12 mai 1928 şi s-a luat

un al doilea interogatoriu.

Tot în această zi au fost chemaţi cu termen de urgenţă martorii: Dimitrie Marinescu, director general al P.T.T.; Lucia Buşilă, surveantă - Serviciul P.T.T.; inginer Costacea Octav, din Serviciul P.T.T.; redactorul Streiman H. de la ziarele *Adevărul* şi *Dimineaţa* şi s-a cerut Ministerului de Externe - Biroul Presei - a se trimite la Consiliu, Cabinetului de Instrucţie respectiv, toate ziarele străine apărute de la data de 06 mai 1928 până la 12 mai 1928.

La data de 14 mai 1928 a fost audiat martorul Eliass Veinstein.

La 15 mai 1928, au fost interogaţi informatorii: Dimitrie Marinescu, Lucia Buşilă şi inginer Costacea, care au dat relaţii asupra convorbirilor telefonice din zilele de 6 şi 7 mai 1928, care s-au făcut cu Belgradul şi Cernăuţii.

La 16 şi 19 mai 1928, s-a mai luat câte un supliment de interogatoriu ziaristului Cazana Constantin.

La 28 mai 1928, ziaristul Constantin Cazana a fost pus în libertate, conform aprobării Comandantului Corpului II Armată, pusă în rezoluţie pe referatul acestui Consiliu cu nr. 17236 din 28 mai 1928.

La data de 17 august 1928, prin ordonanţa de zi a Cabinetului de Instrucţie, s-a chemat pentru ziua de 25 octombrie 1928, martorul Marinescu Dumitru. Până la această dată, s-a aşteptat relaţiile cerute în legătură cu dosarul ziaristului Samoilă Emil, corespondent al ziarului „Dimineaţa“ şi „Adevărul“, implicit şi el, în această chestiune.

La 22 ianuarie 1929, instrucţia fiind terminată, s-a încheiat la Cabinetul respectiv ordonanţa definitivă, cu concluzii de scoatere de sub urmărire.

În aceeaşi zi, s-a făcut rechizitoriul scris de St. Comisar Regal, cu aceleaşi concluzii, după care dosarul înaintându-se Comandantului Corpului II Armată, cu nr. 2005 din 22 ianuarie 1929, domnul General Comandant al Corpului II Armată, prin ordonanţa nr. 535 din 25 ianuarie 1929, a aprobat scoaterea de sub urmărire a ziaristului Cazana Constantin.

Schahman Emanoil, ziarist corespondent al ziarului *Petit Parisien* din Paris la Bucureşti, a fost arestat în ziua de 9 mai 1928, orele 14.00, sub învinuirea că a trimis un articol tendenţios ziarului *Petit Parisien* din Paris, referitor la întrunirea generală a Partidului Naţional Ţărănesc de la Alba Iulia.

Acţiunea publică a fost deschisă în ziua de 9 mai 1928, prin ordinul de urmărire nr. 4812, sub calificarea de „infracţiune la Legea pentru reprimarea unor noi infracţiuni contra liniştii publice, prev. şi penat. de art. 11 şi 17 din aceeaşi lege.

La 11 mai 1928, i s-a luat primul interogatoriu, cu care ocazie a fost pus în libertate provizorie, în urma ordinului domnului General Comandant al Corpului II Armată, pus în rezoluţie pe referatul acestui Consiliu nr. 14.917 din 11 mai 1928.

La data de 23 ianuarie 1929, s-a încheiat ordonanţa definitivă cu concluzii de scoatere de sub urmărire.

Până la această dată, s-au aşteptat relaţii în legătură cu dosarul ziaristului Samoilă Emil, implicat şi el în această chestiune.

La 25 ianuarie 1929, s-a făcut rechizitoriul scris de St. Comisar Regal, cu aceleaşi concluzii, după care dosarul a fost înaintat Comandantului Corpului II Armată, cu raportul nr. 2372 din 25 ianuarie 1929; Domnul General Comandant al Corpului II Armată, prin ordonanţa nr. 566 din 26 ianuarie 1929, a aprobat scoaterea de sub urmărire a ziaristului Schahman Emanoil.

Ziaristul *Maxim Mrzlyak*, corespondent al Agenţiei de publicitate *Ullstein*, la Belgrad, a fost arestat în ziua de 10 mai 1928, orele 9.00, fiind învinuit că a comunicat telefonic, de la Alba Iulia la Bucureşti, ziaristului Cazana Constantin, informaţii tendenţioase referitoare la întrunirea generală a Partidului Naţional Ţărănesc, ţinută în ziua de 6 mai 1928, la Alba Iulia, pentru ca ziaristul Cazana Constantin, la rândul său, să le comunice la Belgrad, Agenţiei de publicitate *Ullstein*.

Acţiunea publică a fost deschisă în ziua de 11 mai 1928, prin ordinul de urmărire nr. 4813, sub calificarea de „infracţiune la Legea pentru reprimarea unor noi infracţiuni contra liniştii publice“, prev. şi penat. de art. 11 şi 17 din aceeaşi lege.

La 11 mai 1928, încercându-se a i se lua primul interogatoriu, s-a constatat prin proces verbal că numitul ziarist nu ştie a vorbi româneşte.

Prin ordonanţa de zi din acea zi a Cabinetului, s-a dispus intervenirea la Marele Stat Major, pentru a se trimite în ziua de 12 mai 1928, orele 9.30, un interpret de limba iugoslavă, pentru a se putea face instrucţia.

Prin aceeaşi ordonanţă de zi, s-a emis şi mandat de depunere contra ziaristului Maxim Mrzlyak.

În ziua de 12 mai 1928, prezentându-se interpretul de limba iugoslavă, ziaristul Maxim Mrzlyak a fost interogat.

Prin ordonanţa de zi din 14 mai 1928, s-au cerut relaţii la Siguranţa Generală, în legătură cu activitatea numitului ziarist; s-a cerut Ministerului de Externe - Biroul Presei - toate ziarele străine, de la 6 mai 1928 până la 14 mai 1928; s-a chemat cu termen de urgenţă martorul Streitmann H. şi i s-a emis mandat de arestare cu nr. 58.803, aprobat de domnul General Comandant al Corpului II Armată, cu ordinul nr. 5056 din 14 mai 1928.

La 16 şi 19 mai 1928, i s-a mai luat câte un supliment de interogatoriu ziaristului Maxim Mrzlyak.

La 28 mai 1928, ziaristul Maxim Mrzlyak a fost pus în libertate, conform aprobării Comandantului Corpului II Armată, pusă în rezoluţie pe referatul acestui Consiliu cu nr. 17.236 din 28 mai 1928.

Prin ordonanţa de zi din 17 august 1928, s-a chemat pentru data de 29 octombrie 1928 martorul Stretmann H., redactor la ziarele *Dimineaţa* şi *Adevărul*.

Instrucţia fiind terminată, la 23 ianuarie 1929 s-a încheiat de Cabinetul respectiv ordonanţa definitivă cu concluzii de scoatere de sub urmărire.

La 25 ianuarie 1929, s-a făcut rechizitoriul scris de St. Comisar Regal, cu aceleaşi concluzii, după care dosarul înaintându-se Comandatului Corpului II Armată, cu raportul nr. 2373 din 25 ianuarie 1929, prin ordonanţa nr. 699 din 29 ianuarie 1929, domnul General Comandant al Corpului II Armată a aprobat scoaterea de sub urmărire a ziaristului iugoslav Maxim Mrzlyak.

Ziaristul Samoilă Emil, redactor la ziarele *Dimineaţa* şi *Adevărul*[8], a fost arestat în dimineaţa zilei de 11 mai 1928, orele 10.00, fiind învinuit că, în ziua de 6 mai 1928, a comunicat prin telefon la Iaşi, domnului Ghiulea, prim redactor al ziarului *Opinia*, ştiri alarmante şi tendenţioase relative la întrunirea generală a Partidului Naţional Ţărănist de la Alba Iulia, din acea zi, informaţii ce au fost publicate în ediţia specială a ziarului *Opinia* în seara zilei de 6 mai 1928, precum şi pentru că a comunicat telefonic, în ziua de 7 mai 1928, ziarului *Patria* din Cluj, informaţii exagerate relative la măsurile de ordine luate în Bucureşti.

Acţiunea publică a fost deschisă în ziua de 11 mai 1928, prin ordinul de urmărire nr. 4814, sub calificarea de „infracţiune la Legea pentru reprimarea unor noi infracţiuni contra liniştii publice“, prev. şi penat. de art. 11 şi 17 din aceeaşi lege.

La 11 mai 1928, i s-a luat primul interogatoriu, cu care ocazie s-a emis contra sa mandat de depunere.

Prin ordonanţa de zi din 14 mai 1928, s-au cerut relaţii Siguranţei Generale asupra activităţii lui, în legătură cu Congresul Partidului Naţional Ţărănesc; s-a chemat cu termen de urgenţă martorul Streitmann H. şi s-a lansat mandatul de arestare nr. 58.804, aprobat de Domnul General Comandant al Corpului II Armată, în aceeaşi zi.

La 15 mai 1928, s-au chemat cu termen de urgenţă martorii: sergent de oraş Gheorghe Paraschiv, seria 1904; Ecaterina Suzama, funcţionară la Oficiul Telegrafic Bucureşti-Griviţa şi Teodor Nicolae din Ploieşti.

La 16 mai 1928, ziaristul Samoilă Emil a fost din nou interogat.

La 22 mai 1929, au fost interogaţi martorii Paraschiv Gheorghe, Ecaterina Suzana şi Streitmann H.

La 17 august 1928, prin ordonanţa de zi, au fost chemaţi cu termen pentru 25 octombrie 1928, martorii Constantin R. Ghiulea, L. Paul, ambii din Iaşi şi Teodor Nedelcu, maior invalid, din Ploieşti.

La 25 octombrie 1928, a fost audiat informatorul Constantin R. Ghiulea.

La 30 noiembrie 1928, au fost chemaţi pentru ziua de 20 decembrie 1928 martorii L. Paul din Iaşi şi Teodor Nedelcu din Ploieşti.

La 20 decembrie 1928, au fost audiaţi martorii Teodor Nicolae şi Leibovici Paul.

Instrucţia fiind terminată, la 25 ianuarie 1929 s-a încheiat ordonanţa definitivă, care împreună cu rechizitoriul scris al St. Comisar Regal, a fost înaintată Comandantului Corpului II Armată, pentru a dispune asupra cazului, în conformitate cu art. 102 din C.J.M.

În ziua de 4 februarie 1929, prin darea ordonanţei de neurmărire de către Comandantul Corpului II Armată, ziaristul Emil Samoilă a fost scos de sub urmărire“[9].

[8] Emil Samoilă a condus şi Agenţia internaţională de presă şi publicitate „Serviciul Gazetelor“.
[9] *Ibidem*, f. 39-43.

THE INTERWARS ROMANIAN PRESS AND THE STATE OF SIEGE. CASE ALBA IULIA

Abstract

On 6 May 1928 in Alba Iulia and later in Iasi, Fagaras, Craiova, Chernivtsi, Ploiesti and Galati, there were protests against the government Vintila I. C. Bratianu (November 24, 1927 - November 9, 1928), which culminated in the establishment of a state of siege. Objective coverage of events in the independent press has been violently repressed by arresting journalists Mrzliach Maximilian Constantin boilers, Emanoil Scachman, Emil Samoila and Ionel Taranu, condemned by the Council of War and imprisoned at Jilava. As a journalist in the morning and in truth, deputy Ion Taranu unmasked in the House these flagrant violations of freedom of expression, obtaining finally, according to documents kept in the Military Archives, de-tracking and release any machinations of journalists reluctant National Liberal Party.

Key words: interwards Romanian press, the independent press, press freedom, National Liberal Party, censor

„REVISTA GRĂNICERILOR“ ŞI „GRĂNICERUL“*
PUBLICAŢII DESPRE ROLUL ŞI MENIREA OSTAŞILOR DE LA FRONTIERĂ (1920-1982)

Mihaela PRALEA

Conferind teritoriului PATRIEI configuraţie, graniţa are dimensiune istorică întemeindu-se pe trecut, manifestându-se în prezent şi proiectându-se asupra viitorului unei naţiuni.

GRĂNICERII „oştenii de margine“ „fie că s-au numit potecaşi“ sau „cordonaşi“, „martalogi“, „plăieşi“, „străjeri“ sau „dorobanţi de frontieră“ de-a lungul multimilenarei noastre istorii au fost cei dintâi care au dat piept cu duşmanul, biruinţa pe câmpul de luptă depinzând nu o dată de vigilenţa, curajul, îndrăzneala şi abilitatea lor. Trupe de „elită“ au fost şi sunt de veghe zi şi noapte cu arma în mână la posturile datoriei. Legătura între bornele de hotar şi străjuitorii lor se întemeiază nu pe simple relaţii de serviciu ci pe sacrificiu şi eroism.

„Batalioanele de Grăniceri“, care făceau parte din organica diviziilor teritoriale prezente la Războiul de Independenţă din anii 1877-1878 în apărarea liniei Dunării, apoi în crâncenele bătălii de la Griviţa, Plevna, Rahova, Vidin şi Smârdan; Regimentul 1 Grăniceri partea activă - este implicat, în timpul Războaielor Balcanice, în asigurarea siguranţei şi ordinii în spatele dispozitivului operativ din sudul Dobrogei printr-un comportament „civilizat şi demn“.După ce au sângerat cumplit pe câmpurile de bătaie ale Războiului Întregirii (în special în Bătălia de la Oituz), ei, grănicerii, au fost chemaţi să aşeze pietrele de hotar în locurile cuvenite de drept şi să aducă la marginile ROMÂNIEI MARI legile statului român. Demers dificil, plătit cu preţul a nenumărate vieţi omeneşti, în contextul apariţiei şi extinderii molimei bolşevice, peste rănile încă deschise ale războiului aflat la final, dar pe care străjuitorii hotarelor româneşti l-au dus la îndeplinire. Acest pericol, lichidat în perioada anilor 1918-1920, avea să rămână constant pentru deceniile următoare, copleşind în cele din urmă în anii 1940 şi 1944, capacitatea de rezistenţă a românilor şi ameninţând apoi, pentru o perioadă de aproape o jumătate de secol, înseşi fiinţa şi sufletul acestui popor. Şi în aceste momente „cheie ostaşii cu epoleţi de culoarea smaraldului“ au participat la acţiuni mai numeroase şi mai complexe ca ale oricărei arme din compunerea armatei de atunci deoarece confruntarea cu inamicul începe cu mult înainte - în perioada premergătoare războiului - după începerea acţiunilor execută paza zonei sau a frontierei în condiţii speciale aplicând prevederile dreptului internaţional şi ale dreptului intern, privitoare la starea de război; la terminarea războiului pentru grăniceri starea de pace se instalează târziu şi este relativă. Cu toate acestea ei au continuat activitatea neobosit pentru ca „ROMÂNIA să rămână ROMÂNIA începând cu graniţele ei!“

Stabilirea conţinutului misiunii de acoperire pe care trupele de grăniceri urmau să o îndeplinească în cazul unei agresiuni armate, din exterior, modalităţile de perfecţionare a pazei frontierei, menirea ostaşilor de la frontieră în timp de pace şi război, au fost preocupări care au stat în centrul atenţiei CORPULUI GRĂNICERILOR şi s-a materializat prin elaborarea unor studii, lucrări şi manuale de specialitate dar şi prin apariţia unor publicaţii grănicereşti.

Astfel în anul 1920 a văzut lumina tiparului „Revista Grănicerilor“ publicaţie care apărea lunar la Bucureşti editată de Corpul Grănicerilor. Adresându-se cu prioritate soldaţilor şi gradaţilor revista populariza faptele mai de seamă din pichete, în principal acţiunile de reţinere a infractorilor şi contrabandiştilor, îndeosebi cele din care puteau fi desprinse învăţăminte utile pentru comportarea grănicerilor în paza frontierei. Un spaţiu larg era consacrat însă şi literaturii patriotice, figurilor de eroi din primul război mondial, versurilor din clasicii români şi ale unor militari, ordine de zi, sfaturi medicale,legi şi instrucţiuni militare, cronici, recenzii etc.

În anul 1922 revista şi-a sistat apariţia dar din anul 1932 a reapărut sub titlul „Grănicerul“. Aceasta era tot o publicaţie lunară editată iniţial de Brigada IV Grăniceri, apoi de Comandamentul Corpului Grănicerilor şi în ultimii ani ai existenţei de Comandamentul Trupelor de Grăniceri. Tematica acesteia era prezentată prin articole scurte, accesibile tuturor cititorilor în care se difuzau şi comentau regulile ce priveau regimul de frontieră, din istoricul grănicerilor, al poporului şi al armatei române; amintiri şi evocări din Primul Război Mondial, probleme gospodăreşti pentru pichete, versuri patriotice, cunoaşterea geografiei şi economiei ţării, sfaturi medicale, informaţii cu caracter politic general din ţară şi străinătate, precum şi probleme generale politico-militare sau de educaţie patriotică. Având în vedere faptul că se adresa şi cadrelor militare s-a mai subintitulat Publicaţie lunară pentru

Educaţia Ofiţerilor, Subofiţerilor şi Ostaşilor Grăniceri.

Introducerea în armată a „Aparatului E.C.P“ (Aparatul pentru educaţie, cultură şi propagandă) în anul 1945 a făcut ca Revista „Grănicerul“ să aibă un conţinut de idei cu totul nou, corespunzător schimbărilor revoluţionare din ţară. Prin paginile ei se răspândeau în rândurile militarilor cuvântul mobilizator al Partidului Comunist Român. Acestei publicaţii i s-au adăugat apoi alte gazete grănicereşti. Prima a fost „Frontiera“ care a apărut ca „foaie militară de informare şi educaţie a Regimentului 1 Grăniceri“ în perioada octombrie 1945 - martie 1946. Într-un articol din gazetă (numărul din 30 noiembrie 1945) se arăta: „Vrem o armată a poporului - gata să se jertfească contra duşmanului dinafară ce ar încerca să încalce independenţa patriei sau acelora ce înlăuntrul ţării ar căuta să năruie libertatea poporului“.

Cu începere de la 23 octombrie 1945 a apărut în 2000 de exemplare primul număr al gazetei ostăşeşti „Cuvântul Grănicerilor“ - organ săptămânal al trupelor de grăniceri. În editorialul consacrat apariţiei (nr. 1 din 23 octombrie 1945) se sublinia:“acest ziar al grănicerilor a fost creat pentru a educa pe ostaşi şi ofiţeri în spiritul noii democraţii şi pentru a forma ofiţeri şi ostaşi conştienţi, luminaţi, politicoşi, buni patrioţi, disciplinaţi şi bine pregătiţi milităreşte, grăniceri conştienţi de datoria ce o are de păzitori ai României democratice“. Pe parcursul anilor de apariţie publicaţia s-a subintitulat „Ziar al Trupelor de Grăniceri“ apoi „Ziar Săptămânal al Trupelor de Grăniceri“ şi începând din luna septembrie 1948 „Gazetă de Educaţie Ostăşească“. Iniţial se adresa întregului personal din subordinea Comandamentului Trupelor de Grăniceri şi apoi numai soldaţilor şi gradaţilor precum şi unui cerc restrâns de subofiţeri şi ofiţeri.

Din ianuarie 1953 - problematica gazetei a fost preluată de publicaţia „De Strajă Patriei“ editată de ministerul securităţii Statului iar între anii 1956-1960 de gazeta „În Slujba Patriei“ publicaţie săptămânală care a tratat şi problematica grănicerilor.

În luna aprilie 1960 revine - după o perioadă destul de mare de absenţă revista „Grănicerul“ care va apărea până-n anul 1982. Aşa cum se preciza în primul număr s-a subintitulat „organ al Comandamentului Trupelor de grăniceri“. Tot în acest număr se publica un material orientativ sub semnătura adjunctului ministrului Forţelor Armate şi şef al Direcţiei Superioare Politice a Armatei în care erau schiţate rolul şi sarcinile sale. Prin tematica abordată se adresa soldaţilor, gradaţilor precum şi unui cerc restrâns de subofiţeri grăniceri.

Pentru a confirma cele prezentate mai sus am selectat câteva din articolele (inclusiv copertele??) publicaţiei „Grănicerilor“ nr. 9 din septembrie 1944.

THE MAGAZINE GRĂNICERUL AND GRĂNICERUL PUBLICATIONS ABOUT THE ROLE AND THE VOCATION OF THE FRONTIER MEN-AT-ARMS (1920-1982)

In the present article, the woman writer perform the evolution of the two publications „Revista Grănicerilor“ and „Grănicerul“ in the period 1920-1982, newsletters about the role and the vocation from the frontier men-at-arms.

CONCEPŢIA CONSILIULUI SUPERIOR AL APĂRĂRII ŢĂRII PRIVIND DEZVOLTAREA DRUMURILOR ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Dr. Luminiţa GIURGIU[1]

Dezvoltarea drumurilor ca parte a dezvoltării unei reţele, alături de căile ferate şi de cele navigabile, care să permită dezvoltarea operaţiilor militare a intrat pentru prima dată în atenţia Consiliului Superior al Apărării Ţării[2] în şedinţa din 22 februarie 1932[3], care s-a desfăşurat la Palatul Regal, sub preşedinţia Regelui Carol al II-lea.

Generalul Constantin Ştefănescu-Amza - ministrul Apărării Naţionale a solicitat acordul pentru construirea şoselelor din Basarabia „acestea prezentând interese deopotrivă de importante atât strategice, cât şi economice“[4].

Victor Vâlcovici - ministrul Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor a informat auditoriul că există un program al construcţiei de drumuri făcut în comun cu Marele Stat Major. Pentru realizarea lui era necesar să fie alocat „pentru acest an un fond de circa 100 milioane lei, cu care se pot realiza 200 km şosele în condiţii mulţumitoare“. Cu o finanţare corespunzătoare se puteau construi 300 km „în acest fel vom realiza în 5 ani circa 1.800 km şosele în Basarabia“[5]. Şedinţa s-a încheiat fără a se lua o decizie[6].

Pe 13 decembrie, subiectul a fost reluat într-o nouă şedinţă a Consiliului Superior al Apărării Ţării desfăşurată la Palatul Regal.

Dându-i-se cuvântul, generalul Constantin Lăzărescu - şeful Marelui Stat Major a subliniat necesitatea începerii construcţiei, în anul 1933, a circa 900 km de drumuri în Basarabia, cu un cost estimat de 952 milioane lei. De o altă opinie a fost ministrul de Finanţe Virgil Madgearu care a apreciat că acest lucru ar fi fost posibil numai dacă se renunţa „deocamdată la construcţia altor drumuri“[7] pentru cele din Basarabia“. Generalul Constantin Lăzărescu a arătat că, pentru drumuri, cheltuielile „se vor suporta din alte fonduri“. Eduard Mirto - ministrul Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor a intervenit arătând că departamentul pe care îl conducea putea „garanta construirea chiar şi a 3.000 km anual“[8].

Decizia a aparţinut primului-ministru Iuliu Maniu: „ar fi bine să se înceapă construcţia drumurilor în Basarabia“[9], hotărând alocarea, pentru Casa Autonomă a Drumurilor[10], a sumelor necesare pentru lucrărilor prevăzute în urgenţa I-a a Planului de dezvoltare a reţelei de drumuri[11].

În favoarea celor menţionate se pot invoca argumentele lui Nicolae Caranfil „… drumurile nu sunt utile numai din punct de vedere economic, ci ele satisfac într-o largă măsură şi nevoile apărării naţionale. Când opera distructivă a inamicului se îndreaptă către căile de comunicaţii, instalaţiile

---

[1] Serviciul Istoric al Armatei.

[2] Înfiinţat la 13 martie 1924.

[3] Arhivele Militare Române (în continuare A.M.R.), Fond Marele Stat Major (în continuare M.St.M.) - Secretariatul Consiliului Superior al Apărării Ţării (în continuare C.S.A.T.), dosar nr. crt. 10/1932, f. 1.

[4] *Ibidem*, f. 6.

[5] *Ibidem*.

[6] *Ibidem*., dosar nr. crt. 2, f. 7.

[7] *Ibidem*, dosar nr. crt. 11/1932, f. 6.

[8] *Ibidem*, f. 7.

[9] *Ibidem*, f. 11.

[10] Casa Autonomă a Drumurilor nu a corespuns scopului pentru care a fost înfiinţată, deoarece neavând o finanţare corespunzătoare nu a putut realiza construcţia de noi drumuri şi poduri metalice. Prin Legea din 1932 a fost creată Direcţia Generală a Drumurilor, cu 10 inspectorate regionale şi cu 71 de servicii judeţene pentru toate drumurile.

[11] Potrivit normelor legale interbelice, drumurile se clasificau în trei categorii „1. Drumurile care străbat ţara, legând capitala cu drumurile mari din ţările vecine, precum şi acele care leagă direct oraşele principale ale ţării, fie între ele, fie cu posturi importante; toate acestea constituie reţeaua drumurilor naţionale a cărei întindere este de circa 14.000 km şi care se administrează de Ministerul Lucrărilor Publice şi al Comunicaţiilor prin Direcţia Drumurilor. 2. Drumurile care leagă direct capitala unui judeţ cu capitalele judeţelor vecine, cu reşedinţele plăşilor sau cu alte centre importante, ca: porturi, staţii de cale ferată, etc., toate acestea constituie reţeaua drumurilor judeţene, a cărei întindere este de circa 31.000 km. 3. Drumurile care se află pe teritoriul unei comune inclusiv străzile, cele care leagă o comună cu comunele vecine, cele care conduc la staţii de cale ferată sau la stabilimente balneare sau climaterice, precum şi drumurile care duc la exploatări industriale de orice fel, la ogoare, păduri, izlazuri, fântâni publice, etc., şi nu fac parte din niciuna din celelalte două categorii, toate acestea alcătuiesc reţeaua drumurilor comunale, a cărei întindere este de circa 63.000 km. Întreaga reţea a drumurilor publice are, deci o lungime de circa 108.000 km“. (Ion Mihalache, *Drumurile în România*, în *Enciclopedia României*, coordonator Dimitrie Gusti, vol. IV, f.e., f.a., p. 32).

feroviare atinse nu pot fi reparate decât după o scurgere mai mare de timp, ceea ce paralizează transporturile de trupe şi muniţii. În schimb, porţiunile de drum distruse pot fi reparate sau ocolite cu uşurinţă, fără ca transporturile să sufere întârzieri sau opriri prea mari. […] Pentru ca interesul general să fie cât mai deplin satisfăcut, este necesar ca reţeaua de drumuri existente să fie completată şi modernizată, într-o mare măsură“[12].

Fondurile invocate de generalul Constantin Lăzărescu proveneau din aplicarea *Legii pentru drumuri* din 22 aprilie 1932[13]. Bugetul Direcţiei Generale a Drumurilor urma să fie alimentat din taxe pe benzina consumată în ţară, pe uleiurile minerale produse, importate sau consumate, pe cauciucuri şi bandaje de cauciuc, pe mărfurile transportate pe calea ferată sau pe apă şi pentru eliberarea permiselor de circulaţie a vehiculelor cu tracţiune mecanică rutieră (articolul 18)[14]. De asemenea, erau colectate din veniturile provenite din folosirea drumurilor naţionale pentru circulaţia publică cu tracţiune mecanică şi a instalaţiilor pe platformă sau pe zonele drumurilor naţionale, a conductelor subterane sau aeriene, a liniilor de cale ferată, tramvai, a reclamelor, a barăcilor, magaziilor sau a altor construcţii, arenzi sau chirii pentru folosinţa drumurilor naţionale, a terenurilor şi a altor dependinţe închiriate, produsul vânzării fructelor, fânului, a arborilor uscaţi, a lemnului de foc provenit din tunderea plantaţiilor de pe drumurile naţionale, produsul vânzării lemnăriei rezultată din podurile vechi de lemn, a materialelor de piatră şi fier rezultate din podurile stricate, a maşinilor care nu mai puteau fi utilizate în folosul drumurilor, din vânzarea terenurilor rămase libere în urma rectificării drumurilor naţionale, amenzile şi despăgubirile prevăzute de această lege şi de cea asupra circulaţiei pe drumurile publice, din taxele de folosinţă a drumurilor publice naţionale, judeţene şi comunale provenite de la industriaşii şi comercianţii care îşi transportă materialele şi mărfurile proprii, cu vehicule proprii cu tracţiune mecanică, din contribuţia Ministerului Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor şi din subvenţii din bugetul statului şi din cel al judeţelor şi comunelor pentru lucrări de artă mai importante, pentru amenajări, modernizări şi construcţii de noi drumuri (articolul 19)[15].

Potrivit articolului 28[16], cheltuielile pentru construcţia, modernizarea, întreţinerea şi administrarea drumurilor judeţene şi comunale se acopereau din veniturile generale ale judeţelor şi comunelor, din folosinţa drumurilor judeţene şi comunale pentru cărăuşie publică cu tracţiune mecanică, din taxele de folosinţă a drumurilor judeţene şi comunale pentru cărăuşie cu tracţiune animală de materiale şi mărfuri făcută de cei care exercită această meserie în mod continuu (chirigii), din chiriile provenite din instalarea pe platforma sau zonele drumurilor judeţene şi comunale a conductelor subterane sau aeriene, a reclamelor, liniilor de cale ferată sau tramvai, a barăcilor, magaziilor sau a altor construcţii. Erau exceptate acele întreprinderi care obţinuseră scutirea de taxe în baza *Legii pentru încurajarea industriei naţionale*. Erau scutiţi de taxele adiţionale invalizii, orfanii şi văduvele de război, studenţii şi cei care îşi satisfăceau stagiul militar, locuitorii cei sub 21 de ani şi femeile văduve care aveau venituri impozabile sub 3 000 lei (art. 29)[17].

Un aspect al fortificării vestului României îl constituia dezvoltarea reţelei de drumuri. La 15 decembrie 1934, Biroul Drumuri din Secţia a 4-a Dotare a Marelui Stat Major întocmea un „Studiu asupra drumurilor de pe frontul de vest“[18].

Plecând de la „Harta comunicaţiilor de pe frontul de vest, în care se arată starea de viabilitate“ şi de la „Tabelul numeric şi graficul centralizator, în procente, cu lungimea în kilometri a drumurilor pe categorii şi stare de viabilitate şi numărul podurilor şi starea lor“ se concluziona „starea drumurilor de pe frontul de vest este, în ansamblu «mulţumitor»“.

Se propunea îmbunătăţirea comunicaţiilor existente, în ordinea de urgenţă stabilită în *Planul de dezvoltare al drumurilor necesare apărării ţării* din 1934 şi construirea drumurilor prevăzute în acest plan, pentru a perfecţiona reţeaua comunicaţiilor şi a crea transversalele necesare între curentele principale de pătrundere: „a) Serviciul Judeţean de Drumuri din Ministerul Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor a pus la dispoziţia Direcţiei Generale a Drumurilor suma de 27 909 140 lei pentru îmbunătăţirea drumurilor din *Planul de dezvoltare al drumurilor necesare apărării ţării* 1934, urgenţele I şi II; în plus a dat dispoziţii prefecţilor şi serviciilor judeţene de drumuri pentru a se executa lucrări cu prestaţie în natură; b) Detaşamente de lucrători, organizate de Inspectoratul General

[12] Nicolae Caranfil, *Politica transporturilor*, în *Enciclopedia României*, coordonator Dimitrie Gusti, vol. IV, f.e., f.a., p. 27.
[13] A.M.R., Fond microfilme, rola F.II. 1.1756, cd. 85.
[14] *Ibidem*, cd. 85-86.
[15] *Ibidem*, cd. 86-88.
[16] *Ibidem*, cd. 88-89.
[17] *Ibidem*, cd. 90.
[18] *Ibidem*, rola F.II. 1.1339, cd. 525.

al Geniului din prisosul de contingent şi încadrate cu pionieri. Inspectoratul General al Geniului poate organiza 7 detaşamente“[19].

Secretariatul Consiliului Superior al Apărării Ţării era informat, în iulie 1935, de Secţia a 6-a Transporturi din Marele Stat Major, de măsurile pe care urma să le pună în practică Ministerul Lucrărilor Publice şi al Comunicaţiilor în ceea ce privea reţeaua de drumuri „pentru ca aceasta să corespundă nevoilor apărării ţării“. Ele vizau „punerea în bună stare de viabilitate a drumurilor naţionale prevăzute în «Planul de dezvoltare al drumurilor necesare apărării ţării», precum şi a lucrărilor de artă aflate pe aceste drumuri; ridicarea sarcinii lor la un minim de 23 tone; deschiderea noilor drumuri prevăzute în acest «plan» şi construcţia lucrărilor de artă necesare; modernizarea drumurilor prevăzute în «plan»; construirea, amenajarea şi menţinerea în bună stare de viabilitate a drumurilor naţionale care fac legătura cu porturile; procurarea şi menţinerea în bună stare a maşinilor rutiere, instrumentelor şi uneltelor de toate categoriile necesare întreţinerii, refacerii, construirii şi modernizării drumurilor şi podurilor; organizarea lucrului pentru menţinerea drumurilor şi lucrărilor de artă în bună stare de viabilitate, în timp de război; ţinerea evidenţei comunicaţiilor şi întocmirea de statistici care să fie utilizate pentru operaţiile militare; asigurarea pazei lucrărilor de artă importante de pe drumurile naţionale; înlocuirea personalului minoritar“[20].

Ministerului Industriei şi Comerţului îi reveneau ca sarcini „standardizarea autovehiculelor aparţinând statului, comunelor şi întreprinderilor particulare şi crearea de tipuri auto, în vederea utilizării în cele mai bune condiţii, pentru transportul trupelor, răniţilor şi materialelor, la război; crearea de fabrici auto în ţară care să satisfacă nevoile statului, particularilor şi armatei, în timp de pace şi la război; asigurarea producţiei de combustibil lichid, uleiuri şi cărbuni, pentru nevoile armatei, marinei, aviaţiei şi industriilor de război şi particulare“[21].

Ministerul de Interne trebuia să urmărească „punerea în bună stare de viabilitate a drumurilor judeţene şi comunale prevăzute în «Planul de dezvoltare al drumurilor necesare apărării ţării», precum şi a lucrărilor de artă aflate pe aceste drumuri şi ridicarea sarcinii lor la un minim de 12 tone; deschiderea noilor drumuri prevăzute în acest «Plan» şi construcţia lucrărilor de artă necesare; construcţia, amenajarea şi menţinerea în bună stare de viabilitate a drumurilor judeţene şi comunale care fac legătura cu porturile; organizarea lucrului pentru menţinerea drumurilor şi lucrărilor de artă în bună stare de viabilitate în timp de război; asigurarea pazei lucrărilor de artă importante de pe drumurile judeţene şi comunale, în timp de pace şi la mobilizare“[22].

Consiliul Superior al Apărării Ţării, în şedinţa din 9 martie 1936, de la sediul Marelui Stat Major, a făcut un prim bilanţ al stadiului executării *Planului de înzestrare al armatei*[23]. În timpul dezbaterilor, la întrebarea lui Alexandru Vaida Voievod, fost preşedinte al Consiliului de Miniştri, primul-ministru Gheorghe Tătărescu a explicat că guvernul a avut în atenţie şi „chestiunea refacerii şoselelor militare, care însă nu s-a putut executa decât prea puţin în anul trecut, din cauză că a avut precădere înzestrarea armatei“[24]. Soluţia propusă era de recuperare în anul următor a întârzierilor, precum şi de găsire a noi surse de finanţare, întrucât din suma de 3 miliarde lei planificată fuseseră încasate în anul 1935 numai 2 miliarde lei, iar „la anul viitor contăm pe un venit din încasări de 2 600 milioane“[25].

Un bilanţ realizat de Ion Mihalache[26] arăta că pentru „modernizări şi definitivări“ debutul îl constituia contractul încheiat în anul 1931 pentru modernizarea drumurilor naţionale Bucureşti-Ploieşti-Braşov-Sibiu-Alba Iulia-Cluj-Oradea-frontieră; Ploieşti-Buzău; Bucureşti-Giurgiu; Bucureşti-Olteniţa; Bucureşti-Piteşti (36 km); Bucureşti-Alexandria (22 km); Bucureşti-Urziceni (3 km), finalizat în anul 1938, cu o valoare de circa 3,3 miliarde lei.

O altă etapă (1936-1937) a vizat modernizarea a circa 210 km, pe direcţiile Turnu Severin-Orşova-Mehadia; Turtucaia-Silistra-Constanţa; Constanţa-Mangalia-Balcic;Tâncăbeşti-Periş şi porţiuni din drumurile Bucureşti-Oradea-frontieră; Bucureşti-Olteniţa şi Ploieşti-Buzău, realizaţi din Fondul special pentru modernizarea drumurilor naţionale, plată eşalonată pe patru ani.

Pentru anii 1937-1938 au fost angajate lucrări pentru 215 km, din creditul de 1 617 milioane

[19] *Ibidem*, cd. 527.
[20] Idem, Fond M.St.M. - Secretariatul C.S.A.Ţ., dosar nr. crt. 5/1935-1936, f. 31-32.
[21] *Ibidem*, f. 34.
[22] *Ibidem*, f. 35.
[23] *Ibidem*, dosar nr. crt. 7/1936, f. 1-2.
[24] *Ibidem*, f. 5.
[25] *Ibidem*.
[26] Ion Mihalache, *Drumurile în România*, în *Enciclopedia României*, coordonator Dimitrie Gusti, vol. IV, f.e., f.a., p. 32.

lei acordat de Ministerul Finanţelor în anul 1936. Au fost vizate arterele Ploieşti-Vălenii de Munte; Buzău-Râmnicu Sărat-Focşani; Bacău-Răcăciuni; Târgul Ocna-Slănic; Piatra Neamţ-Bicaz; Cobadin-Guzgun şi Cluj-Oradea.

Pentru anul 1938 a fost planificată modernizarea a 1 200 km, pe rutele Focşani-Bacău-Roman-Botoşani-Dorohoi-Cernăuţi-frontieră; Şuşiţa-Tecuci-Bârlad-Crasna-Huşi-Chişinău; Fundata-Piteşti-Râmnicu Vâlcea-Govora; Piteşti-Curtea de Argeş; Sebeş-Deva-Arad-Timişoara; Cluj-Dej-Hamleu şi Bazargic-Balcic, cu o finanţare de 800 milioane lei.

Direcţia Generală a Căilor Ferate Române avea angajate lucrări pentru reabilitarea drumului naţional Bucureşti-Alexandria-Turnu Măgurele.

Bilanţul perioadei ne relevă modernizarea a 2.500 km de drumuri naţionale.

Factorii politici au planificat construcţia de noi artere de circulaţie în zone deficitare din acest punct de vedere, respectiv în Basarabia, Maramureş şi în Munţii Apuseni[27], precum şi a unor poduri peste cele mai importante cursuri de apă şi refacerea unora provizorii[28]. Constantin C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu apreciau „ … are loc modernizarea, prin asfaltare sau betonare, a unor şosele şi, în primul rând, a arterei internaţionale Oradea-Cluj-Sibiu-Braşov-Bucureşti-Giurgiu“[29].

În dezvoltarea reţelei de drumuri pentru nevoile apărării naţionale au fost reunite eforturile mai multor ministere: Apărării Naţionale, de Interne, Lucrărilor Publice şi al Comunicaţiilor şi al Industriei şi Comerţului. În epocă se aprecia că în situaţia unui conflict pe teritoriul ţării trupele proprii s-ar fi putut deplasa cu uşurinţă, realizării planurilor elaborate de specialişti printr-o finanţare corespunzătoare. Deschiderea de noi drumuri, modernizarea celor existente prin ridicarea tonajului, realizarea unor lucrări de artă, standardizarea autovehiculelor au fost câteva din obiectivele urmărite în perioada analizată.

THE NOTION OF HOMELAND SUPERIOR DEFENSE COUNCIL REGARDING THE ROADS DEVELOPMENT IN INTERWAR PERIOD

Abstract

The Homeland Superior Defense Council, created in 1924, had in attention, also, the improvement of the national territory for defense. One of its action directions was to build a road net on the Great Romania territory with the purpose to satisfy the military needs. At this demarche worked the National Defense Ministry, Interior Ministry, Public Works and Communications Ministry, and also the Industry and Trade Ministry, which had the goal to open new roads, to modernize the ones which existed and to build works of art.

Keywords: roads net, finance, national defense, Homeland Superior Defense Council, interwar period

[27] Se vizau construirea a 220 km.

[28] Pe reţeaua de 109.000 km de drumuri publice existau 384.318 ml de poduri: poduri de lemn - 215.240 m; poduri mixte - 44.263 m; poduri de zidărie - 101.356 m şi poduri metalice - 23.459 m.

[29] Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Editura Albatros, f. l., f. a., p. 617.

CU 74 DE ANI ÎN URMĂ, ARMATA ÎŞI CONDUCEA REGINA PE ULTIMUL DRUM…

Cornelia GHINEA*

Regina Maria[1] s-a născut în Marea Britanie la 29 octombrie 1875 în Castelul Eastwel Park, fiind primul copil al Ducelui Alfred de Edinburgh şi al Ducesei Maria Alexandrovna, fiica ţarului Alexandru al II-lea.

La vârsta de 17 ani, în anul 1892 s-a căsătorit cu prinţul Ferdinand de Hohenzzolern, urmaşul desemnat de unchiul său Carol I la tronul României.

Cu începere din anul 1914, data la care soţul i-a succedat gloriosului fondator al dinastiei de Hohenzollern, Maria a trecut de la statutul de prinţesă moştenitoare la cel de Regină a României.

Această femeie fermecătoare cu personalitate puternică a jucat un rol deosebit de important în istoria României, pe care a îndrăgit-o şi a susţinut-o în toate împrejurările.

Cu spiritul său inteligent, intuitiv a reuşit să-l convingă pe regele Ferdinand în luarea deciziei de intrare în Război a României, în anul 1916 alături de Antantă.

În timpul primului război mondial s-a întrecut pe sine mergând pe front, îmbărbătând şi ajutând soldaţii români. A fost în tranşee printre combatanţi, în spitale şi în posturile sanitare printre răniţi şi bolnavi. N-a cunoscut frica de gloanţe sau bombe, nici teama de molimă.

În calitatea sa de Înaltă Patroană a Crucii Roşii, Regina Maria a instituit Ordinul „Crucea Regina Maria“ şi totodată a deschis o Şcoală specială de infirmiere de Crucea Roşie.

În cursurile de vară de la Vălenii de Munte organizate de istoricul Nicolae Iorga, Regina Maria afirma „Am venit în ţară foarte tânără şi am devenit una cu voi“.

Fermitatea, siguranţa de sine şi seriozitatea dovedită în acţiunile pe care le iniţia l-au determinat pe Carol în toamna anului 1897 să o numească comandant de onoare al unui regiment de cavalerie, Regimentul 4 Roşiori.

În anul 1930, această unitate militară, în urma deciziei lui Carol al doilea de înfiinţare a regimentelor de gardă, şi-a schimbat denumirea în Regimentul 4 de Gardă „Regina Maria“. Un rol deosebit de semnificativ şi de importanţă covârşitoare l-a avut Regina Maria în actul de înfăptuire a României Mari de la 1 Decembrie 1918.

Academicianul Dan Berindei cu probitatea sa profesională îi subliniază meritele. În procesul de convingere a celor patru mari puteri: Franţa, Anglia, Statele Unite ale Americii şi Italia, Regina Maria a avut un rol important, benefic, România fiind astfel acceptată cu noile ei hotare de către învingători.

La 15 octombrie 1922 în Catedrala ortodoxă de la Alba-Iulia a avut loc încoronarea Regelui şi Reginei, act ce trebuia să simbolizeze unirea tuturor românilor sub sceptrul aceluiaşi monarh de la Nistru la Tisa.

Această încoronare aşa după cum spunea Constantin Argetoianu a constituit punctul culminant al vieţii Reginei Maria a României în dorinţa de a deveni credibil ataşamentul său faţă de poporul român, Maria şi-a părăsit religia în anul 1926 şi s-a convertit la ortodoxie.

Moartea regelui Ferdinand în anul 1927, a fost un moment deosebit de greu al vieţii sale.

Zilele cernite ce le-a trăit în anii ce au urmat s-au datorat în cea mai mare parte primului său fiu ajuns rege, Carol al II-lea.

La 18 iulie 1938 inima Reginei Maria a încetat să mai bată. Conform dorinţelor sale, inima i-a fost scoasă din trup şi depusă la Capela Stella Maria de la Balcic, unde Regina avea un palat pe malul mării. În toamna anului 1940, când Cadrilaterul a fost cedat Bulgariei, caseta cu inima Reginei Maria a fost strămutată la Bran într-o criptă special amenajată în muntele Vămii Medievale, Muntele Turcu, până în 1968. De aducerea inimii reginei la Bran s-a ocupat prinţesa Ileana, moştenitoarea castelului Bran. Astăzi, într-o formă micşorată datorită timpului şi deschiderii casetei se păstrează la Muzeul Naţional de Istorie a României.

Trupul ei a fost înmormântat în incinta Mănăstirii Curtea de Argeş.

Vestea morţii ei a cutremurat întreaga ţară, dar cea care s-a implicat în organizarea funeraliilor

* Piteşti.

[1] Pentru realizarea articolului autoarea a studiat fondurile: Corpul 1 Armată, dosar nr. 2508 şi Divizia 3 Infanterie, dosar nr. 1191, depozitate la Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti.

şi onorurilor a fost armata care s-a simţit preţuită de Regina Maria şi la rându-i a preţuit-o.

Prin nota telefonică nr. 6545 din 19 iulie 1938 şeful de stat major al Corpului 1 de Armată, aducea la cunoştinţa unităţilor din subordine încetarea din viaţă a Măriei Sale Regina Maria şi se ordona tuturor cadrelor militare şi trupei să poarte doliu la braţul stâng până la noi ordine şi să arboreze drapelele îndoliate la regimente.

Comandantul Corpului 1 Armată, generalul Dumitru Popescu imediat a transmis la Sinaia, Majestăţii Sale Regelui Carol al II-lea o telegramă de condoleanţe: „Personal şi în numele ostaşilor Corpului 1 Armată încredinţăm pe Majestatea Voastră de nemărginita noastră durere pentru pierderea ireparabilă a Aceleia ce a fost Marea şi Buna Noastră Regină Maria, asigurându-vă de cel mai profund devotament.

La 22 iulie 1938, regele Carol adresează acestei mari unităţi cuvinte de mulţumire: „Mulţumesc Corpului 1 Armată pentru devotatele condoleanţe“.

Prin ordinul comandantului nr. 6596 din 26 iulie se cere ca textul telegramei să fie citit în toate unităţile militare.

În ziua de 24 iulie au avut loc funeraliile înmormântării Reginei Maria organizate de Corpul 1 Armată.

Diviziile 2, 3 şi 11 Infanterie au fost înştiinţate de misiunile ce le reveneau pe această linie.

Divizia 3 Infanterie trebuia să pregătească un batalion cu cornişti din Regimentul 4 Dorobanţi, un batalion cu muzică, cornişti şi drapel din Regimentul 30 Dorobanţi. Aceste batalioane se constituiau regimente sub comanda colonelului Georgescu Dumitru, comandantul Regimentului 4 Dorobanţi.

Un divizion cu drapel şi trompeţi trebuia să dea Regimentul 6 Artilerie.

Sub ordinele, comandantului Regimentului 1 Vânători se forma un nou regiment dintr-un batalion al regimentului şi un alt batalion dat de Divizia 2 Infanterie.

Regimentul 4 Dorobanţi avea misiunea de a da onorurile la sosirea trenului mortuar, iar Regimentul 1 Vânători cu o companie de muzică şi drapel era pregătit să dea onorurile la mănăstire.

La coborârea sicriului de pe tun Regimentul 6 Artilerie a tras 75 de lovituri de tun şi alte 75 de lovituri de tun la coborârea sicriului în mormânt.

Misiuni asemănătoare reveneau şi unităţilor militare aflate în subordinea diviziilor 2 şi 11 infanterie.

Comandantul Corpului 1 Armată s-a adresat şi prefecturilor judeţului Argeş şi Muscel, pentru a lua măsurile ce se impuneau la organizarea acestei ceremonii funerare.

În toate staţiile de cale ferată de pe teritoriul pe unde trecea trenul mortuar trebuiau aduse şi aşezate în ordine şcolile şi locuitorii din comunele apropiate, îmbrăcaţi în costume naţionale cu doliu, precum şi preoţii în odăjdii.

Şcolile şi societăţile din Curtea de Argeş şi din localităţile limitrofe, eventual şi din Piteşti trebuiau să fie orânduite pe trotuarul din dreapta de pe strada Negru-Vodă şi Bulevardul Carol I, astfel încât să fie ocupat întreg spaţiul dintre gară şi mănăstire.

Au mai participat pe lângă aceste unităţi militare un escadron din Regimentul 4 Roşiori, muzica Şcolii de Muzicanţi, o companie de pionieri din Regimentul 1 Pionieri şi o divizie de cavalerie din Regimentul 1 Călăraşi.

Comandant al procesiunii a fost desemnat generalul Theodor Ionescu însoţit de Statul Major al Diviziei 3 Infanterie.

În Gara Curtea de Argeş în momentul când vagonul mortuar a sosit, s-a intonat Imnul Regal, apoi s-au tras 75 de lovituri de tun. Când familia regală s-a depărtat la aproximativ 50 de metri, muzicile organizate au început să cânte marşul cavaleriei. Cortegiul a fost deschis de un escadron al Regimentului 4 Roşiori.

La intrarea în curtea Mănăstirii, muzica companiei de onoare a început să intoneze Imnul Regal, ce a încetat odată cu depunerea sicriului pe locul unde urma să se oficieze serviciul divin, cântând opri rugăciunea.

În momentul când sicriul a fost coborât în mormânt s-au tras 75 de lovituri de tun.

Ofiţerii şi trupa care au participat la această ceremonie tristă erau obligaţi să respecte onorurile şi o anumită ţinută.

Ofiţerii în poziţia de drepţi ţineau sabia în faţa corpului cu vârful în pământ. Braţele până la coate erau lipite „în mod nesilit“, în lungul corpului.

În momentul, când atelajul afetului a ajuns la înălţimea fiecărui ofiţer acesta apleca capul încet, aducând bărbia la maximum către piept.

Privirea trebuia să fie exact către pământ fără ca din curiozitate să se rotească ochiul şi fără a se lăsa impresia că se trage cu coada ochiului în altă parte.

În această poziţie au stat până ce Familia Regală s-a depărtat la 50 de m, când capul se readucea tot atât de încet în poziţia normală de drepţi.

Soldaţii fiecărei unităţi, în momentul când capul cortegiului ajungea în dreptul lor luau poziţia de drepţi, ţinând gura ţevii deasupra vârfului bocancului drept.

Trupa atât a companiilor de onoare cât şi a Detaşamentului General Marinescu au dat onorul prin aplicarea capului asemenea ofiţerilor.

După ce a luat sfârşit ceremonia înmormântării, Majestatea Sa Regele Carol al II-lea s-a înapoiat la gară escortat de un Escadron al Regimentului 4 Roşiori, muzicile, corpurile de onoare şi Detaşamentul General Marinescu care i-au dat onorurile regulamentare. În final s-a intonat Imnul Regal.

Documentele existente în arhivă, în legătură cu organizarea ceremoniei de înmormântare a Reginei Maria, atestă dragostea, admiraţia şi respectul pe care i l-a purtat armata, aceleia ce a fost Regina soldat, Regina infirmieră, Regina iubită, Regina mamă, Regina diplomat, Regina poet, Regina Maria, mama României Mari, REGINA TUTUROR ROMÂNILOR.

La moartea Reginei Maria, Nicolae Iorga i-a închinat rânduri memorabile strânse sub un titlu impresionant „Un suflet mare s-a dus“, „Vestea de mult aşteptată, dar totuşi de necrezut, a sosit. România s-a împuţinat cu tot ce-i aducea ca prestigiu, ca mândrie, ca inteligenţă şi voinţă, ca mari şi neuitate amintiri, femeia de însuşiri excepţionale, care cu greu se întâlnesc în istorie, Regina Maria.

Toată viaţa ei a fost o taină, de la frumuseţea anilor tineri la imperiala mândrie, unită totuşi cu atâta graţie, care i s-a păstrat până la sfârşit. Şi printr-o tainică pornire a sufletului care totdeauna a stat în legătură cu puterile ascunse ale lumii.

Ea cea chinuită acum de toate mizeriile legate de acest dureros corp al nostru, s-a cerut să isprăvească în aerul ţării pe care aşa de mult a iubit-o, fiindcă a înţeles-o atât de deplin şi de adânc. Despărţirea de Dânsa cu atât de îndurerată în carne şi în spirit, este cu neputinţă pentru poporul românesc. Plecată aiurea, Ea rămâne însă între noi. Rămâne ca o păstrătoare de suferinţă fără nume, cum au fost ale noastre în zile mângâiate de Dânsa, ca amintirea necontenită de crunte bătălii şi de sfinţite izbânzi, pe care credinţa Ei, cea tare peste orice inimă omenească, le-a dominat“ - 20 iulie 1938.

WITH SEVETY FOUR YEARS AGO, THE ARMY LED THE QUEEN ON THE LAST ROAD

Abstract

In the present article, the woman writer get in the attention of the reader the Queen Maria (born 29 October 1875 - 18 July 1938), a woman with a strong personality who played a distinctive prime role in the history of Romania.

ALIANŢELE POLITICO-MILITARE ALE ROMÂNIEI ÎN VÂLTOAREA ANILOR 1938-1940. SPULBERAREA ULTIMELOR ILUZII ALE SECURITĂŢII COLECTIVE

Colonel drd. Dan PRISĂCARU*

1. Contextul creării alianţelor şi evoluţii

Tratatele de pace de la Paris din anii 1919-1920 au stabilit noi raporturi de putere pe arena internaţională şi au confirmat schimbările politice şi teritoriale majore intervenite în Europa şi pe plan global după prima conflagraţie mondială. Acestea răspundeau într-o măsură mai mare decât în trecut principiului naţionalităţilor şi revendicărilor identitare ale popoarelor, însă echilibrul general de forţe era precar.

Situaţia geopolitică din Europa era acum diferită faţă de perioada antebelică. După retragerea S.U.A. din afacerile europene, Franţa şi Marea Britanie au rămas garantele sistemului wersaillez. Din start era însă observabil faptul că cele două mari puteri occidentale nu aveau forţa politică, militară şi economică şi nici instrumentele practice pentru a impune respectarea tratatelor de pace şi a sistemului de securitate proiectat.

Pentru România, situaţia geopolitică şi geostrategică era mult mai complicată după realizarea Marii Uniri decât înainte de război. Deşi în anul 1920 structura vecinătăţilor statului naţional român unitar s-a modificat, pericolele nu au dispărut. Dimpotrivă, trei dintre vecini - Rusia Sovietică (din 1922, U.R.S.S.), Ungaria şi Bulgaria - manifestau revendicări teritoriale la adresa României Întregite. Astfel, Rusia Sovietică nu a recunoscut actul de unire a Basarabiei cu România şi Tratatul din 28 octombrie 1920 de la Paris, care i-a dat consacrare internaţională şi a respins în mod sistematic propunerile şi iniţiativele României de a stabili relaţii de bună vecinătate între cele două ţări. La frontiera de vest, Ungaria, deşi a semnat Tratatul de la Trianon din 4 iunie 1940, va promova un revizionism agresiv la adresa statelor succesorale ale fostei monarhii austro-ungare, în cazul României fiind vizată Transilvania. La graniţa de sud, Bulgaria contesta apartenenţa la statul român a Dobrogei şi în special a Cadrilaterului. Ca urmare, într-un document al Marelui Stat Major român din 1924 se menţiona următoarele: „România întregită se găseşte într-o situaţie mai dificilă ca în trecut, căci frontierele sale sunt în întregime ameninţate de statele ce o înconjoară. Această ameninţare se datorează fie dorinţei de revanşă din partea Ungariei şi Bulgariei, care nu pot concepe deposedarea lor de unele teritorii ce le-au stăpânit, fie din cauza tendinţei de propagandă a regimului bolşevic, care vrea să-şi întindă influenţa cât mai la vest“[1].

Evaluând potenţialul de război al statelor vecine ostile României, Marele Stat Major aprecia că „cel mai periculos adversar pentru noi este Rusia. Ea poate acţiona singură, găsindu-se în situaţia de a duce o operaţiune cu propriile ei forţe, în vreme ce Ungaria şi Bulgaria nu pot acţiona decât în cadrul alianţelor, găsindu-se în stare de inferioritate faţă de România, chiar dacă ea n-ar beneficia de convenţiile ce are cu Iugoslavia şi Cehoslovacia“[2].

Existau două căi de acţiune: dezvoltarea potenţialului militar naţional şi crearea unui sistem de alianţe politico-militare care să asigure ţării un sprijin extern eficace pentru apărarea independenţei şi statu-quo-ului teritorial. Prima direcţie de acţiune a fost activată târziu, după anul 1935, când deja situaţia politică şi militară din Europa prefigura apropierea unui nou război. Consecinţele lipsei de viziune, întârzierilor şi cheltuirii nejudicioase a fondurilor alocate pentru creşterea capacităţii de apărare s-au văzut în vara anului 1940.

În schimb, factorii de decizie politici şi militari au mizat aproape până în ultima clipă pe cea de-a doua componentă, respectiv pactul Societăţii Naţiunilor, sistemul de securitate colectivă şi alianţele regionale, opţiune care se va dovedi contraproductivă şi lipsită de viziune strategică, îndeosebi după 7 martie 1936. În continuare, vor fi prezentate câteva aspecte referitoare la implicarea României în încheierea alianţelor regionale din centrul şi sud-estul Europei pentru a evidenţia contextul creării lor şi o posibilă explicaţie la întrebarea *„De ce statul român a mizat atât de mult pe aceste instrumente de sprijin extern, deşi evenimentele din a doua parte a deceniului patru al secolului XX au confirmat şubrezenia lor*“?

* Doctorand în cadrul Facultăţii de Istorie a Universităţii „Al. I. Cuza“ Iaşi.

[1] Arhivele Militare Române (în continuare se va cita A.M.R.), fond *Marele Stat Major, Secţia 3*, dosar nr. 406, f. 175.

[2] *Ibidem*, f. 178.

FOTO 1: Sediul Ministerului Afacerilor Străine al României în perioada interbelică (denumit şi Palatul Sturdza).

În anii 1920-1921, în contextul internaţional postversaillez se constituie în centrul şi sud-estul Europei primele entităţi defensive regionale: *Mica Înţelegere* - constituită din Cehoslovacia, Iugoslavia şi România - şi *alianţa româno-polonă*[3]. Create în conformitate cu pactul Societăţii Naţiunilor, noile grupări politice îşi propuneau să găsească în comun soluţii pentru apărarea graniţelor naţionale, contracararea revizionismului şi în acelaşi timp, stabilirea unui raport de egalitate în raport cu marile puteri[4].

La începutul anului 1920, devenise evident faptul că Franţa şi Anglia nu vor ţine cont de interesele statele mici şi mijlocii din centrul şi sud-estul Europei şi nici nu îşi vor îndeplini angajamentele asumate în timpul războiului[5]. Pe acest fond, ministrul de externe cehoslovac, Eduard Beneš i-a comunicat lui Al. Vaida-Voevod, preşedinte al Consiliului de Miniştri: „Avem la Paris o sarcină destul de grea pentru a ne putea apăra. Cred că interesele noastre sunt identice din acest punct de vedere şi avem datoria strictă de a ne ajuta reciproc“[6].

La scurt timp după acest mesaj, Boohumil Čermák, reprezentantul diplomatic al Cehoslovaciei la Bucureşti, îl informa pe Eduard Beneš că România este de acord cu o poziţie comună la Conferinţa de Pace. România intenţiona să realizeze o alianţă „între cele cinci state (Cehoslovacia, Regatul Sârbo-Croato-Sloven, România, Polonia, Grecia) care, de la Baltica la Marea Egee, despart Germania de Rusia (şi care - n.n.) poate să garanteze pacea răsăritului (Europei - n.n.) şi prin aceasta a lumii“[7]. Atragerea Greciei în proiectata alianţă avea ca scop crearea unui organism politico-militar capabil să preîntâmpine o eventuală acţiune comună sovieto-turco-bulgară. În această atmosferă complexă, la 14

---

[3] Referitor la cele două alianţe, din numeroasele lucrări apărute, menţionăm: Take Ionescu, *La Petite Entente*, Bucureşti, 1922; Eliza Campus, *Mica Înţelegere*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1968; Dumitru Tuţu, *Alianţele militare ale României 1921-1939*, în „Probleme de politică externă a României 1918-1940“, vol. II, Editura Militară, Bucureşti, 1977; Milan Vanku, *Mica Înţelegere şi politica externă a Iugoslaviei 1920-1938*, Editura Politică, Bucureşti, 1979; Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran, *Politica de apărare naţională a României în contextul european interbelic 1919-1939*, Editura Militară, Bucureşti, 1981; Mihai Retegan, *În balanţa forţelor. Alianţe militare româneşti interbelice*, Editura Semne, Bucureşti, 1997; Nicolae Dascălu, *Relaţii româno-polone în perioada interbelică (1919-1939)*; Editura Academiei Române, Bucureşti, 1991; Marian Popescu, *Relaţiile militare româno-polone în perioada interbelică (1918-1939)*, Bucureşti, Editura Sigma, 2001; Florin Anghel, *Construirea sistemului „Cordon Sanitaire“. Relaţii româno-polone. 1919-1926*, Editura Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2003; Daniel Hrenciuc, *România şi Polonia. 1918-1931. Relaţii politice, diplomatice şi militare*, prefaţă de Gheorghe Buzatu, Editura Septentrion, Rădăuţi, 2003; *Idem, România şi Polonia. 1932-1939. Relaţii politice şi diplomatice*, Editura Universităţii, Suceava, 2005; Nicolae Mareş, *Alianţa româno-polonă între destrămare şi solidaritate (1938-1939)*, Editura Biblioteca Bucureştilor, Bucureşti, 2010.

[4] Mihai Retegan, *În balanţa forţelor. Alianţe militare româneşti interbelice*, Editura Semne, Bucureşti, 1997, p. 29.

[5] Brătianu I. Gheorghe, *Acţiunea politică şi militară a României în lumina corespondenţei diplomatice a lui Ion Brătian*u, Bucureşti, 1939.

[6] *Reprezentanţele diplomatice ale României*, vol. II, 1911-1939, Bucureşti, 1971, p. 190, *apud* Mihai Retegan, *op.cit*., p. 29.

[7] Take Ionescu, *În chestiunea Banatului şi a politicii noastre externe. Programul Partidului Democrat*, Bucureşti, 1920, p. 5-6.

august 1920, la Belgrad, s-a semnat Convenţia de alianţă între Cehoslovacia şi Regatul Sârbo-Croato-Sloven. Prin acest document politic cele două state se angajau să-şi coordoneze acţiunile de apărare împotriva unui atac neprovocat din partea Ungariei, stat care tergiversa îndeplinirea obligaţiilor asumate prin semnarea Tratatului de la Trianon.

După semnarea la Belgrad a convenţiei de alianţă cu Regatul Sârbo-Croato-Sloven, Eduard Beneš a întreprins o călătorie în România, unde a conferit cu responsabilii politicii români şi, în primul rând, cu Take Ionescu[8]. Ministru de externe cehoslovac a declarat că pentru a se imprima consistenţă acţiunii demarate, este nevoie ca şi România să adere la proiectul iniţiat. Dacă această aderare nu s-a produs în anul 1920, motivul l-a reprezentat intenţia părţii române, în special a lui Take Ionescu, de a se crea o alianţă în cinci (România, Polonia, Cehoslovacia, Regatul Sârbo-Croato-Sloven, Grecia), demers agreat de reprezentanţii cehoslovaci. După o călătorie la Londra şi Paris unde a prezentat scopurile proiectatei grupări regionale, Take Ionescu s-a deplasat în Polonia cu intenţia de a rezolva pe cale amiabilă litigiile polono-cehe. Liderii polonezi nu renunţau la revendicările teritoriale faţă de statul cehoslovac (regiunea Teschen) şi în consecinţă au decis să nu adere la Mica Înţelegere, dar erau favorabili încheierii unei alianţe cu România pentru apărarea frontierelor lor răsăritene.

FOTO 2: Take Ionescu, artizanul Micii Înţelegeri şi a alianţei româno-polone, considerat în epocă „unul dintre cei mai de seamă creatori de pace în Europa".

Franţa urmărea cu atenţie raporturile româno-polone, fiind interesată de încheierea unei alianţe între cele două state, ca o contrapondere la colaborarea germano-rusă. În acest sens, în cursul întrevederii din decembrie 1920, dintre mareşalul Ferdinand Foch şi generalul român Alexandru Gorski, în care tema de bază a fost mobilizarea armatei române în cazul unui atac neprovocat, demnitarul militar francez a subliniat „necesitatea unei convenţii defensive cu Polonia"[9]. Drept urmare, în ianuarie 1920, o comisie militară poloneză condusă de generalul Stanislav Haller a sosit la Bucureşti în vederea stabilirii detaliilor unei colaborări militare. La sfârşitul aceleiaşi luni, generalul Dumitru Strătilescu a fost însărcinat cu întocmirea convenţiei militare[10].

La 3 martie 1921, se semnează la Bucureşti *Convenţia de alianţă defensivă între Polonia şi România*[11], precum şi *Convenţia militară* dintre cele două ţări. Esenţa defensivă a alianţei era definită în art. 1: „Polonia şi România se angajează să se ajute reciproc în cazul în care una din ele ar fi atacată, fără provocare din partea sa, la frontierele sale orientale actuale". Protocolul „A" prevedea că „nici una din cele două Părţi contractante nu va putea încheia vreo alianţă cu vreuna din Puterile Centrale fără consimţământul celeilalte părţi"[12]. Protocolul „B" avea inserată menţiunea că această convenţie „urmează să fie ţinută secretă atâta vreme cât tratatul de pace polono-sovietic nu va fi semnat" şi avea ca scop să prevină o nouă insistenţă din partea Franţei şi Angliei de a îndrepta cele două state împotriva vecinului de la Răsărit şi de a nu trezi suspiciuni la Moscova[13]. Protocolul „C" consemna necesitatea studierii mijloacelor prin care se va putea încheia Mica Înţelegere în cinci „astfel ca să-şi dea garanţii reciproce contra oricărei agresiuni şi să se întrajutoreze pentru menţinerea acestor tratate sau a unora dintre ele"[14].

Convenţia militară[15], parte integrantă a Convenţiei politice, semnate de şefii celor două State Majore, generalii Constantin Cristescu şi Tadeusz Rozwadowski, conţinea ansamblul de măsuri ce urmau a fi iniţiate în cazul în care teritoriile României şi Poloniei, separat sau concomitent, erau ţinta unei agresiuni din direcţia Est. În acest scop, pentru fiecare ţară în parte, în raport cu intensitatea

[8] Constantin Xeni, *Take Ionescu (1858-1922)*, Bucureşti, 1932, p. 465.
[9] Arhivele Naţionale Istorice Centrale (în continuare se va cita A.N.I.C.), fond *Polonia*, dosar nr. 4, f. 1, 6.
[10] *Idem*, *Microfilme*, rola P II. 1. 954, cadrele 384, 396-398.
[11] N. Daşcovici, *Interesele şi drepturile României în texte de drept internaţional public*, Iaşi, 1936, p. 409-410.
[12] Dumitru Tuţu, *Alianţele militare ale României 1921-1939*, în „Probleme de politică externă a României 1918-1940", vol. II, Editura Militară, Bucureşti, 1977, p. 112.
[13] *Ibidem*, p. 111.
[14] *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, Editura Militară, Bucureşti, 1989, p. 84.
[15] A.M.R., fond *5417*, dosar nr. 1/1921, f. 64-67.

agresiunii, era prevăzut numărul de structuri militare, respectiv 14 divizii de infanterie (de tip normal, pe patru regimente de infanterie şi două de artilerie) şi două divizii de cavalerie, care trebuiau să fie concentrate în 18-24 zile de la decretarea mobilizării generale. În legătură cu exercitarea comandamentului, a prevalat punctul de vedere românesc: fiecare armată acţiona sub comandament propriu; în cazul în care situaţia strategică impunea ca unităţi dintr-o armată să opereze în zona celeilalte, ele erau trecute sub ordinele acestui din urmă comandament. Legătura dintre cele două state majore era asigurată de organisme menite să uşureze contactul şi luarea deciziilor în comun[16].

După încheierea alianţei româno-polone, factorii de decizie politici şi militari români au acţionat cu perseverenţă pentru prelungirea acesteia în scopul de a găsi soluţii la o posibilă agresiune sovietică.

La 26 martie 1926, s-a încheiat Tratatul cu Polonia prin care cele două state se angajau să se sprijine reciproc şi să asigure integritatea teritorială şi independenţa politică a celor două ţări împotriva oricărei agresiuni externe. Se înlocuia astfel tratatul de alianţă din 1921 cu unul de garanţii generale, al cărui conţinut se înscria în spiritul Pactului Societăţii Naţiunilor. Tot la 26 martie 1926 a fost semnat şi *Aranjamentul tehnic* între cele două State Majore, care, deşi prevedea explicit extinderea *erga omnes* a alianţei, în afara unor probleme tehnice (tranzitul materialelor de război, dezvoltarea reţelei de transmisiuni, schimbul de armament, dezvoltarea industriei de apărare) nu a fost materializat ulterior în ipoteze şi planuri operative[17].

FOTO 3: Mareşalul Poloniei, Józef Pilsudski (*al treilea de la stânga la dreapta*) la Castelul Peleş, înconjurat de familia regală română. Primul din dreapta, Aleksander Skrzyński, ministru plenipotenţiar al Poloniei la Bucureşti. (*Sursa:*** Nicolae Mareş, *Alianţa româno-polonă între destrămare şi solidaritate (1938-1939)*, Editura Biblioteca Bucureştilor, Bucureşti, 2010, p. 24**).**

La 15 ianuarie 1931, la Geneva, miniştrii de Externe ai României şi Poloniei au semnat prelungirea pe încă cinci ani a tratatului politic româno-polon. Într-un raport al ministrului român la Varşovia, se transmitea la Bucureşti opinia cercurilor conducătoare poloneze, conform căreia: „Românii nu merg totdeauna mână în mână cu ei (polonezii - n.n.), se inspiră prea mult din sugestiile aliaţilor şi în special ale Franţei, insuficient cunoscătoare a problemei ruseşti". „În colaborarea militară - se menţiona în raport - polonii sunt stânjeniţi prin tărăgănări ale diferitelor soluţii propuse şi acceptate; ei zic (polonezii - n.n.) că la noi chestiunile se rezolvă teoretic, iar soluţiile practice vin tardiv sau niciodată". În finalul mesajului, diplomatul român concluziona: „[…] la Varşovia există sentimentul că nu am înţeles încă (românii - n.n.) nici pericolul care ne ameninţă, nici importanţa alianţei"[18].

După un curs ascendent al relaţiilor politico-militare dintre cele două ţări, în perioada 1932-1936, asistăm la o stagnare a acestora, vizita şefului Marelui Stat Major polonez, generalul

[16] Mihai Retegan, *op.cit*., p. 32.
[17] Ioan Scurtu (coord.), *Istoria românilor*. *România Întregită (1918-1940)*, vol. VIII, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, p. 435-436.
[18] A.N.I.C., fond *Casa Regală*, dosar nr. 152/1933, f. 2.

Gasirowski, la Bucureşti din iunie 1932, precum şi participarea unei delegaţii polone la manevrele regale din 1934 nefiind de o importanţă deosebită. Răcirea relaţiilor dintre cele două ţări a fost accentuată de semnarea, la 26 ianuarie 1934, a *Tratatului de neagresiune germano-polon*, prin care Polonia se considera la adăpostul unei agresiuni din vest, cât şi de politica lui Nicolae Titulescu, orientată spre normalizarea relaţiilor cu U.R.S.S., neagreată de autorităţile de la Varşovia[19].

Unele articole apărute în acea perioadă în presa poloneză, română şi germană, dar şi din alte ţări, au tensionat şi mai mult relaţiile între Bucureşti şi Varşovia, exemplele următoare fiind edificatoare în acest sens. Astfel, ziarul „*Czas*“, care apărea la Varşovia, ţinea să atragă atenţia în ediţia din 5 august 1935 că „[…] raporturile dintre Polonia şi România au suferit în cursul ultimului an. Este un fapt care trebuie privit în faţă de către toţi aceia care sunt interesaţi în menţinerea şi consolidarea raporturilor româno-polone […] Putem vorbi relativ la această chestiune cu atât mai sincer, cu cât în cursul celor 15 ani de alianţă polono-română, nu Polonia a fost aceea care a profitat mai mult de binefacerile acestei alianţe“[20].

FOTO 4: Mareşalul Poloniei, Józef Pilsudski, după primirea lui Nicolae Titulescu, la 9 octombrie 1933. Alături de mareşalul polonez, ministrul de externe, Józef Beck şi ministrul României la Varşovia, Victor Cădere. (*Sursa:* Nicolae Mareş, *op.cit.*, p. 34.).

La rândul său, ziarul „*Berliner Tageblatt*“, în numărul din 20 septembrie 1935, după semnalarea faptului că raporturile dintre România şi Polonia s-au înăsprit şi că relaţiile prieteneşti au luat o întorsătură neaşteptată, menţionează următoarele: „Înrăutăţirea legăturilor dintre Bucureşti şi Varşovia s-a accentuat în ultimul timp din cauză că dl. Titulescu ar fi pus în loc tot felul de intrigi pentru a împiedica alegerea Poloniei în Consiliul Societăţii Naţiunilor, ajutat fiind în acţiunea sa şi de dl. Beneš. Un prim şi serios motiv în calea bunelor relaţii dintre România şi Polonia a fost proiectul de acord între Bucureşti şi Moscova. Se ştie că dl. Titulescu îşi dă astăzi toată osteneala pentru ca legătura dintre Uniunea Sovietică şi România să-i fie cât mai utilă“[21].

Ziarul „*Dimineaţa*“ din 13 octombrie 1935, după prezentarea istoricului relaţiilor româno-polone din perioada interbelică inserează poziţia lui Nicolae Iorga, expusă de acesta în articolul „*Încercuirea României*“, publicat în „*Neamul Românesc*“: „Ceea ce se face acum de buna noastră aliată Polonia, căzută pe mâna d-lui Beck, nu e altceva decât încercuirea României. De mult se pregătise strânsa legătură dintre Polonia şi Ungaria […]. A urmat peţirea Germaniei hitleriste […]. pentru a câştiga pe bulgari s-au făcut toate sforţările, întrebuinţându-se cultura slavă şi glorificând la Varna sacrificiul comun când nu mai exista o Bulgarie pentru creştinătate […]. La toate hotarele sale

[19] Marian Popescu, *Alianţa politică şi militară româno-polonă în perioada interbelică*, în „Omagiu istoricului Gheorghe Buzatu“, coordonator Horia Dumitrescu, Muzeul Vrancei, Editura EMPRO, Focşani, 1999, p. 437.
[20] A.M.R., dosar nr. 1362, f. 66-68.
[21] *Ibidem*, f. 71.

România va avea astfel un dușman […]. Fără a scădea nimica din sentimentele noastre față de poporul polon, nu vom ierta d-lui Beck încercuirea României“[22]. Şi exemplele de acest gen sunt numeroase. În aceste condiţii, reprezentantul diplomatic polonez acreditat la Bucureşti a încercat să dezmintă zvonurile vehiculate în legătura cu situaţia alianţei dintre cele două ţări şi să demonstreze permanenta gravitate a pericolului rusesc[23]. Alianţa cu Polonia nu a cunoscut o redresare nici după înlăturarea lui Nicolae Titulescu de la conducerea Ministerului de Externe. Deşi România nu a mai reluat problema încheierii unui pact mutual cu Uniunea Sovietică, faţă de care Polonia îşi exprimase dezacordul, ducând o adevărată campanie împotriva lui N. Titulescu, Varşovia manifesta în schimb o tot mai evidentă tendinţă de apropiere de Germania, stat perceput la Bucureşti ca principala putere revizionistă. În noiembrie 1936, ministrul de Externe Victor Antonescu s-a deplasat la Varşovia pentru a obţine sprijinul Poloniei în cazul unui atac neprovocat din partea Ungariei. Józef Beck a refuzat solicitarea României susţinând că prevederile art. 1 din Tratatul semnat în 1926 şi prelungit în 1931 sunt aplicabile numai în cazul unei agresiuni sovietice[24].

Eşecul misiunii lui Victor Antonescu a afectat şi activitatea delegaţiei Marelui Stat Major român, care s-a desfăşurat la Varşovia, în decembrie 1936. Partea română dorea să angajeze tratative privind operaţiile militare ce vor fi desfăşurate împotriva inamicului, organizarea comandamentului unic în zona de joncţiune, însă delegaţia poloneză a evitat implicarea în astfel de discuţii. Oficialii militari polonezi îşi motivau refuzul afirmând că evoluţia rapidă a situaţiei internaţionale nu poate fi prevăzută în planuri operative nici chiar pe termen mediu, deoarece există riscul ca evenimentele să aibă alt curs decât cel anticipat[25].

Din această cauză, cele două delegaţii militare se vor pune de acord doar asupra unor detalii tehnice, iar ca probleme mai importante rezolvate au fost tranzitul feroviar şi aerian şi cuantumul forţelor destinate acţiunii comune. S-a convenit ca Polonia şi România să repartizeze fiecare pentru Frontul de Est 17 divizii de infanterie, două divizii de cavalerie şi 20 escadrile de aviaţie[26]. Din acest punct de vedere se reconfirmau doar prevederile Aranjamentului tehnic din iunie 1931.

În anul 1937 s-au întreprins noi demersuri de înlăturare a asperităţilor ce continuau să influenţeze colaborarea politică şi militară dintre cele două state. Între 22-25 aprilie 1937, a avut loc vizita la Bucureşti a ministrului de Externe polon, colonelul Józef Beck.

FOTO 5: Hitler şi Beck în 1937. (*Sursa:* Nicolae Mareş, *op.cit.* p. 57).

Demnitarul polonez a avut întrevederi cu omologul său român, Victor Antonescu şi a fost primit de două ori în audienţă de regele Carol al II-lea, deşi cea de-a doua întrevedere cu suveranul român nu era prevăzută în programul vizitei. De asemenea, a avut convorbiri cu premierul Gheorghe Tătărăscu şi cu numeroşi oameni politici, printre care Ion Mihalache, Gheorghe Brătianu, Octavian

[22] *Ibidem*, f. 112.
[23] *Ibidem*, f. 118-120.
[24] Nicolae Dascălu, *Relaţii româno-polone…*, p. 52.
[25] A.M.R., fond Marele Stat Major, Secţia 3, dosar nr. 1496, f. 24-27, 32-33.
[26] *Idem*, dosar nr. 1380, f. 14.

Goga şi alţii. Şi cu acest prilej s-au manifestat divergenţe privind atitudinea celor două guverne faţă de sistemul de alianţe din care făceau parte şi, în funcţie de acesta, de optimizarea funcţionării relaţiilor politico-militare româno-polone. Demersurile guvernului român de a obţine angajamentul Poloniei referitor la garantarea frontierei României cu Ungaria, chiar şi fără ratificarea Tratatului de la Trianon, au rămas fără rezultat[27]. De asemenea, guvernul de la Bucureşti, spre deosebire de cel de la Varşovia, manifesta prudenţă astfel încât alianţa româno-polonă să nu creeze o stare de tensiune cu U.R.S.S., în contextul în care România restabilise relaţiile diplomatice cu Uniunea Sovietică în iunie 1934.

Nici în cursul întâlnirilor din anul 1938 relaţiile româno-polone nu vor înregistra vreun progres semnificativ. O explicaţie pentru maniera Varşoviei de abordare a alianţei cu România o găsim în poziţia geostrategică a Poloniei, învecinată cu două mari puteri revizioniste - Germania şi Uniunea Sovietică. Un alt factor care a determinat involuţia relaţiilor politico-militare româno-polone a fost atitudinea factorilor de conducere de la Varşovia, care, după încheierea *Pactului Hitler-Pilsudski*[28] poate chiar credeau afirmaţiile abile şi măgulitoare din presa germană, conform cărora „Polonia trebuie considerată o Mare Putere“[29].

FOTO 6: Ministrul de Externe Grigore Gafencu (*mijloc*) în cursul vizitei din Polonia, între 4-6 martie 1939, împreună cu mareşalul Rydz-Śmigly (*al doilea din stânga*), Józef Beck, ministrul de externe polonez şi Roger Raczyński, ambasadorul Poloniei la Bucureşti (*ambii în stânga ministrului român*). Primul din stânga, Richard Fransovici, ministrul României la Varşovia (*Sursa:* Nicolae Mareş, *op.cit.*, p. 127).

---

[27] Dumitru Tuţu, *op.cit.*, p. 144.

[28] Semnarea la Berlin, la 26 ianuarie 1934, a *Tratatului de neagresiune germano-polonez* a confirmat detaşarea Varşoviei de influenţa Parisului şi a determinat o importantă fisură în sistemul de alianţe din Europa Centrală, amplificată în favoarea Germaniei (Jacques Madaule, *Istoria Franţei*, Bucureşti, vol. II, Editura Politică, 1968, p. 176). Pactul germano-polonez reprezenta punctul culminant pentru diplomaţia poloneză, deoarece după anii '30, Polonia s-a erijat în postura periculoasă de mare putere regională în spaţiul Europei Centrale şi Orientale. Louis Barthou, şeful diplomaţiei franceze, aprecia cu obiectivitate, faptul că, atât Józef Pilsudski cât şi Józef Beck au văzut în acest tratat (germano-polonez) „simbolul independenţei unei foarte mari puteri. Ei (polonezii - n.n.) - nota şeful diplomaţiei franceze - consideră că schimbarea de front germană a fost cauzată de propria lor forţă“ (Daniel Hrenciuc, *România şi Polonia 1932-1939…*, p. 38-39). Opoziţia poloneză a criticat, în limitele permise de regimul de autoritate a lui Józef Pilsudski, pactul încheiat cu Germania, pe care l-a considerat „un periculos joc diplomatic“ (Grigore Gafencu, *Ultimele zile ale Europei*, Editura Militară, Bucureşti, 1992, p. 40). Majoritatea istoricilor care au analizat fenomenul evoluţiei regimului politic sanatist în contextul orientărilor diplomatice coordonate de către Józef Pilsudski şi transpuse în practică de colonelul Józef Beck, sunt de acord cu faptul că *politica de basculă* dusă de şeful diplomaţiei poloneze a culminat cu tragedia Poloniei din 1939 (Adrian Grecu, *De la ideea războiului preventiv la tratatul de neagresiune. Aspecte ale relaţiilor polono-germane la începutul anilor '30*, în „Revista istorică“, Bucureşti, Tom VIII, nr. 7-8, 1997, p. 544).

[29] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare se va cita AM.A.E.), fond *71/Polonia. Relaţii cu Franţa 1922-1934*, vol. 28, f. 246. Raport nr. 1865, 26 aprilie 1934, Legaţia României din Varşovia, Victor Cădere către Ministerul Afacerilor Străine.

Comparativ cu perioada 1920-1921, conducerea statului polonez din anii 1937-1938 avea o mentalitate modificată spectaculos. Liderii politici şi militari de la Varşovia apreciau că Polonia desfăşoară *„o politică mare“*, iar revendicarea teritorială pe seama Cehoslovaciei, un aliat de bază al României, era considerată un fapt normal.

Evenimentele din toamna anului 1938 şi primăvara anului 1939 au determinat desfăşurarea unor consultări politico-militare între Varşovia şi Bucureşti, fără a se ajunge însă la un acord în privinţa clauzei *erga omnes*.

În atmosfera încordată a anului 1939, ultima conferinţă bilaterală a statelor majore român şi polonez, prevăzută a avea loc la Bucureşti în perioada 15 mai - 15 iunie 1939, a fost anulată.

Agresiunea Germania asupra Poloniei la 1 septembrie 1939, urmată de cea sovietică, la 17 septembrie 1939, a dus la dispariţia statului polonez. România nu a intrat în război de partea Poloniei, deoarece convenţia militară nu obliga statul român să intervină în cazul unei agresiuni germane. Situaţia geopolitică a României în septembrie 1939 era însă deosebit de precară, fapt recunoscut şi de către unii istorici polonezi[30]. Cu toate acestea, la 15 septembrie 1939, când la frontierele României ajunseseră coloane de refugiaţi polonezi şi se cunoştea faptul că guvernul român a permis tranzitul de armament din Occident către Polonia, ministrul de Externe Grigore Gafencu transmitea misiunilor diplomatice româneşti de la Paris, Londra, Berlin şi Roma că „respectarea strictă a regulilor neutralităţii ne îngăduie să dăm Poloniei toate ajutoarele dictate de omenie şi de prietenie, fără a comite imprudenţe inutile […]“[31]. Era o nouă dovadă a solidarităţii şi spiritului de întrajutorare a României faţă de soarta unui aliat aflat într-o situaţie limită.

În ceea ce priveşte *Mica Înţelegere*, după semnarea Convenţiei cu Polonia la 3 martie 1921, are loc parafarea, la 22 aprilie 1921, a *Convenţiei de alianţă defensivă între Regatul României şi Republica Cehoslovacă.* Acţiunea a fost urgentată, între altele, de tentativa de instaurare pe tronul Ungariei a lui Carol de Habsburg, în martie 1921. La 7 iunie 1921, Take Ionescu şi Nikola Pasić, au semnat la Belgrad, *Convenţia de alianţă defensivă între Regatul României şi Regatul Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor*. Pornind de la situaţia politico-geografică a celor două ţări, Convenţia din iunie 1921 avea în vedere întărirea statu-quo-ului acestora la flancurile de est şi sud: „În caz de atac neprovocat al Ungariei sau Bulgariei sau a celor două deodată contra uneia din Înaltele Părţi Contractante în scopul de a lovi ordinea stabilită prin Tratatul de pace de la Trianon sau prin cel de la Neuilly-sur-Seine, cealaltă parte se angajează să participe la apărarea Părţii atacate într-o manieră ce va fi stabilită printr-un aranjament menţionat în articolul 2 al prezentei Convenţii“[32]. Reţine atenţia protocolul „B“, parte integrantă a Convenţiei, care prin prevederile sale demonstrează că se intenţiona ca tratatul româno-iugoslav din 1921 să fie aplicat împotriva oricărui agresor, din orice punct cardinal ar fi venit el. La 23 ianuarie 1922, generalii Constantin Cristescu şi Nikola Pasić, au semnat, la Belgrad, *Convenţia militară între Regatul României şi Regatul Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor*[33], care prevedeau, printre altele, patru variante de acţiune[34]. Take Ionescu, unul din iniţiatorii Micii Înţelegeri,

---

[30] În cadrul Colocviului de istorie pe problematica celui de-al Doilea Război Mondial, care a avut loc la Budapesta, în octombrie 1966, istoricul polonez Henrik Batowski a afirmat în cadrul comunicării *Les Etats danubiens et balkaniques et la guerre polono-allemnade en septembre 1939* (p. 2, 7) că situaţia României după 1 septembrie 1939 se complicase foarte mult din cauza „ţelurilor revizioniste a aproape tuturor vecinilor săi“, motiv pentru care statul român a adoptat „o neutralitate binevoitoare faţă de Polonia“, *apud* Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran, *Politica de apărare naţională a României…*, p. 216.

[31] A.M.A.E., fond 71/*Polonia*, dosar nr. 75, f. 20. În situaţia tragică în care se afla Polonia după agresiunea germano-sovietică din septembrie 1939, România a adăpostit aproximativ 60.000 de militari şi 40.000 de refugiaţi civili polonezi şi a contribuit la salvarea unor valori materiale importante. Cu ajutorul autorităţilor române, marea majoritate a membrilor guvernului Poloniei, a militarilor şi civililor polonezi au părăsit teritoriul României până la începutul anului 1941. Circa 3000 de refugiaţi civili au rămas în România până la terminarea războiului. De asemenea, prin România au trecut 1261 lăzi cu 82.403 kg aur din tezaurul Băncii Poloniei, transportate în Occident cu nava românească „Suceava“. Un număr de 51 de casete, totalizând 3057,450 kg aur au fost depozitate la Banca Naţională a României şi au fost predate Băncii Poloniei la 17 septembrie 1947 (Aron Petric, Gheorghe Unc, *Tezaurul Băncii Poloniei străbate România*, în „Magazin istoric“ nr. 7-8/iulie-august 1968).

[32] A.N.I.C., fond *Casa Regală*, dosar nr. 109/1929, f. 67-70.

[33] Milan Vanku, *Mica Înţelegere şi politica externă a Iugoslaviei. 1920-1938*, Bucureşti, Editura Politică, p. 24.

[34] A.M.R., fond *Marele Stat Major*, dosar nr. 24/1921, f. 502-505. Prima variantă de acţiune pornea de la premisa agresiunii Ungariei împotriva uneia din cele două Părţi contractante. Statul neatacat, la cererea guvernului, ţării supuse agresiunii, decreta mobilizarea în termen de 48 de ore şi îşi concentra forţele astfel ca în 20 de zile să se poată alătura aliatului atacat. Cuantumul minim al forţelor de intervenţie era fixat la şase divizii de infanterie şi o divizie de cavalerie (72 de batalioane, 90 baterii, 24 escadroane) şi 30 avioane. Zona de concentrare pentru armata română era Arad, iar pentru forţele iugoslave, regiunea dintre Dunăre şi Tisa. A doua variantă avea în vedere un atac al Bulgariei. Detaliile tehnice de acordare a ajutorului erau identice cu primul caz. Zona de concentrare a armatei române era delimitată de râurile Olt şi Jiu, iar armata iugoslavă se deplasa pe direcţia Niš-Pirot. În a treia variantă posibilă, atac combinat din partea ambelor state revizioniste (Ungaria şi

aprecia: „Toate aceste tratate (încheiate între Cehoslovacia, România şi Iugoslavia - n.n.) au un caracter hotărât defensiv. Mica Înţelegere este esenţialmente o operă de pace“[35].

Primul deceniu după „Marele Război“ din anii 1914-1918 a reprezentat ceea ce unii istorici şi politicieni au numit *belle époque*. A existat o „euforie a păcii“[36], o convingere că pacea s-a aşezat în Europa pentru multă vreme. Din această stare de optimism exagerat s-a ieşit în urma şocului crizei economice din anii 1929-1933, care a acutizat contradicţiile şi rivalităţile latente, atât pe plan intern, cât şi internaţional. Balanţa raportului de forţe a început să se încline tot mai mult în favoarea puterilor revizioniste şi revanşarde, care, profitând de disensiunile dintre democraţiile occidentale, au trecut la încălcarea făţişă a tratatelor de pace, în special a acelora privind dezarmarea[37].

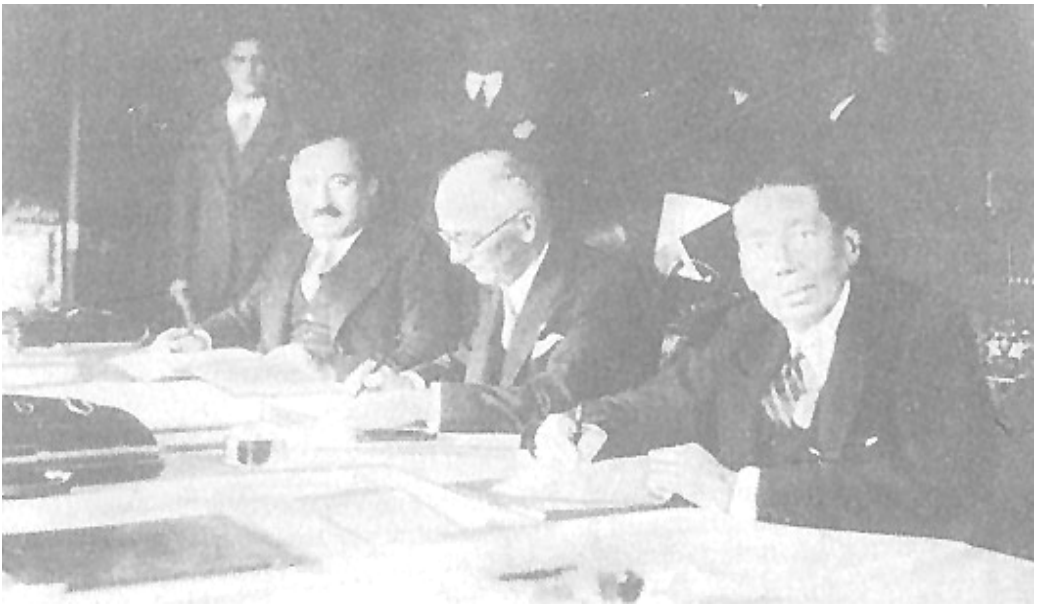

FOTO 7: Nicolae Titulescu, Eduard Beneš şi Bogoljub Jeftić, miniştrii de externe ai Micii Înţelegeri
(*Sursa: România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, Editura Militară, Bucureşti, 1989, Planşa 5).

Într-un raport confidenţial din 3 septembrie 1932, ministrul României la Berlin, Nicolae Petrescu-Comnen atrăgea atenţia că „Germania şi-a sporit în ultimii ani, în mod constant, bugetul mărturisit al armatei sale regulate“ şi că ea posedă un potenţial de război enorm care a fost dezvoltat în mod considerabil. Diplomatul român informa că Germania executa la frontierele sale, mai ales la cele estice, „lucrări de fortificaţie de o deosebită importanţă“ şi avea organizată deja, în afara frontierelor sale, în special pe teritoriul Uniunii Sovietice şi al ţărilor nordice, „o adevărată industrie de material de război, arme, muniţii, aeroplane, gaze toxice etc.“. Monitorizând cu atenţie evoluţia din ultimii ani a relaţiilor Germaniei cu vecinii săi, N. Petrescu-Comnen aprecia că aceste relaţii „par a se apropia de o criză“ şi avertiza guvernul de la Bucureşti asupra sporirii vigilenţei faţă de situaţia creată. „Politica germană - arăta ministrul român la Berlin - urmează deci a fi observată cu o atenţie de fiecare clipă, iar necesitatea menţinerii frontului unic al vechilor aliaţi din marele război, apare ca o garanţie serioasă împotriva unei noi catastrofe“[38].

Având sprijinul Italiei, Ungaria şi Bulgaria au urmat consecvent exemplul Germaniei, trecând la măsuri de reorganizare a armatei, deşi tratatele de pace le interziceau acest lucru. La rândul ei,

---

Bulgaria), statul neatacat urma să decreteze mobilizarea generală şi să atace cu grosul forţelor sale agresorul stabilit din timp de cele două comandamente supreme. Delegaţiile militare ale celor două state au luat în calcul şi varianta ca Părţile contractante să fie atacate concomitent de ambele state, considerate ca factori potenţiali de conflict. Similar Convenţiei militare dintre România şi Cehoslovacia şi aceasta preciza modalităţile de schimburi materiale şi aprovizionare, precum şi tranzitul materialelor de război în aceleaşi condiţii politice şi militare.

[35] Take Ionescu, *Mica Înţelegere*, Bucureşti, 1921, p. 2.

[36] În acest registru pot fi incluse o serie de acorduri, tratate şi convenţii precum: Pactul de garanţii renan (decembrie 1925); Pactul Briand-Kelogg (august 1928); Protocolul de la Moscova (februarie 1929); Convenţia de definire a agresiunii (iulie 1933).

[37] Ioan Scurtu (coord.), *Istoria românilor*…, vol. VIII, p. 463.

[38] A.N.I.C., fond *Casa Regală*, dosar nr. 125/1932, f. 4-8.

Uniunea Sovietică depunea eforturi sporite pentru înarmare. Astfel, experţii militari din Polonia şi România evaluau efectivele Armatei Roşii de la sfârşitul anilor '20 erau de aproximativ 650.000 de oameni, dintre care 50.000 de ofiţeri şi 120.000 de subofiţeri şi trupă[39].

Deteriorarea situaţiei internaţionale - eşuarea Conferinţei dezarmării, recrudescenţa manifestărilor revizioniste şi revanşarde, instalarea la putere a nazismului în Germania - necesita reorganizarea Micii Înţelegeri şi punerea de acord a instrumentelor politice şi diplomatice cu noile realităţi europene. Ca urmare, în urma tratativelor desfăşurate la Sinaia, în zilele de 15-16 februarie 1933, de către miniştrii de Externe cehoslovac, iugoslav şi român a fost semnat *Pactul de reorganizare a Micii Înţelegeri*[40]. Pactul prevedea crearea unor instituţii permanente, care aveau să ridice alianţa la un stadiu superior: *Consiliul Permanent*, ca organ director al politicii comune, *Consiliul Economic* pentru coordonarea progresivă a intereselor comune ale aliaţilor; un *Secretariat al Consiliului Permanent*. Prin Pactul de reorganizare a Micii Înţelegeri, iniţiatorii sperau să obţină o întărire a spiritului Societăţii Naţiunilor, în condiţiile în care acesta „dădea semne de oboseală". De asemenea, pactul era un răspuns al României, Cehoslovaciei şi Iugoslaviei la provocările de securitate apărute în Europa Centrală şi de Sud-Est şi o încercare de evitare a politicii faptului împlinit asupra celor trei state.

FOTO 8: Consiliul Permanent al Micii Înţelegeri, Praga, 29 mai - 01 iunie 1933.
Nicolae Titulescu, Eduard Beneš, Bogoljub Jevtić.

Modificările intervenite în funcţionarea Micii Înţelegeri au fost receptate cu un interes sporit la Berlin, unde se aprecia, în martie 1933, că „alianţa a câştigat prin noul pact în coeziune internă şi externă şi şi-a consolidat mult puterea de şoc faţă de statele învecinate"[41]. Reorganizarea Micii Înţelegeri a făcut ca această alianţă regională defensivă să se manifeste mai dinamic pe arena internaţională. Cea dintâi conferinţă a şefilor Marilor State Majore după semnarea Pactului de reorganizare a avut loc la Bucureşti, la 25 martie 1934, prilej cu care s-a analizat posibilitatea ca alianţa să poată avea şi un caracter ofensiv.

Pe timpul conferinţei, generalul Ion Antonescu, şeful Marelui Stat Major român, a susţinut realizarea unui acord politic ataşat celor existente, care „să poată permite - în cazul unui conflict generalizat - de a declanşa ofensiva imediată a armatelor aliate împotriva Ungariei"[42]. Se intenţiona astfel impunerea propriei voinţe în faţa inamicului, principiu fundamental în arta militară şi o condiţie

[39] A.M.R., *Microfilme*, rola P. II 1.959, cadrul 426.
[40] A.N.I.C., fond *Casa Regală*, Carol al II-lea, dosar nr. 70/1933, f. 1-5.
[41] *Idem*, Arhiva Istorică, fond XIV, dosar nr. 2526, f. 27.
[42] A.M.R., fond *Marele Stat Major*, dosar nr. 5/1934, f. 89-106.

esenţială pentru obţinerea victoriei decisive pe câmpul de luptă. Această propunere a conducerii militare române avea să determine reacţii neaşteptate tocmai de la cei consideraţi aliaţi. Astfel, Louis Barthou, ministrul de Externe al Franţei, a reacţionat afirmând: „Nu este nevoie să mai remarcăm că în cazul unei atare iniţiative (al atacului preventiv - n.n.) ţările Micii Înţelegeri s-ar putea situa pe o poziţie total diferită de cea în care tratatele noastre prevăd că le-am acorda asistenţa. Asistenţa noastră nu va fi acordată ţărilor semnatare decât în cazul când ar fi atacate fără o provocare din partea lor“[43].

Din nefericire, în cursul conferinţelor următoare se va abandona şi varianta „U.R.S.S. - inamicul cel mai periculos“, aceasta fiind cel mai adesea trecută în tabăra „neutrilor“ sau chiar a statelor favorabile menţinerii frontierelor. *„Diplomaţia de suprafaţă“* a Moscovei producea efectul scontat[44]. Eroarea de apreciere va fi plătită scump de Cehoslovacia la 30 septembrie 1938, de Polonia la 17 septembrie 1939, iar de România la 26-27 iunie 1940.

Cea de-a treia alianţă regională în care factorii de conducere politici şi militari de la Bucureşti au investit încredere şi speranţă că va putea apăra statu-quo-ul teritorial a fost *Înţelegerea Balcanică*[45], al cărui pact de constituire[46] s-a semnat la Atena, la 9 februarie 1934, de către miniştrii de Externe ai Greciei, Iugoslaviei, României şi Turciei.

FOTO 9: Semnatarii pactului Înţelegerii Balcanice: D. Maximos, T. Rüstü Aras, N. Titulescu, B. Jeftić
(*Sursa: România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, Planşa 6).

[43] Jean Nouzille, *Aspectul militar al relaţiilor franco-române intre 1919-1939*, în „Revista română de studii internaţionale“, 1992, nr. 3-4, p. 202.
[44] Ioan Scurtu (coord.), *op.cit*., p. 487.
[45] Eliza Campus, *Înţelegerea Balcanică*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1972; Cristian Popişteanu, *Înţelegerea Balcanică. Momente şi semnificaţii*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1977; Alexandru Oşca, Gheorghe Nicolescu, *Tratate, convenţii militare şi protocoale secrete (1934-1939)*, Editura Vlasie, Piteşti, 1994; Alexandru Oşca, *Managementul crizelor regionale. Modelul balcanic interbelic*, Editura Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I“, Bucureşti, 2003; Locotenent-colonel Chirca Dorin, *Relaţiile militare ale României în cadrul Micii Înţelegeri şi Înţelegerii Balcanice. Convenţiile militare - baza planurilor de operaţii elaborate de către Marele Stat Major*, Teză de doctorat, Universitatea Naţională de Apărare „Carol I“, Bucureşti, 2004.
[46] Esenţa pactului era exprimată în primele două articole: „România, Turcia, Iugoslavia şi Grecia îşi garantează mutual securitatea tuturor frontierelor lor balcanice“ (art.1); „Înaltele Părţi Contractante se angajează se angajează a se concerta asupra măsurilor de luat faţă de eventualităţi ce ar putea afecta interesele lor aşa cum sunt definite prin prezentul acord. Ele se angajează a nu întreprinde nici o acţiune politică faţă de orice altă ţară balcanică nesemnatară a prezentului acord, fără avizul mutual prealabil şi a nu lua nici o obligaţiune politică faţă de orice altă ţară balcanică, fără consimţământul celorlalte Părţi Contractante“ (art. 2). Acordul era însoţit de un „protocol-anexă“ ale cărui „preciziuni fac parte integrantă din Pact“. Principalele articole erau cele referitoare la caracterul neagresiv al alianţei, posibilităţile punerii în practică a pactului chiar dacă agresorul era din zone extrabalcanice, încheierea convenţiilor „apropiate scopurilor urmărite prin Pactul de Înţelegere Balcanică“, ceea ce reprezenta expresia „netransparentă“ a convenţiilor militare privind menţinerea *statu-quo*-ului teritorial (A.N.I.C., fond *Casa Regală*, dosar nr. 109/1934, f. 110-113).

În evoluţia ei, alianţa a cunoscut două perioade: prima, până la mijlocul anului 1936, caracterizată de definirea poziţiilor fiecărui membru; a doua, până la sfârşitul anului 1938, cea a colaborării militare efective.

Din cauza situaţiei geopolitice diferite a statelor semnatare, în prima etapă au apărut numeroase dificultăţi în desfăşurarea negocierilor. Trebuiau armonizate poziţiile statelor cu interese în zona mediteraneeană (Turcia şi Grecia) cu cele ale ţărilor care erau interesate preponderent de zona central-continentală (România şi Iugoslavia). De asemenea, era necesară identificarea unor soluţii de armonizare pentru diferenţele majore rezultate din acorduri politice existente anterior. Astfel, ministrul de Externe turc, Tewfik Rüstü, declara: „Turcia în nici un caz nu va admite a se considera angajată să ia parte la nici un fel de acte îndreptate împotriva Uniunii Sovietice“. La rândul ei, Grecia reafirmase, binecunoscuta ei rezervă faţă de o eventuală tendinţă antiitaliană a alianţei. România, Iugoslavia şi Turcia hotărâseră deja să depăşească impasul ce rezultase din abordările diferite şi se declarau de acord să semneze convenţia militară. Pentru variantele de conflict, altele decât cele declanşate de Italia, se avea în vedere semnarea unei noi convenţii împreună cu Grecia[47].

FOTO 10: Participanţii la conferinţa Înţelegerii Balcanice din 20-22 februarie 1939 de la Bucureşti - pe primul rând: Armand Călinescu, Sükrü Saracoglu, Ioannis Metaxas, Cincar Marković, Grigore Gafencu
(*Sursa: România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, Planşa 6).

Ca urmare, era evident faptul că diferenţele de vederi dintre cele patru ţări din Înţelegerea Balcanică erau mult mai profunde decât declaraţiile destinate publicităţii ale unor factori de decizie, ca de exemplu cele ale premierului iugoslav Milan Stoiadinović, care vorbea despre „omogenitatea şi forţa celor două sisteme de alianţă“ (Înţelegerea Balcanică şi Mica Înţelegere - n.n.)[48].

4.3.2. Dezagregarea alianţelor la confruntarea cu *Realpolitick*

Activitatea tot mai agresivă a statelor revizioniste începând cu anul 1935 nu a primit o ripostă fermă din partea Franţei şi Marii Britanii, ci dimpotrivă, acestea au adoptat o atitudine defensivă, de conciliere cu agresorul. Astfel, în ianuarie 1937, Marea Britanie a semnat un acord cu Italia pentru respectarea „intereselor reciproce“ în Marea Mediterană. În această politică s-a integrat şi Iugoslavia care, a încheiat la rândul ei, în anul 1937, tratate de prietenie cu Italia şi Bulgaria (state revizioniste), fără acordul prealabil al celorlalte ţări aliate din Mica Înţelegere şi Înţelegerea Balcanică. Era prima fisură majoră în funcţionarea celor două alianţe defensive regionale. Ca urmare a acestor tratate,

[47] Ioan Scurtu (coord.), *op.cit*., p. 509-510.
[48] Eliza Campus, *Înţelegerea Balcanică*, p. 190.

Iugoslavia nu mai intervenea în cazul unei eventuale agresiuni a Italiei împotriva României şi Greciei sau a unei acţiuni în forţă a Germaniei asupra Cehoslovaciei. Pe acest fond, în România, o serie de personalităţi şi formaţiuni politice cereau guvernanţilor să abandoneze politica *unidirecţională*, orientată spre Societatea Naţiunilor, Franţa şi Marea Britanie, şi să adopte o atitudine realistă de apropiere faţă de Germania şi Italia, linie care nu va fi urmată decât după prăbuşirea graniţelor României Mari în vara anului 1940.

Existau diferenţe importante între modul cum gândiseră Titulescu şi omologii săi din Balcani alianţa şi evoluţia ei din anii 1937-1940. Practic, România, Grecia, Turcia şi Iugoslavia (se poate adăuga aici şi Cehoslovacia), nu puteau, după 1936, decât să reacţioneze la „jocul" Marilor Puteri, care punea în pericol pacea Europei. La începutul lunii martie 1937, locotenent-colonelul Ion Gheorghe considera că Turcia tergiversează realizarea unor noi contacte cu partenerii săi din Înţelegerea Balcanică, iar cauza trebuia căutată în acţiunea diplomatică a acesteia, care încerca, împreună cu Iugoslavia, de a intra în tratative cu Italia în vederea punerii lor de acord în problemele Mediteranei şi ale situaţiei din Balcani[49] Atitudinea Turciei şi Iugoslaviei a trezit îngrijorări la Bucureşti, întrucât dată fiind apropierea italo-ungară, se contura creşterea influenţei statelor revizioniste, iar mijloacele de contracarare deveneau tot mai slabe.

Pe fondul unui climat internaţional tensionat şi în urma a numeroase negocieri, se semnează la Salonic, la 31 iulie 1938, un acord între Înţelegerea Balcanică şi Bulgaria în care se menţiona că statele respective „îşi iau angajamentul de a se abţine, în relaţiile mutuale, de a recurge vreodată la forţă"; totodată, au convenit să renunţe la aplicarea dispoziţiilor cuprinse în partea a IV-a (clauze militare, navale şi aeriene) a Tratatului de la Neuilly-sur-Seine[50], ceea ce însemna eliminarea tuturor restricţiilor impuse Bulgariei în privinţa înarmării.

La 23 august 1938, la Bled, se semna un acord similar între Mica Înţelegere şi Ungaria în care se preciza că „inspirate de dorinţa comună de a netezi terenul de elementele ce ar putea împiedica dezvoltarea raporturilor de bună vecinătate între Ungaria şi cele trei state (România, Cehoslovacia şi Iugoslavia - n.n.), s-a convenit realizarea unor acorduri preliminare. Aceste acorduri comportă recunoaşterea din partea celor trei state a egalităţii în drepturi pentru Ungaria în materie de înarmări şi renunţări reciproce la orice recurgere la forţă între Ungaria şi statele în chestiune"[51].

Prin aceste acorduri, Bulgaria şi Ungaria au obţinut recunoaşterea dreptului de a se înarma, ceea ce însemna o nouă revizuire a tratatelor de pace de la Versailles. România a susţinut semnarea celor două documente pentru a obţine un angajament scris din partea Bulgariei şi Ungariei că vor promova o politică paşnică. Din nefericire, evoluţia evenimentelor va demonstra însă contrariul.

Anexarea Austriei la cel de-al Treilea Reich, la 13 martie 1938, a fost acceptată de Marea Britanie şi Franţa ca un fapt împlinit. Peste câteva luni de zile, prin Acordul de la München (29-30 septembrie 1938), liderii Franţei, Marii Britanii, Germaniei şi Italiei au decis transferarea regiunii sudete către Germania, declanşând procesul de desfiinţare a statului cehoslovac. Conferinţa de la München a marcat apogeul conciliatorismului şi un „jalon" decisiv către cel de-al Doilea Război Mondial. Germania a obţinut importante avantaje strategice, Reich-ul controlând acum centrul continentului. Franţa şi Marea Britanie şi-au dovedit incapacitatea de a asigura securitatea statelor aliate din Europa Centrală şi de Sud-Est, iar Mica Înţelegere era practic desfiinţată. Dezmembrarea teritorială a Cehoslovaciei lăsa descoperite laturile de vest şi nord-vest ale dispozitivului strategic al României. Într-un studiu al Marelui Stat Major român se arăta că „Mica Înţelegere, deşi formal nedislocată, este de fapt astăzi inexistentă prin ocuparea Cehoslovaciei. Înţelegerea Balcanică poate suferi influenţa pe care Germania şi Italia o vor exercita asupra unora din statele componente"[52].

După München, statele mici şi mijlocii din Europa Centrală şi de Sud - Est, aflate acum între expansiunea germană şi „necunoscuta" sovietică, începeau să caute soluţii de supravieţuire pe cont propriu, întrucât observau că Londra şi Parisul erau mai mult preocupate de propria lor securitate decât cea a ţărilor din Mica Înţelegere sau Înţelegerea Balcanică. În acest registru se înscrie şi cea de-a doua conferinţă a şefilor Marilor State Majore din ţările membre ale Înţelegerii Balcanice, care s-a desfăşurat, la Atena, în noiembrie-decembrie 1938. Reuniunea a avut ca scop identificarea unor soluţii politico-militare care să asigure rezistenţa statelor membre la expansiunea germano-italiană în Balcani. Rezultatele întâlnirii au fost însă modeste. Cel mai important document asupra căruia s-a convenit se referea la evaluarea capacităţii militare a Bulgariei, prevăzându-se că dacă un stat aliat era atacat de

[49] A.M.R., fond *Marele Stat Major*, dosar nr. 1488, f. 1.
[50] „Timpul" din 2 august 1938.
[51] *Ibidem* din 25 august 1938.
[52] A.M.R., fond *Marele Stat Major*, dosar nr. 493, f. 113-114.

grosul forţelor bulgare, ceilalţi aliaţi să deschidă operaţiile împotriva agresorului, chiar dacă acestea nu şi-ar fi încheiat concentrarea trupelor. Derularea evenimentelor va demonstra că individualismul fiecărui participant, grija pentru propria soartă, cât şi imposibilitatea de a influenţa cursul situaţiei politico-militare din Europa au afectat profund capacitatea de reacţie a Înţelegerii Balcanice, protocoalele de la Atena devenind pur formale.

Pe parcursul anului 1939 nu au mai avut loc întîlniri între reprezentanţii militari ai Înţelegerii Balcanice. Nici cele două proiecte ale diplomaţiei române din ultimele luni ale anului 1939, respectiv *„Blocul balcanic“* şi *„Blocul neutrilor“*, nu au întrunit adeziunea statelor din Înţelegerea Balcanică, printre multiplele cauze fiind şi cea a divergenţelor de interese dintre acestea.

Primele luni ale anului 1940 au găsit Înţelegerea Balcanică divizată. În locul politicii „înţelegătoare, dar ferme“ cerută intens de ţara noastră în faţa permanentelor revendicări teritoriale ungare şi bulgare, Turcia şi Iugoslavia solicitau Bucureştiului concesii teritoriale în favoarea Bulgariei. Situaţia se va repeta şi în zilele de 2-4 februarie 1940, la Belgrad, la ultima sesiune a Consiliului Permanent al acestei organizaţii.

Formal, România s-a retras din Înţelegerea Balcanică în septembrie 1940, practic însă relaţiile ei militare cu ţările aliate balcanice încetaseră de la începutul aceluiaşi an[53].

În concluzie, încă înainte de izbucnirea celui de-a doua conflagraţii mondiale, sistemul de alianţe politico-militare al României, clădit cu atâta migală şi energie în întreaga perioadă interbelică, se năruise. România era izolată în faţa vecinilor săi revizionişti. Iar poziţia acestora faţă de statul român sau de situaţia generală din Europa era clar definită: U.R.S.S. îşi precizase atitudinea prin neajutorarea Cehoslovaciei în criza sudetă; Ungaria îşi manifesta deschis pretenţiile teritoriale asupra vecinilor săi (în noiembrie 1938 ocupase sudul Slovaciei, iar în martie 1939 Ucraina Subcarpatică); Bulgaria era în expectativă şi aştepta doar momentul favorabil pentru a-şi materializa pretenţiile revizioniste. La rândul lor, aliaţii României se confruntau cu situaţii dintre cele mai dificile: Cehoslovacia a fost abandonată Reich-ului german; Iugoslavia era supusă presiunilor Italiei; Polonia se afla în cleştele germano-sovietic. Doar Grecia şi Turcia se simţeau oarecum mai în siguranţă datorită poziţiei lor geografice şi sprijinului britanic.

Cu toate acestea, până în anii 1937-1938, Cehoslovacia, Iugoslavia, România, Grecia, Turcia şi Polonia se bazaseră pe acest sistem, investiseră mijloace financiare, militare şi multă energie politică. Ca urmare este firească întrebarea dacă s-a greşit sau nu în modul de gestionare şi funcţionare a celor trei alianţe defensive regionale. Un răspuns documentat la această problemă îl oferă istoricul Mihai Retegan, care analizează mecanismul de creare şi evoluţia alianţelor militare româneşti interbelice[54].

Astfel, Mihai Retegan apreciază că Mica Înţelegere s-a constituit la începutul anilor '20 ca o „reacţie ofensivă la orice tentativă de restaurare a Habsburgilor şi exista ca o reacţie neagresivă faţă de Ungaria“[55]. Ca urmare, Ungaria devenea ţintă a ripostei României, Cehoslovaciei şi Iugoslaviei doar dacă declanşa un atac neprovocat la adresa acestora. Pentru România mai exista însă şi un alt motiv la fel de important de a se implica activ în crearea acestei alianţe defensive regionale: teama de a nu se afla singură într-o confruntare cu Uniunea Sovietică. Cu toate demersurile întreprinse, Iugoslavia şi Cehoslovacia nu s-au angajat să sprijine militar România în cazul unui război cu U.R.S.S., promiţând doar că vor ataca Ungaria pentru a asigura spatele dispozitivului strategic românesc. Era un sprijin minimal, în situaţia în care România ar fi fost angajată într-un conflict militar pe teatrul de operaţii de Est.

Până la începutul anilor '30, Mica Înţelegere şi-a îndeplinit misiunea de a asigura securitatea statelor membre în condiţiile prevăzute de convenţiile încheiate. Însă începând cu anii 1932-1933 situaţia internaţională s-a înscris pe coordonate cărora Mica Înţelegere nu avea posibilităţi de reacţie adecvată. Cele 19 planuri operative elaborate au prevăzut grupările de forţe şi variantele de intervenţie, însă factorii de decizie politici nu au agreat includerea în convenţii a clauzei *erga omnes*. Dacă Iugoslavia şi Cehoslovacia nu erau de acord să-şi angajeze potenţialul militar într-o confruntare cu U.R.S.S., la rândul ei România evita utilizarea forţelor militare contra Germaniei. La toate aceste limitări s-au mai adăugat încrederea supradimensionată a unor lideri politici români şi occidentali în *„politica de securitate colectivă“* a Moscovei şi în sprijinul politico-militar al Londrei şi Parisului pentru statele din centrul şi sud-estul Europei. Au fost aşteptări şi speranţe maximale care se vor

[53] Alexandru Oşca, Gheorghe Nicolescu, *Tratate, convenţii militare şi protocoale secrete (1934-1939)*,Editura Vlasie, Piteşti, 1994, p. 88.
[54] Mihai Retegan, *op.cit*., p. 169-176.
[55] *Ibidem*, p. 170.

dovedi extrem de păgubitoare pentru soarta ţărilor mici şi mijlocii din această parte a Europei.

În ceea ce priveşte *alianţa cu Polonia*, aceasta a avut ca scop sprijinul reciproc al celor două ţări împotriva unui atac neprovocat din partea Uniunii Sovietice. Interesul comun al României şi Poloniei a determinat ca alianţa să nu aibă slăbiciunile Micii Înţelegeri. A avut însă alte vulnerabilităţi. După un debut promiţător şi o perioadă iniţială ascendentă, relaţiile româno-polone „au intrat într-un con de umbră prelungit din care nu vor mai ieşi în pofida unei tentative de revigorare înregistrată spre sfârşitul deceniului patru“[56].

Balansul politico-diplomatic al conducerii poloneze între Germania şi Uniunea Sovietică, situaţiile geopolitice diferite ale României şi Poloniei faţă de U.R.S.S. - în special după semnarea tratatului de neagresiune polono-sovietic din 1932 - refuzul Varşoviei de a da alianţei bilaterale un caracter *erga omnes* au constituit elemente determinante ale îngheţului intervenit în legăturile Bucureştiului cu Varşovia. La acestea s-a mai adăugat încrederea mult prea mare acordată de diplomaţia celor două state manifestărilor geneveze în „sprijinul securităţii colective“, promovate cu o deosebită abilitate de Maxim Litvinov, comisarul sovietic pentru afacerile Externe.

Referitor la cea de-a treia alianţă regională defensivă - *Înţelegerea Balcanică* - trebuie subliniat că aceasta a apărut din necesitatea „garantării, menţinerii şi respectării statu-quo-ului postbelic în Balcani, la adăpost de orice influenţă din partea marilor puteri europene“[57]. În legătură cu motivaţia creării acestei alianţe regionale defensive, Nicolae Titulescu avea să afirme: „Mulţumită Înţelegerii Balcanice, marile puteri nu vor mai fi în stare să ne asmută pe unii asupra celorlalţi şi astfel să arunce această parte a lumii într-un război care ar însemna o conflagraţie mai mare decât în 1914“[58].

Dacă în privinţa reacţiei faţă de agresiunea declanşată de un stat balcanic - în speţă Bulgaria - nu existau reţineri, în schimb se manifestau rezerve asupra modului de acţiune în cazul producerii unui atac din partea unei ţări din spaţiul extrabalcanic. Ca şi în cazul Micii Înţelegeri, coeziunea Înţelegerii Balcanice a fost afectată de acţiunile unilaterale ale unor state membre. Cazul iugoslav este deosebit de relevant în acest sens.

Nu pot fi trecute însă cu vederea eforturile deosebite depuse de structurile militare ale statelor membre pentru elaborarea planurilor de operaţii, organizarea potenţialului de luptă, conducerea şi coordonarea unitară a forţelor şi mijloacelor angajate în acţiunile de ripostă împotriva agresorului. Ca urmare, documentele politico-militare încheiate de cele şase state şi atitudinea manifestată de factorii de decizie în anumite momente dovedesc că cele trei alianţe au corespuns scopurilor iniţiale.

Dezagregarea alianţelor în anii 1938-1940 a fost cauzată de un complex de factori interni şi externi. Dintre cauzele interne pot fi enumerate: proiectarea alianţelor ca entităţi de reacţie şi nu de acţiune; supraevaluarea de către factorii de decizie politici şi militari a capacităţii reale a alianţelor regionale de a menţine statu-quo-ul teritorial; o excesivă încredere în loialitatea şi politica „vizibilă“ a Marilor Puteri; capabilităţi militare relativ reduse, în condiţiile evoluţiilor rapide a situaţiei politico-strategice premergătoare celui de-al Doilea Război Mondial; luarea în calcul în planurile de operaţii întocmite ca elemente sigure a sprijinului militar occidental, iar din 1935 a „neutralităţii binevoitoare a Uniunii Sovietice“.

Dintre factorii externi evidenţiem: politica de conciliere dusă de Marea Britanie şi Franţa în raport cu statele revizioniste, Londra şi Parisul sperând că prin satisfacerea unor revendicări teritoriale ale acestora pe seama statelor din centrul şi sud-estul Europei se va evita un război în vestul Europei - derularea evenimentelor va demonstra că cele două mari democraţii occidentale au săvârşit o gravă eroare de calcul strategic -; atitudinea duplicitară a Moscovei în relaţiile cu statele din Mica Înţelegere şi Antanta Balcanică, semnificativ în acest sens fiind, spre exemplu, „jocul“ diplomatic perfid al U.R.S.S. în criza sudetă[59].

Abia după remilitarizarea Renaniei şi Acordul de la München s-a înţeles că Marea Britanie şi Franţa nu vor sprijini eforturile defensive ale aliaţilor lor din Europa Centrală şi de Sud-Est şi că

---

[56] *Ibidem*, p. 171.

[57] Alexandru Oşca, Gheorghe Nicolescu, *op.cit.*, p. 23.

[58] Nicolae Titulescu, *Discursuri*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1967, p. 419.

[59] În timp ce Marea Britanie şi Franţa solicitau factorilor de conducere de la Praga să ajungă la o înţelegere cu Germania nazistă în privinţa regiunii sudete, Maxim Litvinov, comisarul sovietic pentru afacerile străine îi prezenta ambasadorului german la Moscova, Friederich Werner von Schulenburg, la 21 august 1938, poziţia U.R.S.S. faţă de evoluţia situaţiei din Europa Centrală: „În eventualitatea invaziei germane în Cehoslovacia, Uniunea Sovietică «va face tot posibilul să ajute Cehoslovacia» […] Dacă însă Germania proceda democratic, atitudinea Uniunii Sovietice faţă de problema Cehoslovaciei ar fi complet diferită, pentru că Uniunea Sovietică «a fost dintotdeauna în favoarea autodeterminării naţionale»“ (Hans von Herwarth, S. Frederich Starr, *Against Two Evils*, New York, 1981, p. 128, apud *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, Editura Militară, Bucureşti, 1989, p. 163).

U.R.S.S. este hotărâtă să-şi pună în aplicare planurile de expansiune. Era târziu când s-a ajuns la această concluzie. După 7 martie 1936, idealismul willsonian era înlocuit cu *Realpolitick*, iar supravieţuirea statelor mici şi mijlocii în noile condiţii depindea de un cumul de factori, între care diplomaţia realistă şi forţa militară erau de o maximă importanţă.

Deosebit de relevantă în acest sens este concluzia dintr-un raport al Marelui Stat Major din data de 27 octombrie 1938, formulată după dezmembrarea Cehoslovaciei: „Evenimentele din ultimul timp au zdruncinat mult valoarea acestor alianţe /…/ Anglia şi Franţa nu s-au putut opune, iar Mica Înţelegere a avut o atitudine pasivă. Mica Înţelegere, deşi formal nedislocată, este de fapt inexistentă prin amputarea Cehoslovaciei /…/; *un învăţământ sigur al evenimentelor din ultimul timp este că valoarea alianţelor şi angajamentelor politico-militare din timp de pace este relativă"* (subl.n.)[60].

Justă şi realistă concluzie. Din nefericire, deşi corectă, concluzia era tardivă. Norii grei ai războiului se apropiau rapid. Aranjamentele de securitate interbelice, inclusiv alianţele regionale din centrul şi sud-estul Europei în care România investise multă energie politică şi speranţe, au fost spulberate la confruntarea dură cu *Realpolitick*-ul în ascensiune.

ALIANŢELE POLITICO-MILITARE ALE ROMÂNIEI ÎN VÂLTOAREA ANILOR 1938-1940. SPULBERAREA ULTIMELOR ILUZII ALE SECURITĂŢII COLECTIVE

Abstract

In the interwar period Romania played an active role in forging and strengthening of a regional system of political and military alliances which were mainly meant to ensure the security of the member states and the compliance with the territorial status quo established after the Great War from 1914-1918.

The Romanian - Polish Alliance (1921-1939), The Little Entante (1921-1938) and The Balkans Entante (1934-1940) were political and military instruments signed by Romania, Poland, Czechoslovakia, Yugoslavia, Greece and Turkey as a response to the revisionist actions of those countries that were not satisfied by the 1919-1920 Paris Peace Treaties.

The changes in the European power balance that took place after March 7, 1936 and the dramatic events of the 1938-1940 period underlined the structural vulnerabilities that marked the three regional alliances, which together with external factors will cause in the end the their dissolution.

This situation will cause the territorial disintegration and the disappearance of the United Romanian state's borders as they were set in the summer of 1940.

Keywords: military and political alliances, regional security, Realpolitick, structural vulnerabilities, disintegration

[60] A.M.R., fond *Marele Stat Major*, dosar nr. 493, f. 113-114.

POGROMUL DE LA IAŞI (1941) - COMPORTAMENTE ASINCRONICE: MILITARII ROMÂNI, TRUPELE GERMANE ŞI POPULAŢIA CIVILĂ

Dr. Florin C. STAN*

„….Populaţia creştină dădea indicaţiuni patrulelor române şi germane, pentru arestarea evreilor cunoscuţi. La percheziţii au luat parte şi soldaţii izolaţi, care făceau descinderi pe cont propriu. Parte din aceşti evrei, erau executaţi de soldaţii germani chiar în drumul deplasării până la Chestură“.

General de divizie Emanoil Leoveanu,
directorul general al Poliţiei Române,
2 iulie 1941*

Pogromul de la Iaşi, din 28-30 iunie - 6 iulie 1941, care defineşte evenimentele masacrului împotriva evreilor şi măsurile care au urmat prin expulzarea acestora din capitala Moldovei cu „trenurile morţii“, a fost abordat în istoriografie cu mult interes[1], mai cu seamă, însă, în anii din urmă. În acest sens, cele mai cunoscute titluri sunt: Jean Ancel, *Preludiu la asasinat. Pogromul de la Iaşi, 29 iunie 1941*, Iaşi, Editura Polirom, 2005, 491 pp. şi *Pogromul de la Iaşi. 28-30 iunie 1941 - prologul Holocaustului din România*, Iaşi, Editura Polirom, 2006, 317 pp. Arareori însă şi mai mult tangenţial s-au pus în evidenţă comportamentele deosebite manifestate de militarii români, de trupele germane, ca şi de populaţia civilă vis-à-vis de turnura şi desfăşurarea pogromului.

Punctual, în acele zile, în Iaşi, unde autoritatea guvernului era reprezentată de colonelul Dumitru Captaru, ca prefect[2], iar comandant al garnizoanei era colonelul Constantin Lupu[3], s-au aflat soldaţi ai Diviziei 14 infanterie, condusă de generalul Gheorghe Stavrescu, o companie a Regimentului 13, formată din 100 de militari, un batalion de jandarmi, format din 300 de militari, ca unităţi româneşti. Se adăugau 450 de poliţişti ai oraşului şi alţi 330 de poliţişti care urmau să ocupe posturi în Basarabia şi Bucovina. Trupele germane prezente în Iaşi făceau parte din Corpul XXX Armată, comandant generalul Hans Eberhard Kurt von Salmuth şi din Divizia 198, comandată de generalul Roetung, pe lângă care se mai aflau trupe SS[4] şi personal încadrat în organizaţia *Todt*[5].

În urma punerii în aplicare a operaţiunii Barbarossa împotriva Uniunii Sovietice, la 22 iunie 1941, autorităţile române au asociat România efortului de război al Berlinului în vederea eliberării teritoriilor ocupate de sovietici în vara anului anterior, Basarabia, Bucovina şi ţinutul Herţa. Oraşul Iaşi, aflat în proximitatea frontierei româno-sovietice, aşa cum aceasta a fost stabilită în mod arbitrar de către marele vecin de la Răsărit în urma ultimatumului din 26 iunie 1940, a intrat în mod evident în atenţia organelor abilitate cu siguranţa frontului, în aşteptarea declanşării operaţiunilor militare dincolo de Prut căpătând o importanţă aparte[6]. Cum în oraş se aflau importante efective militare române şi germane şi o semnificativă populaţie evreiască, considerată indezirabilă atât de către propaganda germană, cât şi de către cea română, generalul Ion Antonescu a transmis telefonic, la 28 iunie 1941, colonelului Constantin Lupu, comandant al Garnizoanei Iaşi, ordinul după care, „având în vedere starea de război“, la sesizarea „primirii de focuri de armă dintr-o locuinţă (…) vor fi arestaţi toţi

---

* Şef Secţie Istorie, Muzeul Marinei Române; lector univ. dr. asociat, Universitatea „Ovidius“ Constanţa, Facultatea de Istorie şi Ştiinţe Politice.

** În Memoriul asupra anchetei executată conform ord. No. 4678 din 1 Iulie 1941 al Ministerului Afacerilor Interne, în legătură cu tulburările ce s-au produs în Iaşi, Comisia Internaţională pentru Studierea Holocaustului în România, *Documente*, ediţie: Lya Benjamin, Iaşi, Polirom, 2005, doc. 67, p. 197.

[1] Un prim titlu care a pus în evidenţă istoriografică evenimentele de la Iaşi a fost cel al lui Aurel Kareţki şi Maria Covaci, *Zile însângerate la Iaşi (28-30 iunie 1941)*, Bucureşti, Editura Politică, 1978. Contribuţia trebuie însă preluată critic, aceasta conţinând carenţe evidente de documentare.

[2] Numărul evreilor din Iaşi era atunci de circa 45.000. Jean Ancel, *Preludiu la asasinat. Pogromul de la Iaşi, 29 iunie 1941*, Iaşi, Editura Polirom, 2005, p. 15.

[3] *Ibidem*, p. 16.

[4] Cercetătorul Jean Ancel contestă prezenţa efectivelor SS în Iaşi, idem, *Pogromul de la Iaşi din 29 iunie 1941*, în volumul *Holocaustul la periferie. Persecutarea şi nimicirea evreilor din România şi Transnistria în 1940-1944*, coordonatori: Wolfgang Benz şi Brigitte Mihok, Chişinău, Cartier, 2010, p. 64.

[5] Radu Ioanid, *Evreii sub regimul Antonescu*, Bucureşti, Editura Hasefer, 1998, p. 92. Despre activitatea organizaţiei Todt, a se vedea la Prof. Victor Martin, *Organizaţia Todt în România*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române“, an V, nr. 2 (18), Bucureşti, 2002, pp. 58-60. Această organizaţie, fondată de generalul ing. Fritz Todt, avea o structură paramilitară şi folosea forţa de muncă străină în lucrări de fortificaţii, construcţii de şosele şi alte obiective de interes economic.

[6] Dennis Deletant, *Aliatul uitat al lui Hitler. Ion Antonescu şi regimul său. 1940-1944*, Bucureşti, Humanitas, 2008, p. 144.

locatarii (afară de copii) şi după o instrucţie sumară, acei găsiţi în vină vor fi executaţi“[7]. De asemenea, prin acelaşi ordin, *Conducătorul* statului a dispus necesitatea „evacuării totale“ (inclusiv femei şi copii) a populaţiei evreieşti din oraşul Iaşi, operaţiunea urmând să se desfăşoare pe „pachete, pachete“, iniţial la Roman, apoi la Târgu Jiu, în „înţelegere“ cu Ministerul de Interne şi Prefectura judeţului. Pentru aceasta, generalul Antonescu mai aducea la cunoştinţa colonelului Lupu că a dat ordin Marelui Cartier General pentru a trimite la Iaşi un batalion de jandarmi şi două autocamioane[8].

A doua zi, colonelul Dumitru Captaru, în calitate de prefect, a transmis Ministerului de Interne un comunicat în care arăta, la rândul său, că la ordinul vicepreşedintelui Consiliului de Miniştri, Mihai Antonescu, „populaţia evreiască din oraşul Iaşi urmează să fie evacuată, cu bărbaţi, femei şi copii“, evacuarea urmând a se face „pe grupuri“, „punându-se la dispoziţie numărul de trenuri necesare“. Conducerea Internelor urma să hotărască „localităţile unde se evacuează“, arătându-se şi că numărul total al evreilor din Iaşi este de circa 45.000[9].

Ceea ce a urmat este devoalat în *Memoriul asupra anchetei executată conform ord. No. 4678 din 1 Iulie 1941 al Ministerului Afacerilor Interne, în legătură cu tulburările ce s-au produs în Iaşi*, redactat de generalul de divizie Emanoil Leoveanu, directorul general al Poliţiei, document datat 2 iulie 1941[10] şi înaintat generalului Ion Antonescu. Pe scurt, evenimentele sunt relatate astfel: în dimineaţa de 28 iunie, Chestura din Iaşi a fost informată că o unitate română şi una germană, „percheziţionează şi maltratează populaţia din Iaşi“, în cartierul Tătăraşi. Comandantul Chesturii, colonelul Constantin Chirilovici, împreună cu şeful Garnizoanei, colonelul Constantin Lupu, au mers pe teren pentru verificare, stabilindu-se că un sergent major T.R., Mircea Manoliu, însoţit de soldaţi din cadrul Regimentului 13 D. şi din Regimentul 24 artilerie, sub pretextul căutării unui aparat de radio-emisie, „au făcut percheziţionări la populaţia evreiască pe care o maltrata“, la operaţiune asociindu-se şi o unitate germană aflată în trecere. Fiind reţinut în urma executării discreţionare a 5 evrei, sergentul Manoliu, identificat ca militant legionar, după o cercetare efectuată de pretorul Diviziei 14, a fost eliberat. Generalul Leoveanu propunea rearestarea acestuia şi deferirea sa Tribunalului Militar pentru a fi judecat[11]. Se arăta că primele măsuri adoptate de Chestură şi Comenduire au constat în repartizarea unor plutoane de jandarmi la fiecare circumscripţie poliţienească „pentru patrulări şi menţinerea ordinei“, oraşul fiind „plin de soldaţi răsleţi“ care îşi căutau unităţile unde erau mobilizaţi. În seara aceleiaşi zile, „au început să se audă focuri de armă în diferite puncte ale oraşului“. În urma efectuării de pânde de către poliţişti şi jandarmi şi a patrulării de către militarii germani, „nu s-a găsit nimic“. De asemenea, în urma unor focuri de armă trase în apropierea unor coloane militare care treceau pe strada Lascăr Catargiu şi pe strada Lăpuşneanu, în urma verificărilor şi a percheziţiilor, nu s-a descoperit „nici o armă şi nici un trăgător străin“[12]. Cu toate acestea, sub impactul propagandei antisemite, „evreii ascunşi în pivniţe“, au fost „ridicaţi şi aduşi la Chestură“, parte dintre aceşti reţinuţi fiind „executaţi de soldaţii germani chiar în drumul deplasării până la Chestură“. Tot aici, autorul memoriului a consemnat că „populaţia creştină dădea indicaţiuni patrulelor române şi germane, pentru arestarea evreilor cunoscuţi“[13].

Implicarea civililor în cadrul desfăşurării evenimentelor din 29-30 iunie este amplu documentată. Numai câteva exemple: Marcel Gr. Sprânceană, care a scos în acele zile din atelierele lui Paul Herman pe lucrătorii Michel Ştrul şi Lupu Iancu, ducându-i la Chestura de Poliţie[14]; Vasile

---

[7] Comisia Internaţională pentru Studierea Holocaustului în România, *Documente.…*, doc. 63, p. 191.
[8] *Ibidem*.
[9] *Ibidem*, doc. 64, p. 192.
[10] Documentul a cunoscut două versiuni, una dintre acestea fiind falsificată chiar de către autorităţi, cf. Jean Ancel, *Preludiu la asasinat.…*, p. 433.
[11] Comisia Internaţională pentru Studierea Holocaustului în România, *Documente.…*, doc. 67, p. 196. Eliberarea acestui sergent criminal de către autoritatea militară de care depindea direct şi solicitarea Poliţiei de reţinere a sa în vederea judecării pentru faptele săvârşite la Iaşi poate argumenta, o dată în plus, implicarea actorilor militari în realizarea diversiunii care a dus la Pogrom. În concluziile documentului semnat de generalul Em. Leoveanu se arată că, după părerea sa, „acest simulacru de atentat“ care a dus la escaladarea evenimentelor şi în cele din urmă la Pogrom, a fost organizat „după un plan conceput de cineva interesat şi executat de legionari, în scopul de a intensifica ura armatei germane în contra populaţiei evreieşti“, *ibidem*, p. 198. După cum s-a demonstrat, planul a fost conceput de către Secţia a II-a a Marelui Cartier General şi Serviciul Special de Informaţii. Vezi argumentul, în sinteză, la Jean Ancel, *Pogromul de la Iaşi din 29 iunie 1941…*, pp. 45 şi urm.
[12] *Ibidem*, pp. 196-197.
[13] *Ibidem*, p. 197.
[14] AMR, *Fond Direcţia Justiţiei Militare*, dosar nr. 2807/1948, f. 11, Ordonanţa Cabinetului VII a Tribunalului Poporului din Bucureşti din 29 martie 1946, care a dispus că nu este cazul urmăririi acuzatului Sprânceană Gr. Marcel, fapta sa desfăşurându-se „ca urmare a ordinelor şi comunicatelor aţâţătoare ale autorităţilor militare care au fost de natură a împinge populaţia civilă la excese şi măsuri de fapt“ şi sub influenţa „ambianţei generale antisemite“. După însemnările fostului consul german la Iaşi, Fritz Gebhard Schellhorn, în acele momente, „Poliţia (…) a făcut cauză comună cu plebea asasină“, cf.

Morcov, participant la pogrom[15]; Gheorghe Mamitzos, care s-a adresat unui grup de soldaţi germani spunându-le că Moise Ulnar şi familia sa sunt comunişti, aceştia fiind duşi la Chestură[16]; Gheorghe Andrieş, care a luat parte la scoaterea evreilor din case pe care i-a însoţit la Chestură[17]; Constantin Alecu, care, însoţit de un grup necontrolat, a ridicat din case evrei, cărora le-a jefuit apoi locuinţele în lipsă[18]; Dumitru Daderlat, a luat parte, de asemenea, la scoaterea evreilor din locuinţe[19]; Mihail Astăncioaiei, Gheorghe Astăncioaiei şi Grigore Puşcaşu au sfătuit câţiva evrei vecini să se ascundă într-un beci pentru a nu fi ridicaţi de patrulele germane, dar au adus în schimb o patrulă de gardieni români cărora le-au spus că evreii ascunşi în beci au tras în armată; Eugen Brânzei a îndemnat patrulele germane să scoată din locuinţă pe evreii care locuiau pe strada Universităţii; Chirică Brânzan a procedat similar, intrând chiar personal în locuinţele unor evrei; asemenea şi Dumitru Constantinescu (Albescu), care a însoţit patrulele germane din casă în casă, molestând personal pe evreii conduşi la Chestură; Mircea Costăchescu şi Vasile Florescu au instigat soldaţii împotriva evreilor susţinând că aceştia au tras noaptea cu mitralierele; Filorian Ciornei a ridicat şi molestat câţiva evrei aflaţi într-un adăpost[20]. Petre Rossi, aflat într-un grup format din 20 de indivizi înarmaţi a scos din casă mai mulţi evrei care au fost predaţi patrulelor germane; Gheorghe Telega a indicat unei patrule germane câţiva evrei învinuindu-i că au tras în armată, iar după ridicarea acestora a jefuit mai multe locuinţe[21]. Un alt caz este cel al lui Constantin Gavrilovici, şofer la CFR-Auto, garajul Iaşi, care se afla lângă Chestura Poliţiei. La 29 iunie, când un grup de evrei a escaladat gardul Chesturii pătrunzând în curtea garajului, Gavrilovici a luat arma soldatului care leşinase şi a tras asupra evreilor[22]… Exemple asemănătoare se pot aduce cu zecile. Putem reţine că în Pogrom, ca făptuitori, au fost implicaţi 286 de civili, ieşeni din categorii sociale şi profesionale diverse, între care muncitori şi angajaţi a Căilor Ferate Române - în număr considerabil -, studenţi, muncitori, meşteşugari, funcţionari, avocaţi, comercianţi, pensionari etc.[23].

În legătură cu instigarea de către civilii români a soldaţilor germani împotriva evreilor, faptul a fost remarcat de fostul consul german la Iaşi, Fritz Gebhard Schellhorn, care a consemnat că cei mai mulţi dintre aceşti civili purtau „zvastica cuzistă“ (*den cuzistischen Hakenkreuz*)[24]. Profesorul A. C. Cuza, prezent în Iaşi după evenimentele regretabile din 29 iunie, a contestat însă categoric acest fapt[25].

În acele zile au existat însă şi dovezi ale solidarităţii cu cei aflaţi în faţa, poate, a celei mai mari încercări din viaţa lor. Leon Zissu, care se afla în Iaşi în iunie 1941, a declarat că „după primul bombardament - care a avut loc în primele zile ale războiului - o parte din populaţie a început să se evacueze“, între care şi angajaţi ai farmaciei dr. Beceanu, unde lucra ca farmacistă soţia lui L. Zissu, cu aprobarea tacită a Serviciului Sanitar Iaşi. Ca urmare a evacuării unor angajaţi, din 27 iunie a fost angajat aici şi L. Zissu. „În noaptea de 28 spre 29 Iunie - a relatat martorul evenimentelor -, am auzit continue împuşcături fără a ne putea da seamă de cele ce se petreceau, astfel că, dimineaţa, împreună cu soţia ne-am dus la serviciu, normal. (…) Puţin timp după ce am intrat în farmacie, a început pogromul la Hală. Oamenii erau scoşi din case, bătuţi şi încolonaţi cu mâinile ridicate. Noi am rămas în farmacie, respectiv ne-am refugiat în casa domnului Beceanu, care se afla la etaj deasupra farmaciei. Doctorul Beceanu era concentrat ca farmacist căpitan şi, în uniformă, cu capul descoperit, a dat fuga la familia Bety şi Simion Caufman, ambii farmacişti (…), ca să-i aducă la farmacie. Ei locuiau în apropierea halei. În faţa farmaciei, bandele de huligani l-au apostrofat şi ameninţat pe dr. Beceanu, vrând să-l ia pe Caufman, ceea ce nu au reuşit, căci cu riscul vieţii sale (…) i-a asigurat acestuia intrarea în farmacie. Între timp câţiva vecini şi prieteni ai familiei Beceanu (familia frizerului

---

Al III-lea Reich şi Holocaustul din România 1940-1944. Documente din arhivele germane, editori: Ottmar Traşcă, Dennis Deletant, Bucureşti, Editura Institutului Naţional pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel“, 2007, p. 165.

[15] AMR, *Fond Direcţia Justiţiei Militare*, dosar nr. 2807/1948, f. 13.

[16] *Ibidem*, f. 14.

[17] *Ibidem*, f. 15.

[18] *Ibidem*, f. 16.

[19] *Ibidem*, f. 21.

[20] Idem, dosar nr. 2788, f. 187.

[21] *Ibidem*, f. 187 verso.

[22] Comisia Internaţională pentru Studierea Holocaustului în România, *Raport final*, editori: Tuvia Friling, Radu Ioanid, Mihail E. Ionescu, Iaşi, Polirom, 2005, p. 333. După război, într-un proces desfăşurat la Tribunalul Capitalei, Colegiul II Penal, în anul 1955, acest Gavrilovici Constantin a fost condamnat la 15 ani de închisoare pentru crimă împotriva umanităţii, *ibidem*.

[23] Jean Ancel, *Pogromul de la Iaşi din 29 iunie 1941*…, p. 61 şi nota 30.

[24] *Al III-lea Reich şi Holocaustul din România 1940-1944.*…, p. 165.

[25] *Holocaust: tinerii întreabă, supravieţuitorii răspund*, Bucureşti, Editura Asociaţiei Evreilor din România Victime ale Holocaustului, 2008, p. 194.

Rahnil, tâmplarul Rothberg, farmacista Sarina Aizicovici, familia Naftuli) s-au refugiat în casa domnului Beceanu, ajungând să fim circa 13 evrei". L. Zissu a menţionat că pe lângă cei 13 evrei se mai aflau în casă profesorul Andrei Oţetea, nepot al dr. Beceanu şi Greta Oculescu, casiera farmaciei. „Cei 13 evrei ne aflam sub protecţia celor 3 neevrei menţionaţi"[26], a arătat Zissu.

L. Zissu a mai reţinut că, în urma aflării veştii că la Chestură evreilor li s-au distribuit bilete cu menţiunea „Liber", „mulţi din acei ce se aflau bine ascunşi, au ieşit din ascunzători şi s-au îndreptat singuri spre chestură spre a-şi lua biletul - dintre aceştia mulţi nu s-au mai întors. (…) În după amiaza aceleiaşi zile, maşini cu megafoane puneau în vedere populaţiei să predea armele ce le-ar avea, să predea autorităţilor pe iudeo-comunişti şi se transmitea comunicatul oficial de la radio că iudeo-comuniştii au tras în armata română şi germană etc. Dr. Beceanu avea în casa lui şi arme (fiind vânător) şi evrei; nu a întreprins însă nici un fel de acţiune, şi-a păstrat cumpătul, susţinut moralmente şi de prof. Oţetea (de altfel, amândurora nu le venea a crede că e posibil să se petreacă fapte pe care le vedeau cu ochii lor, încercând să vorbească telefonic cu tot felul de autorităţi pentru explicaţii etc.)… Dr. Beceanu a fost detaşat la Tg. Frumos, iar noi am rămas sub protecţia lui Greta Oculescu, care ne aducea de mâncare şi cele necesare. Am rămas în farmacie încă două săptămâni. În acest mod am scăpat de grozăviile celor 3 zile de pogrom"[27].

Alte exemple de sinceră omenie au fost reprezentate de preotul Grigore Resmeriţă, slujitor la Biserica „Sf. Ilie" din Iaşi, care, la 29 iunie 1941, a fost împuşcat pe strada Sărăriei, în urma intervenţiei în favoarea unui grup de evrei care fugeau înspăimântaţi urmăriţi de mai mulţi „cetăţeni indignaţi"[28]. Un alt caz este cel al inginerului Petre Naum, asistent la Facultatea de Medicină din cadrul Universităţii din Iaşi, care, la 29 iunie 941, în urma intervenţiei în favoarea unui evreu urmărit pe strada Păcurari, a fost împuşcat mortal de un militar român[29]. Aceeaşi soartă tragică a avut şi Ioan Gheorghiu, strungar, care, în aceeaşi zi de 29 iunie 1941, aflat pe strada Zugravilor, în încercarea de a apăra mai mulţi evrei urmăriţi a fost omorât de câţiva „lucrători ceferişti"[30].

Revenind la *Memoriul* directorului general al Poliţiei Române, generalul Em. Leoveanu a arătat că în urma adunării unui număr prea mare de arestaţi în curtea Chesturii, comandantul Garnizoanei a dispus trierea celor reţinuţi, operaţiune executată de 4 ofiţeri de poliţie sub conducerea căpitanului de jandarmi Constantin Darie, comandant al Companiei 14 Poliţie. Trierea a fost executată în baza informaţiilor fişate de Biroul de Siguranţă, iar persoanele asupra cărora nu a planat nici o vină, au fost eliberate înmânându-li-se un bilet cu menţiunea „Liber". Măsura a fost însă contestată vehement de către germani, care au procedat la rearestarea celor eliberaţi „pe care îi aduceau apoi la Chestură, maltrataţi oribil". Chestura a raportat faptul generalului Gheorghe Stavrescu, comandantul Diviziei a 14-a, ca şi prefectului, colonelul Dumitru Captaru, în vederea intervenţiei pe lângă Comandamentul Marii Unităţi germane. Cu toată insistenţa generalului român care „a intervenit personal la aceşti bătăuşi să înceteze barbaria", măsura nu a produs efect, „lovirea şi omorârea evreilor prin împuşcare" continuând „chiar în faţa autorităţilor". Se mai arată că „intervenţiile făcute de organele poliţieneşti pentru liniştirea spiritelor şi încetarea acestui sistem de răzbunare, au rămas fără ecou, germanii, drept răspuns ameninţând pe poliţiştii români cu împuşcarea"[31]. În concluziile memoriului, generalul Leoveanu subliniază, între altele, că „activitatea Inspectoratului şi Chesturii Iaşi este neutralizată prin intervenţia organelor poliţiei germane"[32].

După cum se cunoaşte, la 30 iunie 1941, într-un comunicat al Preşedinţiei Consiliului de Miniştri se aducea la cunoştinţa opiniei publice că „Sovietele urmăresc pe toate căile să producă acte de sabotaj, de dezordine şi de agresiune în spatele frontului", lansând din avion „spioni şi agenţi terorişti" care intră în legătură cu „agenţii rezidenţi din ţară şi cu populaţia iudeo-comunistă, pentru a organiza împreună acte de agresiune"[33]. Se specifica apoi că „dintre aceşti agenţi" câţiva au fost prinşi,

---

[26] ACSIER, *Fond III*, dosar nr. 376/1940-1944, f. 1.

[27] *Ibidem*, f. 2. Mărturia lui Leon Zissu este datată 14 septembrie 1979, Bucureşti. În acel an, preşedinte al Comunităţii Evreilor din Iaşi era dr. Caufman, fostul coleg al dr. Beceanu.

[28] Gheorghe Samoilă, *Dor de Oameni*, pp. 62-63. În registrul de stare civilă, la cauza decesului părintelui Resmeriţă s-a notat că a fost „împuşcat de necunoscuţi", *ibidem*, p. 66.

[29] *Ibidem*, pp. 80-81. În registrul de stare civilă, la cauza decesului inginerului Naum s-a consemnat: „Împuşcat din imprudenţă", *ibidem*, p. 81.

[30] *Ibidem*, p. 83.

[31] Comisia Internaţională pentru Studierea Holocaustului în România, *Documente…*, p. 197.

[32] *Ibidem*, p. 199.

[33] *Ibidem*, doc. 66, p. 195. Într-o telegramă din 3 iulie 1941, transmisă ministerului francez al Afacerilor Externe de către reprezentantul diplomatic al Franţei la Bucureşti, J Truelle, în legătură cu executarea „iudeo-comuniştilor" de la Iaşi se concluzionează că „nu se poate nega existenţa câtorva nuclee comuniste, însă haotica represiune din ultimele zile, departe de a le pune bețe în roate, mai degrabă le favorizează", cf. Carol Iancu, *Shoah în România. Evreii în timpul regimului Antonescu*

iar „actele de agresiune încercate au fost sancţionate“, la Iaşi fiind executaţi „500 de iudeo-comunişti, care trăseseră focuri de armă din case asupra soldaţilor germani şi români“[34].

Transporturile care au urmat[35], organizate de autorităţile române cu participarea soldaţilor germani aflaţi în Iaşi, cu scopul declarat al transportării evreilor în spatele frontului[36], au crescut cu mult numărul victimelor acelor zile[37]. Din Nota nr. 295 încheiată la 9 iulie 1941 de directorul Justiţiei Militare, colonel magistrat Ioan G. Aramă, rezultă că, la 30 iunie, din ordinul MAI şi al Inspectoratului de Jandarmi Iaşi, sublocotenentul Aurel Trandaf, împreună cu un subofiţer şi 30 de jandarmi au luat în primire, la Iaşi, 2.350 de evrei, în 35 de vagoane, pentru transportul acestora în Lagărul de concentrare din Garnizoana Călăraşi. Garnitura trenului a ajuns la Călăraşi la 6 iulie 1941, ora 15, constatându-se că pe drum decedaseră 1.409 persoane (10 la Mărculeşti, 327 la Mircești, 654 la Târgu Frumos, 53 la Roman, 300 la Săbăoani, 40 la Inoteşti şi 25 constataţi la sosirea trenului). Evreii debarcaţi au fost duşi în cazarma Regimentului 23 Infanterie. Dintre aceştia, la 7 iulie, au mai murit 5 persoane, iar 69 se aflau în stare muribundă. Din constatările medicului garnizoanei, moartea fusese cauzată de mizeria fiziologică[38].

În Referatul generalului Mihail Racoviţă, procuror militar din cadrul Cabinetului Special al Parchetului General de pe lângă Curtea Militară de Casare şi Justiţie, împuternicit după război cu cercetarea evenimentelor de la Iaşi şi Stânca Roznovanu - Mărculeşti[39], s-a arătat, între altele, următoarele: „apariţia trupelor germane pe teritoriul naţional a favorizat antisemitismul“[40], pretextul masacrului împotriva evreilor fiind constituit de un zvon răspândit de serviciul *SS* după care, la 26 iunie 1941, în urma unui bombardament aviatic asupra Iaşiului, paraşutiştii sovietici trebuiau să ia contact cu rezidenţii evrei din oraş; în dimineaţa zilei de 28 iunie 1941, autorităţile române au fost sesizate că în cartierul Tătăraşi o unitate germană face percheziţii şi molestează populaţia evreiască sub pretextul deţinerii aparatelor de radio-emisie[41]; în urma unor focuri de arme trase în seara aceleiaşi zile, evreii au fost acuzaţi deşi în casele controlate nu s-a găsit nimic suspect sau incriminant[42]; evreii au fost ridicaţi de către germani şi duşi la Chestura de Poliţie, autorităţile române fiind surprinse de evenimente[43]. Se poate oferi, aici, un exemplu sugestiv, expus peste ani, de una dintre evreicele care au fost martore la evenimentele din Iaşiul acelor zile tulburi de la sfârşitul lunii iunie 1941. Astfel, Beatrice Simovici a consemnat despre colonelul Constantin Chirilovici, chestorul Poliţiei din oraş, că acesta a circulat în ziua de 29 iunie 1941, într-o maşină militară, prin tot oraşul ordonând dispersarea

---

(1940-1944). Documente diplomatice franceze inedite, Iaşi, Polirom, 2001, p. 138.

[34] Comisia Internațională pentru Studierea Holocaustului în România, *Documente…*, p. 195. Notăm, aici, consemnarea regăsită într-un raport al *Abwehr*-ului din 3 iulie 1941 cu privire la situația din România după declanşarea conflictului sovieto-german „antisemitismul în România a primit un impuls extrem de puternic. Simpatia celor 500 de evrei executaţi la Iaşi [numărul celor executaţi a fost mult mai mare, extremele evaluărilor plasându-se între 500 şi circa 15.000 de victime] s-a manifestat, neîndoielnic, de partea bolşevicilor, totuşi lipsesc dovezile palpabile pentru reproşul adresat evreilor de colaborare cu paraşutiştii sovietici“, *Al III-lea Reich şi Holocaustul din România 1940-1944…*, p. 180.

[35] Dintr-o adresă din 6 iulie 1941 a Inspectoratului de Jandarmi Iaşi, se ştie că la 30 iunie 1941 au plecat din Iaşi două garnituri de tren cu cca. 2.500, respectiv cca. 1.900 de evrei, primul transport fiind orientat spre Călăraşi (judeţul Ialomiţa), iar cel de-al doilea spre Podul Iloaei. Lya Benjamin, Dumitru Hîncu, Hary Kuller şi Ioan Şerbănescu, *1941. Dureroasa fracturare a unei lungi convieţuiri*, Bucureşti, 2001, p. 58. În condiţii absolut inumane, transporturile făcându-se în vagoane de marfă sigilate, au decedat, după datele oficiale, cel puţin 2.521 de evrei din ambele garnituri, Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial (1939-1945)*, Bucureşti, Editura All, 1999, p. 147. O mărturie a acelor zile, la Leonard Zăicescu, *Cu trenul expres spre moarte. Din mărturiile unui supravieţuitor*, Bucureşti, Editura Institutului Naţional pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel“, 2007.

[36] *Al III-lea Reich şi Holocaustul din România 1940-1944…*, p. 165. După mărturia fostului consul german la Iaşi se pare că în cele din urmă trupele germane nu au mai fost implicate în îmbarcarea evreilor în trenuri, *ibidem*, pp. 165-166. Totuşi, într-un raport datat 9 iulie 1941 şi transmis Legaţiei germane din Bucureşti, acelaşi diplomat a arătat că „din nefericire, în acele zile critice s-a ajuns însă şi la excese împotriva evreilor din partea militarilor germani“, *Holocaust: tinerii întreabă…*, p. 195.

[37] A se vedea şi L. Eşanu, *Documente despre situaţia evreilor ieşeni în anul 1941*, în „Studia et Acta Historiae Iudaeorum“, III, 1998, pp. 323-334.

[38] AMR, *Fond 5465*, dosar nr. 2184, f. 1.

[39] AMR, *Fond Direcţia Justiţiei Militare*, dosar nr. 2807/1948, ff. 32-75.

[40] *Ibidem*, f. 33. Vezi mai sus şi nota 34.

[41] *Ibidem*, f. 34. În document se sublinia: „Putem afirma că geneza acestor tulburări se datoreşte exclusiv formaţiunilor germane din unităţile *SS*, organizaţiilor poliţieneşti secrete şi a câtorva unităţi din organizaţia *Todt*“, *ibidem*, f. 35.

[42] AMR, *Fond Direcţia Justiţiei Militare*, dosar nr. 2807/1948, ff. 35-36.

[43] Se precizează că patrulele militare erau mixte, fiind formate atât din soldaţi germani, cât şi români răzleţiţi, „care s-au ataşat patrulelor germane fără vreun ordin prealabil“, *ibidem*, f. 36. Se mai arăta că SSI nu a fost implicat în evenimente, negăsindu-se dovezi incriminante în acest sens. *Ibidem*, ff. 65-66. După D. Şandru, „pogromul de la Iaşi a reprezentat o măsură represivă extrem de dură menită a-i intimida pe evreii din apropierea frontierei cu Uniunea Sovietică şi a-i împiedica să încerce a coopera cu inamicul“, Dumitru Şandru, *Guvernul Antonescu şi evreii din România*, în volumul *Istorie şi Societate*, coordonatori: Marusia Cîrstea, Sorin Liviu Damean, Doru Liciu, Bucureşti, Editura „Mica Valahie“, 2004, p. 459.

grupurilor de evrei care fuseseră luaţi cu forţa din case, reuşind, în acest fel, să salveze multe vieţi. În dorinţa eliberării soţului său care fusese reţinut în acele momente, B. Simovici s-a dus personal la colonelul Chirilovici, pe care îl cunoştea, ofiţerul fiind descris ca apărând „uluit, cu o faţă descompusă", exprimând „revoltă şi spaimă". Răspunsul acestuia la rugăminţile disperate de ajutorare ale femeii a fost următorul: „Nu vă pot ajuta cu nimic, au trecut peste mine (…). Eu nu mai am nici o putere!"[44]. Pentru atitudinea colonelului C. Chirilovici din acele zile, B. Simovici a apreciat că „s-ar cuveni să se planteze un pom la Yad Vashem, spre cinstirea memoriei lui, aşa cum se obişnuieşte faţă de acei neevrei care, în cumplitul Holocaust, au salvat evrei de la moarte"[45].

O altă mărturie, la fel de sugestivă, ilustrează un aspect important a ceea ce s-a întâmplat în Iaşi la 30 iunie 1941. Destăinuirea aparţine lui Leonard Zăicescu, supravieţuitor al acelor zile de grea cumpănă pentru evrei. După ce expune situaţia supravieţuitorilor masacrului din ziua precedentă, arătând că mulţi dintre „cei dăruiţi cu zile de la Dumnezeu" au fost aduşi în piaţeta din faţa gării oraşului, unde au fost obligaţi să se întindă în drum, la ordinul unui ofiţer SS, L. Zăicescu relatează că „de jur-împrejur ne împresurau soldaţii din Wehrmacht şi SS, jandarmi şi poliţişti în ţinută de război şi înarmaţi până în dinţi"[46]. Martorul supravieţuitor relatează şi manifestarea civililor prezenţi în acel moment în punctul în care era organizată evacuarea evreilor din Iaşi, acesta arătând că în zonă se afla „o mulţime de gură-cască adunată ca la spectacol, din mijlocul cărora răsunau strigăte isterice, aţâţate de patimi şi ură"[47]. „În îngrămădirea aceea ostilă ori pur şi simplu nepăsătoare - continuă martorul-subiect relatarea -, puteau fi văzuţi însă oameni, mai ales femei, care-şi făceau în grabă şi cu fereală semnul crucii şi priveau cu palma la gură, ca dovadă a uimirii şi a unei sincere compătimiri. O ţărancă (…) a îndrăznit să-şi înalţe netemătoare glasul: <<Jidani, jidani, dar şi ei sunt oameni, bre! Ce Dumnezeu v-a căşunat pe bietele suflete?>>[48].

Haosul care a pus stăpânire pe oraş a fost dezavuat şi de către generalul Ion Antonescu, prin ordinul nr. 255 din 4 iulie 1941, unde s-a subliniat că „dezordinile întâmplate acum câteva zile în Iaşi au pus armata şi autorităţile într-o lumină cu totul nefavorabilă"[49]. Se arăta că dacă evacuarea Basarabiei „a fost pentru armată a adevărată ruşine că s-a lăsat insultată şi atacată de evrei şi comunişti, fără a reacţiona", ruşinea este însă acum „şi mai mare", întrucât „soldaţi izolaţi din proprie iniţiativă şi de multe ori numai în scopul de a jefui sau maltrata atacă populaţia evreiască şi omoară la întâmplare"[50]. Pe linia politicii antisemite, *Conducătorul* statului accentua că este „de nediscutat" necesitatea „de a ne scăpa de această plagă a românismului" reprezentată de „neamul evreiesc", însă „numai guvernul are dreptul de a lua măsurile necesare". Altfel, se arăta în document, „nu este permisibil ca fiecare cetăţean sau fiecare soldat să-şi asume rolul de a soluţiona problema evreiască prin jafuri şi masacre"[51]. După aprecierea fostului consul german la Iaşi, invocat mai sus, „Pogromul a fost provocat de români, iniţial de cuzişti şi plebea străzilor, ulterior inclusiv Poliţia şi militarii s-au implicat în asasinate"[52]. În ceea ce priveşte rolul practic al germanilor în desfăşurarea evenimentelor, diplomatul german a consemnat că nu poate afirma cu certitudine „dacă şi în ce măsură au fost implicate unităţi germane în pogrom"[53].

Privind în perspectiva desfăşurării operaţiunilor militare s-a acreditat ideea că ceea ce s-a întâmplat la Iaşi la sfârşitul lunii iunie 1941 nu se poate înţelege în afara contextului declanşării războiului cu Uniunea Sovietică, autorităţile statului român căutând să acţioneze pentru asigurarea ordinii din zona frontului şi urmărind să riposteze ferm faţă de orice act de spionaj, sabotaj sau dezordine[54]. Cu totul regretabil a fost rezultatul insuficientei asigurări a acestei ordini în proximitatea

---

[44] Beatrice Simovici, *La poarta amintirilor*, Tel Aviv, Minimum, 1994, pp. 68-69.
[45] *Ibidem*, p. 69.
[46] *Pogromul de la Iaşi. 28-30 iunie 1941 - prologul Holocaustului din România*, Iaşi, Editura Polirom, 2006, p. 273.
[47] *Ibidem*.
[48] *Ibidem*.
[49] *Ideologie şi formaţiuni de dreapta în România*. Vol. VII. *Ianuarie 1941 - februarie 1943*, coordonator: Ioan Scurtu, Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2009, p. 242.
[50] *Ibidem*, p. 243.
[51] *Ibidem*.
[52] *Al III-lea Reich şi Holocaustul din România 1940-1944…*, p. 167.
[53] *Ibidem*.
[54] AMR, *Fond Marele Cartier General*, dosar nr. 3828, f. 33. După război, cazul Iaşi a fost instrumentat în baza *Legii nr. 291 de urmărirea şi sancţionarea celor vinovaţi de crime de război sau împotriva păcii ori umanităţii*, publicată în „Monitorul Oficial" nr. 189 din 18 august 1947, idem, *Fond Direcţia Justiţiei Militare*, dosar nr. 2788, f. 179. Într-o *NOTĂ de inculpaţii şi cei aflaţi în cercetări preliminare la Cabinetul Special de pe lângă Curtea Militară de Casare şi Justiţie în dosarul privitor la desordinele şi masacrele de la Iaşi, Stânca Rosnovanu, Mărculeşti şi Căinari*, act semnat de judecătorul instructor general de Corp de Armată avocat Emanoil Ionescu, s-a arătat că generalul Gh. Stavrescu, fost comandant al Diviziei 14 Infanterie în

frontului, populaţia evreiască din Iaşi devenind victima tiparelor antisemite ale epocii. După cum a consemnat într-un raport citat anterior, consulul german la Iaşi a arătat că „ceea ce s-a petrecut în acele zile aruncă o imagine întunecată asupra naturii poporului român. La comiterea jafurilor şi a exceselor sângeroase au participat mai cu seamă militari, dar şi jandarmerie, poliţişti şi numeroşi civili“[55].

După război, la Parchetul Curţii din Bucureşti, Cabinetul Criminalilor de Război, în temeiul Legii nr. 291/1947 privind urmărirea şi sancţionarea celor vinovaţi de crime de război, împotriva păcii ori umanităţii, la 5 iunie 1948 a început procesul masacrelor din Iaşi, în timpul căruia au fost judecate 57 de persoane: 8 cadre de comandă din cadrul armatei, prefectul judeţului Iaşi, primarul oraşului, 4 militari, 22 de gardieni şi 21 de civili. La 26 iunie 1948 a fost publicată sentinţa, care a condamnat la muncă silnică pe viaţă, 100 de milioane lei amendă şi degradare civică timp de 10 ani pe fostul general Gheorghe Stavrescu, pe fostul colonel Dumitru Captaru, pe fostul colonel Emil Matieş, pe fostul locotenent-colonel Constantin Ionescu Micandru, pe fostul locotenent-colonel Danubiu Marinescu şi alţii; la temniţă grea pe viaţă, 100 de milioane amendă şi degradare civică timp de 10 ani, a fost condamnat fostul colonel Constantin Lupu. Pe lângă foşti militari, în urma procesului au fost condamnaţi la diferite pedepse şi cei mai mulţi dintre gardieni şi civili, precum: Gheorghe Condurache, Dumitru Cercel, Dumitru Dumitru, Dumitru Rusu, Rudolf Lubaş, Dumitru Andronic, Constantin Blânduţ, Leon Cristinuc, Ion Laur, Gheorghe Bocancea ş. a.[56]…

THE POGROM FROM IAŞI (1941) - ASYNCHRONOUS BEHAVIOUR: ROMANIANS MILITARY, GERMANY TROOPS AND CIVIL POPULATION

Abstract

The massacre events against Jews and the measures which gone to expulsion of this ones from Iaşi, with „death trains“, in the season 28-30 June - 6 July 1941, was approached with big interest in the later years. On the basis of witness who survived, the author shows the special behaviours expressed by the Romanian military, by the German troops, but also by the civil population looking to the displaying of the pogrom from Iaşi.

---

vara anului 1941, nu ar fi luat măsuri în timp util pentru reprimarea masacrelor din 28-29 iunie 1941, ţinându-se cont însă de faptul că „la data începerii masacrelor în Iaşi, generalul Stavrescu nu-şi avea postul de comandă acolo, ci la 3 km de Iaşi - la Ruşeni“, în reşedinţa judeţului aflându-se Eşalonul II al Comandamentului Diviziei. Comandantul Diviziei a încercat să pună capăt Pogromului intervenind pe lângă comandamentele germane din oraş în vederea retragerii patrulelor naziste şi a elementelor militare care ocupaseră Chestura. Fără rezultat. Totuşi, se arată în document, generalul român s-a dus personal la generalul Hans von Salmuth venind împreună la Chestură şi repunând în atribuţii legale autoritatea românească. *Ibidem*, f. 180. De asemenea, Gh. Stavrescu „a acţionat şi personal, eliberând convoaie de evrei ce se îndreptau spre chestură, indicându-le ce direcţie să ia pentru a nu cădea în mâinile patrulelor, iar un alt grup de evrei care sosise la chestură a fost îndrumat de generalul Stavrescu spre cazarma Regimentului 13 Infanterie unde sub motiv că-i duce la închisoare, i-a eliberat prin subalternul său căpitanul Darie“. Asemenea, în incinta Chesturii a avut o atitudine condescendentă şi a căutat să-i asigure pe evrei că nu li se va întâmpla nimic rău, după cum au declarat martorii Leon Ştein, avocat Beno Beer, Gorin Isac, locotenent-colonel Darie, Weiss Izu, Roza Leib şi alte persoane. Generalul a dispus chiar reţinerea unor soldaţi români care sechestrau evrei, trimiţându-i apoi la unităţi pentru verificarea situaţiei militare, constatându-se că printre aceşti ostaşi se aflau şi dezertori din unităţi de Grăniceri, *ibidem*, f. 181. În acest act este amintit şi colonelul Ermil Mateeş, comandant al Regimentului 6 Vânători, pentru că a dat ordin subalternilor „să execute pe toţi evreii suspecţi de la Sculeni - Căinari - Mărculeşti (…)“. Se preciza că ofiţerul „este autorul rezoluţiei de pe ordinul Diviziei 14 în care arăta că **evreii au fost executaţi conform ordinelor superioare şi că prin ordinele superioare ar fi înţeles ordinele Diviziei Germane sub comanda căruia se afla** [subl. n.]“, cf. *Ibidem*, f. 183. Despre colonelul Constantin Lupu, fostul comandant al Garnizoanei Iaşi s-a precizat: „se pare că sus numitul a fost preocupat în timpul pogromului să salveze evreii cu care era în legături de afaceri, fapt care i-a atras la timpul său o condamnare“. *Ibidem*. Locotenent-colonelul Constantin Ionescu-Micandru, din cadrul SSI, era acuzat pentru „omisiunea denunţării complotului“, acesta „fiind în legătură permanentă cu Serviciul Secret German, a putut să ia cunoştinţă de pregătirile luate în vederea exterminării evreilor din regiunea Iaşi şi celelalte localităţi, fără să aducă la cunoştinţa autorităţilor române, care erau obligate să prevină toate aceste activităţi“. *Ibidem*. Între alţii, au mai fost amintiţi şi sublocotenentul Eugen Mihăilescu, dispărut pe front, „autor al masacrelor de la Stânca Roznovanu - Mărculeşti şi Căinari“ şi căpitanul Morinescu Danubiu, de asemenea, dispărut, despre care s-a consemnat că, având ajutorul germanilor, „a împiedicat debarcarea evreilor din tren la Târgu Frumos“. *Ibidem*, f. 184. Un alt nume menţionat în acest act este cel al fostului chestor al Poliţiei din Iaşi, colonelul Constantin Chirilovici, *ibidem*, f. 183, care nu a mai fost condamnat întrucât decedase.

[55] *Holocaust: tinerii întreabă…*, p. 195.

[56] *Pogromul de la Iaşi. 28-30 iunie 1941 - prologul Holocaustului…*, pp. 142-143. Interesant este că, în cadrul acestui proces, fostul director general al Serviciului Special de Informaţii, Eugen Cristescu, a fost chemat ca martor, nu ca inculpat. Menţionăm doar că, în argumentarea profesorului Cristian Troncotă, „adevăraţii autori“ ai masacrelor din Iaşi de la sfârşitul lunii iunie 1941 au fost „armata germană şi unele elemente legionare“, cf. Cristian Troncotă, *Omul de taină al Mareşalului*, Bucureşti, Editura Elion, 2005, p. 130, reprezentanţii Siguranţei şi Serviciul Special de Informaţii fiind doar „ţapi ispăşitori“ pentru Pogrom. *Ibidem*, pp. 126 şi urm.

ŢĂRANUL-SOLDAT ŞI DORUL DE CASĂ

George-Mihai TALAŞMAN[*]

Popoarele intră şi rămân în istorie prin ceea ce creează durabil. Originalitatea unui popor este cartea sa de vizită cu care-şi legitimează trecutul, prezentul şi accesul la viitor.

În structura socială a poporului român, ţărănimea s-a constituit prolific în stratul esenţial al dăinuirii noastre.

Înfruntând cataclismele milenarei şi greu încercatei noastre istorii, ţăranul a ieşit mereu în gurile de rai ale devenirii europene şi universale, imortalizându-şi geniul în profunzimea şi diversitatea folclorului, în arhitectura, structura şi pictura atâtor sfinte lăcaşuri de cult şi cultură, de unitate de limbă, simţire şi neam, altare de veghe înălţate de-a lungul şi latul unui spaţiu, pe bună dreptate numit de Papa Ioan Paul al II-lea „Grădina Maicii Domnului“ şi pe care, îngenunchind, l-a sărutat spre eternă consfinţire.

Pentru apărarea acestui leagăn răcorit de codrii seculari, înmiresmat de pajişti, vii şi livezi, oglindit în muzica apelor ce-i asigură fertilitatea, ţăranul român făuritor de balade fără seamăn, creatorul „Doinei“ în ale cărei variaţiuni vibrează întregul registru emoţional al sufletului omenesc, realizatorul artistic al atâtor modele de costum popular, de instrumente gospodăreşti, de modele de porţi şi case şi de câte alte ingeniozităţi intrate în legendă şi în admiraţia lumii, s-a bătut cu toate valurile de duşmani a căror listă este destul lungă şi mult prea dramatică.

Prozatorul Liviu Rebreanu, în discursul său de recepţie la Academia Română, din 29 mai 1939, intitulat „Laudă ţăranului român“, afirma că: „la noi, singura realitate permanentă, inalterabilă, a fost şi a rămas ţăranul. Atât de mult că, de fapt, ţăranul român nici nu e ţăran ca la alte popoare. Cuvântul însuşi e de origine urbană, cel puţin în semnificaţia actuală. Ţăranul nu-şi zice niciodată ţăran. Doar în vremile mai noi şi sub influenţe politice a pătruns şi la ţară cuvântul, spre a indica pe omul de la sat în contrast cu cel de la oraş. Ţăranii însă numesc pe ţărani, simplu, **oameni**. De fapt, ţăranul n-are nume pentru că nu e nici clasă, nici breaslă, nici funcţie, ci poporul însuşi - omul român“. Pentru ca mai apoi să precizeze: „Suntem şi vom fi totdeauna neam de ţărani.

Prin urmare, destinul nostru ca neam, ca stat şi ca putere culturală, atârnă de cantitatea de aur curat ce se află în sufletul ţăranului. Dar mai atârnă, în aceeaşi măsură, şi de felul cum va fi utilizat şi transformat acest aur în valori eterne“[1]. „Aurul curat“ din sufletul ţăranului despre care vorbea Rebreanu este de fapt spiritualitatea profundă a ţăranului, lumina credinţei şi a hărniciei, a dărniciei şi a jertfelniciei ca dăruire de sine şi dăinuire spirituală în timp şi peste vremuri diferite.

Cumulând valori cu adânci rădăcini în istoria neamului, suprema valoare a armatei române, în toate momentele istoriei naţionale, a fost patriotismul. Atunci când Patria l-a chemat, ţăranul român nu a ezitat să răspundă „Prezent!“, înţelegând că plugul şi coasa trebuie înlocuite cu puşca. De cele mai multe ori, Patria însemna doar universul în care îşi duseseră traiul până atunci: mica gospodărie ţărănească, soţia, copii, animalele cu ajutorul cărora îşi procurau cele necesare traiului. Astfel, lăsau în pragul casei familia înlăcrimată, copii nenăscuţi pe care nu ştiau dacă îi vor mai vedea şi porneau să-şi apere „Patria“. În pauzele dintre lupte îi durea dorul de „acasă“.

Pentru a le alina acest dor, cei de acasă apelau la preoţii sau învăţătorii din sat (de cele mai multe ori singurii ştiutori de carte) pentru a le aşterne gândurile şi sentimentele pe un petic de hârtie sau pe o carte poştală pe care o trimiteau pe calea anevoioasă a poştei, cu speranţa că vor duce astfel o rază de speranţă în tranşee. Alteori apelau la presa vremii, cu speranţa că ziarele vor ajunge mai repede pe front.

Astfel, în ziarul „Curentul“ din 24 septembrie 1942 era publicat, sub semnătura lui P. Tipărescu, articolul cu titlul „Boulenii tăi dragi, camarade…Vedenia din linia întâia. Dragostea românului pentru brazdă şi juncani. Scrisoarea Culinei către Năică pe front“, pe care îl redăm integral în continuare: „Abia trecuseră două zile de la sfintele noastre Paşti, când l-a rănit pe caporalul Ţandără Grigore dintr-un batalion de vânători de munte. Cum era pândar în linia întâia, un glonţ a nimerit chiar prin deschizătura crenelului, a venit pieziş, i-a intrat în tâmplă şi s-a proptit în cealaltă. I-a săgetat cu foc de moarte creierul bietului Grigore Ţandără. A gemut amarnic şi a îngenuncheat,

[*] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti.

[1] Liviu Rebreanu, *Laudă ţăranului român*, discurs de recepţie la Academia Română, 29 mai 1939, vezi: www.academiaromana.ro/com2005/pv1031/ESimion.doc.

prăbuşindu-se, răzimat în armă şi cu capul însângerat lipit de parapet. Când l-au ridicat de acolo, cu puteri din străfunduri de viaţă, buimac s-a bălăbănit pe picioare, a făcut câţiva paşi apoi şi-a rupt dintr-un brad o crenguţă. Era parcă cerul tot numai al lui, cum sta înfipt în povârniş de munte, cu crenguţa în mână şi privirile pierdute în depărtare. Şi, a pornit în vale pe potecă, dus de o nălucă, pe care o îndemna la drum, cu vârful crenguţei: «Hăis, Duman!… Cea, Joian!».

Încercau zadarnic camarazii să-l ajute, în drum spre postul de prim ajutor. Grigore Ţandără îşi trăia de acum aievea anii vieţii lui în urmă, dacă firul vremii se curmase, aşa dintr-o dată, pentru el, aici. Poate, izbitura morţii i-a pironit gândurile în cap, tocmai în clipa când din răveneala primăverii, mirosul de pământ îi răscolise amintirea brazdei, din ogorul de acasă, întoarsă spre lumină, sub fier de plug. Sau, în adâncuri, de dureri i s-au răscolit atunci deodată dorurile toate: casa şi copiii, pământul şi boii… I-a călătorit sufletul, înainte de a pleca spre Dumnezeu, întorcându-se în sat, să-şi mângâie boulenii dragii, «să-i înjuge şi să-i mâne spre nemărginire: Hăis!…Cea!…». Când i-a sfredelit creierii, din tainiţe străvechi s-au împletit în altiţă nouă, legăturile strămoşeşti ale românului cu brazda şi în roşul sângelui a ţâşnit de undeva, icoana plăvanilor la plug. Se sfârşise misiunea ostaşului Ţandără Grigore într-un spasm suprem, dar plugarul din el se ridicase din ultimele lui străfunduri de viaţă, să trăiască în preajma morţii, marea lui dragoste veşnică pentru pământ şi pentru juncani, să-şi trăiască ultimele clipe îndemnându-şi vedenia, ca odinioară boulenii: «Cea Joian!… Hăis Duman!…».

Prin Crimeea în căruţă. S-au spus felurite vorbe de rău până acum despre grija ţăranului nostru pentru vite. Dar, niciodată nu s-a observat că din puţinul lui a adunat totul pentru ele, iar când nu a putut să-şi mai rostuiască în curte coşare bune, iarna a luat în casă, lângă el vaca şi viţelul, oile sau calul. Această grijă şi iubire pentru animalele din preajma lor, s-a văzut mai bine la ostaşii noştri iarna trecută, în Crimeea.

Ne pândea, pretutindeni de pe mare, răzbunarea vrăjmaşului. Ne ameninţau din vârf de munte bandele de partizani. Am fi fost prinşi ca într-o imensă groapă de lupi, în peninsula aceasta, dacă am fi avut un adversar mai isteţ decât noi. La o mie până la două mii kilometri departe de România, sub nămeţi de zăpadă şi un ger de -30 de grade până la -40 grade uneori, încremeneau în drum motoarele maşinilor. Unica posibilitate de tracţiune sigură rămăsese numai căruţa cu coviltir, prin stepa rusească şi prin Crimeea. Era un miros la îndemână soldatului român. Parcă nu îi stătea chiar aşa de bine «camaradului Fritz» cu ochelarii pe nas, cu pipa în gură sau chiar cu trabuc, la crupa cailor, cu biciul în mână. Leatul nostru însă, cu cumanul în spinare şi cuşma pe ceafă, părea pentru veşnicie frate de cruce roibului, între străini. Iscusinţa cu care şi-au păstrat şi au hrănit o întreagă iarnă aspră, cirezile de boi şi caii de căruţă, ostaşii noştri, nu a putut avea vreo asemănare. În această grea încercare, ţăranul nostru a dovedit că nimeni ca el nu ştie să-şi îngrijească şi să-şi iubească vitele mai mult. Drept răsplată, în atâtea luni de primejdii, de un folos salvator ne-a fost căruţa cu coviltir, sania cu telegari şi cireada de boi. Dar, pentru toate acestea românul nostru a plătit cu dorul, neînduplecatul dor de boulenii lui de acasă. În toate scrisorile plecate de pe front şi în cele venite de acasă la trupă, de când au început concentrările şi războiul, se citeşte zilnic în toate aceeaşi grijulie dragoste pentru vite a ţăranilor noştri.

Un colţ de sat în proză. O carte poştală, primită la redacţie glăsuieşte astfel:

«*Domnule Director, Dacă aveţi buna voinţă, rog faceţi ca această fotografie să fie adusă la cunoştinţa soţului meu, care luptă pe front de 2-3 ani. Sunt boii noştri şi familia, ca să o vadă şi el.*

Vă mulţumesc.

Culina Nicolae Ioniţescu.

Comuna Frăţeşti, Vlaşca».

În stânga e lipită poza, un colţ de sat. Iar mai departe, cartea poştală poartă acest răvaş pentru front: «*Bunul meu soţ,*

Vei şti că am primit de la tine scrisoarea şi am văzut că mergeţi foarte bine pe front şi să bolşevicii fug de rup pământul - şi am râs şi noi, cu toate nevoile noastre. A, primit şi o scrisoare, de la comandantul tău, dl. Ruscan, căruia îi mulţumim că poartă de grija voastră şi ne comunică şi nouă veşti despre voi. Noi, Năică, am cules grâul, acum şi porumbul şi am îngrijit bine de

bouleni, ca să nu râdă satul de noi. Iată aici boulenii tăi dragi, iată fetiţa noastră pe care ai lăsat-o în faşă, iată pe mama ta şi a mea şi pe nepoţii care te doresc. Ne-a fotografiat domnul Iulian şi am dori să ajungă la tine, cel puţin prin ziarul Curentul care a mai publicat asemenea.

Acum termin şi casa.

Te aşteptăm cu toţii.

Niculina Ioniţescu»

Aşadar, domnul Iulian i-a fotografiat boulenii şi familia lui Năică, i-a scris din partea Culinei

cartea poştală, după ce i-a lipit într-un colţ poza, ca într-un album. Când va ajunge Curentul la el, pe front are să fie sărbătoare în jurul lui. Strânşi ciorchine peste ziar, i-am văzut de atâtea ori silabisindu-şi între ei bucuria veştilor din ţară. Şi, tot de atâtea ori, am îngenuncheat în bordeiul lor, să le privesc îndelung altarul podoabelor de cruci din lemn şi de imagini sfinte, crâmpeie de sat românesc tăiate din ziare, în clipe de năprasnic dor. Iată boulenii tăi dragi, camarade. Ai tăi, ai fiecăruia plecat departe, sunt toţi frumoşi acasă şi tot atât de dragi tuturora.

Este doar în tradiţia noastră şi a rămas pentru totdeauna, ca în pictura lui Grigorescu, carul cu boi“[2].

PEASANTS-SOLDIER AND HOMESICKNESS

Abstract

For the most soldiers who are at the front in the Second World War homeland only mean living universe which had gone before: small farm, the wife, kids, animals with which they obtain the necessary for living.

In order to ease the longing for home in the trenches resorted to the press their families to send letters and photos. For example is presented a newspaper article in „Curentul“ of September 24, 1942.

[2] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti“ Piteşti, fond Ministerul de Război, Cabinetul Ministrului, dosar nr. 322, f. 270

ÎNCADRAREA ÎN MUNCĂ A MILITARILOR ITALIENI DIN LAGĂRUL OEŞTI-ARGEŞ

Tiuţa DRUGĂU

În timpul celui de-al doilea război mondial, în localitatea Oeşti din judeţul Argeş, începând cu anul 1943 au fost internaţi militari italieni. Conform Convenţiei de la Geneva, din 1929, care reglementa statutul prizonierilor şi al internaţilor, în art. 34 se menţiona că „*… prizonierii care efectuează o muncă, precum şi civilii internaţi care se oferă de bună voie pentru o altă muncă decât aceea în legătură cu administrarea şi întreţinerea lagărului de prizonieri (…) să fie retribuiţi cu 3 franci elveţieni peste drepturile de întreţinere zilnic*“[1].

Statul român, semnatar al acestui document, a acordat o atenţie deosebită încadrării în muncă şi remunerării internaţilor italieni de la Oeşti.

Conferinţa de la 22. XI. 1943 s-a întrunit pentru a clarifica situaţia militarilor italieni rămaşi în România după 8 septembrie 1943 şi pentru stabilirea unor norme conform cărora urmau sa fie repartizaţi la muncă militarii italieni. La această conferinţă au participat şi Ataşatul Militar Italian, colonelul Giuseppe Bodini, locotenent colonelul Corsani (din cadrul Corpului Expediţionar Italian în Rusia n.n.) şi maiorul Gheorghe Şerbănescu de la Secţia Prizonieri.

Conform acestor norme militarii italieni beneficiau de concediu nelimitat, ordin de desconcentrare pentru fiecare ofiţer, subofiţer şi soldat în perspectiva repartizării la lucru. Cei care mai lucraseră înainte de 1 iulie 1941 la diferite întreprinderi (din România, n.n.) puteau să se întoarcă să lucreze, din nou, acolo. În cazul în care unii ofiţeri, subofiţeri şi soldaţi nu reuşeau să se angajeze, ei trebuiau să rămână internaţi în lagăr, unde aveau să fie hrăniţi şi plătiţi de guvernul român.

În fine, la ultimul punct, s-a înscris constituirea unei comisii, sub preşedinţia şefului Secţiei Prizonieri, din care urma să facă parte câte un delegat de la Ministerul de Război, Ministerul Înzestrării (Armatei, n.n.), Ministerul Muncii, Ministerul Economiei Naţionale, pentru a fixa salariul lunar minimal şi respectiv, maximal, corespunzător fiecărei categorii de meseriaşi şi funcţionari italieni. Cererile pentru angajare trebuiau să cuprindă: durata angajării, salariul lunar, asistenţa medicală, cazarea, hrana, încălzitul; procurarea hainelor civile; obligaţia de a nu permite italienilor să părăsească localitatea. Lipsa de la lucru şi părăsirea localităţii trebuiau să fie comunicate prin telefon Ministerului de Război, Secţiei Prizonieri[2].

Câteva zile mai târziu, adresa trimisă de Ministerul de Război, Secţia Prizonieri cu Nr. 975.594 (din 25. XI. 1943) Ministerului Înzestrării Armatei, stabileşte legătura dintre salarizarea militarilor italieni şi statutul lor: „*Militarii italieni nu sunt prizonieri, ca urmare nu pot fi plătiţi cu sume derizorii ca prizonierii sovietici*“[3].

Într-o NOTA-RAPORT remisă de Gh. Săulescu şeful Secţiei Prizonieri Marelui Stat Major (Nr. 975.524 din 26. XI. 1943), alături de referirile făcute la cazarea militarilor italieni internaţi la Oeşti, a fost ridicată şi problema angajării lor. Pentru aceasta, o parte din ofiţeri, subofiţeri şi trupa ceruseră permisiunea de a se deplasa la Iaşi, Bacău, Bucureşti şi Piteşti, pentru 4-5 zile, cu scopul de a lua contact cu întreprinderile. Şeful Secţiei Prizonieri a precizat faptul că nu toţi militarii italieni cunoşteau câte o meserie, iar ca unii dintre ei nu se puteau angaja în industria de război, pentru că aveau meserii ca: hotelieri, interpreţi, barmani, sculptori, bijutieri. În consecinţă, Secţia Prizonieri şi-a exprimat părerea că le putea da, militarilor italieni, scurte permisii, de câteva zile, pentru a-şi găsi de lucru[4].

În chestiunea angajării internaţilor italieni de la Oeşti, este de remarcat colaborarea care a existat între Secţia Prizonieri şi Legaţia Regală a Italiei. Cea din urmă menţionată prezenta cererile pentru militarii italieni, din partea diferitelor firme, în vederea încadrării în muncă. Însă, pentru unele categorii de meserii precum mecanici, şoferi, electricieni, Secţia Prizonieri nu putea da aprobare până nu primea răspunsul de la Ministerul de Război Directia Moto-Mecanizării, Ministerul Marinei, Secretariatul General şi Ministerul Înzestrării Direcţia Producţiei de Război, care până la data de

[1] Arhivele Militare Române, Secţia Prizonieri, dosar 616, f. 590.
[2] *Ibidem*, dosar 590, f. 94.
[3] *Ibidem*, f. 24.
[4] *Ibidem*, f. 32-33.

11.XII.1943 aveau obligaţia să comunice dacă au sau nu au nevoie de meseriaşii italieni[5].

Pentru plasarea cât mai rapidă a militarilor italieni la lucru, s-a cerut ca repartizarea lor să fie făcuta doar de Secţia Prizonieri sau ca, fiecare cerere în parte să fie supusă aprobării Secretariatului General[6].

Militarii italieni internaţi în Lagărul de la Oeşti aveau profesii diferite; într-un tabel erau specificate 57 categorii (vezi Anexa 9). Cei mai mulţi dintre ei erau şoferi (87), apoi mecanici (37), funcţionari (30), şi şoferi mecanici (15). Conform unui tabel nominal la rubrica ofiţerilor sunt înscrise 27 de profesii: ofiţer activ, doctor în agronomie, contabil autorizat, funcţionar de bancă, profesor (de educaţie fizică, matematică şi fizică, limba italiană, filozofie), doctor în litere, ziarist, medic, chirurg, doctor în drept[7] (vezi Anexa 10).

Pentru ofiţeri, Ataşatul Militar Italian şi-a asumat obligaţia de a-i angaja la întreprinderile italiene aflate în ţara[8].

Constatăm o varietate de cereri şi de oferte de lucru pentru militarii internaţi în Lagărul de la Oeşti-Argeş. Ei au fost angajaţi de către societăţi autonome, de diverşi proprietari, precum şi de instituţii de învăţământ şi cultură. Unii dintre ei au întâmpinat greutăţi în primirea carnetului de muncă, aşa cum rezultă din înştiinţarea Secţiei Prizonieri, făcută de Ataşatul Militar Italian[9].

În ciuda dificultăţilor întâmpinate de unii internaţi italieni, mulţi dintre ei au fost angajaţi de către societăţi precum:

- Uzinele Copşa Mică şi Cugir;[10]
- Arsenalul Marinei Regale (Galaţi);[11]
- Societatea Nitrogen (Târnăveni);[12]
- Filatura Românească de Bumbac S.A.R.;[13]
- Industria Electrică Românească S.A.R.;[14]
- Industria Optica Romăna;[15]
- Fabrica de Salam „FILIPPO DOZZI“ (Sinaia);[16]

În ianuarie 1944, Secţia Prizonieri aproba repartizarea a 86 de militari italieni pentru Uzinele Copşa Mică şi Cugir. Costul călătoriei de la Curtea de Argeş pana la Cugir a fost plătit de Legaţia Italiană[17].

Comandantul militar al uzinelor menţionate mai sus a fost atenţionat să ia măsuri pentru supravegherea militarilor italieni plecaţi în mod permanent, iar repartizarea lor să n-o facă în grupuri compacte. Între ei trebuiau introduse persoane de încredere, pentru a împiedica eventualele încercări de sabotaj[18].

În rândurile de mai jos, vom detalia un model de ofertă (datată 5 decembrie 1943), din partea întreprinderii Filatura Românească de Bumbac S.A.R. Bucureşti, care solicita pentru angajare militari italieni.

- Data angajării……..de la 8 decembrie 1943;
- Durata contractului……..pe 6 luni, renovabil;
- Plata…….60 lei/ora pentru fochist şi mecanic, plus masa, casă şi îmbrăcăminte;[19]
- 80 lei/ora pentru torcător şi celelalte condiţii;[20]
- 35 lei/ora pentru necalificat;[21]

[5] *Ibidem,* f. 69.
[6] *Ibidem.*
[7] *Ibidem* f. 99-101.
[8] *Ibidem,* f. 105.
[9] *Ibidem,* dosar 616, f. 34.
[10] *Ibidem,* f. 130.
[11] *Ibidem,* f. 541.
[12] *Ibidem,* f. 550.
[13] *Ibidem,* f. 752.
[14] *Ibidem,* f. 881.
[15] *Ibidem,* f. 175.
[16] *Ibidem,* f. 645
[17] *Ibidem,* f. 130.
[18] *Ibidem,* f. 134.
[19] *Ibidem,* f. 752
[20] *Ibidem,* f. 755
[21] *Ibidem,* f. 756.

- 60 lei/ora pentru mecanic;[22]
- 19.000 lei/lunar pentru funcţionar şi funcţionar contabil;[23]

Tuturor angajaţilor li se asigurau cazarea, masa şi îmbrăcămintea.

Unii proprietari au întocmit cereri către Ministerul Apărării Naţionale, Secţia Prizonieri, în care au înscris şi numele militarilor aleşi din lagărul de la Oeşti pentru a fi angajaţi. De exemplu, Iosif Rohr doreşte să-l angajeze pe militarul italian Adriano Corino, pentru a fi administrator şi contabil. Făcea următoarele precizări :

- data angajării: 10 decembrie 1943
- durata contractului : pe timp nelimitat, atâta timp cât va sta în ţară
- plata 15.000 lei lunar
- unele accesorii în natură (masa, casa, etc.).[24]

Un altul, măcelarul Vasile Olteanu din Curtea de Argeş, menţionează într-un proces-verbal, că a angajat prin delegat pe internatul italian de la Lagărul nr. 15 Oeşti, Facco Orlandino[25]. Acest angajator este menţionat şi intr-o situaţie alcătuită de Secţia Prizonieri şi înaintată Ministerului Apărării Interne, Direcţia Ordinei Publice în februarie 1944[26].

O altă persoană particulară, aparţinând, de această dată, cercurilor mondene, principesa Adina Woronieki, soţia prinţului Jean Woronieki, cetăţean polonez, domiciliată în Bucureşti, solicita angajarea militarului italian Zanotti Achil, ca fecior şi şofer, cu un salariu de 7000 lei, masă şi casă. Doamna în cauză (văduva fostului Preşedinte al Consiliului de Miniştrii Take Ionescu) cerea permisiunea să-l poată întrebuinţa la Bucureşti şi de a circula cu maşina la Sinaia şi Sibiu. Secţia Prizonieri şi-a dat acordul pentru angajarea militarului respectiv, însă pentru a se folosi de serviciile sale numai în Bucureşti[27]. La scurt timp, însa, şeful Secţiei Prizonieri a refuzat să aprobe solicitarea prinţesei Woronieki[28].

Anumite instituţii de învăţământ şi culturale au solicitat, de asemenea, angajarea unor militari italieni din Lagărul nr. 15 Oeşti. În ianuarie 1944, Teatrul Alhambra a depus o cerere Ministerului de Război, Secţia Prizonieri, pentru angajarea militarului Italian Decaria Rosario, (profesor de flaut), cu un salariu lunar de 30.000 lei. Solicitării i s-a răspuns pozitiv[29].

Încă din decembrie 1943, Institutul de Cultură Italiană, cu secţii în mai multe oraşe (Iaşi, Turnu Severin, Petroşani,Caracal), a cerut angajarea unor militari italieni ca profesori în următoarele condiţii:

- Data angajării …….imediat;
- Durata…….anul şcolar;
- Plata……..37.610 lei lunar (fără casă);
- 1 dactilograf……20.000 lei lunar (şi casă);
- 1 om de serviciu…..15.000 lei lunar (şi casă);[30]

Ataşatul Militar Italian Giuseppe Bodini a depus el însuşi (la 10 decembrie 1943) cereri pentru angajări a unor militari italieni internaţi la Oeşti. Credem că este de la sine înţeles de ce Bodini dorea să angajeze conaţionali de-ai săi. Oricum, chiar dacă remuneraţia lor nu era extraordinar de atractivă, el dorea să-i angajeze imediat şi pe timp nedeterminat. Avea nevoie de un şofer, un lucrător, un chelner, un grădinar, un dactilograf, două ajutoare la birou[31].

Revenind la prima categorie de angajatori, societăţile autonome precizăm că, unele dintre ele s-au dispensat de militarii italieni motivând că *„nu corespund cerinţelor noastre, deoarece arată rea voinţă, în executarea ordinelor primite, nepăsare şi delăsare“*. Acesta era cazul celor 23 de militari italieni, angajaţi la Arsenalul Marinei Regale din Galaţi. Cu începere de la 25 martie, ei au fost înapoiaţi Lagărului de la Oeşti[32].

Unele măsuri luate de autorităţile române au avut scopul de a-i proteja pe internaţii italieni de

[22] *Ibidem*, f. 764.
[23] *Ibidem*, f. 762-763.
[24] *Ibidem*, f. 263.
[25] *Ibidem*, f. 621.
[26] *Ibidem*, f. 951.
[27] *Ibidem*, dosar 616, f. 145.
[28] *Ibidem*, f. 253.
[29] *Ibidem*, f. 154.
[30] *Ibidem*, f. 730-738.
[31] *Ibidem*, f. 828-837.
[32] *Ibidem*, f. 828-837.

la Oeşti.

Astfel, adresa M. St. M. cu Nr. 530601 din 10. I. 1944, către Secţia Prizonieri cuprinde referiri la instrucţiunile vicepreşedintelui Consiliului de Miniştri din adresa Nr. 2826 de la 13. XI. 1943, alineatul (e), stipulând că faţă de *„localităţile unde se pot instala ostaşii italieni, Secţia 2-a opinează ca cu excepţia zonelor militare şi de frontieră, publicate în Monitorul Oficial Nr. 124 din 29. V. 1943, ei se pot instala oriunde, cu condiţia de a se prezenta la sosire (…) autorităţilor locale poliţieneşti. Militarii italieni, cari datorită profesiunei lor, ar fi ceruţi de întreprinderi sau industrii militarizate, pentru lucru, pot fi angajaţi, însă numai cu avizul Marelui Stat Major“*[33].

Şeful Secţiei Prizonieri comunica Marelui Stat Major, faptul că în numărul menţionat al Monitorului Oficial, Capitala era menţionată ca zonă militară. Însă în ciuda acestei restricţii, mulţi militari italieni îşi găsiseră serviciu în Bucureşti[34].

Am considerat necesare aceste precizări, deoarece, la sfârşitul lunii ianuarie 1944, Ataşatul Militar Italian comparase această monitorizare a militarilor italieni cu paza strictă prizonierilor de război. Se declarase nemulţumit de modul în care erau supravegheaţi cei 86 militari italieni angajaţi de Uzinele Copşa Mică şi Cugir: ei nu aveau voie să părăsească incinta (Uzinelor n.n.), erau păziţi şi escortaţi de santinele înarmate[35].

Observaţiile făcute de Giuseppe Bodini n-au trecut neobservate de autorităţile româneşti. Astfel, prin Ordinul Nr. 489.206 din 17. III. 1944 al M. St. M. adresat Secţiei Prizonieri s-a stabilit că*“…potrivit instrucţiunilor domnului preşedinte al Consiliului de Miniştri, militarilor italieni li se va aplica un regim mixt, de prizonieri şi deţinuţi politici* (subl. n.).

Marele Stat Major apreciază că, atât timp cât aceşti italieni nu comit acte dăunătoare Siguranţei Statului, nu li se poate aplica un regim sever, mai cu seamă când prizonierii ruşi lucrează aproape liberi.

Suntem de părere ca activitatea lor să fie bine supravegheată, nefiind nevoie de paza prin santinele“[36].

Din informaţiile prezentate în acest capitol, se desprind cel puţin trei concluzii. Prima se referă la faptul că, în angajarea militarilor italieni, Secţia Prizonieri a avut de spus un cuvânt important. In al doilea rând între Legaţia Regală Italiană şi Secţia Prizonieri a existat o bună colaborare şi în chestiunea pe care tocmai au dezbătut-o . În fine militarii italieni, cantonaţi la Oeşti, care au căutat locuri de muncă, poate şi pentru a scăpa de monotonia vieţii de lagăr, s-au bucurat de o atenţie deosebită din partea societăţii româneşti.

ABIDANCE OF EMPLOYMENT OF ITALIAN SERVICEMEN FROM OEŞTI-ARGEŞ CONCENTRATION CAMP

Abstract

In the time of Second World War, in locality Oeşti from the county Argeş, starting with the year 1943 had been interned Italian servicemen. The Romanian state, signing this document, awarded a distinguishing attention for abidance of employment and for remunerating Italian interned from Oeşti.

From the information presented in this article, we detach at least three conclusions. The first refers at the fact that, in engaging of Italian servicemen, the Prisoners Section had to say an important word. Secondly between Royal Italian Section and Prisoners Section existed a good collaboration and especially for the point as we talked about. Finally Italian servicemen, cantonment in Oeşti, who look for work, also maybe to forget about monotony life camp, rejoiced for a special attention from the part of Romanian society.

[33] *Ibidem*, dosar 590, f. 285.
[34] *Ibidem*, f. 284.
[35] *Ibidem*, f. 405.
[36] *Ibidem*, dosar 616, f. 78.

ATACURILE AVIAŢIEI SOVIETICE ASUPRA JUDEŢELOR DIN MOLDOVA, PE PARCURSUL ANULUI 1944

Lucian SPIRIDON

Datorită pierderii iniţiativei, armatele Axei se aflau într-o continuă retragere pe frontul de est. Într-un document elaborat de către Statul Major al Aerului, referitor la raportul de forţe dintre aviaţia română şi cea sovietică pe frontul din Moldova şi Basarabia, se evidenţia că acesta era net în favoarea sovieticilor. U.R.S.S. dispunea de „840 avioane de asalt, 980 avioane de vânătoare, 540 avioane de bombardament. La rândul ei aviaţia română dispunea de 37 avioane de asalt, 76 de vânătoare şi 111 bombardiere“[1]. Ca urmare a dotării superioare, atacurile sovieticilor au crescut în intensitate pe tot parcursul anului 1944 . Analizând raportul de forţe, guvernul României, pe parcursul anului 1944, a ordonat instituţiilor din teritoriu strămutarea în mediul rural a locuitorilor din zonele dens populate, urmărindu-se astfel protejarea lor.

Pe parcursul lunilor martie şi aprilie 1944, în zona operativă a Diviziei 14 Infanterie Română a fost arestată echipa Kurganov, care fusese lansată în noaptea de 14 spre 15 aprilie, în judeţul Cetatea Albă. De la această echipă, formată din cadre active sovietice devotate regimului comunist, organele de cercetare româneşti au obţinut mai multe informaţii privind activitatea spionajului militar sovietic. Astfel s-a stabilit că exista un batalion special secret destinat spionajului. Acest batalion reprezenta o secţie a NKVD-ului de pe lângă Frontul 2 Ucrainian, şi era subordonat direct Statului Major al acestui front. Informaţii la fel de folositoare au fost obţinute şi de la spionul sovietic Mefodie Frunză, basarabean de origine din comuna Vadul lui Vodă, judeţul Lăpuşna arestat la mijlocul lui aprilie. În urma interogatoriului s-au obţinut informaţii referitoare la instruirea spionilor. Existau agenţi instruiţi, (basarabeni, caucazieni, ucraineni şi germani) printre care şi multe femei, pregătite pentru misiuni de spionaj în România şi Germania[2].

Din raportările întocmite, atât de către instituţiile civile cât şi de cele militare, pe parcursul lunilor martie şi aprilie 1944, aviaţia sovietică, sprijinită de artilerie, a bombardat oraşul Iaşi, producând pagube materiale. Au fost vizate în primul rând unităţile unde erau cazaţi soldaţi, dar şi obiectivele economice. Datorită acestei situaţii, în data de 3 martie 1944, reprezentanţi ai autorităţilor române şi ai părţii germane au organizat o întâlnire care a avut ca obiectiv găsirea de noi mijloace prin care să fie oprite incursiunile aviaţiei inamice. La această întrevedere au luat parte generalul Gerstemberg, şeful Misiunii Aerului din România, alături de Gheorghe Jienescu şi alţi reprezentanţi din cadrul Statului Major al Aerului, din România. În urma discuţiilor purtate s-a decis ca „piloţii de vânătoare să înceapă şi zborurile de noapte“[3]. Măsurile stabilite n-au dus la rezultatele scontate. Spre finalul lunii aprilie 1944, au avut loc mai multe incursiuni ale aviaţiei sovietice în zona Podul Iloaie-Iaşi, zonă în care avioanele de asalt sovietice au atacat căile de comunicaţie.

În primele zile ale lunii mai, aviaţia sovietică a bombardat comunele Podu Iloaie, Leţcani şi Cucuteni. În timpul acestor raiduri aeriene mai multe gospodării au fost afectate, fiind ucise nouă persoane. Bombardamentul din 5 mai 1944 a deteriorat şi conducta de apă care alimenta oraşul Iaşi, ajungându-se astfel la întreruperea alimentării cu apă a oraşului.

Atacurile au fost reluate după patru zile, adică la 9 mai, asupra aceloraşi comune, fiind afectată infrastructura care făcea legătura cu oraşul. Bombardamentele erau susţinute de atacurile artileriei, aşa cum s-a întâmplat în ziua de 11 mai, când a fost bombardat oraşul Târgu Frumos şi apoi satul Bălţaţi, o zi mai târziu. Acelaşi sat a avut de suferit şi de pe urma unor atacuri aeriene din ziua de 13 mai. Conform informărilor primite de la autorităţile judeţene, au fost lansate şase bombe. În urma atacului au murit 10 persoane, iar două au fost grav rănite. În timpul acestor incursiuni aeriene a fost bombardat chiar şi cimitirul eroilor din oraş.

Un alt obiectiv important vizat a fost aeroportul Iaşi. Sovieticii l-au bombardat la mijlocul lunii şi au lovit mai multe avioane româneşti, fără a produce însă şi pierderi de vieţi omeneşti[4]. În timpul atacurilor din 13 mai au fost afectate şi clădiri care aparţineau Comisariatului de Poliţie Iaşi.

---

[1] Alesandru Duţu, *Golgota estului(iulie 1942- martie 1944).*Cuvânt înainte de general de brigadă dr. Mihail Ionescu, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 2000, p. 312.

[2] Mircea Tănase, *Eroi ai nimănui. Agenţi paraşutaţi în România în timpul şi după al doilea război mondial*, Editura Militară, Bucureşti, 2010, pp. 86-87.

[3] Vasile Tudor, *Război aerian în România(1941-1944)*, Editura Carminis, 2006, f. l., p. 74.

[4] Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 2/ 1944, f. 6. (în continuare A.N.I.C- D.G.P.)

Aviaţia sovietică a lansat un atac asupra oraşului şi în data de 19 mai, în urma căruia în zona străzii Manta Roşie au fost ucise trei persoane şi avariate mai multe clădiri. În zilele următoare, atacurile s-au intensificat, dar n-au fost victime omeneşti. Spre finalul lunii mai, au avut loc lupte aeriene între aviaţia română şi cea sovietică.

Aşa cum era de aşteptat, în zilele care au urmat au fost lansate bombardamente asupra comunei Lungani, în urma cărora un jandarm a fost rănit şi postul de jandarmi afectat. Două zile mai târziu, adică la 23 mai, aviaţia sovietică a reluat bombardamentul asupra comunei Lungani şi asupra satelor Copou, Cârlig şi Şorogari, rănind mai multe animale şi un soldat german. O zi mai târziu, artileria sovietică a lansat mai multe atacuri asupra şoselei Copou-Vulturi, urmărind oprirea evacuărilor şi întreruperea comunicaţiilor dintre armatele română şi cea germană din zonă. Atacurile au indus frica în rândurile populaţiei. Avioanele şi artileria sovietică au atacat şi liceul internat Vasile Lupu, distrugând o parte din clădire. În noaptea de 25 spre 26 mai, „la orele 21.30, două avioane ruseşti au zburat deasupra comunelor Aroneanu şi Copou aruncând rachete luminoase şi manifeste prin care, în numele ostaşilor şi ofiţerilor, cer a depune armele“[5]. Astfel de acţiuni au avut loc şi în alte zone ale ţării. Legiunea de Jandarmi Buzău informa Inspectoratul General al Jandarmeriei că pe parcursul lunii mai aviaţia sovietică în cadrul incursiunilor efectuate deasupra Moldovei a efectuat deasupra oraşelor Focşani şi Râmnicu Sărat atât atacuri aeriene cât şi paraşutişti. În cadrul unui astfel de atac sovieticii au lansat la vest de Focşani un grup de 12 paraşutişti alcătuit din zece bărbaţi şi două femei conduşi de către un anume comisar politic Polmuski. Alături de aceste lansări au fost efectuate în zona Carpaţilor de Curbură cu precădere în zona judeţelor Râmnicu Sărat, Buzău, Prahova, atacuri aeriene care vizau resursele petrolifere şi populaţia.

Centrul de Exploatare Iaşi raporta Marelui Stat Major că la începutul lunii iunie, peste 50 de avioane sovietice au bombardat oraşul producând panică şi mari pierderi materiale. Raportul preciza că în noaptea de 5-6 iunie, oraşul şi împrejurimile au fost bombardate intens de avioanele sovietice, care au venit între orele 22-24.20 la mică înălţime şi în valuri succesive, lansând un număr mare de bombe de toate felurile şi calibrele numărul 300. Atacul a durat peste o oră. Au fost vizate atât instituţii cu rol militar cât şi cultural. În timpul atacului, armatele germane din zona Iaşi au fost grav afectate şi datorită nerespectării întru totul a măsurilor de camuflare.

În rapoartele întocmite în asemenea ocazii, Biroul de Informaţii din cadrul Marelui Stat Major preciza că au avut loc şi bombardamente efectuate de aviaţia americană. Începând cu după-amiaza zilei de 6 iunie „aproximativ 200 de avioane americane au bombardat localităţile Iaşi, Târgu Frumos şi Strunga“[6].

Locuitorii oraşului Iaşi, printre care şi foşti elevi ai Liceului Negruzzi, afirmau că „în noaptea de 6/7 iunie Iaşii au suferit cumplitul bombardament al aviaţiei americane. Oraşul a fost transformat într-o mare de flăcări. În acea noapte, rămasă de pomină în memoria ieşenilor supravieţuitori, a ars aproape în întregime şi clădirea liceului internat C. Negruzzi. Au rămas doar zidurile exterioare, iar în partea dreaptă a clădirii, privită din faţă, numai un plafon dintre parter şi etaj“[7].

Despre atacul aviaţiei americane, soldaţi din cadrul Diviziei a 3-a Piteşti, aduşi pentru a ajuta armatele româno-germane din zona Iaşi, menţionau că în zilele de 6-7 iunie 1944 au fost atacaţi de aviaţia americană, care pe timpul nopţii a lansat bombe şi paraşute luminoase care au produs mari pagube materiale. Americanii au bombardat cartierele Nicolina, Păcurari şi Copou.

În urma bombardamentelor aviaţiei sovietice şi americane[8], din ordinul Marelui Stat Major, Consiliul de Patronaj al Operelor Sociale, în colaborare cu primăriile, a luat măsuri pentru asigurarea unei evidenţe a clădirilor afectate de bombardamente şi fotografierea acestora. Prin fotografierea pagubelor provocate se dorea păstrarea unor dovezi concludente necesare în momentul purtării negocierilor de pace. Fiecărei clădiri distruse i se întocmea o fişă, care era ataşată unei fotografii ce reda clădirea. Fişa trebuia să cuprindă informaţii despre originea atacului aerian, importanţa acelei clădiri şi măsurile ce urmau a fi luate. Prin completarea fişei se obţineau şi informaţii precise despre

[5] Direcţia Judeţeană Iaşi a Arhivelor Naţionale., fond Prefectura Iaşi, dosar 226/1944, f. 54. (în continuare D.J.I.A.N. - Prefectura).

[6] Centrul pentru Păstrarea şi Studierea Arhivelor Militare - Piteşti., fond Marele Stat Major - Biroul Informaţii, dosar 1314, f. 71.

[7] Ion Agrigoroaiei, Gheorghe Iacob,Istoria liceului Internat Constantin Negruzzi (1895-1995), Editura Polirom, Iaşi, 1995, p. 56.

[8] Cu privire la atacuri ale aviaţiei sovietice şi americane asupra unor zone din România vezi printre alte lucrări şi Gavriil Preda, *Importanţa strategică a petrolului românesc (1939-1947*), Editura Printeuro, Ploieşti, 2001, Constantin Dobrescu, *Istoricul societăţii Astra Română(1880- 1948)*, Editura Scrisul Prahovean, Ceraşu, 2002, Narcis Ionuţ Gherghina, *Istoria bombardamentelor anglo americane asupra fostelor judeţe Argeş şi Muscel*, Editura Carminis, Piteşti, 2002.

persoanele sinistrate, ca urmare a atacurilor aeriene. Guvernul a elaborat o lege care viza situaţia clădirilor şi a bunurilor pe care le adăposteau în timpul atacului. Instituţiile statului, conform acelei legi, aveau obligaţia să disperseze urgent sumele de bani deţinute în casierii. Se prevedea ca fiecare instituţie să deţină în casierii sume mici de bani, restul sumelor trebuind să fie păstrate la C.E.C.

Profitând de situaţia favorabilă de pe front, aviaţia sovietică a continuat efectuarea de bombardamente asupra judeţului şi răspândirea de manifeste. Propaganda sovietică urmărea scăderea moralului populaţiei civile şi al armatei, care să aibă efect asupra alianţei româno-germane şi să determine încetarea luptei anti-sovietice. Pe parcursul verii, au fost lansate manifeste al căror conţinut îndemna la ruperea alianţei. Adresându-se românilor, sovieticii menţionau că noi nu v-am ameninţat ţara. Noi nu vrem pământul vostru, noi nu am atentat la independenţa ţării voastre. V-am prevenit că alianţa cu nemţii vă va aduce multe nenorociri. Cereţi imediata încetare a războiului. Rupeţi-o cu nemţii, goniţi-i din România. În localităţile deja ocupate, pentru convingerea populaţiei, s-a recurs la ajutorul preoţilor şi al primarilor. Simpatizanţii comunismului, însă, căutau să convingă populaţia că sovieticii „nu se amestecă în treburile noastre interne. Toate instituţiile şi organele administrative funcţionează normal ca până la venirea Armatei Roşii. Ruşii îşi caută de treburile lor. Scopul lor este să îi izgonească pe nemţi din România“[9].

La mijlocul lunii iunie, în timpul atacurilor, un grup de paraşutişti sovietici au fost lansaţi în diferite zone ale judeţului. O parte a ajuns în zona comunei Scânteia, unde au răspândit manifestul intitulat *Privilegii ce se acordă soldaţilor şi ofiţerilor români care se predau de bună voie*, prin care se cerea armatelor române să înceteze războiului contra armatelor sovietice. Ca răspuns la acţiunile întreprinse autorităţile militare române au decis activarea *Planului de apărare a judeţului şi municipiului Iaşi*. Planul era elaborat de Marele Stat Major şi putea fi pus în aplicare în momente de criză.

Bombardamentele au avariat căile ferate şi şoselele care făceau legătura cu celelalte judeţe. Pentru a vedea la faţa locului situaţia din zonă în urma bombardamentelor, reprezentanţii guvernului au efectuat mai multe vizite în zonele afectate. Referindu-se la scopul deplasărilor în ţară, Ion Antonescu avea să afirme, în cadrul mai multor şedinţe de guvern, că „merg sau trimit de fiecare dată în regiunea bombardată reprezentanţi ai guvernului, pentru a ne da seama de valoarea stricăciunilor, de măsurile ce trebuiesc luate pentru îndreptare şi de ce este necesar pentru ca să putem pune lucrurile în ordine, într-un timp cât mai scurt“[10]. S-au continuat şi acţiunile de lansare a spionilor. Corpul 4 Armată a transmis Marelui Stat Major, pe parcursul lunii iunie, mai multe note referitoare la acţiunile de spionaj. Una din informări preciza că recrutarea era realizată de o secţie a N.K.V.D., iar cei trimişi se predau autorităţilor române ca fiind dezertori. Mulţi agenţi erau arestaţi în momentul terminării misiunii la ieşirea din România, pentru a se afla cu cine s-au întâlnit.

Datorită faptului că în timpul incursiunilor efectuate, o parte din avioane au fost doborâte, Marele Stat Major prin intermediul Ministerului de Interne, transmitea o directivă în care solicita ca „populaţia civilă din apropierea locului unde s-a produs aterizarea să nu distrugă avioanele luând diferite obiecte ca paraşute, pistoale, muniţii. Toate aceste piese sunt necesare pentru stabilirea mijloacelor de luptă inamice“[11]. Pe parcursul lunii iulie 1944 au continuat lansările de paraşutişti sovietici. Legiunea de Jandarmi Tutova în nota informativă numărul 446 din 6 iulie 1944, aducea la cunoştinţa Inspectoratului de Jandarmi Galaţi că au capturat pe Lehrer Samy în vârstă de 34 de ani, originar din Piatra Neamţ care fusese plecat în Franţa, iar de acolo a mers în U.R.S.S. înrolându-se în cadrul armatei sovietice. Conform propriei declaraţii Samy a fost repartizat în cadrul unei grupe de 12 oameni (şase români, doi evrei şi patru ruşi) şi îmbarcaţi într-un avion U-2 în apropierea comunei Cucuieţi, judeţul Bălţi şi lansaţi ulterior în apropierea comunei Negreşti, judeţul Vaslui. Principalul obiectiv avut era acela al actiunilor de sabotaj în spatele frontului românesc, fiecare având asupra lor câte 7-8 kg. de trotil şi un pistol mitralieră. Grupul conform unei note de studiu elaborate de către colonelul Alexandru Ionescu, şeful Centrului de Informaţii „B“, pe parcursul lunii iulie 1944, a fost capturat în seara de 19 iulie 1944 în satul Ungheni, judeţul Iaşi.

În urma interogatoriului luat autorităţile române au obţinut informaţii referitoare la numărul persoanelor care au făcut parte din această grupare. Mitrofan Cucerina[12] a fost prins pe 19 iulie 1944

[9] Mioara Anton, *Propagandă şi război. Campania din est(1941-1944)*, Editura Tritonic, Bucureşti, 2004, p. 334.
[10] *Stenogramele Şedinţelor Consiliului de Miniştri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. 11(mai-august 1944), p. 322.
[11] D. J. I. A. N., fond Prefectura, dosar 228/1944, f. 7.
[12] Referitor la activitatea de spionaj efectuată de paraşutiştii sovietici şi în special de Mitrofan Cucerina vezi: Alin Spânu, *Activitatea subversivă a paraşutiştilor sovietici în România, cazul Cucerina Victorovici Mitrofan, (1944)*, în vol. *Şcoala de Aplicaţie a Forţelor pentru Operaţii Speciale, puterea tradiţiei ca argument al viitorului*, Buzău, iulie 2006, pp. 170-175.

de o trupă de jandarmi în satul Ungheni. Conform colonelului Alexandru Ionescu, cel care l-a interogat, menţiona că paraşutistul sovietic era foarte inteligent şi devotat aspiraţiilor Partidului Comunist. Asupra lui la percheziţie s-au găsit două carneţele, în care acesta consemnase, în limba rusă, toată acţiunea întreprinsă în spaţiul românesc. În dreptul zilei de 8 iulie 1944 era menţionat faptul că „ în caz că voi găsi soldaţi români, voi spune că sunt german, iar de voi găsi soldaţi germani voi spune că sunt român“[13]. Legiunea de Jandarmi Iaşi transmitea către I.G.J. că sergentul major Petru Ungureanu a fost atacat de o grupă de şapte ruşi pe care a reuşit să îi captureze ajutat de o patrulă de grăniceri[14]. În urma acestei acţiuni, el a fost evidenţiat prin ordin al Comandamentului General numărul 14/15.07.1944 . Prin astfel de acţiuni se încerca creşterea moralului armatei în plin război dus pe teritoriul naţional, împotriva Armatei Roşii. Inspectoratele de Jandarmi din partea de sud a Moldovei pe parcursul lunii iulie 1944 raportaseră nu numai în zona Iaşi acţiuni ale sovieticilor. Inspectoratul de Jandarmi Galaţi într-o notă elaborată către autorităţile centrale arăta că în noaptea de 24 iulie 1944 la Piatra Siriului, cota 1.338 pe teritoriul comunei Gura Teghii, judeţul Buzău, a fost lansată dintr-un avion o grupă de 12 paraşutişti, formată din patru prizonieri germani, patru prizonieri români, trei ruşi şi o rusoaică. Aceştia aveau ca misiune de a distruge căile ferate care legau Moldova de restul ţării[15]. Pe parcursul lunii iulie 1944, serviciile de informaţii ale Armatei a 3-a Română raportau că în judeţul Lăpuşna, fusese semnalată o puternică mişcare de partizani care fusese iniţiată prin lansarea, începând cu 19 martie 1944, în regiunea Şipoteni, judeţul Lăpuşna, a unui grup de 8 paraşutişti, sub comanda căpitanului Evgheni Posadov. Acest grup a format un detaşament de partizani în zona de vest a Chişinăului având ca obiectiv participarea la acţiunile de pe teritoriul României. La aceste acţiuni participau şi prizonieri luaţi de către armata sovietică.

Pe parcursul verii organele S. S. I. au primit informaţii şi despre lansarea mai multor grupe de terorişti sovietici care aveau ca principal obiectiv încercarea de al extermina pe Mareşal. După prinderea primelor trei dintre ei, s-a stabilit ca echipa lansată era formată din şapte indivizi, doi subofiţeri legionari, doi radio telegrafişti specializaţi şi mai mulţi soldaţi. Cei capturaţi i-au deconspirat şi pe ceilalţi membri ai echipei, asupra lor găsindu-se aparate de radio emisie, armament, muniţie, acte false şi sume mari de bani. Organe de anchetă au ajuns la concluzia că „sunt basarabeni terorişti lansaţi cu paraşutele cu misiunea de a asasina conducerea României“[16].

Anul 1944 a fost unul decisiv în desfăşurarea evenimentelor militare din cadrul conflictului intrat în istorie ca al Doilea Război Mondial. După trei ani de război, România s-a trezit în faţa unei realităţi dezarmante, judecată în raport cu pericolul rusesc, net superior.

Atacurile aviaţiei inamice au devenit din ce in ce mai dese şi mai puternice, iar pierderile cauzate Moldovei şi în special judeţului şi oraşului Iaşi s-au repercutat într-o măsură ingrijorătoare asupra populaţiei civile. Situaţia generală a judeţului s-a înrăutăţit simţitor în momentul în care judeţul Iaşi a fost supus bombardamentelor aviaţiei americane. Şi, chiar dacă întreaga Moldovă era într-o situaţie asemănătoare, judeţul Iaşi a reprezentat pentru aviaţia sovietică un reper distinct, dată fiind importanţa sa pentru România.

THE ASSAULT OF SOVIET AVIATION ON THE COUNTIES FROM MOLDAVIA, DURING THE YEAR 1944

Abstract

The article presents the actions of soviet aviation and in a small measure the actions of Americans on many other counties from Moldavia, but with priority about the territory of former county Iaşi.

Another element encountered within the article it is those actions of espionage undertaken during the year 1944 by the soviets and the measures organised by the Romanian authorities for counteract the first ones. The principle institutions which during the war were concerned with the actions anti agitprop and the attacks aviation and soldiers soviets were against S.S.I., I.G.F., D.G.P.

[13] Mircea Tănase, *Eroi ai nimănui.*, p. 112.
[14] Alin Spânu, *Activităţile Jandarmeriei Teritoriale şi operative în perioada ianuarie 1943- august 1944*, în „Revista Jandarmeriei“, an IX, numărul 19(237), p. 10.
[15] Despre acţiunile paraşutiştilor în timpul celui de al doilea război mondial vezi şi Mircea Tănase, *Trupele aeropurtate în cel de-al doilea război mondial*, Editura Militară, Bucureşti, 2006; Idem, *Paraşutismul militar în România, tradiţie şi actualitate*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, Bucureşti, 2008.
[16] Idem, *Eroi ai nimănui*, p. 122.

STADIUL ÎNDEPLINIRII OBLIGAŢIILOR PREVĂZUTE DE ARTICOLELE 4-7 DIN CONVENŢIA DE ARMISTIŢIU LA 30 SEPTEMBRIE 1946

Drd. Teodora GIURGIU[1]

După data semnării Convenţiei de Armistiţiu, la 12 septembrie 1944, statul român a fost nevoit să creeze o serie de instituţii cu misiunea de a pune în aplicare prevederile acesteia, de a coordona şi controla activitatea în vederea unei bune îndeplinirii a obligaţiilor asumate.

Comisia Română pentru Aplicarea Armistiţiului a fost înfiinţată prin Decretul-lege nr. 527 din 24 octombrie 1944[2]. Deşi baza legală de funcţionare a suferit modificări de-a lungul timpului, în principal, atribuţiile sale au fost: să reprezinte guvernul român şi Înaltul Comandament Român pe lângă Înaltul Comandament Aliat (Sovietic) şi Comisia Aliată de Control, prevăzută la art. 18 din Convenţia de Armistiţiu; să primească cererile Înaltului Comandament Aliat (Sovietic), să le rezolve sau să le trimită spre rezolvare departamentelor, autorităţilor sau instituţiilor publice competente; să soluţioneze cererile românilor în legătură cu aplicarea armistiţiului. De asemenea, comisia era autorizată să dea pentru România interpretarea Convenţiei de Armistiţiu, precum şi îndrumările pentru aplicarea ei, să controleze executarea clauzelor acesteia şi să ţină evidenţa prestaţiilor efectuate de statul român. Printr-o dare de seamă întocmită la 30 septembrie 1946, se arata stadiul îndeplinirii art. 4-7 din Convenţia de Armistiţiu.

Textul art. 4[3] a recunoscut în drept restabilirea frontierei între U.R.S.S. şi România aşa cum a fost determinată prin acordul intervenit între cele două state la 28 iunie 1940[4]. Totuşi reinstalarea grănicerilor români pentru paza frontierelor nu a fost încuviinţată de Comisia Aliată de Control. S-a obiectat că instalarea grănicerilor români la frontiere împiedica executarea art. 3 din Convenţia de Armistiţiu, în baza căruia se asigura libera trecere a unităţilor şi materialelor de război sovietice pe teritoriul României.

În cadrul acordurilor stabilite cu ocazia vizitei Delegaţiei Guvernamentale Române la Moscova, în toamna anului 1945, Comisariatul Poporului pentru Afaceri Străine al U.R.S.S. a adresat ministrului Afacerilor Străine al României o scrisoare, la data de 11 septembrie 1945, prin care se făcea cunoscut că „în urma cererii Guvernului Român, Guvernul Sovietic îşi dă consimţământul pentru sporirea efectivului de grăniceri, de la 12 000 la 20 000 oameni“[5].

Întrucât acest spor a fost, desigur, acordat şi în vederea reinstalării grănicerilor români pe toată frontiera românească - lucru confirmat de primul-ministru dr. Petru Groza, prin comunicatul oficial dat după Consiliul de Miniştri din ziua de 14 septembrie 1945 - Comisia Română de Armistiţiu, prin adresa nr. 114215 din 6 octombrie 1945 a comunicat această aprobare ministrului de Război, pentru a da dispoziţii de trecere la executare.

La 18 octombrie 1945, Comisia Română de Armistiţiu a revenit, către ministrul de Război cerând să se ia măsuri urgente pentru reinstalarea grănicerilor români pe toată frontiera, măsuri absolut necesare opririi circulaţiei necontrolate şi abuzive a mărfurilor, situaţie dăunătoare economiei naţionale. Prin adresa nr. 21219 din 31 octombrie 1945 către Preşedinţia Consiliului de Miniştri, ministrul de Război a făcut cunoscut următoarele: Comisia Aliată de Control a admis sporirea efectivului de grăniceri, de la 12 000 la 20 000 oameni şi înfiinţarea în cadrul acestui efectiv, a unui comandament de brigadă, a două regimente şi a unui centru de instrucţie. În ceea ce privea instalarea grănicerilor pe frontiera sovieto-română, ministrul de Război a contactat Comisia Aliată de Control, dar demersul a rămas fără răspuns.

Mai mult, la data de 4 ianuarie 1946, Comandamentul Trupelor de Grăniceri a primit dispoziţia Comisiei Aliate de Control, de a se retrage la 20 km în interior. Batalionul de Grăniceri, care se afla instalat pe sectorul de frontieră dintre „Jupania“ şi „Halmeu“ inclusiv (fosta frontieră polonă şi cehoslovacă) a executat operaţiunea[6].

---

[1] Serviciul Istoric al Armatei.

[2] Publicat în „Monitorul Oficial“ nr. 247 din 25 octombrie 1944, partea I.

[3] Se restabileşte frontiera de stat între Uniunea republicilor Socialiste Sovietice şi România, stabilită prin Convenţia sovieto-română din 28 iunie 1940.

[4] Arhivele Naţionale Istorice Centrale (în continuare A.N.I.C.), Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri - Comisia Română pentru Aplicarea Armistiţiului, dosar nr. crt. 2779/1946, f. 35.

[5] *Ibidem*.

[6] *Ibidem*, f. 36.

Art. 5[7] din Convenţia de Armistiţiu prevedea două operaţiuni distincte: eliberarea şi predarea prizonierilor de război şi repatrierea cetăţenilor sovietici şi aliaţi[8].

I. Eliberarea şi predarea prizonierilor de război

Prizonierii de război sovietici din România au fost eliberaţi şi predaţi autorităţilor sovietice, imediat după 24 august 1944, în condiţiile prevăzute în Convenţia de Armistiţiu, adică au fost echipaţi şi li s-a asigurat hrana pe timpul transportului. De asemenea, toţi prizonierii englezi şi americani, au fost predaţi Misiunilor Militare Engleză şi Americană.

Cheltuielile făcute de statul român pentru întreţinerea şi echiparea prizonierilor aliaţi, de la data de 12 septembrie 1944 până la predarea lor statelor respective, se cifra la suma de 1 458 706 693 lei = 943 536 dolari[9].

II. Repatrierea cetăţenilor sovietici şi aliaţi

Executarea art. 5 a provocat ample discuţii şi a dat naştere unei interesante controverse între Comisia Aliată de Control şi Comisia Română de Armistiţiu, cu privire la situaţia juridică a basarabenilor şi bucovinenilor de nord, în raport cu dispoziţiile art. 5 din Convenţia de Armistiţiu.

Comisia Aliată de Control a susţinut că situaţia juridică a acestora a fost reglementată prin Decretul Prezidiului Sovietic Suprem al U.R.S.S. din 8 martie 1941, potrivit căruia erau consideraţi cetăţeni sovietici toţi basarabenii care la 7 noiembrie 1917 se aflau pe teritoriul Rusiei ţariste, iar la 28 iunie 1940 locuiau în Basarabia, precum şi toţi bucovinenii de nord care în perioada 28 iunie 1940-21 iunie 1941 au locuit în Bucovina de Nord. Toţi aceştia, după interpretarea Comisiei Aliate de Control, fiind cetăţeni sovietici trebuiau să se repatrieze în U.R.S.S.

În faţa acestei interpretări, Comisia Română de Armistiţiu a susţinut că în conformitate cu principiile şi practica dreptului internaţional, persoanele originare din/sau domiciliate în cuprinsul teritoriului cedat aveau drept de opţiune.

Faza repatrierilor unilaterale

În imposibilitate de a se ajunge la o conciliere între aceste două puncte de vedere, operaţiunile de repatriere au decurs, într-o primă perioadă, începând de la 12 septembrie - 30 decembrie 1944, fără concursul autorităţilor române, persoanele în cauză fiind repatriate numai de autorităţile sovietice.

Faza repatrierilor pe baza Decretului sovietic din 8 martie 1941

De la 30 decembrie 1944, guvernul român a acceptat ca repatrierile să aibă loc potrivit interpretării Comisiei Aliate de Control, adică ţinându-se seama de Decretul Prezidiului Sovietic Suprem al U.R.S.S. din 8 martie 1941.

Totuşi Comisia Aliată de Control a admis, la cererea Comisiei Române de Armistiţiu, să excepteze de la această măsură pe bolnavi, bătrâni, pensionari şi pe funcţionarii statului român. Exceptările se acordau de către Comisia Aliată de Control la cererea celor interesaţi. Această fază a durat până la 11 septembrie 1945.

Repatrierea pe baza dreptului de opţiune

În această perioadă, repatrierile au fost îndeplinite respectându-se dreptul la opţiune, aşa cum s-a stabilit la Moscova la începutul lunii septembrie 1945, între reprezentanţii guvernului U.R.S.S. şi reprezentanţii guvernului român.

Începând de la această dată, toţi cei care au dorit să se repatrieze în U.R.S.S. au dat declaraţii în acest sens şi au fost repatriaţi, restul rămânând pe teritoriul României.

De la începutul operaţiunilor de repatriere până la 30 septembrie 1946 s-au repatriat[10]:		
Basarabeni	Bucovineni	Cetăţeni sovietici de la est de Nistru
38 328	8 198	9 900
Total 56 426		
În aceeaşi perioadă au fost repatriaţi şi 78 cetăţeni americani		

[7] Guvernul Român şi Înaltul Comandament al României vor preda Înaltului Comandament Aliat (sovietic), pentru înapoierea în ţara lor, pe toţi prizonierii de război sovietici şi aliaţi, precum şi pe toţi cetăţenii internaţi şi pe cei aduşi cu sila în România. Din momentul semnării condiţiilor de faţă şi până la repatriere, Guvernul şi Înaltul Comandament Român se obligă să asigure, pe socoteala sa, tuturor prizonierilor de război, sovietici şi aliaţi, precum şi cetăţenilor internaţi sau mutaţi cu sila, cum şi celor refugiaţi, hrană îndestulătoare, îmbrăcăminte, asistenţă medicală, conform cu cerinţele sanitare, cum şi mijloace de transport pentru reîntoarcerea acestor persoane în ţara lor.

[8] A.N.I.C., Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri - Comisia Română pentru Aplicarea Armistiţiului, dosar nr. crt. 2779/1946, f. 38.

[9] *Ibidem*, f. 39.

[10] *Ibidem*, f. 40.

Cheltuielile statului pentru repatrierea cetăţenilor Naţiunilor Unite

Tuturor cetăţenilor sovietici care s-au repatriat li s-a asigurat hrana, cazarea şi echipamentul corespunzător în conformitate cu prevederile art. 5 din Convenţia de Armistiţiu.

Totalul cheltuielilor făcute pentru repatrierea cetăţenilor sovietici se ridicau, la data de 30 septembrie 1946, la suma de 6 889 211 939 lei = 3 084 742 dolari[11].

La această sumă se adăugau cheltuielile făcute cu întreţinerea cetăţenilor americani: 11 666 267 lei = 2 143 dolari; total 6 900 878 206[12] = 3 086 885 dolari[13].

Statul român a efectuat cheltuieli şi pentru repatrierea cetăţenilor sovietici venind din Germania, Austria şi Ungaria, în tranzit prin România. Deşi nu avea această obligaţie prin Convenţia de Armistiţiu, s-a creat un fond cu evidenţă specială pentru finanţarea acestei operaţiuni, cheltuindu-se suma de 241 078 186 lei = 64 631 dolari[14].

Cheltuielile pentru executarea art. 5 erau următoarele: a) întreţinerea şi echiparea prizonierilor de război aliaţi: 1 458 706 693 lei = 943 536 dolari; b) întreţinerea şi echiparea cetăţenilor Naţiunilor Unite (sovietici şi americani) repatriaţi 6 900 878 206 lei = 3 086 885 dolari; c) întreţinerea cetăţenilor sovietici repatriaţi din alte ţări, în tranzit prin România 241 078 186 lei = 64 631 dolari; total 8 600 663 085 lei = 4 095 052 dolari[15].

Executarea art. 5 în perioada 30 iunie - 30 septembrie 1946

S-au repatriat[16]:		
Basarabeni	Bucovineni	Cetăţeni sovietici de la est de Nistru
196	16	59
Total 271		
În aceeaşi perioadă au fost repatriaţi şi 6 cetăţeni americani		

Efortul financiar de la 30 iunie - 30 septembrie 1946

Cheltuielile efectuate în această perioadă cu repatrierea cetăţenilor sovietici au fost de: 49 461 846 lei = 3 142 dolari, iar cu cetăţenii americani: 5 013 054 lei = 318 dolari; în total: 54 474 900 lei = 3 460 dolari[17].

De asemenea, pentru repatrierea cetăţenilor sovietici în tranzit prin România s-au făcut cheltuieli de: 2 061 000 lei = 131 dolari[18].

Aplicarea art. 6[19] a revenit Ministerului Afacerilor Interne şi Ministerului Justiţiei care au luat, chiar din momentul încetării ostilităţilor împotriva Naţiunilor Unite, măsurile necesare pentru eliberarea persoanelor arestate sau condamnate din cauza acţiunilor lor în favoarea Naţiunilor Unite, precum şi a persoanelor internate din motive rasiale[20]. Ministerul Justiţiei a procedat, totodată, la abrogarea întregii legislaţii cu caracter rasial.

Art. 7 stabilea: „Guvernul şi Înaltul Comandament Român se obligă să remită ca trofee, în mâinile Înaltului Comandament Aliat (sovietic), orice material de război al Germaniei sau al sateliţilor săi aflat pe teritoriul român, inclusiv vasele flotei germane şi ale sateliţilor ei aflaţi în apele româneşti“[21].

Executarea:

I. Executarea de la 23 august 1944 până la 30 septembrie 1946[22]

---

[11] *Ibidem*, f. 41.

[12] În acest total nu intrau cheltuielile de transport pe C.F.R.

[13] A.N.I.C., Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri - Comisia Română pentru Aplicarea Armistiţiului, dosar nr. crt. 2779/1946, f. 41.

[14] *Ibidem*.

[15] *Ibidem*.

[16] *Ibidem*.

[17] *Ibidem*, f. 42.

[18] *Ibidem*.

[19] Guvernul Român va elibera imediat, fără distincţie de cetăţenie sau naţionalitate, pe orice persoană arestată din cauza activităţii în favoarea Naţiunilor Unite sau din cauza originii lor etnice şi va desfiinţa orice legislaţie discriminatorie şi restricţiile ce decurg din ea.

[20] A.N.I.C., Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri - Comisia Română pentru Aplicarea Armistiţiului, dosar nr. crt. 2779/1946, f. 44.

[21] *Structuri militare române care au lucrat pentru aplicarea Convenţiei de Armistiţiu şi a Tratatului de Pace, Inventar arhivistic*, vol. I, Bucureşti, Editura Militară, 1999, p. 176.

[22] A.N.I.C., Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri - Comisia Română pentru Aplicarea Armistiţiului, dosar nr. crt. 2779/1946, f. 46.

Prin operaţiunile de dezarmare a comandamentelor şi trupelor germane, ca urmare a actului de la 23 august 1944, statul român a rămas în posesia întregului echipament de război şi a depozitelor de subzistenţe capturate de la germani. Pentru a nu se înstrăina şi pierde parte din materialele părăsite în diferite puncte ale ţării şi pe liniile de comunicaţie folosite de germani, Marele Stat Major a prevenit acţiunea de dezorganizare, cu o primă Instrucţiune specială nr. 706270 din 31 august 1944, instrucţiune care a avut ca rezultat fixarea la teren a întregului material capturat şi intrarea acestuia în posesia Armatei Române.

Concomitent cu primele mari operaţiuni de inventariere s-au prezentat la Marele Stat Major, delegaţii împuterniciţi ai Înaltului Comandament Sovietic, care au făcut cunoscut că întregul material rezultat din dezarmarea trupelor germane, va fi predat Armatei Roşii ca trofeu. Astfel s-a trecut la întocmirea primelor situaţii[23]. După cunoaşterea condiţiilor şi obligaţiilor din Convenţia de Armistiţiu (12 septembrie 1944), Comisia Română de Armistiţiu de comun acord cu Marele Stat Major, prin presă şi prin radio a dat mai multe comunicate referitoare la destinaţia capturilor germane prevăzute la art. 7 din convenţie. În cursul lunii octombrie 1944, s-au prezentat Comisiei Aliate de Control situaţiile centralizate cu evidenţa capturilor de pe întreg teritoriul ţării.

Comisia Română de Armistiţiu cu nr. 128 din 19 octombrie 1944 a fixat norme detaliate pentru identificarea, colectarea, trierea şi depozitarea materialelor germane, provenite din capturi.

Marele Stat Major a dat instrucţiuni de urmare precizând că, la cererea delegaţilor sovietici împuterniciţi de Comisia Aliată de Control, se predau o parte din materiale şi din subzistenţe necesare Armatei Roşii, întocmindu-se formele legale.

Restul capturilor au început să se livreze normal, după data de 1 decembrie 1944.

A urmat, în cursul lunilor decembrie 1944 şi ianuarie 1945, o serie de noi instrucţiuni ale Comisiei Române de Armistiţiu şi ordine ale Marelui Stat Major, care au asigurat tuturor materialelor de captură, la Centrele de Colectare de pe lângă fiecare Cerc Teritorial, o bună depozitare, întreţinere şi pază, până la efectuarea operaţiunii de predare.

De asemenea, s-a insistat asupra controalelor în teren, pentru terminarea colectărilor şi a întocmirii exacte a situaţiei capturilor. Predarea capturilor s-a executat în condiţiile cerute de Comisia Aliată de Control peste prevederile Convenţiei de Armistiţiu, în ce privea buna întreţinere şi ambalajul materialului, în special, a celui fragil, cum era armamentul portativ de tragere şi obiectele de valoare.

Comisia Română de Armistiţiu şi Marele Stat Major, prin instrucţiuni şi ordine, au precizat formalităţile de îndeplinit (procese-verbale).

În Ardealul de nord, aplicarea Convenţiei de Armistiţiu s-a făcut începând cu 13 iunie 1945, dată la care administraţia românească s-a extins şi asupra acestui teritoriu[24].

Din cauza întârzierii menţionate, o situaţie completă a identificărilor şi colectărilor de materiale germane nu a putut fi înaintată de Comandamentele 5 şi 6 Teritoriale decât la 15 august 1945. Comandamentul Sovietic a avut nevoie de barăcile lăsate de trupele germane şi astfel, a fost stabilită modalitatea predării acestora de pe întreg teritoriul ţării, precum şi compensarea statului român de către U.R.S.S. pentru barăcile româneşti ridicate de Armata Roşie.

În afară de materialele depozitate în centrele de colectare au rămas pe teren (din lipsa posibilităţilor de strângere) tot felul de epave, rezultate din incendierea echipamentului de război, material greu sau uşor de neîntrebuinţat (fier vechi). Comisia Aliată de Control, la data întocmirii dării de seamă, nu hotărâse asupra destinaţiei acestui material. Răspândirea lui pe teritoriul ţării, era cunoscută în cele mai mici detalii prin situaţiile înaintate.

În cursul perioadei menţionate organele de execuţie române au reuşit identificarea materialelor art. 7 în procent de 100%, iar predarea s-a efectuat în procent de 75-80%[25].

Art. 7 (trofee) - Colectări, predări şi cedări statului român de la data de 23 august 1944 la 30 septembrie 1946[26]:

	Total colectări	Predări		Total predări		Cedate statului român
		23.08.1944-01.07.1946	01.07-30.09.1946	45,2%	95,4%	
Vagoane	10 891 ½	4 606 1/5	324 ¼	4 930	-	3 758,95
Bucăţi	32 826	30209	119	-	30 328	594

[23] Ibidem, f. 47.
[24] Ibidem, f. 48.
[25] Ibidem.
[26] Ibidem, f. 55.

II. Executarea pe trimestrul 1 iulie - 30 septembrie 1946[27]

Predările s-au efectuat în procent mediu de 82-85%[28].

Pentru urgentarea predărilor şi expedierii restului de materiale de la art. 7 rămase neexpediate, s-a trimis Comisiei Aliate de Control situaţia de detaliu a tuturor acestor bunuri rămase în diferite depozite şi pe teritoriul ţării.

Comisia Aliată de Control, cu nr. 3272 din 31 august 1946, a hotărât ca epavele germane să fie predate Uzinelor Reşiţa. Până la recepţionare, organele teritoriale asigurau paza epavelor în baza Ordinului Ministerului de Război nr. 2754058 din 10 septembrie 1946.

Conform Instrucţiunilor Comisiei Române de Legătură nr. 21046 din 31 august 1946, Ministerul de Război a dat Ordinul nr. 2753962 din 11 septembrie 1946 Inspectoratului General al Geniului - Brigada de Transmisiuni să prezinte Comisiei Aliate de Control o situaţie centralizată a tuturor cazurilor în care echipajele sovietice de transmisiuni au ridicat, în procent de 83%, materialul de telecomunicaţii lăsat de germani, aflat în tranşeele telefono-telegrafice de pe teritoriul ţării.

Chestiuni în litigiu

Barăci

Barăcile germane urmând să fie restituite U.R.S.S. conform art. 7 din Convenţia de Armistiţiu - Ministerul de Război prin Direcţia Domeniilor Militare a cerut Comisiei Aliate de Control să recunoască că 241 barăci româneşti au fost ridicate de Armata Roşie, în cursul anului 1945, pentru nevoile sale de cazare[29]. S-a căzut de acord, să se constituie o comisie compusă din reprezentanţii Comisiei Aliate de Control, Comisiei Române de Legătură şi ai Ministerului de Război - Direcţia Prestaţiilor, care să întocmească formele necesare de compensare cu barăcile germane de restituit U.R.S.S., şi s-a ajuns astfel, să se înapoieze cele 241 barăci.

În cadrul Comisiei de compensare, reprezentantul Comisiei Aliate de Control a ridicat problema ca baracamentele cu caracter fix din Ardealul de nord constituite de maghiari (barăci, remize şi magazii cu postament de beton sau făcute din cărămidă) şi care, prin caracterul lor de fixitate la teren, nu puteau fi demontate trebuiau restituite tot în cadrul art. 7 din convenţie.

Comisia Română de Legătură cu nr. 23013 din 21 septembrie 1946, a comunicat Ministerului de Război hotărârea Consiliului Juridic al Comisiei Române de Legătură că baracamentele menţionate nu puteau fi încadrate în art. 7 din convenţie şi deci nu se restituiau. Acest aviz al Consiliului Juridic al Comisiei Române de Legătură a fost adus şi la cunoştinţa Comisiei Aliate de Control.

Telecomunicaţii

Din totalul de 23 vagoane material în tranşee telefonice-telegrafice, Armata Roşie a demontat şi ridicat 19 vagoane stâlpi şi sârmă (83%), fără ca delegaţii respectivi să întocmească formele legale[30].

Inspectoratul General al Geniului - Brigada de Transmisiuni a primit Dispoziţia Ministerului de Război nr. 2753962 prin care se stabilea centralizarea într-o situaţie a tuturor cazurilor semnalate de comandamentele teritoriale şi care urma să se prezinte Comisiei Aliate de Control pentru a se aproba scăderea din evidenţele cercurilor teritoriale a materialului ridicat.

Epavele

Comisia Aliată de Control, cu adresa nr. 3272 din 31 iulie 1946, a făcut cunoscută hotărârea ca fierul vechi rezultat din epave să fie predat, de împuterniciţii Comisiei Aliate de Control, Uzinelor Reşiţa[31]. Recepţionarea a început la 1 august 1946.

Din rapoartele primite de Ministerul de Război de la comandamentele teritoriale, rezulta că unii delegaţi ai Comisiei Aliate de Control au cerut cercurilor teritoriale să transporte cu mijloacele auto de care dispun toate epavele la rampele de îmbarcare C.F.R. pentru a fi luate în primire de delegaţii Uzinei Reşiţa.

Epavele grele (tunuri, caroserii, auto de mare tonaj, diverse instalaţii arse sau distruse, din care n-au mai rămas decât cadrele de fier) nu au putut fi colectate în locuri propice de îmbarcare, din lipsa de maşini unelte speciale, care să le taie în bucăţi susceptibile de transport; lipsa de specialişti pentru executarea acestor operaţiuni şi lipsa autovehiculelor de mare tonaj pentru a transporta epavele şi a uşura îmbarcarea au pus Cercurile Teritoriale în imposibilitatea de a executa cererea delegaţilor Comisiei Aliate de Control.

---

[27] *Ibidem*, f. 48.
[28] *Ibidem*, f. 49.
[29] *Ibidem*.
[30] *Ibidem*, f. 50.
[31] *Ibidem*.

Toate aceste greutăţi au fost aduse la cunoştinţa Comisiei Aliate de Control cu rugămintea de a se da dispoziţii ca epavele să fie recepţionate de Uzinele Reşiţa pe locul unde se aflau, evitând astfel noi şi însemnate cheltuieli pentru statul român.

Concluzii generale

Identificarea şi colectarea capturilor germane s-a executat într-un procent de aproape 100% pentru toate categoriile de materiale, afară de epavele reformate (fier vechi) şi tranşeele telegrafo-telefonice[32].

Predările de materiale art. 7 s-au executat numai într-un procent mediu de 83-85%, întrucât autorităţile sovietice nu au dispus de mijloace suficiente de transport şi în afară de aceasta, au dat prioritate primirilor de materiale art. 12[33].

În afara prevederilor Convenţiei de Armistiţiu, statul român a asigurat pentru o parte din capturi punerea lor în stare de funcţionare (reparaţii), iar pentru totalitatea lor o bună întreţinere, împachetare şi predarea către Înaltul Comandament Sovietic în condiţii optime.

Punerea în practică de către Comisia Aliată de Control a planului de ansamblu al primirilor şi programărilor de vagoane, aşa cum a propus Comisia Română de Legătură - Delegaţia Militară - cu adresa nr. 4514 din 1946, putea aduce la lichidarea art. 7 din Convenţia de Armistiţiu în integralitate.

Vase

În executarea obligaţiilor privind predarea către Comandamentul Sovietic a vaselor şi materialelor de marină aparţinând Germaniei şi sateliţilor ei, statul român a predat Înaltului Comandament Sovietic 283 vase comerciale şi 8 vase de război germane[34].

Aceste vase, ca toate celelalte (româneşti şi aparţinând Naţiunilor Unite) au fost luate împreună cu încărcătura aflată la bord, indiferent de naţionalitatea proprietarului căruia îi aparţinea această încărcătură. Aceste bunuri (încărcături) evaluate la preţurile din 1944 reprezentau circa 7 miliarde lei[35].

Pentru menţinerea în stare de funcţiune a vaselor germane şi satelite, în cadrul efortului de război statul român a efectuat următoarele cheltuieli cu reparaţia lor, cu toate că art. 7 din Convenţia de Armistiţiu nu prevedea această obligaţie pentru noi:

Reparaţia vaselor trofee efectuate până la 1 iulie 1945 reprezenta 363.381.853 lei[36].

De la 1 iulie 1945 la 31 martie 1946 s-au executat reparaţii de vase trofee, dar care neîncadrându-se în obligaţiile decurgând din Convenţia de Armistiţiu, urmau să fie compensate de U.R.S.S. cu alte bunuri, lucrări în valoare de 158.382.329 lei[37].

Ambalarea şi predarea diverselor materiale de marină în cadrul art. 7, executate pe intervalul de timp de la 23 august 1944 la 31 decembrie 1945, erau în sumă de 21.603.769 lei[38].

Comisia Aliată de Control a cerut să se predea ca trofee în cadrul art. 7 şi cele 27 cabotiere construite cu finanţare germană de către Societatea Românească SARDEX, dintre care 23 vase de lemn şi 4 de fier. Comisia Română de Armistiţiu a arătat că aceste vase aparţin unei societăţi româneşti şi că nu puteau face obiectul predării lor ca trofee în cadrul art. 7.

Lucrările de terminare a celor 23 cabotiere de lemn, prevăzute în Convenţia de la 16 ianuarie 1945, reprezentau 777.285 284 lei[39].

Lucrările suplimentare care au fost cerute de organele sovietice de la cele 23 cabotiere şi care urmau a fi suportate de U.R.S.S. erau în valoare de 554.776.238 lei[40].

Stabilirea cursului dolarului care a fost luat în consideraţie, la evaluarea în dolari a efortului economic făcut de România în executarea obligaţiilor decurgând din Convenţia de Armistiţiu, s-a făcut în patru perioade distincte[41]: 1) perioada 12 septembrie 1944-31 martie 1945 - curs 1 dolar = 1.546 lei; 2) perioada 1 aprilie 1945-31 ianuarie 1946 - curs 1 dolar = 3.644 lei; 3) perioada 1 februarie 1946-31 martie 1946 - 1 dolar = 10.556 lei; 4) perioada începând de la 1 aprilie 1946 - curs 1 dolar = 15.740 lei.

Pentru evaluarea efortului a fost necesară cunoaşterea, pe anumite perioade, a unor date

[32] *Ibidem*, f. 51.
[33] *Ibidem*.
[34] *Ibidem*.
[35] *Ibidem*, f. 52.
[36] *Ibidem*.
[37] *Ibidem*.
[38] *Ibidem*.
[39] *Ibidem* 52.
[40] *Ibidem*, f. 53.
[41] *Ibidem*, f. 253-255.

statistice cuprinzând cheltuielile efectuate de Ministerul de Finanţe, valoarea tuturor bunurilor livrate, valoarea diferitelor prestaţii, pierderile suferite de stat şi particulari din rechiziţiile necesare pentru respectarea convenţiei, pierderile şi distrugerile de război etc.

THE FULFILLMENT STAGE OF THE OBLIGATIONS STIPULATED BY THE ARTICLES 4-7 FROM THE TRUCE CONVENTION AT SEPTEMBER 30, 1946

Abstract

By signing the Truce Convention, Romania had to respect a number of economical, political and military obligations to some Allied and Associated Powers.

Article 4 established the frontier between Soviet Union and Romania as it was determined by the accord intervened on June 28, 1940.

Article 5 provided two operations: the liberation and the deliverance of the war prisoners and the repatriation of the Soviet and Allied citizens.

The application of the article 6 consisted in the liberation of the persons that were arrested and convicted for their actions in the favor of the United Nations and also the liberation of the persons that were retained because of racial motives.

Article 7 established the obligation of the Romanian state to send as trophies to the Allied (Soviet) High Command all the German and its satellites war material that was found on our territory.

The study presents the fulfillment stage of the obligations that were mentioned by the Romanian state at September 30, 1946.

Keywords: Truce Convention, Allied (Soviet) High Command, Romanian Committee for the Application of the Truce, obligations, evaluation

ASPECTE PRIVIND ARMATA SOVIETICĂ ÎN ROMÂNIA

Viorel DRUGĂU[*]
George ROTARU[**]

Trecerea României în spatele „cortinei de fier", mai precis în zona de ocupaţie sovietică, a reprezentat un capitol de istorie controversat, un proces desfăşurat în etapa finală şi îndeosebi după terminarea celui de-al doilea război mondial. Acest fapt, specific României şi practic tuturor ţărilor Europei est-centrale, a putut în epocă să fie receptat ca surprinzător de neînţeles. Astăzi, din perspectivă istorică, ne apare cu totul explicabil, dacă avem în vedere, pe de o parte, rolul U.R.S.S. în obţinerea victoriei împotriva statelor Axei, în frunte cu Germania, iar pe de altă parte, acordurile secrete încheiate în 1943-1945 între Puterile Aliate, potenţial şi finalmente, efectiv victorioase în 1945, în speţă între U.R.S.S., S.U.A., şi Marea Britanie[1].

Nu a fost vorba de o fatalitate a istoriei, ci de o fatalitate a situaţiei geopolitice a zonei şi trebuie să luăm în consideraţie voinţa şi potenţialul de expansiune al U.R.S.S.-ului. Aspiraţia Moscovei de a stăpâni bazinul Mării Negre şi sud-estul continentului european a fost o constantă a politicii externe ruseşti şi apoi a celei sovietice[2]. Realizarea acestor proiecte a fost strâns legată de capacitatea Moscovei de a controla în totalitate sau parţial, politic şi militar, spaţiul românesc (Basarabia, Gurile Dunării, Insula Şerpilor)[3]. Din această perspectivă, politica faţă de români a vecinului de la răsărit - indiferent dacă a îmbrăcat haina panslavismului ortodox sau a ideilor marxist - leniniste - a avut acelaşi scop: anihilarea capacităţilor de rezistenţă şi eliminarea unui obstacol greu de trecut în expansiunea sa către strâmtorile Bosfor şi Dardanele şi Balcani[4].

În acelaşi timp în funcţie de etapa istorică şi de condiţiile geopolitice concrete, au fost folosite toate căile şi mijloacele posibile, de la diplomaţia abilă la agresiunea armată, inclusiv invazia şi ocupaţia militară. La 12 aprilie 1944, guvernul sovietic a transmis guvernului României o notă, cuprinzând condiţiile minime de armistiţiu între cele două ţări, aflate efectiv în război de la 22 iunie 1941. În document, se arăta că „*guvernul sovietic nu cere ocuparea României de către trupele sovietice în perioada armistiţiului, însă trupele sovietice, cât şi celelalte trupe Aliate trebuie să aibă posibilitatea - dacă acest lucru este cerut de situaţia militară - să se deplaseze în toate direcţiile pe teritoriul românesc*", iar guvernul României trebuie să acorde în acest scop toată asistenţa prin mijloacele ei de comunicaţii pe pământ, pe apă şi în aer[5].

După actul de la 23 august 1944, ocupaţia militară a României s-a realizat în baza art. 3 şi 18 din Convenţia de Armistiţiu, iar până la 25 octombrie 1944, sovieticii au motivat prezenţa trupelor din raţiuni militare. În realitate aceste trupe erau cantonate în regiuni strategice care le permiteau controlul asupra statului român[6]. Această situaţie a fost sesizată de către Marele Stat Major al armatei române care a adresat Comisiei Române pentru Aplicarea Armistiţiului o notă în data de 5 decembrie 1944, în care se arăta: „*Marele Stat Major informează că în unele sate din Muntenia se găsesc tancuri sovietice cu servanţii respectivi, care motivează că rămânerea lor în localitate se datorează defectării materialului. În realitate, tancurile sunt sau au fost reparate, iar rămânerea lor în localităţi pare să aibă alt scop, deoarece s-a observat că se ţine legătura permanent cu comandamentele din regiune*"[7].

După data de 25 octombrie 1944 când a fost eliberat teritoriul României sovieticii nu mai puteau invoca motivul mai sus menţionat iar autorităţile române au cerut lămuriri Comisiei Aliate de Control, era de fapt instrumentul de control militar al ocupaţiei sovietice în ţara noastră[8]. Răspunsul a fost că Uniunea Sovietică nu doreşte ocuparea unei părţi din România ori schimbarea ordinii sociale existente iar prezenţa trupelor sovietice este urmarea necesităţilor militare şi a continuării războiului[9].

---

[*] Colegiul „Constantin Brâncuşi", Piteşti.
[**] Asociaţia Română de Voxilologie.
[1] Nicolaie Ciachir, *Marile Puteri şi România 1856-1947*, Editura Albatros, Bucureşti, 1996, p. 300.
[2] *Ibidem*, p. 301.
[3] *Ibidem*,
[4] *Ibidem*,
[5] *Ibidem*,
[6] Constantin Hlihor, *Armata Roşie în România*, în Dosarele Istoriei nr. 3/1996. p. 17-19.
[7] *Ibidem*.
[8] *Ibidem*.
[9] *Ibidem*.

La 15 noiembrie 1944 Comisia Aliată de Control (sovietică) a comunicat Marelui Stat Major că din ordinul mareşalului Malinovski, urmează ca trei divizii sovietice să staţioneze în România iar în acest scop trebuie să fie pregătită încartiruirea lor astfel: o divizie în zona Ploieşti, alta la 20 km. Vest de capitală iar o altă divizie ocupa cu câte un regiment oraşele Arad, Deva şi Petroşani[10]. Statul Major al Aerului a fost somat ca unităţile care erau amplasate pe Valea Prahovei să evacueze regiunea Ploieşti. Situaţia devenea delicată, fiindcă staţionarea unor unităţi militare sovietice în zonele strategice ale ţării era concomitentă cu presiunile care se făceau pentru a se reduce la finalul conflictului efectivele armatei române[11]. La 12 decembrie 1944, generalul locotenent Vinogradov a emis o adresă către Comisia Română pentru Aplicarea Armistiţiului în care preciza că „*Armata* (sovietică n.n.) *aliată ducând acţiuni de război de pe teritoriul Ungariei, va folosi teritoriul României drept părţi sedentare, unităţilor pentru paza, ordinea în dosul frontului şi a rezervelor operative. Locul pentru dislocarea unităţilor se fixează de către Înaltul Comandament Aliat* (sovietic n.n.)“[12].

Uniunea Sovietică şi-a creat în rândul opiniei publice occidentale o imagine favorabilă iar la sfârşitul celui de-al doilea război mondial guvernul român era pus în situaţia de a se opune desfiinţării armatei din interior şi sporirii numărului ostaşilor sovietici din ţară[13]. Încetarea ostilităţilor ar fi trebuit să pună capăt situaţiei în care trupele sovietice se puteau deplasa liber prin ţară. Comisia Română pentru Aplicarea Armistiţiului considera necesară încetarea stării de ocupaţie militară a României şi aşezarea pe baze noi a relaţiilor dintre cele două ţări dar reprezentanţii sovietici din Comisia Aliată de Control au dispus în continuare fără nici o restricţie de teritoriul României. La 17 iunie 1945 această comisie a ordonat Marelui Stat Major român să ia măsurile necesare pentru staţionarea de noi trupe sovietice în următoarele zone: o zonă ce includea oraşele: Oradea, Arad, Alba Iulia, Dej; a doua zonă: Timişoara, Turnu Severin, Slatina, Caracal, Deva; cea de-a treia cuprindea oraşele: Giurgiu, Târgovişte şi Piteşti; a patra zonă: Braşov, Ploieşti, Bârlad, Focşani. „*Unităţile române vor pune la dispoziţia unităţilor sovietice numai ceea ce se află în cazarmă ca: mobilierul complet, paturi şi saltele. Pentru orice alte materiale de care ar avea nevoie unităţile sovietice acestea se vor adresa Comisiei Aliate de Control de la Bucureşti, care este singura în drept a dispune ce anume trebuie să se dea*“[14]. Autorităţile române recomandau „*a se ajunge la înţelegere cu delegaţii sovietici aducându-li-se la cunoştinţă dispoziţiunile Comisiei Aliate de Control de la Bucureşti şi nu se vor lua de bune toate cererile din partea elementelor izolate. Se vor evita conflictele şi fricţiunile*“[15]. Interesant este că nu se preciza scopul şi nici durata staţionării, ci doar că „*garnizoanele române trebuie să părăsească zonele până la 30 iunie*“[16].

În final, s-au stabilit la 17 iulie zonele de staţionare pentru sovietici, locuri pe care armata română trebuia să le evacueze. Zona Est cuprindea o mare parte a Moldovei şi toată Dobrogea, includea oraşele Iaşi, Bacău, Huşi, Vaslui, Bârlad, Râmnicul Sărat, Buzău, Galaţi, Brăila, Constanţa. O altă zonă era în sudul capitalei Bucureşti. Zona Vest cuprindea un teritoriu vast începând din estul oraşului Giurgiu şi până în nordul Aradului în care erau incluse localităţi importante precum Alexandria, Craiova, Tr. Severin, Timişoara, Alba Iulia. Garnizoane mixte erau la Sibiu, Bucureşti, Mizil, Ploieşti, Alexandria şi Timişoara.

Analizând harta putem să concluzionăm că sovieticii ocupaseră punctele strategice ale ţării rămânând în centru un teritoriu liber care în caz de forţă majoră putea fi imediat ocupat de sovietici din două părţi. Aşa cum erau dislocate trupele sovietice în România nu lasă să se înţeleagă că această aşezare ar fi servit, aşa cum s-a motivat, comunicaţiilor cu Austria. De fapt, este vorba de ocuparea României[17]. Mai târziu, zona de dislocare a armatei sovietice s-a mărit.

Majoritatea trupelor aparţineau Frontului 2 ucrainean, dar şi unităţilor ce luptaseră la sud de Dunăre[18]. Odată cu solicitările sovieticilor de a-şi aşeza unităţi militare în România au apărut şi problemele. Cercul Teritorial Ialomiţa raporta următoarele: „*Maiorul sovietic Brudin însoţit de încă 3-4 ofiţeri sovietici ne-au cerut să le punem imediat la dispoziţie din cazarma Războieni, trei pavilioane. Am obiectat şi am susţinut că este imposibil să le cedăm aceste pavilioane, deoarece în pavilionul de administraţie, deja instalasem toate serviciile şi cele trei evidenţe, iar în restul de două pavilioane am*

[10] Arhivele Militare Române, fond Comisia Română pentru Aplicarea Armistiţiului, dos. 109, f. 18.
[11] *Ibidem.*
[12] *Ibidem*, f. 32.
[13] *Ibidem.*
[14] *Ibidem*, dos. 242, f. 2.
[15] *Ibidem*
[16] *Ibidem*
[17] *Ibidem*, dos. 242, f. 520.
[18] *Ibidem*

instalat magaziile da îmbrăcăminte ale regimentelor desfiinţate. Totul a fost zadarnic, deoarece ofiţerii sovietici nu renunţă la ocuparea pavilioanelor şi ne-a comunicat că începând din dimineaţa de 18 iunie 1945, pavilioanele să fie evacuate de către noi şi puse la dispoziţia trupelor sovietice“[19]. Regimentul 3 Transmisiuni avea probleme deoarece magaziile „*sunt vizitate de sovietici prin ruperea lacătelor şi că se iau din materiale. A spus să punem gardă. Este gardă dar nu poate face nimic faţă de numărul mare al vizitatorilor*“[20].

În oraşul Slatina a sosit o mare unitate sovietică de gardă, echivalent unui Corp de Armată, cu un efectiv total de aproximativ 4000 de oameni şi 600 maşini comandată de Generalul Jdanov, erou al Uniunii Sovietice; situaţia a devenit delicată pentru autorităţile române şi nu numai. deoarece au fost evacuate cazărmile Regimentului 21 Artilerie, Regimentul 3 Olt, clădirile Băncii Uniunea, Legiunea de Jandarmi, Parchetul Olt, Portăreii Tribunalului Olt, trei clădiri aparţinând unor particulari şi s-a ordonat: „*ca trupele române să predea unităţilor sovietice tot echipamentul şi materialele ce sunt depozitate în magaziile cazărmilor din Slatina, întrucât unităţile româneşti se dezafectează şi nu mai au nevoie de ele*“[21].

La data de 21 iunie 1945 a avut loc o şedinţă de lucru între cele două părţi română şi sovietică la care au participat:

a. din partea Comisiei Aliate de Control: colonelul Eremin Şeful Secţiei Militare, locotenentul Nicolaev având funcţia de adjutant.

b. Din partea Comisiei Române pentru Aplicarea Armistiţiului: generalul Pretorian Şeful Delegaţiei Militare, colonelul Siminel V. Şeful Oficiului de Legătură şi colonel Simionescu I. Şeful Secţiei a I-a. În cadrul discuţiilor colonelul Eremin a subliniat: „*În general zonele de staţionare sunt stabilite; delegaţii români să înţeleagă situaţia şi să dea tot concursul necesar. Conflictele vor fi inerente, nu trebuie însă a se face prea mare vâlvă din nici o parte, adică nici din partea Comandamentelor Române şi nici din partea celor Ruse*“[22]. Pentru ca şcolile militare să nu fie ocupate delegaţii sovietici înţelegând situaţia au „cerut *la Moscova aprobarea să rămână şi ele pe loc*“[23].

Problemele s-au menţinut şi de foarte multe ori delegaţii judeţeni ai Comisiei Române pentru Aplicarea Armistiţiului raportau abuzurile pe care le comiteau sovieticii care pe lângă unele pagube materiale suferite de către cetăţenii români au inoculat în mentalul populaţiei un sentiment de teamă colectivă. În judeţul Ialomiţa „*comandamentul sovietic local a dispus evacuarea totală a Cercului Teritorial Ialomiţa, după ce acesta s-a restrâns la maximum. Intervenţiile făcute de delegatul Comisiei Aliate de Control pentru Ialomiţa au rămas fără rezultat*“[24].

În Râmnicul Sărat „*datorită ridicărilor de furaje de pe câmp şi curţile oamenilor a obiectelor casnice şi alimentelor făcute de trupele sovietice care staţionează în judeţ, oamenii nu mai ies la lucrul câmpului, de teamă că în lipsa lor să nu li se ia vitele şi obiectele din gospodărie*“[25].

În judeţul Olt „*trupele sovietice care staţionează au ridicat fără forme alimente, grăunţe lemne de construcţie. Delegatul sovietic refuză să semneze procesul verbal de predare şi primirea cazărmii Regimentului 3 Dorobanţi*“[26].

În Argeş de către trupele sovietice în trecere „*au fost luate fân, pae, grăunţe, alimente, păsări, cai în schimb şi fără schimb*“[27]. Ofiţerii sovietici, unii dintre ei nu menţineau probabil intenţionat disciplina în rândul trupelor astfel că pe teritoriul judeţului Gorj unităţile sovietice care erau aici au „*ridicat din comunele Borăscu, Izvoarele, Turceni, Sărdăneşti, Băleşti, Gorşeva cantităţi de furaje grăunţe, porumb, grâu, porci, vin, ţuică, alimente. Ţăranii profitând şi ei de faptul că au fost sparte magaziile au ridicat şi ei mari cantităţi de grâne*“[28]. Atunci când autorităţile române cereau lămuriri referitor la comportamentul trupelor „*ofiţerii sovietici nu dau nici un fel de explicaţii atunci când se pretind lucruri neprevăzute în Convenţie*“[29].

La Moscova în data de 11 septembrie 1945 a fost semnată o convenţie între guvernele sovietic şi român referitoare la reducerea lucrărilor de subzistenţe, materiale de întreţinere şi a mijloacelor

[19] *Ibidem*, f. 15.
[20] *Ibidem*, f. 23.
[21] *Ibidem*, f. 110.
[22] *Ibidem*, f. 55.
[23] *Ibidem*, f. 56.
[24] *Ibidem*, f. 315.
[25] *Ibidem*,
[26] *Ibidem*,
[27] *Ibidem*,
[28] *Ibidem*,
[29] *Ibidem*,

băneşti pentru trupele sovietice staţionate în România, prin care erau scăzute relativ, la cererea guvernului român, cantităţile de hrană livrate armatei sovietice din ţara noastră[30].

În Tratatul de Pace de la Paris semnat la 10 februarie 1947 la art. 21 se preciza: „*Toate forţele aliate vor fi retrase din România în termen de 90 de zile de la semnarea Tratatului de faţă, Uniunea Sovietică rezervându-şi dreptul de a păstra pe teritoriul român forţe armate care i-ar putea fi necesare pentru menţinerea liniilor de comunicaţie al Armatei Sovietice cu zona sovietică de ocupaţie din Austria. Toate devizele româneşti neîntrebuinţate şi toate bunurile româneşti aflate în posesiunea forţelor aliate din România dobândite în baza art. 10 al Convenţiei de Armistiţiu, vor fi restituite guvernului român în acelaşi termen de 90 de zile. România va pune totuşi la dispoziţie aprovizionările şi înlesnirile, care ar putea fi în mod special necesare menţinerii liniilor de comunicaţie cu zona sovietică de ocupaţie din Austria şi pentru care Guvernul român va primi compensaţia necesară*“[31].

Cererea sovieticilor de a păstra trupe pe teritoriul românesc nu avea un temei real, deoarece dintre cele trei că de comunicaţie ce făceau legătura între Uniunea Sovietică şi bazele sale din Europa Centrală cele două care nu treceau pe teritoriul României erau cele mai scurte ca distanţă şi aveau şi cea mai mare capacitate de transport. Ruta Lvov - Cracovia - Viena avea o lungime de 630 km. şi o capacitate de 60 trenuri pe zi, ruta Stryi - Muncacevo - Budapesta - Viena avea 680 km. şi dispunea de 14 trenuri pe zi iar ruta Ungheni - Paşcani - Adjud - Oradea - Budapesta - Viena măsura 1350 km. şi o capacitate zilnică de 7 trenuri[32]. Apărea evident faptul că motivul ocupaţiei era, desigur, unul de natură politică.

Guvernul român, lipsit de sprijin internaţional a fost obligat să accepte toate condiţiile impuse şi nu-i mai rămânea de făcut decât să se stabilească modalităţile de rezolvare a problemelor de cazare, hrană, transport, precum şi alte servicii furnizate trupelor sovietice. La 15 septembrie 1947, s-a stabilit ca planurile de aprovizionare să fie trimise de către Comandamentul Grupului Sud al Armatei Sovietice, prin instituţiile de legătură la Ministerului Apărării Naţionale din România. Cantităţile şi nomenclatura subzistenţelor ce trebuiau livrate erau stabilite de către Comandamentul Sovietic; practic, autorităţile române nu aveau de ales[33].

Toate cele necesare militarilor sovietici erau suportate de statul român, care plătea prin Ministerul Apărării Naţionale. Produsele necesare erau achiziţionate prin: licitaţie publică, tratare prin bună învoială, contractare directă. Sovieticii şi-au exprimat dorinţa ca aprovizionărilor (considerate obligaţii de stat) să nu li se dea publicitate şi Ministerul Apărării Naţionale a luat măsuri „*să nu se facă publicitate la ziare şi difuzări la radio, ci să se trateze direct cu firme serioase şi de specialitate*“[34].

Direcţia Intendenţă a Armatei Roşii trebuia să-şi de acordul în ceea ce priveşte stabilirea furnizorilor de alimente şi celelalte bunuri. Finanţarea se realiza astfel: Direcţia Intendenţei din Serviciul Subzistenţe întocmea un plan de finanţare care era înaintat Direcţiei Contabilităţii din Ministerul Apărării Naţionale şi se stabilea suma necesară pentru îndeplinirea acestor obligaţii[35].

Efortul material şi financiar era destul de mare dacă ţinem seama de faptul că România era într-o oarecare măsură afectată economic de către război, trebuia să plătească despăgubiri iar nivelul de trai al majorităţii populaţiei era extrem de scăzut. Numai în trimestrul III al anului 1947 trebuiau livrate, printre altele, sovieticilor din România: 677 tone de carne, 200 de tone macaroane, 2900 tone de cartofi, 2950 tone făină, unt 120 de tone, ulei 200 tone[36].

De asemenea comandamentul sovietic pentru ultimul trimestru din 1947 şi primele două din anul următor solicita importante cantităţi de alimente precum: cartofi proaspeţi 9250 tone, varză proaspătă 650 tone, varză murată 2530 tone, morcovi 300 tone, sfeclă 755 tone, ceapă uscată 650 tone, gogonele murate 250 tone, castraveţi muraţi 835 tone[37].

În condiţiile de atunci de declin economic la care s-au mai adăugat şi efectele secetei precum şi a creşterii inflaţiei, pentru armata sovietică preţurile erau preferenţiale (probabil se practicau aceste preţuri în vederea reducerii cheltuielilor din bugetul alocat, dar având de suferit cei de la care erau cumpărate sau achiziţionate produsele), de exemplu carnea de porc era plătită cu 40 lei/kg. cea de vită

[30] Ioan Scurtu (coordonator) *Retragerea trupelor sovietice din România 1958*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti 1996, p. 163-165.
[31] *Ibidem*, p. 165-166.
[32] Constantin Hlihor, op.cit. p. 22.
[33] Arhivele Militare Române, fond Comisia Română pentru Aplicarea Armistiţiului, dos. 157, f. 1.
[34] *Ibidem*, f. 2.
[35] *Ibidem*,
[36] *Ibidem*, f. 26-27.
[37] *Ibidem*, f. 37-38.

25 lei/kg. caşcavalul 56 lei/kg. peşte (sturioni) 30 lei/kg. şuncă presată 50 lei/kg.[38], la fel erau preţurile şi la combustibili sau alte materiale[39], dar în comerţ preţurile erau de cinci ori mai mari.

În data de 15 decembrie 1947 a fost emisă o dispoziţie de către Comisia Ministerială pentru Aplicarea Tratatului de Pace conform căreia cererile de reparaţii la imobilele ocupate de trupele sovietice erau suportate de statul român. În data de 26 decembrie 1948 s-a încheiat o convenţie între Guvernul Republicii Populare Române şi Guvernul U.R.S.S. „*privitor la punerea la dispoziţia unităţilor Armatei Sovietice din România a cazărmilor, localurilor de serviciu, depozitelor, aerodromurilor, câmpurilor de instrucţie şi mijloacelor de transmisie*".

Documentul este important deoarece faţă de înţelegerile anterioare intervin anumite modificări şi anume la art. 3 se menţiona: „*Hotelurile, clădirile de locuit, apartamentele, cinematografele, depozitele, atelierele şi frigoriferele aparţinând firmelor, societăţilor şi persoanelor particulare, ocupate de unităţile Armatei Sovietice din România se plătesc de către Comandamentul unităţilor Armatei Sovietice după tarifele anexate semnate, de reprezentanţii împuterniciţi ai Părţilor şi care fac parte integrantă din prezenta Convenţie*"[40], cu precizarea că preţurile pentru folosirea acestor spaţii erau mici.

Articolul 7 stabilea anumite aspecte financiare: „*Toate livrările de bunuri, acte de vânzare-cumpărare, prelucrarea şi transportul bunurilor şi mărfurilor, precum şi orice lucrări, servicii şi chirii, efectuate pe teritoriul Republicii Populare Române pentru nevoile unităţilor Armatei Sovietice din România sun impuse cu impozite şi timbre stabilite de legile Republicii Populare Române pentru Armata Română. Impozitele, taxele, timbrele menţionate în articolul de faţă se achită de Comandamentul unităţilor Armatei Sovietice din România cu condiţiunea ca aceste impozite, taxe, timbre să fie restituite Comandamentului unităţilor Armatei Sovietice din România de către Ministerul de Finanţe al Republicii Populare Române pe baza borderourilor emise de Comandament, prin care se certifică plata impozitelor, taxelor şi timbrelor. Restituirea de mai sus a impozitelor, taxelor şi timbrelor are loc în fiecare lună pentru luna precedentă, în termen de cel mult 10 zile de la primirea borderourilor emise de Comandament în valoarea cuantumului impozitelor, taxelor şi timbrelor efectiv plătite, dar care nu pot depăşi suma anuală de 144 milioane lei*"[41].

În 26 decembrie 1948 s-a semnat o convenţie prin care erau scutite de taxe vamale bunurile pentru Armata Roşie care staţiona în România.

S-au stabilit modalităţile de plată pentru consilierii militari sovietici (Anexa 8). Cei care erau specialişti militari se bucurau de un tratament special, astfel în baza unui Acord încheiat între guvernele român şi sovietic „*Guvernul Republicii Populare Române va pune gratuit la dispoziţia specialiştilor sovietici detaşaţi locuinţe mobilate, serviciile comunale (lumină, telefon, apă, gunoi, etc.) şi ajutorul medical şi de asemenea, va plăti cheltuielile legate de venirea în Republica Populară Română şi întoarcerea în U.R.S.S., adică cheltuielile de deplasare egale cu un salariu lunar costul drumului specialistului şi a familiei sale, de la domiciliul permanent, până în Republica Populară Română şi din Republica Populară Română, până la domiciliul permanent, transportul bagajelor şi o indemnizaţie de concediu egală cu un salariu lunar, într-un an de serviciu. Sumele cuvenite fiecărui specialist sovietic se vor vărsa de către Ministerul de Finanţe al Republicii Populare Române, în lei, la 10 şi 25 ale fiecărei luni, în contul curent al Reprezentanţei comerciale a Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice din Republica Socialistă România la Sovrombanc. Specialiştii sovietici detaşaţi vor fi scutiţi de impozitele româneşti pentru salariile pe care le vor primi pentru serviciul pe lângă Guvernul R.P.R*"[42]. Salariile acestora erau de 700 dolari S.U.A. plus că erau aprovizionaţi cu alimente şi alte bunuri[43].

Concomitent cu stabilizarea situaţiei politice incidentele între sovietici şi români sa-u redus şi chiar au fost situaţii când ostaşii Armatei Roşii au ajutat la strângerea recoltelor, au acordat ajutor în timpul incendiilor, inundaţiilor sau altor calamităţi, au participat la construirea unor poduri, şosele[44].

Pentru a-şi crea o imagine de pacifist, N.S. Hruşciov a propus în 12 august 1955, printr-o scrisoare adresată lui Gh. Apostol, prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc

[38] *Ibidem*, f. 38-39.
[39] *Ibidem*, f. 39-40.
[40] Ioan Scurtu, op.cit. p. 173.
[41] *Ibidem*, p. 174.
[42] *Ibidem*, p. 203-204.
[43] *Ibidem*,
[44] *Ibidem*, p. 346.

Român reducerea forţelor armate române[45].

În contextul retragerii trupelor sovietice din Austria, unele agenţii de presă occidentale au început să facă speculaţii cum că vor fi retrase trupele Armatei Roşii şi din România, astfel A. L. Bradford, vicepreşedintele United Press a expediat o telegramă lui Gheorghiu-Dej rugându-l să dea un răspuns în acest sens. Răspunsul a fost însă unul foarte abil conducătorul României de atunci lăsând să se înţeleagă că se poate realiza întru-un anumit context retragerea trupelor sovietice din România[46] .

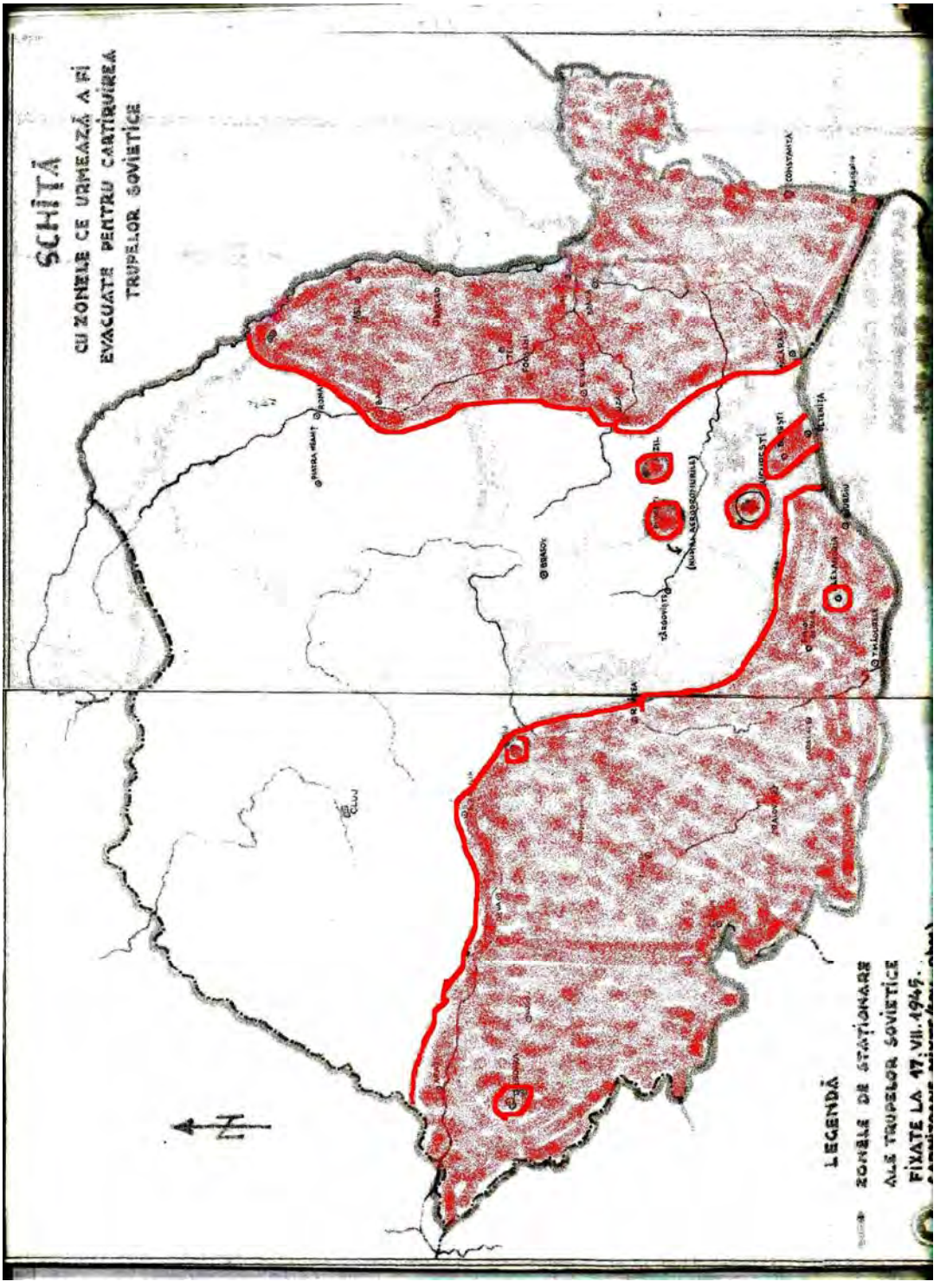
SCHIȚĂ
CU ZONELE CE URMEAZĂ A FI EVACUATE PENTRU CANTONAREA TRUPELOR SOVIETICE
LEGENDĂ
ZONELE DE STAȚIONARE ALE TRUPELOR SOVIETICE FIXATE LA 17.VII.1945.

[45] *Ibidem*, p. 216.
[46] *Ibidem*, p. 217.

COPIE.

P R O C E S - V E R B A L

Nr.11.-

38

Astăzi 19 August 1947,la Bucureşti;

Subsemnaţii,formând comisia pentru stabilirea preţurilor provizorii la furniturile ce se livrează în contul obligaţiunilor de Stat art.10,insitituită pe lângă M.A.N.conform D.M. Nr.574 din 8 Iulie 1947;

Având în vedere dispoziţiunile art.22 din Legea Nr.191/1947;

Având în vedere adresa Direcţiei Intendenţei Serv.Subzistenţelor Nr.860.470 din 17 August 1947 prin care cere avizul Comisiei cu privire la preţurile de finanţare pe tr.III/1947, privind aprovizionarea Misiunei Americane,precum şi adresa Direcţiei Intendenţei Serv.Subzistenţelor Nr.861.073 din 17 August 1947 prin care cere avizul Comisiei cu privire la preţurile de finanţare pe trim.IV/1947, I şi II/1948,privind aprovizionarea trupelor sovietice;

Ne-am întrunit în comisiune astăzi orele 18,30,lipsind doua şedinţă Col.Ing.Papadopol Vintilă şi Lt.Colonel Dumitrescu Ioan membrii,unde în unanimitatea restului Comisiei am stabilit următoarele:

I.Pentru articolele ce se livrează pentru aprovizionarea Misiunei Americane pe trim.III/1947,sunt cele arătate mai jos:

-Făină albă	per	Kgr.	lei 14,60
-Făină integrală	"	"	" 14,30
-Carne de vită	"	"	" 25.-
-Şuncă presată	"	"	" 50.-
-Untură de porc.....	"	"	" 50.-
-Carne de porc	"	"	" 40.-
-Peşte (sturioni)	"	"	" 30.-
-Caşcaval	"	"	" 56.-
-Unt presat	"	"	" 60.-
-Lapte proaspăt	"	"	" 8.-
-Ouă	"	buc.	" 2.-
-Zahăr	"	Kgr.	" 34.-
-Ulei	"	"	" 42,50
-Cartofi	"	"	" 4.-
-Legume ptr.sezon	"	"	" 3.-
-Fructe proaspete	"	"	" 5.-
-Marmeladă	"	"	" 25.-
-Bulion	"	"	" 25.-
-Muştar	"	"	" 12.-
-Oţet	"	"	" 8.-
-Sare	"	"	" 2.-
-Săpun rufe	"	"	" 40.-
-Săpun toaletă	"	"	" 60.-
-Sodă de rufe	"	"	" 24.-
-Chibrituri	"	cutia	" 2.
-Hârtie împachetat	"	Kgr.	" 12.-
-Pungi 5-10 kgr.	"	"	" 14.-
-Hârtie pergament	"	"	" 20.-
-Lemne de foc	"	"	" 1,46

COPIE.- 4

40 · 5

M.A.N.DIRECTIA INTENDENTEI
Serviciul Subzistenţelor

PLAN FINANCIAR

Pentru obţinerea de fonduri necesare aprovizionărilor de cartofi,zarzavaturi şi furaje pe trim.IV/1947,I şi II/1948,recalculate în lei stabilizaţi,aprovizionări ce se execută în cadrul Convenţiei de Armistiţiu art.10,de către Regiunea 2-a Militară, pentru nevoile Trupelor Sovietice din România.-

Denumirea Subzistenţelor.	Cantit. de livrat	Preţul unitar în lei stabilizaţi per kgr.	Suma totală în lei stabilizaţi ce urmează a se finanţa.	Observaţiuni asupra preţului unitar.-
-Cartofi.....Tone	9250	4	37.000.000	
-Varză proaspătă.."	650	1,60	1.040.000	Procesul ver-
-Varză murată.... "	2530	9,60	24.288.000	bal Nr.11 din
-Morcovi..... "	300	2,40	720.000	19 Aug.1947
-Sfeclă..... "	775	3	2.325.000	al Comisiei
-Ceapă uscată.... "	650	4	2.600.000	de Preţuri Pro
-Gogonele murate "	250	10	2.500.000	vizorii a
-Castraveţi muraţi"	835	10	8.350.000	M.A.N.-
-Bulion pastă....."	120	25	3.000.000	
-Fân..... "	4000	3	12.000.000	
-Paie..... "	500	1	500.000	
TOTAL GENERAL LEI.....			94.323.000	

Se certifică de noi prezentul plan financiar,recalculat în lei stabilizaţi,la preţurile stabilite de Comisia de Preţuri a M.A.B.,plan care se ridică la suma de lei 94.323.000 (nouăzeci şi patru milioane trei sute douăzeci şi trei mii).-

Şeful Bir.Fonduri
Adm.Căpitan (ss) I.Nicola

La Bucureşti 25 August 1947.-

Verificat
Şeful Serv.Subzistenţelor
Int.Colonel (ss) Al.Popescu

V A Z U T
DIRECTORUL INTENDENTEI
INT.COLONEL (ss) C.Burileanu

COPIE.

P R O C E S - V E R B A L Nr.12.-

Astăzi 20 August 1947, la Bucureşti;

Subsemnaţii, formând Comisia pentru stabilirea preţurilor provizorii la furniturile ce se livrează în contul obligaţiunilor de Stat art.10, instituită pe lângă M.A.N. conform D.M. Nr.574 din 8 Iulie 1947;

Având în vedere dispoziţiunile art.22 din Legea Nr.191/1947;

Având în vedere adresa Direcţiei Intendenţei Serv.Subzistenţelor Nr.861.073 din 19 August 1947 prin care cere avizul Comisiunei cu privire la preţurile de finanţare ale planului financiar pentru aprovizionarea de iarnă pentru Misiunea Americană;

Ne-am întrunit în Comisiune astăzi orele 18,30, lipsind dela şedinţă Colonel Inginer Papadopol Vintilă şi Lt.Colonel Dumitrescu Ioan, unde în unanimitatea restului Comisiei am stabilit următoarele preţuri, pe baza Mercurialelor şi calculaţiei de preţuri:

a) Combustibil:

- Combustibil lichid ptr.calorifer	Kgr.	lei	5.-
- Cărbuni autocalori şi brichete	"	"	2.-
- Lemne de foc	"	"	1,46

b) Conserve.-

- Mazăre surfină	"	"	20.-
- Fasole fidea (franceză)	"	"	20.-
- Ghivieci şi bame	"	"	20.-
- Bulion pastă	"	"	25.-
- Compoturi diferite	"	"	20.-

c) Zarzavaturi şi legume.

- Fasole uscată	"	"	10.-
- Cartofi	"	"	4.-
- Ceapă	"	"	4.-
- Usturoi	"	"	10.-
- Varză	"	"	1,60
- Gogoşari	"	"	3.-
- Castraveţi	"	"	2,50
- Gogonele	"	"	3.-
- Morcovi	"	"	2,40
- Telină	"	"	2,40
- Pătrunjel	"	"	2,40
- Păstârnac	"	"	2,40

d) Diverse alte subzistenţe şi materiale.-

- Orez	perr kgr.	lei	35.-
-Sodă caustică	" "	"	9.-
-Legume proaspete	" "	"	3.-
-Fructe proaspete	" "	"	5.-

Drept pentru care am încheiat prezentul proces verbal.-

Preşedintele Comisiei
Int.Colonel (ss) G.Frangulea

Membrii: (Int.Lt.Col.(ss) Grigoriu
(Int.Lt.Col.(ss) Vasiliu

Secretarul Comisiei
Int.Maior (ss) Tr.Scorpan

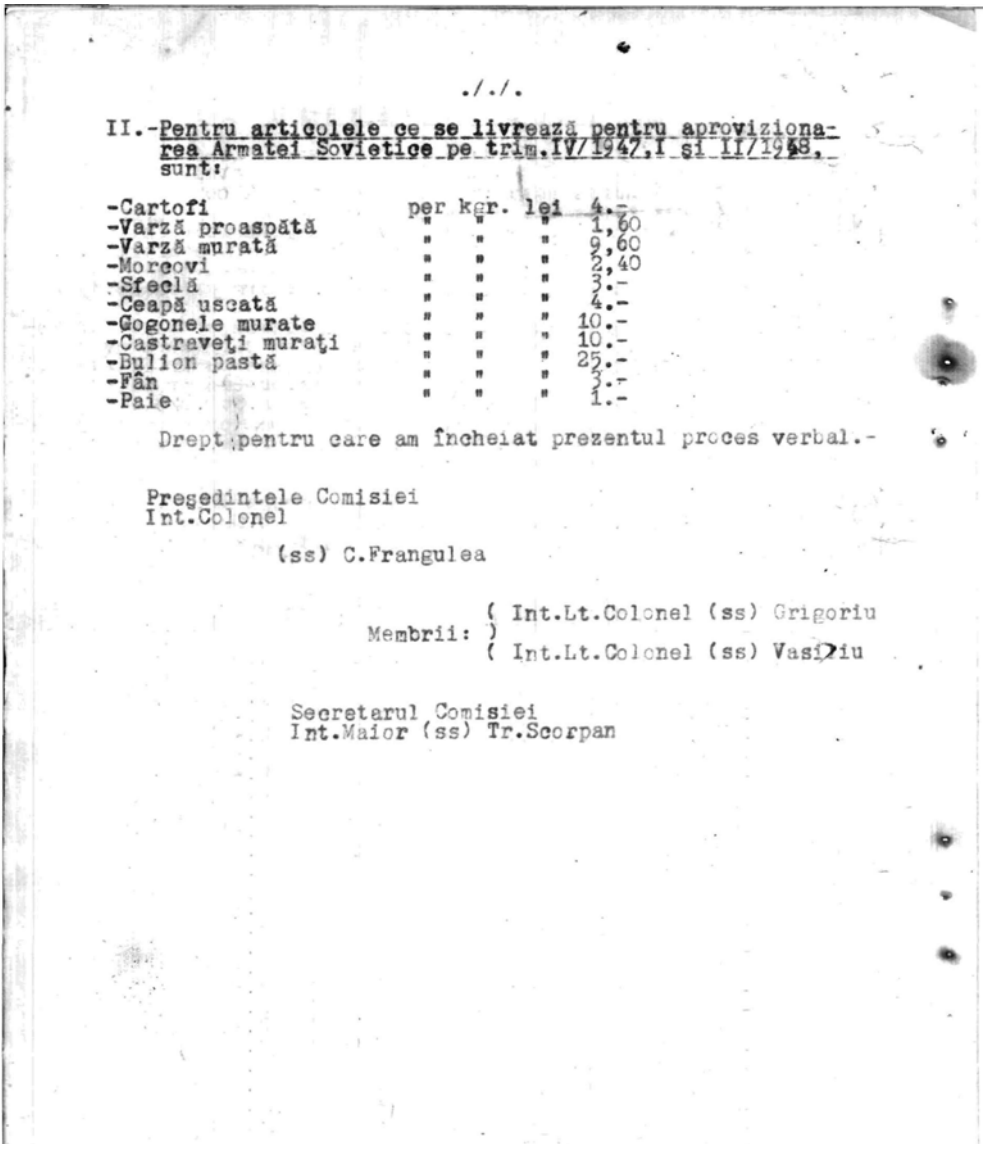

./.

II.-Pentru articolele ce se livrează pentru aprovizionarea Armatei Sovietice pe trim.IV/1947,I şi II/1948, sunt:

-Cartofi	per kgr.	lei	4.-
-Varză proaspătă	"	"	"	1,60
-Varză murată	"	"	"	9,60
-Morcovi	"	"	"	2,40
-Sfeclă	"	"	"	3.-
-Ceapă uscată	"	"	"	4.-
-Gogonele murate	"	"	"	10.-
-Castraveţi muraţi	"	"	"	10.-
-Bulion pastă	"	"	"	25.-
-Fân	"	"	"	3.-
-Paie	"	"	"	1.-

Drept pentru care am încheiat prezentul proces verbal.-

Pregedintele Comisiei
Int.Colonel

(ss) C.Frangulea

Membrii: (Int.Lt.Colonel (ss) Grigoriu
(Int.Lt.Colonel (ss) Vasiliu

Secretarul Comisiei
Int.Maior (ss) Tr.Scorpan

BEARINGS FOR SOVIET ARMY IN ROMANIA

Abstract

The passing of Romania in behind of „Iron Curtain“, specifically in the zone of soviet occupation, represented a chapter of history controversial, a process displayed in the final stage and especially after the finishing of the Second World War. This fact, specific to Romania and practically for every Central-East European countries, could be received as surprisingly of abstruse. Today, from historical perspective, appears totally unexplainable, if we consider, on the one hand, the role of U.S.S.R. in obtaining the victory against the sates of Axis, at the head being Germany, and on the other hand, the agreements closed in 1943-1945 between Allied Powers, potential and in the end, effectively wining in the year 1945, in cause between U.S.S.R., U.S.A. and Great Britain.

In the present article the authors synthesize the accounts for the presence of Romanian troops, a country considerate under occupation.

ARMATA ROMÂNĂ ÎN CAMPANIA ELECTORALĂ DIN 1946

Lt. col. Valentin TĂNASE*

Trecerea României de la regimul de autoritate/dictatură al mareşalului Antonescu la un regim „democratic“, la 23 august 1944, a produs modificări de mentalitate şi de atitudine în cadrul armatei române. Implicarea armatei în politică a devenit din ce în ce mai evidentă, pe măsură ce guvernele controlate de comunişti îşi consolidau poziţiile.

Chiar dacă în mod oficial dr. Petru Groza declara, la 24 august 1945, că armata „nu face politică“, în compunerea armatei fusese introdus, în mai 1945, aparatul politic - sub denumirea de Aparat pentru Educaţie, Cultură şi Propagandă - în esenţa lui un aparat al Partidului Comunist, până la constituirea oficială a organizaţiilor de partid în unităţi şi comandamente în 1948.

Apariţia, în cadrul unităţilor, a ajutorului de comandant pentru activitatea culturală şi educativă a fost întâmpinată cu vădită ostilitate din partea comandanţilor, aceştia rămânând fideli principiului „educaţia ostaşului o face cel care-l comandă în luptă“. Toate reacţiile, contrare noilor realităţii militare, erau urmărite atent de consilierii sovietici ataşaţi unităţilor armatei române, în felul acesta putând fi înlăturaţi de la comandă „ofiţerii reacţionari“, care nu îl proslăveau nici pe părintele popoarelor, nici Armata Roşie şi nici virtuţile comunismului „biruitor“.

Decapitarea armatei române a început cu arestarea generalilor care făcuseră parte din conducerea antonesciană sau care comandaseră Mari Unităţi în Campania din Est, acuzaţi fie de „dezastrul ţării“, fie de crima de a fi luptat împotriva Uniunii Sovietice. Alte pretexte au fost reducerea efectivelor armatei sau motivele politice: origine socială nesănătoasă, studii în străinătate, rude întemniţate sau fugite în Occident, critici la adresa U.R.S.S. sau a Armatei Roşii, conflicte cu consilierii sovietici sau ofiţerii politici, iar în lipsa acestora calificativul „necorespunzător moral-politic“ acordat celor ce refuzau să urmeze cursurile politice de la Breaza sau să se înscrie în P.C.R.

Infiltrarea politicului în structura armatei, sub toate aspectele vieţii cultural-educative, a dus la cenzurarea tuturor ideilor considerate „reacţionare“ şi la promovarea non-valorilor.

Legislaţia anului 1946 aducea o noutate: acordarea dreptului de vot personalului militar, prin Legea electorală din iulie 1946, fapt nemaiîntâlnit până atunci.

Legea nr. 560 din 13 iulie 1946 prevedea ca alegerea deputaţilor să se facă de către cetăţenii români în vârstă de cel puţin 21 de ani împliniţi, putând fi aleşi cetăţenii români cu domiciliul în România, ce împliniseră cel puţin 25 de ani. Între cei care puteau fi aleşi se aflau şi militarii activi care îndeplineau funcţii de miniştrii sau subsecretari de stat[1]. Militarii români căpătau, pentru prima dată în istoria armatei române, dreptul de vot.

Alegerile trucate din anul 1946 au constituit momentul legitimării puterii comuniste în România. Având asigurat concursul sovieticilor, din punct de vedere al susţinerii materiale a campaniei electorale, comuniştii au întreprins, pe parcursul întregului an, o serie de acţiuni menite să le aducă popularitate în rândul electoratului şi să le asigure succesul în alegeri.

Gheorghe Gheorghiu Dej declara în luna august că are în faţă „marea bătălie electorală care va oferi lumii întregi un exemplu despre felul cum o tânără democraţie va înfrânge vechile forţe reacţionare“[2].

În această campanie, la loc de frunte s-a aflat denigrarea partidelor istorice în ochii opiniei publice, încurajarea tensiunilor din cadrul acestora, susţinerea unor dizidenţe, dar şi crearea unui organism politic, în speţă Blocul Partidelor Democratice, în care a intrat P.C.R. şi alte cinci formaţiuni politice, în stare să canalizeze atenţia populaţiei şi să atragă voturi. Prin campania electorală, presărată cu numeroase incidente şi încălcări ale legii chiar de reprezentanţii sau simpatizanţii guvernului Groza n-au putut schimba opinia poporului şi n-au adus victoria comuniştilor în alegeri. În această situaţie s-a pus în aplicare deviza lui Stalin „nu contează cine şi cum votează, ci contează cine numără voturile“, iar B.P.D. a obţinut o victorie confortabilă în alegeri datorită acestor „tehnici speciale“ de numărare a voturilor.

Inaugurarea oficială a campaniei electorale s-a făcut cu prilejul unei cuvântări a lui Petru

* Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti, şef sector.

[1] Florin Şperlea, *De la armata regală la armata populară. Sovietizarea armatei române 1948/1955*, Editura Ziua, 2003, p. 50

[2] Apud Dinu C. Giurescu, *Falsificatorii. Alegerile din 1946*, Editura Rao International Publishing Company, Bucureşti, 2006, p. 206.

Groza, publicată la 2 iunie. Guvernul Groza a făcut mai multe promisiuni: „Datinile noastre strămoşeşti, trecutul nostru, regele nostru, Biserica noastră, proprietatea individuală sunt lucruri la care noi ţinem. Nu facem colhozuri, aşa cum vă sperie partidele istorice“[3]. Aceste promisiuni fără valoare au fost însă încălcate după „câştigarea“ alegerilor.

Pentru pregătirea alegerilor s-a constituit o Comisie Centrală Electorală a armatei, alcătuită din generalul Mihail Lascăr - preşedinte (după alegeri avea să fie numit ministru de Război), generalul Septimiu Pretorian şi generalul Nicolae Cambrea vicepreşedinţi, colonelul Dumitru Petrescu - secretar general, generalul Paul Alexiu, căpitanul comandor Victor Emanoil, comandorul Eugen Săvulescu, colonelul Mircea Haupt, colonelul Paul Comişel, locotenent-colonelul Emil Gheorghiu - membri, maiorul C.I. Paul - secretar.

Liderii partidelor politice democratice au reacţionat, nemulţumiţi de prevederile legii electorale. Partidul Naţional Liberal preciza în Manifestul program din 24 octombrie 1946 că „armata nu poate fi pusă în slujba unui regim sau partid politic“.

Îngrijorarea era justificată deoarece armata trebuia să-şi menţină neutralitatea în timpul campaniei electorale şi a alegerilor, însă la 14 septembrie, ministrul de război a cerut militarilor „să meargă alături de guvernul Petru Groza […] la alegerile ce se apropie“[4].

Constantin Vasiliu-Răşcanu aprecia că: „armata se va găsi în front cu forţele democratice, alături de care a luptat şi a muncit de la 23 august, asigurând şi mai departe libera dezvoltare a regimului democratic, singurul regim care ne poate duce înainte pe calea progresului şi civilizaţiei“.

Rolul armatei era precizat la 7 noiembrie de Marele Stat Major: „Armata va participa la poliţia alegerilor prin gărzi şi rezerve, menţinând ordinea numai în raza secţiilor de votare cuprinzând localul de vot, curtea, intrările în curte, iar în jurul localului de vot până la o distanţă de 500 metri de acestea; în comunele rurale şi urbane nereşedinţă de judeţ pe tot cuprinsul comunei“[5].

La 3 septembrie 1946, organul central al armatei a publicat ordinul general al ministrului de Război, general de corp de armată Constantin Vasiliu Răşcanu referitor la deschiderea oficială a campaniei electorale în armată[6].

Inspectoratului General pentru Educaţie, Cultură şi Propagandă îi revenea sarcina pregătirii armatei pentru exercitarea dreptului de vot şi asigurării ordinii şi pazei în timpul alegerilor. Modul în care armata urma să acţioneze în cadrul campaniei electorale a fost precizat în „Instrucţiuni referitoare la desfăşurarea campaniei electorale în unităţi“ din 7 septembrie 1946, completate prin trei note telefonice cu numerele: 23.836 din 24 octombrie 1946, 23.889 din 30 octombrie şi 23.909 din 11 noiembrie 1946[7].

Iată care era conţinutul acestor instrucţiuni, semnate de Subinspectorul general al Armatei pentru E.C.P., colonelul D. Popescu[8]:

„*I. ACTIVITATEA E.C.P.*

În vederea desfăşurării campaniei electorale în unităţi, secunzii E.C.P. vor avea în vedere următoarele:

1. Întreg materialul cuprins în programele de activitate E.C.P. referitor la Campania Electorală va fi reluat şi actualizat.

2. Se va urmări îndeplinirea cu stricteţe a tuturor dispoziţiunilor şi a întregului material cuprins în programele curente referitor la desfăşurarea acestor campanii.

3. Deschiderea campaniei electorale în unităţi se va face într-un cadru solemn, în cadrul căruia va lua cuvântul Comandantul unităţii, secundul E.C.P., un ofiţer, un subofiţer şi un ostaş în faţa întregii unităţi. Secunzii se vor îngriji ca la aceste adunări să nu se vorbească prea mult. Fiecare vorbitor va căuta ca maximum 10 minute să vorbească într-o formă cât mai agitatorică.

4. Pentru a asigura realizarea cu succes a campaniei electorale în afară de propaganda verbală se va intensifica la maximum:

- *propaganda vizuală prin lozinci, fotomontaje şi portrete corespunzătoare campaniei electorale;*
- *propaganda scrisă prin gazete de perete, foi volante şi corespondenţă între*

[3] *Ibidem*, p. 198
[4] Florin Şperlea, *op. cit.*, p. 93
[5] *Ibidem*, p. 94
[6] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti“ Piteşti, fond Direcţia Superioară Politică a Armatei, dosar 370, fila 20
[7] *Ibidem*, dosar nr. 38, f. 10
[8] *Ibidem*, f. 57-59

unităţi;

- *propaganda artistică prin şezători sau serbări ale căror programe să aibă un conţinut corespunzător campaniei electorale.*

5. În acest interval de timp unităţile vor organiza vizite la fabrici, uzine, întreprinderi etc.

6. Se va vorbi trupei şi ofiţerilor înainte dându-li-se indicaţii în ceea ce priveşte ţinuta şi atitudinea politică. Trebuie evitate orice fel de provocări de oriunde ar veni ele.

7. Ofiţerii, subofiţerii şi trupa vor putea participa la eventuale adunări convocate de B.P.D. [Blocul Partidelor Democratice - n.n.] *în localitatea respectivă. În acest sens, aparatul E.C.P. trebuie să fie foarte vigilent organizând participarea în grupuri mici încadrate cu oameni de elită.*

8. La aceste adunări militare care vor lua cuvântul nu vor vorbi în numele armatei, ci ca un simplu cetăţean. Se va căuta, pe cât este posibil, ca cei (sic!) care iau cuvântul să fie în prealabil bine pregătiţi.

9. Marile Unităţi şi regimentele vor înjgheba ansambluri artistice care îşi vor desfăşura activitatea utilizând programul Inspectoratului. Desfăşurarea activităţii acestor echipe în afara unităţii militare se va face în colaborare cu instructorul Comisiei Centrale Electorale.

10. Comandanţii secunzi al corpurilor de armată vor programa echipele artistice venite de la Inspectorat sau cinematograful de la unităţile din subordine.

11. Inspectoratul E.C.P. va trimite în diferite regiuni ofiţeri instructori care au misiunea de a coordona activitatea în cadrul campaniei electorale, fapt pentru care comandanţii secunzi vor trebui să colaboreze strâns cu ei.

12. Secunzii E.C.P. în colaborare cu instructorii trimişi la Comisia Centrală Electorală vor stabili de comun acord şi vor lua măsuri ca în cadrul Cercurilor Teritoriale, unde munca trebuie întărită, să repartizeze în această perioadă cadre noi, având în vedere că la unele cercuri teritoriale se va simţi această necesitate dată fiind prezenţa ofiţerilor şi subofiţerilor trecuţi în cadrul disponibil.

13. Organele Aparatului E.C.P. nu vor avea legături directe cu partidele politice în mod separat, c numai cu B.P.D.

14. În ceea ce priveşte organizaţiile de masă, colaborarea se poate face numai cu organizaţiile reprezentative democratice: Confederaţia Generală a Muncii, Federaţia Democrată a Femeilor din România, Federaţia Tineretului Democratic şi Apărarea Patriotică.

15. În niciun caz nu se va permite imixtiunea în unităţi a vreunei persoane civile cu scopul de a face propagandă electorală.

16. Pentru a se asigura informarea la timp asupra felului cum se desfăşoară munca în această campanie se vor ţine la unităţi şi Mari Unităţi adunări regulate cu întregul Aparat E.C.P. De asemenea, pentru dirijarea muncii pe teren se vor întocmi programe speciale şi precise în care vor fi programaţi ofiţerii Aparatului de Educaţie a Marilor Unităţi, capabili să facă controale asupra activităţii şi să dirijeze munca.

II. ACTIVITATEA ÎN COLABORARE CU OFIŢERII COMBATANŢI

1. Se va insista ca relaţiile de colaborare existente dintre ofiţerii educatori şi ofiţerii combatanţi să fie dezvoltată la maximum. Este important în toată campania electorală ca, pe cât posibil, comandantul nu numai să fie cel ce secundează Ordinul ce se va da, dar şi trebuie să şi le apropie.

Comandantul secund e suficient dacă în rol de colaborator reuşeşte să traducă în practică toate dispoziţiunile venite de la Inspectorat.

2. În campania electorală trebuie atraşi cât mai mulţi ofiţeri combatanţi. Pentru acest motiv, prin muncă de lămurire individuală şi prin repetate discuţii cu organele E.C.P. să caute să folosească în muncă elementele apropiate, iar pe cei şovăielnici să caute să şi-i apropie. Metoda de convingere trebuie să fie bazată pe argumente din materialul primit, aceste dispoziţii să se aplice întocmai şi ofiţerilor aflaţi în cadrul disponibil, deoarece mulţi sunt susceptibili de a fi orientaţi pe linia democratică.

3. Comandanţii secunzi vor însoţi pe comandanţii lor în turneele electorale. Rolul lor va fi cu această ocazie să deştepte interese cât mai mari din partea comandantului pentru campania electorală şi să întărească încrederea în forţele democrate.

4. Va trebui vegheat ca în conformitate cu Ordinul Ministerului să se colaboreze cât mai eficace la acţiune pentru combaterea secetei. Cu ocazia acestei campanii se va sublinia grija guvernului pentru popor, necesitatea de a înfrunta cu forţe unite condiţiunile vitrege şi datoria armatei de a sta alături de popor.

III. DISPOZIŢIUNI TEHNICE

- *Se vor constitui pe unităţi comisiile electorale conform Instrucţiunilor Comisiei Centrale Electorale.*
- *Se vor instrui ostaşi de elită care să participe la paza urnelor.*
- *Se vor familiariza ostaşii cu operaţiile de votare.*
- *Participarea la vor a familiilor ofiţerilor şi subofiţerilor va fi pregătită conform Instrucţiunilor Comisiei Centrale Electorale.*
- *Se va îngriji din timp pentru suspendarea răspândirilor.*
- *Se va pregăti ziua alegerilor într-un cadru sărbătoresc*".

Votul armatei trebuia să reflecte „noua orientare politică", însă realitatea era cu totul alta, existând atât atitudini pozitive faţă de legea electorală şi de guvernul Groza, cât şi negative, care au fost atent monitorizate de Inspectoratul General pentru E.C.P. Astfel, comandantul Corpului 4 Armată, generalul Dumitru Ion, insista să convingă fiecare ostaş ca la viitoarele alegeri să susţină „cu toţii actualul guvern prin votul ce-l vom da"[9]. Comandantul Cercului Teritorial Buzău, locotenent-colonelul Apostol, afirma într-o conferinţă electorală că „legea electorală este prima lege care consfinţeşte drepturi depline pentru ostaşi şi femei, deci trebuia să ţinem pas cu mersul vremii în noua orientare (…) cei ce nu se încadrează înseamnă că sunt duşmani ai poporului"[10].

Având o atitudine negativă, sublocotenentul Dumitrescu Decebal era raportat Inspectoratului General pentru E.C.P. pentru orientarea politică, el considerând că „Maniu şi Brătianu nu sunt vinovaţi de dezastrul ţării, lor le datorăm existenţa ţării noastre, ei sunt politicieni de carieră, sunt ai noştri, pe ei să-i votăm"[11].

Comandantul Diviziei 9 Infanterie, generalul Ilie Iliescu, în cadrul unei conferinţe ţinute în cadrul campaniei electorale, dezvăluia caracterul obligatoriu al votului de susţinere a Blocului Partidelor Democrate: „armata trebuie să voteze cu guvernul pentru că nu are încotro şi pentru că aşa este ordin". La deschiderea campaniei electorale în cadrul Regimentului 40 Infanterie spunea: „Pentru realizările viitoare, guvernul are o platformă program care nu este făcută numai de Partidul Comunist Român aşa că nu are nimeni a se teme de colhoz"[12].

Platforma program a Blocului Partidelor Democratice, popularizată la maxim, urma să fie privită cu încredere, dispărând o parte din suspiciunile că acest program nu urma să fie pus în aplicare, suspiciuni ce vor persista până la plecarea comandanţilor trecuţi în cadru disponibil.

Cele patru puncte esenţiale ale platformei program erau[13]: industrializarea ţării; întărirea gospodăriilor ţărăneşti; reforma fiscală; etatizarea B.N.R.

Modul în care, ulterior, a fost pusă în aplicare platforma program a Blocului Partidelor Democratice s-a văzut în timp prin industrializarea forţată, însoţită de naţionalizarea proprietăţilor din iunie 1948 şi colectivizarea din martie 1949.

Atmosfera din campania electorală a anului 1946 nu a diferit prea mult de competiţiile politice din alegerile interbelice. A avut de toate: denigrarea adversarilor, suspendări de ziare, bătăi „pe teren" şi, din păcate, chiar pierderi de vieţi omeneşti. Doar că în 1946 toate acestea au fost mai însemnate decât până atunci.

Debutul procesului de transformare a României într-o colonie a imensului lagăr comunist a fost reprezentat de campania electorală din 1946, pe parcursul căreia au fost evidente tendinţele de dominare şi manipulare a populaţiei de către liderii Partidului Comunist. Au manipulat sentimente şi emoţii, au construit adevăruri false, dar şi minciuni ce au ajuns să fie considerate adevăruri chiar de către creatorii lor, au dat startul procesului de înlocuire a individualismului cu colectivitatea, au creat prototipul duşmanului colectiv în persoana reacţionarilor aflaşi sub oblăduirea internaţionalismului american. Au urmărit cu alte cuvinte să creeze o lume paralelă în care prototipul omului perfect să aibă chipul şi asemănarea lor, iar duşmanul democraţiei să aibă chipul reacţionarului ţărănist sau liberal, considerând probabil că astfel au zugrăvit imaginea perfectă a duşmanului democraţiei populare.

Conştienţi fiind de minusurile şi lipsurile lor, atât din punct de vedere numeric cât şi al modului de gestionare al informaţiei (din punct de vedere financiar erau asiguraţi, ca urmare a sprijinului primit din partea Moscovei în principal, dar şi datorită banilor obţinuţi din chetele organizate la nivel local şi din donaţiile făcute partidului), comuniştii au ştiut să profite de ceea ce

[9] Idem, dosar nr. 216, f. 41
[10] *Ibidem*, f. 48
[11] *Ibidem*, f. 50
[12] *Ibidem*, f. 59
[13] *Ibidem*, f. 49

aveau la îndemână - propaganda - care a devenit în scurt timp pentru ei mijlocul de difuzare a ideilor revoluţionare, a învăţăturilor marxist-leniniste, dar şi alimentatorul demascărilor şi dezvăluirilor politice.

Odată impus un guvern favorabil Moscovei, legitimat prin intermediul alegerilor, mai rămâneau de realizat doar două lucruri pentru ca victoria comuniştilor să fie una completă, şi anume: desfiinţarea a ceea ce mai amintea de vechiul regim, adică partidele istorice şi Monarhia, respectiv adoptarea în cel mai scurt timp posibil a unei Constituţii, care să aibă la bază modelul celei sovietice.

ROMANIAN ARMY IN THE ELECTORAL CAMPAIGN OF 1946

Abstract

After 23 August 1944 military involvement in politics has become increasingly evident. By Law 560 of 13 July 1946, military personnel received for the first time in the history of the Romanian army, the right to vote. At the same time, active military personnel who served as ministers or secretaries of state could stand to be elected deputies.

This article presents the instructions in the army which was to act in the election campaign of 1946.

DIRECŢIA GENERALĂ A SERVICIULUI MUNCII DE PE LÂNGĂ CONSILIUL DE MINIŞTRI AL REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

General de brigadă (rtr) ing. Mihai POCORSCHI*
Colonel (rtr) Corneliu TÂRNOVEANU

Au trecut 51 de ani de la desfiinţarea Direcţiei Generale a Serviciului Muncii (D.G.S.M.), instituţia semi-militarizată aflată, în ultima perioadă a existenţei sale în subordinea Consiliului de Miniştri al Republicii Populare Române. Aceasta a funcţionat timp de 11 ani (1950-1961), încălcând Convenţia Internaţională nr. 29/1930, adoptată de Organizaţia Internaţională a Muncii privind interzicerea muncii forţate şi obligatorii. Prin ratificarea acestei convenţii de către Marea Adunare Naţională a R.P.R., prin Decretul nr. 213/1957, D.G.S.M. a mai funcţionat până în anul 1961, când a fost desfiinţată prin H.C.M. nr. 2/1961.

Dedicăm acest articol celor 320.055 militari constructori care şi-au efectuat aşa-zisul stagiu militar prin muncă forţată pe o perioadă de 3 ani (ca şi militari din cadrul Ministerelor Forţelor Armate şi de Interne), contribuind la realizarea multor obiective din industrie, construcţii şi agricultură prevăzute în planurile anuale de stat din anii 1949 şi 1950, precum şi în cele două planuri cincinale (1951-1955 şi 1956-1960).

Pentru a cunoaşte aportul acestor tineri militari constructori (proveniţi în cea mai mare parte din părinţi cu origine socială considerată nesănătoasă - chiaburi, mic-burghezi etc.) cât şi a comandanţilor lor, ofiţeri şi subofiţeri detaşaţi de M.F.A. şi M.A.I., sau a rezerviştilor scoşi din ministerele respective pentru diverse motive moral - politice sau disciplinare, considerăm necesar să prezentăm în cele ce urmează istoricul acestei instituţii, scoţând în evidenţă organizarea, desfăşurarea activităţii şi realizările obţinute de aceasta, precum şi alte aspecte legate de viaţa internă a militarilor respectivi în cadrul unităţilor în care şi-au desfăşurat activitatea - detaşamente şi secţii de muncă.

Elaborarea acestui articol s-a bazat pe cercetarea a peste 100 de dosare aflate în păstrarea Arhivei Naţionale a României, precum şi pe faptul că semnatarii studiului respectiv au făcut parte din structurile acestei instituţii.

Contextul politico-economic care a determinat crearea Direcţiei Generale a Serviciului Muncii. Actul de la 23 august 1944 a însemnat nu numai întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste, ci şi intrarea României într-o nouă dictatură a proletariatului, respectiv dictatura comunistă.

Partidul Comunist Român, neînsemnat ca număr de membri, cu sprijinul nemijlocit a Uniunii Sovietice, încălcând regulile democraţiei, a impus un guvern prosovietic condus de dr. Petru Groza. Măsurile radicale impuse de guvernul respectiv (reforma agrară din anul 1945, naţionalizarea industriei şi a băncilor în anul 1948 etc.) au grăbit instaurarea guvernului comunist. Ca urmare a participării României la cel de-Al Doilea Război Mondial (1941-1945), economia se afla într-o situaţie dezastroasă: industria lucra la 50% din capacitate, agricultura era secătuită şi din cauza secetei complete din 1946-1947.

Naţionalizarea mijloacelor de producţie şi financiare au creat premizele pentru trecerea la planificarea economiei naţionale prin planurile anuale de stat (1945 şi 1950) şi ulterior a planurilor cincinale (1951-1955 ; 1956-1960 etc.).

Realizarea obiectivelor prevăzute în primul plan economic pe anul 1949 a fost îngreunată de lipsa forţei de muncă calificată (în special în sectorul construcţii-montaj), cauzată atât de militarii căzuţi la datorie în cel de-Al Doilea Război Mondial, cât şi celor circa 170.000 de militari români luaţi prizonieri de forţele militare sovietice la intrarea acestora în anul 1944 pe teritoriul României şi trimişi la muncă forţată în diverse lagăre pe teritoriul Uniunii Sovietice, din care un număr redus s-au întors în ţară. Dată fiind această situaţie critică din punct de vedere a forţei de muncă, pentru a urni din loc unele sectoare ale economiei naţionale, Partidul Muncitoresc Român, prin organizaţiile Uniunii Tineretului Muncitor, au recurs la mobilizarea tinerilor (muncitori, ţărani, studenţi şi elevi), folosindu-i ca voluntari în anii 1947 şi 1948 pe şantierele naţionale APACA Bucureşti, Bumbeşti-Livezeni, Valea Jiului, Salva-Vişeu- Maramureş, Siret-Prut-Moldova, Delta Dunării-Tulcea etc.

Totodată, pentru realizarea obiectivelor prevăzute în primul plan de dezvoltare a economiei naţionale pe anul 1949, conducerea de partid şi de stat a hotărât să se folosească de tinerii ce depăşeau posibilităţile de încorporare în unităţile Ministerului Forţelor Armate, care a fost pus iniţial direct la

* Uniunea Naţională a Cadrelor Militare în Rezervă şi în Retragere „Alexandru Ioan Cuza".

dispoziţia întreprinderilor interesate prin Marele Stat Major a ministerului sus menţionat.

Dată fiind creşterea continuă a numărului acestor tineri pe şantierele ţării, conducerea ţării de atunci a hotărât, la 1 septembrie 1949 înfiinţarea unui „Corp de Muncă“ (format din tineri prisos de contingent), încredinţând această sarcină Ministerului Construcţiilor.

Întrucât s-a considerat că aceşti tineri care satisfac serviciul militar în „Corpul de Muncă“ îndeplinesc sarcini la fel de importante ca şi cele de apărare a ţării, li s-au acordat aceleaşi drepturi ca şi militarilor în termen din cadrul M.F.A. sau M.A.I.

Experienţa acumulată în anul 1949 de Corpul de Muncă la executarea lucrărilor de construcţii de interes general a determinat Consiliul de Miniştri al R.P.R. să înfiinţeze, prin Decretul nr. 2/14 ianuarie 1950, o instituţie semimilitarizată, Serviciul Muncii, subordonându-l în continuare Ministerului Construcţiilor. În esenţă, decretul respectiv prevedea ca Serviciul Muncii să utilizeze tinerii prisos de contingent la executarea lucrărilor de interes general pe o durată egală cu cei care prestează serviciul militar sub arme. Atât militarii constructori cât şi cadrele de comandă din Serviciul Muncii avea toate drepturile şi îndatoririle prevăzute de regulamentele militare, fiind supuşi justiţiei Codului Justiţiei Militare.

Organizarea şi funcţionarea Serviciului Muncii a fost reglementată prin H.C.M. nr. 24/1950.

Organizarea Serviciului Muncii. Pentru folosirea judicioasă a militarilor constructori pe marile şantiere s-au folosit diverse forme organizatorice, care au răspuns nu numai sarcinilor de producţie ci şi celor specifice activităţilor militare, culturale şi gospodăreşti.

În cei 11 ani de existenţă, Serviciul Muncii a parcurs mai multe etape organizatorice.

În perioada 1950-1952, la nivelul central a existat Direcţia Generală a Serviciului Muncii (D.G.S.M.), compusă din cinci direcţii: Organizare, Administrativă, Contabilitate, Politică, Cadre şi Personal; două servicii: Planificare şi Medico-Sanitar, Oficiul Juridic şi Corpul de Control. La nivel teritorial au funcţionat Direcţii Regionale de Muncă (D.R.M.-uri), care aveau în subordine Grupări de Muncă, alcătuite din Detaşamente de muncă şi secţii de muncă independente. Detaşamentele de muncă erau organizate pe secţii, brigăzi şi echipe.

Efectivele D.R.M.-urilor erau cuprinse între 3.000-12.000 de militari constructori. Numărul D.R.M.-urilor subordonate D.G.S.M. au variat în funcţie de necesităţile de forţă de muncă ale şantierelor de construcţii.

Detaşamentul de Muncă era cea mai stabilă unitate din întreaga existenţă a D.G.S.M. Acesta, care era organizat pe lângă întreprinderile de producţie, a condus direct procesul de instruire militară şi educare a militarilor constructori, iar în colaborare cu organului tehnic ale şantierului a organizat numărul militarilor respectivi în procesul de producţie, calificarea lor, precum şi măsuri de protecţia muncii pentru prevenirea accidentelor. Efectivul unui detaşament varia între 250 şi 2000 de militari constructori. Secţiile de muncă erau organizate pe lângă şantiere de construcţii, fiind subordonate direct detaşamentelor de muncă.

În perioada 1952-1953, în cadrul Serviciului Muncii a fost înfiinţată a doua Direcţie Generală, denumită Direcţia Generală de Construcţii Speciale (D.G.C.S.), iar D.G.S.M. s-a transformat în Direcţia Generală a Efectivelor (D.G.E.). Această nouă direcţie a avut în subordine detaşamente de muncă care au executat lucrări pe cont propriu, fiind încadrată cu tehnicieni şi mijloace de producţie necesare. Prin această direcţie au fost realizate lucrări de construcţii la Deveselu, Alexeni, Bucureşti (adăposturi antiatomice), Ianca, Bistriţa, Hămeiuşi, Otopeni ş.a.

În perioada 1953-1955 au fost organizate şi Grupări de Muncă Agricole, care au depins de Ministerul Agriculturii şi Silviculturii. Acestea şi-au adus contribuţia la întreţinerea culturilor agricole şi strângerea recoltei. Asemenea grupări au funcţionat la Bucureşti, Braşov, Constanţa, Timişoara, Galaţi ş.a. Prin Decretul nr. 16/14 ianuarie 1956, Direcţia Generală a Serviciului Muncii a trecut în subordinea Consiliului de Miniştri al R.P.R. Ca urmare au avut loc unele schimbări organizatorice: Oficiul Detaşamentul de Muncă din Industria Carboniferă (O.D.M.I.C.) a fost scos din subordinea Ministerului Industriei Cărbunelui şi trecut sub conducerea D.G.S.M., iar unităţile acestuia au fost transferate ca unităţi compacte în Direcţiile Regionale de Muncă existente.

După anul 1956, ca urmare a solicitărilor mereu crescânde a lucrărilor de construcţii, s-au înfiinţat noi D.R.D.M.-uri, astfel că numărul total al acestora a ajuns la 17.

În toamna anului 1958 au fost organizate, cu titlu experimental, în cadrul D.G.S.M., Comandamentul Central al Unităţilor Militare de Producţie cu unităţi teritoriale zonale la Luciu-Giurgeni, Valea Dâmboviţei şi Jimbolia. D.G.S.M. le-a asigurat comanda, cazarea şi hrănirea militarilor constructori, iar partea tehnică a revenit beneficiarilor de efective - Ministerul Agriculturii şi Silviculturii.

În perioada 1959-1960 au luat amploare lucrările de hidroameliorații; pentru realizarea acestor lucrări au fost organizate unități similare cu cele din construcții, D.G.S.M - ului revenindu-i sarcina cazării și hrănirii militarilor constructori.

Tot în această perioadă, datorită unor factori obiectivi, numărul militarilor constructori s-a redus simțitor, fapt care a condus la desființarea D.R.M.-urilor și concentrarea militarilor rămași în 27 detașamente, care au fost amplasate în diverse regiuni ale țării: Dodeni, Teleajen, Chișcani, Roman, Hunedoara, Prejmăr - Târgu Jiu ș.a. Indiferent de formele organizatorice, prin care a trecut D.G.S.M. în cei 11 ani de activitate, această instituție a fost capabilă să asigure forța de muncă necesară pentru realizarea procesului de producție pe marile șantiere și să asigure condiții optime de instruire, educare și cazare a sutelor de mii de militari constructori care au trecut prin unitățile de muncă ale Direcției Generale a Serviciului Muncii.

Desfășurarea activității și realizările obținute de unitățile de muncă din cadrul D.G.S.M.

Dacă forța de muncă, respectiv militarii constructori, era asigurată prin comisariatele militare, cadrele de comandă și de specialitate au lipsit la începutul activității acestei instituții. La aceasta s-a adăugat și lipsa în proporție de circa 70% a echipamentului, hranei și a cazării pentru militarii constructori. Totodată, starea disciplinară a lăsat mult de dorit din cauza numărului redus de cadre, a timpului scurt pentru instruirea și disciplinizarea efectivelor - respectiv o oră pe zi, după 10 ore de muncă pe șantiere.

Cu toate lipsurile inerente fiecărei instituții noi, care practic a pornit de la zero, D.G.S.M. a reușit să devină, în cei 11 ani de activitate (1950-1961) un corp de muncă puternic, cu organizare și dotare similară celor din M.F.A. și M.A.I.

Obiectivele prevăzute în planurile anuale (1949 și 1950) și cincinale (1951-1956 și 1956-1960) ce i-au revenit acestei instituții semiamplitarizate, au fost îndeplinește aproape în totalitate. La realizarea acestora, D.G.S.M. a colaborat cu șapte ministere: pe primul loc s-a aflat Ministerul de Construcții și Materialelor de Construcții, urmat de Ministerele Petrolului și Chimiei, Minelor și Cărbunelui, Metalurgiei, Industriei Lemnului, Energiei Electrice, Agriculturii și Silviculturii, precm și Trusturile de construcții de pe lângă sfaturile populare.

Prin munca lor neobosită, militarii constructori, ofițerii și subofițerii, gradați și cadrele tehnice au contribuit la construirea și reconstruirea orașului și combinatelor siderurgice de la Hunedoara, precum și a furnalelor de 400 și 600 m.c., realizarea blumingului, laminarului, cocseriei și furnalelor de la Călan, construcția orașului nou Reșița și reconstrucția uzinei din Reșița, construirea fabricii de motoare Diesel din București, lucrările de suprafață și subteran de la bazinul carbonifer din Valea Jiului, înfrumușețarea orașelor Petroșani, Lupeni, Vulcan, Aninoasa, construirea orașelor noi : Victoria, Lucăcești și Deva, schimbarea din temelii a unor orașe din țară cu ajutorul Trusturilor Regionale de Construcții, dând în folosință oamenilor muncii zeci de mii de apartamente, construirea în anii 1948 și 1949 a căilor ferate de la Salva-Vișeu, Bumbești-Livezeni, la care și-au adus o contribuție deosebită zeci de mii de tineri voluntari brigadieri (muncitori, țărani, elevi, studenți și militari constructori, realizarea în perioada 1952-1960 a hidrocentralei de la Bicaz, unde ponderea militarilor constructori era de peste 70% față de numărul total al muncitorilor, construcția marilor combinate chimice de la Borzești, Onești, Săvinești, Chișcani, Govora, Năvodari, Făgăraș, precum și a rafinăriilor de la Dărmănești, Teleajen, Brazi, unde s-au folosit efective importante de militari constructori. Totodată, Podul de la Giurgiu, Casa Scânteii din București, Laminorul de la Roman, Fabrica de Rulmenți de la Bârlad, au fost construite în mare parte și cu militarii constructori.

În domeniul agriculturii și silviculturii, militarii constructori au participat la realizarea lucrărilor de irigații și hidroameliorații, lucrări forestiere, întreținerea culturilor agricole, precum și la companii de recoltare aproape în toate regiunile țării.

Efectivele de cadre și militarii constructori. În cei 11 ani de activitate a D.G.S.M. și-au satisfăcut stagiul militar prin muncă 320.055 tineri militari constructori - din 5 tineri apți pentru serviciul militar, unul a prestat stagiu militar în această instituție.

Efectivul mediu anual era de 73.000 militari constructori, iar efectivul cel mai ridicat de 143.880 s-a înregistrat în anul 1952, când au fost începute un număr mare de lucrări în construcție și bazinele carbonifere, inclusiv cele de extracția uraniului de la Ciudanovița - bazinul Băița.

Numărul ofițerilor care au asigurat comanda acestor unități de construcții a fost în anul 1957 de circa 2.300, nevenindu-i fiecărui ofițer circa 225 militari constructori. Ei au fost ajutați de un număr însemnat de subofițeri, gradați și angajați civili. Acești ofițeri și subofițeri au provenit în cea mai mare parte din M.F.A. și M.A.I., precum și din cei trecuți în rezervă pentru diverse motive moral-politice, la care s-au adăugat și ofițerii și tehnicienii pregătiți în bazele de învățământ ale D.G.S.M. (ex. școala de

ofiţeri de comandă administrativă şi politici de la Ciurel-Bucureşti).

De menţionat că numărul militarilor constructori şi a cadrelor a variat în funcţie de volumul lucrărilor de construcţii sau de altă natură ce trebuiau să zic executate de unităţile D.G.S.M.

Dacă se iau în calcul numai lucrările de hidroameliorații care s-au realizat în anul 1958, s-ar fi putut construi un canal finisat de 4 metri lăţime şi 2,5 metri adâncime pe o lungime de 42.761 km, respectiv de 1,07 ori circumferinţa ecuatorială a pământului, care este de circa 40.000 km.

Au fost calificaţi la locul de muncă, fără scoatere din producţie numai în perioada 1951-1955 un număr de 57.119 militari în diferite meserii cu specific de construcţii, reprezentând 11% din tinerii încorporaţi în D.G.S.M.

Activitatea cultural-educativă. În perioada 1950-1960 au fost alfabetizaţi circa 66.500 tineri neştiutori de carte. Pentru ridicarea nivelului de cultură generală a militarilor de toate gradele, unităţile au fost dotate cu diferite cărţi de cultură generală şi tehnice.

Pe lângă mari unităţi au existat echipe artistice, fanfare şi formaţii sportive. În cadrul compartimentului D.G.S.M., respectiv al secţiei culturale, a funcţionat un ansamblu artistic de cântece şi dansuri de valoare naţională, care a contribuit la culturalizarea tinerilor militari constructori. Conducătorul artistic şi regizorul acestui ansamblu a fost maestrul Biţu Fălticineanu, regretatul regizor al Teatrului de Comedie „Constantin Tănase“.

Printre actorii şi scriitorii cunoscuţi care au făcut parte din acest ansamblu s-au aflat actorul Alexandru Lulescu, scriitorul Dinu Săraru, actorul Mitoşeru ş.a.

Peste 80.000 de militari au devenit purtători ai insignei „Prieteni ai Cărţii“, unii dintre ei provenind dintre acei care învăţaseră să scrie şi să citească în unităţile D.G.S.M.

Activitatea de pregătire fizică. Păstrarea sănătăţii efectivelor de militari s-a datorat şi pregătirii fizice. Unii dintre ei au devenit fruntaşi ai sportului (alergătorul Grecescu, şahistul Victor Ciocâltea, fondistul Paul Greceanu - campion naţional, Iosif Schvartz - campion naţional de box la categoria mijlocie, Ion Cernea, Vasile Bularca la lupte ş.a.).

Activitatea de pregătire a cadrelor. În perioada 1951-1953 a funcţionat direct în subordinea comandamentului D.G.S.M. Baza de Învăţământ „Ciurel“- Bucureşti care a pregătit mai multe serii de ofiţeri de construcţii pe linie de comandă, administraţie şi politică.

Pe lângă unele Direcţii Regionale de Muncă au funcţionat cursuri de meşteri şi conducători de şantiere, care au asigurat cadre capabile să rezolve multiple sarcini ce se puneau în faţa unităţilor de construcţii. Prin grija D.G.S.M. au fost organizate cursuri de gradaţi, educatori, care au asigurat instruirea şi educarea noilor contingente de militari constructori, precum şi buna lor organizare în procesul de producţie. Aceştia au căpătat deprinderea de a comanda, devenind ajutoare reale ale ofiţerilor atât în procesul de producţie cât şi în asigurarea unei stări disciplinare corespunzătoare.

Asigurarea condiţiilor de cazare, sanitare, hrană şi echipamente. Dacă în anul 1949 condiţiile de cazare pentru militarii constructori erau practic nesatisfăcătoare (barăci neamenajate şi friguroase pe timpul iernii, cu paturi suprapuse), începând din anul 1954 situaţia a devenit mult îmbunătăţită: grupuri sociale bine utilate, care au asigurat condiţii de igienă şi de trai similare militarilor din M.F.A. şi M.A.I. Totodată militarii din D.G.S.M. au beneficiat de două rânduri de echipamente (de vară şi iarnă). La rândul lor, ofiţerii de construcţii au beneficiat de condiţii de echipare similare ofiţerilor din M.F.A. şi M.A.I. Pentru cei care nu au avut condiţii corespunzătoare de locuit, li s-au asigurat repartiţii de locuinţe în noile blocuri construite.

În ceea ce priveşte asistenţa medico-sanitară, fiecare secţie de muncă avea câte un sanitar pregătit în această branşă, iar detaşamentele de muncă dispuneau de un dispensar medical încadrat cu medici. În Bucureşti a funcţionat o policlinică, cu secţii de specialitate în domeniile medicină generală, ORL, dermatologie, stomatologie etc., care a asigurat consultaţii şi tratamente gratuite, inclusiv internarea în spitale pentru cei bolnavi.

De asemenea, ofiţerii, subofiţerii, militarii în termen şi angajaţii civili au beneficiat de condiţii de odihnă pe timpul concediului, D.G.S.M. având şi un centru de cură de odihnă la Timişul de Sus.

Fapte de eroism şi evidenţieri. În cei 11 ani de activitate a D.G.S.M., ofiţerii, subofiţerii, gradaţii, militarii constructori şi tehnicienii au adus o contribuţie de seamă nu numai la obţinerea realizărilor în producţie, ci printr-o serie de fapte deosebite în diferite împrejurări, în timpul şi în afara producţiei, în unităţi sau în afara lor, dintre care unele au mers până la eroism şi sacrificiu.

Astfel, au fost citate prin ordin pe D.G.S.M. diferite fapte de eroism ale militarilor constructori, gradaţilor, subofiţerilor şi ofiţerilor care au participat la salvarea de vieţi omeneşti, la salvarea de la distrugerea prin incendii sau inundaţii a avutului obştesc sau particular, fiind recompensată cu bani sau permisii speciale.

Bacău, 1955. bilanţul activităţii DGSM pe regiunea Moldova.

Căpitanul Mihai Pocorschi, locotenent-colonelul Iosif si maiorul Marcel Cetacli.

Încetarea activităţii D.G.S.M. În perioada 1955-1957, procesul de producţie în domeniul construcţiilor din diverse sectoare ale economiei naţionale în mare parte s-a mecanizat. A fost calificat un număr mare de tineri proveniţi de la ţară, care au început să lucreze pe şantierele de construcţie, înlocuindu-i, în mare măsură, pe militarii constructori.

Astfel, potrivit H.C.M. nr. 477/3 aprilie 1957, numărul militarilor constructori, al ofiţerilor şi sergenţilor s-a redus de la 45.000 câţi erau în trim. II/1957 la 18.000 la 30 noembrie 1957.

După anul 1957, D.G.S.M. a mai funcţionat cu efective reduse până la 1 martie 1961, când, şi din cauza presiunilor organizaţiilor internaţionale de muncă, această instituţie s-a desfiinţat, în baza H.C.M. nr. 2 din 4 ianuarie 1961.

Prin acest act legislativ s-au creat condiţii ca militarii constructori să lucreze mai departe, ca muncitori civili, pe şantierele respective, iar ofiţerii şi subofiţerii au fost solicitaţi să rămână ca angajaţi civili în cadrul întreprinderilor unde şi-au desfăşurat activitatea.

Abia după 42 ani de la desfiinţarea D.G.S.M., prin Legea nr. 309 din 2002 s-au acordat unele drepturi persoanelor care au efectuat stagiul militar în cadrul D.G.S.M. în perioada 1950-1961.

GENERAL DIRECTION OF THE WORK SERVICE BESIDE THE MINISTER COUNCIL OF POPULAR REPUBLIC ROMANIA

Abstract

Within the General Direction of the Work Service discharged service with the colours, in the period 1950-1961, 320055 of builder military, contributing in the getting of many objectives in industry, construction and agriculture.

The authors present the politico-economical context which determined the creation of General Direction of the Work Service, the organization and the functioning of this structure until it was abolished.

CONSIDERAŢII PRIVIND MARCAREA ÎN PRESA COMUNISTĂ ROMÂNEASCĂ DIN 1956 A MOMENTULUI ÎNTOARCERII UNEI PĂRŢI DIN TEZAURUL CULTURAL, ISTORIC ŞI ARTISTIC AL ROMÂNIEI DEPOZITAT LA MOSCOVA ÎNTRE 1916-1917

Drd. Lucian-Teodor PRICHICI[*]

Problema tezaurului României depus spre păstrare la Moscova în anii 1916-1917[1], după efectuarea a două transporturi pe calea ferată pe ruta Iaşi-Moscova, primul conţinând cea mai mare parte a stocului metalic al Băncii Naţionale a României şi bijuteriile Reginei Maria[2] iar cel de-al doilea restul stocului metalic şi arhiva Băncii Naţionale a României, averea Casei de Depuneri şi Consemnaţiuni a României şi alte bunuri de mare însemnătate şi valoare artistică, istorică şi culturală din patrimoniul cultural naţional românesc[3], este şi reprezintă o problemă de mare actualitate şi interes pentru istoricii, diplomaţii şi de ce nu, pentru fiecare dintre cetăţenii români dar în opinia mea şi pentru cei din Rusia, urmaşi ai celor care au garantat în acei ani, integritatea şi predarea - în conformitate cu principiul „restitutio in integrum“ - proprietarului de drept care l-a creat în generaţii întregi prin munca şi sudoarea lui - poporul român.

În 13/26 ianuarie 1918, Rusia sovietica a întrerupt unilateral relaţiile diplomatice cu România şi a confiscat tezaurul depus spre păstrare la Moscova între anii 1916-1917.

Reluarea relaţiilor diplomatice între România şi U.R.S.S. -“ La 9 iunie 1934, un schimb de scrisori efectuat la Geneva între Titulescu şi Litvinov încununa cu laurii succesului străduinţele îndelungate ale celor doi remarcabili diplomaţi. … Titulescu (ministrul afacerilor externe al României-n.a.) îi scria lui Litvinov (ministrul afacerilor externe al U.R.S.S.-n.a.): „ Guvernul regal al României a decis să stabilească relaţiuni diplomatice normale cu U.R.S.S. şi de a proceda la numirea unui trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar. Am ferma convingere că relaţiile astfel stabilite vor rămâne pentru totdeauna normale şi amicale…“[4] - par să deschidă orizonturi noi în relaţiile dintre cele două state şi în 14 iunie 1935, ca un semn de bunăvoinţă sovieticii „au restituit un metru etalon de platină şi

---

[*] Doctorand al Facultăţii de Istorie-Geografie din cadrul Universităţii Oradea.

[1] La sfârşitul anului 1916, întreaga conducere a statului şi principalele instituţii ale statului (Coroana, Guvernul şi autorităţile) s-au retras la Iaşi datorită faptului că România, după trei luni de lupte neîntrerupte de la intrarea în război alături de forţele Antantei -15/28 august 1916-, lăsată fără sprijinul aliaţilor, a suferit înfrângeri militare importante care au avut ca finalitate ocuparea de către armatele inamice - Puterile Centrale - a unei mari părţi din teritoriul naţional, inclusiv a Capitalei - Bucureşti. În aceste condiţii s-a hotărât mutarea sediului B.N.R. la Iaşi împreună cu întregul stoc metalic al băncii. Pentru detalii vezi: Mihail Gr. Romaşcanu, *Tezaurul român de la Moscova*, Editura Globus, Bucureşti, p. 11-14, V. Moisuc, I. Calafeteanu,C.Botoran, *Tezaurul României la Moscova. Documente (1916-1917*), Editura Globus Bucureşti, 1993, p. 7, C. Păunescu,M. Ştefan, *Tezaurul Băncii Naţionale a României la Moscova, Documen*te, Editura Fundaţiei Culturale Magazin Istoric, Bucureşti, 1999.

[2] Primul transport a fost format din 1.738 casete ce conţineau lingouri şi diferite cantităţi de monede de aur, proprietatea B.N.R. şi două casete ce conţineau bijuteriile Reginei Maria, valoarea totală in lei aur fiind la acea dată de 321 580 456,84 lei aur. Primul transport format din 17 vagoane, a fost încărcat în gara din Iaşi în perioada 12/25-14/27 dec. 1916 şi a ajuns la Moscova în 21 dec. pe stil vechi, fiind depozitat în Palatul Armurilor din Kremlin. Instalarea tezaurului la Moscova a fost comunicată oficial Consiliului Băncii Naţionale la 23 februarie 1917. (Mihail Gr. Romaşcanu, *Tezaurul român de la Moscova*, Editura Globus, Bucureşti, p. 15-27, V. Moisuc, *Tezaurul României evacuat la Moscova în 1916 şi confiscat de soviete - o problemă internaţională actuală*, Revista Cugetul, nr. 3-4(11-12),Chişinău, 2001, p. 9, 10).

[3] Al doilea transport a fost format din 188 de lăzi (casete) aparţinând B.N.R. - conţinând aur din stocul metalic în valoare de 574 523,57 lei aur, arhiva B.N.R. în valoare de 500 000 lei aur şi titluri, efecte, depozite şi alte valori proprietatea B.N.R. în valoare de 1 593 762 197,52 lei aur, în total 1 594 336 721,09 lei aur - şi 1 635 lăzi (casete) conţinând averea Casei de Depuneri şi Consemnaţiuni constând în numerar,bijuterii, tablouri şi alte diferite depozite făcute casei de către instituţii publice, private şi particulari în valoare declarată de 7.500.000.000 lei aur. Acest transport format din 24 de vagoane a fost încărcat în gara din Iaşi între 23 şi 27 iulie 1917 (st. vechi-n.a.) şi a ajuns la Moscova la 1/19 august 1917 fiind depuse 188 de lăzi aparţinând B.N.R. în Sala Armurilor din Kremlin iar restul de 1 635 lăzi în depozitele Casei de Stat de Împrumuturi şi Depuneri din Moscova din strada Nastasinski nr. 3, în trei săli, la subsolul, parterul şi etajul al treilea al clădirii. Acest transport conţinea şi o serie de valori din patrimoniul cultural, artistic şi istoric al României : acte ale Arhivelor Naţionale şi Braşovului, picturile lui Nicolae Grigorescu şi alte tablouri din Pinacoteca Statului, de la Muzeul Kalinderu, obiecte de mare valoare ale Muntelui de Pietate (casa de amanet), odoarele mănăstireşti din Moldova şi Muntenia, colecţiile de manuscrise şi cărţile rare ale Academiei Române, piesele rare ale Muzeului de Antichităţi printre care „Cloşca cu puii de aur“, etc., etc.(Mihail Gr. Romaşcanu, *Tezaurul român de la Moscova*, Editura Globus, Bucureşti, p. 32-42, V. Moisuc, *Tezaurul României evacuat la Moscova în 1916 şi confiscat de soviete - o problemă internaţională actuală*, Revista Cugetul, nr. 3-4 (11-12), Chişinău, 2001, p. 10, 11).

[4] Ion M. Oprea, *Nicolae Titulescu*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti 1966, p. 219,220.

1435 de lăzi cu documente de proprietate, devenite inutilizabile. În acest context se înscrie acceptarea cedării rămăşiţelor lui Dimitrie Cantemir“[5]. Restituirea s-a efectuat în baza unui protocol româno-sovietic semnat de ministrul României la Moscova - Ciuntu - şi directorul politic pentru chestiunile româneşti - Stern - la 31 mai 1935[6]. Renumitul istoric român,d-na profesor dr. V. Moisuc afirmă că: „s-au restituit 1443 de lăzi-toate sparte şi răvăşite - cuprinzând, cu unele lipsuri, documente ale Arhivelor Statului, ale Academiei Române, metrul şi kilogramul etalon de platină, acte private de proprietate, acte particulare fără importanţă. În tratativele duse cu acea ocazie, partea română a revendicat operele de artă din Pinacoteca Statului, din Muzeul Kalinderu, piesele arheologice şi artistice ale Muzeului Naţional de Antichităţi şi colecţia Nicolae Bălănescu, precum şi operele de artă medievală laică şi bisericească, manuscrisele, obiectele de orfevrerie ale mănăstirilor şi bisericilor. Aceste cereri au rămas fără răspuns“[7].

Din păcate, opinia publică românească „a trăit o mare decepţie pe măsură ce presa românească a publicat informaţii pe această temă. … cititorii aflau din ziarul Dimineaţa, apărut în 16 iunie 1935 că au fost aduse din Rusia 1445 lăzi în greutate de 135 mii kilograme… Nu cuprind decât piese de arhivă şi documente de stat… Lucrurile de valoare istorică sau materiale preţioase nu se găsesc în acest transport…“[8]. Singura şi marea bucurie a românilor a fost cu certitudine atunci, primirea şi depunerea osemintelor domnitorului Dimitrie Cantemir la Biserica Trei Ierarhi din Iaşi lângă cele ale lui Vasile Lupu şi Alexandru Ioan Cuza, eveniment la care armata şi-a adus o binemeritată contribuţie prin organizarea ceremonialelor primirii rămăşiţelor pământeşti, transportului şi înhumării acestora cu onorurile militare cuvenite.

Pe fondul deschiderilor şi prefacerilor politice ale U.R.S.S. din anul 1956, an în care liderul sovietic Nikita Hrusciov, la data de 25 februarie 1956, cu ocazia Congresului al XX-lea al PCUS, a rostit în faţa celor 1436 delegaţi ai partidului, celebru „Discurs secret“ s-a produs un dezgheţ în relaţiile dintre U.R.S.S. şi statele ale acesteia şi nu numai. Cu acest prilej, liderul comunist rus, timp de patru ore „aducea dovezi în legătură cu abuzurile grave de putere ale lui Stalin, persecutarea elitei partidului, rolul său în Marea Teroare, tratamentul feroce aplicat personalităţilor marcante ale partidului şi eşecul său în a deveni un mare comandant militar. Hrusciov l-a denunţat pe Stalin ca fiind creierul din spatele execuţiilor în masă. Liderul atât de venerat până atunci a fost declarat vinovat pentru distrugerea a mii de vieţi omeneşti, deportarea brutală a grupurilor etnice, programele absurde din agricultură şi idolatria dezgustătoare - o mascaradă a istoriei partidului. Accentul se punea pe victimele comuniste ale terorii lui Stalin şi acesta era, de fapt, principalul handicap al abordării lui Hrusciov. El a garantat că va reabilita principiile leniniste ale democraţiei socialiste sovietice şi că va lupta cu cei care abuzau, în mod arbitrar, de putere“[9].

Ca şi rezultat al acestui dezgheţ, se vrea şi anunţul din articolul apărut pe prima pagină a ziarului Scânteia din 12 iunie 1956[10], intitulat „*Un măreţ gest de prietenie al U.R.S.S. faţă de poporul român - Consiliul de Miniştri al U.R.S.S. a hotărât să transfere guvernului R.P.R. un bogat tezaur istoric şi artistic*“. În cadrul articolului se putea citi un comunicat al agenţiei de ştiri TASS din ziua de 11.06.1956, care transmitea din Moscova următoarele informaţii: „Consiliul de Miniştri al U.R.S.S. … a hotărît să transfere Guvernului Republicii Populare Române valori istorice ale artei aplicate, decorative şi plastice româneşti….În anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei toate arhivele sovietice şi valorile de stat, inclusiv cele româneşti, au fost evacuate în în regiunile ţării aflate în afară de primejdie. În prezent, oamenii de ştiinţă şi specialiştii sovietici şi-au încheiat activitatea în legătură cu sistematizarea fondurilor evacuate în trecut. Au fost puse în ordine, depistate şi sistematizate în întregime de asemenea şi valorile istorice şi artistice româneşti, care se află în păstrare în U.R.S.S.

Printre aceste valori există 1350 de tablouri,gravuri şi desene ale cunoscuţilor pictori români Theodor Aman,Nicolae Grigorescu, Octav Băncilă, Ştefan Luchian, Constantin Daniel Rosenthal, Ion Andreescu, Gheorghe Tăttărescu, Ion Negulici, C. Satmary şi alţii. O colecţie formată din 156 icoane

---

[5] Oana Anca Otu, *După două secole din nou acasă*,Buletinul Arhivelor Militare Române document, an XXVIIII, nr. 1(9)/2000, p. 2, 3.

[6] V. Moisuc, *Tezaurul României evacuat la Moscova în 1916 şi confiscat de soviete - o problemă internaţională actuală*, Revista Cugetul, nr. 3-4(11-12),Chişinău, 2001, p. 15)

[7] *Ibidem*, p. 15.

[8] C. Păunescu,M. Ştefan, *Tezaurul Băncii Naţionale a României la Moscova, Documente*, Editura Fundaţiei Culturale Magazin Istoric, Bucureşti, 1999, p. 70.

[9] http://www.revista22.ro/nikita-hrusciov-si-decesul-bolsevismului-2509.html, V.Tismăneanu, *Nikita Hrusciov şi decesul bolşevismului*, Versiune revăzută a articolului apărut in Wall Street Journal din 24 februarie 2006,publicată în revista 22 din 01.03.2006. Traducerea a fost efectuată de C. Spătărelu.

[10] Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3619 din Marţi 12 iunie 1956, p. 1.

reprezintă pictura veche românească din secolele XVI-XVII. Ţesăturile, în special odăjdiile şi veştmintele bisericeşti împodobite cu diamante şi pietre preţioase, reprezintă piese rare ale cusăturii româneşti din secolele XVI-XVII. Printre valori se află aproximativ 50 de obiecte laice şi bisericeşti (cădelniţe de aur şi argint, mitre, candele,cruci,pocale şi altele) creaţii ale maiştrilor populari români din secolele XVI-XVII.

O mare însemnătate istorică şi artistică o reprezintă vasta colecţie de monezi şi medalii alcătuită din 35.533 de piese, printre care se relevă monezile din secolul al VII-lea înaintea erei noastre din insula Egina, din secolul al VI-lea înaintea erei noastre din insula Lesbos, monezi de aur ale regelui Egiptului, Ptolomeu I, ale regelui Traciei, Lisimah, monezi bătute de împăraţi romani, regi bizantini,califi arabi, precum şi monezi şi medalii româneşti.

Un tezaur deosebit de preţios, de la sfârşitul secolului al IV-lea al erei noastre, găsit în apropiere de Pietroasa (N.R.-tezaur cunoscut sub numele „Cloşca cu pui"), este alcătuit din pocale de aur, o tavă mare, inele, brăţări.

Deşi…poporul sovietic a păstrat cu grijă toate aceste opere de artă care reprezintă o mare valoare istorică şi artistică. Guvernul U.R.S.S. şi poporul sovietic au privit întotdeauna aceste valori ca un bun inalienabil al poporului român însuşi…".

Ca răspuns la comunicatul TASS, în ziarul Scânteia din 13.06.1956[11], apar două articole pe pagina întâi, primul intitulat „*Expresia unei adânci prietenii*", nesemnat şi al doilea „*Un mare tezaur istoric şi artistic reintră în patrimoniul poporului nostru*" scris de Acad. Emil Condurachi, Directorul Muzeului Naţional de Antichităţi al Academiei R.P.R. Din primul articol, reiese cu tărie bucuria părţii române, a cetăţenilor români, la aflarea veştii că tezaurul istoric şi artistic al României, depus la Moscova în anii primului război mondial va fi transferat către Guvernul R.P.R. Tezaurul istoric şi artistic, cu valoare nepreţuită, reprezintă „o mărturie grăitoare a creaţiei artistice a poporului nostru de-a lungul secolelor şi a unora din cei mai reprezentativi oameni ai săi, o parte a patrimoniului artistic naţional şi o expresie a contribuţiei noastre la tezaurul culturii şi civilizaţiei mondiale"[12].

Tot din acest articol aflăm că un gest asemănător a fost făcut de către guvernul sovietic, atunci când a salvat şi restituit poporului german din R.D.G., tablourile cu valoare istorică mondială din oraşul Dresda, ruinat în timpul celui de-al doilea război mondial de bombardamentele americane. În al doilea articol, academicianul Em. Condurachi, face referire la faptul că această transferare a „unui tezaur de artă, păstrat cu grijă la Moscova încă din 1917 dovedeşte în chip strălucit felul în care conducătorii statului sovietic fac permanent deosebirea între acţiunile guvernanţilor burghezo moşiereşti din trecut şi poporu român, împins de două ori, în 1918 şi în 1941-1944, la războaie împotriva U.R.S.S".[13]. În continuarea articolului, autorul ţine să menţioneze că acest gest de transferare a tezaurului istoric şi cultural „nu este de altminteri primul gest generous pe care U.R.S.S. l-a făcut în acest sens faţă de poporul nostru. În 1937, atunci când guvernul României de atunci reluase legăturile diplomatice cu U.R.S.S., statul sovietic ne-a restituit, din propria sa iniţiativă întreaga arhivă istorică a statului român, evacuată la Moscova tot în 1917.

Cele mai de preţ documente de la primii noştri voevozi, izvor de seamă al istoriei poporului nostrum în evul mediu, s-au întors atunci în ţară, odată cu osemintele marelui cărturar şi domn moldovean, Dimitrie Cantemir, aliatul ţarului Petru I"[14]. Autorul face apoi, o trecere în revistă a colecţiei de monezi, tezaurului de la Pietroasa, a operelor de artă medievală românească (icoane, odăjdii, ţesături vechi, din secolele XVI-XVII etc.,), a celor 1350 de tablouri, gravure şi desene, făcând o adevărată lecţie de istorie şi cultură a neamului românesc prin prisma obiectelor de patrimoniu din tezaurul aflat la Moscova.

La sfârşitul articolului autorul menţionează că „gestul de prietenie al U.R.S.S. faţă de poporul român aduce aer proaspăt şi înviorător de pace, de respect între popoare, de preţuire pentru tot cea ce a creat mai de preţ omenirea şi anume valorile cultural nepieritoare"[15]. Într-un alt articol din ziarul Scânteia din 14.06.1956, transmis de agenţia TASS în 13.06.1956 din Moscova, aflăm descrierea colecţiei plastic ce urmează a fi transferate, format din 1350 de tablouri, aparţinând lui Theodor Aman (aproape 100 de lucrări), Nicolae Grigorescu (peste 120 de lucrări), Carol Pop Satmary, Constantin Daniel Rosenthal, Gheorghe Tattarescu, Ion Andreescu, Nicolae Vermont (peste 20 de lucrări), Ştefan

[11] Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3620 din miercuri 13 iunie 1956, p. 1, 3.
[12] Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3620 din miercuri 13 iunie 1956, fără autor, *Expresia unei adânci prietenii*, p. 1.
[13] Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3620 din miercuri 13 iunie 1956, Acad. EM. CONDURACHI, *Un mare tezaur istoric şi artistic reintră în patrimoniul poporului nostru*, p. 1.
[14] *Ibidem*, p. 1.
[15] *Ibidem*, p. 3.

Luchian (21 de lucrări), Pătrașcu, Băncilă, Tintoreanu, Voinescu, Lăzărescu, Popescu, Bănulescu, Stoianescu, Iser şi ale altor pictori, o serie de picturi şi gravuri mai importante ale pictorilor de mai sus fiind menţionate cu titlul lor[16].

Un alt articol din acelaşi ziar, scris de către K. Zambaccian, membru corespondent al Academiei R.P.R., care se autointitulează „un profesionist în chestiunile de artă şi de critică“ ne face cunoscut „golul acestor splendide opere evacuate şi în lucrarea mea asupra lui Grigorescu, am dibuit uneori pentru a determina anumite constatări“[17]. În cadrul aceluiaşi articol, autorul arată că: „Personal am fost impresionat de grija pe care puterea sovietică a manifestat-o pentru salvarea şi conservarea operelor de artă româneşti aflate la Moscova. Acolo, s-au clasat, s-au făcut fişe, studii comparative, unele piese de artă au fost restaurate, pentru a fi bine conservate“[18].

În ziua de 15.06.1956, apar trei articole în ziarul Scânteia, două sub egida „Oameni de cultură şi artă din R.P.R. salută gestul prietenesc al Uniunii Sovietice“, unul fiind scris de către acad, Camil Ressu, artist al poporului din R.P.R., intitulat „Cele mai calde mulţumiri“ prin care marele artist îşi exprimă satisfacţia la vestea transferării valorilor artistice şi istorice romîneşti aducînd „guvernului Uniunii Sovietice, cele mai calde mulţumiri pentru gestul său“[19] şi al doilea de către acad. Tudor Vianu, intitulat „Vechi maeştri la căminele lor“, care remarcă următoarele: „Generosul gest al transferării… înseamnă aplicarea unui principiu esenţial afirmat de hotărârea adusă de cunoştinţa generală - legătura indisolubilă a popoarelor cu arta produsă de geniul lor. Acest principiu n-a fost cunoscut şi cu atât mai puţin a fost aplicat de romani, când au despuiat Grecia de atâtea din marile ei opere de artă, de împăraţii bizantini când au mutat în capital lor atâtea din podoabele Romei, de Napoleon când s-a înapoiat din campaniile-i italiene cu grelele lui prăzi de război, de lordul Elgin când a adus în capital imperiului britanic metopele Partenonului“[20]. Cel mai important articol, în opinia noastră, din ziarul Scânteia din 15. 06. 1956, îl reprezintă articolul publicat în ziarul „Literaturnaia Gazeta“, apărut la Moscova în 14. 06. 1956 şi preluat de agenţia Agerpres în traducere, sub titulatura de „Comori restituite“. Autorul articolului din ziarul rus este N. Babin şi vom prezenta în continuare aprecierile şi informaţiile aduse de autor în articol:

„La zece ani după Revoluţia din Octombrie, presa occidentală a pornit dintr-o dată o campanile de calomnii, pretinzând că aceste valori cultural, printre care se numără şi tablouri ale celebrului pictor român Nicolae Grigorescu ar fi fost vândute sau pur şi simplu ar fi dispărut. Aceasta era o minciună. A. Lunacearski, pe atunci comisar al poporului pentru învăţământ al R.S.F.S.R., a scris în „Izvestia“ că toate obiectele evacuate din România în timpul războiului au fost primate de noi şi se află într-un depozit corespunzător, în condiţii de păstrare ideale, că ele au fost studiate şi descrise din punct de vedere ştiinţific. Nici unul din aceste obiecte (inclusive tablourile lui Grigorescu), nu au fost niciodată vândute de noi… În continuarea articolului se face o descriere a celor aproape 40.000 de obiecte istorice şi de artă române, printre care 35.533 monezi şi medalii şi **1.350 tablouri, gravuri şi desene dintre care o parte au fost expuse la sfârşitul anului 1949 - începutul anului 1950 în cadrul unei expoziţii organizate în sălile Academiei de Arte a U.R.S.S.**“[21].

Dezgheţul dintre relaţiile sovieto-iugoslave început cu vizita oficială pe care a efectuat-o N. S. Hrusciov în Iugoslavia în anul 1955, s-a materializat şi mai pregnant, după vizita istorică în U.R.S.S. a preşedintelui R.P.F. Iugoslavia Iosip Broz Tito efectuată în cursul lunii iunie 1956 în U.R.S.S. ocazie cu care, Consiliul de Miniştri al U.R.S.S. a hotărît să predea Guvernului R.P.F.I. materialele documentare iugoslave duse de hitlerişti în Germania în timpul celui de-al doilea război mondial şi pe care le-a preluat Uniunea Sovietică ca trofee ale armatei sovietice. „Materialele de arhivă care sunt predate au o importanţă de stat pentru R.P.F.I., prezentând o valoare considerabilă pentru studierea istoriei ţării în perioada 1900-1940 (materialele conţin o un mare număr de documente ale reprezentanţelor diplomatice şi consulare iugoslave în ţările europene, ale unor instituţii de stat şi ale diferitelor organizaţii sociale din Iugoslavia)“[22]. Am prezentat conţinutul acestui articol pentru a putea

---

[16] Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3621 din joi 14 iunie 1956,comunicat TASS, *Remarcabilele lucrări de artă transferate de U.R.S.S. poporului român - Colecţia plastic cuprinde 1350 de tablouri,* p. 1.

[17] Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3621 din joi 14 iunie 1956, K. Zambaccian, *Un îndemn la îmbogăţirea patrimoniului artistic naţional*, p. 3.

[18] *Ibidem*, p. 3.

[19] Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3622 din vineri 15 iunie 1956, acad. Camil Ressu, *Cele mai calde mulţumiri*, p. 1.

[20] Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3622 din vineri 15 iunie 1956, acad. Tudor Vianu, *Vechii maeştri la căminele lor*, p. 1.

[21] Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3622 din vineri 15 iunie 1956, N. Babin, *Comori restituite* - Articol publicat în ziarul „Literaturnaia Gazeta din 14.06.1956, p. 4.

[22] Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3629 din sâmbătă 23 iunie 1956, articol preluat de Agerpres, *Guvernul sovietic a predat guvernului iugoslav materialele documentare iugoslave duse de hitlerişti în Germania*, p. 4.

argumenta faptul că U.R.S.S.-ul condusă de Nikita Hrușciov, a făcut un gest de mare curtoazie față de Iugoslavia prin predarea documentelor de arhivă din perioada 1900-1940 - pradă de război - explicabil prin dorința rușilor de a normaliza relațiile bilaterale dar și prin respectul de care s-a bucurat liderul iugoslav la Moscova - aflat în relații foarte încordate cu Stalin până la moartea acestuia în 1953.

În ziarul Scânteia din 07 august 1956, aflăm că la 6 august 1956, în Marele Palat al Kremlinului din Moscova, a avut loc solemnitatea transmiterii valorilor istorice ale artelor aplicate, decorative și plastice românești, către delegația guvernamentală a R.P.R., în sala Ghiorghievski (sala Cavalerilor Ordinului Sf. Gheorghe), la orele 12.00 (ora Moscovei) fiind semnat protocolul de predare-primire de către N. A. Mihailov, ministrul Culturii al U.R.S.S. și acad. Mihai Ralea, conducătorul delegației guvernamentale a R.P.R. După semnarea protocolului, cei doi demnitari au rostit cuvântări, s-au intonate imnurile de stat și a fost citit de către acad. Ralea, mesajul tovarășului Chivu Stoica (Președintele Consiliului de Miniștri ai R.P.R.) adresat tovarășului Nikolai Aleksandrovici Bulganin, Președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. după care toți cei prezenți au putut admira neprețuitele comori ale tezaurului românesc în sălile Gherghievski și Vladimirski din palatul Kremlinului, unde au fost expuse pentru ultima oară înaintea predării lor către guvernul R.P.R.[23]. Din ziarul Scânteia din 8 august 1956 aflăm că delegația formată din „ acad. Mihai Ralea, președintele Institutului român pentru relațiile cultural cu străinătatea, C. Prisnea, prim locțiitor al ministrului Culturii, acad. Gh. Oprescu, directorul Institutului de istoria artei al Academiei R.P.R. și acad. Andrei Oțetea, membrii ai delegației guvernamentale a R.P.R. care a participat la solemnitatea preluării valorilor istorice ale artei aplicate, decorative și plastic românești …“[24], s-a întors de la Moscova în după amiaza zilei de 7 august 1956, fiind întâmpinați la aeroportul Băneasa de diferiți reprezentanți de partid și de stat, reprezentanți ai Academiei R.P.R. și Uniunii Artiștilor Plastici, membrii ai Ambasadei Uniunii Sovietice la București și reprezentanți ai presei.

Un articol interesant a fost scris de acad. prof. Andrei Oțetea, membru al delegației prezente la Moscova, din care vom prezenta mai jos câteva pasaje interesante pentru economia lucrării de față:

„O parte a acestui tezaur a fost deja împachetată, restul e în curs de împachetare și peste o săptămână întreaga colecție va lua drumul țării… tezaurul care ne vine de la Moscova constituie cea mai prețioasă mărturie a civilizației Țării Românești… Le consideram pierdute în vârtejul a două războaie mondiale și al celei mai mari revoluții din istoria omenirii… Noi cunoșteam în linii generale valoarea artistic a tablourilor păstrate la Moscova, însemnătatea excepțională a celor peste 35.000 de piese ale colecției numismatice și interesul universal legat de tezaurul de la Pietroasa… Numărul și varietatea tablourilor lui Grigorescu au permis criticilor sovietici să cunoască și să aprecieze opera pictorului nostru pe care n-au ezitat să-l compare cu Repin și să-l declare unul din cei mai mari artiști ai secolului trecut…Toate aceste valori au fost inventariate,studiate, clasate și evaluate de către specialiștii sovietici. Peste 70 de experți și conservatori din diferite domenii ale artelor au lucrat la clasarea și punerea lor în valoare. Inventarul întocmit în două exemplare… se compune din trei volume și cuprinde descrierea amănunțită și evaluarea fiecărui obiect…personal N. S. Hrușciov, prim-secretar al P.C.U.S. au urmărit de aproape aceste operațiuni. Toate piesele au fost curățate și restaurate după cele mai severe metode ale artei și tehnicii moderne. În marele atelier de restaurare al Institutului de arte al Academiei U.R.S.S. am văzut o parte din tablourile noastre și operațiile de restaurare la care au fost supuse. Pânzele au fost curățate, lacul împrospătat, suporturile întărite, stricăciunile reparate fără a se atinge de culori. Vechile noastre tablouri și-au dobândit astfel toată strălucirea lor…Ministerul Culturii (al U.R.S.S. - n.a.) a organizat în două săli mari ale Kremlinului o expoziție cu piesele cele mai caracteristice. Cu acest prilej, tablourile au fost înrămate provizoriu, iar piesele de aur în vitrine speciale…“[25].

Din ziarul Scânteia din 16 august 1956, aflăm că „În zilele de 14 și 15 august, două lungi garnituri de tren-cu plăcuța indicatoare Moscova-București - au adus în capital tezaurul istoric și artistic al României depus spre păstrare în Rusia în anii primului război mondial… După patru decenii, neprețuitele valori istorice ale artei românești…au intrat în patrimonial poporului roman… Marin Mihalache, director general adjunct în Ministerul Culturii, membru al delegației guvernamentale

[23] Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3668 din marți 7 august 1956, *La Moscova a avut loc ieri - Solemnitatea transmiterii de către U.R.S.S. a unor valori istorice ale artei românești*, p. 1, *Mesajul tovarășului Chivu Stoica către tovarășul N. A. Bulganin*, p. 1.

[24] Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3669 din miercuri 8 august 1956, Agerpres, *Delegația guvernamentală română care a preluat valorile de artă remise de către U.R.S.S. s-a înapoiat în țară*, p. 1.

[25]Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3671 din vineri 10 august 1956, acad. prof. ANDREI OȚETEA, *Un gest de prietenie frățească*, p. 1, 3.

române care a preluat valorile de artă remise de către U.R.S.S. a declarat: …Am vizitat atelierul de restaurări aflat la marginea Moscovei, în preajma universităţii Lomonosov. 340 de pânze au trecut pe aici, şi toate arată ca în ziua naşterii lor, frumoase, proaspete…[26].

În dimineaţa zilei de 22 august 1956, în sălile Galeriei naţionale a Muzeului de artă al R.P.R. s-a deschis în faţa a numeroase personalităţi politice şi de stat (Gh. Gheorghiu Dej, Chivu Stoica, Gh. Apostol, E. Bodnăraş, P. Borilă, N. Ceauşescu, I. Chişinevschi, Al. Drăghici, Al. Moghioroş, C. Pîrvulescu, L. Sălăjan, St. Voitec, Al. Bîrlădeanu ş.a., academicienii Gh. Oprescu, M. Beniuc, I. Iser, Al. Graur, N. Gh. Lupu, pictorul M Bunescu ş.a., ziarişti români şi străini, şefii unor misiuni diplomatice acreditaţi la Bucureşti şi alţi membri ai corpului diplomatic, E.A. Svenigorodskaia, director al sălilor de expoziţie de pe lângă Academia de Artă a U.R.S.S. şi pictorul Anil Roz Choudhury, secretarul societăţii de arte plastice şi meşteşugăreşti din New Delhi) expoziţia tezaurului artistic şi istoric restituit de U.R.S.S., care putea fi vizitată zilnic între orele 11-21, cu excepţia zilei de 23 August. Cuvântul de deschidere a fost rostit de Constanţa Crăciun, ministrul Culturii[27]. Expoziţia a suscitat un interes imens în rândul populaţiei româneşti dar şi a turiştilor din R. P. Bulgaria, R. P. Ungară, R. D. Germană, R. P. Polonă, fiind vizitată în ziua de deschidere de către 3500 de cetăţeni iar a doua zi, în numai două ore, între 11 şi 13, numărul vizitatorilor a trecut de 2500[28]. Într-un articol din ziarul Scânteia din 12 decembrie 1956, aflăm că „…În cursul celor 3 luni şi jumătate de când este deschisă în sălile Muzeului de Artă al R.P.R., expoziţia tezaurului artistic şi istoric a fost vizitată de aproape 278.000 de persoane“[29].

În cadrul unei conferinţe de presă care a avut loc în 16 august 1956, susţinută de acad. Mihai Ralea, conducătorul delegaţiei române la Moscova a răspuns întrebărilor ziariştilor: „…Această colecţie ne-a fost remisă din iniţiativa guvernului sovietic, a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice şi a popoarelor sovietice…Piesele preţiosului tezaur au fost conservate timp de 40 de ani, salvate de la intemperii, de la 3 invazii, de la incendii, de la bombardamente. Aceasta arată grija pe care a purtat-o guvernul sovietic pentru a păstra neatins şi nealterat acest tezaur. Timp de 7-8 zile specialiştii au lucrat zi şi noapte…pentru a ne reda… restaurată, pusă la punct, toată această colecţie… Remiterea tezaurului caracterizează în primul rând o înaltă concepţie de politică externă a Uniunii Sovietice…Acest nou gest de mărinimie făcut de Uniunea Sovietică se încadrează într-o serie întreagă de acte de prietenie, pe care popoarele sovietice le-au manifestat faţă de ţara noastră…“[30] .

În numărul din 22 august al ziarului Scânteia, acad. Mihai Ralea, reiterează în cadrul unui articol din pagina a 4-a, aceleaşi idei despre restituirea tezaurului pe care le-a transmis cu ocazia conferinţei de presă din 16 august 1956, şi face cunoscute următoarele opinii vis-à-vis de marele eveniment: „Valoarea tezaurului, calculată în lei, ar reprezenta desigur o sumă fabuloasă… Pentru poporul român, tezaurul acesta alcătuit din piese de un considerabil interes istoric, constituie o parte însemnată din patrimonial culturii sale naţionale, şi în acest sens, valoarea sa este infinit mai mare, inestimabilă… Colecţia noastră n-a fost niciodată anexată vreunui muzeu din U.R.S.S… Ca şi colecţia din Dresda, salvată de către armata sovietică în faţa furiei distrugătoare a hitleriştilor şi restituită anul trecut (1955 - n.a.) poporului german, colecţia noastră ne-a fost predată intactă, restaurată cu dragoste de specialişti competenţi, care s-au străduit să înlăture eroziunea timpului, să dea fiecărui obiect întreaga sa strălucire… Fără ajutorul politic sovietic, drumul spre socialism e imposibil de conceput. Şi acum, actul restituirii tezaurului român… vine să împlinească lista acestor vechi şi agreabile acte de prietenie sinceră. Adevărul este că am crescut şi ne-am dezvoltat cu ajutorul popoarelor sovietice…“[31].

Un articol interesant îl întâlnim în acelaşi număr al ziarului Scânteia, scris de un expert în domeniu, renumitul critic de artă Marin Mihalache-martor şi participant la împachetarea şi încărcarea bunurilor din tezaur la Moscova-cu ajutorul căruia aflăm despre efortul deosebit făcut de specialiştii români, care lucrând zi şi noapte, au reuşit să pregătească, într-o săptămână de la sosirea tezaurului în

[26] Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3676 din joi 16 august 1956, articol nesemnat, *Tezaurul de valori artistice şi istorice româneşti a sosit în Capitală*, p. 1.
[27] Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3682 din joi 23 august 1956, Agerpres, *Deschiderea Expoziţiei tezaurului artistic şi istoric restituit de U.R.S.S.*, p. 1.
[28] Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3683 din sâmbătă 25 august 1956, Agerpres, *Mii de cetăţeni au vizitat Expoziţia tezaurului artistic şi istoric restituit de U.R.S.S.*, p. 3.
[29] Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3776 din miercuri 12 decembrie 1956, Agerpres, *278 000 de vizitatori*, p. 1.
[30] Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3677 din luni 17 august 1956, Agerpres, Agerpres, *O mărturie vie a sentimentelor de prietenie frăţească pe care ni le poartă U.R.S.S. - Declaraţiile acad. Mihai Ralea, conducătorul delegaţiei guvernamentale a R.P.R., care a preluat tezaurul de valori artistice şi istorice româneşti*, p. 1, 3.
[31] Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3681 din miercuri 22 august 1956, acad. Mihai Ralea, *Înalta semnificaţie a unui gest prietenesc*, p. 4.

ţară, marea expoziţie de la Muzeul de Artă al R.P.R., graba acestora fiind dictată de dorinţa de a fi deschisă această expoziţie cu prilejul sărbătoririi zilei de 23 august. De asemenea, autorul ne prezintă pe larg, cu ochiul specialistului şi al expertului - făcându-l părtaş pe cititor la vizitarea tezaurului prin sălile muzeului - toate colecţiile ce compun tezaurul restituit de la Moscova, transmiţându-ne informaţii de mare interes despre istoria creării lor şi autorii care le-au creat. Marele critic de artă, menţionează în articol că: „…Monetele egiptene, arabe, greceşti, romane, bizantine sunt pentru istorici, alături de cele româneşti, un material de nepreţuit pentru cercetările lor… Puse una peste alta, ca într-un fişic, aceste monezi ar forma o coloană înaltă de 40 de metri… Tezaurul de la Pietroasa… a constituit preocuparea permanentă, ani în şir a lui Alexandru Odobescu… care şi-a legat numele de acest tezaur prin studiile sale publicate în trei volume… care se găseau în cercetarea unor specialişti sovietici (de la Kremlin-n.a.) care au colaborat la realizarea unui film în culori despre tezaurul românesc, film pe care îl aşteptăm cu firească nerăbdare… Urmează tablourile, gravurile, desenele…peste 1300. Numai de Nicolae Grigorescu sunt peste 120 (dorobanţul, gornistul, patrula românească în recunoaştere ş.a., portrete, nuduri, peisaje şi flori, ciobănaşi şi ciobăniţe, care cu boi, şatre de ţigani, două autoportrete, precum şi un tablou înfăţişând pe pictorul Ion Andreescu la Fointableau)… Apoi Aman cu aproape 100 (în afară de un mare număr de lucrări de grafică), Luchian (florile câmpului românesc, peisajul ţării noastre, un foarte expresiv autoportret al pictorului-operă necunoscută până acum), Andreescu (aproape 20 de tablouri de mici dimensiuni), Pătraşcu, Szatmari… Tattarescu cu portretul lui Bălcescu pictat la Paris în 1851 şi al generalului Magheru… Pânza cea mai mare, dominând prin dimensiunile sale întreaga sală e - Vârful cu dor - operă capitală a lui G. D. Mirea alături de alte peste 80 de lucrări… În sălile ultime…pot fi văzute aproape 500 obiecte de artă medievală… şi 156 de icoane vechi legate de începutul artei noastre naţionale…[32].

În numărul ziarului Scânteia din 16 septembrie, o pagină întreagă cu 6 articole şi 7 fotografii sunt dedicate tezaurului reîntors de la Moscova. În articolul scris de directorul Muzeului de artă al R.P.R., M. H. Maxy, autorul menţionează că „Muzeului de artă al R.P.R., deschis la 20 mai 1950, i-a revenit sarcina să primească şi să gospodărească cea mai mare parte din valorile de artă revenite în ţară“[33]. Într-un alt articol autorii, fac o trecere în revistă a colecţiei de monede (mai mult de 35.000 de monede din care 1.000 din aur), medalii vechi româneşti şi a unui însemnat număr de sigilii mai ales româneşti din secolele XV-XIX[34]. Din articolul Tezaurul, aflăm alături de alte date de interes din istoria zbuciumată a sa, că: „În marea sală a Muzeului de Artă al R.P.R. în care este expusă colecţia numismatică şi arheologică, tezaurul de la Pietroasa, aşezat într-o vitrină drapată cu catifea verde ocupă locul de frunte“[35]. Din alt articol aflăm că din cele aproape 1.000 de piese (broderii, argintării, icoane şi manuscrise ilustrate cu miniaturi, ţesături etc., din epoca feudal) au fost expuse un număr de 460 de opera în cadrul expoziţiei[36]. Artistul emerit Marius Bunescu, în articolul său ne informează că Galeriei Naţionale I s-a repartizat materialul de artă plastic românească, care a fost rânduit pe sectoare şi panouri, cronologic, de la cele mai vechi opere (portretul de femeie a lui Mihail Toepler - începutul secolului XIX) până la sectorul pictorilor dintre cele două războaie (Verona, Strîmbu, Vermont, St. Popescu, Szatmary fiul, Petraşcu, Steriadi, Ressu, Dărăscu,ş.a.)[37]. Aflăm din articolul lui Eugen Schileru că „Galeria universal a Muzeului de Artă a R.P.R. îşi sporeşte de asemenea patrimonial prin câteva zeci de uleiuri pe lemn, aramă şi pânză, opera ale şcolilor de pictură flamandă, olandeză, italiană, franceză, germană şi austriacă“[38]. În ultimul articol, intitulat „Grafica“, suntem informaţi că. „… materialul grafic al tezaurului intrat acum în patrimonial Cabinetului de stampe al secţiei grafică a Muzeului de Artă al R.P.R., format din aproape 600 de lucrări (Aman - 85 de lucrări, desene în creion, cărbune sau tuş, unele acuarelate -, Grigorescu - 22 desene -, Georgescu, Andreescu, Luchian, Camil Ressu, Theodor Pallady, George Petraşcu, J. Al. Steriadi, Iser ş.a.) nu a putut fi prezentat în totalitate în cadrul expoziţiei-din lipsă de spaţiu, au fost expuse mai puţin de jumătate din lucrări[39].

O altă mare personalitate culturală a României care a participat la solemnitatea restituirii

---

[32] Ziarul Scânteia, an XXVI, nr. 3681 din miercuri 22 august 1956, Marin Mihalache, *Comori artistice de nepreţuit,* p. 4.
[33] Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3702 din duminică 16 septembrie 1956, M. H. Maxy - directorul Muzeului de artă al R.P.R., *Recunoştinţă prietenilor sovietici*, p. 3.
[34] Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3702 din duminică 16 septembrie 1956, B. Mitrea şi O. Iliescu, *Monede din vremea strămoşilor*, p. 3.
[35] Ziarul Scânteia, an XXVI, nr. 3702 din duminică 16 sept. 1956, E. C. Vulpe, *Tezaurul - Sub aripile Cloştii de aur*, p. 3.
[36] Ziarul Scânteia, an XXVI, nr. 3702, duminică 16 sept. 1956, Teodora Voinescu, *Tezaurul - Rodul mâinilor iscusite*, p. 3.
[37] Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3702 din duminică 16 septembrie 1956, Marius Bunescu - artist emerit al R.P.R., *Arta inspirată a pictorilor romîni*, p. 3.
[38] Ziarul Scânteia, an XXVI, nr. 3702 din duminică 16 sept. 1956, Eugen Schileru, *În patrimonial galeriei universal*, p. 3.
[39] Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3702 din duminică 16 septembrie 1956, Eleonora Costescu, *Grafica*, p. 3.

tezaurului, a fost acad. Tudor Arghezi, care în cadrul a două articole scrise în revista Contemporanul, unul intitulat (neinspirat în opinia noastră-n.a.) „Restitutio in integrum“ şi al doilea „Strălucitul Tezaur“, ne-a lăsat o serie de opinii personale şi mărturii interesante despre cele petrecute la Moscova:

„Comunicatul Consiliului de Miniştri al Uniunii Sovietice, sobru şi lipsit de parada frazelor diplomatice, numeşte acest gest grandioase, simplicitate - un act prietenesc. E a spune infinit de mult prea puţin. Rusia Sovietică,înapoindu-l ţării o parte din mărturia milenarelor ei tradiţii şi dovezile palpabile ale geniului unui popor, care suferind cumplit a ştiut să-şi poarte durerile şi luminile sus - România îi rămâne recunoscătoare adânc[40].

Pictorul Marius Bunescu, cel mai calificat muzeolog al nostru… a muncit pe deşălate cu asistenţii lui la Kremlin la împachetarea obiectelor sacrului naţional… Inventarul, în trei volume, de grosimea unui lat de palmă, îmbrăcat în piele, conţine 8.623 de diviziuni… Între arheologii, istoricii şi artiştii ruşi care au lucrat ani de zile la rostirile mute ale monumentelor noastre, s-a distins…Veronika Nikolaevna… a colaboratorilor ei, Tamara Ivanova, Marina Kusmina, Ludmila Vasilievna,Eugenia Smirnova, Surakov, Milanţev ş.a… Ceea ce l-a uimit peste măsură pe Bunescu a fost şi aspectul lăzilor dăruite de ruşi, lucrate ca un mobilier… sânt ele însele o podoabă asortată cu marele tezaur. Două peceţi de plumb garantează închiderea ermetică a capacelor, una sovietică şi alta românească… Acum patru zile a plecat din Moscova primul vagon de 60 de tone, cu odoare care trebuie sa fi ajuns acasă. Diseară porneşte al doilea şi cel din urmă vagon. O severă gardă militară face de pază[41]“.

Una dintre cele mai importante mărturii de la Kremlin le avem de la acad. G. Oprescu, component al delegaţiei guvernamentale române care a participat la solemnitatea restituirii tezaurului nostru, la Moscova,care într-un articol din Revista Contemporanul din 10 august 1956, scria următoarele: „… guvernul nostru ia hotărârea de a trimite la Moscova pentru iscălirea protocolului de primire a colecţiei, o delegaţie guvernamentală compusă din patru academicieni, dintr-un ministru adjunct al Culturii, dintr-un director general în Ministerul Culturii şi din directorul Galeriei Naţionale, având conducător pe academicianul M. Ralea, preşedintele Institutului pentru relaţiile cultural cu străinătatea. Ajunşi la Moscova, am fost imediat invitaţi de către generalul Andrei Vedenin, comandantul Kremlinului, unde se găsea cea mai mare parte a tezaurului, cu excepţia a 340 de tablouri care avuseseră nevoie de o curăţire şi erau într-unul din atelierele de restaurare… Generalul…într-o cuvântare, ne-a dat preţioase detalii despre numărul obiectelor şi despre valoarea lor istorică şi materială, apreciate de către savanţii sovietici care le studiaseră. Sânt în total 33 kg aur, 690 kg Argint, 22,12 carate de briliante, 30,03 carate rubine, 184,55 carate smaralde, apoi 1350 picturi, gravuri şi desene, dintre care 120 de Grigorescu, pe lângă altele de Szatmary, Aman, Luchian, Andreescu, care, împreună cu broderiile şi stofele religioase din secolele XIV, XV, şi XVI şi cu cele peste 35.000 de monede din toate timpurile, însumează 39.320 piese. Numai tezaurul de la Pietroasa, faimoasa Cloşcă cu pui din secolul al IV-lea al erei noastre cântăreşte 19,736 kg aur… Din sala unde s-a ţinut şedinţa am trecut în cele în care erau expuse operele ce constituiau tezaurul românesc. La lumina reflectoarelor, pe poliţe, expuse în aşa fel încât să izbească privirea încă de la intrare, aurul şi nestematele din obiectele de cult şi din ferecăturile de aur şi argint aurit străluceau cu o mare intensitate. Toate erau puse în cea mai favorabilă lumină;curăţite, se prezentau privirilor noastre uimite cu maximum de efect… Mai târziu am aflat că (generalul Vedenin - n.a.) dând din întâmplare în Biserica celor 12 apostolicare se restaurează la Kremlin, peste icoane românești, a întrebat de unde provin şi a aflat de tezaurul nostru depus în 1916, despre care numai prea puţine persoane aveau ştire. Dându-şi seama de importanţa acestui tezaur pentru arta românească, domnia sa a referit despre existenţa lui la Kremlin şi a întrebat dacă nu s-ar cuveni ca el să fie restituit Republicii noastre, cea ce a fost găsit nimerit. Aşa s-a hotărât ca lucrurile ce fuseseră depuse în 1916 să fie date înapoi poporului român care le-a creat, legitimul lor posesor.

Când, ceva mai târziu, guvernul sovietic a fost informat despre valoarea artistică a acestui nepreţuit tezaur, s-a luat hotărârea ca el să fie expus la Kremlin, onoare ce n-a mai fost acordată nici unui alt tezaur de opere străine şi guvernul nostru să fie invitat a-şi trimite reprezentanţi spre a-l lua în primire… (Expoziţia publică cu o parte din operele de artă românești, s-a deschis în 6 august - 1956 n.a. - şi la deschidere au luat parte mai mulţi miniştri şi vreo 1.000 de invitaţi)“[42].

Un articol deosebit de interesant a fost scris în ziarul Contemporanul din 07 septembrie 1956 de către acad. Em. Condurachi, directorul Institutului de Arheologie al Academiei R. P. R., în conţinutul căruia face o amplă descriere a colecţiei de monede şi a perioadelor istorice din care provin:

[40] Ziarul Contemporanul, nr. 25(507), din vineri 22 iunie 1956, Tudor Arghezi, *Restitutio in integrum*, p. 5.
[41] Ziarul Contemporanul, nr. 33(515), din vineri 17 aug. 1956, Tudor Arghezi, *Strălucitul tezaur*, Moscova, aug. 1956, p. 2.
[42]Ziarul Contemporanul, nr. 32 (514), din vineri 10 august 1956, Acad. G. Oprescu, *Comorile noastre se întorc acasă*, p. 1, 2.

„… alături de renumita Cloşcă cu pui de la Pietroasa şi de paharul de aur şi de argint de la Poroina, colecţia de monete şi medalii antice şi medieval, cuprinzând nu mai puţin de 35.000 de piese de aur, argint şi bronz, reprezintă una din cele mai nepreţuite valori istorice… grupează cele mai importante piese monetare şi medalistice din antichitatea greco-romană şi din evul mediu bizantin şi românesc“[43].

Au mai scris în revista Contemporanul, în anul 1956, articole despre tezaur, de strictă specialitate, fără conţinut politic, George Călinescu - cu referire în principal la Cloşca cu pui[44]-, acad. prof. Constantin Daicoviciu - despre istoria descoperirii şi conţinutul tezaurului de la Pietroasa[45] - pictorul Marius Bunescu - despre colecţia de tablouri şi icoane[46] - Ionel Jianu - despre picturile lui Nicolae Grigorescu[47]- şi Petru Comarnescu - despre picturile lui Ştefan Luchian[48].

Din documentele mai sus enumerate, se pot extrage următoarele concluzii: Gestul „mărinimos“ al transmiterii unei părţi din tezaurul depus spre păstrare la Moscova între anii 1916-1917, s-a înscris ca un rezultat al schimbării de direcţie a politicii externe a U.R.S.S. impusă de N. S. Hruşciov după preluarea puterii şi criticile dure la congresul XX al P.C.U.S. aduse lui Stalin şi politicii interne şi externe duse de el şi s-a concretizat pe lângă restituirea unei părţi din tezaurul istoric-cultural guvernului R.P.R. şi prin restituirea către poporul german din R.D.G., în 1955, a tablourilor cu valoare istorică mondială din oraşul Dresda-luate de ruşi în timpul celui de-al doilea război mondial - şi în 1956, restituirea către poporul iugoslav a unei importante arhive cu documente de stat din perioada 1900-1940, capturată de la hitlerişti de către armata sovietică.

Reintroducerea principiilor leniniste în viaţa de partid şi de stat şi în relaţiile internaţionale ale P.C.U.S., cu ocazia Congresului al XX-lea, în opinia noastră nu au fost speculate deloc în relaţiile bilaterale „frăţeşti“ în sensul că la auzul veştii că tezaurul urmează să fie restituit proprietarului de facto şi de jure al său - poporului român - dar şi în momentele Solemnităţii de restituire ori imediat după aceasta, nu s-au făcut confruntări minuţioase cu procesele-verbale de predare primire şi listele de inventor ale bunurilor trimise în 1916-1917 de către partea română (din confruntările făcute ulterior între inventarele sovietice şi cele vechi, româneşti, au reieşit nepotriviri mari de cifre în defavoarea părţii române[49]) dar nici nu s-a pus măcar o întrebare, de către cei care puteau să o pună atunci (Gheorghiu Dej, academicienii şi oamenii de cultură care au participat sau nu la eveniment, de către oamenii muncii, etc.) despre restul tezaurului şi soarta acestuia, totul mărginindu-se la a aduce mari mulţumiri şi exagerate osanale poporului prieten sovietic, care, în fond, a respectat, doar o parte a promisiunilor lui Lenin - care în 1918, a confiscat tezaurul, făcându-l intangibil pentru oligarhia română de atunci, dar şi-a asumat răspunderea să-l conserve şi să-l remită în mâinile poporului român - mare parte a tezaurului rămânând în continuare la cei care l-au confiscat.

Bucuria primirii tezaurului a fost imensă pentru poporul român, o bucurie sinceră şi manifestă, asta şi datorită faptului că timp de 40 de ani istoricii, oamenii de cultură şi iubitorii de frumos din România, au fost privaţi de acest drept şi au fost nevoiţi să studieze şi să cerceteze diferitele valori din componenţa sa, doar din descrierile sau amintiri ale celor care le-au văzut şi studiat înainte de confiscarea lui.

Dacă articolul din Ziarul Scânteia din 15 iunie 1956, preluat din ziarul „Literaturnaia Gazeta“ din 14.06.1956, scris de N. Babin şi intitulat *Comori restituite*, este corect tradus şi fără greşeli (urmează ca într-o cercetare următoare să încercăm să obţinem articolul original, scris în limba rusă - n.a.) este cel puţin curios faptul că s-a organizat această expoziţie cu o parte din tablourile din tezaur în anii 1949-1950, cea ce în caz afirmativ ar demonta informaţiile date de generalul Vedenin date delegaţiei române cu referire la singura expoziţie cu obiecte aparţinând tezaurului românesc care s-a organizat în anul 1956, cu prilejul solemnităţii restituirii acestuia la Moscova, în sala Cavalerilor Ordinului Sf. Gheorghe de la Kremlin.

Cu certitudine, reprezentanţii poporului român s-au bucurat de faptul că o serie de specialişti

---

[43]Ziarul Contemporanul, nr. 36 (518), din vineri 7 septembrie 1956, Acad. Em. Condurachi, *Un izvor istoric de mare însemnătate*, p. 1, 5.

[44] Ziarul Contemporanul, nr. 25(507), din vineri 22 iunie 1956, G. Călinescu, Cronica optimistului, *Cloşca cu pui*, p. 5.

[45]Ziarul Contemporanul, nr. 25(507), din vineri 22 iunie 1956, Acad. prof. C. Daicoviciu, *Valori istorice*, p. 5.

[46]Ziarul Contemporanul, nr. 25(507), din vineri 22 iunie 1956, Marius Bunescu-Artist emerit al R.P.R., *Îmbogăţirea patrimoniului nostru artistic*, p. 5.

[47]Ziarul Contemporanul, nr. 35 (517), din vineri 31 august 1956, Ionel Jianu, *Clasicii picturii româneşti în colecţia tezaurului-Nicolae Grigorescu*, p. 2.

[48] Ziarul Contemporanul, nr. 37(519), din vineri 14 septembrie 1956, Petru Comarnescu, *Clasicii picturii româneşti în colecţia tezaurului-Ştefan Luchian*, p. 2.

[49] V. Moisuc, *Tezaurul României evacuat la Moscova în 1916 şi confiscat de soviete - o problemă internaţională actuală*, Revista Cugetul, nr. 3-4(11-12),Chişinău, 2001, p. 15).

în istorie şi artă ai fostei U.R.S.S au lucrat cu sârg la recondiţionarea unora dintre capodoperele culturii româneşti şi universale, aflate în componenţa tezaurului restituit în 1956 dar, credem cu tărie că această activitate trebuia făcută şi aprobată de proprietarul de facto şi de jure al acestor valori inestimabile, respectiv poporul român, care a fost pus în faţa unui fapt împlinit. Probabil că partea care a mai rămas la Moscova din tezaurul istoric-cultural, nu a mai putut fi recuperată de către experţi sau a dispărut cu ocazia deselor transporturi ale tezaurului care au avut loc, de-a lungul timpului, din 1917 încoace.

Nu rezultă din articolele scrise în presa comunistă a anului 1956, cum au intrat bunurile din tezaur în proprietatea statului român, cunoscut fiind faptul că unele dintre piesele trimise la Moscova în anul 1917 erau proprietatea unor persoane fizice sau juridice, lăcaşe de cult din Oltenia şi Moldova, bănci private, colecţii particulare, etc.

CONCERNS REGARDING UNDERLINING IN THE ROMANIAN COMUNIST PRESS FROM 1956 OF THE TURNING MOMENT ONE PART FROM THE CULTURAL, HISTORICAL AND ARTISTIC TREASURE OF ROMANIA STORED IN MOSCOW WHILE 1916-1917

Abstract

In the historic context of the end of the year 1916, it was decided that the Romanian treasure to be deposited, to be held, in Moscow. In 1935 it was given back a part, along with the bones of the princely Dimitrie Cantemir, the process continuing in the year 1956. The present article put in the manner in which the press of the time illustrate the display of this activity.

PARTEA a II-a

REPERE ISTORICE

CTITORII ALE BOIERILOR MUSCELENI

Doru BERBEC[*]
Roxana NICULOIU[**]

Parcurgând mirificele plaiuri muscelene, călătorul întâlneşte numeroase bijuterii de artă medievală, ctitorii ale unor oameni care şi-au dus existenţa în credinţă ca buni români şi creştini ortodocşi şi al căror nume s-a perpetuat peste veacuri.

Biserica de la Retevoieşti. Comuna Retevoieşti e situată la 34 km nord-vest de Piteşti, pe drumul ce se desparte din şoseaua Piteşti-Câmpulung, la Piscani, spre Domneşti.

În partea de nord-vest a comunei Retevoieşti se află un platou cu o întindere de câteva hectare, denumit „Poiana târgului". Podişul înconjurat de râpe adânci, coboară în pantă uşoară şi se strâmtorează luând aspectul unui promontoriu. Acest loc denumit „Cotul mătuşii" e supus în fiecare an şuvoaielor de pe urma ploilor torenţiale şi topirii zăpezilor care sapă făgaşe surpând malurile în viroage adânci: la miazănoapte „Valea diaconului", la răsărit „Valea din dosul Văii diaconului", iar la apus „Valea crucii".

La poalele dealului, pe care se ridică „Poiana târgului", cam la 1 km nord de Retevoieşti, se află o terasă cuprinsă între şoseaua Retevoieşti-Domneşti, Pârâul Siliştea şi malul drept al apei Râul doamnei. Pe acest loc, denumit „Silişte" se află o mică ridicătură de pământ, pe care şi în jurul căreia s-au găsit rare fragmente ceramice putând fi încadrate, pe larg, în cuprinsul secolelor III-IV e.n., cât şi rămăşiţe de olărie caracteristică secolelor XV-XVIII.

Pe această înălţime s-a făcut o secţiune de 1 x 31 m. Cu acest prilej s-au descoperit zidurile şi altarul unei vechi biserici. Degajarea acestor ruine a fost stânjenită de doi copaci crescuţi în partea de sud a naosului. Prin degajarea aproape completă s-a obţinut planul bisericii, care avea altar, naos, pronaos şi tindă. Faptul că altarul şi naosul prezintă o tehnică şi un material de construcţie ce contrastează faţă de materialul şi tehnica utilizată la construirea pronaosului şi a tindei, cât şi faptul că pronaosul nu se ţese cu naosul şi nici cu tinda, dovedesc că biserica a fost construită în trei faze. Zidurile altarului şi naosului sunt construite din cinci rânduri orizontale de bolovani mari de râu prinşi cu mortar după care, pe aceeaşi grosime a zidului apar patru rânduri de cărămizi aşezate perfect orizontal, având o grosime totală de 0,32 m. Peste aceste rânduri de cărămizi urmează iarăşi şiruri din bolovani mai mari şi de o formă mai regulată. Roca este dură, de culoare cenuşiu-verde sau cenuşiu negru, având uneori dimensiuni de 26 x 50 cm, până la 44 x 54 cm.

Zidurile pronaosului sunt construite din lespezi aproape dreptunghiulare de piatră calcaroasă deci de alt format şi componenţă faţă de materialul folosit la construirea altarului şi a naosului. Zidurile au aproximativ aceleaşi dimensiuni ca cele de la naos. Cele de nord şi sud prezintă trei rânduri de cărămizi, pe acelaşi nivel cu rândurile de cărămizi din naos, numai că blocurile de piatră sunt mai lungi şi mai subţiri şi de altă calitate decât cele din naos. Cărămizile sunt mai scurte şi mai late decât cărămizile din naos şi altar. De asemenea, se observă şi o diferenţă în compoziţia mortarului, care este de culoare alb-cenuşiu, ceva mai cenuşiu.

Tinda prezintă un aspect cu totul diferit, prin faptul că pietrele de râu sunt mici, mai rotunde şi necioplite. Mortarul de legătură între bolovani conţine foarte mult nisip şi insule izolate de var, fiind galben. În parametrul zidurilor tindei se observă, pe alocuri, cărămizi subţiri, încadrând câte un bolovan. În partea de răsărit, parametrul pronaosului conţine şi bolovani mari de piatră de râu cât şi blocuri mari de piatră dură. La intrare în pronaos (între acesta şi tindă) e un prag de piatră, calcar de Albeşti, încadrat la capete de câte un stâlp, cu secţiunea dreptunghiulară, din aceeaşi piatră de calcar. Aceşti stâlpi au folosit drept bază pentru un portal de piatră. Portalul a fost identificat la intrarea bisericii actuale din Retevoieşti (clădită în anul 1795). Măsurând amplasamentul de la pragul intrării dintre tindă şi pronaos, la ruinele vechii biserici de pe silişte, s-a constatat că corespunde exact dimensiunilor podalului de la biserica nouă, calitatea pietrei fiind aceeaşi. Ca atare nu poate fi nici o îndoială asupra provenienţei portalului de la biserica din Retevoieşti. Acest portal prezintă un element cronologic preţios, prin faptul că ne dă data uneia din fazele de construcţie, de la biserica veche, cât şi numele ctitorilor: anul 1516, zidită de Vâlcul vel stolnic şi Vlaicu vel logofăt.

În partea de răsărit, naosul e despărţit de altar printr-un stâlp aproape pătrat dând naştere la

[*] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti, şef birou.
[**] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti.

două intrări, mărginite în partea de nord şi de sud prin câte o ureche, zidită din cărămizi, adosată de pereţii bisericii cu care nu se ţes. În aceste două intrări au fost uşile diaconeşti. Trebuie să subliniem acest fapt mai puţin obişnuit: prezenţa a două intrări în altar în loc de trei, cum sunt în genere obişnuite la bisericile noastre. A treia intrare, ca în cazul de faţă lipseşte, denotă inexistenţa uşilor împărăteşti. Urechile ca şi stâlpul central sunt construite din cărămizi prinse cu mortar. Piciorul mesei altarului e construit din cărămizi prinse cu un mortar mai slab decât mortarul din altar, naos şi pronaos. La baza piciorului ce susţinea masa s-a găsit un postament mai vechi, de cărămizi. Prin tehnica de construcţie cât şi prin materialele folosite, stâlpul mesei trădează factura secolului XVI, spre deosebire de restul zidăriei din altar şi naos, care e mai veche. Interiorul altarului e pardosit prin cărămizi aşezate în sensul lungimii. În partea de răsărit altarul prezintă un plan trapezoidal.

Datorită săpăturilor din tindă şi pronaos s-a constatat prezenţa a trei pavimente, cel superior distrus aproape cu desăvârşire, o dată cu demantelarea zidurilor bisericii, care a avut loc, cum vom vedea, la sfârşitul secolului XVIII, şi alte două niveluri de pavimente mai vechi. Pavimentul care reprezintă primul nivel de călcare în tindă şi în pronaos este anterior celei de-a doua jumătate a secolului XVI, căci a fost distrus cu prilejul săpării mormintelor databile în această perioadă, fiind cruţat doar în puţinele locuri unde nu s-au făcut înmormântări.

În partea de nord-est a pronaosului s-a dat peste o frumoasă lespede funerară remarcabilă prin perfecţiunea execuţiei cât şi prin dimensiuni. Inscripţia slavonă indica numele celui îngropat sub ea precum şi data morţii: Albul logofăt, 23 Ianuarie 1630. În partea de vest a pronaosului, în mormântul 15, un schelet având în partea dreaptă a craniului un vas mai mare de sticlă, iar la mâna stângă un inel de argint ornamentat prin incizii şi tehnica niello; inelul poartă o piatră înfăţişând în gravură două mâini strânse. Gema e o lucrare romană. Factura inelului trădează a doua jumătate a secolului XV.

În tindă au fost descoperite mai multe morminte datând după inventar (podoabe, vase de sticlă şi monede) în secolele XVI-XVIII.

Mormântul 4 conţine un schelet având drept inventar funerar, pe pântece două paftale de bronz. Aceste paftale, care mai păstrează pe aversul lor rămăşiţele cingătoarei de piele, îşi găsesc analogii în paftalele similare obişnuite în secolele IX-XII e.n[1].

Mormântul I $_1$. Scheletul avea la inelarul mâinii drepte un inel sigilar de argint ornamentat prin gravură şi nielaj sigiliul redă (în negativ) o stemă: un scut purtând un vultur (corb?) zburând, la stânga semiluna, la dreapta o stea (soarele?). Factura inelului e caracteristică secolului XV dar nu este exclus ca inelul să reprezinte o lucrare mai veche, din secolul XIV. Acest inel îşi găseşte analogii, prin tehnică şi reprezentările heraldice de pe herb, într-un inel de aur descoperit în naosul mânăstirii Snagov[2] într-un mormânt al unui membru al casei domnitoare a Basarabilor din a doua jumătate a secolului XIV.

Mormântul 20. Scheletul păstra la inelarul mâinii drepte un inel masiv de aur (circa 20 g) ornamentat, ca şi inelul precedent, prin gravură şi nielaj, având drept sigil o piatră antică, un carneol, pe care e gravată o scenă înfăţişând pe Zeus stând pe tron; pe mâna dreaptă, care e întinsă deasupra unei coloane reprezentând un altar în flăcări, susţine o Nike. La baza şi în jurul monturei, care cuprinde gema, se află după „cruce ajută", o inscripţie slavonă a cărei traducere arată că „acest inel aparţine lui Vlaicu mare logofăt". Inelul poate fi datat prin tehnică şi stil, în a doua jumătate a secolului XV.

Pisania amintită mai sus, de pe portalul de piatră aflat astăzi la intrarea bisericii mai noi din Retevoieşti, menţionează printre ctitori pe un Vlaicu, mare logofăt. E mai mult ca plauzibil că mormântul descoperit în tinda bisericii vechi de pe silişte, în care s-a găsit inelul purtând numele lui Vlaicu mare logofăt, este al acestui ctitor, iar mormântul nr. 17, din partea dreaptă a intrării în tindă, poate să fi aparţinut altui ctitor, probabil lui Vâlcu, mare stolnic, lângă care s-a găsit un mormânt (nr. 12) ce poate fi al soţiei sale, jupâniţa Chirana, menţionată şi ea în vechea pisanie din acest mormânt provin inelul, cercelul de aur, acul de argint auriu pentru prins marama şi bumbul.

Prin săpăturile întreprinse la biserica veche, s-a constatat în mod vădit că ne aflăm în faţa a trei faze de construcţie, pe care le enumerăm în ordinea lor cronologică: naosul cu altarul, pronaosul şi tinda. Între tindă şi pronaos se afla iniţial portalul de piatră, care e astăzi la intrarea bisericii noi din Retevoieşti, indicând numele ctitorilor şi data zidirii (7024-1516). Tradiţia păstrată printre localnici spune că la ridicarea bisericii noi s-au folosit materialele bisericii vechi. Ctitorii menţionaţi la biserica nouă sunt desigur ctitorii bisericii vechi. Aceasta reiese şi din pisania mai nouă, aflătoare în tinda

[1] „Izvestiia - Institut", XX, 1995, p. 320.
[2] D.V. Rosetti, *Săpăturile de la Snagov*, în PMMB, 2, 1935, p. 45.

bisericii din 1795 de la Retevoieşti. Ea face menţiunea: „… ziditu-s-a acest locaş … în domnia pre înălţatul Domn Io Alexandru Moruzi Voievod, la leat 1795 … puindu-se hramul Sjintei Troiţă şi adormirea Precistei, ce au fost la biserica cea veche (sublinierea noastră), ce s-au stricat fiind veche, din domnia dulcelui şi bun creştin Io, Neagoe Basarab - Voievod cu leat 7024 zidită de răposaţii în neamul dumnealor: Vâlcul vel stolnic şi Vlaicu vel logofăt".

În privinţa tindei, reiese clar că aceasta a fost adăugată ulterior pronaosului. Se pune întrebarea de ce ctitorii s-au îngropat în tindă şi nu în pronaos, pe care reiese că l-au construit, ca şi întregul locaş, dacă ţinem seama de spusele pisaniilor. S-ar găsi o explicaţie dacă admitem că ctitorii pomeniţi au edificat la 1516 numai tinda, restaurând cu acest prilej restul bisericii. Datele arheologice culese în tindă confirmă că aceasta exista în prima jumătate a veacului XVI.

Pronaosul a fost şi el adăugat ulterior naosului cum se constată din stilul diferit şi din materialele de construcţie diferite precum şi din faptul că zidurile uneia din aceste încăperi nu se ţes cu ale celeilalte.

Naosul şi altarul par a fi aparţinut iniţial unei biserici mai mici, redând un plan mai puţin obişnuit în arhitectura monumentelor noastre religioase. El reaminteşte planul unor capele romanice sau al unor bazilici. Poate aşa s-ar putea explica şi lipsa porţilor împărăteşti care nu au mai putut fi construite probabil din lipsa spaţiului, dacă admitem ipoteza unei transformări ulterioare a capelei, spre a fi adaptată cultului greco-oriental. Aceasta nu exclude însă posibilitatea ca intrarea de la nord să fi folosit ca poartă diaconească şi cea de la sud ca poartă împărătească, cum ne arată, în cazuri mai rare, unele biserici de pe teritoriul ţării noastre şi din Balcani[3].

Socotim interesant să menţionăm şi faptul că în „naos" s-a descoperit un mormânt profanat, care mai conţinea, pe lângă osemintele răvăşite ale scheletului, două fragmente marginale dintr-o oală, de pământ ars, ce fusese pusă în dreapta craniului. Acestea reamintesc olăria corespunzătoare din aşezarea feudală de la Zimnicea din a doua jumătate a secolului XIV; dar în stratele superioare ale aşezării de la Lapidava o ceramică întrucâtva asemănătoare pare să fi fost cunoscută încă din secolul XI. Chiar prezenţa unei înhumaţii în naos sprijină ipoteza noastră în privinţa planului iniţial al bisericii. În naos nu se îngropau (în sec. XIV-XVI) decât domnii şi neamurile lor mai apropiate, ceea ce nu pare a fi fost cazul la Retevoieşti. Biserica iniţială fiind lipsită de pronaos, nu constituia un impediment pentru înhumaţiuni în aşa-zisul naos, chiar dacă în acel moment era greco-orientală. Un alt fapt care sprijină ipoteza origini romanice a acestui monument, fără a exclude însă în mod categoric ipoteza unei biserici de rit răsăritean, reiese din observaţia că nu s-a găsit la temelia absidei, sau în dreptul ei, în exterior, un vas candelă de lut sau de sticlă, cum se obişnuia a se pune cu prilejul construirii bisericilor noastre, dacă ţinem seama de datele pe care le avem din secolele XIV-XVI.

Biserica veche de pe silişte a fost părăsită odată cu satul în urma ciumei din secolul XVIII. În preajma acestei biserici se afla şi o veche curte, ale cărei ruine se ascund sub ţarini.

De aici, sau de la altă construcţie monumentală mai veche-anterioară datei construirii bisericii iniţiale - provine probabil şi o piatră fragmentară de calcar, cu chenare dăltuite, ce se află fixată în peretele exterior al absidei bisericii, unde a fost refolosită ca material de construcţie.

Săpăturile viitoare vor trebui să stabilească raporturile stratigrafice existente dintre biserică şi terenul înconjurător cu vechile sale aşezări. El ar putea aduce câteva noi mărturii asupra unor vremuri şi locuri în care se ascund unele din rădăcinile ce stau la baza înjghebării noastre ca stat.

Biserica din Hârtieşti-Muscel. Biserica din Hârtieşti, judeţul Muscel, este foarte puţin cunoscută, deşi inscripţia ei a fost descifrată de Şapcaliu şi este publicată de Iorga[4].

Întemeiată la 1532 de către jupânul Lăudat şi soţia lui, Voica, e una din rarele biserici ale veacului al XVI-lea care nu urmează tradiţia planului în formă de treflă, care, după cum se ştie, ne vine din Valea Moravei sârbeşti; nici ca arhitectură exterioară ea nu prezintă jocurile de cărămizi aparente alternate cu fâşii tencuite care sânt specifice vechiului stil din veacul acesta[5].

Din aceste cauze acest monument ocupă un loc aparte şi trebuie clasificat printre prototipurile de la originea arhitecturii noastre; spre a precisa, pe cât este cu putinţă, locul ce se cuvine acestei biserici, vom analiza caracterele ei, care sunt destul de complexe, căci găsim aici şi caractere constantinopolitane şi caractere sârbeşti; acestea din urmă nu sânt acelea din şcoala Moravei, ci arată o mai de aproape înrudire cu şcoala din Serbia bizantină[6].

---

[3] Biserici cu două intrări în altar, la Voievodenii-Mari (Făgăraş), secolul XV, Găiseni (Vlaşca), secolul XVI, Căminești (Prahova) din 1636 şi Costeşti-Pietreni din 1701. În Balcani, în vechea Serbie, G. Bascovici, în Starinar, s.n., I, 1950, p. 104.

[4] N. Iorga, *Inscripţii*, I, p. 126.

[5] N. Ghika-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii*, partea a II-a.

[6] G. Millet, *Ancien art serbe*.

Fig. 1. Biserica Bucşeneşti.

Într-adevăr dacă examinăm planul, la prima vedere constatăm că el prezintă dispoziţia „în cruce greacă", cu patru stâlpi izolaţi în naos şi cu frontoanele laterale rotunjite, vizibile în exterior. E o reducere a Bisericii Domneşti din Curtea de Argeş, cu această particularitate că, în loc să-i găsim aici aşa-zisul „plan complex"[7], adecă acel cu bolta altarului separată de braţul răsăritean al „crucii grece" printr-o boltă intermediară, dispoziţie caracteristică a şcolii din Constantinopol, din contră, găsim „planul simplu", deci cu bolta altarului direct înscrisă şi alipită de bolta braţului răsăritean al naosului. Această dispoziţie ni-ar dovedi că, dacă originea planului este constantinopolitană, el ni-a venit totuşi pe o cale ocolită şi probabil prin Serbia, unde se găseşte această dispoziţie la o serie de biserici din veacul al XIV-lea, situate în Serbia bizantină[8].

Faptul că întemeierea bisericii din Hârtieşti este din prima jumătate a veacului al XVI-lea, adecă înainte de formarea vechiului stil, care se afirmă numai la mijlocul acestui veac cu bolniţa Coziei (1542), o ctitorie a lui Radu Paisie, ne îndreptăţeşte să căutăm originea în altă parte, şi aceasta ne face să credem că este posibil ca această biserică (Fig. 1) să fie anterioară veacului al XVI-lea şi restaurată sau terminată la 1532.

În frumoasa sa publicaţie asupra arhitecturii sârbeşti, *L' Ancien art serbe*, d. G. Millet descrie mai multe biserici ale căror planuri şi dispoziţii se apropie foarte mult de acelea de la biserica din Hârtieşti.

La Liuboten, o biserică zidită la 1337, la Cuceviste, la biserica Maicii Domnului, la Belovo, la Zaum, găsim planul pătrat, fără pronaos, având în naos patru stâlpi izolaţi, pe care se sprijină o turlă proptită între patru bolţi cilindrice, care formează o cruce întocmai ca la Hârtieşti.

Altarul acestor biserici sârbeşti, ca şi cel de la Hârtieşti, este circular spre interior şi în genere poligonal spre exterior. Zidăria este lucrată din piatră-bolovani amestecaţi cu cărămidă, iar în exterior numai din cărămidă. În interior, chiar la bolţi se găsesc bolovani de piatră amestecaţi cu cărămidă.

În afară de Biserica Domnească din Curtea de Argeş şi de biserica din Nicopole, cea din Hârtieşti este singura care prezintă frontoane laterale rotunjite în primele epoci de formaţiune ale arhitecturii noastre. Frontoanele laterale sunt despărţite de zidul faţadelor printr-o straşină învelită cu şindrilă, ca şi întregul acoperiş al bisericii.

Turla bisericii are douăsprezece laturi, despărţite prin colonete verticale angajate, de caracter constantinopolitan; peste ele se razimă arcuri în semicerc, încadrate cu două rânduri de zimţi; ferestrele turlei, în număr de patru, sunt foarte înguste şi lungi, terminate la partea lor superioară tot în unghi ascuţit ca şi la frontoanele laterale.

[7] G. Millet, *L' Ecole greque*, p. 59.
[8] G. Millet, *L' Ancien art serbe*, p. 89.

Baza turlei este teşită la colţuri, o dispoziţie necunoscută în arhitectura noastră, unde tamburul turlei stă întotdeauna pe un masiv de zidărie în genere de formă cubică, mai mult sau mai puţin scund sau înalt după cazuri; foarte rar găsim baza turlei octogonală, în loc de a fi în patru laturi, cum este, de exemplu, la Ciutura.

Acestea au fost numai două din numeroasele ctitorii prin care boierii musceleni şi-au definit prezenţa în viaţa spirituală şi cultural-artistică a vremi.

CTITORII ALE BOIERILOR MUSCELENI

Abstract

The authors present two worship places, the founders of some boyars of the long field and artwork, also.

SCURT ISTORIC AL OBŞTII DIN SATUL JUPÂNEŞTI

Alin PÎRVU*

Din cele mai vechi timpuri, anterioare stăpânirii feudale, ţăranii români au fost constituiţi în obştea sătească. Ei locuiau în sate, iar unul sau mai multe sate formau o obşte sătească. Această formă de viaţă a dăinuit în decursul secolelor şi a străbătut diferite etape în dezvoltarea sa. La început, în obşte se îmbina forma colectivă cu cea individuală de stăpânire a pământului. Obştea sătească nu şi-a păstrat multă vreme formele sale iniţiale. Au apărut diferiţi factori, interni şi externi, care au dus la destrămarea ei. Regimul obştii a fost cunoscut nu numai în România, ci şi în Germania, Franţa (partea de nord), Anglia şi Scandinavia[1]. Elementul determinant în structura obştii era stăpânirea în devălmăşie a unei moşii de către locuitorii unui sat care foloseau în comun păşunile, bălţile, apele curgătoare, pădurile, terenurile nedesţelenite, etc.

Principiul proprietăţii private a cuprins mai întâi vatra satului, în care erau grupate casele sătenilor, apoi câmpurile de cultură compuse din loturi numite delniţe, pentru ca mai târziu să se extindă şi asupra delniţei cu fâneaţă.

Obştea sătească la români a fost puternică, trăind multă vreme în feudalism, chiar şi după ce ea a ajuns în stăpânirea feudală. Stăpânirea devălmaşă a pământului de către ţăranii din obşti a fost o realitate în întreg evul mediu şi mai puţin în epoca modernă. Obştea sătească avea conducători proprii, acei *„oameni buni şi bătrâni”*, juzi şi cnezi, care erau aleşi de membrii ei.

Pe lângă faptul că obştea era o comunitate de muncă, ea îndeplinea şi alte funcţii: de a-şi apăra membrii de furturi, jafuri, omoruri, de a-i urmări şi de a-i prinde pe răufăcători, de a-şi judeca membrii săi datorită problemelor ivite între ei şi, de asemenea, avea responsabilitatea colectivă pentru plata birului[2].

În decursul secolelor, obştea sătească a suferit importante transformări. În sânul obştii s-au produs schimbări însemnate, care au dus la stratificarea membrilor ei. Aceasta subminează vitalitatea şi rezistenţa obştii, ceea ce, pe viitor, a dus la destrămarea ei. Pe de altă parte, practicarea de către domnitorii români a sistemului de danie de sate boierilor şi slujitorilor, au avut ca urmare cotropirea cu forţa a obştii.

În cursul secolului al XV-lea obştea era încă puternică. Alături de obştea aservită a continuat să existe şi obştea liberă. În secolul următor, în urma schimbărilor petrecute în viaţa economică a Ţărilor Române, va începe înstrăinarea bunurilor din obşte. Formele de vânzări şi cotropiri, caracteristice acestui secol, vor determina un adâncit proces de descompunere a obştii.

Unele formulări desprinse din documentele vremii cum ar fi: *„dreptu ocine de moştenire”* sau *„au fost cnezi cu ocinile lor din moşi-strămoşi”* şi altele ne fac să afirmăm că, încă de pe vremea migraţiei popoarelor, ţăranii din Jupâneşti au trăit în obşte[3].

Redăm în continuare câteva date despre aşezarea satului, locuitorii săi, despre vechimea şi numele satului.

Satul Jupâneşti era aşezat la o depărtare de 24 km spre nord de Piteşti, pe partea dreaptă a terasei Râului Doamnei, probabil a doua ca vechime, pe care, în ultimele decenii, râul o tot roade, mai ales în partea dinspre miazăzi, periclitând astfel multe gospodării.

Extinderea teritorială şi dezvoltarea economică a satului de-a lungul secolelor a avut ca urmare creşterea numărului de locuitori. Nu se cunoaşte exact care a fost numărul de locuitori de la începuturile satului. Primele informaţii de care dispunem în acest sens datează din secolul al XVII-lea, dar trebuie să spunem că unele din informaţiile privind populaţia satului sunt fie incomplete, fie contradictorii.

În actul din 6 februarie 1636 dat de Matei Basarab sunt trecuţi un număr de 20 moşneni, dintre care 17 singuri, doi cu fraţii lor şi unul cu ceata lui. Din analiza acestor sumare date se poate trage totuşi concluzia că în sat existau peste 30 de familii cu câte 120-130 de locuitori[4].

În multe alte documente se mai întâlnesc tot felul de statistici privind numărul de locuitori ai

* Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti.

[1] V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viaţa feudală în Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV-XVII),* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1957, p. 81.

[2] ****Istoria medie a României, secolele X-XVI, partea întâi,* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1966, p. 10-11.

[3] I. Dumitrescu, C. Florea, *Jupâneşti - un vechi sat argeşean,* Editura Litera, Bucureşti, 1976, p. 47-48.

[4] *Ibidem,* p. 13.

satului în diferite perioade (cartea de hotărnicie dată moşnenilor din Jupâneşti la 20 mai 1776 de către Constantin Văcărescu, fost mare stolnic, alte documente emise în anii 1838, 1898, 1900).

Cel mai mare număr de locuitori din istoria acestei localităţi este semnalat în anul 1948, când existau 480 de gospodării cu 1482 locuitori (1174 în Jupâneşti şi 308 în Pădureţu)[5].

În ceea ce priveşte numele acestei aşezări omeneşti, trebuie să spunem că el se trage de la cuvântul *„jupan”* care desemna în secolul al X-lea, în sudul Dunării, un puternic feudal laic. Inscripţia din anul 943 descoperită în 1950 în Dobrogea, în apropierea localităţii Mircea Vodă, pomeneşte de un jupan cu numele de Dimitrie care, probabil, nu era singurul feudal în aceste părţi.

Se cunoaşte părerea că aşezările omeneşti care au primit sufixul *„eşti”* indică vechi localităţi. Din acest punct de vedere, putem să întărim concluzia că numele de *„Jupâneşti”* trebuie considerat ca fiind dat de români şi indică un sat destul de vechi[6].

Din vechile documente reiese foarte clar lupta aprigă care s-a dat pentru apărarea pământului strămoşesc. Cotropirea satului de către boieri este posibil să fi început după moartea lui Neagoe Basarab, când s-au intensificat conflictele pentru putere între partidele boiereşti şi când destrămarea şi cotropirea oştilor începea să devină un fenomen caracteristic al secolului al XVI-lea.

Acapararea moşiei satului nu s-a făcut dintr-o dată, ci ea a durat aproape un secol. Spre exemplu, se menţionează că în anul 1586 o parte din sat era stăpânită de mânăstirea Vieroş, ca fiind închinată de călugăriţa Borcioaia pentru pomenirea sufletului ei şi al soţului său Borcea[7].

În perioada de după 1590 s-au intensificat presiunile asupra locuitorilor satului Jupâneşti pentru a-i aduce în totală stare de „rumânie” şi, într-un timp relativ scurt, întreaga lor moşie a ajuns în stăpânirea mai multor boieri şi, pe mai departe, a mânăstirii Vieroş.

Procesul pentru pământ şi libertate dintre moşnenii din Jupâneşti şi diferiţi boieri nu s-a încheiat cu uşurinţă. Începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea, moşnenii trebuiau să ţină piept atât boierilor, cât şi mânăstirii Aninoasa, care căuta să se infiltreze tot mai mult în obştea satului Jupâneşti. Mai târziu, ei au trebuit să se judece pentru hotare şi cu vecinii lor din localitatea Mălureni.

Adevărul despre hotarele teritoriului satului, despre hotărnicia obştii săteşti le descoperim din multe alte documente de mai târziu.

Dintr-un document din 21 iulie 1656, de hotărnicie a moşiilor Jupâneşti, Lucăceni, Coteneşti şi Negomireşti, făcută de către şase boieri la porunca domnitorului Constantin Şerban, aflăm că postelnicul Vuc din Târgovişte a cheltuit suma de 150 ughii pentru recâştigarea unor *„moşii de la Jupâneşti şi din Lucăceni şi din Coteneşti şi din Negomireşti”*, pentru *„carele s-au pârât Vuc postelnec încă din zilele răposatului Matei Voievod, […] şi le-au scos cu multă pâră şi cu multă cheltuială şi nimilea nu le-au ajutat nici la pâră nici la cheltuială […]”*[8].

În multe documente din secolul al XVI-lea întâlnim, relativ la părţile componente ale satului, formulări de genul: *„toată, oricât se va alege”* sau *„oricât se va alege de pretutindeni”*. Aceste formulări ne fac să credem că părţile ţăranilor din obşte nu erau hotărnicite şi că principiul proprietăţii private nu se afirmase atât de mult.

Documentele păstrate din secolele ce urmează aduc date concrete pe linia hotărniciei pământului obştii. În hotărnicia din anul 1776 făcută de Constantin Văcărescu, fost mare stolnic, se precizează întinderea moşiei, precum şi a celor cinci mari trupuri repartizate unui număr de patru mari grupuri de familii şi mânăstirii Aninoasa[9].

Nu la mult timp după hotărnicia făcută în anul 1776, moşnenii din Jupâneşti începeau să-şi vândă pământurile din sat şi din luncă. Copiii erau tot mai mult separaţi de părinţi după căsătoria lor, iar la decesul părinţilor ei îşi retrăgeau drepturile de moştenire.

După o perioadă de aproximativ 80 ani, în 1853, existau în satul Jupâneşti 135 familii, dintre care 15 nu aveau pământ sau aveau foarte puţin. Deci în locul celor cinci trupuri mari de pământ au apărut acum 120 de proprietăţi individuale în câmp şi cam tot atâtea locuri de casă în sat, faţă de cele 50 existente mai înainte[10]. Se observă că, pe măsura trecerii timpului, pământul începea să se fărâmiţeze. Această fărâmiţare a pământului nu a fost caracteristică numai satului Jupâneşti, ci tuturor satelor de moşneni. Acest lucru a dus la apariţia multor procese pentru hotare, de asemenea nu a

[5] *Arhivele Naţionale - Direcţia Judeţeană Argeş*, fond *Prefectura judeţului Muşcel***,** dosar 63/1948, f. 84.
[6] I. Dumitrescu, C. Florea, *Jupâneşti…*, p. 25-27.
[7] *Ibidem*, p. 32.
[8] *Arhivele Naţionale Istorice Centrale*, Condica mânăstirii Vieroş, vol. I, f. 356-356v.
[9] I. Dumitrescu, C. Florea, *Jupâneşti…*, p. 50.
[10] *Ibidem*, p. 59.

permis exploatarea raţională a pământului şi nici obţinerea unor producţii sporite.

În cursul secolului al XVII-lea, adâncindu-se tot mai mult principiul stăpânirii individuale, procesul de dezagregare al obştii a devenit tot mai vizibil. Destrămarea obştii reieşea din faptul că era încălcat sistemul stăpânirii în devălmăşie. Aveau să apară numeroase cazuri când se făcea împărţirea pământului obştii, ceea ce în limbajul vremii era cunoscut sub numele de *„alegerea părţilor”*, iar după aceea se delimita precis delniţa, această operaţie purtând denumirea de *„stâlpire”*. Asemenea procedee de cotropire treptată a pământului au fost folosite pe tot parcursul secolului al XVII-lea, dar şi al celui următor.

În condiţiile intensificării procesului de aservire a ţăranilor liberi şi de creştere a domeniului feudal, locuitorii satului Jupâneşti au dat dovadă de o mare rezistenţă şi au dus o luptă aprigă pentru apărarea gliei strămoşeşti. Totodată, putem spune că a fost epoca unor importante prefaceri în cadrul obştii, care au dus la destrămarea ei.

KURZE GESCHICHTE DER GEMEINSCHFT IM DORF JUPÂNEŞTI

Im vorliegenden Aufsatz wird die Geschichte der Gemeinschft im Dorf Jupâneşti behandelt, das 24 Km nördlich von Piteşti liegt.

COLONEL CAROL BEGHENAU. REPERE BIOGRAFICE

Cosmina LĂZĂRESCU[*]
Marinel LĂZĂRESCU[**]

Absolvent al Şcolii Militare din Dresda (Prusia)[1], după nume, austriac de origine, Carol Beghenau (în documente apare şi Karl Begenau) şi-a început cariera militară în Ţara Românească. În timpul domnitorului Alexandru D. Ghica, (apr. 1834 - 7 oct. 1842) este ridicat de la gradul de unterofiţer (subofiţer) la cel de sublocotenent în 1838, împreună cu alţi unterofiţeri nobili ca: Ioan Macovei, Manoil Culoglu şi Grigore Văzureanu[2]. Peste un an este avansat praporcic (sublocotenent) în polcul cavaleriei[3], remarcându-se în modul de proiectare şi construcţie al unor cazărmi militare[4].

Aşa cum se arată într-un raport al epocii, „trebuinţa unei charte a fruntariilor" era reclamată în special de nevoi legate de „hotărnicie" şi mai puţin de cele de ordin militar,de altfel şi Regulamentul Organic consacră un întreg capitol acestei probleme (cap VII, secţiunea IX)[5].

Important este că acest document marchează pentru prima dată ideea de hartă ridicată pe teren prin mijloace geometrice. Astfel, organizarea celor două Principate dunărene şi în special delimitarea hotarelor între Muntenia şi Turcia, o chestiune de altfel delicată, impunea ca o serie de ingineri topografi să facă o măsurătoare cât mai exactă în acest sens. Posedând probabil studiile necesare, printre cei desemnaţi să realizeze această măsurătoare, s-a numărat şi Carol Beghenau. Acesta începe în 1843 ridicarea de lucrări pe bază de măsurători cu aparate geodezice şi topografice, introducând metode de lucru mai precise. *Planul liniei Dunării* rămâne neterminat. *Harta graniţeră spre Dunăre* (12 foi colorate) şi *Harta graniţeră spre munte* (6 foi colorate) reprezintă un important progres topografic şi cartografic[6]. Activitatea rodnică depusă în această misiune care i se încredinţase, s-a concretizat în avansarea în 1845 la gradul de locotenent, pentru serviciile aduse fiindu-i acordată o gratificaţie de 1600 lei, echivalentul a 6 solde[7].

La 28 aprilie 1848, domnitorul Gheorghe Bibescu l-a avansat la gradul de căpitan[8]. Odată cu înfiinţarea armatei permanente în Principate, aşa cum era prevăzut şi în Regulamentul Organic, a fost creat un organism de conducere în ceea ce priveşte instrucţia şi disciplina miliţiei pământene[9].

Organizat după modelul similar din armata rusă, acesta s-a numit Stabul Oştirii[10]. Şeful Ştabului Oştirii era marele spătar, care avea pe lângă persoana sa un grup de adjutanţi şi o cancelarie. La început cu caracter pur personal, cancelaria s-a transformat treptat într-una oficială, numită Dejurstva, organizată pe trei birouri sau secţiuni[11]. Cariera militară a căpitanului Beghenau parcurge un traseu ascendent, astfel că, la 1851 îl găsim în fruntea „Întâiei secţii a lucrărilor publice" din Ştabul Oştiri [12]. La ordinea de bătaie a Ştabului Oştirii au loc o serie de modificări astfel că, în 1853 pe căpitanul Beghenau îl regăsim „recomănduit pe lângă Ştab"[13].

---

[*] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti.
[**] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti, şef birou.

[1] col.(r) Petre Zaharia, col.(r) Emanoil Ene, col.(r) Florea Pavlov, *Istoria Armei Geniu din Armata Română* vol. I, Editura Militară, Bucureşti, 1994, p. 56.
[2] Ioan Băcilă *Carol Beghenau*, www dspace.bcucluj.ro
[3] Idem
[4] col.(r) Petre Zaharia, col.(r) Emanoil Ene, col.(r) Florea Pavlov, Op.cit. p. 56.
[5] C.S.P.A.M.I. Piteşti, fond RIJO 1 crt. 2562, p. 1.
[6] Marin Popescu-Spineni,România în izvoare geografice p. 263, www.dacoromanica.ro
[7] op.cit. www dspace.bcucluj.ro
[8] Idem.
[9] C.S.P.A.M.I. Piteşti, fond RIJO 1, crt. 2578, p. .4.
[10] Idem.
[11] Idem.
[12] *Ibidem* p. 13
[13] Idem.

În această perioadă, probabil neavând atribuţii bine fixate în această calitate de ataşat pe lângă Ştab, Carol Beghenau îşi continuă activitatea cartografică, elaborând în 1855 *Harta cordonu munţilor din Muntenia* (8 foi), iar în 1856 *Harta cordonu Dunării din Muntenia* (7 foi)[14]. Tot în acest an Ştabului Oştirii i se schimbă denumirea în „Departamentul Ostăşesc" păstrând toate atribuţiile Ştabului Oştirii, adică, avea un caracter de comandament superior al oastei[15].

Căpitanul Carol Beghenau rămâne ataşat pe lângă „Departamentul Ostăşesc" până în 1859, ocupându-se cu instrucţia topografică[16]şi cu construcţia taberei de la Floreşti.

După actul istoric care a marcat Unirea Principatelor Române, simţindu-se nevoia executării „unor lucrări tehnice militare despre care se simţea neapărată trebuinţă precum şi pentru împlinirea a deosebitei altei misiuni" în care se cereau cunoştinţe militare speciale, prin Înaltul Ordin de Zi nr. 83 din 12 noiembrie 1859 s-a înfiinţat un Corp de Stat Major General al Armatei Principatelor Unite, dependent în atribuţiile sale de Ministerele Ostăşeşti[17].

Corpul de Stat Major General, se compunea dintr-un număr de ofiţeri de toate gradele până la cel de colonel inclusiv, care se recrutau pe criteriul competenţei, ofiţerii admişi trebuind să facă dovada unor cunoştinţe speciale militare, „dobândite prin studii sistemice"[18]. Astfel în ordinea de bătaie a nou înfiinţatului organism militar, la 6 ianuarie 1860, şeful Secţiei III era căpitanul Carol Beghenau. Atribuţiile acestei secţii erau:

„- lucrări de fortificaţii pasageră şi permanentă, precum şi tot felul de pregătiri la aceasta, aşezarea şi construirea bateriilor şi servirea sau întreţinerea lor pentru artilerie;

- toate lucrările relative la construirea şi întreţinerea prin reparaţie a zidurilor militare sau publice în general, cazărmi, posturi de gardă, grajduri, spitale, închisori şi altele, construcţii şi aşezarea podurilor permanente;

- asigurarea depozitării şi paza armamentului şi muniţiilor militare, aprovizionarea lor, inspectarea şi verificarea stării armamentului şi materialului de artilerie precum şi asigurarea reparaţiei în ateliere speciale destinate"[19].

În cursul aceluiaşi an, la 26 ianuarie este avansat de domnitorul Cuza la gradul de maior[20].

În ordinea de bătaie a Statului Major General din 1862, maiorul Beghenau figura al treilea în ordinea importanţei în grad şi funcţie. De altfel, prin Ordinul de Zi nr. 296 din 31 octombrie 1862, maiorul Beghenau a fost numit şef interimar al Statului Major General, datorită faptului că generalul Florescu fusese numit la 30 septembrie ministru de război[21].

Fără a putea afirma că şeful interimar al Statului Major General a avut un aport direct dar cu siguranţă conlucrând cu ministrul de război, precizăm că în această perioadă s-au unificat Şcolile Militare de la Iaşi şi Bucureşti, într-una singură, la Dealul Spirii, după doctrina nouă a timpului, în care viitorii şefi de stat major de mai târziu, eminenţi militari, au fost numiţi profesori.

C. Barozzi, G. Slăniceanu şi Nicolae Dona au fost numiţi profesori la cursurile de fortificaţie pasageră şi permanentă, artă şi istorie militară, topografie şi desen topografic[22].

De asemeni, la 22 octombrie 1862, în noua structură a Ministerului de Război, apar şi primele organe directoare ale geniului: Secţiunea a II-a / Diviziunea I / Direcţiunea I pentru probleme de geniu, şi Secţiunea a II-a Diviziunea I / Direcţiunea a II-a pentru probleme de asigurare materială de geniu, clădiri şi cazare trupe[23].

În cursul anului 1863 se înfiinţează Litografia Ministerului de Războiu care tipăreşte „*Harta Principatelor Române*"[24]. Tot în acest an, prin Înaltul Ordin de Zi nr. 983, armata a fost structurată în patru Circumscripţii (comandamente militare) Teritoriale, ofiţerii din Corpul de Stat Major fiind împărţiţi la aceste comandamente[25]. Cum se formase „Un Stat Major al Înaltului Comandament", şefului acestui serviciu, numit „maior general" i-au fost atribuite toate chestiunile privitoare la pregătirea armatei, Ministerul de Război rămânând numai cu administraţia (Înalt Decret nr. 325 din 29

[14] *Op. cit*, p. 263, www.dacoromanica.ro
[15] C.S.P.A.M.I . Piteşti, RIJO1, crt. 2574, p. 16.
[16] *Ibidem*, p. 16.
[17] *Ibidem*, p. 17.
[18] Idem.
[19] Idem.
[20] Monitorul Oastei nr. 12 din 29 ianuarie 1863.
[21] Monitorul Oastei nr. 2 din 2 noiembrie 1862.
[22] Monitorul Oastei nr. 5 din 28 noiembrie 1862.
[23] col. (r) Marian Gargaz, Arma geniu: componentă de bază a armatei române, în Document nr. 1 / (51) 2011, p. 38.
[24] *Ibidem*, RIJO 1, crt. 2562, p. 6.
[25] *Ibidem*, RIJO 1, crt. 2578, p .23.

martie 1863)[26]. Astfel prin Înaltul Decret nr. 410 din 25 mai acelaşi an, maior general a fost numit Ion Em. Florescu[27], iar Carol Beghenau, avansat locotenent-colonel la 24 ianuarie 1863[28], făcea parte din biroul Statului Major General, numit prin Ordin de Zi pe toată Oastea nr. 252 din 16 octombrie 1863[29]. La propunerea domnitorului Cuza, în octombrie 1864, printr-o publicaţie făcută în Monitorul Oficial, se menţiona că lt. col. Carol Beghenau a fost decorat de către sultan cu Ordinul Imperial „Medjidie" clasa a III-a, semn al aprecierii profesionalismului de care acesta dădea dovada[30].

La 27 noiembrie 1864, potrivit „Legii pentru organizarea puterii armate în România", când se revine la ideea subordonării administraţiei şi pregătirii armatei direct Ministerului de Război, desfiinţându-se astfel funcţia de „maior general"[31], Geniul era organizat astfel:

- Statul Major de Geniu, format din ofiţeri cu grade de la căpitan la colonel.
- Trupele de geniu: un regiment cu două batalioane de geniu fiecare cu opt companii[32].

Statul Major de Geniu s-a constituit efectiv la 1 ianuarie 1865, sub comanda lt.col. Carol Begheanu, având următoarele responsabilităţii: conducerea activităţii de cazarmament, pregătirea genistică a trupelor, amenajarea taberelor de instrucţie, participarea la întocmirea hărţilor cadastrale, asigurarea cu materiale de geniu[33]. Prin Înaltul Ordin de zi nr. 180 din 24 ianuarie 1865, Şeful Marelui Stat Major de Geniu este avansat la gradul de colonel[34]. La 20 februarie 1865 prin Înaltul Ordin de zi nr. 320, col. Carol Beghenau a fost numit membru în Comitetul Consultativ al Armatei[35], rămânând în continuare în fruntea Statului Major de Geniu, până în 1866, când trece în rezervă, primind o pensie de 470 lei pe lună[36].

După trecerea în rezervă,se reintegrează rapid în societatea civilă activă, întrucât prin înfiinţarea Şcolii de conductori de poduri, şosele şi mine , care era de fapt o continuare a Şcolii de conductori (ingineri) de lucrări publice, este numit la 4 octombrie 1868 director al acesteia, în fruntea căreia rămâne până în 1873[37].

[26] *Ibidem*, RIJO 1, crt. 2562, p. 7.
[27] Idem
[28] *Ibidem*, RIJO 1, crt. 2578, p. 23.
[29] Monitorul Oastei nr. 51 din 18 octombrie 1863.
[30] Monitorul Oastei nr. 38 din 15 octombrie 1864.
[31] *Ibidem*, RIJO 1, crt. 2562, p .7.
[32] col. (r) Marian Gargaz, Op.cit. p 39.
[33] Idem.
[34] Monitorul Oastei nr. 3 din 30 ianuarie 1865.
[35] Monitorul Oastei nr. 6 din 25 februarie 1865.
[36] Op.cit. www dspace.bcucluj.ro
[37] www.universulenergiei.europates.eu/istorie/politehnica/1867-1881.

Dacă analizăm programa cursurilor acestei şcoli, care avea drept discipline: geometria descriptivă, trigonometria plană, geometria analitică plană, geografie şi nivelment, fizică aplicată la industrie, desenul, aplicaţiile geometriei descriptive, mecanică generală şi aplicativă, chimie aplicată la industrie, noţiuni de mineralogie şi geologie aplicată la cunoaşterea materialelor, construcţia drumurilor de fier, şosele, poduri şi navigaţia, arhitectură civilă şi industrială, compatibilitatea lucrărilor publice, construcţia de maşini metalurgice şi analiza în laborator, exploatarea minelor şi tehnologia lor[38], constatăm că această instituţie, constituie o pagină glorioasă a învăţământului ingineresc politehnic din Bucureşti. Pe lângă activităţile profesionale îndeplinite cu succes, Carol Beghenau şi-a găsit timpul necesar astfel că, în perioada 1843-1844, cât a participat la cartografierea malului Dunării, de la Orşova la Măcin, a realizat o serie de schiţe, formând mai târziu un album al Dunării[39].

Considerând că frumuseţea locurilor schiţate merită o popularizare chiar în afara graniţelor ţării, tipăreşte la Berlin în 1856, 12 schiţe în *„Album der unter Donau - Gegenden. Nach der natur gezeichmt von Carl Begenau*, Furstl, Walach, captain, Berlin”[40].

Afara de aceste gravuri, Carol Beghenau a scos tot la această editură, un desen *„Dorowaden”* (Dorobanţii)[41]. La fel de interesantă este acuarela realizată în 1845 *„Hanul, Spitalul şi Turnul Colţii*”[42], care astăzi se dovedeşte un important document în istoria arhitecturii Bucureştiului de altădată.

Hanul, Spitalul şi Turnul Colţei la 1845 (după o acuarelă de C. Begenau).

Carol Beghenau a decedat la 19 aprilie 1873[43].

Abstract

Colonel Carol Beghenau a complex personality, having an outstanding career, bouth in the military life and in the civil one.

38 Idem.
39 *Op.cit*. www dspace.bcucluj.ro
40 Idem.
41 Idem.
42 www.forum.pompierii.info-printhrid.php?tid=1316
43, Op.cit. www dspace.bcucluj.ro, Op.cit.

O MARE PERSONALITATE A ARMATEI ROMÂNE, GENERALUL ARGEŞEAN CONSTANTIN CHRISTESCU (1866-1923)

Nicolae DUMITRACHE*

În efortul susţinut de poporul nostru împotriva invaziilor străine pentru apărarea pământului strămoşesc, a independenţei patriei, s-au remarcat, alături de generaţii după generaţii de luptători şi mulţi comandanţi de oaste.

Între ei, la loc de cinste, figurează şi generalul Constantin Christescu.

Născut la 2 decembrie 1866 în satul Cieşti-Pădureţi, din judeţul Argeş, fiul lui Costache şi al Radei, tânărul Chirstescu a urmat cursurile primare şi gimnaziale în oraşul Piteşti, dovedindu-se un elev inteligent şi sârguincios.

Admiterea lui, la 1 septembrie 1881 în Şcoala fiilor de militari din Craiova a constituit un moment important în viaţa sa pe care o consacră în mod strălucit carierei armelor.

A absolvit, pe rând, Şcoala de Ofiţeri de Infanterie şi Cavalerie din Bucureşti (1885), Şcoala Politehnică din Paris (1890), Şcoala de Aplicaţie de Artilerie şi Geniu de la Fontainebleau (Franţa) în 1892, Şcoala Superioară de Război din Paris (1894), acumulând un bogat volum de cunoştinţe atât în arma artileriei, cât şi ca ofiţer de stat major.

Însumat sublocotenent în 1887, avansat căpitan (1894), maior (1902), locotenent-colonel (1907), colonel (1910), general de brigadă (1914), general de divizie (1917), Constantin Christescu a reuşit, graţie calităţilor şi muncii sale, să urce pe cea mai înaltă treaptă a ierarhiei militare, fiind avansat, în anul 1918, la gradul de general de corp de armată.

Christescu a îmbinat activitatea de concepţie cu cea de comandă fiind încadrat sau detaşat pentru stagiu, între anii 1887-1894, la regimentele 2, 3, 5 şi 9 Artilerie şi 1 şi 2 Artilerie Cetate.

A comandat Regimentul 10 Artilerie şi a fost şef de stat major al Diviziei 4.

Ofiţer cu studii militare şi civile solide, Christescu a fost, o bună perioadă de timp, profesor de Tactică generală la Şcoala Superioară de Război, prestigioasă instituţie militară în fruntea căreia s-a aflat între anii 1910-1912.

În calitate de subşef al M.St.M. şi şef al Secţiei Operaţii (1912-1916), a pregătit pe anul de campanie al armatei române în cel de-al doilea război balcanic, conflict pe timpul căruia a îndeplinit misiunea de reprezentant al armatei române pe lângă armata sârbă.

Fiind un valoros ofiţer de stat major, Christescu a participat, alături de un grup de ofiţeri, la întocmirea „ipotezelor" de război (A,B,C) şi a fost principalul autor al „ipotezei Z", care a constituit planul de operaţii al armatei române odată cu declanşarea războiului cu Puterile Centrale în Războiul de reîntregire a îndeplinit misiuni dintre cele mai importante, precum şef de Stat Major al Armatelor 2 şi 3 române, iar după manevra de la Flămânda, a condus Grupul Apărării Dunării.

După o scurtă perioadă petrecută la comanda Armatei de Nord, a îndeplinit, în 1917, funcţia de subşef al M.C.G., calitate în care a adus o contribuţie importantă la acţiunea de refacere şi reorganizare a armatei române din 1917.

În luna iunie 1917, a fost detaşat la Comandamentul Armatei 1, ulterior încredinţându-i-se provizoriu comanda acestei armate, în vederea organizării şi desfăşurării plănuitei ofensive de la Nămoloasa, acţiune minuţios pregătită de ilustrul ofiţer atât pe planşetă, cât şi pe teren, dar care nu s-a mai desfăşurat din cauza unor evenimente de pe frontul rus din Galiţia.

Generalul Christescu a condus Armata 1 română în prima parte a bătăliei de la Mărăşeşti, până la 30 iulie 1917, când a fost înlocuit la comanda cu generalul Eremia Grigorescu, în urma unor mici defecţiuni de cooperare cu un general rus.

Între anii 1918-1923, Christescu a fost numit la comanda Marelui Stat Major, iar în perioada armistiţiului a eludat pe cât posibil condiţiile militare impuse de Puterile Centrale, căutând să păstreze armament şi efective cât mai mari, fapt ce a facilitat a doua mobilizare a armatei române la 28 octombrie 1918, în vederea eliberării întregului teritoriu al ţării de sub ocupaţia germano-maghiară.

După război, a condus operaţiunile de demobilizare a armatei şi de structurare a noului cadru de pace al acesteia şi şi-a adus contribuţia la realizarea sistemului de alianţe defensive încheiate cu

* Piteşti.

Polonia, Cehoslovacia şi Iugoslavia, ce vizau respectarea prevederilor tratatelor de pace încheiate în urma războiului.

Ofiţer de concepţie şi de comandă, cu bogată experienţă, este creatorul unei opere teoretice alcătuită în special din cursurile de tactică predate elevilor la Şcoala Superioară de Război.

Graţie prodigioasei sale cariere militare realizată prin muncă şi intelect, Christescu s-a bucurat, de-a lungul timpului, de elogioase aprecieri din partea superiorilor săi.

În acest sens, este edificatoare succinta caracterizare făcută de către Comandantul Şcolii Superioare de Război din Paris, prin care arăta că ofiţerul român s-a distins prin stăruinţa sa la lucru, ţinuta sa excelentă şi marea sa inteligenţă, dovedind o pasiune deosebită pentru studiile tactice.

În notarea de serviciu pentru anul 1909, pe când îndeplinea funcţia de comandant al Regimentului 10 Artilerie, comandantul Brigăzii 4 Artilerie schiţa un frumos profil moral şi fizic, arătând că lt.col. Christescu, om de statură potrivită şi cu înfăţişare plăcută, posedă o cultură generală şi militară desăvârşită, fiind foarte inteligent. Era „om de onoare. Are curajul militarului şi curajul răspunderii. Spirit militar, devotat, demn, moral, integru. Este însă pretenţios”.

Tot în notarea din acel an, comandantul Diviziei 4, generalul Zottu, arăta că lt.col. Christescu era un „distins ofiţer superior şi, fără îndoială, destinat a ajunge repede la marile comandamente”.

Şeful Statului Major General al Armatei, generalul Gărdescu, îl caracteriza, în acelaşi an, pe Christescu drept un ofiţer „eminent şi inteligent, cu judecată bună şi instrucţie militară întinsă, profesând de mai mulţi ani cursurile de tactică generală la Şcoala Superioară de Război”.

Generalul Averescu avea cuvinte de frumoasă apreciere asupra activităţii din anul 1916 a lui Christescu, considerându-l „…ca cel mai pregătit şi mai indicat din armata noastră” a conduce Statul Major General al Armatei, „mai cu osebire în împrejurările de faţă în care cunoştinţele profesionale… trebuie să fie determinante”.

Trecând în revistă succint întreaga activitate a generalului Christescu, dar referindu-se mai mult la cea din anii 1916-1918, ministrul de Război din acel timp, generalul Hărjiu arăta că „…pe câmpul de bătaie, el a dat probe vădite că ştie să combine un plan de operaţiuni, să mişte massele sub presiunea voinţei vrăjmaşului, să facă faţă evenimentelor neprevăzute şi să asigure armatei victoria”.

Aceste calităţi, pe care chiar comandantul de căpetenie al armatei i le-a recunoscut i-au asigurat un loc de frunte în galeria marilor personalităţi ale armatei noastre, fapt pentru care a fost numit şef al M.St.M. şi avansat la gradul de general de corp de armată[1].

Generalul Christescu a încetat din viaţă în 8/9 mai 1923 şi a fost înmormântat în Cimitirul Belu civil din Bucureşti, cu funeralii naţionale, cu paradă şi onorurile de rigoare.

La 11 mai 1923, în timp ce la Biserica Albă din Capitală, unde fusese depus sicriul cu trupul neînsufleţit al generalului Christescu, se desfăşura serviciul religios pentru înmormântarea acestuia, la Academia Română a avut loc o şedinţă pentru cinstirea memoriei defunctului general. Cu această ocazie, Grigore Antipa a rostit o cuvântare în care a elogiat personalitatea generalului Christescu, faptul că defunctului i se datora „cea mai mare victorie a armatei române din războiul mondial, căci el este acela care, prin marile sale talente de organizator, a refăcut armata noastră în Moldova şi care a organizat lupta ei eroică şi a pregătit biruinţa de la Mărăşeşti…”.

„Pentru poporul nostru a mai spus în încheiere, Grigore Antipa - generalul Christescu, fiu de sătean din judeţul Argeş, este cea mai strălucită dovadă de comoară de energie şi inteligenţă care zace în el şi care constituie cea mai sigură garanţie a viitorului strălucit al acestei naţiuni”[2].

Generalul Gorski a rostit şi el o cuvântare emoţionantă cu prilejul desfăşurării serviciului religios de înmormântare a fostului şef al M.St.M., generalul Christescu. Subşeful M.St.M. a scos în evidenţă mai multe momente şi etape din strălucita carieră militară a marelui dispărut.

„Legătura între generaţia de la 1877 şi cea de la 1916… o face generalul Poenaru care, auzind de talentul remarcabil al unui fiu de sătean, elev la liceul din Piteşti, procura mijloacele necesare tânărului Constantin Christescu pentru a intra în şcoala fiilor de militari de la Craiova.

Elevul Christescu a fost la înălţimea generozităţii acestui mare patriot, terminând „întâiul” şcoala de fii de militari, „întâiul” Şcoala Politehnică din Paris, el devine unul din cei mai remarcabili elevi ai şcolii de război din Franţa”.

……

„Aproape toţi comandanţii de regimente, de brigăzi şi divizii la începutul războiului în 1916, fuseseră elevii lui şi au aplicat în război principiile învăţate de la el, care au contribuit la unitatea de

[1] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti, fond Direcţia Cadre şi Învăţământ, Memorii Bătrâni, litera „C”, generali, crt. 5.

[2] „Revista România Militară”, nr. 9, septembrie 1923, p. 827.

doctrină în majoritatea actelor de vitejie, executate de elementele armatei române, pe diferite fronturi în război", a mai spus, printre altele, generalul Gorski.[3]

O lungă şi emoţionantă cuvântare a ţinut şi generalul George Mărdărescu, ministrul de Război, care, după ce a reamintit toate etapele şi momentele principale din cariera militară de 36 de ani, a defunctului general Christescu, a încheiat astfel: „Armata întreagă, prin graiul meu, îşi exprimă neţărmurita durere ce o încearcă, prin pierderea generalului Christescu, care, ilustrând, rând pe rând, toate gradele prin care a trecut, a ocupat, cu cinste şi vrednicie, locul cel mai distins în armată[4].

Pentru serviciile aduse Ţării şi Armatei, generalului Constantin Christescu i-au fost conferite multe ordine şi medalii româneşti şi străine, iar pentru a-i cinsti memoria, autorităţile din Bucureşti şi Piteşti au hotărât acordarea numelui său unor străzi, iar cele din comuna natală Pădureţi-Argeş, i-au ridicat o statuie.

Pentru serviciile aduse Ţării şi Armatei, generalului Constantin Christescu i-au fost conferite multe ordine şi medalii româneşti şi străine, precum:

- Ordinul Steaua României, în anul 1904;
- Ordinul Coroana României, în grad de ofiţer, 1909;
- Ordinul Steaua României Mari, 1921;
- Ordinul Coroana României Mari, 1922;
- Ordinul Coroana Italiei, Mare Cruce, 1921;
- Ordinul Sf. Sava, Mare Cruce, 1921;
- Medalia Vulturul alb, Comandor, 1914 (sârbească);
- Medalia Vulturul alb, cu spade, Mare Cruce, 1922;
- Medalia Polonia Restituto, Mare Cruce, 1922;
- Legiunea de Onoare, în grad de Mare Ofiţer, 1922;
- Crucea de Război, în grad de Cavaler, 1921, (cehoslovacă)
- Coroana de fier, cls. a 3-a, 1896;
- Ordinul Frantz Iosef, Mare Ofiţer, 1913;
- Crucea Comemorativă a Războiului 1916-1919, 1920;
- Medalia Avântul Ţării, 1913;
- Serviciul Onorific de Aur, 1910.

A GREAT PERSONALITY OF ROMANIAN ARMY, THE GENERAL FROM ARGEŞ CONSTANTIN CHRISTESCU

Abstract

In the sustained effort of our people against the foreign invasions for defending ancestors` earth, independence of motherland, they remark, alongside of generations after generations of fighters and many commanders of army.

Between them, at the honour spot, enter the general Constantin Christescu.

He was birth in 2 December 1866 in the village Cieşti-Pădureţi, from the county Argeş, the son of Costache and of Rada, the young Christescu followed primary and secondary school in the city Piteşti, proving to be a clever and assiduous schoolboy.

In the present article, the author shows the career and personality of this hero of Romanian people.

[3] Idem, nr. 4, mai 1923, f. 437.
[4] *Ibidem*, f. 435-437.

INTELLIGENCE-UL ROMÂNESC ÎNTRE TRADIŢIE ŞI MODERNITATE

Dr. Tănase TIBERIU*

Existenţa *Intelligence-ului* se pierde în negura timpului, şi se poate afirma că este la fel de vechi ca şi omenirea, existenţa sa mergând în paralel cu dezvoltarea armatelor şi cu nevoile acestora de a dispune de informaţii cât mai exacte din teritoriul inamicului.

Cunoaşterea, deci şi informaţia înseamnă putere, iar obţinerea informaţiei este o artă care a evoluat şi s-a dezvoltat continuu de-a lungul vremii. Nimic în această lume nu este mai bine înrădăcinat în practica naţiunilor, a epocilor şi a civilizaţiilor decât activitatea de intelligence.

Originile activităţilor de informaţii se pierd în negurile istoriei, cele mai vechi relatări despre spionaj regăsindu-se în Vechiul Testament.

În Scriptură, Dumnezeu i-a spus lui Moise: *„Să chemi* 12 *oameni din cele 12 triburi şi să-i trimiţi să recunoască Ţara Canaan pe care ţi-o dăruiesc ţie”*. Au fost primii spioni biblici, cei cărora Creatorul le-a dat misiunea să meargă pentru *„a privi oamenii şi a afla de sunt mari, puternici sau slabi, de pământul e roditor ori sărac”*[1].

În China antică, tradiţiile intelligence-ului sunt atestate documentar de mai bine de 2500 de ani, din timpul regatelor războinice.[2] Printre primele menţiuni despre existenţa şi utilitatea serviciilor de intelligence nu se poate uita *"Arta războiului"*, lucrare scrisă de Sun Tzu care a trăit cu 15 secole în urmă. Acesta este autorul unui tratat privind *arta războiului*, în care demonstrează nivelul înalt al activităţii informative, descrie în detaliu rolul spionilor şi modul în care aceştia acţionează precum şi tehnicile de recrutare a acestora.

În capitolul *Folosirea agenţilor secreţi*, celebrul strateg şi teoretician arată că spionii sunt „*… oameni inteligenţi, dotaţi, prudenţi şi capabili să-şi croiască un drum către aceia care, în tabăra inamicului sunt intimi cu suveranul şi membrii nobilimii. Astfel, ei sunt în măsură să observe mişcările inamicului şi să-i cunoască acţiunile şi planurile. Odată informaţi asupra situaţiei reale, se întorc să ne informeze …”*.

Istoricii şi specialiştii în intelligence au demonstrat că serviciile secrete sunt vitale pentru un orice stat, însă atunci când aceste importante instituţii indispensabile oricărei naţiuni sunt înregistrate politic pot deveni instrumente de teroare, represiune, şantaj, pentru regimuri totalitare.

În România, primele structuri informative instituţionalizate, cu caracter militar, au apărut o dată cu organizarea armatei române moderne, după Unirea Principatelor. Data de referinţă este 12 noiembrie 1859, când domnitorul Alexandru Ioan Cuza, prin *Înaltul ordin de zi, nr.* 83, a înfiinţat *Statul Major General al Armatei*, în componenţa căruia se afla şi Secţia a II-a, prima structură de informaţii a armatei române, condusă de sublocotenentul Gheorghe Slăniceanu.

Al. I. Cuza a avut şi propriul său serviciu de informaţii condus de maiorul *Cezar Librecht*, directorul general al Poştelor şi Telegrafelor.

Războiul de Independenţă a demonstrat că activităţile de culegere a datelor nu au corespuns aşteptărilor, astfel că, o dată cu înfiinţarea *Şcolii Superioare de Război*, în 1889 s-a introdus şi un *curs de specialitate* „Serviciul Informaţiilor”. Cu toate acestea, până la războiul balcanic din 1913, armata română nu a dispus de un serviciu de informaţii propriu-zis.

În perioada Primului Război Mondial, serviciile de informaţii româneşti au demonstrat mari carenţe, iar „patriotismul nu a exclus slăbiciunile sau vulnerabilităţile”, după cum observa Cristian Troncotă, unul dintre cei mai avizaţi istorici români ai Istoriei Intelligence-ului .

O experienţă deosebită în domeniul informaţiilor a constituit-o aşa-numitul *„Serviciu de informaţii al Deltei”*, condus de Mihail Moruzov[3], care cu un efectiv puţin numeros, dar dispunând de

---

* Revista Intelligence

[1] Vechiul Testament, Numerii 13, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Societatea biblică internaţională din România, Bucureşti, 1992;

[2] Sun Tzu, *Arta războiului*, Editura „Antet Press“, Bucureşti, f. a. p. 91-96.

[3] Mihail Moruzov s-a născut la 8 noiembrie 1887, în comuna Zebil din judeţul Tulcea. Familia sa se trăgea din cazacii zaporojeni, refugiaţi în România, iar tatăl sau, Simion Moruzov, a fost preot timp de 40 de ani la biserica rusă din Tulcea. A absolvit doar trei clase de liceu, însă cert este, după cum au mărturisit atât corifeii, dar şi detractorii săi, că Moruzov era născut pentru munca de informaţii. Vorbea la perfecţie ucraineană, bulgară, turcă şi tătară. A început în 1909, ca agent special în Direcţia Generală a Poliţiilor şi a trecut prin toate treptele ierarhice, ajungând în 1917 în fruntea „Serviciului de Informaţii al Deltei” vezi pe larg Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov şi frontul secret*, Editura Elion, Bucureşti, 2004.

agenţi experimentaţi şi bine acoperiţi a avut rezultate remarcabile.

Până la sfârşitul războiului, din 178 de spioni trimişi în liniile româneşti, 156 au fost prinşi, printre care şi colonelul Friederich von Mayer, şeful informaţiilor germane în Dobrogea iar *„... inamicul nu a distrus nici un depozit de muniţii, aprovizionare sau case…”,* demonstrând valoarea lui Moruzov pe „frontul invizibil”.

Aproape incredibil, Moruzov a reuşit chiar să devină comandantul unor contingente ale Armatei Roşii, care ulterior au fost dizolvate. Tot el a negociat să aranjeze cumpărarea cu două milioane de lei a flotei ruse de pe Dunăre şi Marea Neagră, însă reizbucnirea luptelor a împiedicat definitivarea afacerii. O altă realizare o reprezintă „afacerea rublelor”, în care ruşii încercau să introducă în România câteva milioane de ruble false. Moruzov nu doar că a zădărnicit acest plan, ci, prin manevre viclene, a făcut ca milioanele false să ajungă în Rusia Sovietică. După război, Marele Stat Major a constatat că militarii au puţină libertate de mişcare şi s-a pus problema creării unui serviciu secret paralel, cu angajaţi civili.

Consiliul Superior de Apărare al Ţării a aprobat, iar pe l mai 1925, în fruntea acestui serviciu denumit „Serviciul Secret de Informaţii” a fost numit Mihail Moruzov. Serviciul de informaţii al armatei şi-a urmat cursul său, iar Serviciul Secret a funcţionat doar nominal sub tutela Marelui Stat Major. Serviciul a fost condus cu o mână de fier de Moruzov, însă după 1930, şeful şi „fondatorul” său s-a amestecat în jocurile politice dubioase patronate de Regele Carol al II-lea şi a intrat în conflict cu Ion Antonescu, furnizându-i suveranului documente aşa-zis compromiţătoare, privind viaţa generalului Antonescu.

Istoricii intelligence-ului l-au considerat un as al spionajului românesc, dar din păcate, acţiunile sale nu au putut împiedica dezastrul României din anul 1940, când ţara a suferit pierderi ale unor părţi din teritoriul naţional.

În ultimii doi ani de activitate a încercat o schimbare a orientării SS, prin contacte realizate cu amiralul Wilhelm Canaris, şeful spionajului militar german.

În septembrie 1940, a fost arestat în timp ce se întorcea de la Veneţia şi încarcerat la Jilava de noul regim al generalului Antonescu. Nu a fost eliberat nici la insistenţele lui Canaris, care a sosit special la Bucureşti şi a murit împuşcat de legionari în noaptea de 26 spre 27 noiembrie 1940.

Autodidact şi cu o personalitate complexă, Moruzov a fost descris de contemporanii săi drept *„o extraordinară energie şi voinţă, o capacitate naturală şi putere de pătrundere uimitoare. Ambiţios până la orgoliu, domina despotic, neadmiţând replici sau corectări, fapt ce constituia un mare defect”*.

Implicarea sa în politică, subordonarea faţă de Palatul Regal şi dosarele compromiţătoare pe care le-a strâns despre duşmanii lui Carol al II-lea, i-a făcut pe mulţi să-l eticheteze drept „geniu al răului” sau „eminenţa cenuşie”.

Moruzov ţinea mult la activitatea conspirativă. Cu greu a fost convins că şefii secţiilor trebuie să comunice între ei în problemele de serviciu. Nu puteai afla de la el nimic, mai ales în privinţa oamenilor de care se servea. Nici anchetatorii săi din 1940 nu au putut afla mai mult, Moruzov luând cu el în mormânt multe din secretele sale. Înaintea arestării, el a distrus mai multe dosare, iar adjunctul său, Niki Ştefănescu, conform ordinului primit, a distrus întreaga arhivă personală a acestuia, aflată într-un sediu camuflat. Abilitatea lui Moruzov a fost atât de mare, încât dispunea de propria sa agentură de informatori, prin care controla practic întreaga societate şi verifica chiar şi ce îi furniza propriul său serviciu. Moruzov a rămas o persoană extrem de controversată, mai ales în privinţa loialităţii sale. Încă din 1918 s-a vorbit despre relaţiile sale neortodoxe cu consulatul rus de la Galaţi, dar şi despre cele cu serviciile franceze.

Jocul său dublu a devenit triplu, mai ales după ce Abwehr-ul german a capturat arhiva serviciului secret francez.

Enigma nu va fi elucidată decât o dată cu cercetarea arhivelor străine.

Serviciul Secret a lucrat după cele mai profesioniste metode ale culegerii de informaţii. Acesta folosea mai multe tipuri de informatori: informatorii „observatori”; informatorii „incidentali”; informatorii „locali” (urmăreau acţiunile partidelor politice, actele de sabotaj, starea de spirit a populaţiei etc.); informatorii „de penetrare” (în special cei infiltraţi în grupările politice), informatorii „mobili” (comis-voiajori, negustori ambulanţi, artişti, circari; informatorii „obligaţi” (constrânşi material sau moral).

Membrii unor misiuni oficiale sau diplomatice erau şi ei „ajutaţi” să aibă o comportare „imorală”, pentru ca apoi, pe baza materialului compromiţător, să fie „convinşi” să colaboreze cu Serviciul.

Nu lipsea diversiunea, iar informatorii „temporari" erau recompensaţi prin bani sau prin intervenţii subtile pentru a fi promovaţi. Nu lipseau informatorii „sedentari", „de rezervă", „cercetaşi" - trimişi peste hotare.

Şi la nivel tehnic SSI-ul lucra la vârf. Iată doar descrierea biroului lui Moruzov făcută de Gheorghe Cristescu: *„Cabinetul era prevăzut cu aparate de înregistrare fonică pe discuri şi fir electromagnetic; detectoare speciale; oglinzi transparente, prin care poţi observa o persoană, fără ca dânsa să te vadă; periscoape pentru o observaţie indirectă; celule fotoelectrice, detectoare şi altele. Unele se manipulau direct de la biroul său, altele de către un operator aflat într-o cameră alăturată ... Un automobil Mercedez-Benz, foarte puternic, şi o instalaţie de imprimat pe discuri convorbirile dintre ocupanţi. Maşina mai dispunea de un post radio de emisie-recepţie care îi permitea să ţină permanent legătura cu sediul. În 1936 fuseseră înfiinţate şcoli pentru pregătirea specialiştilor* SS *în radiotelegrafie, filaj, foto, cinema, dactiloscopie etc. ...".*

Cel numit de Antonescu la data de 15 noiembrie 1940 în fruntea *Serviciului Special de Informaţii*, noua structură de intelligence trecut în subordinea Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, a fost Eugen Cristescu. Noul director absolvise seminarul teologic din Iaşi şi era jurist de profesie. A fost avansat treptat până la funcţia de director în Direcţia Generală a Poliţiei, remarcându-se prin modul în care a combătut mişcarea legionară.

Eugen Cristescu a reuşit performanţa de a nu implica instituţia în politică. A introdus o ordine financiară strictă şi a protejat cadrele prin reguli aspre, fiind *„complet interzis ca un salariat să se intereseze de situaţia celuilalt"*.

Din cauza că ţara se afla în război, SSI-ul reorganizat de Cristescu s-a orientat în principal asupra Rusiei Sovietice, dar şi împotriva partidului comunist şi mişcării legionare.

SSI-ul s-a confruntat şi cu cele 11 organizaţii de spionaj germane care activau în România, dar şi cu cele maghiare şi bulgare. SSI şi-a făcut datoria şi în Basarabia reuşind să culeagă informaţii de peste Prut, dar şi să transmită conducerii statului avertismente asupra imensului potenţial militar şi economic al URSS. Un exemplu a ceea ce însemnă datoria faţă de ţară pentru SSI a reprezentat-o şi aflarea datei raidului american asupra Ploieştiului - 1 august 1943, cu o săptămână înainte ca acesta să se producă. Între anii 1943-1944, SSI a făcut un adevărat dans pe muchie de cuţit, protejându-i şi pe liderii comunişti: *Petru Groza, Ioan Gh. Maurer, Mihai Beniuc* (chiar angajat în SSI pentru a nu fi trimis pe front). După 23 august 1944, Eugen Cristescu a distrus mai multe dosare, apoi s-a refugiat cu o mare parte din arhiva sa în comuna Bughea, din judeţul Muscel, unde a şi fost arestat, pe 24 septembrie 1944. Transferat în Rusia Sovietică, a fost îndelung anchetat, iar în 1946 condamnat la moarte. Prin decret regal, şi la intervenţia lui Lucreţiu Pătrăşcanu, pedeapsa i-a fost comutată în muncă silnică pe viaţă. Oficial, a decedat pe 12 iunie 1950, în Penitenciarul Văcăreşti.

Sub ocupaţia sovietică, după câteva încercări de a-şi face datoria, SSI-ul a fost practic desfiinţat. Odată cu sovietizarea ţării, dispărea cel mai important serviciu de informaţii al României.

La data de 30 august 1948, prin decretul nr. 221, a fost înfiinţată *„Direcţia Generală a Securităţii Poporului"* (D.G.S.P.), direcţie din cadrul Ministerului Afacerilor Interne[4].

La 30 martie 1951, D.G.S.P. a devenit „Direcţia Generală a Securităţii Statului" (D.G.S.S.), care cuprindea şi o „Direcţie de Informaţii Externe" iar la 20 septembrie 1952, D.G.S.S. se desprinde din Ministerul de Interne şi se transformă în *„Ministerul Securităţii Statului"*. Această reorganizare a fost anulată în septembrie 1953 când, noua structură (minister) revine în cadrul Ministerului de Interne. În perioada 1960-1965, personalul Securităţii este epurat, fiind îndepărtaţi mulţi din ofiţerii impuşi de administraţia de la Moscova, iar la 22 iulie 1967 a fost înfiinţat *"Departamentul Securităţii Statului" (D.S.S.)*, coordonat de un *„Consiliu al Securităţii Statului" (C.S.S.)*.

Începând cu 4 aprilie 1968, „Consiliul Securităţii Statului" se desprinde din Ministerul de Interne, funcţionând ca un organ central. Prin Decretul nr. 130 din data de 9 aprilie 1972, *„Consiliul Securităţii Statului"* a reintrat în cadrul ministerului şi a fost reorganizat în şase direcţii principale: *informaţii interne, contrainformaţii economice, contraspionaj, contrainformaţii militare, securitate şi gardă şi cercetări penale.*

De istoria Securităţii (DSS) s-au preocupat, după 1989, o serie de foşti lucrători (cadre)[5], dar

[4] Aceasta era formată din 10 direcţii centrale şi 12 direcţii regionale, iar până în anul 1958, organizarea noii instituţii a fost realizată cu ajutorul unor consilieri sovietici.

[5] Neagu Cosma, *Cupola. Securitatea văzută din interior*, Editura Globus, Bucureşti, 1994; Gheorghe Raţiu, *Raze de lumină pe cărări întunecate*, Editura Paco, 1996, Mihai Ion Pacepa, *Cartea neagră a Securităţii româneşti,* vol. I (activitatea Securităţii înainte de 1989), vol. II (din 1989 până în 1998), vol. III, Editura Omega Press, 1999, Dumitru Iancu Tăbăcaru, *Sindromul Securităţii*, Editura Paco, Bucureşti, f. a.

mai puţini istoricii[6] (români şi străini) şi specialişti în intelligence. Astfel, Marius Oprea este unul dintre cei câţiva istorici din generaţia mai nouă (foarte puţini, din păcate), care şi-au dedicat eforturile reconstituirii istoriei Securităţii. O radiografie autentică a celor două etape ale istoriei acestei instituţii este foarte bine realizată de istoricul Cristian Troncotă, în două volume de istorie documentată şi argumentată intitulate Torţionarii[7] şi Duplicitarii[8].

După Revoluţia română din 1989, la data de 30 decembrie 1989, printr-o *hotărâre a Frontului Salvării Naţionale*, organele de securitate au fost dizolvate.

Desfiinţarea *Departamentului Securităţii Statului* a exprimat noile realităţi socio-politice existente în România în contextul destructurării vechiului regim în urma evenimentelor revoluţionare din decembrie 1989. Aceasta s-a produs în două etape succesive: în prima etapă, prin trecerea în componenţa Ministerului Apărării Naţionale[9], iar în a doua etapă, prin desfiinţarea propriu-zisă în baza unui decret al Consiliului Frontului Salvării Naţionale[10].

La data de 26 martie 1990, prin decretul nr. 181, a fost înfiinţată instituţia Serviciul Român de Informaţii (S.R.I.)[11] ca autoritate administrativă autonomă a statului român cu competenţă materială în interiorul ţării privind obţinerea, verificarea şi valorificarea informaţiilor referitoare la ameninţările interne şi externe la adresa siguranţei naţionale[12], iar la 29 iulie 1991 a fost emisă Legea nr. 51 care stabilea noile ameninţări la adresa siguranţei naţionale a României şi sunt stabilite organele de stat care au atribuţii în acest domeniu: *Serviciul Român de Informaţii, Serviciul de Informaţii Externe, Serviciul de Protecţie şi Pază, precum şi structuri din cadrul Ministerului Apărării Naţionale, Ministerului de Interne şi Ministerului Justiţiei.*

Ion Iliescu, preşedintele Consiliului Frontului Salvării Naţionale şi viitor preşedinte al ţării, referindu-se într-o declaraţie publică la noul serviciu, îl caracteriza astfel: *„O instituţie modernă, care a fost structurată după analiza modelelor unor astfel de servicii din ţările cu tradiţie democratică: Statele Unite ale Americii, Canada şi principalele ţări europene”*.

Putem aşadar afirma că evoluţia serviciilor române de informaţii de-a lungul timpului este în strânsă concordanţă cu evoluţia societăţii, precum şi a ameninţărilor ce derivă din permanenta transformare a acesteia.

În acest sens SRI trece printr-un proces de transformare instituţională, care a pornit de la necesitatea adaptării Serviciului la dinamica riscurilor de securitate şi la statutul României de stat membru NATO şi *VE*. Transformarea presupune o dezvoltare extinsă şi coerentă ce se va derula în continuare, conform principiilor şi reperelor incluse în *Viziunea Strategică 2007-2010*[13] .

Modul în care se va dezvolta şi va evolua activitatea de informaţii în viitor nu poate fi în totalitate anticipată, dar să nu uităm că trecutul este proiecţia prezentului, iar prezentul este premiza viitorului, de aceea şi *istoria intelligence-ului* este utilă viitorului intelligence-ului românesc.

---

[6] Cărţile pe care le-a publicat sau coordonat în ultimii doi ani *(Banalitatea răului. O istorie a Securităţii în documente*, 1949-1989, Editura Polirom, Iaşi, 2002; *Ziua care nu se uită*, Editura Polirom, Iaşi, 2002;
Securiştii partidului. Serviciul de cadre al peR ca poliţie politică, Editura Polirom, Iaşi, 2002) *Moştenitorii Securităţii* este ultima carte din seria începută de autor.

[7] Vezi pe larg Cristian Troncotă, *Istoria securităţii regimului Comunist din România*, 1948-1964, Editura Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2003 , reeditată în 2006 sub titlul *Torţionarii. Istoria serviciilor de informaţii şi securitate ale regimului comunist din România* (1948-1964), Editura Elion, Bucureşti, 2006;

[8] Cristian Troncotă, Duplicitarii, *O istorie a serviciilor de informaţii şi securitate ale regimului Comunist din România (1965-1989)*, Editura Elion, Bucureşti, 2003

[9] Decretul privind trecerea în componenţa Ministerului Apărării Naţionale a Departamentului Securităţii Statului şi a altor organe din subordinea Ministerului de Interne.

[10] Decretul Consiliului Frontului Salvării Naţionale privind desfiinţarea Departamentului Securităţii Statului din 30 decembrie 1989.

[11] Înfiinţat la 26 martie 1990, a fost condus de la înfiinţarea sa de profesorul Virgil Măgureanu şi apoi, de la 2 iunie 1997, de Costin Georgescu, investit de Parlament pe 27 mai 1997.

[12] la 8 *aprilie 1990, Parlamentul provizoriu român ratifică Decretul prezidenţial* 181 *din* 26 *martie 1990* şi înfiinţează astfel un nou serviciu de securitate „fundamental diferit de ceea ce a fost Securitatea (...). Fără a exercita rolul de instituţie opresivă (...) şi care nu are dreptul de a reţine persoane” (vezi Conferinţa de presă a preşedintelui Ion Iliescu, 8 aprilie 1990.

INTELLIGENCE-UL ROMÂNESC ÎNTRE TRADIȚIE ŞI MODERNITATE

Abstract

In Romania, the first institutionalized intelligence structures, with military characteristics, have appeared in the same time with the organization of modern Romanian army, after the unification of the Principalities. Reference date is November 12, 1859, when Prince Alexandru Ioan Cuza, through the high order of the day, no. 83, founded the General Staff of the Army, in the composition of which was Section II of the first information structure of the Romanian army led by Second Lieutenant George SIăniceanu. Country's Supreme Council of Defense has approved, and on first of May 1925, leading the service called "Secret Intelligence Service" was named Michael Moruzov.

The man that Antonescu appointed, on 15 November 1940, on the forefront of a new information structure subordinated to the Romanian Presidency Council of Ministers, was Cristescu.

Under Soviet occupation on August 30, 1948, through decree no. 221, was founded, the General Directorate of Security of the People "(DGSP), direction of the Ministry of Internal Affairs. Abolition of State Security Department has expressed new socio-political realities existing in Romania in the context the dissolution of the old regime after the revolutionary events of 1989 . Later on March 26, 1990, decree no. 181, was established the institution of the Romanian Intelligence Service (SRI) with expertise in national security.

LEGISLAŢIE ŞI REGLEMENTĂRI PRIVIND ARHIVELE MILITARE

Ionela IONIŢĂ*

Arhivele şi tezaurul lor documentar au avut, în timp, o evoluţie strâns legată de cea a societăţii omeneşti, a statului. „Istoria arhivelor de pe teritoriul României începe cu milenii în urmă şi se poate compara cu ceea ce se cunoaşte la cele mai vechi popoare ale lumii. Anticii - babilonienii, asirienii, egiptenii, grecii, romanii - cunoşteau rolul arhivelor în societate, lucru constatat cu prilejul cercetărilor întreprinse în ultima jumătate de secol asupra plăcuţelor de lut ars descoperite în Orient, dovedindu-se că, de fapt, aşa zisele biblioteci antice erau, în principal, arhive, plăcuţele conservate în ele fiind de tip arhivă şi conţinând îndeosebi texte de legi, tratate, corespondenţă externă, înregistrări ale populaţiei în vederea stabilirii veniturilor statului etc., şi mai puţin scrieri narative sau alte texte de tip bibliotecă”[1].

Până spre deceniul al şaptelea al secolului XX se considera că istoria arhivelor româneşti începe cu feudalismul. Dar, descoperirea plăcuţelor de lut ars de la Tărtăria, judeţul Alba, în anul 1961, datate cu 3000 de ani înainte de Hristos, reprezintă cele mai vechi urme de scriere, deci de arhive, nu numai din România, ci chiar din Europa. Şi oraşele greceşti de pe ţărmul Mării Negre (Tomis, Histria, Callatis întemeiate în secolele al VII-lea - al VI-lea înainte de Hristos) aveau arhive proprii foarte bine organizate[2].

Un serviciu de arhivă a statului s-a organizat destul de târziu (1831-1832), când a luat naştere instituţia „Arhivele Statului”, specializată în păstrarea şi valorificarea documentelor care aveau un caracter istorico-documentar, imediat ce s-au pus în aplicare Regulamentele Organice ale celor două ţări (Ţara Românească şi Moldova).

Bardul de la Mircești, Vasile Alecsandri, în calitate de director al Arhivelor din Moldova, afirma că „arhiva unui stat este o avere publică care merită cea mai de-aproape îngrijire a Cârmuirii. Ea este colecţia tuturor actelor publice, atât administrative cât şi judecătoreşti şi politice, care slujesc de temei legiuirilor şi istoriei ţării”[3].

În instituţia nou creată se simţea nevoia stabilirii unor instrucţiuni şi norme referitoare la modul de primire a dosarelor, la întocmirea evidenţei, la procedura de urmat pentru împrumutul de dosare şi eliberarea de copii de pe documentele existente în arhivă, la organizarea registraturii, organizarea serviciilor, obligaţiile personalului etc. Ca urmare, au fost elaborate şi au apărut o serie de acte normative, distincte pentru cele două ţări la început, pentru ca din aprilie 1862, Jurnalul Consiliului de Miniştri să unifice cele două arhive, de la Bucureşti şi de la Iaşi.

Primul act normativ, în noua situaţie, a fost „Regulamentul pentru organizarea Arhivelor Statului” din noiembrie 1862, prin care Arhiva de la Bucureşti a fost organizată ca Direcţie Generală, având în subordine Arhiva de la Iaşi. A urmat, în martie 1869 noul „Regulament de organizare a Arhivelor Statului”, prin care se stabilea ca depunerea de dosare la arhive să se facă pe bază de inventar şi să fie „depuse actele de interes public”. Prin „Regulamentul pentru organizarea serviciului Arhivelor Statului”, apărut în iulie 1872, care înlătura inconvenientele dispoziţiilor anterioare şi preciza atribuţiile personalului, ce acte se pot depune, cum pot fi ridicate provizoriu de orice minister, interzicându-se trimiterea lor în afara ţării[4].

După Regulamentul din 1872, legislaţia arhivistică nu a mai intervenit cu nicio modificare. Prin Decretul nr. 894 din 27 februarie 1906 se introducea doar un nou alineat care prevedea că „impiegaţii pentru registratură se numesc prin concurs şi dintre persoane fără studii liceale complete, dacă vor dovedi aptitudine specială pentru acest serviciu”[5].

Desăvârşirea statului naţional unitar român (1918) a creat premisele necesare dezvoltării tuturor sectoarelor de activitate, inclusiv cel al arhivelor. În anul 1920 s-au înfiinţat Arhivele Statului de la Cluj. Concomitent au fost făcute mai multe încercări de a reorganiza arhivele, în conformitate cu schimbările survenite, dar aceste iniţiative s-au materializat abia în anul 1925, prin Legea pentru organizarea Arhivelor Statului. Această lege, încorporând în textele ei experienţa arhivistică acumulată

* Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti

[1] Marcel Dumitru Ciucă, *Arhivele Statului din România la 160 de ani de la întemeiere*, în „Revista Arhivelor”, nr. 2/1991, p. 180.

[2] Laurenţiu Mera, *Îndreptar arhivistic*, Editura Cartimpex, Cluj Napoca, 2001, p. 17.

[3] Ştefan Pascu, *Arhivele şi scrisul istoric*, în „Revista Arhivelor” nr. 2/1991, p. 175.

[4] ***, *Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982, p. 153-154.

[5] Aurelian Sacerdoţeanu, *op. cit.*, p. 82.

în aproape de un secol, cuprindea dispoziţii referitoare la organizare, personal, depozite şi activitate ştiinţifică[6].

Peste câţiva ani s-au mai adus unele completări fără importanţă deosebită. Modificările aduse prin Legea nr. 64 din 5 aprilie 1932 şi prin legea din 5 iulie 1934 priveau „modul de depunere a arhivelor la Arhivele Statului, utilizarea localurilor de arhive, păstrarea organizării existente a arhivelor naţionalităţilor conlocuitoare, obligativitatea instituţiilor de stat să depună la Arhivele Statului respective un borderou al dosarelor înfiinţate în fiecare an şi organizarea de cursuri speciale pentru funcţionarii de la arhivele autorităţilor sau instituţiilor publice şi particulare”[7].

Parte integrantă a Fondului Arhivistic Naţional, arhivele militare sunt arhive din categoria arhivelor de instituţie, constituite din documente cu caracter militar, create de instituţiile militare.

Deşi primele documente nu au fost constituite în arhive militare, cum este cazul tăbliţelor cerate, „descoperite încă din secolul al XVIII-lea la Roşia Abrudului şi în alte locuri din Transilvania, centrul statului dac, şi care conţin textele unor diplome militare[8], sunt totuşi ştiri despre existenţa unor astfel de instituţii, din cele mai vechi referinţe despre atribuţiile ostăşeşti care se găsesc în actele diplomatice păstrate la destinatari”[9]. Din secolul al XVIII-lea se păstrează o serie de proclamaţii militare interne şi externe (ale comandanţilor care ocupau ţările), care îi cheamă pe oameni sub arme. „Acestea adunate sistematic, teoretic pot constitui arhive militare”[10].

După 1831 a reapărut oştirea pământeană, care şi-a constituit un fond propriu de arhivă (ostăşească). O arhivă militară propriu-zisă a apărut în epoca modernă, odată cu crearea instituţiei permanente a armatei, cu o reţea foarte întinsă de unităţi şi subunităţi, care, atâta vreme cât lucrează independent şi au răspundere directă, creează câte un fond arhivistic.

Câtă vreme arhivele militare sunt parte componentă a fondului arhivistic de stat, măsurile generale de protecţie a arhivelor nu pot fi decât egale şi pentru aceste documente. În timp de război evidenţa lor separată fiind de dorit.

Prin Ordinul nr. 230 din 9 iulie 1920[11], Marele Stat Major solicita tuturor comandamentelor, marilor unităţi şi unităţilor care au participat la „războiul de reîntregire naţională” să trimită Secţiei 6 Istoric, până la 15 septembrie 1920 „toate actele originale, operative sau în legătură cu operaţiile, de la 14 august 1916 până la încheierea păcii”, ce „vor fi întocmite în dosare numerotate, parafate şi cartonate”. Se dau şi normele pentru constituirea dosarelor.

La 26 iulie 1920, pe lângă Secţia 6 Istoric din Marele Stat major s-a constituit un depozit de arhivă istorică - embrionul viitorului depozit de arhivă al armatei - în cadrul căruia au fost centralizate dosarele operative create de comandamentele, marile unităţi şi unităţile participante la război din 1916-1919. Urmare la Ordinul nr. 230/1920, pentru completarea arhivei Secţiei 6 Istoric, Marele Stat Major a emis ordinele circulare nr. 248 din 15 august 1920 şi nr. 470 din 10 noiembrie 1921, precum şi instrucţiunile aferente, precizând categoriile de documente create în intervalul 1916-1921, care prezintă importanţă pentru scrierea „istoricului campaniei”, precum şi modul în care acestea să fie ordonate, arhivate şi trimise Marelui Stat Major - Secţia 6 Istoric.

Prin Decizia Ministerială nr. 15 din 16 ianuarie 1923 erau stabilite o serie de reglementări referitoare la „conservarea şi manipularea arhivei generale a Ministerului de Război”.

La 1 aprilie 1923 se înfiinţa, la fortul Mogoşoaia, Depozitul de Arhivă al Ministerului de Război, sub denumirea „Arhiva Generală a Ministerului de Război”. Conform Deciziei Ministeriale nr. 15 din 16 ianuarie 1923 (articolul 3), direcţiile şi serviciile din minister aveau obligaţia să predea depozitului, în fiecare an, în cursul lunii mai, cu inventare în trei exemplare, „toate dosarele cu o vechime de cel puţin trei ani care cuprind chestiuni terminate şi de care deci, direcţiile şi serviciile nu mai au nevoie în lucrările lor zilnice”. Dosarele care se vărsau la Arhiva Generală a Ministerului de Război (exceptând arhiva istorică) erau numerotate, parafate (articolul 4) şi se păstrau în magazii dotate cu rafturi anume construite, aranjate pe direcţii şi servicii în ordinea vechimii (articolul 5)[12].

În anii imediat următori, Marele Stat Major a dat nenumărate ordine privitoare la arhivele de război. Prin ordinele circulare nr. 276 din 13 februarie 1924, 1.406 din 3 septembrie şi 2.008 din 17

---

[6] ***, *Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei*, p. 43-44 (Această lege a fost publicată în „Monitorul Oficial” nr. 151 din 15 iulie 1925, p. 8.393-8.396 şi cuprinde 5 capitole).
[7] Aurelian Sacerdoţeanu, *op. cit.*, p. 82-83.
[8] Marcel Ciucă, *op. cit*., p. 181.
[9] ***, *Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei*, p. 42.
[10] Aurelian Sacerdoţeanu, *op. cit.*, p. 64.
[11] C.S.P.A.M.I., fond M.St.M., Serviciul Istoric, dosar nr. 12, f. 1-2.
[12] Idem, dosar nr. 71, f. 25 (Decizia Ministerială nr. 15 din 16 ianuarie 1923 cuprinde 8 articole şi se referă la conservarea şi manipularea arhivei generale a Ministerului de Război).

decembrie 1926, comunica deţinătorilor de arhivă modalităţile de inventariere şi păstrare a documentaţiei cerute în perioada 1913-1921, precum şi categoriile de documente care trebuiau trimise Secţiei 6 Istoric, şi anume toate arhivele de război din perioada mai sus menţionată, dar şi din campania 1877-1878, deoarece această secţie poseda numai un concept asupra istoricului acestei companii, „care a fost găsit şi cumpărat în anul 1923 de la un anticar”[13]. Aceste îndrumări vor fi repetate şi prin Ordinul Circular nr. 854 din 17 mai 1929[14].

În afară de ordinele circulare ale Marelui Stat Major referitoare la vărsarea arhivelor operative la Serviciul Istoric, precum şi la păstrarea arhivei neoperative la unităţi, ordine privitoare la arhive s-au mai emis şi de către alte direcţii. Rezultatul ordinelor diferitelor direcţii, care nu s-au pus de acord între ele şi nu au ţinut cont şi de părerea Serviciului Istoric, a fost dezastruos pentru arhive. Astfel s-au săvârşit greşeli care au avut ca rezultat ulterior pierderea unor documente. Să nu uităm însă că o cauză majoră, care a dus la distrugerea arhivelor, a fost războiul, în timpul căruia, pe lângă materialele de alte categorii, a fost capturată şi o mare parte din arhivă de către inamic[15].

Pentru a se împiedica distrugerea arhivei de război din perioada 1913-1921, Marele Stat Major - Serviciul Istoric a dat ordine speciale tuturor comandamentelor, unităţilor şi serviciilor armatei. Marele Stat Major continua să manifeste interes în legătură cu întocmirea unui scurt istoric de la înfiinţarea sa şi până la o dată limită (1 ianuarie 1931) şi în acest sens a emis ordinele circulare 2.002, 2.003 şi 2.554/1930, precum şi instrucţiunile de rigoare, adresate corpurilor 1-7 armată, Corpului de Vânători de Munte şi tuturor inspectoratelor de armă[16].

Prin Decizia Ministerială nr. 301 din 3 martie 1932, în cele 4 articole s-a hotărât că toate documentele create de structurile militare în perioada 1913-1921 sunt „arhive de război” şi prin urmare, trebuie păstrate permanent şi în bune condiţii[17]. În acelaşi an, Secretariatul General al Ministerului Apărării Naţionale emitea două ordine generale, respectiv nr. 52 din 16 iunie şi nr. 68 din 7 iulie, referitoare la „păstrarea arhivelor neoperative până la 30 de ani”[18], după care să fie vărsate Arhivelor Statului, lucru menţionat, de altfel, şi în articolul 2 din Legea pentru organizarea Arhivelor Statului. La 10 iulie 1933 a fost publicat primul Regulament al Arhivelor Armatei (promulgat prin Decretul Regal nr. 1.830 din 20 iunie 1933). Structurat în proiect cu 59 de articole şi în forma finală cu 61 de articole, Regulamentul prevedea în mod amănunţit, odată pentru totdeauna, tot ceea ce trebuia avut în vedere în legătură cu asigurarea condiţiilor de păstrare şi conservare a arhivelor armatei, precum şi organizarea şi funcţionarea depozitelor regionale de arhivă pe lângă cele 7 comandamente teritoriale. Misiunea acestor depozite consta în a primi şi a păstra arhiva tuturor structurilor militare aflate în circumscripţia corpului teritorial.

Regulamentul Arhivelor Armatei[19] publicat în Monitorul Oastei nr. 11 din 10 iulie 1933 şi retipărit în 1943 a fost un act normativ care fixa organizarea, încadrarea şi atribuţiile depozitelor de arhivă, criteriile de constituire şi de predare a arhivei în vederea păstrării acesteia în cele mai bune condiţii, precum şi desfăşurarea muncii arhivistice în armată.

Promulgarea Regulamentului Arhivelor Armatei prin Decretul Regal nr. 1830 din 20 iunie 1933[20] a asigurat atât conservarea experienţei anterioare în domeniu, cât şi punerea în acord cu cerinţele Legii pentru organizarea Arhivelor Statului21 şi cu necesităţile proprii, specifice ale instituţiei militare. În contextul măsurilor de completare şi actualizare a legislaţiei militare româneşti, regulamentul, elaborat de Serviciul Istoric din Marele Stat Major, a constituit un act normativ fundamental pentru organizarea, conducerea şi controlul muncii arhivistice în armată.

Ministerul Armatei devenea, astfel, singura instituţie a administraţiei de stat care dispunea de o „lege” a arhivelor proprii, fapt consemnat în istoriografia arhivisticii naţionale[22].

Regulamentul a fost structurat pe cinci capitole.

În primul capitol, într-un limbaj simplu, accesibil, clar şi precis totodată, erau definiţi termenii întrebuinţaţi în text, care, în fapt reprezentau obiectul muncii arhivistice: prin act se înţelegea „orice

[13] Idem, dosar nr. 32, f. 18.
[14] Idem, dosar nr. 71, f. 319-320.
[15] Idem, dosar nr. 76, f. 165-166, 168-169, 171-173, 181,188 (Arhiva Brigăzii 8 Artilerie şi a Regimentului 17 artilerie până la 18.11.1916 a fost capturată de inamic în satul Răteşti, judeţul Argeş).
[16] *Ibidem*, dosar nr. 56, f. 1-6.
[17] *Ibidem*, dosar nr. 12, f. 44.
[18] *Ibidem*, dosar nr. 103, f. 120 şi 157.
[19] *Ibidem*, Biblioteca documentară, litera „R”, crt. 129, publicat şi în „Monitorul Oastei” nr. 11 din 10 iulie 1933, p. 13-32.
[20] „Monitorul Oastei”, nr. 11 din 10 iulie 1933, partea regulamentară, p. 13-32.
[21] „Monitorul Oficial”, nr. 151 din 12 iulie 1925, p. 8289-8292.
[22] Aurelian Sacerdoţeanu, *op. cit.*, p. 87.

document scris, dat sau primit de o autoritate publică, într-o chestiune oarecare şi investit respectiv cu număr de ieşire şi intrare. Actele erau: scrise, desenate, tipărite şi fotografiate"; dosarul cuprindea „mai multe acte legate la un loc, privind aceeaşi categorie de piese"; „mai multe acte aşezate în mape sau dosare, provenind de la una sau mai multe autorităţi" formau arhiva respectivului eşalon, iar prin „adunarea la un loc a arhivelor mai multor autorităţi" se constituia depozitul de arhivă.

În acest capitol erau enunţate procedurile operaţionale pentru „repartizarea actului" şi „întocmirea unui dosar", ale căror elemente vor fi preluate şi dezvoltate în instrucţiunile arhivistice militare moderne.

Cel de-al doilea capitol - „Depozitarea şi conservarea arhivelor Armatei" - cuprinde sistematizarea materialului documentar, în patru categorii: „arhivele vechi până la data de 31.12.1902", „arhivele din perioada 01.01.1903-31.12.1912", „arhivele de război din perioada 01.01.1913-01.04.1921" şi „arhivele de pace după data de 01.04.1921". Având ca temei legal excepţia cuprinsă în textul articolului 6 al Legii pentru organizarea Arhivelor Statului, potrivit căreia la direcţiile acesteia se vor vărsa „documentele care au o vechime mai mare de 30 de ani şi care nu mai sunt necesare admistraţiunii curente", Serviciul Istoric din Marele Stat Major a asigurat conservarea arhivei valoroase în depozite proprii.

În acest scop, de la predarea către depozitele Arhivelor Statului au fost exceptate documentele - mărturii ale participării armatei la Războiul pentru Neatârnare şi Războiul de Reîntregire, pornind de la concepte, simple însemnări, plicuri de campanie, scrisori de serviciu, urmând ordinele, rapoartele, situaţiile operative, de tehnici, efective şi, în final, acele documente excepţional de valoroase pentru „biografia" unei unităţi - registrul jurnal de operaţii şi registrul istoric. Acestea urmau a se păstra la Serviciul Istoric şi, parţial la unităţi „inventariate şi păstrate separat de restul arhivelor, de către şeful biroului mobilizării" întrucât Depozitul de Arhivă al Marelui Stat Major nu dispunea de spaţiul corespunzător[23].

Totodată, vor rămâne în păstrarea armatei - la direcţiile de resort din minister - planurile şi devizele construcţiilor şi lucrărilor de fortificaţii permanente, documentele de proprietate asupra imobilelor, arhiva şi materialul documentar aflat în Muzeul Militar Naţional.

Documentele create între anii 1902 şi 1913 de direcţiile din minister şi Marele Stat Major urmau a fi păstrate în cadrul Depozitului de Arhivă al Marelui Stat Major, iar cele create de comandamente, mari unităţi, unităţi şi formaţiuni militare - în cadrul depozitelor regionale de arhivă ale celor 7 comandamente teritoriale, până la împlinirea termenului de 30 de ani, după care ar fi trebuit să fie vărsate Arhivelor Statului.

Prin art. 4 al acestui capitol, în scopul unei interpretări uniforme a valorii documentelor, se realiza primul indicator al termenelor de păstrare, după cum urmează:

- „permanent", la dispoziţia Serviciului istoric, documentele de sinteză cu valoare istorică sau documentară, „care ar putea servi în prezent sau în viitor la studii istorice sau statistici";
- „permanent", la Direcţia Domenii Militare, actele de proprietate ale imobilelor, planurile şi devizele construcţiilor;
- „permanent", la Direcţia Fortificaţiilor, planurile şi întregul material documentar cu referire la acestea;
- „30 de ani", documentele administrativ-contabile (contractele, convenţiile, caietele de sarcini şi registrele de evidenţă contabilă);
- până la scoaterea din evidenţă, foile matricole şi registrele de control ale rezerviştilor; după această dată urmau a se vărsa Arhivelor Statului;
- 3 ani, materialul vădit nefolositor (chitanţiere, recipise, concepte şi imprimate scoase din uz), destinat a fi întrebuinţat la expirarea termenului de către Pirotehnia Armatei la „împachetarea cartuşelor şi alte fabricate" şi de către depozitele Marinei Militare ca ambalaj şi pentru „burarea tuburilor de salut".

Din categoria documentelor cu nivel de clasificare „secret", autorităţile emitente aveau obligaţia de a păstra „permanent" 2-3 exemplare; pentru documentele operative, „strict secret", emise de Marele Stat Major urma a se elabora dispoziţii speciale.

Actele justificative pentru predarea-primirea la depozit sau distrugerea prin ardere a documentelor cu termen de păstrare expirate constituiau la creatorul arhivei un dosar special, cu termen de păstrare „permanent".

[23] În anul următor apariţiei regulamentului, pentru cele două categorii de documente Serviciul Istoric a elaborat un act normativ aparte, un *Regulament provizoriu*, aprobat prin Decretul Regal nr. 944 din 2 aprilie 1934.

Capitolele III şi IV ale acestui regulament statuează crearea a şapte depozite regionale de arhivă, corespunzător celor şapte comandamente teritoriale, precizând încadrarea, atribuţiile, locaţia, condiţiile de conservare a arhivei şi asigurarea logistică a acestora, precum şi a Depozitului de Arhivă al Ministerului Apărării Naţionale.

Depozitele regionale aveau o încadrare minimă - un subofiţer de administraţie, şef, şi patru ajutoare militari în termen, din care doi „pentru corvoadă"; şeful Depozitului de Arhivă al Ministerului Apărării Naţionale era ofiţerul şef al Depozitului Central de Imprimate (în locaţia căruia se afla depozitul de arhivă), având în subordine, ca personal de specialitate, un arhivar general şi un plutonier de administraţie.

Sunt stabilite responsabilităţile fiecăruia şi procedurile operaţionale pentru predarea arhivelor la depozit, ordonarea arhivei, întocmirea inventarelor (generale şi parţiale) şi a catalogului inventarelor, pentru aşezarea arhivei pe rafturi (în ordinea eşaloanelor şi dispunând de etichete, ca elemente de identificare) şi pentru predarea la studiu a materialului documentar.

Pentru a se asigura depozitarea şi conservarea corespunzătoare a arhivei, depozitele trebuiau să îndeplinească următoarele condiţii: să fie încăpătoare, să aibă planşeu rezistent la greutate şi cimentat, ziduri uscate, instalaţie electrică îngropată în zid şi să nu permită pătrunderea luminii sau a rozătoarelor.

O necesitate stringentă a momentului reprezentând-o redactarea amplei lucrări asupra participării României la Primul Război Mondial[24], organul specializat al Marelui Stat Major - Serviciul Istoric-a preconizat înfiinţarea unui depozit propriu de arhivă, a cărui organizare şi funcţionare era reglementată în capitolul V.

Personalul depozitului urma a identifica şi primi de la autorităţile militare, pentru depozitare, conservare şi întocmire de instrumente de evidenţă şi investigare corespunzătoare, întregul material documentar referitor la Războiul pentru Neatârnare, Campania din 1913, perioada neutralităţii şi participarea la Războiul de Reîntregire. Provizoriu, cu excepţia registrelor istorice şi registrelor jurnale de operaţii, arhiva operativă creată în perioada 1913-1921 urma a fi păstrată asupra autorităţilor creatoare, depozitul nedispunând de un local propriu sau de pavilioanele necesare.

Ca măsură de protecţie a informaţiilor clasificate, documentele de mobilizare şi operative elaborate de Marele Stat Major după 1 aprilie 1921, scoase din uz, dar valoroase, în perspectivă, pentru cercetarea istorică, se păstrau asupra emitentului, vărsarea la depozit fiind posibilă „numai atunci când cunoaşterea lor nu ar mai prezenta vreun pericol pentru păstrarea secretului".

Organele cu atribuţii de control pe linia arhivelor erau prezentate în capitolul VI, iar art. 60 preciza faptul că autoritatea abilitată a elabora ordine generale şi instrucţiuni pe linie de arhive era Secretariatul General al Ministerului Apărării Naţionale, prin Serviciul Istoric din cadrul Marelui Stat Major. Regulamentul Arhivelor Armatei editat în anul 1933 a reprezentat o sinteză a experienţei, realităţilor şi cerinţelor arhivisticii militare la acea dată, iar elementele sale valoroase au fost preluate şi dezvoltate şi după instaurarea regimului comunist, în instrucţiuni arhivistice moderne, asigurându-se astfel continuitatea atât de necesară în păstrarea documentelor valoroase dincolo de timpuri şi de oamenii care scriau istoria.

La mai puţin de un an de la elaborarea primului regulament, pe 2 aprilie 1934 a fost promulgat, prin Înaltul Decret nr. 944, Regulamentul provizoriu referitor la arhivele de război şi registrul istoric, retipărit în anul 1941[25]. Apariţia unui astfel de regulament era o necesitate determinată de scrierea istoriei adevărate şi complexe, „istoria vie" a poporului român, participant activ la Primul Război Mondial pentru o cauză dreaptă, de recuperare a teritoriilor pierdute. Or pentru aceasta, pentru cei ce doreau să reconstituie în mod obiectiv şi cât mai veridic fenomenul istoric, trebuia să se apeleze la documente, la arhive, în special la arhivele de război, cu precădere la registrul istoric şi jurnalul de operaţii. Urmând exemplul marilor istorici şi la fel de mari patrioţi (August Treboniu Laurian, Mihail Kogălniceanu, Nicolae Bălcescu), misiunea urmaşilor era de a aduna documentele. Un astfel de act normativ venea în sprijinul transpunerii în practică a acestor idei. Regulamentul este structurat pe patru mari capitole şi un „capitol final", însoţite de o anexă - Noţiuni şi definiţii. Pornind de la importanţa deosebită pe care o prezintă registrul jurnal de operaţii şi registrul istoric, documente cheie

[24] Primul volum al lucrării *România în războiul mondial 1916-1919*, având ca autor Serviciul Istoric din Marele Stat Major, a văzut lumina tiparului în anul 1934. Până în anul 1946 s-au publicat, cu întreruperi, la Imprimeriile Statului şi Imprimeria Naţională, patru volume (însoţite de alte patru volume de documente), pentru perioada 15 august - 31 decembrie 1916. Lucrarea nu a putut fi finalizată.

[25] C.S.P.A.M.I., Biblioteca documentară, litera „R", crt. 450, publicat şi în „Monitorul Oficial" nr. 140 din 21 iunie 1934, f. 3.980-3.985.

ale unei unităţi militare, regulamentul precizează modalitatea de redactare şi păstrare a acestora.

Aminteam că una dintre atribuţiile Serviciului Istoric era şi aceea de întocmire a istoricului participării României la Războiul de Întregire Naţională, cu extindere şi la celelalte campanii din 1877-1878 şi 1913 şi epoca de neutralitate. Cu toată străduinţa depusă de acest serviciu, timp de 10 ani, nu s-au putut întocmi cercetări mulţumitoare din lipsă de documente, date incomplete. În timp ce alte neamuri şi-au întocmit istoricul contribuţiei lor la războiul mondial, noi românii nu am putut-o face. Deoarece numeroase documente din perioadele mai sus menţionate se aflau în posesia unor persoane civile şi militare care au avut misiuni oficiale în ţară sau în străinătate, deşi aceste documente aparţineau de drept statului (conform articolului 24 din regulamentul menţionat mai sus), ar fi trebuit să se găsească la departamentele respective (cele care le-au încredinţat misiunea), Serviciul istoric a întocmit încă din 1932 un proiect de decret-lege pentru adunarea arhivelor oficiale, pe care l-a înaintat Serviciului Contencios. Scopul acestui proiect de lege era de a obliga persoanele care deţineau asemenea documente să le restituie departamentelor respective, pentru a se putea cerceta, din toate punctele de vedere trecutul nostru.

Proiectul de decret-lege pentru adunarea arhivelor oficiale privind războaiele României, pentru care s-a obţinut avizul favorabil nr. 14 din 15 martie 1934 al Consiliului legislativ, întemeiat pe Constituţia din 1923 şi un alt aviz nr. 435 din 12 septembrie 1939 conform Constituţiei din 1938, după care urma să se întocmească decretul-lege, a rămas nefinalizat, cu toate că în expunerea de motive a proiectului s-au adus suficiente argumente privind importanţa cunoaşterii trecutului nostru „românesc”, prin aceasta contribuind la creşterea încrederii în puterile acestui neam, la crearea unui îndreptar educativ pentru tineret, la documentarea în mod juridic a drepturilor pe care le avem între hotarele acestei ţări[26].

Întocmirea istoricului campaniei 1916-1919 a întâmpinat numeroase piedici, pe de o parte din cauză că documentele au fost clasate fără a fi grupate pe probleme, fără a se respecta ordinea cronologică, amestecându-se documentele operative cu cele administrative sau disciplinare, iar pe de altă parte, arhivele au fost trimise Serviciului Istoric cu mari întârzieri şi mari lipsuri. Cu toate acestea, până la 1 ianuarie 1938, pe lângă alte lucrări, studii, traduceri din limbi străine etc., acest serviciu a reuşit să tipărească două volume din istoricul „România în războiul mondial 1916-1919” şi să redacteze volumul trei, din cele 6 volume proiectate[27].

Pentru a se evita repetarea acestor erori şi întârzieri, toate structurile militare urmau să ia măsuri de verificare şi clasare a arhivei din perioada 15 martie 1939-21 iunie 1941 şi a anilor următori, fapt realizat după apariţia Instrucţiunilor nr. 626.000 din 25 iunie 1942 şi a Instrucţiunilor nr. 7.000 din 30 octombrie 1943.

Spre deosebire de „instituţiile administrative şi economice de stat”, care nu au avut „dispoziţii oficiale pentru organizarea arhivelor lor”[28], ele conducându-se după legile lor organice în care, mai totdeauna, un capitol special se referea la arhivă, Ministerul Armatei a fost singura instituţie care şi-a elaborat două regulamente pe această linie în perioada interbelică.

GESETZGEBUNG UND REGELUNGEN BEZÜGLICH DES MILITÄRISCHEN ARCHIVS

Die Autorin behandelt in ihrem Aufsatz die Entwicklung der Gesetzgebung und der Regelungen in Bezug auf das militärische Archiv

[26] Idem, fond M.St.M., Serviciul Istoric, dosar nr. 96, f. 18-19, 32 şi dosar nr. 229, f. 1 şi 14.
[27] Idem, dosar nr. 202, f. 64-67, 131-132, 134-145.
[28] Aurelian Sacerdoţeanu, *op. cit.*, p. 87.

UN EPISOD INEDIT ÎN RAPORTURILE ROMÂNO-RUSE DE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-lea

Conf. univ. dr. Gavriil PREDA*

Mutaţiile semnificative care s-au produs în sistemul internaţional în primul deceniu din secolul al XX-lea au dus la reconfigurarea şi, ulterior, la consolidarea alianţelor dintre marile puteri europene. Procesul de formare a celor două mari blocuri militare, Puterile Centrale şi Antanta, a antrenat după sine o redistribuire a priorităţilor din politica externă a statelor membre dar şi preocuparea de a atrage noi state în sfera de influenţă a fiecărei alianţe. Competiţia a vizat mai ales state noi afirmate în spaţiul sud-est european precum România, Serbia, Bulgaria, Muntenegru Grecia etc.

Lumea politică şi diplomatică europeană de la începutul secolului al XX-lea considera România ca un stat aliat al Puterilor Centrale. Evaluarea era întemeiată pe originea germană a dinastiei române, dar şi pe existenţa unui tratat militar secret încheiat între România şi statele membre ale alianţei Puterilor Centrale, începând cu anul 1883 şi reînnoit succesiv la termenele stabilite.

Orientarea politicii externe româneşti către o alianţă cu Puterile Centrale era justificată de modul în care România a fost tratată de Imperiul Rus după încheierea războiului ruso-turco-român din anii 1877-1878, dar şi de politica expansionistă ţaristă din Balcani, care reprezenta cea mai mare sursă de insecuritate pentru statul român independent. Amestecul permanent al diplomaţiei ţariste în Peninsula Balcanică, nerecunoaşterea de către Rusia a unirii Rumeliei Orientale cu Principatul Bulgar (1885), încordarea relaţiilor dintre monarhia habsburgică şi Imperiul Ţarist la urcarea pe tronul Bulgariei a regelui Ferdinand de Saxa-Coburg (1887), momentele de criză apărute între Bucureşti şi Petersburg din anii 1885 (poziţia României faţă de conflictul sârbo-bulgar), 1888 (expulzarea aşa-numiţilor „iconari şi jugănari" ruşi din România), 1890 (rechemarea diplomaţilor ruşi de la Bucureşti implicaţi într-un complot ce viza asasinarea principelui Ferdinand de Saxa-Coburg), sprijinul dat guvernelor de la Sofia în momentele de criză apărute în relaţiile româno-bulgare etc. au determinat factorii decizionali de la Bucureşti să considere că alianţa cu Puterile Centrale reprezenta, în condiţiile date, o garanţie a păstrării independenţei ţării.

În pofida alianţei militare încheiate cu Puterile Centrale, relaţiile politice, diplomatice şi militare dintre România şi Imperiul Austro-Ungar au cunoscut o deteriorare continuă datorită politicii de deznaţionalizare extrem de agresivă dusă de guvernul de la Budapesta împotriva populaţiei româneşti din Transilvania şi Banat. Realitatea social-politică Transilvania şi Banat, unde populaţia românească era supusă celui mai grav proces de deznaţionalizare din lumea civilizată, făcea ca alianţa dintre România şi Austro-Ungaria să fie incompatibilă cu scopurile şi logica ei.

Opinia publică, elita culturală şi ştiinţifică şi tot mai numeroşi oameni politici din societatea românească cereau insistent guvernelor de la Bucureşti modificarea politicii externe şi a alianţelor statului în condiţiile în care politica şovină şi antiromânească a guvernului de la Budapesta se manifesta atât de intolerant faţă de conaţionalii lor din Transilvania şi Banat.

Incompatibilitatea dintre România şi Austro-Ungaria a provocat temeri la Berlin, iar diplomaţia germană a depus eforturi mari pentru ameliorarea raporturilor dintre Bucureşti şi Viena având în vedere importanţa politică şi militară pe care o dobândise România pentru Tripla Alianţă, mai ales după ce Germania a renunţat la semnarea unui nou "tratat de reasigurare" cu Rusia după 1891.

Începând cu anul 1896, reprezentanţii diplomatici şi militari ai guvernelor de la Berlin şi Viena aflaţi cu diferite însărcinări la Bucureşti, au atras atenţia asupra faptului că participarea României alături de Puterile Centrale într-un viitor război era tot mai nesigură din cauza problemei naţionale provocată de guvernul de la Budapesta. Preocuparea diplomaţiei germane şi a celei vieneze era de a preveni o posibilă reorientare a politicii externe româneşti, având în vedere incompatibilitatea evidentă dintre Bucureşti şi Budapesta. S-au avut în vedere trei mari direcţii de acţiune referitoare la România promovate de către guvernele de la Berlin şi Viena: implicarea autorităţilor de la Bucureşti în problema Macedoniei; convingerea autorităţilor ungare de a renunţa la maghiarizarea forţată a românilor transilvăneni şi bănăţeni, precum şi deteriorarea deliberată a relaţiilor române-bulgare datorită "chestiunea cuţovlahilor " din Balcani.

Complicarea raporturilor dintre România şi Puterile Centrale a fost atent urmărită de diplomaţia

* Universitatea creştină "Dimitrie Cantemir" Bucureşti, gavriilpreda@yahoo.com

rusă, permanent preocupată de creşterea influenţei sale în Balcani. Politica Imperiului Ţarist era susţinută de către Franţa care aprecia utilă orice acţiune venită să slăbească blocul Puterilor Centrale. Ca urmare, atât Franţa cât şi Rusia ţaristă şi-au modificat treptat poziţia faţă de România fiind interesate să încurajeze o ieşire a României din zona de influenţă a Puterilor Centrale.

După încheierea războiului vamal dintre Franţa şi România (martie 1885 - iunie 1886), relaţiile bilaterale franco-române au înregistrat o dezvoltare continuă, materializată prin semnarea unui acord comercial provizoriu la 17-29 iunie 1886, precum şi a convenţiilor comerciale din anii 1889, 1893 şi 1907, în baza cărora s-a asigurat protecţia „mărcilor de fabrică, a proprietăţii artistice, intelectuale şi industriale" între cele două state şi acordarea în mod reciproc a clauzei naţiunii celei mai favorizate. Totodată România a dezvoltat relaţiile cu Franţa şi în plan militar, cultural, al cercetării ştiinţifice, al învăţământului superior etc.

O evoluţie asemănătoare s-a produs şi în cadrul raporturilor bilaterale româno-ruse. În 1893 s-a încheiat un acord comercial ruso-român, iar în 1895 s-a semnat la Bucureşti de către Rusia, România şi Austro Ungaria o convenţie privind navigaţia pe râul Prut. În iulie 1898 regele Carol I a efectuat o vizită la Sankt-Petersburg. Cu acel prilej regele Carol I a primit gradul de feld-mareşal al armatei ruse şi comanda onorifică a unui regiment care luptase sub comanda sa la Plevna în anul 1877. A fost prima vizită a unui şef de stat român în Rusia după cucerirea independenţei şi a marcat începutul unei apropieri între cele două ţări.

În februarie 1901, România şi Rusia au încheiat o convenţie privind pescuitul pe Prut, Dunăre şi Marea Neagră, iar în februarie 1906 s-a semnat o nouă convenţie comercială bilaterală care a rămas în vigoare până în 1917.

O deschidere semnificativă s-a realizat şi în planul relaţiilor bilaterale militare româno-ruse după vizita regelui Carol I în Rusia. Astfel căpitanii Arghirescu şi Teodorescu au primit agrementul părţii ruse de a efectua o călătorie de studii în Basarabia şi în districtul militar Odesa în vara anului 1898, unde li s-a permis o serioasă documentare asupra sistemului militar rus[1].

În timpul războiului ruso-japonez din anii 1904-1905, doi ofiţeri români de stat major au primit aprobarea Ministerului de Război Imperial Rus de a urmări direct pe front, în calitate de observatori militari, acţiunile de luptă dintre cele două armate. În mod reciproc, ataşatul militar rus de la Bucureşti a fost mereu invitat la manevrele regale de toamnă desfăşurate de armata română în perioada 1902-1912[2]. Ca urmare a îmbunătăţirii relaţiilor bilaterale româno-ruse, în anul 1909 guvernul rus şi-a dat acceptul pentru numirea, în cadrul legaţiei române de la Petersburg, a unui ataşat militar. Conform înaltului decret regal din 3 martie 1910, maiorul Ştefan Hoban a devenit primul ataşat militar român de la Petersburg[3].

Anul 1912 a consemnat un episod aparte în istoricul relaţiilor ruso-române. La 35 de ani de la victoria de la Plevna şi la 20 de ani de la moartea marelui duce Nicolai Nicolaevici, comandantul trupelor ruse în războiul ruso-turco-român din anii 1877-1878, împăratul Nicolai al II-lea a aprobat ridicarea unui monument comemorativ în onoarea acelui mare general rus. Marele duce Nicolai Nicolaevici, frate al împăratului Alexandru al II-lea, a fost mareşal al armatei ruse şi a trăit 60 de ani (27 iulie 1831 - 13 aprilie 1891). A participat la numeroase campanii militare duse de armatele ruse în Europa şi Asia iar în timpul războiului ruso-turco-român din anii 1877-1878 a fost comandantul suprem al trupelor ruse din Balcani. După ce armatele ruse de sub comanda sa au suferit două înfrângeri succesive în faţa trupelor otomane fortificate la Plevna, marele duce Nicolai Nicolaevici a trimis, la 19/31 iulie 1877, domnitorului Carol I următoarea telegramă: „Turcii adunând cele mai mari mase de trupe la Plevna ne zdrobesc. Rog să faceţi fuziune, demonstraţiune şi, dacă se poate, treci Dunărea cu armata, după cum doreşti. Între Jiu şi Corabia, demonstraţiunea aceasta este neapărat necesară pentru înlesnirea mişcărilor mele"[4].

Intervenţia trupelor române, la sud de Dunăre, în sprijinul forţelor ruse a fost salvatoare întrucât a echilibrat raportul de forţe dintre armatele combatante şi prevenit pierderea iniţiativei strategice de către comandamentul ruso-român. Trupele române au participat la războiul ruso-turco-român sub comandament naţional, iar domnitorul Carol I a fost comandantul suprem al forţelor române şi ruse de pe sectorul de front de la Plevna. Gruparea de forţe româno-ruse a atacat la 30 august 1877 complexul de fortificaţii otoman de la Plevna, dar fără succes. A fost cea de a treia bătălia de la Plevna, în care

[1] Arhivele Militare Române, fond Marele Stat Major, dosar nr. crt. 21, f. 33-45, 86-98. (În continuare se va folosi sigla A.M.R., fond M. St. M).
[2] A.M.R., fond M. St. M., dosar nr. crt. 40, f. 19.
[3] A.M.R., fond M. St. M., dosar nr. crt. 104, f. 4.
[4] *Istoria politicii externe româneşti*, coord. Ion Calafeteanu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 176.

singurul succes l-a reprezentat cucerirea redutei Griviţa 2 de către trupele Diviziei 4 române în cooperare cu două batalioane ruse. Cetatea Plevnei a fost cucerită după un lung asediu, în noiembrie 1877. Ridicarea unui monument comemorativ de război era menită să imortalizeze victoria obţinută de armatele ruse în războiul ruso-turc din 1877-1878. Autorităţile ruse au stabilit ca manifestările dedicate sărbătoririi a 35 de ani de la cucerirea redutei Griviţa la 30 august 1877 de către trupele române şi ruse să aibă loc în anul 1912, dar o indispoziţie a suveranului rus a determinat amânarea ceremoniilor pentru o dată ulterioară.

Ceremonia punerii temeliei monumentului marelui duce Nicolai Nicolaevici a avut loc pe 19 februarie 1913. Aceasta s-a desfăşurat cu un fast deosebit, la Manejul Mihailovski, în prezenţa împăratului Nicolai al II-lea, a preşedintelui Dumei Imperiale, a membrilor Consiliului de Miniştri, a membrilor familiei imperiale şi a altor persoane oficiale ruse. Au fost invitaţi George Rosetti Golescu, şeful Legaţiei române de la Petersburg şi ataşatul militar, maiorul Ştefan Holban. Au fost prezenţi la ceremonialul respectiv membrii Comitetului de construire a monumentului, preşedintele comitetului - generalul Dimitrie Skalon, foşti combatanţi la războiul din 1877-1878 aflaţi încă în activitate, delegaţii din partea unităţile militare ruse participante la campania respectivă, veterani de război din conflictul ruso-turc din anul 1877-1878, corpuri de trupe din toate şcolile şi academiile militare din Petersburg, trupele gărzii imperiale şi ale districtului militar Petersburg, un public numeros.

A avut loc un serviciu divin oficiat de protopopul militar al capitalei ruse alături de un numeros cler, iar împăratul Nicolai al II-lea, „apropriindu-se de temelie a pus prima piatră şi monede de aur după obicei în fundamentul monumentului”[5].

Monumentul era o alegorie care reflecta etape importante din războiul din anii 1877-1878 şi pe principalii participanţi la conflictul respectiv. Marele duce Nicolai Nicolaevici, în calitate de comandant suprem al forţelor ruse din Balcani, era figura cea mai importantă fiind reprezentat călare pe un cal de luptă.

Statuia ecvestră a marelui duce Nicolai era aşezată pe un bloc mare de granit rusesc. Pe cele patru laturi ale piedestalului de granit erau sculptate, în relief, scene simbolice din desfăşurarea războiului. Pe partea din faţă a piedestalului erau reprezentate figurile a cinci ostaşi purtători de drapel: în faţă cel rus, iar în planul doi câte un soldat bulgar, român, sârb şi muntenegrean. Pe partea opusă acestei scene erau sculptate figura marelui duce Nicolai şi ale principalilor săi colaboratori primind parada trupelor ruse la San-Stefano, la încheierea războiului. Pe partea dreaptă era redat atacul redutei Griviţa executat de către ostaşii români şi ruşi la 30 august 1877, iar scena de pe partea stângă prezenta apărarea trecătorilor din Munţii Balcani de către trupele ruse şi bulgare în vara anului 1877.

Înălţimea monumentului urma să fie de 9,80 m, execuţia lucrării fiind încredinţată sculptorului Conanic din Milano[6]. Realizarea monumentului comemorativ de război a fost încredinţată unei comisii aflată sub conducerea generalului Dimitrie Skalon, fost ministru de război, a cărei activitate a început încă din anul 1911.* Astfel, la 17 iulie 1911, generalul Dimitrie Skalon a adresat ministrului României la Petersburg, George Rosetti Golescu o scrisoare în care i-a prezentat diplomatului român proiectul monumentului al cărui scop era „... de commémorer les événements dans leur vérité historique”, iar în opinia autorităţilor militare ruse „... les camarades roumains de verraient aves satisfaction représentés dans cette glorieuse page d'histoire aux côtes de leurs camarades russes”[7].

Pentru o reprezentare cât mai fidelă a ostaşilor români pe scenele simbolice sculptate pe laturile monumentului, demnitarul militar rus solicita trimiterea din România de „... les uniformes des troupes qui ont pris part á la prise de la redoute de Grivitza...”[8].

Legaţia română de la Petersburg a transmis către autorităţile de la Bucureşti solicitarea demnitarului militar rus. Ministerele Afacerilor Străine şi de Război de la Bucureşti au dat curs favorabil cererii generalului Dimitrie Skalon spre a fi trimise la Petersburg uniformele cerute. Au fost alese şi trimise uniforme ale tuturor armelor din armata română care au participat la războiul din 1877-1878, respectiv dorobanţi, vânători, roşiori, călăraşi şi artilerie, după cum reiese din documentul redat în anexa 1.

După ceremonialul de punere a pietrei de temelie a monumentului dedicat marelui duce Nicolai

[5]Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond dosare speciale, dosar 100/1900, f. 182. (În continuare se va folosi sigla A.M.A.E.).

* La nivelul actual al investigaţiilor realizate de către noi nu putem preciza care a fost destinul acestui monument în vâltoarea evenimentelor istorice care au avut loc în Rusia după 1917.

[6] A. M. A. E, fond dosare speciale, f. 182-183.

[7] *Ibidem*, f. 174.

[8] *Ibidem*, f. 173.

Nicolaevici, generalul Dimitrie Skalon a transmis în numele comitetului de construire a monumentului o telegramă regelui Carol I al României în care aducea un omagiu către un ”frate de arme al marelui duce şi un erou al glorioasei campanii din 1877-1878” (Vezi anexa 2). Telegrama reflecta nu doar un gest de politeţe diplomatică, ci era şi o recunoaştere deschisă a contribuţiei directe adusă de monarhul român la câştigarea războiului ruso-turc din 1877-1878 şi respectul faţă de un mare general participant la război.

Contextul în care s-a desfăşurat evenimentul, amploarea manifestării şi atenţia acordată de cele mai înalte autorităţi ale imperiului rus arată că ceremonialul în sine a depăşit cadrul obişnuit al unor asemenea manifestări. Acest lucru permite evidenţierea unor observaţii care de fapt pot dezvălui o parte din obiectivele urmărite în epocă de autorităţile de la Petersburg, atunci când au aprobat construirea ansamblului monumental dedicat războiului din 1877-1878 şi marelui duce Nicolai Nicolaevici, şi anume:

- se aducea în atenţia opiniei publice interne un important război câştigat de armata rusă. Se avea în vedere faptul că în societatea rusă şi în opinia publică internaţională era foarte vie impresia nefavorabilă creată de înfrângerea stânjenitoare suferită de Rusia în faţa Japoniei în anii 1904-1905;
- constituia un moment favorabil pentru a prezenta din nou rolul Rusiei de apărător al creştinătăţii şi de eliberator al popoarelor balcanice de sub dominaţia otomană;
- era o recunoaştere a contribuţiei importante avută de armata română la înfrângerea trupelor otomane în războiul din 1877-1878, cu impact important asupra raporturilor româno-ruse la cel mai înalt nivel;
- demonstra deschiderea guvernului de la Petersburg pentru o consolidare a relaţiilor cu România şi probabil era un mesaj pentru o posibilă colaborare militară româno-rusă în viitor.

Anexa 1

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
REGISTRATURA GENERALĂ
№ 04906 ¤ 28 FEB. 1913¤

TELEGRAMĂ
Prezentată la Pétersbourg Nr. 295401 - 106 - 4 - 18,50
Sosită la Palatul Regal data 4/2 ora 9 min 55 t. S 1913

SA MAJESTE LE ROI

La pose de fondements du monument à la mémoire de feu, le feldmaréchal et grand-duc Nicolas Nicoleavitch, a eu lieu aujourd’hui en présence de Sa Majesté l’Empereur; le comité e l’honneur de saluer en la personne de Votre Majesté, le Frère d’armes de feu le grand duc et un héros de la glorieuse campagne de 1877/78, les hauts faits d’armes de Votre Majesté, qui a commandé en personne les troupes russes et roumaines devant Plevna, seront immortalisés sur le monument par le haut relief de la prise de la redoute de Grivitza.

Dimitri de Scalon

p. Conformitate, form. No. 36 (1911)

Excelenţei Sale
Domnului T. Maiorescu
Preşedinte al Consiliului
Ministru al Afacerilor Străine
etc. etc.... etc.

Sursa: Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond dosare speciale, f. 180.

REGATUL ROMÂNIEI *Bucureşti, anul 1912, luna ianuarie , ziua 10*
MINISTERUL DE RASBOIU *Primit*
Cabinetul Secretarului General *11 ianuarie 1912*
MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
REGISTRATURA GENERALĂ
№. 00737♠

NO. 1097

MINISTERUL DE RESBOIÙ
Secretariatul General
CĂTRE
Ministerul Afacerilor Străine

_____ . _____

La adresa Dvs. No. 14441 din 18 Iulie a. c.

Am onoare a face cunoscut, că am expediat, legaţiunei noastre din St. Petresburg, o ladă coprinzând cinci uniforme ale corpurilor d trupă care au luat parte în răsboiul din 1877-1878, compuse după cum se arată pe contra pagină, uniforme care au fost cerute acelei legaţiuni de către Generalul Scalon, preşedintele comitetului pentru executarea monumentului marelui Duce Nicolae Nicolaevici.

Un inventar de felul celui notat pe contra pagină s'a pus şi în lada cu uniformele.

Se alătură aici scrisoarea de trăsură, rugându-vă să binevoiţi a o expedia legaţiunei noastre din Petresburg.

p. MINISTRU
General,
ss indescifrabil

INVENTAR
de
Uniformele trimise Legaţiunei Române din Petresburg

<u>Uniforma de dorobanţi</u>
Una manta
Una bluză
Una pereche pantaloni postav albi
Un brâu
Una legătură de gât
Una pereche tuzluci
Una pereche opinci
Una căciulă
<u>Uniforma de vânători</u>
Una manta
Una tunică
Una pereche pantaloni postav ser
Una pălărie cu penaj
Una pereche bocanci
<u>Uniforma călăraşilor</u>
Una manta
Una tunică
Una pereche pantaloni postav albi
Una căciulă cu pampon şi penaj
Una pereche cisme cavalerie
<u>Uniforma roşiorilor</u>
Una manta
Una tunică
Una pereche pantaloni albi
Una căciulă cu pampon şi penaj

Una pereche cisme cavalerie
Uniforma artileriei
Una manta
Una tunică
Una pereche pantaloni ser
Un chipiu cu penaj
Una pereche cisme artilerie
Precum asemenea şi două tablouri reprezentând drapelul tricolor al armatei Române

p. Conformitate
Adm-tor Sub-locotenent,
ss indescifrabil

Sursa: Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond dosare speciale, f. 176-177.

UN EPISOD INEDIT ÎN RAPORTURILE ROMÂNO-RUSE DE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-lea

Abstract

The Romanian-Russian relations from the early twentieth century were characterized by a joint effort of development and consolidation of the bilateral relations. A distinct chapter in the Romanian-Russian relationships' general plan was dedicated to the military relations, which development had contributed to improve the trust among those two states. The article presents a new episode of the Romanian-Russian relations, namely the building of a memorial dedicated to the Russian-Turkish war of 1877-1878, when the involvement of the Romanian army was very useful to the Russian army, fact revealed by the allegoric scenes depicted in the memorial's composition.

RĂZBOIUL NAVAL ÎN MAREA NORDULUI, ÎN ANUL 1915

Cdor conf. univ. dr. Olimpiu-Manuel GLODARENCO[*]
Cdor. Ionel-Dan CIOCOIU[**]

1. Acţiunile forţelor navale de suprafaţă. Torpilarea cuirasatului FORMIDABLE în Marea Mânecii a prezentat *Amiralităţii* britanice pericolul la care erau expuse transporturile pentru aprovizionarea armatei britanice, datorită organizării a două baze de submarine inamice în apropierea teatrului de operaţii. Statele majore ale armatei şi marinei au elaborat, fiecare pe cont propriu, câte un proiect de recucerire sau distrugere a bazelor de la Zeebrugge şi Ostende. Aceste două planuri au fost respinse de regele Belgiei, iar acţiunea ofensivă necesară a intrat într-un impas, astfel că armata a decis să acţioneze în cealaltă extremitate a frontului inamic, anume în Dardanele[1].

În aceste condiţii, flota britanică s-a menţinut într-o atitudine defensivă, mărginindu-se să *aştepte şi să vadă*, repartizându-şi forţele pentru a riposta, de formă, rapid şi în siguranţă, la toate provocările flotei germane. La Harwich se aflau 4 crucişătoare, 2 flotile de torpiloare şi un submarin, sub comanda comodorului Tyrwhitt; la Rosyth, viceamiralul Beatty se afla la conducerea crucişătoarelor de bătălie şi a două escadre de crucişătoare, iar viceamiralul Bradford comanda Escadra a 3-a de cuirasate; la Scapa Flow, amiralul Jellicoe ţinea în alertă marea flotă de cuirasate tip dreadnought. În principiu, *Amiralitatea* britanică a abandonat toată iniţiativa în favoarea flotei inamice, dar a desfăşurat, neîntrerupt, activităţi de pregătire şi de organizare perfectă a radiogoniometriei şi a descifrării tuturor radiogramelor germane. Era, în această atitudine, o linişte, nu un sentiment de putere şi dominare incontestabilă care, după bătălia de la Falkland, a fost exercitată pe toate oceanele[2].

În flota germană, din contră, domnea o mare nervozitate. După ce a făcut mari sacrificii pentru a crea o flotă formidabilă, capabilă să acţioneze la ordinele sale, împăratul a decis ca aceasta să fie conservată intactă pentru a decide finalul războiului, ceea ce a cauzat amiralului Tirpitz şi anturajului său o stare insuportabilă. În aceste condiţii s-a format un veritabil mic complot între marii comandanţi navali pentru a-l determina pe Wilhelm II să revină de la decizia lui. Raportul înaintat acestuia la începutul anului 1915 preciza rolul submarinelor în distrugerea comerţului britanic şi oferea comandantului flotei o mare iniţiativă pentru a angaja toate resursele în obţinerea succesului. Împăratul a refuzat, pur şi simplu, conţinutul raportului, afirmând că, comandantul *Flotei de Mare Largă* germană avea puterea de a întreprinde, în Marea Nordului, raiduri împotriva forţelor avansate ale inamicului, şi de a le combate cu forţe superioare. Din contră, trebuia să evite orice posibilitate de angajare a forţelor inamice care i-ar fi fost net superioare, deoarece orice bătălie navală defavorabilă ar fi putut avea consecinţe dintre cele mai grave pentru acel moment, când situaţia generală ar fi dat flotei o valoare excepţională ca instrument politic în mâinile celui care ar fi câştigat războiul. Împăratul dorea să prevină incursiunile importante şi să slăbească protecţia coastelor inamice[3].

Prins între cele două curente, comandantul şef al flotei, von Ingenohl a întreprins, timid, raidul care i-a fost permis, dar nu a îndrăznit, pentru a restabili succesul compromis, ca acesta să fie sprijinit de flota de linie, astfel că a pierdut bătălia de la Dogger Bank.

Operaţia germană de la Dogger Bank[4] se afla, de mult timp, în proiect, având forma unui raid al torpiloarelor cu sprijinul crucişătoarelor, care urmau să cureţe ruta spre Dogger Bank de şalupele care efectuau serviciul în favoarea inamicului şi, dacă condiţiile erau favorabile, să surprindă forţele uşoare de supraveghere ale acestuia. Pe 23 ianuarie 1915, vremea părea favorabilă desfăşurării acestei acţiuni. Seara, crucişătoarele de bătălie SEYDLITZ, MOLTKE, DERFFLINGER, BLŰCHER, 4 crucişătoare uşoare şi 2 flotile de torpiloare au ieşit în larg pentru executarea misiunii preconizate, întoarcerea fiind prevăzută pentru seara următoare. Singura forţă de sprijin era formată din 5 nave de linie vechi. Prin serviciul său de informaţii, *Amiralitatea* britanică cunoştea, încă de pe 15 ianuarie, că germanii pregăteau o acţiune asupra coastelor engleze. O recunoaştere în apele germane, desfăşurată pe data de 19 ianuarie de către crucişătoarele lui Beatty şi forţele dislocate la Harwich, nu a relevat

[*] Directorul Muzeului Marinei Române
[**] Statul Major al Forţelor Navale
[1] Sir Julian Corbett, *Naval Operations*, vol. I, Longmans & Co., London, 1920, pp. 143-145.
[2] R. Hough, *The Great War at Sea 1914-1918*, Oxford University Press, Oxford, 1983, p. 137.
[3] Admiral Reinhard Scheer, *La flote allemande de haute mer, pendant la guerre mondiale*, Payot, Paris, 1928, p. 108.
[4] John Rushworth Jellicoe, *La "Grand Fleet" (1914-1916)*, Payot, Paris, 1928, pp. 203-209.

mişcări suspecte. În ziua de 23 ianuarie, descifrarea unei radiograme inamice a informat *Amiralitatea* că germanii intrau în acţiune, astfel că a fost adoptat, de urgenţă, dispozitivul defensiv.

Cele 5 crucişătoare de bătălie ale amiralului Beatty şi forţa de la Harwich au luat drum spre o poziţie la nord-vest de Dogger Bank, Escadra a 3-a de cuirasate şi Escadra a 3-a de crucişătoare s-au deplasat la 30 de mile de Dogger Bank, iar *Grand Fleet* s-a plasat pe paralela Aberdeen, la mijlocul distanţei dintre Ecosse şi Norvegia.

La orele 07.00, cele două părţi au luat contactul prin crucişătoarele AURORA şi KÖLBERG, la distanţă de 6.000 de metri. De o parte şi de cealaltă, navele se apropiau şi deveneau vizibile prin semiobscuritate. La interval de câteva minute, AURORA a semnalizat *Sunt în acţiune cu „Flota Mărilor de Sus”*; aproape simultan, crucişătorul uşor STRASLUND a transmis *Am descoperit aproximativ 8 nave mari spre nord-nord-vest*. Cei doi adversari puteau fi, astfel, îndreptăţiţi, prin aceste recunoaşteri, că, în ceaţa dimineţii, se găseau în faţa forţelor principale inamice.

Dacă Beatty avea dreptate să suspecteze informaţia, amiralul von Hipper avea un mare motiv să o creadă, de aceea a făcut cale întoarsă, repetând comandatului şef semnalul transmis de la STRASLUNG. Luând drum spre nord-est, el a fost urmărit de crucişătoarele de bătălie ale amiralului Beatty, care au mărit viteza, progresiv, până la 29 de noduri, în timp ce crucişătoarele germane se străduiau să-şi păstreze viteza după cea a lui BLŰCHER, de 23 de noduri.

La orele 09.00, crucişătorul de bătălie britanic LION, aflat în prova dispozitivului, a deschis focul de la 18.000 de metri asupra liniei germane, care a ripostat, câteva minute mai târziu. Succesiv, crucişătoarele de bătălie TIGER, PRINCESS ROYAL, NEW ZEALAND, au intrat în acţiune. Tirul artileriei navelor germane era foarte precis, astfel că LION şi TIGER au suferit avarii grave. LION a fost obligat să părăsească dispozitivul şi să reducă viteza la 15 noduri. SEIDLITZ s-a înapoiat la coasta germană foarte avariat, iar BLŰCHER, rămas în urmă, a rezistat, un timp, cu hotărâre, tirului concentrat care a sfârşit prin a-l scufunda. Cu toate acestea, restul forţelor germane a reintrat în bazele sale fără alte probleme.

Churchill avea să scrie foarte just[5]: *Este remarcabil cum opinia publică s-a manifestat în a judeca operaţiile maritime cu un spirit mai critic şi mai parţial decât cele terestre. Noi aveam, pe teatrele terestre, pierderi însemnate, în mare parte inutile, în mare parte cu rezultate infime şi insuficiente... Aprecierile publice au fost, faţă de războiul terestru, ori indulgente, ori provizorii. Altfel a stat situaţia în cazul marinei. Marea este plană şi clară: pe suprafaţa sa, orice navă este vizibilă, este o ţină precisă. Dacă am pierdut o navă, este un eveniment asupra căruia nu se poate discuta. Dacă pierdem o singură navă, aceasta este consecinţa câtorva cauze deosebit de simple, anume neglijenţa, aroganţa, incapacitatea, şi acest lucru blamează cu exigenţă.*

Această bătălie de la Dogger Bank a fost considerată, şi de englezi şi de germani, ca fiind un eşec, şi însuşi Marele amiral von Tirpitz a fost convins că acest lucru nu trebuia repetat. În raportul din 26 ianuarie, acesta a declarat că situaţia flotei germane, în comparaţie cu cea britanică, devenea din ce în ce mai defavorabilă; ocazia fusese pierdută, iar, din acel moment, trebuia utilizate, la extrem, orice alte posibilităţi care ar fi apărut, fără a pune în pericol existenţa *Flotei de Mare Largă*. Aceste posibilităţi erau: atacurile cu ajutorul dirijabilelor asupra Londrei, centru al rezistenţei morale a inamicului; blocada submarină, care se limita, într-o fază incipientă, la Tamisa; războiul de cursă[6].

În rest, noul comandant suprem al flotei, amiralul Hugo von Pohl, care l-a înlocuit pe amiralul Frederich von Ingenohl, nu a avut decât o singură idee, fixă, pe care a susţinut-o cu tenacitate, şi pe care a făcut-o să triumfe momentan: războiul submarin împotriva comerţului britanic. În afară de acesta, el considera minarea coastelor inamice ca fiind asemănătoare cu atacul direct asupra inamicului, dar o latură secundară a războiului submarin. Pentru a oferi flotei activitatea necesară menţinerii unui spirit combativ, von Pohl a răspuns, cu amabilitate, unei întrebări a *Statului Major al Armatei*, că întărea forţele Escadrei din Baltica, pentru a sprijini trupele de uscat să respingă armatele ruse care se pregăteau să înainteze spre Memel. El a sugerat că hotărâse să redisloce o mare parte a flotei în vederea executării de acţiuni în Marea Baltică, nelăsând în Marea Nordului decât o escadră şi un grup de acoperire[7].

Şeful *Statului Major General* nu era de acord cu ideea de a muta în Baltica centrul de greutate al situaţiei strategice, din moment ce flota britanică se putea lipsi de un mare număr de nave, atât pentru Dardanele, cât şi pentru apărarea în cadrul războiului submarin, astfel că a decis să nu trimită în apele Balticii decât forţe uşoare. Problema s-a pus, din nou, în luna iulie, *Statul Major al Armatei*

[5] Winston S. Churchill, *La crise mondiale*, Tom II, Payot, Paris, 1930, p. 348.
[6] Gaston Raphaël, *Tirpitz*, Payot, Paris, 1922, p. 88.
[7] R. Chickering, *Imperial Germany and the Great War, 1914-1918*, CUP, Cambridge, 1998, pp. 231-233.

emiţând opinia prin care flota ar fi trebuit să execute acţiuni demonstrative în Golful Riga. Şeful *Statului Major General* nu a dat niciun ordin ferm, lăsând pe cei doi comandanţi, ai flotei din Baltica şi *Flotei de Mare Largă*, să coopereze în mod direct. Pe 18 august, o flotă germană formată din 50 de nave a pătruns, după îndelungi eforturi, în Golful Riga, de unde ea a fost obligată să se îndepărteze, a doua zi[8]. Din ce în ce mai mult, războiul naval din Marea Nordului şi-a pierdut caracterul militar. Războiul împotriva navelor comerciale, dus cu ajutorul submarinelor, a devenit unicul şi obsedantul obiectiv al autorităţilor navale germane, şi preocuparea dominantă a marinelor aliate. În afară de acesta, au fost organizate rare operaţii, întreprinse de o parte, cât şi de cealaltă, în această mare, care au constat în raiduri ale dirijabilelor şi minări. La litoralul german, dar şi la cel englez, lansările de mine s-au făcut în scopul blocării forţelor de suprafaţă şi submarine inamice. Eficacitatea lor a fost redusă, deoarece câmpurile de mine au fost, repede, descoperite, iar singurul rezultat a constat în acţiunile istovitoare ale navelor dragoare[9].

Pe coastele germane, principalele minări s-au executat pe drumul presupus a-l parcurge forţele navale britanice, astfel: 17-18 aprilie: crucişătoarele STRALSUND şi STRASSBURG au lansat, fiecare, 120 mine, fiind escortate de alte 3 crucişătoare şi sprijinite de 3 escadre de linie, instalând două baraje de 30 de mile lungime pe în faţa coastei stâncoase de la Swarte Bank; 17-18 mai: STRASLUNG, STRASSBURG, PILLAU şi REGENSBURG, purtând, fiecare, câte 120 mine, au lansat două baraje la Dogger Bank; 1-2 august: puitorul de mine PELIKAN a instalat un baraj contra submarinelor britanice format din 440 mine imersate la 14 metri, între nava-far de la Borkum şi gura de vărsare a Fluviului Ems; 6-8 august: germanii au folosit vechea navă engleză METEOR, transformată în puitor de mine, care a transportat 450 de mine destinate să bareze Moray Firth. *Amiralitatea* britanică, prevenită, a ordonat flotilei de la Harwich să iasă în urmărirea acesteia. Nava germană a fost descoperită pe data de 8 august de către o navă de patrulare britanică, pe care a scufundat-o, dar care a reuşit să transmită poziţia înainte de a fi înghiţită de ape. METEOR a trecut la lansarea minelor, fiind regăsit abia pe data de 9 august, de către patrula de la Harwich, la intrarea în Hornsreef, unde a fost scufundat. Dragoarele engleze au descoperit şi distrus 220 mine, dar le-au lăsat pe celelalte la poziţie, pentru a proteja Moray Firth împotriva incursiunilor submarinelor germane; 12 septembrie: STRALSUND şi REGENSBURG, ducând, fiecare, câte 140 de mine, escortate de crucişătoare şi sprijinite de la mare distanţă de *Flota de Mare Largă*, au lansat 6 baraje de mine într-un raion din jurul navei-far de la Swarte-Bank[10].

În decursul lunii iunie, primele submarine puitoare de mine au intrat în dotarea flotilelor germane din Flandra, instalând numeroase baraje de mine pe rutele comerciale, la intrarea pe Tamisa ori de-a lungul coastelor engleze, în principal în jurul navelor-far şi reperelor pentru navigaţie. La sfârşitul anului 1915, minările contra navelor de suprafaţă ale flotei de război sau comerciale britanice au fost suspendate deoarece deveneau un pericol şi pentru submarinele germane, şi datorită faptului că eficacitatea lor a fost scăzută[11].

De partea britanică, descoperirea acestei tactici de război nu a avut consecinţe deosebite. Pe timpul lunii februarie, au fost lansate 4.000 de mine, dispuse pe 12 linii, între coastele belgiene şi cele engleze, pentru a bloca Pas-de-Calais. Obstrucţiile au fost completate prin plase de mine derivante sau remorcate şi, puţin mai târziu, prin instalarea unei plase fixe de oţel între Boulogne şi Folkestone[12].

2. Războiul submarin în anul 1915. La finele lunii februarie 1915, flota germană de submarine era aproape la fel ca la începutul conflagraţiei mondiale, cuprinzând aproximativ 20 de unităţi tip *U*; 11 submarine noi au intrat în serviciu, dar 7 fuseseră, deja, distruse. În timp ce armatele germane ocupau coastele Flandrei, la sfârşitul anului 1914, *Amiralitatea* germană a stabilit două baze de submarine, şi a întreprins, de asemenea, măsuri de construcţie a 30 de submarine mici, de tipurile *UB* şi *UC*; primele nu difereau de tipul *U* decât prin dimensiuni şi valoarea armamentului (6 torpile în loc de 12), iar tipul *UC* a fost amenajat, special, pentru lansarea minelor. După primele probe de mare, în februarie 1915 a început construcţia unui număr dublu de astfel de nave, având numeroase îmbunătăţiri faţă de modelele precedente[13].

Războiul submarin a început, prin urmare, cu mijloace mult prea slabe, iar randamentul a fost diminuat de dificultăţile tactice rezultate de măsurile defensive întreprinse de aliaţi. Marile submarine

[8] *Ibidem*, p. 242.
[9] E. L. Woodward, *Great Britain and the German Navy*, Frank Cass, London, reprint, 1964, p. 297.
[10] R. Chickering, *op. cit.*, pp. 246-248.
[11] *Ibidem*, p. 251.
[12] John Rushworth Jellicoe, *op. cit.*, p. 223.
[13] Robert Jackson, *Submarines of the World*, Grange Books, London, 2005, pp. 262-263.

de tip *U*, care erau bazate în porturile germane, operau, unele pe coastele orientale ale Marii Britanii, altele, din ce în ce mai numeroase, pe coastele occidentale, la intrarea în Marea Irlandei, unde se încrucişa traficul transatlantic şi cel carbonifer dintre Anglia şi Franţa. Submarinele traversau Pas-de-Calais la suprafaţă, pe timpul nopţii. Submarinul U-32 a decis să execute traversarea pe zi, apoi, intrând în imersiune, s-a prins de plase, din care a scăpat cu greu, revenind în Germania înconjurând Insulele Britanice. Din acest moment, această rută a fost impusă submarinelor pe drumul de întoarcere, dar se diminua randamentul cu aproape 50%[14].

Urmând instrucţiunile transmise de *Amiralităţile* lor, navele comerciale engleze şi franceze au fost vopsite în culori de camuflaj şi au arborat pavilionul unor state neutre. Cum ordinul Kaiser-ului era acela de a evita scufundarea navelor neutre, recunoaşterea vaselor a devenit o operaţiune foarte dificilă şi delicată, neputându-se face cu certitudine prin mijloace obişnuite, în conformitate cu regulile de drept internaţional. Britanicii au introdus în serviciu un mare număr de *nave-capcană*, mascate în cargouri neutre, care aveau un puternic armament ascuns. În timp ce submarinele se apropiau pentru a le inspecta, acestea scoteau la iveală însemnele de război şi executau un foc nimicitor[15].

Atunci când, în 1917, războiul submarin a fost declanşat, fără discernământ şi fără niciun avertisment, împotriva tuturor navelor întâlnite pe mare, au fost obţinute rezultate formidabile; cu toate acestea, nu au fost uitate dificultăţile şi pericolele pe care le-au întâmpinat submarinele în cursul anului 1915. Bilanţul lunii martie 1915 a fost următorul: 8 submarine în crucieră au scufundat nave comerciale însumând 70.000 de tone, dar 3 dintre acestea nu s-au mai întors, niciodată, la baze; în aprilie, 9 submarine aflate în misiune au trimis pe fundul mării 40.000 de tone, dar 2 dintre ele au suferit avarii datorate abordajelor[16]. Toate aceste dificultăţi au iritat pe mai marii marinei germane, care vedeau eşuând proiectul lor prin erorile comise în recunoaşterea navelor neutre, deoarece acestea nu doreau să se conformeze exigenţelor *Amiralităţii* germane, care le-a sugerat să efectueze navigaţia în condiţiile determinate de aceasta, pe rute şi la date prestabilite, sau în convoaie escortate de nave de război. Statele Unite ale Americii, în particular, îşi menţineau dreptul lor absolut de a naviga în mod liber pe o mare liberă, şi pretindeau o recunoaştere strictă a navelor comerciale neutre de către beligeranţi, înainte ca acestea să fie distruse[17]. Riposta germană s-a făcut simţită în cursul lunii aprilie 1915, când au fost scufundate 4 veliere şi 6 vapoare neutre, din care unul american, GULFLIGHT. Apoi, pe 7 mai, marele pachebot britanic LUSITANIA, neînarmat şi având la bord numeroşi pasageri americani, a fost torpilat, fără un avertisment prealabil, de către U-20, fiind omorâte 1.198 de persoane, din care 118 americani[18].

În Statele Unite, indignarea a fost generală, astfel că guvernul american a adresat, pe 13 mai, o notă deosebit de severă celui german, declarând că nu respecta dreptul sacru al cetăţenilor americani de a opta pentru navele pe care doreau să călătorească pentru a-şi desfăşura afacerile legitime. Cabinetul german a declarat că LUSITANIA era înarmată, drept pentru care a fost asimilată cu o navă de război. Ca replică, în schimburile de note cu Statele Unite, Germania părea că îşi menţinea poziţia, dar un document imperial secret din 5 iunie ordona să nu se mai scufunde pacheboturi, chiar dacă ar fi fost inamice. Categorisirea navelor a făcut şi mai dificilă misiunea submarinelor, iar succesul părea compromis. În aceste condiţii, amiralul von Tirpitz şi şeful *Statului Major General* şi-au prezentat demisiile împăratului, care le-a refuzat[19].

Trecând peste acest moment, războiul submarin a continuat, dar mai puţin viguros, pe cele două teatre de operaţii, în Marea Nordului, unde submarinele s-au înverşunat împotriva navelor de pescuit britanice, şi la intrarea în Marea Mânecii ori în Marea Irlandei. Din mai în septembrie 1915, deplasamentul navelor scufundate a oscilat în jurul a 75.000 de tone, dar au fost distruse 11 submarine de către pescadoarele armate sau submarinele aliate, iar 2 unităţi au fost avariate prin aceleaşi procedee[20]. Pe data de 19 august, pachebotul ARABIC a fost torpilat fără avertisment, iar patru cetăţeni americani au fost înecaţi. În Statele Unite, emoţia a umplut paharul, iar presa a cerut guvernului o acţiune imediată. Cancelarul Theobald Bethmann-Hollweg a rugat pe împărat să anuleze ultimul ordin secret şi să dezavueze pe comandantul submarinului. Pe 31 august, postul de radio de la

[14] Amiral Ratyé, *Dans les mers septentrionales (août - décembre 1914)*, în *La guerre navale racontrée par nos amiraux*, vol. 3, Librairie Schwartz, Paris, 1923, pp. 163-165.
[15] *Ibidem*, p. 45.
[16] John Keegan, *The Price of Admiralty*, Penguin Books, New York, 1989, p. 284.
[17] *Ibidem*, p. 285.
[18] David Shermer, *World War I*, Chancellor Press, London, 2004, p. 84.
[19] Amiral Ratyé, *op. cit.*, pp. 174-176.
[20] Lowell Thomas, *Les corsaires sous-marines*, Payot, Paris, 1930, p. 178.

Norddeich a lansat următoarea radiogramă: *Din acest moment, nicio navă de pasageri nu trebuia să fie scufundată fără avertisment şi fără ca pasagerii şi echipajul să fie salvaţi*[21].

Bineînţeles, amiralul Alfred von Tirpitz şi amiralul Gustav Bachmann, şeful de stat major al marinei, şi-au prezentat, din nou, demisia. De această dată, împăratul a acceptat demisia lui Bachmann, dar nu a lui Tirpitz, de care acesta nu se putea debarasa; apoi, pe 8 şi 9 septembrie, Kaiserul a semnat două ordine supreme care specificau că trebuia scufundată orice navă inamică, cu excepţia pacheboturilor, şi că nicio navă care avea arborat pavilionul unui stat neutru nu trebuia atacat fără să existe certitudinea absolută că acest pavilion nu era fals, afirmând că era de preferat să fie lăsată să scape o navă suspectă, decât să fie distrusă, fără justificare, o navă neutră[22].

Pe data de 18 septembrie a fost emis un alt ordin suprem către autorităţile maritime, astfel: *Situaţia generală a războiului impune ca, în timpul săptămânii care va urma, să nu fim obligaţi să producem nicio contravenţie asupra ordinului din 9 septembrie, fiind necesar ca submarinele să nu execute acţiuni asupra coastelor occidentale ale Marii Britanii şi în Marea Mânecii. Submarinele au devenit disponibile şi au primit alte obiective militare.* Acest nou ordin, pe care noul şef al statului major al marinei l-a acceptat ca atare, a fost considerat ordinul suprem. Alfred von Tirpitz a scris în memoriile sale despre acest fapt că *dezorganizarea şi haosul din sânul guvernului imperial a căpătat, în aceste zile, o amploare pe care nu am mai întâlnit-o de la începutul războiului. Măsuri nemaiauzite, necunoscute până acum, au fost adoptate în imperiul lui Bismark. Acesta a acţionat în conformitate cu ordinul din 18 septembrie, angajând flota şi corpul de infanterie marină: acest ordin a fost emis de şeful statului major al marinei din proprie iniţiativă, şi a fost ţinut secret faţă de cancelar, ministrul afacerilor externe şi ministrul marinei. Împăratul a greşit că l-a ignorat; cu toate acestea, şeful cabinetului naval a estimat că acesta fusese informat succint*[23].

După acest moment, *Înaltul Comandament Naval* s-a aflat în pragul anarhiei, iar opoziţia faţă de persoana Kaiser-ului s-a amplificat. S-a dorit, chiar, ca von Tirpitz să fie instalat în fruntea marinei şi să se constituie un comandament unic al flotei, al *Statului Major General* şi al Ministerului de Război, urmând ca politica internă să graviteze în jurul războiului submarin şi al personalităţii amiralului von Tirpitz. O mare parte a presei a trecut de partea Marelui amiral, iar *Marele Comandament Militar* a intrat, şi el, în frământări. Marii şefi militari, în Germania cât şi în celelalte state aflate sub arme, nu considerau marina decât ca o categorie auxiliară de forţe, destinată să ducă unele operaţii militare de-a lungul coastelor sau ca un simplu factor de putere care se punea în balanţa negocierilor diplomatice. Doar trupelor de uscat le revenea onoarea victoriei şi dominaţiei germane[24].

De cealaltă parte, intrarea în război a Marii Britanii nu a fost luată în considerare în mod serios pe timpul zilelor dramatice care au urmat atentatului de la Sarajevo, iar războiul naval nu a fost pregătit cu minuţiozitatea care caracterizează organizarea germană. Distrugerea armatei franceze, în câteva săptămâni, a devenit o asemenea ameninţare pentru Anglia, încât se credea că putea fi determinată să ceară pace. Ducele de Arenberg, ofiţer de stat major în cadrul Corpului VII armată, în discuţiile cu prinţul Adalbert de Prusia, la începutul anului 1915, afirma că *flota nu se putea compara cu un corp de armată, ci ea trebuia să fie conservată ca factor politic. Pentru moment, acesta era primul război punic, iar al doilea, care antrena distrugerea Marii Britanii, urma să vină puţin mai târziu şi, de această dată, marina avea un rol decisiv*[25].

Bătut de armata franceză, *Marele Cartier General* german şi-a îndreptat toate forţele disponibile spre Rusia, dar s-a epuizat la Riga. După acest moment, în primele zile ale lui 1915, *Marele Cartier General* a apreciat că principalul inamic devenise Marea Britanie, ordonând marinei să demareze un proiect pe care îl preconizase cu insistnţă: războiul submarin[26].

THE NAVAL WAR IN THE NORTH SEA IN THE YEAR 1915

Abstrac

t

The naval war from the North Sea in the year 1915 loses the military character, the war against commercial vessels carried with the help of the submarine, become the unique and obsessive objective of the naval Germany authorities and also the prevailing concern of the allied marines.

[21] Ilie Manole, Ioan Damaschin, Anatolie Zemba, *Confruntări navale*, vol. 1, Editura Militară, Bucureşti, 1988 , p. 304.
[22] Admiral Sir Reginald Bacon, *The Jutland Scandal*, Hutchinson & Co. Paternoster Row, London, p. 327.
[23] Grand Admiral Alfred von Tirpitz, *My Memoirs*, Hurst & Blackett, London, 1919, p. 169.
[24] *Ibidem*, p. 170.
[25] *Ibidem*, p. 176.
[26] *Ibidem*, p. 177.

FORTIFICATION SYSTEMS OF BELGIUM, GERMANY AND FRANCE BEFORE THE <<GREAT WAR>>: HISTORICAL, ORGANIZATION AND MILITARY VALUE

Prof. dr. Marius CÎRJAN*

Since from the beginning of the article, the subject required some clarifications of terminology in the classification of defenses. Literature, and particularly military courses and dictionaries provide definitions that approaching the officer of genius Leon Cerchez has inserted it in the course of fortification[1] taught at the Superior School of War in the 1930s. According to the author, fortification represent „the art of organizing a military position so that the occupant can struggle with advantage against the enemy"[2].

In terms of purpose that was intended to achieve, as while he was executed and the execution period, as the means employed and beyond where it was installed, fortification, according to the same author, is able to classify into two main types:

1. Permanent fortification (featured works carried out in peacetime, a duration that often exceeded that of a few years, whose positions on military importance was contested because it derives from their geographical situation, with all the modern facilities that the industry putting them at the disposal of the military engineer, in order to ensure a long life as work).

2. Transient fortification (comprised works which were in most cases during the war on military positions of circumstance resulting from development operations, to be determined in view of imminent fighting or executed, even during the fight; they are most often arranged by the troops to use them, under the supervision of their hierarchical heads; they are made of improvised materials and their duration is limited by the course of operations) [3].

Defensive systems organization of Belgium, France and Germany (1870-1914). New conceptions on defenses in Europe at the beginning of the 19th century and developed as a result of the experience of wars of 1866 and 1870 were promoted by the „schools" fortification of France, Germany and Belgium[4]. With some exceptions, those principles formed the basis for building the defensive systems (permanent defenses) used during the „Great War" by western european states.

Starting from the principle of strategic strongholds, at the end of the 19th century, and, in general, until the eve of World War I, the strongholds (permanent fortifications) of european states were grouped into three categories: 1. the system of strongholds staggered; 2. the system of the fortified fields; 3. the system of fortified regions[5].

Belgium. Organisation of the belgian defensive system began as early as the 19th century, but the four groups of fortresses existing in 1914, only Antwerp's fortifications, Namur and Liege's site on the Meuse had received a modernization program[6].

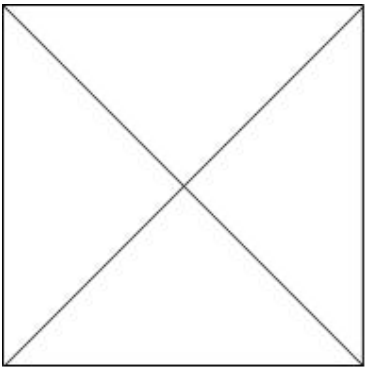

Meuse fortifications. The small area comprising the Hainaut and Hesabaye fields on the left bank of the Sambre and Meuse, served as an invasion route from Germany to Gaul, and vice versa, since ancient times.

Liege. Bridgehead double in Liege, industrial city with 164.000 inhabitants in the early twentieth century, was situated on the rivers Meuse, at the confluence of Vesdre with Ourthe, at 15 km from the Netherlands and 25 km from German border. City covered 10 bridges and 10 railway control. Construction began in

---

* Colegiul Naţional Liceal „Zinca Golescu", Piteşti

[1] Colonel Leon Cerchez, *Privire generală asupra fortificaţiei pasagere moderne*, Bucureşti, Tipografia „Cultura", 1923.

[2] *Ibidem*, p. 3.

[3] *Ibidem.*

[4] Petre Zaharia, Emanoil Ene, Florea Pavlov, *Istoria armei geniu din armata română*, Vol. 1, Bucureşti, Editura Militară, 1994, p. 121.

[5] Căpitan Grigore Crăiniceanu, *Constituirea cetăţilor şi fortificarea ţărilor cu aplicaţie la fortificarea României*, Bucureşti, Tipografia „Ştefan Mihăilescu", 1883, p. 28-29.

[6] Dumitru I. Vasiliu, *Fortificaţia permanentă contemporană (1914-1934)*, Bucureşti, Tipografia „Revistei Geniului", 1934, p. 9.

1887 and the main purpose was to prohibit crossings over the Meuse. The fortifications consist of 6 and 6 batteries intermediate forts, located 7-9 km from the city and at 2-6.5 km interval between them[7]. The forts were all concrete and armored. Forts were equipped with a number of 400 cannons, and the observatories and projectors armored[8].

Namur. Bridgehead Namur was located at the confluence of Sambre valleys (range of 30 m) and Meuse (range of 120 m). Important communications hub, he covered three bridges over the Meuse, controlling six railways and several major roads. In 1914, the bridgehead organization, similar to that of Liege, included: belt of battle, forming the main line of resistance, 4 and 5 batteries intermediate forts, with a total area of 39 km. Forts were at a distance of 4-7 km by the city and at intervals of 3 to 3.5 km between them. All large and medium caliber artillery was concentrated in the forts, with only a few howitzers of 21 cm[9]. The total number of cannons up to 530 pieces[10].

Bridgeheads of Liège and Namur have been designed by general Brialmont between 1887-1891[11].

Antwerp. Strengthening's Antwerp had already begun the second half of the nineteenth century, as strongholds where Liege and Namur the plans were under the supervision of general Brialmont and guidance of Todtleben, russian general, summoned by King Leopold I of Belgium[12].

On the eve of the conflict's world, Antwerp was considered the strongest fortress in the world and as able to withstand any siege. Sitting on the river Scheldt, the city was reinforced by the construction of three lines of defence:

1. the first line of defense included modern forts placed at a distance of 20-25 km from the city centre. All of the forts were located on the left bank of the river, and then on the Nèthe left bank of the river Rupel, in the interval between the Scheldt and Dijle. Comprised of 24 large forts and at least as many batteries-fortive intermediate, distance between the forts ranging from 3 to 5 km. Strong line of defence was supplemented with works for flood. Almost all the left bank of the river Rupel and Néthe fields were on an area of 5-600 m, and to the North of the city, the waters of the Scheldt's could flood areas 10 to 15 miles on the right and on his left.

2. The second line of defense is located at 10-12 miles of front line, contained a number of 13 forts and an almost equal number of intermediate batteries-fortive. Located at 5-6 km from the edge of the city, the defense line was supplemented with the floodable land.

3. Third line of defense represented the city.

All the forts of the first line and a good part of those of line two were built of concrete, and the artillery was armored. Manhole fire types which was equipped with the city were about the same as the fortress of Liége, amounting to 1000 pieces, including minor flanking artillery[13].

In addition to the defensive system of strongholds, neutrality of Belgium was defended by an army of campaign composed of 6 divisions (with the garrisons at Antwerp, Gand, Liège, Namur, Mons and Brussels) and one cavalry division (with garrison in Brussels) [14].

France. In 1914, the french defenses fortifications system included both land borders and maritime, with a sliding scale big East defensive border. The system comprised a few main areas of defence: an area on the border of N-E, by Belgium, between Dunkerque and Montmédy, there Group North, consisted of isolated strongholds, leaning on the Maubeuge (city of maneuver), Lille (city of deposit), Dunkirk (maritime Castle). North group was connected to south with the group Meuse by river and positions from Montmédy, Longwy, and Givet Ayvelles fort, old city, decommissioned or subject to downgrading.

On the eastern border to Germany and Luxembourg, France had been built two defensive curtains, Verdun-Toul and Epinal-Belfort, the first group called „medium Meuse" and the second Vosges group[15].

Group Meuse medium. Covered by the river Meuse at Mezieres to Verdun and a bastion in plain Woevre, a curtains made from forts, located on the Meuse heights, connecting Verdun with

---

[7] *Ibidem*, p. 10-11.
[8] C. Găvănescul, I. Manolescu, *1914-1915. Războiul cel Mare*, Vol. I, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Universala I. Ionescu", 1915, p. 267.
[9] Dumitru I. Vasiliu, *op. cit*., p. 14.
[10] C. Găvănescul, I. Manolescu, *op. cit.*, p. 268.
[11] Dumitru I. Vasiliu, *op. cit.*, p. 10.
[12] *Ibidem*, p. 15.
[13] C. Găvănescul, I. Manolescu, *op. cit.*, p. 268-269.
[14] Arhivele Militare Române, fond M. St. M. Secţia II Informaţii, dosar nr. 230, f. 58.
[15] Dumitru I. Vasiliu, *Fortificaţia permanentă contemporană…*, p. 18-19.

Toul, city of maneuver of the Army of Lorraine. Positions east of Nancy (known as the Grand Courronné age) had to build a forward area, but in the eve of outbreak of hostilities work was only begun.

Group Vosges. Included the strongholds of Epinal and Belfort, first serving as a fortress armies maneuvering and storage of Vosges, the second city to stop the leak from Belfort. These strongholds were connected by forts of upper Mosel, while the group Vosges was connected with the lower Meuse by the fort off Manonviller, which was given great importance in strengthening the program area.

Jura Group. Located on the border with Switzerland, was based on stronghold of Besançon, deposit stronghold and maneuver for the Jura Army. Jura defense group was connected to the defense of the Alps mountain massif and forts off and that of the Vosges by forts built to mountains Lomont.

Alpine group included the three natural divisions: North (Savoy or Ieser), center (Dauphin region) and South (Sea Basin and Nice). Organization that aimed to defend the three possible areas of invasion, three broken supervised by French armies: the first, north of Verdun, between Dun and Mezieres to Chimaz, for if germany had violated Belgian neutrality, called „breach of the Meuse"; second, and most important, between Toul and Epinal, known as „breach of Charmes or the Moselle"; the third, from Belfort, that closed the city and its annexes.

In the defensive system on the eastern border, the stronghold of Verdun play an important rol because forbidding access path on the Meuse river valley and then to Paris. Consequently, at the end of nineteenth and the beginning of twentieth centuries, France has invested huge sums in upgrading fortifications on the eastern border and, particularly, in the Verdun area's[16].

How was organized the fortifications system of Verdun in 1914? A belt with an old citadel Vauban, two lines of detached forts from which the outer line were generally concrete and reinforced with armored artillery or placed in concrete pillboxes. Defensive device comprised 20 forts, 80 batteries, 16 pillboxes for infantry, 120 km of rail, huts, shelters, intermediate warehouses, bridges, etc.. The length of the outer circumference was about 48 km, radius of 6-9 km. On the outer line were constructed a few shelters in rocks, and 16 concrete shelters for a company and 18 for a half of company.

Citadel was transformed into a true underground city: several kilometres of galleries in rock using for command posts of staff, housing for staff and troops, supply stores, bakeries, workshops, infirmaries etc. Underground facilities were illuminated and very well ventilated[17].

Having regard to the large facilities engineers, american military historian Michael Neiberg, totally appreciate argued, in a study published in 2006, that the Verdun had been transformed „in one of the most powerful and well protected places in the world"[18].

Behind the Eastern French border was organized a second line of permanent fortifications to protect a possible withdrawal of the French forces. The so-called „breach" the line has been constructed defensive positions as follows:

-for sealing „the breach of Meuse", the city of Reims, on the waterfront's natural obstacle of Champagne (which stretched between the river Oise and Seine), in connection with the old strongholds of Laon and Fére. Location of the Fére-Oisne from Laon, Aisne, and was related to that of Reims, Marne and Aisne by the Condé-sur-Aisne;

-for sealing „the breach of Moselle", was organized at Langres a grand field, on the river basins of Seine and Saone, and on the direct road Bâle-Paris;

-to the South, the city of Dijon, located to the southwest of Belfort.

The third line in the defence of the eastern zone was represented by the Paris grand field strengthened[19]. The fortifications of Paris were placed on three lines: the first line, the most modern, consisted of 32 large forts and numerous intermediate-fortive batteries and redoubts and works for infantry. The forts were located at a distance of 12 to 16 miles from the edge of Paris, and the circumference was 140 km. The forts were concrete and cuirase, and artillery comprised between 57 mm caliber for minor flanking, and going out to 105, 150, 210, 280 mm (long guns, howitzers and mortars, all located in the armored domes, the total number of openings in the fire exceeded the figure of all forts around 7.000 pieces of different sizes); the second line included the old forts of Paris in

[16] **** Şaptezeci de mari bătălii ale tuturor timpurilor*, Oradea, Editura Aquila'93, 2006, p. 236.
[17] Ion Jitianu, *Verdunul în văpae 1914-1918*, Bucureşti, Tipografia „Revistei infanteriei", 1936, p. 45.
[18] Cf. Michael Neiberg, *Verdun (1916)*, în „Şaptezeci de mari bătălii ale tuturor timpurilor", Oradea, Editura Aquila'93, 2006, p. 236.
[19] Dumitru I. Vasiliu, *Fortificaţia permanentă contemporană…*, p. 18-20.

1870, renovated and modernised, situated at 3-5 km away from the city. The interval between the forts vary between 2-3 miles, and the length of the circumference was about 60 km. The third line of defense represented the city[20]. Defence forces were estimated at 20.000 people for the fixed defenses and garrison at 120.000 to mobile garrison of the city. To block France's capital, the perimeter of line which was necessary to be held by the enemy up to 160 km., and the germans must mobilize 17 Army Corps, almost all the troops of Kaiser's army[21].

Despite the special attention given by the political factors and military, the french defense system, as rightly noted romanian military historian Constantin N. Herjeu in 1915, was a disproportionate military value[22]. In the East was designed and executed a formidable system of strongholds, while in the North, on the border with Belgium, defensive organization was based on several old „castles", some of them being ranked in the run-up to the world conflagration. Hirson, which act as a stopping fort to forbidding of roads to Meusa and Sambra, and defending the entry in Oise valley, was demolished after the vote of the National Assembly of France. Thus, the only obstacle remained strong in the North, in the event of an invasion in Maubeuge, Mézières was suppressed[23].

Germany. After 1871 Germany initiated a strong defensive program under the auspices of a Committee made up of 21 members placed under the leadership of prince Frederick and marshal von Moltke[24].

The last german defensive system of organization in the run-up to the world conflagration was influenced by the war plan drawn up by count Alfred von Schelieffen, von Moltke's successor at the head of the General Staff (1891-1906) [25]. Schlieffen's first plan, which included violations of the neutrality of Belgium, was prepared in the year 1899, lay across Belgium on East of the Meuse. Become increasingly comprehensive plan each year, he arrived in 1905 on a vast movement of return on the right wing, which was to cross the german armies in Belgium, from Liége to Brussels, before turning towards the South, where he had the advantage of large provinces of Flanders, and then to France[26].

Accordingly, by adopting an offensive tactic in North, german strongholds on the border with Belgium had a preponderant role offensively, while in the East, on the border with France, in Alsace, the fortifications were strictly defensive in character, known for having the most extensive development throughout the West german fortifications in the area.

So, at the onset of World War I, the german defenses on the Western frontier included the following lines: Mosel-Stellung (fortifications on the Moselle): fortress Metz and fortifications from Thionville[27]. In that area, the city of Metz play a particularly important role. It was made up of large modern forts: Lothring, Leipzig, Kaiserin, Kronprintz, Hoesseler, d'Orny, Surbey, St. Barbe and others. Forts formed the centre of the forts of fortifications, called „panzergruppen" and formed the first line of resistance of the city. At a distance of 12-14 km from the edge of the city lies a second line of 9 old forts built prior to 1900. Numerous other batteries-fortive intermediate, some submitted, withdrawn, lean more missile defense system, which had been turned into a huge strengthened field, with a offensive predominantly role[28]. Organized line of the Rhine (develops from South to North): fortifications at Huninque, Istein - with modern casemates, dug into the rock, provided with very strong armors, what role will the ban and the track on the right bank of the Rhine - and Neufbrisach, on line Calmar-Friburg, Mainz, Colonia Gemersheim. Location of Molsheim-Mutzig, created after the 1890 on a spur of the hill to the North of oulet of river Bruche in alsatian plain, have a double role: 1. to intercept the communication St. Dié-Strasbourg, Bruche valley, and on the other, the communication that crossed the Vosges foothills, connecting Colmar with village Saverne, leaving in East the city Strasbourg; 2. to form a barrage to the Alsace, on general direction V-E, set on the hills North of the Bruche valley, linking it with the belt of forts in Strasbourg by Haubergen[29].

---

[20] C. Găvănescul, I. Manolescu, *op. cit.*, p. 265-266.
[21] Cf. Grigore Crăiniceanu, *Constituirea cetăţilor şi fortificarea ţărilor*…, p. 25.
[22] C-tin N. Herjeu, *Din învăţămintele războiului de astăzi*, Bucureşti, Atelierele grafice Socec & Comp., Societate anonimă, 1915, p. 145.
[23] *Ibidem*, p. 160-161.
[24] Dumitru I. Vasiliu, *Fortificaţia permanentă contemporană (1914-1934)*, p. 3.
[25] Barbara W. Tuchman, *Tunurile din august*, Bucureşti, Editura Politică, 1970, p. 37.
[26] *Ibidem*, p. 41.
[27] Dumitru I. Vasiliu, *Fortificaţia permanentă contemporană…*, p. 74-77.
[28] C. Găvănescul, I. Manolescu, *1914-1915. Războiul cel Mare*, Vol. I, p. 271.
[29] Dumitru I. Vasiliu, *Fortificaţia permanentă contemporană…*, p. 74-80.

The intense focus on western fortification system given by the political and military leaders in Berlin is evidenced by substantial amounts spent for execution of the Rhine defenses: 104 million marks between 1893-1901, and another 340 million from 1902-1911[30]. What was the impact on the military plane in Western Europe of such ambitious plan defensively? As appreciate general C. N. Herjeu, a contemporary of the events, „the whole German borders, from the Duchy of Luxembourg, and up to border of Switzerland is today perhaps more organized than border French solid front between Belfort and Verdun from the North to the South"[31].

In conclusion, referring to some permanent fortifications (especially french and german), in spite of the remarkable progress of artillery, they have played a particularly important role in the evolution of military operations on the Western front of World War I. German artillery superiority, the key to victory in front of the Belgian forts (Liége, Namur and Antwerp) at the beginning of the world conflagration, was not a sufficient factor for the destruction of the french defensive system and gaining the victory. Verdun defenses strength, particularly fort Doumount, has demonstrated the importance of strong fortifications still standing in modern defensive system.

Abstract:

During the „Great War", fortification systems, both those pasagere (and the campaign) and permanent (according to the terminology of his-era) have been a determining factor in the denouement of the military conflict in association with economic, human potential and command. Despite the fall of the Belgian strongholds (Liége, Namur and Antwerp) in the start-up period of the conflict, the military history of the battle of Verdun (21 February - July 21, 1916), has shown that permanent fortifications proved to be outdated in the face of the rapid progress of artillery, emphasized character when they were defensive by the garrisons with high numbers and equipped with fixed and mobile artillery higher at least equal to the besieging armies.

SISTEMELE DE FORTIFICAŢII PERMANENTE ALE BELGIEI, GERMANIEI ŞI FRANŢEI ÎN PREAJMA „MARELUI RĂZBOI": ISTORIC, ORGANIZARE ŞI VALOARE MILITARĂ

Perioada dintre anii 1870-1914 a fost caracterizată de tensionate raporturi diplomatice şi militare între marile puteri ale Europei şi, prin urmare, declanşarea unei febrile curse a înarmărilor din care nu a lipsit adoptarea de către Belgia, Franţa şi Germania a unor măsuri în planul consolidării apărării prin proiectarea şi executarea unor ample sisteme de fortificaţii permanente. Ca un reflex lingvistic al epocii medievale, în terminologia militară a secolului al XIX-lea şi în cea a primelor două decenii a secolului următor, sistemele de fortificaţii se considerau a fi compuse din „cetăţi", în realitate fortificaţii permanente, al căror profil arhitectural numai avea decât puţine elemente în comun cu fortăreţele medievale. Datorită unor eforturi financiare şi umane considerabile, în preajma primului război mondial, statele menţionate deţineau cele mai moderne sisteme de fortificaţii permanente din lume. Progresele rapide înregistrate de artileria germană au fost confirmate de cucerirea relativ rapidă, dar nu şi facilă, a „cetăţilor" belgiene Liége şi Namur, evenimente militare care nu au pus capăt importanţei strategice şi tactice a fortificaţiilor permanente. Îndelunga şi intensa confruntare militară de la Verdun a spulberat „mitul" artileriei grele germane în faţa „cetăţilor", la deznodământul respectiv concurând numeroşi factori, printre care şi încadrarea corespunzătoare cu trupe şi artilerie grea a forturilor franceze.

[30] C-tin N. Herjeu, *Din învăţămintele războiului de astăzi…*, p. 163.
[31] *Ibidem*, p. 168.

COLONELUL NICOLAE CONDEESCU, ŞEFUL SECŢIEI INFORMAŢII DIN MARELE CARTIER GENERAL ÎN RĂZBOIUL DE ÎNTREGIRE (1916-1919)

Alin SPÂNU[*]

Nicolae Condeescu a fost o personalitate marcantă în perioada Primului Război Mondial şi în cea interbelică, îmbinând armonios calităţile morale cu cele militare, care l-au condus spre cele mai înalte funcţii, sens în care se poate afirma că, din punct de vedere al analizei organizaţionale, a fost un manager de succes[1]. Născut la 27 februarie 1876 în localitatea Coşereni, comuna Mostiştea, judeţul Ialomiţa, fiul lui Grigore şi Maria, Nicolae Condeescu a urmat Şcoala Militară de Ofiţeri (14 septembrie 1894 - 1 iulie 1896), la absolvirea căreia a fost repartizat, prin Înalt Decret nr. 3254, la Regimentul Argeş nr. 4, după care a trecut, la 30 octombrie 1898, în Regimentul „Mircea" nr. 32. Avansat locotenent (7 aprilie 1899), prin Înalt Decret nr. 1963, a fost ataşat Brigăzii 9 Infanterie pentru un an, după care a revenit la Regimentul „Mircea" nr. 32 (29 octombrie 1900). A urmat Şcoala Superioară de Război (1 noiembrie 1903 - 1 noiembrie 1905), după care s-a reîntors la unitatea de bază. Detaşat la Marele Stat Major (1 aprilie 1906), a fost avansat la gradul de căpitan (Înalt Decret nr. 2298) în aceeaşi zi, 10 mai 1907, în care a fost mutat în Regimentul III Dâmboviţa nr. 22.

Calităţile dovedite până atunci nu au rămas neobservate de şefii săi, care l-au trimis la un stagiu în armata austro-ungară, în cadrul Regimentului de Infanterie Imperial şi Regal nr. 73 Albrecht Herzog de Wurttemburg[2] (1 ianuarie - 22 octombrie 1908), după care a revenit în Marele Stat Major. O dată cu avansarea în gradul următor, la 1 aprilie 1913 (Înalt Decret nr. 2960), Nicolae Condeescu a fost detaşat la Regimentul nr. 6 „Mihai Viteazu", unde şi-a desfăşurat activitatea în următorii 2 ani. La 1 aprilie 1915 a fost rechemat în Marele Stat Major, iar la 15 august 1916, ziua în care armata română a fost mobilizată pentru a intra în primul război mondial de partea Antantei, a fost avansat locotenent-colonel (Înalt Decret nr. 832) şi trecut la Marele Cartier General. În perioada Războiului de Întregire Nicolae Condeescu nu a comandat unităţi operative, însă şi-a desfăşurat activitatea într-un domeniu pe cât de sensibil, pe atât de periculos - cel de «intelligence», adică culegerea de date utile şi anticipative în favoarea propriilor trupe, respectiv identificarea şi anihilarea spionilor inamici.

La 1 iunie 1918, colonelul Condeescu (avansat la 1 aprilie 1917) a preluat comanda Regimentului 61 Infanterie, iar după o lună a fost trecut în fruntea Regimentului nr. 6 „Mihai Viteazu", pentru ca, la 1 noiembrie 1918, să fie rechemat în MCG şi ataşat pe lângă principele moştenitor Carol (15 noiembrie 1918), fără însă a fi schimbat din funcţia managerială deţinută. De la această dată, cariera sa a fost strâns legată de cea a principelui, devenit mai târziu regele Carol II şi Casa Regală. În activitatea sa a cochetat cu masoneria naţională, fiind admis în Loja „România Unită"[3]. Prin Înalt Decret nr. 2120/920, Nicolae Condeescu a fost avansat la gradul de general de brigadă, a trecut la comanda Corpului 2 Armată (1 aprilie 1926), transferat în Statul Major Regal (5 iunie 1927) şi numit Şeful Casei Militare Regale (1 aprilie 1928), an în care a fost avansat general de divizie (Înalt Decret nr. 810/928).

În perioada 14 aprilie 1930 - 18 aprilie 1931 a deţinut funcţia de ministru de război în guvernele conduse de Iuliu Maniu[4], George G. Mironescu[5], din nou Iuliu Maniu[6] şi, din nou, George

---

[*] Centrul de Studii Euroatlantice.

[1] Despre Nicolae Condeescu au mai publicat: *Revista Bibliotecii Naţionale a României* (redactor-şef Victoria Stoian), an. V, nr. 1-2/1999, p. 13; *idem*, an. VI, nr. 1/2000, p. 30; prof. dr. Ştefan Grigorescu, *Personalităţi ialomiţene: Nicolae Condeescu*, în bisăptămânalul de informaţie şi atitudine *Ialomiţa*, an IV, nr. 307/21 decembrie 2007.

[2] Regimentul Albrecht Herzog von Wurttenberg nr. 73 a fost înființat la 1 februarie 1860, fiind una dintre unitățile de elită ale armatei imperiale. La data respectivă regimentul era comandat de colonelul baron Karl von Lukas, care a deținut funcția între 1905 și 1910.

[3] Date despre activitatea sa ca mason în: Horia Nestorescu-Bălceşti, *Enciclopedia ilustrată a Francmasoneriei din România*, vol. I, Centrul Naţional de Studii Francmasonice, Bucureşti, 2005, p. 284

[4] Generalul Condeescu a devenit ministru de război în guvernul Iuliu Maniu (care a funcţionat în perioada 10 noiembrie 1928-6 iunie 1930), în urma demisiei generalului Henri Cihoski.

[5] Guvernul George G. Mironescu a funcţionat în perioada 7 - 12 iunie 1930, fiind compus din aceeaşi membri ca guvernul anterior, exceptând primul ministru. Scopul acestui cabinet a fost acela de a proclama rege pe principele moştenitor Carol, revenit ilegal în ţară.

[6] Al doilea guvern Iuliu Maniu a durat mai puțin de patru luni (13 iunie - 9 octombrie 1930), din cauza divergențelor apărute între regele Carol II și șeful guvernului.

G. Mironescu[7]. Ulterior, a devenit inspector general al Comandamentelor Teritoriale (1 iulie 1931), membru în Consiliul Superior al Armatei (1 octombrie 1931 şi 7 octombrie 1932 - 15 octombrie 1934) şi membru cu vot deliberat în Consiliul Superior al Armatei (15 octombrie 1934). În întreaga sa carieră a fost decorat cu: medalia jubiliară „Carol I" (Decret Regal nr. 5384/28 decembrie 1905), medalia jubiliară „Franz Josef" (Decret Regal nr. 4259/7 martie 1909), medalia „Avântul Ţării" (Înalt Decret nr. 6247), ordinul „Coroana României" cl. V-a (8 mai 1913), ordinul „Coroana României" cl. III-a de război, ordinul „Regina Maria" cl. II-a, ordinul Bării în grad de comandor (Marea Britanie), ordinul Sf. Ana (Rusia), ordinul Sf. Vladimir (Rusia), Semnul Onorific pentru serviciul militar - 25 ani şi Legiunea de Onoare în grad de ofiţer (Franţa).

În plan personal, s-a căsătorit, la 6 decembrie 1907, cu d-ra. Virginia Petrescu din Târgovişte, cu care a avut un băiat, Dan, născut la 4 ianuarie 1911. A decedat la puţin timp după împlinirea vârstei de 60 de ani, în ziua de 11 iulie 1936, la moşia sa din Urlaţi-Prahova, lăsând în urmă amintirea unui om corect, dârz şi care nu a făcut compromisuri în cariera pe care a ales s-o urmeze[8]. Puţini au ştiut atunci că generalul Condeescu a fost unul din «creierele» de la Marele Cartier General român din primul război mondial, organizatorul serviciului de informaţii al armatei şi autorul succeselor repurtate asupra inamicului pe «frontul invizibil».

Începând din 1 aprilie 1915, maiorul Condeescu a fost numit şeful Biroului 2 Informaţii din Marele Stat Major, activitate în care a dus „servicii nepreţuite Secţiei III Operaţii"[9], ţinând la curent mersul operaţiunilor de război pe diferitele teatre de operaţii şi, mai ales, „prin priceperea deosebită ce depune în a clasa, centraliza şi verifica diferitele informaţii ce sosesc din multe izvoare, pentru a stabili adevărul asupra evenimentelor militare ce se desfăşoară de diferitele fronturi operative"[10]. Activitatea sa a fost apreciată de şeful Secţiei III Operaţii, locotenent-colonel Ioan Râşcanu[11], ca având „roade nepreţuite"[12] şi l-a propus la avansare, în mod excepţional, la gradul următor şi decorarea cu ordinul „Steaua României" cl. II-a.

Odată cu mobilizarea armatei române (15 august 1916), locotenent-colonel Condeescu a fost numit ajutor al şefului Serviciului de Informaţii din Marele Cartier General, având ca sarcini centralizarea ştirilor, studiul armatelor duşmane, redactarea ordinelor şi buletinelor de ştiri, organizarea şi desfăşurarea unor misiuni informative pe front. De la 12 decembrie 1916 şi până în iunie 1918, Nicolae Condeescu a fost şeful Serviciului de Informaţii al armatei române, legându-şi numele „în mod elogios"[13] de toate succesele din campania militară: o nouă organizare a serviciului de informaţii, care „aproape nu exista"[14] şi transformarea acestuia într-unul „din cele mai complecte şi rodnice servicii din Marele Cartier General"[15]. Sub îndrumarea sa, au fost organizate structuri informative şi contrainformative la comandamente şi în rândul trupelor, au fost elaborate, cu sprijinul Misiunii Militare franceze în România, instrucţiuni de organizare şi funcţionare, iar el personal a organizat şi condus o şcoală pentru ofiţerii destinaţi a încadra serviciile de informaţii la marile unităţi. Bătăliile de la Mărăşti şi Mărăşeşti „au consfinţit valoarea muncii inteligente şi spornice"[16], prin care a fost cunoscută anticipat „cu claritate"[17] situaţia inamicului, ceea ce a permis obţinerea rezultatelor

[7] Al doilea guvern George G. Mironescu a funcţionat în perioada 10 octombrie 1930 - 17 aprilie 1931.

[8] Semnificativ în acest sens este portretul creionat de Constantin Argetoianu la aflarea decesului său: „A murit generalul Condeescu, fostul ministru de război care a urmat lui Cihoski, sub Maniu. Om cumsecade şi simpatic, era tare bolnav de câtva timp. Şef al Casei Militare a Regelui Mihai, sub Regenţă, s-a purtat foarte frumos cu Principesa Elena şi la începutul Domniei Regelui Carol a făcut ce a putut ca să împace pe cei doi disperaţi. De aceea a şi fost îndepărtat de rege şi dat la o parte", în Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. I (2 februarie 1935 - 31 decembrie 1936), ediţie şi indice de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1998, p. 398.

[9] AMR, fond Memorii bătrâni, dosar 12, f. 123.

[10] *Ibidem*.

[11] General Ioan Râşcanu (n. 4 ianuarie 1874, Cahul - d. 1952, închisoarea Sighet) a absolvit Şcoala Militară de Ofiţeri (1893), Şcoala Specială de Artilerie şi Geniu din Bucureşti (1897) şi Şcoala Superioară de Război (1900). A devenit cadru didactic militar (1903-1907), după care a fost trimis ataşat militar la Berlin (1907-1911). Şef de cabinet al ministrului de război (1911-1912), şef de secţie în Marele Stat Major, secretar general al Ministerului de Război (1 decembrie 1918-27 septembrie 1919) şi ministru de război în guvernele general Arthur Văitoianu (27 septembrie - 30 noiembrie 1919), Alexandru Vaida-Voevod (1 decembrie 1919-2 martie 1920) şi general Alexandru Averescu (13 martie 1920-16 decembrie 1921). După război a devenit deputat (1920), a ocupat diverse funcţii guvernamentale şi a fost numit primar general al Capitalei (14 noiembrie 1942-23 august 1944).

[12] AMR, fond Memorii bătrâni, dosar 12, f. 123.

[13] *Ibidem*, f. 124.

[14] *Ibidem*.

[15] *Ibidem*.

[16] *Ibidem*, f. 124.

[17] *Ibidem*.

pozitive cunoscute. Din punct de vedere contrainformativ, colonelul Condeescu a dobândit „un mare succes”[18], atât faţă de inamic, prin cunoaşterea detaliată a organizării trupelor şi planului strategic de acţiune în vara anului 1917, cât şi faţă de mişcarea bolşevică rusă, care a ameninţat ordinea statului român, ceea ce a permis luarea la timp a contramăsurilor cele mai eficiente.

Pe un alt plan, colaborarea cu structurile similare aliate s-a dovedit intensă, iar şeful Serviciului de Informaţii a amplificat acest schimb „şi mai mult, şi mai bine”[19], astfel că MCG român a primit „mulţumirile Cartierului general englez”[20], iar colonelul Condeescu şi alţi ofiţeri au fost decoraţi „cu multe insigne”[21] de guvernul britanic. Chiar în condiţiile vitrege a încheierii armistiţiului cu Puterile Centrale, colonelul Condeescu a fost desemnat să participe la negocierile de la Focşani şi Brăila, unde a desfăşurat o activitate apreciată de superiori, deoarece a obţinut „cunoaşterea exactă a situaţiei inamicului”[22] şi intenţiile de a impune României condiţii extrem de înrobitoare[23]. Subşeful Marelui Cartier General, general Alexandru Lupescu, l-a caracterizat pe colonelul Condeescu drept „unul din principalii factori ai războiului nostru, care concretizează acel element de succes: informaţii exacte asupra inamicului, apărare contra spionajului inamic”[24].

Anticipând problemele de personal în domeniul informativ care vor surveni în urma demobilizării MCG (la 28 aprilie/11 mai 1918) şi a armatei române, colonelul Condeescu a înaintat un raport, prin care a propus ca în organigrama Marelui Stat Major să se acorde o atenţie sporită încadrării şi organizării Secţiei Informaţiilor, alcătuită din două birouri (Biroul 1 Informaţii, respectiv Biroul 2 Contrainformaţii), unde să fie încadraţi ofiţerii cu experienţă şi rezultate în domeniu. În plus, una din sarcinile importante ale structurii era cunoaşterea cu exactitate a detaşării personalului la alte unităţi sau domiciliul acestora, dacă erau demobilizaţi, în scopul rechemării, în cel mai scurt timp, la o nouă mobilizare. La 2 mai 1918, generalul Constantin Christescu, şeful Marelui Cartier General, a aprobat raportul, iar la 12 iunie 1918, prin Ordinul de Zi nr. 191, a luat fiinţă Secţia a IV-a Informaţii.

După demobilizarea armatei şi desfiinţarea MCG, şeful Serviciului de Informaţii a trecut la comanda Regimentului 61 Infanterie şi apoi a Regimentului 6 „Mihai Viteazu”, în ultima unitate activând, cu ceva ani în urmă, timp de 2 ani.

Prin (re)mobilizarea trupelor române, la 1 noiembrie 1918, şi reînfiinţarea MCG, colonelul Condeescu a revenit la locul sau obişnuit, acela de şef al Biroului de Informaţii, iar din 15 decembrie 1918 a fost numit şeful Secţiei Informaţii din Marele Stat Major. Calităţile de manager eficient au fost evidenţiate de generalul Henri Cihoski, subşeful Statului Major General, care a apreciat „darul ce-l are de a şti să organizeze şi să conducă însărcinările ce i se încredinţează prin o serioasă discuţie, judicioasă raportare a muncii şi întrebuinţarea fiecărui subaltern al său acolo unde cunoştinţele şi aptitudinile sale îl pun în măsura de a da cele mai bune rezultate”[25]. Ca un bun analist, colonelul Condeescu a lucrat anticipativ şi a elaborat un proiect de organizare a structurii de «intelligence» în noile condiţii geopolitice şi, mai ales, în perspectiva unificării MCG cu Marele Stat Major. Tot în 1919, acesta a elaborat o nouă Ordine de Bătaie a Secţiei Informaţii, cu organizarea, atribuţiile şi încadrarea personalului existent, precum şi o notă estimativă privind fondurile necesare desfăşurării activităţii Serviciului Secret. De remarcat că din totalul sumei necesare de 700.000 lei, considerată „minimă”[26], mai mult de jumătate a fost alocată activităţilor informative desfăşurate pe Frontul de Vest (Ungaria, Austria, Germania şi Slovacia), 180.000 lei, respectiv Frontul de Est (Rusia, Ucraina, Polonia), 164.000 lei, de unde rezultă interesul pentru două zone din care puteau proveni atacuri împotriva României.

Din 1919 cariera colonelului Condeescu a intrat pe o altă orbită, una în care, în mod cert, profesionalismul dobândit şi dovedit în campania din 1916-1918 l-au ajutat să urce în ierarhia militară. A fost numit adjutant al principelui moştenitor Carol şi trimis, împreună cu acesta, într-o călătorie în jurul lumii[27].

---

[18] *Ibidem*.
[19] *Ibidem*.
[20] *Ibidem*.
[21] *Ibidem*.
[22] *Ibidem*.
[23] Pe larg despre activitatea sa în această perioadă în: General Henri Berthelot, *Jurnal şi Corespondenţă 1916-1919* (traducere din limba franceză de Oltiţa Cântec), Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000, p. 239 şi 272.
[24] AMR, fond Memorii bătrâni, dosar 12, f. 124.
[25] *Ibidem*, f. 130.
[26] AMR, fond MCG, dosar 315, f. 259.
[27] Detalii despre această călătorie, în: Costin Anghel, *Călătoriile lui Carol II*, în cotidianul *Jurnalul Naţional* din 12 februarie 2007.

Prin activitatea desfăşurată în timpul primului război mondial, generalul Nicolae Condeescu s-a dovedit unul din artizanii victoriilor obţinute în anul 1917, însă numele său nu va apare niciodată pe un frontispiciu, acolo unde ar merita cu prisosinţă. Acesta este „preţul" plătit de adevăraţii profesioniști ai domeniului „intelligence", mulţi şi necunoscuţi, care acţionează în favoarea intereselor statului în momente critice, după care sunt lăsaţi uitării şi se scufundă într-un trist anonimat.

THE COLONEL NICOLAE CONDESCU, THE CHIEF INFORMATION SECTION FROM THE GENERAL HEADQUARTERS IN THE RESTORATION WAR (1916-1919)

Abstract

Nicolae Condeescu was a remarkable personality in the period of the First World War and also in the inter-war time, interweaving harmonious the moral qualities with the military ones, which it leaded by he to the most higher ranks, an aim in which it could assert that, by the point of organisational analyze, he was a successful manager.

He passed away shortly after he fulfilled sixty years old, in the day of July eleven 1936, at his manor from Urlaţi-Prahova, leaving behind the remember of a just man, stout hearted who does not any compromises in the career he chose it.

Few knows that the general Condeescu was one of <<the brains>> from the Romanian General Headquarters in the First World War, the organiser of Army Informational Service and the author of the successes got on the enemy in <<invisible front>>, mission detailed in the present article.

Through his activity carried on in the time of First World War, the general Nicolae Condeescu proved to be one of the artisans in the victories obtained in 1917, but his name will not appear never on a frontispiece, there where he will deserve fully. This is the "price" paid of the real professional in the domain of "intelligence", many and unknowns, who act in the favour interests of the state in critical moments, after wards they are forgotten and they set in a sad anonymity.

PRIMUL ATAŞAT MILITAR AL ROMÂNIEI LA WASHINGTON MAIORUL TEIUŞANU LIVIUS

Ionel BURLACU

Teiuşanu Livius s-a născut la 01 septembrie 1888 la Drăgăneşti, judeţul Olt, fiul preotului Teiuşanu Dumitru şi mama Voica. A urmat cursurile primare în comuna natală, gimnaziul în oraşul Slatina, judeţul Olt, iar Cursul superior Secţia reală la Liceul „Carol I" din Craiova.

La 01 septembrie 1908 este admis elev al Şcolii Militare de Infanterie Bucureşti, după absolvirea primului an este admis pentru studii în Germania, încorporat la Regimentul 81 Infanterie Frankfurt, unde câte puţin timp trece prin toate gradele de la recrut FAHNENFUNKER (viitor ofiţer), Şcoala de Razboi-sublocotenent de infanterie şi specializat în arme automate timp de trei ani; fiind apreciat în mod excepţional de elogios de către profesori fiind notat cu 32 puncte obţinute la maximum. Prin Înaltul Decret nr. 1688 din 07.05.1911 în baza studiilor făcute în Şcolile din Germania este înălţat la gradul de sublocotenent şi repartizat la Regimentul 5 Ialomiţa nr. 23.

Ataşatul militar, maiorul Mircescu în foaia calificativă, întocmită pe anul 1911, notează: „Sublocotenentul Teiuşanu se prezintă bine, are aspect fizic plăcut şi e sănătos. Posedă instrucţia militară gradului. Înţelege şi judecă bine. Comandantul său de regiment, (Regimentul 81 Infanterie Prusian) îl notează că are însuşiri militare foarte bune. Este disciplinat. Are simţul datoriei. Bun camarad. În privinţa îndeplinirii serviciului a dat dovadă de zel mare în serviciu. Posedă limba germană în aşa măsură, că poate fi întrebuinţat în toate ramurile serviciului, inclusiv instrucţia.

Rezultatele obţinute în serviciu sunt bune. În faţa frontului se prezintă energic.

Conduita sa faţă de superiori şi camarazi, e modestă şi cu tact"[1].

Comandantul Regimentului 5 Ialomiţa nr. 23 nota: „ Pe ziua de 23 iunie 1913 s-a prezentat de la Şcoala de tragere a Infanteriei pentru mobilizare. În cele cinci zile de mobilizare a dezvoltat o vie activitate în a-şi echipa unitatea sa şi gata pentru plecare.

A luat parte tot timpul în campania din Bulgaria ca, comandant al Secţiei I din compania de mitraliere. A dovedit pricepere şi destoinicie în conducerea unităţii, la marşuri, exerciţiile aplicative executate pe timpul staţionării mai îndelungate. Energic şi cu multă bunăvoinţă, ordonat, conştiincios pentru îndeplinirea îndatoririlor sale"[2].

Locotenentul Teiuşanu Livius în anul 1913 a absolvit Şcoala de tragere, promoţia a 3-a cu media 7,40, clasificat al 14-lea din 128.

În şcoală a primit o educaţie militară îngrijită, disciplinat, posedând în cel mai înalt grad simţul onoarei şi al datoriei. În foaia calificativă întocmită pe anul 1915 de colonelul Jipa, comandantul Regimentului Gorj, nr. 18, îl nota: „Este ataşat la regiment, de la Şcoala de tragere a infanteriei căruia, i s-a dat comanda companiei de mitraliere, pe care o conduce cu multă destoinicie, dând probe suficiente că cunoaşte perfect instrucţia acestei arme şi pentru care îşi arată toată dragostea. Posedă prea bune aptitudini militare.

Disciplinat şi foarte respectuos, simţul datoriei mult dezvoltat, foarte conştiincios şi punctual"[3]. A luat parte în campanie cu Regimentul 18 Gorj ca, comandant al Companiei de mitraliere unde a luptat până la rănirea sa în defileul de la Jiu, în pasul Merişor. În ziua de 20 septembrie 1916 a luat parte la marea luptă de la Oboroc unde a avut o misiune specială, de a ţine în loc pe inamic, la retragerea detaşamentului Colonel Truşculescu. Pe 29 octombrie în luptele de pe muntele Gornicelu (Gorj) la drumul Neamţului a luat comanda a două companii care fugeau în debandadă şi îl ţine în loc pe inamic ce intenţiona a întoarce flancul stâng al poziţiei, aici a fost rănit de un glonţ Dum-Dum şi evacuat la Spitalul din Craiova, unde i s-a amputat braţul drept, apoi a fost evacuat la Iaşi.

Conform Înaltului Decret nr. 3064 din 01.11.1916 a fost înălţat la gradul de căpitan.

Deşi nu este bine vindecat a cerut sa fie repartizat, să-şi continue serviciul la o şcoală militară.

La 01.12.1916 a fost mutat la Şcoala Militară de Infanterie Iaşi, conform ordinului Marelui Stat Major nr. 5973 din 28.11.1916 până la 01.04.1917.

Prin procesul-verbal nr. 15 din 07.03.1917 Comisia Medico-Militară a examinat şi constat că

[1] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti, fond 3030, dosar de pensie inventar 500/ 1976, Litera T, dosar nr. 511, fila 125.
[2] *Ibidem,* fila 121.
[3] *Ibidem,* fila 127.

suferise de amputaţia braţului drept în terţul mijlociu, fiind pus în retragere provizorie.

Şeful Serviciului Sanitar din Marele Cartier General îi înaintează spre aprobare raportul întocmit, prin care roagă să se aprobe, să fie menţinut în armată, punându-se la dispoziţie a face orice serviciu şi chiar a merge pe frontul de luptă, generalul Prezan la data de 22.03.1917 notează: „Aprob a fi menţinut în serviciul la care se găseşte, la caz că poate să-l îndeplinească."[4]

De la data de 1 aprilie 1917 a fost trecut la Şcoala pregătitoare de ofiţeri Botoşani, unde a funcţionat ca mobilizat până la 01.06.1917, de la care dată a fost repartizat la Regimentul cu Tracţiune Automobilă, în calitate de comandant al Grupului 2 automobile blindate.

Prin ordinul Marelui Cartier General nr. 9543 din 24 iunie 1917, a fost însărcinat a ţine conferinţe patriotice pe front în tranşee în vederea pregătirii ofensivei din iulie 1917, participând în lupte cu regimentele Diviziilor 9 infanterie şi 90 (rusă) unde a fost ascultat cu o deosebită atenţie de către ofiţeri şi soldaţi cărora le-a vorbit după următorul plan:

1. Omagii din partea răniţilor şi invalizilor
2. Expunerea situaţiei. Ofensivă generală
3. Aşteptarea momentului suprem
4. Pregătiri pentru o cât mai bună corespundere
5. Sfaturile Domnului General Berthlot şi Iancovescu
6. Sfaturi de curaj, eroism, abnegaţie şi disciplină
7. Exemple de la eroii noştri
8. Cercetaşii Transilvăneni
9. Încurajările aliaţilor. America - General SCOTT
10. Spionii
11. Prevederile sfârşitului războiului
12. Revanşa suferinţelor
13. Răsplătirea luptătorilor, cartea de aur, reforma agrară
14. Încrederea în şefi
15. Drapel, ideal naţional. Şeful suprem

Întrebări corpurilor

1. Numărul Regimentului, garnizoana de origine şi refacere, judeţul de recrutare.
2. Luptele mai de seamă, date precise
   - Pierderile suferite
   - Numele comandantului
   - Numele celor mai de seamă eroi morţi sau vii şi decoraţi[5].

A fost decorat cu ordinul Steaua României cu Spade pentru bravura sa din campanie.

La 7 august 1917, a doua zi după marea victorie de la Mărăşeşti, Generalul Prezan, Şeful Marelui Cartier General îl cheamă şi îi spune: „Căpitan Teiuşanu, ţara îţi este recunoscătoare pentru serviciile aduse ei, şi-ţi face marea cinste s-o reprezinţi ca primul ei ataşat militar în America!", iar căpitanul Teiuşanu îi răspunde: „Domnule General vă rog să-mi permiteţi să rămân pe front până la terminarea războiului",

„– Căpitane, ţi-am dat ordin; acolo eşti mai necesar ca aici în zilele acestea.

– Domnule General, dacă este ordin, rog să-mi ordonaţi când trebuie să pornesc.

– Mâine! – Te vei prezenta la Domnul Prim Ministru pentru a primi scrisoarea de acreditare şi la Marele Stat Major al Armatei pentru a primi cifrul secret pentru cele 6 ţări pe unde vei trece şi împreună cu un ostaş înarmat te vei duce să-ţi iei postul în primire."[6], post pe care l-a îndeplinit cu pricepere şi demnitate, fiind apreciat în mod superlativ de către autorităţile de acolo, fiind delegat a reprezenta întregul corp diplomatic militar al celor 42 ţări cu ambasade şi legaţii la Washington, privind alături de Preşedintele S.U.A Wilson, parade militare.

De asemeni a fost apreciat de marile personalităţi civile din America, mai ales după căsătoria la 26 august 1918 cu Adele Humphrey, personalitate descendentă a Amiralului Duce de Canada, spaniol care la 1774 a îmbarcat pe flota lui armata generalului francez Lafayette, cu care împreună a ajutat pe maiorul englez Washington ca după o luptă de 2 ani, la 4 iulie 1776 să sărbătorească înfiinţarea Statelor Unite ale Americii de Nord.

[4] *Ibidem,* fila 165.
[5] *Ibidem,* fila 157.
[6] *Ibidem,* fila 29.

Cu ajutorul familiei soţiei sale, în primăvara anului 1919, când era mare lipsă de hrană în România aproape distrusă de război şi în condiţiile grave impuse prin încheierea Păcii de la Buftea când au fost consideraţi că au trădat cauza aliaţilor, a trimis în ţară făină, îmbrăcăminte, săpun contra tifosului exantematic ce făcea mari ravagii.

În iarna anului 1918/1919 a fost trimis de la Paris în Germania pentru a elibera prizonierii români de acolo, fiind înarmat cu ordinul Mareşalului Foch, comandantul Suprem al Forţelor Aliate, a trimis în România ultimii prizonieri în număr de 60.000 şi a luat măsuri pentru amenajarea cimitirelor celor rămaşi în morminte acolo.

Înapoiat în ţară la 24 septembrie 1920 când a fost rechemat şi repartizat cu serviciul la Şcolile Militare de Infanterie şi administraţie unde a funcţionat până la data de 31 mai 1921.

După înapoierea în ţară a fost informat că a fost pus în retragere definitivă prin Înaltul Decret nr. 826 din 31 martie 1918 pentru infirmităţi incurabile căpătate în serviciul militar în timp de război.

Începând cu 1 iunie 1921 a fost înscris la pensie.

A urmat cursurile Facultăţii de Litere şi Filozofie, obţinând titlul de licenţiat în Litere şi Filozofie, după care a urmat Doctoratul în Filozofie la Universitatea Bucureşti.

Soţia sa a urmat Universitatea din Paris împreună cu câteva Doamne din înalta societate română. După întoarcerea în ţară s-au retras la Sinaia unde şi-au instalat familia în vila construită cu fondurile soţiei şi a unor terenuri moştenite de la mama sa. Dar clima şi mai ales climatul nefast din România nu a favorizat sănătatea soţiei, astfel sosind mama sa şi sora în vizită, soţia s-a înapoiat în America unde aveau şi o fetiţă.

"În decursul vieţii din milioanele de oameni din toate categoriile sociale care l-au cunoscut, de la Împăraţi, regi, Preşedinţi de Republici, miniştri, generali, Funcţionari superiori şi inferiori, preoţi, profesori, elevi, muncitori şi plugari, puşcăriaşi şi dementi în balamuc, cerşetori şi oameni nevoiaşi, atât din ţară cât şi din cele 4 continente pe unde a hoinărit, dacă în unanimitate a avut merite de laude la adresa sa, ar fi fost imposibil să nu fie şi invidioşi şi bârfitori."[7]

THE FIRST MILITARY ATTACHÉ IN WASHINGTON
THE MAJOR TEIUŞANU LIVIUS

Abstract

In the present article, the writer shows the military career evolution of the major Teiuşanu Livius, named after the victory from Mărăşeşti in the year 1917, as the first military attaché of Romania in Washington.

[7] *Ibidem,* fila 85.

HENRI MATHIAS BERTHELOT

Dr. Cornel POPESCU

Apărarea ultimului teritoriu unde mai pulsa încă fiinţa statului român era, după campania din 1916, obiectivul principal al autorităţilor militare româneşti. Printr-un uriaş efort s-a refăcut o forţă militară ce grupa 460.000 de soldaţi şi ofiţeri. A contribuit la aceasta şi înzestrarea cu armament modern cumpărat din străinătate (280.000 de puşti, 7.200 de puşti-mitralieră, 3.400 de mitraliere 500.000 de căşti, 800.000 de măşti de gaze, 300 de avioane, 25 de baloane, grenade şi telefoane de campanie)[1]. Maurice Despres (ataşat militar) cerea în august 1916 trimiterea unei Misiuni Militare Franceze în România pentru a ajuta la organizarea armatei române. Această misiune a fost condusă de Henri Mathias Berthelot (1861-1931), secondat de coloneii Petin şi Laffont.

Şeful misiunii şi experţii militari care-l însoţeau (277 ofiţeri dintre care 12 locotenent-colonei, 37 de piloţi şi observatori, 88 de medici, farmacişti şi doctori veterinari, 4 ofiţeri de marină, 8 ofiţeri de intendenţă şi un număr egal de grade inferioare, mecanici şi profesionişti civili ce completau misiunea)[2] au sosit în România pe 15 octombrie 1916 într-un context strategic nefavorabil pentru armata română ce suferise insuccese pe fronturile din Dobrogea şi din Carpaţii Orientali şi Meridionali şi aveau rolul de a ajuta armata română în acest moment de criză datorat precarei sale pregătiri de luptă, dar şi datorită nerespectării de către forţele aliate a promisiunilor făcute (aprovizionarea prin porturile ruse cu muniţii şi armament în cantitate de 300 de tone zilnic, în ziua decretării mobilizării generale un tren cu muniţii trebuia să se afle la graniţa României, armata rusă trebuia să desfăşoare mari operaţii în Galiţia şi Bucovina şi să participe la apărarea Dobrogei contra unui eventual atac din Bulgaria, iar trupele interaliate de la Salonic, conduse de generalul Sarrail trebuiau să declanşeze o ofensivă pentru a crea o diversiune şi să menţină forţele din Bulgaria spre această regiune)[3].

Prezenţa Misiunii Militare Franceze atesta interesul pe care Aliaţii îl manifestau faţă de frontul românesc, reconsiderarea locului şi rolului României în planurile strategice ale Antantei. Generalul Berthelot a fost trimis de generalul Joffrre pentru a servi interesele franceze şi ale Antantei şi aducea experienţa Statului-Major Francez după doi ani de război, totodată făcea legătura între Paris şi Bucureşti, între România şi Aliaţi şi între comandamentul român şi comandamentul rus. La plecare, generalul Joffre i-a spus: „Votre mission lâ-bas sera ce que vous la saurez faire. La Russie ne vous verra pas venir d'un bien bon oeil. Quand aux Roumains, le rôle de conseiller est toujours bien délicat, il faut avant tout gagner leur confiance et leurs coeurs“. Henri Mathias Bethelot la momentul aflării faptului că va conduce Misiunea Militară Franceză în România avea 55 de ani, gradul de general de divizie şi luptase în războiul pe care îl purta Franţa din 1914.

El s-a născut la 7 decembrie 1861, în localitatea Fleurs din regiunea Loire. Tatăl său, căpitan de jandarmi l-a influenţat în opţiunea sa vizând cariera militară. Pe data de 25 octombrie 1881 devenea elevul Şcolii Militare de la Saint-Cyr[4], va absolvi cursurile acestei şcoli în anul 1883, terminând al patrulea din 342 de elevi ai Promoţiei Egipt, cu gradul de sublocotenent de infanterie. Cariera militară şi-a început-o în colonii, activând în Regimentul I Zuavi din Algeria şi apoi în Indochina.

Aici s-a remarcat pentru înăbuşirea revoltei de la Than Mai[5], pentru acest fapt fiind decorat cu Ordinul Imperial al Dragonului. În anul 1887 s-a întors în Franţa şi va fi încadrat în Regimentul 96 Infanterie din Gan, iar între 1888 şi 1890 a urmat cursurile Şcolii Superioare de Război din Paris[6], el intrând al 16-lea şi va termina al 8-lea din 81 de cursanţi. Între 1892 şi 1893 va fi detaşat la Graz şi Viena pentru a-şi perfecta cunoştinţele de limba germană, iar din 1893 va fi detaşat Statului-Major Francez. În anul 1903, la data de 18 octombrie va fi avansat la gradul de maior şi va fi numit comandantul Batalionului 20 Vânători Pedeştri din Baccarat. Din anul 1906 a ocupat postul de secretar de Stat-Major, iar în 1910 a fost avansat la gradul de colonel, pentru ca în 1913 să fie avansat la gradul de general de brigadă şi 1915 general de divizie. După declanşarea Primului Război Mondial, a fost inclus în Marele Cartier General al generalului Joffre şi va fi astfel implicat în bătăliile de la Marna (1

[1] Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea neamului,* Editura Meridiane, 1975, p. 200.
[2] *Ibidem,* p. 210.
[3] Gheorghe Nicolescu, *Relaţii româno-franceze în anii Primului Război Mondial (Misiunea H. M. Berthelot în România),* Editura Universităţii din Piteşti, Piteşti, 2005 p. 70.
[4] ***, *General Henri Berthelot, jurnal şi corespondenţă 1916-1919,* Editura Cronica, Fundaţia Soroş, Iaşi, 1997, p. 34.
[5] *Ibidem,* p. 36.
[6] *Ibidem,* p. 43.

septembrie 1914), Soissons (12/14 ianuarie 1915), Champagne (1915) şi Verdun (12 martie - 10 iunie 1916)[7]. Între 15 octombrie 1916 şi 9 martie 1918 va conduce Misiunea Militară Franceză din România, iar între noiembrie 1918 - mai 1919 a apărat cauza românească în vestul Transilvaniei în cadrul celei de a doua misiuni în România, contribuind la eliberarea ţării noastre şi coordonând acţiunile Antantei din sudul Rusiei contra bolşevicilor. În octombrie 1919 a fost numit guvernator al oraşului Metz şi comandant suprem al Lorenei. Din 1922 a fost numit guvernatorul oraşului Strasbourg, iar în 1926 s-a pensionat[8]. Berthelot a rămas un prieten fidel al României, devenită România Mare în 1918 şi la a cărui desăvârşire a contribuit şi el.

În ianuarie 1918 generalul Gurko, unul dintre comandanţii armatei ruse care au desfăşurat operaţii în ţara noastră l-a numit: „Plus Roumains que les Roumains eux-mêmes“[9], în cadrul unei Conferinţa interaliate, asta datorită susţinerii intereselor României şi ale românilor care îl numeau după victoriile din vara anului 1917, „taica Bertălău“. Berthelot i-a răspuns lui Gurko: „Nu eu sunt francez, dar în această chestiune interesele ţării mele sunt aceleaşi cu ale românilor, eu mă întreb la fel, dacă nu sunt mai rus decât dumneavoastră, căci interesele Aliaţilor, deci şi ale Rusiei, sunt aceleaşi cu ale României[10].

„Taica Bertălău“ era omul care întrunea în persoana sa toate calităţile spiritualităţii franceze: înflăcărat în sentimente, metodic în acţiune, a fost nepreţuitul prieten al soldaţilor români atât în zilele rele cât şi în zilele bune. Generalul Radu R. Rosetti îl descria în amintirile sale pe generalul Berthelot astfel: „Ca fizic o namilă de om atât de înalt încât nu se băga de seamă cât de gros era şi atât de gros încât înălţimea sa părea mai mică decât era în realitate. În proporţie cu talia sa era şi pofta sa de mâncare [...], un cap mare, rotund, cu ochi albaştri şi un mic barbişon completau înfăţişarea sa [...], avea o memorie fenomenală şi o judecată rece, muncitor meticulos şi cerea precizie în toate. Nu se lăsa niciodată deznădăjduit, ne-a fost mereu leal fără a înceta de a avea în inimă cauza ţării sale, dar cine l-ar putea învinui din această pricină“. Statul francez l-a investit pentru meritele sale cu gradul de Mare Ofiţer al Legiunii de Onoare, dar şi România (pe care el o considera a doua sa patrie) l-a declarat cetăţean de onoare, iar Parlamentul i-a oferit un lot de împământenire şi o casă în comuna Fărcădin (din Banat, devenită comuna General Berthelot), la iniţiativa lui Nicolae Iorga în 1922[11]. Armata Română i-a oferit o sabie de onoare, iar Academia Română la 5 iunie 1926 1-a declarat membru de onoare.

Contele de Saint-Aulaire, ministrul Franţei în România spunea că regele Ferdinand îl numea „Berthelot al nostru, prin calitatea sa de cetăţean român şi prin prietenia pentru ţara noastră“.

Sosirea generalului la comandamentul armatei române de la Periş a fost considerată ca o salvare de Regele Ferdinand şi Regina Maria, de militarii români - cu excepţia generalului Alexandru Averescu - care era nemulţumit de puterea şi amestecul francezilor în treburile armatei române şi care spunea în 1917: „Îl cred pe Berthelor foarte răspunzător de dezastrele de la Jiu şi de pe Argeş, unde armata română a fost înfrântă, ceea ce s-ar fi putut evita“[12]. Şi oamenii politici l-au primit bine, dar mai ales soldaţii şi populaţia. În plus Ion I. C. Brătianu, primul ministru, vedea Misiunea Militară Franceză ca pe o contrapondere la influenţa rusă pe care contextul o impunea tot mai mult în această zonă. Ionel Brătianu i-a declarat generalului francez la sosire că: „Salut în dumneavoastră, dacă binevoiţi pe şeful Statului-Major General al armatelor Române“[13]. Berthelot a fost surprins neplăcut de situaţia armatei române, el exprimându-se: „românii sunt admirabil de dezorganizaţi”[14], dar a susţinut cauza românilor şi i-a ajutat la reorganizarea armatei române. A sfătuit Statul-Major Român pentru punerea la punct a bătăliei pentru Bucureşti (noiembrie-decembrie 1916), a contribuit în primăvara anului 1917 la reorganizarea armatei române retrasă în Moldova şi la elaborarea planurilor şi a strategiei contra armatelor Puterilor Centrale pentru bătăliile de la Porţile Moldovei, la care au participat şi militarii francezi.

În urma discuţiilor dintre Castelnau şi Gurko, ultimul a recomandat ca după încheierea reorganizării armatei române, Berthelot şi o parte din oamenii săi să se întoarcă în Franţa. Berthelot îl propunea astfel ca succesor pe colonelul Joseph Vouillemin. Dar Berthelot a rămas în continuare şi a

---

[7] Maria Georgescu, *Generalul Henri-Mathias Berthelot. Corespondenţă inedită (1919-1920),* „Argesis“, Studii şi Comunicări, Seria Istorie, 2005. p. 583-590.
[8] Idem, *Radu R. Rosetti. Memorii,* Editura Politică, Bucureşti, 2005, p. 163.
[9] ***, *General Henri Berthelot..., Ed. cit.,* p. 94.
[10] *Ibidem,* p. 152.
[11] Gheorghe Nicolescu, *op. cit.,* 2005 p. 73.
[12] Maria Georgescu, *Generalul Henri-Maihias Berthelot...., Ed. cit.* p. 583-590.
[13] ***, *General Henri Berthelot..., Ed. Cit.,* p. 47.
[14] *Ibidem,* p. 48.

ajutat România. El a informat pe ministrul de război francez despre realităţile româneşti şi sublinia că Regele, Ionel Brătianu şi Constantin Prezan erau, la sfârşitul lui 1917, potrivnici încheierii păcii separate. În contextul încheierii acestei păci. Marghiloman considera că orice tratative cu Ottokar Czernin şi Kühlmann erau condiţionate de plecarea Misiunii Militare Franceze, pretenţie expusă şi de Mackensen[15]. Astfel, la 16 februarie 1918 Berthelot solicita retragerea Misiunii Militare Franceze din România şi propunea ca generalul Niessel să negocieze trecerea prin Rusia. Pe 9 martie 1918 o delegaţie condusă de Nicolae Iorga s-a întâlnit cu generalul. Delavrancea i-a prezentat adresa Parlamentului, dăruindu-i Biblia de la 1688 şi s-au încheiat pregătirile pentru plecare. În toamna lui 1918 în calitate de comandant al Armatei de Dunăre a făcut joncţiunea cu Armata Română, care a reintrat în război în noaptea de 9-10 noiembrie 1918 alături de aliaţi. Dar apărând interesele Franţei (cum era şi normal) va susţine în 1918 ideea „Triunghiului morţii“ (Iaşi-Vaslui-Huşi)[16], adică rezistenţa armată română în acest sector şi retragerea administraţiei româneşti în Ucraina. Acest lucru ar fi nimicit armata română şi, deşi privea România ca pe o posibilă colonie franceză, Berthelot a avut merite deosebite la salvarea României, a contribuit activ la realizarea României Mari.

Aşadar, primit cu o încredere de netăgăduit, el a confirmat aceste speranţe şi de aceea a fost iubit de români. La 7 mai 1918 generalul scria: „Mulţumindu-vă pentru binevoitoarea dumneavoastră atenţie, vă asigur că voi purta totdeauna un deosebit interes cauzei române, care-mi este aşa de simpatică, nu părăsesc România Mare decât lăsând aici o parte din inima mea”.

Se va reîntoarce în România Mare cu mai multe ocazii: încoronarea regelui Ferdinand şi a Reginei Maria ca monarhi ai României Mari, 1925, 1927. A murit la 28 ianuarie 1931, la Paris, a fost condus pe ultimul drum de mareşalii Petain, Lyautey şi Franehet d'Esperey, generalii Gamelin, Weygand, Maginot şi de o delegaţie de români. Nicolae Iorga afirma: „Generalul Berthelot a fost nu numai un general ci şi un prieten sincer al românilor, care a trăit alături de ei zilele ce au decis soarta neamului lor“[17]. Dispariţia acestei personalităţi a provocat o grea suferinţă românilor, probabil mai sinceră şi mai profundă decât a parizienilor. Pentru cinstirea memoriei generalului, Camera Deputaţilor de la Bucureşti a transformat dezbaterile din 3 februarie 1931 într-o „şedinţă solemnă pentru comemorarea generalului Berthelot“, I. G. Duca afirma: „şeful Misiunii Militare Franceze a luat repede înfăţişarea unui adevărat simbol, simbolul fraternităţii francezo-române“.

Va rămâne suvenirul ce nu se va şterge niciodată din inima noastră şi care în persoana generalului Berthelol vedem contribuţia pe care a adus-o Franţa la renaşterea şi încrederea noastră in victorie.

Anexe

MISIUNEA MILITARĂ FRANCEZĂ ÎN ROMÂNIA
Marele Cartier General
17/30 octombrie 1916
Generalul Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze în România,
către
domnul general comandant al Marelui Cartier General

RAPORTUL nr.1[18]

Am onoarea de a vă trimite mai jos:

1.Un rezumat al operaţiunilor desfăşurate din 7/20 până în 15/28 octombrie

2.O hartă la scara 1/750 000 a repartizării diviziilor române şi ruse care operează pe frontul românesc

3.O altă hartă, la aceeaşi scară, indicând localizarea forţelor inamice identificate până acum

4.Un studiu realizat sub conducerea noastră, prin grija Biroului 2 român, care reliefează modul în care Statul Major German a constituit din unităţi disparate o armată pe acest nou teatru de operaţiuni românesc

---

[15] *Ibidem.*
[16] Gheorghe Nicolescu, *op. cit.*. Editura Universităţii din Piteşti, Piteşti, 2005 p. 75.
[17] *Ibidem.*
[18]Service Historique de l’ Armée de Terre Franţa, 17N carton 540, Raportul nr. 1 al generalului Berthelot către Marele Cartier General francez, 17/30 [octombrie] 1916.

În prima jumătate a lui octombrie, retragerea forţelor româneşti în Transilvania, după succesul de la început, a provocat tulburare în sufletul tuturor.

Telegramele primite în timpul călătoriei m-au determinat să-mi grăbesc sosirea în România, care a avut loc la 15 octombrie.

Prezentându-mă imediat la Preşedintele Consiliului, apoi la Rege, am avut impresia foarte clară a unui haos moral.

Telegramele venite dimineaţa de pe front semnalau retragerea pe toată linia. Nu puteam, la început, să fac altceva decât să dau sfaturile obişnuite: era nevoie de tenacitate, fermitate, sânge rece, etc.

Şapte dintre ofiţerii mei au fost trimişi imediat (la 16 octombrie) în regiunea Câmpulung, unde retragerea era destul de neliniştitoare; în zilele următoare, ceilalţi au plecat către punctele ce păreau a fi în cel mai mare pericol.

Am folosit prima săptămână pentru a mă concentra asupra informaţiilor despre armate trimise de către ofiţerii mei de pe front şi pentru a-mi determina Statul Major să redacteze bilanţul referitor la situaţia militară şi la resursele în oameni şi arme.

Înainte de a înfiinţa şcolile, o chestiune de mai mare urgenţă era menţinerea la posturile lor a unităţilor slăbite, precum şi implantarea în conştiinţa tuturor-state-majore şi şefi - a ideii de rezistenţă cu orice preţ.

Având în vedere aceste priorităţi, i-am propus Regelui, care a aprobat-o prin decizia din data de 20, următoarea repartizare a ofiţerilor Misiunii:

a) Pe lângă fiecare armată, un grup de trei ofiţeri (1 artilerist, 1 infanterist, 1 mitralior);

b) La Marele Cartier General, un ofiţer la fiecare birou ; un ofiţer pentru Partea Sedentară, la Bucureşti;

c) Numirea colonelului Vouillemin în funcţia de Inspector al artileriei de câmp şi a colonelului Stéghens, pentru artileria grea

O dată pe săptămână, un ofiţer de la fiecare armată va trebui să vină să-şi prezinte raportul direct Regelui şi serviciilor competente.

Studiile întocmite la statele-majore de pe front, la Marele Cartier General şi la serviciile de la Partea Sedentară reflectă o lipsă de organizare care reprezintă pericolul fundamental la ora actuală.

Într-adevăr, depozitele se află în imposibilitatea de a trimite oameni pe front, deoarece:

- afluenţa de soldaţi instruiţi este insuficientă
- numărul armelor disponibile este inferior celui al oamenilor instruiţi
- cantitatea de efecte de îmbrăcăminte şi de echipament este limitată şi mult inferioară rezervelor de trupe care urmează a se constitui ulterior.

Această sărăcie din depozite împiedică aprovizionarea unităţilor de pe front. Ca urmare, nu este necesară menţinerea în linia întâi a unui număr exagerat de divizii, deoarece din aceasta decurge imposibilitatea constituirii de rezerve.

Absenţa marilor unităţi de rezervă este caracteristică etapei actuale; la 20 octombrie, ca urmare a slăbiciunii structurilor de comandă, extinsă până la nivelul comandanţilor de armată, nici o mare unitate nu mai era disponibilă. M-am străduit să remediez această situaţie, dar rezultatele nu se observă încă. De altfel, pentru moment, ele se vor mărgini la dislocarea unei divizii de la Armata de Nord şi regruparea acesteia în zona Bucureştilor, împreună cu Divizia 14; Armata a 9-a rusă este pregătită să execute înlocuirea în regiunea din vecinătatea Armatei de Nord.

Divizia 14, constituită din 24 de batalioane, va putea fi împărţită în două subunităţi. Vom avea, astfel, în zona Bucureştilor, o grupare de dimensiunea a trei divizii.

Pe de altă parte, am ordonat regruparea artileriei grele în regiunea Galaţi-Brăila, sub conducerea colonelului Stéghens, acţiune care va determina, peste câteva zile, disponibilizarea a aproximativ 70 de guri de foc de calibru mare.

Măsuri analoge sunt luate şi pentru a grupa, în zona Bucureştilor, o divizie şi jumătate de cavalerie.

<u>Consideraţii asupra situaţiei militare actuale</u>

Harta repartizării forţelor inamice ne îngăduie să constatăm că în faţa Armatei de Nord şi a Armatei a 9-a ruse, care se află în prelungirea flancului său drept, forţele inamice sunt aproape exclusiv austro-ungare şi relativ slăbite.

Pe acest front, Armata de Nord, bine comandată, de altfel, de generalul Prezan, menţine cu succes o atitudine ofensivă şi înaintează.

Dimpotrivă, pe frontul Armatei de Centru (Armata a 2-a, comandată de generalul Averescu) s-a constituit treptat, de vreo zece zile, o grupare de 6 divizii germane; la vest, pe Valea Oltului, a apărut a 7-a divizie (Divizia 11 bavareză). Deci, pericolul este pe frontul generalului Averescu.

Atacul german, constrâns să se fragmenteze de-a lungul văilor, a ajuns deja să se desfaşoare pe deplin? Sunt nemţii capabili să-şi intensifice atacul pe viitor? Acestea sunt întrebări la care nu pot răspunde.

Dacă presiunea va creşte, Marele Cartier General român nu-l va putea ajuta pe generalul Averescu decât cu rezervele menţionate mai sus, care, de altfel, sunt de-abia în curs de constituire, şi aceasta presupunând că ele nu vor fi cerute în altă parte, în zona Dunării. Deci, situaţia va depinde exclusiv de forţa de rezistenţă a trupelor generalului Averescu, căruia îi va fi greu să-şi aprovizioneze efectivele, din motivele arătate mai sus.

Începând din momentul în care Armata a 9-a şi Armata de Nord vor fi pregătite să treacă la ofensivă şi să coboare în partea superioară a Văii Oltului, pericolul va fi depăşit pentru generalul Averescu; adversarul, angajat în depresiunile româneşti, va fi obligat să reziste acestui atac şi să-şi oprească ofensiva.

Trebuie să aşteptăm cel puţin vreo 12 zile înainte de intrarea pe front a acestor armate.

O directivă a Marelui Cartier General a expus de curând generalilor de armată situaţia şi le-a dat instrucţiuni în legătură cu sarcinile ce le revin.

Evenimentele jalnice din Dobrogea agravează situaţia. Nu pot să-mi dau seama ce motive greu de înţeles au determinat o armată care avusese trei săptămâni de răgaz pentru a se instala pe poziţii, să se prăbuşească la prima lovitură de tun a artileriei grele, să treacă peste liniile organizate dinainte fără a le apăra, să evacueze Constanţa, linia Cernavodă, capul de pod Hârşova, etc.

Acuzaţiile şi căutarea vinovaţilor sunt acum inutile. Fapt este că, la ora actuală, diviziile 61 şi 115 ruse şi 4 divizii române sunt, practic, inexistente, mai puţin ca urmare a pierderilor, cât a dispariţiei oricărei legături tactice.

În fapt, legătura este ruptă între urmăriţi şi urmăritori. Mi-e teamă că, dacă duşmanul, după ce se va fi regrupat, va ataca imediat trupele amintite mai sus, care au fost întărite până acum numai cu Divizia 3 Siberiană şi cu cea mai mare parte a Corpului 4 Siberian, rezistenţa pe care o va întâmpina va fi mediocră. Capul nostru de pod în Dobrogea va fi distrus.

Dar generalul Zaharov a preluat comanda astăzi; peste 3 zile, ultimele elemente ale Corpului 4 Siberian şi Corpului 4 Linie vor fi ajuns în totalitate. Sper că în acel moment, datorită acestui comandant energic, vom rezista cel puţin pe linia ocupată, aşteptând reluarea ofensivei.

Victoria forţelor germano-bulgare şi turceşti a determinat îndepărtarea pericolului care le ameniţa flancul drept; ea îi permite generalului Mackensen să încerce trecerea Dunării. De câte forte forţe dispune pentru această operaţiune; este în măsură s-o încerce din nou?

Absenţa momentană a rezervelor ne obligă, şi acolo, să acceptăm provizoriu iniţiativa inamicului.

Concluzii:

Traversăm o perioadă critică de vreo 12 zile, în timpul cărora, rezervele noastre fiind în curs de constituire şi depozitele încă neconstituite, armata lui Falkenhein şi armata lui Mackensen îşi pot executa ofensiva, separat sau împreună.

După aceea, intervenţia combinată a armatelor a 9-a şi de Nord va face imposibilă o ofensivă puternică împotriva armatei Averescu.

Constituirea rezervelor în regiunea Bucureştilor ne va da posibilitatea, în acelaşi timp, să rezistăm în cazul unei eventuale treceri a Dunării de către inamic, iar armata lui Zaharov va putea relua ofensiva. Deci, trebuie să rezistăm timp de 12 zile, repet asta tuturor şi fiecare pare să înţeleagă.

Resurse materiale

Pentru a aproviziona efectivele este nevoie de echipament, de îmbrăcăminte, de arme portative; de asemenea, este nevoie de muniţii şi de tunuri.

Vă voi trimite telegrame pentru a vă informa care sunt, după părerea mea, nevoile reale ale României, ferindu-mă de orice exagerare şi refuzând să înfiinţez unităţi noi.

Efectele de îmbrăcăminte şi de echipament trebuie mai degrabă cerute din Rusia decât din Franţa; majoritatea muniţiilor va fi furnizată, desigur, de Franţa şi de Anglia. Totuşi, pentru a nu avea soldaţi neinstruiţi din lipsă de puşti, v-aş fi recunoscător dacă aţi insista pe lângă guvernul şi comandamentul rus să trimită înainte puştile şi cartuşele necesare.

În privinţa muniţiilor de artilerie, încă nu cunosc stadiul aprovizionărilor de la armate. În cazul acestora, se face greşeala de a le mări peste măsură în detrimentul rezervelor Comandamentului. Aceste rezerve, după cum indică tabelul adus la conferinţă, sunt destul de precare; sunt, totuşi, după părerea mea, suficiente pentru a face faţă diferitelor nevoi ale campaniei de iarnă. Condiţia este impunerea unei economii severe în ceea ce priveşte distribuirea muniţiilor. Rămâne să se înfiinţeze un organ de control obligatoriu.

Armata română a intrat în campanie nepregătită pentru realităţile dure ale luptei. După succesele uşoare de la început, contactul cu artileria grea şi contraofensiva inamică au determinat o cădere nervoasă resimţită cu brutalitate, nu numai în armată, ci şi în cercurile conducătoare, unde se face prea multă politică, precum şi în rândul categoriilor bogate din rândul populaţiei, prea legate de bunurile lor.

Panica abătută asupra ţării începe să dispară, dar ar fi bine, totuşi, ca guvernele Aliaţilor să-şi facă auzite cuvintele de dojană. Aceasta nu exclude acordarea sprijinului pe care îl impune salvarea intereselor României, care sunt, la urma urmelor, şi cele ale Aliaţilor :

- sprijinul ruşilor, care trebuie să trimită în iarna asta pe teatrul de operaţiuni românesc efective mult mai numeroase decât cele pe care le pot concentra aici Puterile Centrale.
- sprijinul Franţei, care va încuviinţa fără regrete trimiterea cadrelor necesare pentru a susţine, cu cheltuieli puţine de fapt, un material uman excelent în sine, şi care va aproba şi muniţiile şi materialele cerute;
- ajutorul Angliei, în condiţii analoge, în cazul materialului de război;
- în fine, sprijinul tuturor aliaţilor, care vor da Armatei de la Salonic posibilitatea de a câştiga o superioritate zdrobitoare asupra bulgarilor.

Ameliorarea reţelei de joncţiuni între căile de transport ruse şi române se impune ca o urgenţă extremă, ea trebuie, în linii mari, începută imediat (şine de cale ferată trebuie cerute din Japonia şi America). Este condiţia necesară a operaţiunilor de mare anvergură care se vor desfăşura în Peninsula Balcanică. Insist foarte mult asupra acestei chestiuni.

Berthelot

HENRI MATHIAS BERTHELOT

Abstract

The defending of the last battlefield of Romanian in 1916 was very hard. With one last effort, we succeeded to raise one small army with new weapons from foreign countries. We received some help from French army represented by Berthelot He came into Romania on 15 October 1916, when Romanian army defeated in Dobrogea and Carpaţi. Berthelot was sent by Joffre to serve French interests and. Antanta. When Berthelot came into Romania, he was a general and he had fought in war since 1914. He was born on 7 December 1861 in Fleurs, in the Loire's province. He finished military school from Saint-Cyr on 1883.

Between 1892 and 1893 he was in Graz and Viena for improving his German language. Between 15 October 1916 and 9 March 1918, he was the leader of French Military Mission in Romania. His arrival on Periș was considered a sort of salvation by the king Ferdinand and queen Maria, but Averescu considered that Berthelot was responsible for the defeating from Jiu and Argeş, and Averescu thought that this disaster shouldn't have been happen. He had advised the Romanian Commandment regarding the plan of the battle from 1918 and helped our army to retreat in Moldova. On 10 February 1918, Berthelot wanted that French Military Mission retreat from Romania. On 9 March 1918, Iorga met Berthelot.

He asked us to retreat the Romanian Administration in Ukraine, but he helped us much on construction of Great Romania. Berthelot was returned in Romania with different occasions. He died on 28 of January 1931 in Paris. Fie will remain for us a great man, because he helped us to build the Great Romania and gained the victory in the greatest battles of 1917.

Key words: defending, Romania, French Military Mission, Commandment, Moldova.
Cuvinte cheie: apărare, România, Misiunea Militară Franceză, Comandament, Moldova.

ORGANIZAREA ŞI DESFĂŞURAREA ALEGERILOR PARLAMENTARE DIN JUDEŢUL ARAD (1919-1927)

Drd. Maria PETRAŞ

La sfârşitul anului 1918, afirmarea principiului autodeterminării naţiunilor, în conjunctura internaţională determinată de victoriile Antantei, a favorizat pentru români realizarea celei mai mari împliniri din întreaga istorie modernă. În urma constituirii României Mari, prin unirea provinciilor româneşti - Basarabia, Bucovina şi Transilvania - cu Vechiul Regat, viaţa politică a intrat într-o nouă etapă de evoluţie, marcată de integrarea partidelor din provinciile istorice şi a celor din Vechiul Regat în sistemul democratic-parlamentar al statului naţional unitar român.

În ceea ce priveşte teritoriul locuit de arădeni, cuprinderea acestuia sub cârmuirea românească avea să se înfăptuiască treptat. După 1 Decembrie 1918, oraşul şi judeţul Arad, au cunoscut o situaţie specială, de tranziţie, determinată de existenţa atât a noilor autorităţi politico-administrative româneşti, cât şi a vechilor reprezentanţi ai administraţiei maghiare[1]. Preluarea efectivă a controlului asupra judeţului de către Consiliul Dirigent Român din Sibiu s-a făcut, în ziua de 19 mai 1919, ca urmare a instalării definitive a lui Iustin Marşieu în funcţia de prefect al judeţului Arad[2].

După această dată, arădenii au devenit parte integrantă a noilor realităţi socio-economice şi politice ale României interbelice. În viaţa politică a judeţului Arad, imediat după Unire, s-a remarcat consolidarea poziţiilor deţinute de Partidul Naţional Român din Transilvania, ai cărui reprezentanţi se bucurau de un deosebit prestigiu şi de o mare influenţă în rândul populaţiei. Din 26 decembrie 1918, Partidul Naţional a avut 3 reprezentanţi în guvernul României - Ştefan Cicio-Pop, Vasile Goldiş şi Alexandru Vaida-Voevod. Conducătorii acestui partid, mulţi dintre ei cu legături profunde sau cu origini în judeţul Arad, deţineau majoritatea posturilor în Consiliul Dirigent şi în Marele Sfat Naţional. Prin respectivele instituţii, aceşti lideri au reuşit să asigure, în perioada 2 decembrie 1918 - 4 aprilie 1920, introducerea administraţiei româneşti în Transilvania şi conducerea acestei provincii, până la deplina integrare a acesteia în structurile politice ale statului român.

Prima manifestare politico-electorală a arădenilor a fost prilejuită de alegerile din toamna anului 1919, organizate pentru desemnarea deputaţilor şi senatorilor din Parlamentul României. Cadrul legal ce stătea la baza desfăşurării acestor alegeri l-a reprezentat Legea Electorală pentru desemnarea membrilor Adunării Deputaţilor şi Senatului în Transilvania, Banat, Crişana, Sătmar şi Maramureş[3]. Potrivit acestei legi electorale, adoptată de Marele Sfat Naţional, publicată în decretul lege nr. 3621 din 24 august 1919 şi ratificată de regele Ferdinand, era introdus votul obştesc, egal, direct, secret şi cu votarea pe comune. Deşi declaraţia de la Alba Iulia preconiza introducerea votului universal pentru ambele sexe, de la 21 de ani în sus, acest act normativ nu a acordat drept de vot femeilor. În consecinţă, au beneficiat de dreptul de a alege deputaţi, toţi bărbaţii, cetăţeni români, având 21 de ani împliniţi, născuţi sau cu domiciliul în teritoriile alipite la România şi care nu au optat pentru cetăţenia unui stat străin (art. 1). Alegerea reprezentanţilor în Parlament urma să se facă pe circumscripţii electorale. Era prevăzută alegerea unui deputat la 30.000 de locuitori, judeţului Arad revenindu-i 14 locuri de deputaţi (art. 2). Drept electoral pentru alegerea senatorilor îl aveau toţi cetăţenii români, cu vârsta de 40 de ani împliniţi, născuţi sau cu domiciliul în teritoriile alipite la România şi care nu au optat pentru cetăţenia unui stat străin. Senatorii urmau să fie aleşi în circumscripţii electorale proprii, fiind stabilită alegerea unui senator la 70.000 de locuitori, iar judeţul Arad era consemnat cu 6 mandate de senatori (art. 3)[4]. Potrivit legii, senatori de drept erau mitropoliţii şi episcopii confesiunilor româneşti, episcopii de confesiune romano-catolică, precum şi primul reprezentant al bisericii luterane, reformate şi unitariene din teritoriile alipite definitiv României (art. 6). Puteau fi aleşi deputaţi, cetăţenii cu vârsta de 25 de ani împliniţi, iar la senatori eligibilitatea era condiţionată de împlinirea vârstei de 40 de ani (art. 7, 8). Nu aveau drept electoral membrii armatei, jandarmeriei, poliţiei, funcţionarii de stat din justiţie şi administraţie, infractorii etc.

Fiecare circumscripţie electorală alegea un deputat ori, după caz, un senator. Excepţie făceau circumscripţiile din unele oraşe municipii în care erau aleşi, pe baza reprezentării proporţionale, câte

[1] Mircea Timbus, *Oraşul şi judeţul Arad după 1 decembrie 1918*, Editura Gutemberg Univers, Arad, 2008, p. 5.
[2] *Ibidem*, p. 26.
[3] „Monitorul Oficial", nr. 103, 26 august 1919; „Gazeta Oficială", nr. 52, 4 septembrie 1919.
[4] „Gazeta Oficială", nr. 52, 4 septembrie 1919, p. 388.

doi deputaţi. Pentru motive de utilitate publică, circumscripţiile electorale ale unui judeţ puteau cuprinde şi comune care făceau parte dintr-un judeţ învecinat (art. 16, 18)[5].

La 13 septembrie 1919, Consiliul Dirigent a adoptat decretul nr. XVI, privitor la desemnarea circumscripţiilor electorale[6]. Potrivit acestuia, pentru alegerea deputaţilor în judeţul Arad au fost stabilite 14 circumscripţii: Pecica-română, Sântana, Şimandul de Jos, Chişineu, Cermei, Ineu, Şiria, Târnova, Radna, Săvârşin, Buteni, Hălmaj şi Arad (cu două circumscripţii)[7]. În cazul alegerilor pentru Senat, în judeţul Arad au fost stabilite 6 circumscripţii electorale: Arad, Pecica-română, Chişineu, Ineu, Radna şi Hălmaj.

În conformitate cu prevederile Legii electorale, depunerea candidaturilor în circumscripţii se realiza cu cel puţin 8 zile înainte de data alegerii. Procedura presupunea depunerea unei declaraţii de candidatură, semnată de cel puţin 50 de alegători din circumscripţie, în cazul aspiranţilor pentru un loc în Adunarea Deputaţilor şi de cel puţin 25 de alegători în cazul candidaturilor pentru Senat (art.40)[8].

Cât priveşte procesul de vot, în circumscripţiile unde a fost înscris un singur candidat sau o singură listă, nu se mai recurgea la vot. În acest caz, preşedintele circumscripţiei îl declara câştigător pe unicul candidat înscris sau pe candidaţii singurei liste angajate în competiţie. Dacă însă, în dimineaţa alegerilor, se constata existenţa mai multor candidaturi, se trecea la votarea propriu-zisă (art. 46)[9]. Votul era secret, fiecare alegător primind un plic şi un buletin de vot pentru fiecare candidat sau listă de candidaţi. Secţiile de votare aveau amenajate fiecare câte un loc de izolare (cameră separată sau gheretă) destinat votării propriu-zise. Alegătorul se retrăgea în locul de izolare, unde, fără control, introducea buletinul candidatului pe care îl vota în plic. Celelalte buletine, ale candidaţilor pentru care nu s-a optat, erau introduse într-o casetă amenajată în locul de izolare (art. 58-61). În final, votantul înmâna plicul preşedintelui secţiei de votare, care îl introducea în urnă (art. 62). În urma numărării şi centralizării voturilor valide exprimate, era declarat câştigător candidatul care a întrunit majoritatea absolută a voturilor. Dacă nici unul dintre candidaţi nu a obţinut majoritatea absolută, legea prevedea organizarea unei alegeri restrânse, de balotaj, între candidaţii care s-au clasat pe primele două locuri în ceea ce priveşte numărul de voturi înregistrate (art. 74). Turul doi de scrutin era planificat să se desfăşoare la 10 zile după data primului tur de scrutin (art. 78). Pentru circumscripţiile care alegeau mai mulţi deputaţi sau senatori, preşedintele comisiei cuantifica rezultatele pentru fiecare candidat şi apoi pentru fiecare listă în parte. Mandatele erau atribuite candidaţilor cu cel mai mare număr de voturi, iar în caz de egalitate între candidaţi, mandatul era adjudecat prin tragere la sorţi. (art. 75)[10].

Punerea în aplicare a legii electorale este decisă prin Înaltul Decret Regal, nr. 3.589/19 august 1919[11], iar în conformitate cu acesta Ordinul circular nr. 14.000/2 septembrie 1919 emis de Resortul afacerilor interne din cadrul Consiliului Dirigent, fixa pentru Transilvania, Banat şi Ţinuturile româneşti din Ungaria data de 26 septembrie 1919 ca zi de depunere a declaraţiilor de candidatură pentru deputaţi şi 1 octombrie 1919 ca dată pentru depunerea candidaturilor la senatori. Alegerile propriu-zise erau fixate în ziua de 5 octombrie 1919 pentru Adunarea Deputaţilor şi 10 octombrie 1919 la Senat[12]. Acest grafic electoral nu a fost pus, însă, în aplicare. Demisia guvernului I. C. Brătianu, la 12 septembrie 1919, a impus amânarea alegerilor. Ele au fost organizate sub guvernul prezidat de generalul Arthur Văitoianu (27 septembrie - 28 noiembrie 1919), fiind planificate a se desfăşura în zilele de 2-6 noiembrie 1919.

În judeţul Arad, ca de altfel în întreaga Transilvanie, alegerile pentru Adunarea Deputaţilor s-au desfăşurat la 2 noiembrie 1919. În cea mai mare parte a circumscripţiilor a fost depusă o singură candidatură. La nivelul întregii Transilvanii au avut loc alegeri în 61 din cele 205 secţii electorale, majoritatea aleşilor fiind declaraţi câştigători în baza articolului 46 din Legea Electorală.

În cazul Aradului, din cele 14 circumscripţii ale judeţului, numai în trei au fost depuse contracandidaturi. La Hălmagiu, reprezentatul P.N.L., preotul Bodea, şi-a retras candidatura cu o zi înaintea scrutinului, situaţie în care, candidatul P.N.R., avocatul Eugen Costina, a fost declarat câştigător fără să se mai recurgă la votare. S-a votat efectiv doar în circumscripţiile Radna şi Ineu. La Radna, candidatul Partidului Naţional Român Silviu Păscuţiu a concurat împotriva avocatului

[5] *Ibidem*, p. 389.
[6] *Ibidem*, nr. 54, 13 septembrie 1919.
[7] *Ibidem*, p. 409.
[8] *Ibidem*, nr. 52, 4 septembrie 1919, p. 392.
[9] *Ibidem*, p. 393.
[10] *Ibidem*, p. 396.
[11] *Ibidem*, nr. 54, 13 septembrie 1919, p. 407, 408.
[12] *Ibidem*, p. 428.

Alexandru Stoenescu. Acesta din urmă a obţinut victoria, dobândind 2 018 voturi, faţă de cele 385 întrunite de contracandidatul său[13].

La Ineu, învăţătorul Ioan Dârlea a pierdut (1 321 voturi) în faţa lui Ioan Suciu (1.848 voturi)[14]. În celelalte circumscripţii electorale nefiind depuse contracandidaturi, au fost declaraţi aleşi candidaţii oficiali ai Partidului Naţional Român. În acest fel, au dobândit calitatea de deputaţi următorii oameni politici: Eugen Costina (Hălmagiu), Aurel Novac (Pecica), Cornel Iancu (Şimand), Adrian Popescu (Chişienu), Iustin Monţia (Cermei), Ştefan Cicio-Pop (Şiria), Demetriu Nica (Târnova), Vasile Goldiş (Arad), Sever Miclea (Arad), Aurel Grodza (Buteni) şi Vasile Goldiş (Săvârşin)[15]. Din partea grupării şvabilor, la Sântana, candidând singur, a obţinut mandatul de deputat preotul Iosef Carl[16]. Pentru că îndeplinea cumul de funcţii în domeniul public, Ioan Suciu a fost nevoit să se retragă din postul de parlamentar, înaintându-şi demisia. Locul său din circumscripţia Ineu a devenit vacant, la fel şi cel deţinut de Vasile Goldiş în circumscripţia Arad, deoarece acesta a optat pentru mandatul din circumscripţia Săvârşin. Drept urmare, la 24 februarie 1920, au avut loc alegeri parţiale în respectivele cercuri electorale, Toma Stelian fiind ales deputat la Arad, iar Nicolae Lăzărescu la Ineu[17].

Pentru Senatul României au fost depuse candidaturi în următoarele circumscripţii: Arad - Aurel Demian (medic în Arad), Pecica - Lazăr Ghebeleş (avocat în Pecica), Chişineu - Cornel Ardelean (avocat în Chişineu), Ineu - Iacob Hotăran (avocat în Şiria), Hălmaj - Iuliu Grofşorean (învăţător din Galşa), Radna - Procopie Givulescu (protopop în Maria-Radna)[18] Rezultatele alegerilor generale pentru Senat efectuate în 7 noiembrie au confirmat dobândirea calităţii de senator de către toţi cei 6 reprezentanţi ai partidului naţional[19].

Campania electorală s-a desfăşurat fără tulburări generate de agitatori, într-un climat de ordine, entuziasm şi efervescenţă naţională. Factori devianţi, de natură să perturbe rezultatele obiective ale alegerilor, nu au fost sesizaţi cu prilejul scrutinului din noiembrie 1919. Implicarea aparatului administrativ în desfăşurarea campaniei electorale şi a alegerilor propriu-zise s-a realizat doar în limitele cadrului legal. Legea electorală şi ordonanţele date de resortul afacerilor interne interziceau funcţionarilor de stat, comunali şi municipali, amestecul în demersurile electorale, participarea la convocarea şi organizarea adunărilor electorale, acceptarea calităţii de preşedinte sau de secretar al mitingului electoral etc[20]. Funcţionarii publici nu au candidat şi nu au desfăşurat acţiuni persuasive menite să determine alegerea unuia dintre candidaţi[21].

Primele alegeri din istoria ţării organizate pe baza votului universal, au consemnat victoria Partidului Naţional Român la cele dintâi alegeri naţionale ale României întregite. La aceste rezultate a contribuit şi pasivismul asumat de către maghiari. Participarea lor la alegerile generale ale României ar fi însemnat recunoaşterea indirectă a actului de la 1 decembrie 1918, într-un moment în care tratatele de pace cu Austria şi Ungaria nu au fost semnate în cadrul Conferinţei păcii de la Paris, astfel că receptivitatea maghiarilor faţă de politica internă a statului român a fost redusă. În acest context, partidul românilor transilvăneni s-a situat pe primul loc în privinţa numărului de deputaţi trimişi în Parlamentul ţării. Partidul Naţional Român, cu 169 de deputaţi, a surclasat Partidul Naţional Liberal, ocupantul locului doi, care obţinuse doar 103 locuri de deputaţi, poziţiile următoare în clasament fiind deţinute de Partidul Ţărănesc din Basarabia, cu 72 de deputaţi, Partidul Ţărănesc, 61 de deputaţi etc.[22] Victoria partidului naţional s-a produs în contextul succeselor repurtate şi de către partidele româneşti din celelalte provincii alipite în 1918 României - Partidul Ţărănesc din Basarabia şi Partidul Democrat al Unirii din Bucovina. Reuşita lor a constituit dovada popularităţii deosebite de care se bucurau aceste partide remarcate în lupta pentru dezrobire naţională şi unire cu România.

Deoarece nici un partid nu a obţinut majoritatea mandatelor, factorii de decizie politică au recurs la formula guvernului de coaliţie. După deschiderea lucrărilor Parlamentului, în ziua de 21 noiembrie 1919, au avut loc negocieri între partidele reprezentate în forul legislativ, în scopul constituirii unei majorităţi. Drept urmare, la 25 noiembrie s-au pus bazele „Blocului parlamentar",

[13] „Românul", nr. 151, 4 noiembrie 1919, p. 2.
[14] „Aradi Közlöny", nr. 224, 1 noiembrie 1919, p. 1.
[15] „Monitorul Oficial", 18 noiembrie 1919.
[16] „Românul", nr. 151, 4 noiembrie 1919, p. 2.
[17] „Monitorul Oficial Dezbaterile Adunării Deputaţilor", nr. 9, 12 decembrie 1919, p. 82; nr. 53, 6 martie 1920, p. 905.
[18] „Aradi Közlöny", nr. 223, 1 noiembrie 1919, p. 1; „Românul", nr. 131, 10 octombrie 1919, p. 3.
[19] „Monitorul Oficial", 19 noiembrie 1919.
[20] „Românul", nr. 143, 24 octombrie 1919, p. 1.
[21] Serviciul Judeţean Arad al Arhivelor Naţionale (în continuare S.J.A.N. Arad), Fond *Prefectura Judeţului Arad*. *Acte administrative*, inv. 1296, dosar 11/1919, f. 1-66.
[22] Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1918-1948)*, Bucureşti, Ed. Paideia, 1999, p. 121.

alianţă compusă din Partidul Naţional Român din Transilvania, Partidul Ţărănesc din Vechiul Regat, Partidul Ţărănesc din Basarabia, Partidul Naţionalist - Democrat, Partidul Democrat al Unirii din Bucovina şi gruparea independentă a lui Nicolae Lupu. Noua alianţă a impus la putere un guvern prezidat de Alexandru Vaida-Voevod, care a depus jurământul în ziua de 1 decembrie 1919[23]. Guvernul s-a remarcat prin demersuri diplomatice menite să asigure legitimarea internaţională a statului naţional unitar român, iar în plan intern eforturile guvernului au fost direcţionate spre măsuri menite să pregătească reformele economice, politice şi sociale necesare asigurării progresului general al României.

Data de 13 martie 1920 a marcat venirea la putere a unui nou guvern condus de generalul Alexandru Averescu. Instalat la conducerea statului în urma unei înţelegeri secrete cu Ion I. C. Brătianu, noul guvern şi-a propus organizarea de noi alegeri generale în vederea asigurării pentru guvern a unei susţineri parlamentare confortabile. La 17 aprilie, Liga Poporului şi-a luat numele de Partidul Poporului. Cu acest prilej a fuzionat cu gruparea desprinsă din Partidul Ţărănesc din Basarabia, condusă de Sergiu Niţă, cu o fracţiune detaşată din Partidul Democrat al Unirii din Bucovina ce îl avea în frunte pe Dori Popovici şi cu formaţiunea desprinsă din Partidul Naţional Român, condusă de Octavian Goga[24]. Aceste absorţii urmăreau să asigure o penetrare mai uşoară a grupării averescane în zonele controlate până atunci de partidele unirii. Printr-un decret lege s-a stabilit diminuarea numărului de parlamentari, urmând ca organismul legislativ să fie compus din 369 deputaţi şi 198 senatori[25].

În preajma noilor alegeri, s-a produs coagularea partidelor de opoziţie într-o nouă alianţă ce venea în continuarea fostului „Bloc parlamentar" de guvernământ. Având ca factor catalizator împotrivirea faţă de guvernul Averescu şi dorinţa constituirii unui front electoral comun în scopul revenirii la conducerea statului, „Federaţia democraţiei naţional-sociale" compusă din Partidul Naţional Român, Partidul Naţionalist Democrat, Partidul Unirii din Bucovina, Partidul Ţărănesc, Partidul Ţărănesc din Basarabia şi gruparea lui Nicolae Lupu, a dat publicităţii, în mai 1920, „Manifestul Partidelor Democratice". Documentul urmărea să sensibilizeze electoratul în direcţia sprijinirii acestei coaliţii de partide la viitoarele alegeri[26].

Alegerile din Ardeal, Banat, Crişana şi Maramureş pentru Adunarea Deputaţilor s-au desfăşurat la 3 şi 4 iunie, iar pentru Senat la 6 şi 7 iunie 1920. În judeţul Arad, au depus candidaturi pentru camera inferioară legislativă un număr de 5 formaţiuni politice: Partidul Naţional, Partidului Poporului[27], Partidul Ţărănesc, Partidul Socialist şi Partidul Autonom German[28]. Scena politico-electorală a pus la dispoziţia alegătorilor o paletă largă de opţiuni ce puteau fi îmbrăţişate la scrutinul din iunie 1920. Alegerile s-au desfăşurat într-un climat de reală concurenţă. Această conjunctură s-a datorat, în parte, generalului Alexandru Averescu. Preluând frâiele guvernării şi controlul asupra administraţiei locale, inclusiv în judeţul Arad, generalul a urmărit să-şi consolideze guvernarea printr-o victorie electorală de prestigiu şi dorind să transforme Partidul Poporului, într-o organizaţie cu întindere naţională. Atragerea lui Ioan Suciu şi Octavian Goga de partea sa, a avut în vedere spargerea monopolului regional deţinut de Partidul Naţional şi crearea de organizaţii politice judeţene proprii. În judeţul Arad, noile cadre al partidului averescan au fost recrutate din rândul liderilor şi susţinătorilor locali ai Partidului Naţional. Avocaţii Cornel Iancu, Sever Ispravnic, preotul Petru Marşieu, ţăranul Dimitrie Codrean au fost doar câţiva dintre cei care s-au lăsat înregimentaţi în Partidul Poporului. Aceştia au recrutat la rândul lor preoţi şi învăţători, categorie socio-profesională cu audienţă şi influenţă mare asupra membrilor comunităţii sătești, care s-au angajat în propaganda de susţinere a partidului guvernamental, contribuind astfel în bună parte la rezultatele bune înregistrate de averescani la aceste alegeri.

În acelaşi timp, au fost promovaţi candidaţi din afara judeţului, cum este cazul profesorului din Bucureşti, Emanuel Antonescu şi a ministrului Constantin Garofild, pe care gruparea averescană îi lansează în lupta pentru adjudecarea mandatelor de deputaţi.

Un alt factor politic responsabil de scindarea electoratului arădean a fost apariţia la aceste alegeri a Partidului Ţărănesc regional. În Transilvania, mişcarea pornită pentru înfiinţarea unui partid

[23] Ioan Scurtu (coordonator), *Istoria Româilor*, vol. VIII, *România întregită (1918-1940)*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 2003, p. 248.
[24] Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Op.cit.*, p. 126.
[25] *Ibidem.*
[26] „Românul", nr. 105, 20 mai 1920, p. 1.
[27] „Aradi Hirlap", nr. 704, 3 iunie 1920, p. 1; „Aradi Közlöny", nr. 107, 3 iunie 1920, p. 1.
[28] „Românul", nr. 110, 27 mai 1920, p. 3.

ţărănesc a debutat la începutul anului 1919, însă acţiunea a fost una de durată datorită condiţiilor specifice de după Unire, care asiguraseră Partidului Naţional Român o influenţă hotărâtoare în straturile largi ale populaţiei. Nucleul Partidului Ţărănesc era grupat în jurul revistei „Renaşterea Română", care apărea la Sibiu. Partidul Ţărănesc din Transilvania s-a afirmat ca o organizaţie bine conturată abia la alegerile din anul 1920, urmărind să se impună în faţa unui electorat care, până de curând a aparţinut Partidului Naţional. Având candidaţi ţărani sau intelectuali, ridicaţi din rândul ţărănimii, acest partid a promovat un discurs bazat pe lupta de clasă, preconizând deplina eliberare a ţărănimii şi înfăptuirea unor reforme radicale. Propaganda desfăşurată în mediul rural de candidaţii Partidului Ţărănesc a creat, pe de o parte, o stare de derută în rândul electoratului de la sate, iar pe de altă parte, a căutat să atragă numeroşi aderenţi în tabăra noii organizaţii politice. Şi în acest caz, o parte din candidaţi au fost aduşi din alte regiuni - Florea I. Nicolescu, ţăran din Oteşti, judeţul Olt şi Dimitrie Apătean, cadru didactic din Orşova.

În judeţul Arad, Partidul Naţional Român se găsea în primăvara anului 1920 într-un moment de criză, generat de dezertarea unei părţi a activului de partid în tabăra altor grupări, precum şi de subţierea bazei sociale a partidului. Candidaţii se aflau, pentru prima dată după alegerile parlamentare ale anului 1910, într-o competiţie electorală reală, în condiţiile în care toate partidele depuneau eforturi pentru atingerea obiectivului de reprezentare parlamentară. După constituirea României Mari, liderii Partidului Naţional au fost nevoiţi să renunţe la discursul de factură naţionalistă, axat pe lupta împotriva asupririi străine, pentru drepturi sociale şi naţionale. Era necesară redimensionarea mesajului electoral, care să fie adaptat la realităţile şi nevoile populaţiei din noul stat naţional. Obişnuiţi până la aceste alegeri cu un electorat din mediul rural care susţinea, în virtutea apartenenţei la aceeaşi identitate etnică, candidaţii naţionalişti propuşi, liderii locali ai Partidului Naţional s-au confruntat cu începutul procesului de diferenţiere a corpului electoral pe mai multe partide. Conducătorii Partidului Naţional din judeţ au încercat să contracareze influenţa ţărăniştilor ardeleni, pe care îi înfăţişau ca „pescuitori în apă tulbure, speculatori ai ţărănimii", prezentând noua gruparea ca una inutilă, folosită ca mijloc de diversiune şi dezbinare a maselor populare. A fost negată necesitatea existenţei unui partid ţărănesc în Transilvania, după modelul celor din Vechiul Regat şi Basarabia, considerându-se că un „partid ţărănesc nu poate să existe în Ardeal pentru că el nu ar aduce nimic nou ca chestiune de vederi şi de program deoarece tot ce se putea spune şi se putea face s-a făcut şi s-a spus de mult de către Partidul Naţional Român, a cărui activitate a avut totdeauna ca scop satisfacerea completă a nevoilor maselor rurale"[29]. Partidul Naţional era promovat în faţa electoratului rural ca unul esenţialmente al ţăranilor, fiind expresia nevoilor sufleteşti, economice şi sociale ale acestora.

Astfel se înfăţişa, în linii mari, situaţia grupărilor politice din judeţul Arad înainte de alegerile parlamentare din iunie 1920. Campania electorală a fiecărui partid s-a derulat prin mitinguri şi apeluri destinate atragerii electoratului. Deosebit de activi s-au dovedit candidaţii Partidului Naţional Român, prezenţa lor în cuprinsul circumscripţiilor urmărind sensibilizarea cetăţenilor cu drept de vot în favoarea propriilor candidaţi.

În judeţul Arad, scrutinul electoral pentru desemnarea deputaţilor a avut loc la 3 iunie 1920. În circumscripţia Arad, victoria a fost adjudecată cu 758 de voturi de avocatul Cornel Iancu, candidat al Partidului Poporului. Contracandidatul său, avocatul Sever Miclea (Partidul Naţional) a obţinut doar 188 voturi. În total, la cele nouă secţii de vot, şi-au exercitat dreptul electoral 951 cetăţeni, dintr-un total de 4 339 alegători înscrişi pe listele electorale, iar 5 dintre voturile exprimate au fost anulate[30].

La Chişineu mandatul de deputat a fost obţinut de reprezentantul Partidului Poporului, preotul din Socodor, Petru Marşieu. Întrunind 2.171 de voturi, acesta i-a surclasat pe contracandidaţii săi, Ştefan Maruster (Partidul Ţărănesc), care a fost votat de 1 293 alegători şi pe avocatul Victor Hotăran, din partea Partidului Naţional, care a dobândit doar 405 voturi.

În circumscripţia Şimand cele mai multe voturi au fost primite de Florian Heredeu (Partidul Ţărănesc - 1123 voturi), urmat de Dimitrie Codrean (Partidul Poporului - 852 voturi) ţăran din Şiclău, avocatul Sever Ispravnic (Partidul Poporului - 515 voturi) şi Ştefan Hotăran (Partidul Naţional - 425 voturi)[31]. Rezultatele din primul tur de scrutin nu au permis nici unui candidat să obţină mandatul de deputat. Alegerile de balotaj au adus în final victoria candidatului averescan[32].

Pentru circumscripţia Ineu, rezultatul alegerilor a indicat câştigarea mandatului de deputat de către Florea I. Nicolescu (Partidul Ţărănesc), ales în această demnitate în urma acordării unui număr

[29] „Românul", nr. 91, 30 aprilie 1920, p. 1.
[30] „Aradi Hirlap", nr. 705, 4 iunie 1920, p. 1; „Aradi Közlöny", nr. 108, 5 iunie 1920, p. 1.
[31] „Aradi Közlöny", nr. 108, 5 iunie 1920, p. 1.
[32] „Aradi Hirlap", nr. 714, 15 iunie 1920, p. 1.

de 2.395 voturi. Pe poziţiile următoare s-au clasat: independentul Silviu Păşcuţiu cu 809 voturi, socialistul Avram Borcuţa cu 197 de voturi, averescanul Teodor Hălmăgean, votat de 490 de electori şi candidatul Partidului Naţional, Nicolae Lăzărescu, care nu a reuşit să atragă decât voturile a 439 de alegători. La acest scrutin au participat 4.330 cetăţeni cu drept de vot, dintr-un total de 8.963 cetăţeni înscrişi pe listele electorale.

Circumscripţia Gurahonţ a fost câştigată de candidatul Partidului Poporului, avocatul Eugen Costina, fiind ales parlamentar cu 2 650 voturi, în timp ce Partidul Naţional, prin avocatul Aurel Grodza, nu a atras decât 527 voturi. Listele electorale din această circumscripţie au cuprins 11.036 de persoane, din care 3.177 au participat la scrutin.

La Radna a fost ales ţărănistul Dimitrie Crişan cu 2 646 voturi. Au fost înfrânţi Vasile Goldiş (Partidul Naţional) - 1.309 voturi, Emanuel Antonescu (Partidul Poporului) - 172 voturi, Victor Muntean (Partidul Socialist) - 370 voturi, Pavel Givanescu (Partidul Ţărănesc) - 81 voturi, avocatul Valer Suciu (Partidul Ţărănesc) - 51 voturi. Din cei 10.520 cetăţeni cu drept de vot ai circumscripţiei, şi-au exprimat opţiunile la urne 4 629 cetăţeni.

În circumscripţia Pecica, confruntarea electorală a fost purtată între avocatul averescan Marius Bodiu, socialistul Gheorghe Pâncotan şi candidatul partidului naţional Iulian Borneas. Voturile acordate în acest prim tur de scrutin nu au dat un câştigător. În urma alegerilor de balotaj, Marius Bodiu a câştigat cu 2 773 voturi, în timp ce contracandidatul său, Gheorghe Pâncotan, a obţinut numai 1 558 voturi[33].

La Pâncota, victoria a fost dobândită de Ştefan Cicio-Pop (Partidul Naţional) cu 1 284 voturi. Pe poziţiile următoare s-au situat Teodor Grozav (Partidul Ţărănesc) ce a întrunit 954 voturi, în timp ce ministrul Constantin Garofild (Partidul Poporului) a atras 943 voturi. Având doar 23 de ani, candidatura lui Teodor Grozav a fost contestată, sub motivul neîndeplinirii condiţiilor de vârstă prevăzute în legea electorală, context în care voturile acordate acestui candidat au fost anulate[34].

În circumscripţia Şiria voturile cele mai numeroase au fost acordate candidatului Partidului Autonom German, avocatul Vendel Ladislau Müller -2.200 voturi. El a fost secondat de ţărănistul Adam Nicolae, prin cele 2.096 voturi înregistrate, în timp ce pe poziţia a treia s-a situat reprezentantul Partidului Naţional, Iacob Hotăran, cu 430 voturi[35]. Nefiind decis un câştigător, în turul doi de scrutin şi-au arătat interesul faţă de procesul electoral 6.247 alegători, 27 din voturile acordate de aceştia au fost anulate, restul fiind distribuite între Adam Nicolae - 3 374 şi Vendel Ladislau Müller -2 846[36].

Pentru Senat, în circumscripţia Arad şi-au depus candidaturile Vasile Goldiş (Partidul Naţional), A. C. Cuza (Partidul Poporului) şi Nicolae Draia (Partidul Socialist). În urma exprimării opţiunilor de vot, în data de 6 iunie 1919, A. C. Cuza a dobândit mandatul de senator, întrunind 368 voturi. Reprezentantul socialist a fost votat de 111 alegători, în timp ce Partidul Naţional a atras doar 97 voturi[37]. Preferinţele de vot ale arădenilor exprimate aici au fost surprinzătoare, având în vedere că ultimul clasat era un om politic cunoscut, personalitate de seamă a vieţii politice transilvănene. A. C. Cuza a câştigat în această circumscripţie, în condiţiile în care avea reputaţie doar în mediile intelectuale, pentru opiniile sale antisemite. Pentru marea masă a locuitorilor Aradului, candidatul averescan era un necunoscut, iar victoria sa, la prima vedere, a fost stranie ţinând seama de faptul că A. C. Cuza nu a venit niciodată la Arad, nici măcar cu prilejul alegerii sale. Succesul repurtat aici de partidul guvernamental a fost asigurat de eficienţa agenţilor electorali din municipiul care au izbutit să aducă la urne un număr suficient de alegători pentru dobândirea mandatului de senator. Pasivismul asumat de maghiari şi evrei în primii ani de după Unire, precum şi absenteismul românilor derutaţi şi fără opţiuni politice clare au înclinat balanţa în favoarea lui A. C. Cuza[38].

În circumscripţiile Radna şi Sebiş, mandatele de senatori nu au putut fi decise din primul tur de scrutin. În primul caz, scorul electoral a fost următorul: Iacob Hotăran - 1.447 voturi, Căpruceanu Iosif - 1 198 voturi, Procopie Givulescu - 1.089 voturi. La Sebiş, primul din clasamentul electoral a fost Iuliu Grofşoreanu - 1.434 voturi, urmat de Iovu Coste - 1 065 voturi, Bogya Iuliu - 532 voturi şi Popoviciu Juon - 721[39]. Balotajele organizate în 16 iunie au stabilit câştigătorii acestor circumscripţii. La Radna, avocatul Iacob Hotăran (Partidul Naţional) a ieşit victorios, cu 1 946 voturi, în timp ce Iosif

[33] „Aradi Közlöny”, nr. 116, 15 iunie 1920, p. 1; „Aradi Hirlap”, nr. 714, 15 iunie 1920, p. 1.
[34] „Aradi Hirlap”, nr. 706, 5 iunie 1920, p. 1.
[35] *Ibidem.*
[36] „Aradi Közlöny”, nr. 116,15 iunie 1920, p. 1; „Aradi Hirlap”, nr. 714, 15 iunie 1920, p. 1.
[37] „Românul”, nr. 112, 29 mai 1920, p. 2; nr. 118, 27 8 iunie 1920, p. 1; „Aradi Közlöny”, nr. 110, 8 iunie 1920, p. 2.
[38] „Românul”, 118, 8 iunie 1920, p. 1.
[39] „Aradi Közlöny”, nr. 111, 9 iunie 1920, p. 1; „Aradi Hirlap”, nr. 709, 9 iunie 1920, p. 1.

Căpruceanu (Partidul Ţărănesc), a obţinut 934 voturi[40]. În circumscripţia Sebiş, succesul a fost de partea lui Iuliu Grofşoreanu (Partidul Naţional) cu 2 886 voturi, surclasându-l pe Iovu Coste (Partidul Ţărănesc) care a adjudecat doar 1 403 voturi[41].

Alegerile din anul 1920, desfăşurate în judeţul Arad, au consemnat anularea performanţelor înregistrate în anul 1919 de Partidul Naţional Român, conducerea locală a partidului pierzând monopolul electoral deţinut până atunci în favoarea grupărilor adverse. Succesele înregistrate de Partidul Poporului şi de Partidul Ţărănesc din Transilvania au fost rezultatul clivajului produs în rândul electoratului arădean, care a văzut în noile partide o alternativă de promovare şi apărare a intereselor sale în mediul parlamentar. Rezultatul acestor alegeri a fost decis şi pe fondul absenteismului electoral, doar o mică parte din cei înscrişi pe listele de alegători exprimându-şi opţiunile la urne. Succesele obţinute de Alexandru Averescu nu pot fi considerate expresia convingerilor politice ferme ale electoratului. Acesta a votat în funcţie de o anumită stare de spirit, generată de speranţele puse într-un om providenţial care putea aduce îndreptarea ţării. La nivel naţional, Partidul Poporului a obţinut o victorie categorică, revenindu-i 206 mandate de deputaţi, din totalul celor 369. Poziţiile următoare au fost ocupate de Partidul Naţional - 27, Partidul Ţărănesc - 25, Partidul Ţărănesc din Basarabia - 23, Partidul Socialist - 19, Partidul Conservator - Democrat - 17, Partidul Naţional Liberal - 16, Partidul Naţionalist Democrat - 10, Gruparea germană - 10 şi Partidul Ţărănesc din Transilvania - 6[42].

Pe fondul instabilităţii guvernamentale care caracteriza situaţia politică a României, guvernul Alexandru Averescu s-a menţinut la conducerea ţării până la 13 decembrie 1921. Puterea executivă a fost preluată de guvernul condus de Take Ionescu (17 decembrie 1921-17 ianuarie 1922). Primind însă vot de blam din partea Parlamentului, a fost nevoit să se retragă. Noul guvern prezidat de Ion I. C. Brătianu (19 ianuarie 1922-27 martie 1926) a publicat în 23 ianuarie decretul privind dizolvarea Parlamentului şi a anunţat alegeri pentru Adunarea Constituantă în zilele de 1-11 martie 1922[43].

Noul guvern a procedat la destituirea primarilor şi prefecţilor averescani, numind în locul lor cadre ale Partidului Naţional Liberal. În perspectiva alegerilor pentru Adunarea Naţională Constituantă, liberalii au încheiat înţelegeri electorale cu Partidul Ţărănesc din Basarabia şi cu Partidul Democrat al Unirii din Bucovina. Campania electorală s-a desfăşurat într-o atmosferă de tensiune, deoarece guvernul era hotărât nu numai să câştige alegerile, dar să şi obţină două treimi din totalul mandatelor pentru a putea trece prin Parlament proiectul său de Constituţie[44].

Alegerile pentru desemnarea membrilor Adunării Deputaţilor în Ardeal, s-au desfăşurat în zilele de 16 şi 17 martie 1922. În judeţul Arad, bătălia electorală a fost purtată între Partidul Naţional Liberal, Partidul Ţărănesc şi Partidul Naţional. Cele mai multe mandate au fost câştigate de către liberali. Circumscripţia Arad a avut o singură candidatură, cea a lui Vintilă I. C. Brătianu, astfel că liberalii au repurtat aici o victorie facilă[45].

Generalul Arthur Văitoianu, din partea Partidului Naţional Liberal, a obţinut 3 443 voturi şi a câştigat alegerile din circumscripţia Ineu. Adversarul său, reprezentantul Partidului Naţional, Vasile Goldiş s-a situat pe locul 2 cu 2 154 de voturi.

În circumscripţia Gurahonţ, candidatul naţional liberal, avocatul Ioan Groza, a obţinut mandatul de deputat, în favoarea sa votând 3 983 alegători. Partidul Naţional, prin avocatul Aurel Groza, a ocupat poziţia secundă cu 1 434 voturi.

O victorie naţional liberală s-a înregistrat şi în circumscripţia Radna. Aici, Cristian Tomulescu a câştigat prin votul acordat de 5.138 alegători. Următorii clasaţi au fost: Crişan Dimitrie (Partidul Ţărănesc) - 1.033 voturi, Alexandru Stoinescu (Partidul Naţional) 371 voturi, Valeriu Suciu (Independent) - 161 voturi şi Ioan Montani (Independent) - 70 de voturi.

Partidul Naţional Liberal a câştigat, de asemenea, confruntarea electorală din circumscripţia Chişineu. Vasile Ştefan a dobândit calitatea de deputat, obţinând 4.750 de voturi. Pe locurile doi şi trei, în privinţa scorului electoral, s-au situat Alexandru Vlad (Partidul Naţional) cu 963 voturi şi Petru Marşieu cu 797 voturi.

La Şimand, cele 4.242 de voturi atribuite lui Iustin Marşieu au consemnat succesul Partidul Naţional în această circumscripţie. Sever Ispravnic (Partidului Naţional Liberal) a primit 675 voturi,

[40] „Aradi Hirlap", nr. 717, 18 iunie 1920, p. 1;
[41] „Românul", 19 iunie 1920, p. 2.
[42] Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 108, 127.
[43] Ioan Scurtu (coordonator), *op. cit.*, p. 253.
[44] Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 146.
[45] S.J.A.N. Arad, Fond *Prefectura Judeţului Arad*. *Acte administrative*, inv. 1296, dosar 14/1922, f. 55-66.

Vasile Hotăran (Partidul Ţărănesc) a fost votat de 495 electori, Dimitrie Codrean (Partidul Poporului) a înregistrat 320 voturi, iar Florian Heredeu s-a aflat în preferinţele de vot a 184 alegători.

În circumscripţia Pecica, candidatul Partidului Naţional, Vasile Goldiş, a câştigat competiţia electorală cu 3.163 voturi. Contracandidatul Dimitrie Apăteanu (Partidul Ţărănesc) a fost votat de 2 490 cetăţeni, în timp ce Aurel Novac (Partidul Ţărănesc) a dobândit 200 voturi[46].

Nu s-a reuşit desemnarea învingătorului din primul tur de scrutin în circumscripţia Şiria. Aici a fost înregistrat următorul rezultat: Nicolae Adam (Partidul Ţărănesc) - 2.486 voturi, Ştefan Cicio-Pop (Partidul Naţional) - 1.634 voturi, Victor Orenad Homenal (Partidul Naţional German) - 810 voturi şi Grigore Alevra (Independent) - 602 voturi[47]. În urma alegerilor de balotaj, dreptul de reprezentare în Camera Deputaţilor a fost câştigat de Ştefan Cicio-Pop - 3 047 voturi, acesta surclasându-l pe Nicolae Adam, care a primit 1 894 voturi[48].

O situaţie similară s-a produs şi în circumscripţia Pâncota, unde, în primul tur de scutin, niciunul din candidaţi nu a reuşit să contabilizeze cel puţin jumătate plus unu din voturile exprimate: Ştefan Cicio-Pop (Partidul Naţional) - 2.050 voturi, Ion Ardelean (Partidului Naţional Liberal) - 2.003 voturi, Ion Frăţilă (Liberal) - 522 voturi, Petru Grozav (Partidul Ţărănesc) - 300 voturi, Romul Motorca (Liberal) - 155 voturi[49]. Urma să se desfăşoare turul doi de scrutin, însă, retragerea lui Ioan Ardelean a dus la zădărnicirea acestor alegeri de balotaj[50].

Alegerile destinate desemnării membrilor Senatului României s-au desfăşurat în Ardeal în zilele de 9 şi 10 martie 1922. În municipiul Arad, au fost depuse iniţial două candidaturi: Constantin Cociaş (Partidul Naţional Liberal) şi Ion Borlodan (Independent). Retragerea din cursa electorală a celui din urmă a condus la adjudecarea calităţii de senator de către reprezentatul naţional-liberal.

În circumscripţia Chişineu, competiţia s-a desfăşurat între Cornel Ardelean (Partidul Naţional Liberal) şi Ştefan Lencuţia (Partidul Naţional). Liberalii au ieşit victorioşi cu 4 411 voturi, faţă de 1 176 cât a contabilizat contracandidatul lor. Un alt succes liberal a fost consemnat în circumscripţia Sebiş. Aici, Iuliu Moldovan a învins primind 3.983 voturi, în timp ce reprezentantului Partidului Naţional, Ioan Giorgea, i-au fost acordate 1.431 voturi.

Singura circumscripţie în care maşina de vot liberală nu a dat rezultatul scontat a fost cea a Radnei. Victoria în acest caz a revenit independentului Procopie Givulescu - 4.872 voturi, pe poziţiile următoare fiind situaţi: Iuliu Grofşoreanu (Partidul Naţional) - 2 086 voturi şi Iancu Ştefanul (Partidul Naţional Liberal) - 307 voturi[51].

Alegerile parlamentare din martie 1922 au fost câştigate de Partidul Naţional Liberal, atât în judeţul Arad, cât şi la nivel naţional. În Camera Deputaţilor, acest partid a cumulat 222 mandate, celelalte locuri fiind ocupate de Partidul Ţărănesc - 40 deputaţi, Partidul Naţional - 26 deputaţi, Partidul Ţărănesc din Basarabia - 22 deputaţi, Partidul Democrat al Unirii - 15 deputaţi, Partidul Poporului - 13 deputaţi, Partidul Naţionalist Democrat - 13 deputaţi, Uniunea Maghiară - 3 deputaţi, Federaţia Partidelor Socialiste - 1 deputat. Campania electorală s-a desfăşurat sub influenţa factorilor devianţi, administraţia controlată de liberali fiind cea care a permis săvârşirea de ilegalităţi, asigurând implicit victoria candidaţilor guvernamentali. Se poate aprecia că, în martie 1922, a avut loc prima fraudare de alegeri desfăşurată sub auspiciile votului universal. În acelaşi timp, trebuie avut în vedere şi faptul că o parte din alegători şi-a pierdut încrederea în partidul averescan. De aceea, mulţi alegători au votat pentru o nouă alternativă, cea oferită de liberali. Partidul Ţărănesc a devenit a doua forţă politică din România, datorită propagandei şi activităţii intense desfăşurate în mediul rural, în timp ce Partidul Naţional a continuat să rămână o forţă politică semnificativă, cu influenţă considerabilă în Transilvania[52].

Guvernul liberal şi-a atins obiectivul de a avea o majoritate parlamentară confortabilă, care să-i permită trecerea oricărui proiect de lege, şi, în primul rând, a legii fundamentale a statului. După aprige dezbateri legislative, în martie 1923, a fost adoptată noua Constituţie[53]. Ea a oferit baza legală a tuturor acţiunilor ce au vizat consolidarea şi dezvoltarea statului naţional unitar român. Prevederile constituţionale referitoare la drepturile politice ale corpului electoral, modul de alegere al adunărilor

[46] „Monitorul Oficial", nr. 279, 12 martie 1922.
[47] „Aradi Hirlap", nr. 1191, 9 martie 1922, p. 4; „Monitorul Oficial", nr. 279, 12 martie 1922.
[48] „Monitorul Oficial", nr. 286, 21 martie 1922.
[49] „Monitorul Oficial", nr. 279, 12 martie 1922.
[50] „Aradi Közlöny", nr. 60, 18 martie 1922, p. 3; „Monitorul Oficial", nr. 286, 21 martie 1922.
[51] S.J.A.N. Arad, Fond *Prefectura Judeţului Arad. Acte administrative*, dosar 14, 1922, f. 4-18; „Aradi Hirlap", nr. 1193, 11 martie 1922, p. 4; „Monitorul Oficial", nr. 283, 17 martie 1922.
[52] Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 146.
[53] „Monitorul Oficial", nr. 282, 29 martie 1928.

legiuitoare etc.[54], au constituit repere fundamentale de la care a pornit elaborarea cadrului normativ ce stabilea modul unitar de organizare, desfăşurare şi înregistrare a rezultatelor alegerilor parlamentare. Publicată în Monitorul Oficial, nr. 71 din 27 martie 1926, Legea Electorală pentru Adunarea Deputaţilor şi Senat a fost concepută astfel încât să asigure stabilitate şi sprijin guvernelor prin constituirea unor majorităţi parlamentare consistente. Potrivit conţinutului acesteia, Adunarea Deputaţilor se compunea din deputaţi aleşi de cetăţenii români majori, prin vot universal, egal, direct, obligatoriu şi secret, prin scrutin de listă, pe circumscripţii electorale (art. 1). Senatul se compunea din senatori aleşi şi din senatori de drept. Senatorii aleşi erau de patru categorii: a) senatori desemnaţi de către cetăţenii români, cu vârsta de 40 de ani împliniţi, prin vot obligatoriu, egal, direct şi secret, pe circumscripţii electorale, prin scrutin pe listă; b) senatori delegaţi prin vot obligatoriu, egal, direct şi secret, de colegiul membrilor comunelor urbane, rurale şi ai consiliilor judeţene; etc.) senatori aleşi prin vot obligatoriu, egal, direct şi secret de membrii camerelor de comerţ, industrie, agricultură şi muncă; d) senatori aleşi câte unul de fiecare universitate din ţară. În categoria senatorilor de drept intrau moştenitorii tronului, de la vârsta de 18 ani, preşedintele Academiei Române, patriarhul şi mitropoliţii ortodocşi, episcopii bisericii ortodoxe, greco-catolice, reprezentantul cultului mozaic, musulman şi ai altor confesiuni recunoscute de stat, ce aveau peste 200 000 de credincioşi, foştii preşedinţi ai Consiliului de miniştri, care au dobândit o vechime de cel puţin 4 ani, foştii miniştri cu vechime de 6 ani, parlamentarii aleşi în cel puţin 10 legislaturi etc.(art. 3-7).

Puteau candida pentru Adunarea Deputaţilor, cetăţenii români cu vârsta de 25 de ani împliniţi, iar pentru Senat deveneau eligibili cei care au împlinit 40 de ani (art. 25). Formaţiunile politice participante la alegeri primeau un semn geometric electoral, distinctiv (art. 49), care se regăsea tipărit pe buletinele de vot, în chenarul fiecărei grupări politice. Cetăţenii primeau cărţi de alegător, în baza cărora aveau obligaţia să voteze. Alegătorul care nu îşi exercita dreptul de vot era pedepsit cu o amendă civilă de 500 de lei (art. 69). Votul era secret. Alegătorul vota într-o gheretă închisă, aplicând ştampila cu menţiunea votat înăuntrul pătratului care cuprindea lista candidaţilor preferaţi (art. 75). În urma centralizării rezultatelor, gruparea politică ce întrunea cel mai mare număr de voturi pe ţară, dar cel puţin un procent de 40% faţă de celelalte grupări, era declarată grupare majoritară (art. 90). La repartiţia mandatelor, gruparea majoritară primea jumătate din numărul acestora. Cealaltă jumătate se împărţea între toate grupările, inclusiv cea majoritară, proporţional cu procentele de voturi obţinute de fiecare din ele (art. 93). Partidelor sau alianţelor de partide care nu au atins pragul electoral de 2% la nivel naţional, nu li se repartiza nici un mandat (art. 94).

Potrivit Legii Electorale, Adunarea Deputaţilor era compusă din 387 membri, din care 9 deputaţi proveneau din circumscripţiile judeţului Arad. Senatul se compunea din 113 membri repartizaţi de judeţe prin votul cetăţenilor, la care se adăugau 71 de senatori aleşi de consiliile comunale şi judeţene, 8 senatori trimişi de camerele de comerţ şi industrie, 4 senatori desemnaţi de camerele de muncă, 4 delegaţi ai camerelor de agricultură, 4 senatori aparţinând universităţilor; un loc era rezervat moştenitorului de tron, un loc era ocupat de Patriarh, 4 de mitropoliţii ortodocşi şi greco-catolici, iar episcopii ortodocşi şi greco-catolici aveau 17 locuri ş.a.m.d. Judeţul Arad trimitea în Senat 3 membri aleşi prin votul exprimat de cetăţenii din judeţ, plus senatorul desemnat de consiliile comunale şi cel judeţean. Totodată, Aradul făcea parte din Circumscripţia IV electorală cu reşedinţa în Cluj, care desemna senatorii camerelor de comerţ, industrie, muncă şi agricultură[55].

Legea Electorală făcea parte din şirul legilor de unificare elaborate în timpul guvernării liberale din anii 1922-1926. Ea va fi pusă în aplicare curând după împlinirea a 4 ani de la precedentele alegeri parlamentare. În discursul rostit în faţa parlamentului la 27 martie 1926, Ion I. C. Brătianu a anunţat retragerea de la guvernare. Regele Ferdinand, la sugestia liberalilor, l-a însărcinat pe generalul Alexandru Averescu, preşedintele Partidului Poporului, cu misiunea formării unui nou guvern. La 30 martie, guvernul Averescu a depus jurământul în faţa regelui. S-a decis organizarea de noi alegeri parlamentare, data de desfăşurare a acestora fiind 25 mai la Adunarea Deputaţilor şi 28-30 mai la Senat. Partidul Poporului a urmărit să-şi extindă influenţa în Transilvania, motiv pentru care a atras de partea sa o grupare din Partidul Naţional, din care făceau parte Vasile Goldiş şi Ion Lupaş, cărora le-a oferit posturi în guvern. Pentru a-şi spori şansele de reuşită în Ardeal, partidul averescan a pus bazele unui cartel electoral cu Partidul Maghiar şi Partidul German, sperând să atragă astfel voturile minorităţilor naţionale. Partidul Naţional şi Partidul Ţărănesc, la rândul lor, au ajuns la o înţelegere şi au încheiat un cartel electoral în perspectiva apropiatelor alegeri.

[54] C. Hamangiu, *Codul General al României*, Bucureşti, Edit. Libr. Universala Alcalay & Co., p. 3, 9-11.
[55] „Monitorul Oficial", nr. 71, 27 martie 1926.

Propaganda politică a Partidului Poporului a avut la bază elogierea meritelor generalului, supralicitând meritele militare şi realizările obţinute în timpul guvernării din anii 1920-1921. Guvernul a înlocuit prefecţii şi primarii liberali, numind în locul lor fruntaşi ai Partidului Poporului. Pentru a încuraja propagandiştii averescani, guvernul a înfiinţat medalia „Ordinul Electoral", fapt nemaiîntâlnit în istoria desfăşurării unor alegeri parlamentare din România[56].

În vederea alegerilor pentru Adunarea Deputaţilor, în circumscripţiile judeţului Arad au fost depuse următoarele liste de candidaţi: Vasile Goldiş, Cornel Iancu, Petru Marşieu, Bela Parecz, Iustin Montza, Dimitrie Apătean, Hans Beller, Eugen Spinanţiu, Teodor Băbuţa[57] (Partidul Poporului); Ioan Georgescu, Nicolae Episcopescu, Pavel Darlea, Lazăr Palcu, Ion Tengler, Alexandru Lazăr, Romul Verisan, Ion Ardelean, Pavel Halmageanu[58] (Partidul Naţional Liberal); Iustin Marşieu, Victor Hotăran, Nicolae Adam, Alexandru Vlad, Mihail Cosma, Valentin Palfi, Ştefan Krammer, Iulian Borneas, Gheorghe Henţiu (Partidul Naţional Ţărănesc); Gheorghe Cuza, Dionisie Benea, Ioan Frăţilă, Gheorghe Rusu, Traian Mager, Silviu Tămăşdan, Gheorghe Cizmaşiu, Mihai Stroia, Alexandru Fântânar[59] (Liga Apărării Naţional Creştine)

Pentru Senat au fost înregistrate următoarele liste de candidaţi: Partidul Poporului - Ioan Suciu, Barabás Béla, Florian Rocsin; Partidul Naţional Liberal - Lazăr Palcu, Barbu Dimitrie, Lukhaup[60]; Blocul Naţional-Ţărănesc - Ştefan Cicio-Pop, Iuliu Grofşoreanu, Constantin Teodorescu.

În judeţul Arad, lista guvernamentală a avut o structură hibridă. Fuziunile şi alianţele încheiate de Alexandru Averecu în plan naţional, au avut drept consecinţă gruparea la Arad, sub acelaşi stindard, a unor candidaţi ce odinioară se găseau pe poziţii ireconciliabile. Pe lista de la Senat a Partidul Poporului se afla Barabás Béla, naţionalist maghiar, fost membru în Parlamentul de la Budapesta, unul din oponenţii românilor şi ai Partidului Naţional din comitatul Arad. Fost lider al partidului kossuthist, Barabás Béla[61] a câştigat în anul 1 906 mandatul de deputat în Arad[62]. Succesul său[63] a avut un amplu ecou întrucât el repurtase la acele alegeri o triplă victorie electorală, fiind ales deputat nu doar la Arad, ci şi la Oradea şi în circumscripţia VII din Budapesta[64]. Partenerul de alianţă al lui Barabás Béla, în anul 1926, a devenit, prin conjunctura evenimentelor, Vasile Godiş, unul din foştii conducători ai mişcării de emancipare naţională a românilor din comitatul Arad şi adversar al partidului kossuthist în legislativul ungar al anilor 1906-1910.

Prejudiciul de imagine ce i-a fost creat în rândul electoratului românesc de alianţa cu partidul maghiar, a fost exploatat de adversarii politici. Liberalii i-au imputat lui Vasile Goldiş un comportament ce leza interesul românesc. Au evidenţiat faptul că tovărăşia cu Barabás Béla s-a realizat cu preţul înjosirii demnităţii naţionale, în condiţiile în care propaganda electorală a partidului maghiar a însemnat un şir de manifestări şoviniste. Arborarea de steaguri ungureşti şi intonarea marşului lui Rakocy la deplasările lui Vasile Goldiş în comunele cu electorat maghiar erau catalogate de liberali ca fapte de mare gravitate. O distanţare faţă de partidul maghiar s-a produs la Vasile Goldiş după încheierea alegerilor, când şi-a manifestat scepticismul faţă de eficienţa alianţei cu minorităţile: „Nu ştiu până în prezent ce s'o fi petrecut şi în alte judeţe, dar nu sunt încântat de rezultatele acordului cu minorităţile aci în Arad, unde am constatat că atât din partea nemţilor şi a ungurilor mai multe voturi s-au dat pe lista opoziţiei unite şi chiar pentru lista cuziştilor. Faptul acesta fără îndoială produce oarecare mâhnire tuturor acelor cari au intenţionat să apropie minorităţile de politica generală a guvernului actual”[65].

În judeţul Arad, Partidul Poporului a recurs la utilizarea jandarmeriei şi a aparatului de stat pentru promovarea candidaţilor guvernamentali. Din însărcinarea autorităţilor judeţene, funcţionarii comunali s-au implicat partizan în desfăşurarea campaniei electorale. La Chişineu a fost semnalată lipirea afişelor averescane şi ruperea afişelor opoziţiei de către angajaţii primăriei. La Dieci, Jandarmeria a arestat şi maltratat un ţăran pentru posesie de manifeste, iar în Şimand aceleaşi forţe de

[56] Scurtu Ioan, Buzatu Gheorghe, *op. cit.*, p. 168.
[57] „Aradi Közlöny”, nr. 113, 23 mai 1926, p. 7.
[58] „Tribuna Nouă”, nr. 109, 23 mai 1926, p. 3.
[59] „Voinţa Poporului”, nr. 15-16, 16-23 mai 1926, p. 3;„Cuvântul Ardealului”, nr. 12, 23 mai 1926, p. 8; „Monitorul Oficial”, nr. 122, 4 iunie 1926.
[60] „Tribuna Nouă”, nr. 105, 18 mai 1926, p. 2.
[61] „Arady Közlöny”, nr. 103, 30 aprilie 1906, p. 3.
[62] „Tribuna”, nr. 71, 15/28 aprilie 1906, p. 3-6; nr. 74, 18 aprilie/1 mai 1906, p. 2; „Arady Közlöny”, nr. 104, 1 mai 1906, p. 2-4.
[63] Fabro Henrik, Ujlaki József. *Országgyülési almanach 1906-1911,* Budapest, 1906, p. 49-50.
[64] „Arady Közlöny”, nr. 106, 4 mai 1906, p. 10-11.
[65] „Cuvântul Ardealului”, nr. 14/30 mai 1926, p. 3.

ordine au împiedicat o parte a alegătorilor să se deplaseze spre secţia de vot[66].

În ziua de 25 mai 1926, din cei 110.739 cetăţeni înscrişi pe listele de alegători ale judeţului Arad, şi-au exprimat preferinţele la urnele de vot pentru Adunarea Deputaţilor un număr de 78.847 persoane. Partidul Poporului a obţinut 39,43% din voturile valide exprimate, Partidul Naţional Liberal 3,70%, Blocul Naţional-Ţărănesc 34,21%, Blocul Muncitoresc şi Ţărănesc 7,36%, iar Liga Apărării Naţional Creştine 11,96%. Prin repartizarea mandatelor de către comisia electorală centrală, la Arad au fost aleşi deputaţi: Vasile Goldiş, Cornel Iancu, Petru Marşieu, Bela Parecz, Iustin Montza, Dimitrie Apătean, Hans Beller, Eugen Spinanţiu (Partidul Poporului) şi Iustin Marşieu (Partidul Naţional)[67].

La alegerile pentru Senat, desfăşurate la Arad în data de 28 mai 1926, din cei 53.644 alegători înscrişi, au votat 44.920 de cetăţeni, 22.676 optând pentru Partidul Poporului, 1.878 în favoarea Partidul Naţional Liberal, iar 13 794 au ales Partidul Naţional. Un număr de 16 634 voturi au fost anulate. Mandatele acestei circumscripţii au fost atribuite în exclusivitate candidaţilor partidului averescan de guvernământ[68]. Alegerile pentru stabilirea senatorilor Consiliilor judeţene şi comunale, l-au desemnat câştigător în Arad pe candidatul guvernului Silviu Moldovan. El l-a învins, prin cele 1.247 de voturi obţinute, pe candidatul liberal J. J. Georgescu, înregistrat la acest scrutin cu 218 voturi[69]. De asemenea, din partea Camerei de Comerţ şi Industrie, secţiunea Industrie, în circumscripţia IV electorală, arădeanul Mihail Mărcuş a primit dreptul de reprezentare în Senatul României[70].

Statistica acordării voturilor şi repartizării mandatelor la nivelul ţării a arătat în felul următor: 292 - Partidul Poporului, 69 - Blocul Naţional - Ţărănesc, 16 - Partidul Naţional - Liberal şi 10 - Liga Apărării Naţional Creştine. Numărul partidelor sau grupărilor politice, care au avut liste de candidaţi a fost de 25, însă din acestea numai 4 au îndeplinit cerinţele articolului 94 al Legii electorale referitoare la atingerea pragului electoral de 2%. Deoarece partidul de guvernământ a încheiat alianţe cu partidele minorităţilor, acestea şi-au pus candidaţii pe listele Partidului Poporului, Partidul Maghiar şi Partidul German, deţinând 15, respectiv 8 mandate din totalul celor 292 locuri de deputaţi acordate oficial grupării averescane.

Partidul de guvernământ a repurtat o victorie categorică. Reuşita acestuia nu a fost rezultatul popularităţii, ci mai ales a presiunilor exercitate de aparatul administrativ, în fruntea căruia s-a aflat ministrul de interne Octavian Goga, a propagandei electorale intense duse în circumscripţiile electorale de către agenţii electorali ai Partidului Poporului şi nu în ultimul rând, obstrucţiei săvârşite de autorităţile publice ce au împiedicat uneori contactul dintre cetăţeni şi reprezentanţii partidelor de opoziţie[71].

Partidul Naţional şi Partidul Ţărănesc, au devenit cea de-a doua forţă politică a ţării. Factorii de decizie din conducerea acestor partide au ajuns la concluzia că fuziunea dintre cele două grupări era soluţia pentru creşterea şanselor de accedere la guvernare. Contopirea celor două partide s-a realizat la 10 octombrie 1926, dată ce a marcat înfiinţarea Partidului Naţional Ţărănesc.

Ajuns la putere în baza recomandării făcute regelui de Ion I. C. Brătianu, generalul Averescu a încercat în primăvara anului 1927 să se desprindă de influenţa exercitată până atunci de liberali. Măsurile contrare intereselor liberale - înlăturarea lui Ioan Lapedatu de la Ministerul de Finanţe, contactele cu principele Carol în scopul revenirii în ţară - au adus guvernul în conflict cu Partidul Naţional Liberal. La 4 iunie 1927, Alexandru Averescu a fost nevoit să-şi prezinte demisia. Din însărcinarea regelui Ferdinand, Barbu Ştirbei a format un nou guvern (4-20 iunie 1927), alcătuit din reprezentanţi ai partidelor de opoziţie. Prin decret regal, Parlamentul a fost dizolvat şi erau anunţate alegeri pentru Adunarea Deputaţilor în ziua de 7 iulie şi Senat în 10-14 iulie 1927[72].

În judeţul Arad, Partidul Naţional Ţărănesc şi-a făcut intrarea în campania electorală cu speranţa organizării unor alegeri libere, corecte şi lipsite de ilegalităţi, al căror rezultat să fie expresia preferinţelor exprimate de corpul electoral la urnele de vot. Cooptarea în guvern a reprezentanţilor naţional-ţărănişti făcea posibilă perspectiva desfăşurării fără reproş a alegerilor. Ştefan Cicio-Pop s-a exprimat public în acest sens, arătând că partidul „[...] a primit acum, cel puţin în principiu, anume un

[66] „Tribuna Nouă”, nr. 116, 2 iunie 1926, p. 1.
[67] „Aradi Közlöny”, nr. 121, 3 iunie 1926, p. 1; „Monitorul Oficial”, nr. 122, 4 iunie 1926; „Cuvântul Ardealului”, nr. 17, 10 iunie 1926, p. 3; „Voinţa Poporului”, nr. 17-18, 6 iunie 1926, p. 1.
[68] „Monitorul Oficial”, nr. 124, 6 iunie 1926.
[69] „Cuvântul Ardealului”, nr. 21, 27 iunie 1926, p. 4.
[70] „Tribuna Nouă”, nr. 105, 18 mai 1926, p. 3.
[71] Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 169.
[72] S.J.A.N. Arad, Fond *Primăria Municipiului Arad*, inv. 1292, dosar 30/1927, f. 1-6.

guvern comun, care să aibă drept ţintă temperarea frecărilor dintre diferitele partide şi să asigure în România alegeri libere, încă necunoscute în această ţară”[73]

Disputele din interiorul guvernului, declanşate între liberali şi naţional-ţărănişti, au spulberat speranţa în alegeri corecte, şi au avut drept consecinţă căderea executivului, după doar 15 zile de funcţionare[74]. Guvernul liberal Ion I. C. Brătianu, constituit la 22 iunie, a preluat singur sarcina organizării alegerilor parlamentare, punând în funcţiune maşina de vot liberală, în scopul asigurării reuşitei. Campania electorală s-a desfăşurat într-o atmosferă tensionată, guvernul utilizând administraţia şi forţele de ordine pentru presiuni şi manipulări asupra corpului electoral, în timp ce unii lideri şi candidaţi ai partidelor de opoziţie au fost obstrucţionaţi în contactul cu alegătorii din teritoriu[75].

Toate partidele politice au desfăşurat acţiuni de propagandă electorală în localităţile judeţului Arad. Reprezentanţii naţional-ţărănişti au întâmpinat dificultăţi în comunele în care influenţa liberalilor era puternică. Aceste fiefuri liberale, cum a fost, de exemplu, plasa Chişineu, erau zone în care administraţia publică şi militanţii liberali obstrucţionau propaganda altor partide politice. O ingerinţă a organelor de ordine în desfăşurarea campaniei electorale a avut loc la Şimand. Nicolae Adam şi Emil Veliciu au fost împiedicaţi de către jandarmi să-şi rostească discursurile, adunarea din această comună fiind interzisă sub pretextul că autorizaţiile deţinute de organizatori erau incomplete. Incidente neplăcute s-au produs şi cu prilejul întâlnirii de la Chişineu. Dorindu-se evitarea provocărilor, adunarea electorală a fost convocată în locuinţa memorandistului Mihai Veliciu. Întrunirea a fost totuşi perturbată de intrarea în sală a 20 de susţinători liberali gălăgioşi. Deşi protecţia adunării era asigurată teoretic de un pluton de jandarmi, intervenţia acestora pentru îndepărtarea intruşilor s-a produs cu întârziere[76].

Interesul faţă de scrutinul derulat la Arad a fost reliefat prin numărul mare de liste cu candidaţi înscrise în lupta pentru Parlament[77]. Pentru dobândirea celor 9 locuri de deputaţi s-au angrenat în competiţie următoarele forţe politice: Partidul Naţional Liberal, Partidul Naţional Ţărănesc, Blocul Muncitoresc - Ţărănesc, Partidul Maghiar şi German, Partidul Social Democrat, Liga Apărării Naţional Creştine şi Partidul Poporului[78].

Din corpul electoral de 107 046 alegători înregistraţi în circumscripţia Arad, 77 334 au votat efectiv, iar 3 122 din voturi (4,04 %) au fost declarate nule. Procentual, scorul electoral obţinut de fiecare partid în judeţul Arad la alegerile pentru Adunarea Deputaţilor a fost următorul: Partidul Naţional Liberal -37%, Partidul Naţional Ţărănesc -31,40 %, Blocul Muncitoresc - Ţărănesc 4,37%, Partidul Maghiar şi German -14,18%, Partidul Social Democrat -1,73%, Liga Apărării Naţional Creştine - 3,77% şi Partidul Poporului - 2,77%.

În urma calculului de repartizare a mandatelor, au dobândit calitatea de deputaţi următorii: Arthur Văitoianu, Groza Ioan, Lazăr Alexandru, Xeni Constantin, Ioan Ursu, Episcopescu Nicolae, George Pleş (Partidul Naţional Liberal), Ştefan Cicio-Pop (Partidul Naţional Ţărănesc) şi Jakabffy Elemer (Partidul Maghiar şi German)[79]. În Parlament, cu prilejul demersurilor de validare a mandatelor, Arthur Văitoianu a optat pentru fotoliul de senator de drept. De aceea, în conformitate cu art. 95, 97 şi 124 din Legea electorală, locul de deputat rămas vacant a fost ocupat de primul supleant de pe lista partidului liberal, anume avocatul Iancu Adam[80].

La alegerile pentru Senat, desfăşurate în judeţul Arad, la 10 iulie 1927, au depus liste de candidaţi 3 formaţiuni politice: Partidul Naţional Liberal - Aurel Demian, Gheorghe Cihandu, Dimitrie Manolescu; Partidul Naţional Ţărănesc - Iustin Marşieu, Iuliu Grofşorean, Constantin Teodorescu; Partidul Maghiar şi German -Velcsov Geza, Springer Iosif, Steigervald Alois[81]. Din cei 54 857 cetăţeni înscrişi pe listele de alegători, 43.966 alegători şi-au exprimat opţiunile politice la urnă, 21 680 pentru liberali, 7 891 în favoarea naţional ţărăniştilor, iar 4 433 au preferat alianţa minorităţilor. Au fost anulate 962 buletine de vot. Mandatele de senatori au revenit în totalitate candidaţilor liberali[82].

---

[73] „Românul”, nr. 25, 12 iunie 1927, p. 3.
[74] S.J.A.N. Arad, Fond *Primăria Municipiului Arad*, inv. 1292, dosar 30/1927, f. 9-11.
[75] S.J.A.N. Arad, Fond *Prefectura Judeţului Arad*. *Acte administrative*, inv. 1296, dosar 13/1927, f. 1-42.
[76] *Ibidem*.
[77] *Ibidem*, f. 73-98.
[78] „Monitorul Oficial”, nr. 153, 14 iulie 1927.
[79] *Ibidem.*
[80] „Monitorul Oficial Dezbaterile Adunării Deputaţilor”, 19 octombrie 1927, p. 409.
[81] „Aradi Közlöny”, nr. 149, 10 iulie 1927, p. 5.
[82] „Monitorul Oficial”, nr. 155, 16 iulie 1927.

Cu prilejul scrutinului pentru desemnarea senatorilor Camerei de Comerţ şi Industrie, secţiunea Industrie, din data de 12 iulie, organizate în circumscripţia IV electorală, arădeanul Mihail Mărcuş a primit dreptul de reprezentare în Senatul României.

În ziua de 14 iulie s-a desfăşurat procedura de votare, de alegere a senatorilor de către membrii consiliilor judeţene şi comunale. În judeţul Arad, la această categorie de senatori aleşi, au fost exprimate 1.367 de voturi, din care 10 au fost anulate. Victoria a revenit liberalului Sever Ispravnic, prin cele 1.204 voturi decise în favoarea sa. Candidatul naţional-ţărănist Alexa Boţioc a primit 131 de voturi, în timp ce candidatul averescan Vasile Goldiş a înregistrat 22 de voturi[83].

Pe ansamblul întregii ţări, situaţia distribuirii mandatelor de deputaţi s-a prezentat după cum urmează: 318 - Partidul Naţional - Liberal, 59 - Partidul Naţional - Ţărănesc, 15 - Blocul Maghiar - German. La alegerile parlamentare din anul 1927 s-au angrenat, în competiţia pentru ocuparea locurilor din Adunarea Deputaţilor, 19 formaţiuni politice. S-a înregistrat o restrângere a partidelor care au reuşit să intre în camera legislativă inferioară, pragul electoral de 2 % fiind trecut doar de 3 dintre grupările angrenate în campania electorală.

Organizarea şi desfăşurarea alegerilor parlamentare din judeţul Arad în anii 1919-1927, a constituit o componentă a procesului de integrare a acestei regiuni vestice în viaţa politică a României Mari. Primele alegeri din istoria ţării, organizate pe baza votului universal, au consemnat victoria Partidul Naţional Român. Pasivismul asumat de maghiari, dar şi neparticiparea la alegeri a social-democraţilor a permis, în anul 1919, alegerea exclusivă în Parlament a activiştilor Partidului Naţional. Anii următori au fost marcaţi de noi convocări ale corpului electoral în scopul realegerii organismului legislativ al ţării. Rezultatele alegerilor au indicat diferenţierea opţiunilor politice ale cetăţenilor, dar şi instabilitatea preferinţelor de vot ale alegătorilor de la un scrutin la altul. Statistica scorurilor electorale înregistrate la Arad a consemnat adjudecarea victoriei de către următoarele formaţiuni: Partidul Poporului (1920), Partidul Naţional Liberal (1922), Partidul Poporului (1926) şi Partidul Naţional Liberal (1927).

ORGANISATION ET DEROULEMENT DES ELECTIONS LEGISLATIVES DANS LE DEPARTEMENT D'ARAD (1919-1927)

Résume

Les élections législatives dans le département d'Arad après la Première Guerre Mondiale montrent l'intégration plénière de la région Ouest dans la vie politique de la Grande Roumanie.

Les premières élections sur la base du suffrage universel de l'histoire du pays, celles de 1919, ont confirmé en Transylvanie la victoire décisive du Parti National Roumain.

Dans le département d'Arad, les candidats du Parti National Roumain ont acquis 12 sièges sur les 14 en jeu et aussi 6 mandats de sénateurs.

Les années suivantes ont connu de nouvelles convocations du corps électoral en vue de redésigner les membres du Parlement national. Les résultats de ces élections ont indiqué la différenciation des options politiques des citoyens et aussi l'instabilité des voix des électeurs d'un scrutin à l'autre.

Les statistiques des résultats électoraux enregistrés à Arad font tour à tour état des victoires des groupes politiques suivants : le Parti du People (1920), le Parti National Libéral (1922), le Parti du People (1926) et le Parti National Libéral (1927).

[83] *Ibidem.*

POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI (SEPTEMBRIE 1940 - IANUARIE 1941)

Drd. Viorel ROŞU

Reputatul publicist şi memorialist Mihail Sturdza, a publicat în anul 1966, în exil, lucrarea *România şi sfârşitul Europei. Amintiri din ţara pierdută*, aceasta fiind una din cele mai temeinice lucrări de memorii consacrate evoluţiei diplomaţiei româneşti interbelice şi a perioadei 1940-1941.

La 30 noiembrie 1937 Căpitanul Mişcării Legionare dădea o faimoasă declaraţie prin care trasa în mod clar direcţiile politicii externe româneşti, în eventualitatea că legionarii vor cuceri puterea politică în România: "Eu sunt contra Marilor Democraţii ale Occidentului, eu sunt contra Micii Înţelegeri, eu sunt contra Înţelegerii Balcanice şi n-am niciun fel de ataşament pentru Societatea Naţiunilor, în care nu cred. Eu sunt pentru o politică externă a României alături de Roma şi Berlin, alături de Statele revoluţiilor Naţionale, în contra Bolşevismului. În 48 de ore după biruinţa Mişcării Legionare, România va avea o alianţă cu Roma şi Berlinul, intrând astfel, în linia misiunii sale istorice în lume: Apărarea Crucii, a culturii şi a civilizaţiei creştine"[1].

Stelian Neagoe este cel care face o radiografie mişcării de extremă dreaptă Garda de Fier şi a modului în care s-au implicat liderii legionari în viaţa politică a legislativului României. Aceste aspecte sunt surprinse în lucrarea *Garda de Fier în Parlamentul României* ce aparţine autorului deja amintit.

Se cuvine subliniat că această declaraţie, împreună cu cea făcută în Parlament[2], în 1931, de către Corneliu Zelea Codreanu, cu memoriul trimis regelui Carol al II-lea, în ziua de 5 noiembrie 1936, cu telegramele trimise lui Hitler şi Mussolini în anul 1937, precum şi cu telegrama trimisă în 12 martie 1938 cu ocazia Anschluss-ului, constituie baza teoretică a viziunii de politică externă a Mişcării Legionare.

De mare însemnătate este studiul lui Florin Müller *Politica externă a Mişcării Legionare: ideologie şi strategie* în care evidenţiază principiile fundamentale ale politicii externe promovate de Mişcarea Legionară în epocă[3].

Aceste concepte nu au fost transpuse decât parţial în practică şi într-un mod indirect, deoarece, aşa cum se ştie, Mişcarea Legionară nu a format niciodată un guvern de sine-stătător, prin intermediul căruia să-şi pună în aplicare principiile de politică externă, chiar dacă în guvernul format la 14 septembrie 1940, Mihail Sturdza[4] deţinea portofoliul Afacerilor Străine.

Liderul Gărzii de Fier, Horia Sima, recunoaşte că atâta timp cât au fost la putere alături de generalul Ion Antonescu, legionarii n-au putut să-şi exercite o influenţă decisivă în planul politicii externe, deciziile majore fiind luate unilateral de cel din urmă.

Aşa cum se cunoaşte, politica externă a fost în mare parte înfăptuită de către generalul Ion Antonescu, conducătorul statului, legionarii neputând exercita o influenţă decisivă. În sprijinul acestei afirmaţii se poate spune că toate acordurile importante cu Berlinul au fost negociate direct de Antonescu, fără ca ministrul Afacerilor Străine să fie informat despre conţinutul lor şi, chiar mai mult, fără să participe[5].

Nicolas M. Nagy Talavera subliniază în lucrarea *O istorie a fascismului în Ungaria şi România* faptul că: „guvernul din timpul statului naţional-legionar, septembrie 1940-ianuarie 1941, nu a fost altceva decât un hibrid, în care conflictele erau latente încă de la început şi în care, fiecare grupare privea alianţa ca pe o înţelegere vremelnică. Ba mai mult, se poate afirma fără a greşi că în ciuda dorinţei lui Codreanu de a nu prelua puterea înainte ca Legiunea să fie puternică şi foarte unită,

---

[1] Mihail Sturdza, *România şi sfârşitul Europei. Amintiri din ţara pierdută*, Bucureşti, Ed. Criterion Publishing, 1994, p. 130.

[2] La 3 decembrie 1931, în şedinţa Adunării Deputaţilor, Corneliu Zelea Codreanu a declarat că el, dacă este pus să aleagă între cele două extreme spre care se îndreptă opinia publică din Europa la acele vremuri, crede că soarele răsare nu la Moscova, ci la Roma. Stelian Neagoe, *Garda de Fier în Parlamentul României*, în „Împotriva fascismului", Bucureşti, 1971, pp. 53-68.

[3] Florin Müller, *Politica externă a Mişcării Legionare: ideologie şi strategii*, în „Arhivele Totalitarismului", I, nr. 1, 1993, p. 33.

[4] Mihail Sturdza (1886-1980). Doctor în drept internaţional, diplomat, ministru plenipotenţiar la Riga şi Copenhaga, ministru de Externe al României în perioada septembrie-decembrie 1940, precum şi în guvernul legionar din exil de la Viena (decembrie 1944 - mai 1945). Vezi Mihail Sturdza, *op. cit.*, p. 30.

[5] Horia Sima, *Mişcarea Legionară şi Monarhia*, Iaşi, Ed. Agora, 1997, p. 61.

venirea la guvern a acesteia a avut loc când era cel mai puţin pregătită, mai toţi liderii aflându-se, potrivit unei glume ireverenţioase, sub pământ precum cartofii”[6].

În plus, ţara suferise grave pierderi teritoriale, la care un rol decisiv l-au avut tocmai statele spre care era îndreptată politica externă a României la acea vreme, adică spre Germania şi Italia. Confruntaţi cu o atitudine revizionistă din partea Uniunii Sovietice şi a Ungariei, Antonescu şi legionarii şi-au dat seama că singura şansă de a contracara aceste ameninţări o reprezintă apropierea faţă de Germania. Cele două ţări ale Axei nu au fost blamate pentru rolul jucat în acţiunea de amputare teritorială a României, vina fiind atribuită în totalitate politicienilor vechiului regim. Astfel, Horia Sima, care a fost un fel de vicar pământesc al lui Codreanu în timpul statului naţional-legionar, afirma: „Nu vă grăbiţi să acuzaţi Puterile Axei de dictatul de la Viena, când voi aţi făcut tot ce v-a stat în putinţă ca să provocaţi aceste puteri, până ce aţi împins România în tabăra duşmanilor lor. Cum vroiaţi să trateze Roma şi Berlinul o ţară amestecată în nenumărate încercări şi comploturi contra securităţii lor şi în serviciul Moscovei”[7]?

Legionarii, conştienţi de pierderile imense suferite, considerau că biruinţa de la 6 septembrie 1940 este mult mai însemnată, poporul român devenind, conform concepţiei legionare, pentru prima dată stăpân pe destinul său, bucuria de a scăpa de regimul responsabil de aceste pierderi întrecând cu mult durerea pierderii Ardealului[8].

Lui Aurică Simion îi datorăm meritul de a fi propus o altă perspectivă asupra activităţii mareşalului Ion Antonescu şi implicit, asupra relaţiilor româno-germane din anii celui de-al Doilea Război Mondial după cum reiese din lucrarea *Preliminarii politico diplomatice ale insurecţiei române din august 1944***.**

Profesorul spaniol Francisco Veiga aminteşte în lucrarea *Istoria Gărzii de Fier. 1919-1941* faptul că această mişcare de extremă dreaptă a lăsat urme adânci în istoria contemporană a României dar deopotrivă şi în istoriografie. Autorul „atacă” fenomenul legionar românesc dintr-o perspectivă lipsită de prejudecăţi, pornind de la o solidă documentare având opinii similare cu cele ale istoricului român Aurică Simion.

După împărţirea portofoliilor între cele două fracţiuni ale guvernului[9] ministrul Afacerilor Străine, Mihail Sturdza, a dus o luptă dură cu Antonescu pentru a-şi impune proprii oameni în cadrul ministerului[10], el proclamând totodată necesitatea alianţei României cu Axa, orice altă conexiune politică fiind astfel automat dizolvată. În cadrul acestor negocieri dintre, pe de o parte, Conducătorul statului şi, pe de altă parte, ministrul Sturdza, se înscrie şi cererea ultimului de a numi miniştri legionari în statele “revoluţiilor naţionale”, adică în Germania, Italia, Spania, Portugalia, la care s-a adăugat şi Grecia[11].

Faust Brădescu, unul dintre cei mai prolifici analişti şi specialişti ai fenomenului legionar încearcă să motiveze în lucrarea sa *Scurtă analiză spectrală a Mişcării Legionare***,** politica externă promovată de liderii ei, atâta timp cât s-au aflat la putere sub patronajul lui Horia Sima.

În timpul statului naţional-legionar, Mişcarea a promovat prin intermediul lui Mihail Sturdza o politică externă în concordanţă cu cea a statelor cu regimuri totalitare, ca Germania şi Italia. Această orientare, pe lângă aspectele ideologice ce nu pot fi neglijate, mai are o cauză foarte importantă. Considerând că bazele politicii româneşti trebuie să fie stabilite ţinând cont de ameninţarea neîncetată a vecinului de la Răsărit, pentru că aşa cum în cazul Franţei, duşmanul ereditar era Germania, în cazul României acest trist rol îl avea Uniunea Bucureşti[12]. Având convingerea că din toate năvălirile şi din toate ocupaţiile, năvălirea slavă a fost singura care a ameninţat în trecut fiinţa neamului românesc, Mihail Polihroniade enunţa în carte sa, *Tineretul şi politica externă***,** o axiomă care nu trebuia nicicând

---

[6] Nicolas M. Nagy-Talavera, *O istorie a fascismului în Ungaria şi România*, Bucureşti, Ed. Hasefer, 1996, p. 420.
[7] Horia Sima, *Era libertăţii. Statul naţional-legionar*, vol. I, Ed. Gordian, Timişoara, 1995, p. 9.
[8] *Ibidem*, pp. 11-12.
[9] În guvernul format în noaptea de 14/15 septembrie 1940, Mişcarea Legionară deţinea vicepreşedinţia Consiliului de Miniştri, prin Horia Sima, Ministerul Afacerilor Străine - Mihail Sturdza, Ministerul Afacerilor Interne - Constantin Petrovicescu, Ministerul Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor - Pompiliu Nicolau, Ministerul Educaţiei Naţionale, Cultelor şi Artelor - Traian Brăileanu şi Ministerul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirii Sociale - Vasile Iasinschi. Militarii, politicienii şi tehnocraţii deţineau ministerele strategice (Economia, Finanţele, Coordonarea şi Statul Major Economic, Agricultura, Justiţia, Apărarea Naţională, Armata, Aerul şi Marina) - Aurică Simion, *Preliminarii politico diplomatice ale insurecţiei române din august 1944*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1979, pp. 41-42; Francisco Veiga, *Istoria Gărzii de Fier. 1919-1941*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1993, p. 281.
[10] Colaboratorii apropiaţi ai ministrului Sturdza au fost: avocatul Mircea Vlasto, în calitate de şef de cabinet, Alexandru Cretzianu, ca secretar general. Vezi Nicolas M. Nagy-Talavera, *op. cit.*, pp. 145-147.
[11] Horia Sima, *op. cit.*, pp. 145-147.
[12] Faust Brădescu, *Scurtă analiză spectrală a Mişcării Legionare*, Bucureşti, Editura Majadahonda, 1996, pp. 84-85.

uitată: România nu poate lupta alături de Uniunea Bucureşti[13]. Concluzia sa este chiar una apoteotică. Considerând că în acele vremuri Rusia personifica iadul pe pământ, revolta împotriva unei civilizaţii milenare, încercarea de distrugere a neamurilor şi batjocorirea lui Dumnezeu, acelaşi autor punea întrebarea în mod retoric „De ce să ne facem frate cu dracul? Doar ca să câştigăm iadul”[14]?

Ataşamentul faţă de „noua ordine europeană”, dominată de Hitler şi Mussolini, era total, cel puţin la nivel declarativ, poziţia Gărzii de Fier faţă de Germania şi Italia fiind rezumată astfel: „Suntem nu alături de Axă, ci în Axă”, cum afirma Mihail Manoilescu[15]. Totuşi, se pare că simpatiile legionarilor erau îndreptate mai mult spre Italia, decât spre Germania, şi doar inferioritatea economică şi politică a primei i-a determinat pe legionari să nu aibă relaţii mult mai bune cu puterea peninsulară.

În capitolul cinci al lucrării *Era libertăţii. Statul naţional legionar***,** vol. I, Horia Sima expune diferite aspecte ale politicii externe româneşti în care au fost implicaţi şi membri legionari precum “manifestările tineretului European de la Padua s. a”. Legăturile dintre România şi Italia au fost numeroase. Astfel, la începutul lunii octombrie 1940, Partidul Fascist a organizat în localitatea deja amintită o manifestaţie a tineretului naţionalist european, la care au participat tineri din Germania, Spania, Ungaria, Bulgaria şi România[16]. Participarea românească a constat în trimiterea a 120 de “cămăşi verzi”, în cea mai mare parte studenţi[17]. Între 13 şi 17 noiembrie, generalul Antonescu şi ministrul Afacerilor Străine au efectuat o vizită în Italia, ei fiind primiţi de Mussolini şi Ciano. Aparent, vizita a arătat excelentele relaţii ce existau între cele două state, dar, în realitate, a scos în evidenţă nemulţumiri majore. Fiecare tabără a avut o mare decepţie, cauzată de partenerul de dialog. Mussolini nu digerase încă afrontul adus prin tratarea superficială de către Antonescu a propunerii de trimitere în România a unei misiuni militare italiene, în vreme ce conducătorul statului român, la rându-i, înghiţise amar datorită verdictului extrem de favorabil Ungariei, dat de comisia Altenburg-Roggeri[18], în noiembrie 1940[19].

Este clar însă, fără a neglija relaţiile cu Italia, că cele mai importante decizii ale politicii externe româneşti au fost cele legate de Germania. Sosirea primelor elemente de comandament ale misiunii militare germane[20], conduse de generalul Erik Hansen, dar, mai ales, aderarea României la Pactul Tripartit, în 23 noiembrie 1940[21], reprezintă două momente extrem de importante din acea

---

[13] Mihail Polihroniade, *Tineretul şi politica externă*, Bucureşti, Editura Vremea, 1937, p. 9.

[14] *Ibidem*, p. 11.

[15] Dragoş Zamfirescu, *Legiunea Arhanghelul Mihail de la mit la realitate*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997, p. 125.

[16] Horia Sima, *op. cit*., p. 132.

[17] *Ibidem*, p. 135.

[18] După Dictatul de la Viena, datorită tratamentului aplicat românilor în Transilvania de Nord de către armata maghiară, guvernul de la Bucureşti a decis să facă apel la intervenţia Axei. Germania şi Italia au luat decizia constituirii unei comisii de anchetă germano-italiane, alcătuită din miniştrii plenipotenţiari Altenburg şi contele Roggeri di Villanova. Între 17 şi 27 octombrie 1940, comisia a parcurs cu automobilul aproximativ 3.000 de kilometri, şi a audiat peste 500 de persoane. În urma acestei investigaţii s-a stabilit că atât România, cât şi Ungaria sunt vinovate, precizându-se totuşi că partea maghiară are o mai mare parte de vină. Acest verdict nu a mulţumit deloc partea română, astfel că din punctul de vedere al Bucureştiului, rezultatele anchetei Comisiei Altenburg-Roggeri nu au avut rezultatele scontate. Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena iulie-august 1940*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994, p. 86.

[19] Michele Rallo, *România în perioada revoluţiilor naţionale din Europa 1919-1945*, Bucureşti, Editura Sempre, 1999, p. 105.

[20] Cererea ca o misiune militară germană să vină în România nu a reprezentat ceva nou pentru acea vreme. Această solicitare a fost formulată pentru prima dată de către regele Carol al II-lea, la 2 iulie 1940. La 7 septembrie 1940, la doar două zile de la primirea puterilor depline, generalul Ion Antonescu i-a explicat colonelului Alfred Gerstenberg, ataşatul german al aviaţiei militare la Bucureşti, că România doreşte o colaborare între forţele armate germane şi cele române, care să se concretizeze în trimiterea de trupe motorizate germane, de unităţi de aviaţie, precum şi în livrarea de armament, îndeosebi tancuri şi tunuri antiaeriene. În urma raportului întocmit de generalul-locotenent Kurt von Tippelskirch, şeful Cartierului General IV al Statului Major al Trupelor de Uscat, la 9 septembrie 1940, Adolf Hitler a hotărât definitiv să trimită în România o misiune militară a trupelor de uscat şi a aviaţiei militare, precum şi instructori militari. La 30 septembrie, această decizie a fost transmisă şi guvernului român, pe cale diplomatică. La 7 octombrie, Ministerul Propagandei Naţionale de la Bucureşti a dat un comunicat oficial prin care se anunţa trimiterea unei misiuni militare germane în România, în timp ce oficialii celui de-al Treilea Reich au confirmat această ştire abia la 12 octombrie. Gheorghe Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1998, pp. 331-332; Andreas Hillgruber, *op. cit.*, pp. 133-135.

[21] Aderarea României la Pactul Tripartit nu a însemnat nimic altceva decât punctul culminant, dar şi rezultatul firesc al politicii externe româneşti duse după demiterea lui Nicolae Titulescu, din funcţia de ministru al Afacerilor Străine, la 29 august 1936. Dacă până la această demitere se considera că hotarele României erau cel mai bine asigurate prin menţinerea ţării într-un sistem de securitate colectivă antigerman, ulterior, s-a promovat o politică de neutralitate neoficială faţă de toate Marile Puteri, urmată apoi de o apropiere crescândă faţă de Germania. La 1 iulie 1940, România a renunţat la garanţiile franco-britanice, acordate cu un an înainte, ceea ce semnifica abandonarea orientării politicii externe româneşti către Franţa şi Marea Britanie. Trei zile mai târziu s-a format un guvern progerman, condus de generalul Ion Gigurtu, cu Mihail Manoilescu la Externe. Vezi Rebecca Haynes, *Politica României faţă de Germania între 1936-1940*, Iaşi, Editura Polirom, 2003, pp. 28-29.

perioadă, momente ce au contribuit din plin la modelarea politicii externe româneşti pentru următorii patru ani.

Profesorul Gh. Buzatu vine să sublinieze în lucrarea *O istorie a petrolului românesc***,** alături de alţi istorici contemporani, faptul că politica externă promovată în perioada Statului Naţional Legionar a fost una exclusivistă ce a aparţinut lui Ion Antonescu.

Se cuvine a fi menţionat faptul că tratativele ce au precedat aderarea României la Pactul Tripartit au fost realizate în exclusivitate de Conducătorul statului, fără implicarea Ministerului Afacerilor Străine, şi fără ca titularul acestui minister să fie ţinut la curent[22].

Este interesant de subliniat că relaţiile legionarilor cu Germania nu au fost chiar atât de bune, cum s-ar putea crede, atât Ministerul de Externe al Reichului, cât şi Wermacht-ul nefiind favorabili Mişcării. Acelaşi lucru se poate spune şi despre personalul ce fusese detaşat în România. Cu excepţia lui Kurt Geissler, ataşatul de poliţie SS, a lui Albrecht Otto von Bolschwing, şeful SD-ului, şi a lui Arthur Konradi, şeful AO[23] de la Bucureşti, în rest, toate persoanele ce aveau funcţii importante nu au privit deloc favorabil pe membrii Mişcării Legionare[24]. În schimb, organizaţia de extremă dreaptă se bucura de sprijinul lui Himmler şi al SS-ului, dar, se pare, nici simpatiile celor mai extremişti nazişti nu au fost suficiente pentru a crea în Germania o opinie favorabilă legionarilor. Cumpărarea mai pe nimic a întreprinderilor evreieşti de către oamenii de afaceri germani a creat o oarecare nemulţumire în rândul gardiştilor, ştiindu-se faptul că erau naţionalişti şi nu se supuneau orbeşte Germaniei[25]. Un alt factor care a contribuit la o anumită periclitare a relaţiilor dintre Germania şi Mişcarea Legionară a fost faptul că ultima enunţată nu se bucura de o prea mare coeziune în interior, putându-se distinge, pe lângă facţiunea lui Horia Sima, încă două. Una dintre ele avea în frunte pe Ion Zelea Codreanu şi pe fiii săi, Decebal şi Horia, în timp ce cealaltă, cu o influenţă mai mare în Transilvania, avea tendinţe antigermane puternice, fiind condusă de un oarecare Cojocaru[26].

Aderarea la Pactul Tripartit a României, dar, mai ales, sosirea misiunii militare germane, au contribuit din plin la adoptarea unei poziţii de forţă faţă de Ungaria. Proclamând că „arbitrajul de la Viena aparţine trecutului", Horia Sima şi conducerea legionară au lansat nesfârşite atacuri antimaghiare, denunţând totodată atrocităţile comise de autorităţile horthyste[27]. La rândul lui, Antonescu nu a ratat nicio ocazie de a-i reaminti lui Hitler că României i se făcuse o gravă amputare teritorială în favoarea Ungariei. Din rândurile scrise mai sus este uşor de intuit faptul că strategia de politică externă a Mişcării Legionare s-a bazat pe o anumită imagine formată asupra relaţiilor internaţionale, imagine ce diferea profund de cea a mediilor oficiale ale statului şi a partidelor democratice[28]. Nu este total lipsită de adevăr observaţia că politicii externe româneşti i-a lipsit în perioada interbelică o anumită constantă, fiind sucită şi răsucită în toate sensurile, după cum au fost proiectate raporturile de forţe în Europa în diferite momente[29].

Horia Sima nu avea niciun fel de dubiu asupra politicii duplicitare, practicată de guvernele României Mari. „Sunt englezii mai tari? - Mergem cu englezii. Sunt nemţii mai tari? - Ne potrivim după pasul lor. Sunt ruşii mai tari? Alchimiştii politicii româneşti n-au ezitat să iasă în lume şi cu ruşii"[30].

Legionarii doreau să sfărâme vraja prestigiului tradiţional de care Anglia şi Franţa se bucurau în România, deoarece considerau ei, naţiunile occidentale purtau un război absurd, tocmai împotriva unor state care aveau ca obiectiv declarat apărarea civilizaţiei occidentale şi perenitatea sa[31]. Această remarcă viza în mod deosebit Anglia, deoarece, aşa cum este bine ştiut, Franţa semnase, la 22 iunie 1940, un armistiţiu foarte apropiat de o capitulare, englezii fiind singurii care se împotriveau trupelor victorioase ale Wehrmacht-ului. Atitudinea britanică era, conform legionarilor, încă o dovadă a neînţelegerii reciproce dintre naţional-socialismul german şi democraţiile occidentale[32]. În plus, se considera că oamenilor politici români le-a lipsit în trecut o mentalitate sănătoasă, ei bazându-se în conducerea politicii externe româneşti pe asentimentul şi sfaturile diplomaţilor occidentali, această

[22] Gh. Buzatu, *op. cit.*, pp. 338-340.
[23] **AO** - *Auslanderorganisation.*
[24] Horia Sima, *op. cit.*, p. 44.
[25] Nicolas M. Nagy-Talavera, *op. cit.*, p. 427.
[26] *Ibidem*, p. 421.
[27] *Ibidem*, p. 425.
[28] Florin Müller, art. cit., p. 33.
[29] Horia Sima, *Mişcarea Legionară şi Monarhia*, Iaşi, Ed. Agora, 1997, p. 61.
[30] *Ibidem*, p. 73.
[31] Faust Brădescu, *op. cit.*, pp. 82-88.
[32] *Ibidem*, p. 86.

situaţie, dependenţa de Anglia şi Franţa, fiind considerată ruşinoasă şi umilitoare[33].

Aşa cum a fost scos în evidenţă în paginile anterioare, luând în calcul neîncetatul antagonism româno-rus, Mişcarea Legionară a considerat întotdeauna că politica britanică este incompatibilă cu politica României, aceasta din urmă având probleme şi duşmani diferiţi faţă de cei ai Angliei[34].

Fostul Ministru al Propagandei în cadrul Statului Naţional Legionar (1940-1941), Alexandru Constant conchide în lucrarea sa *Un an decisiv 1939/1940* faptul că în situaţia de izolare politică externă a vremii singura soluţie pentru România spre a-şi putea păstra existenţa statală era o alianţă cu Uniunea Sovietică sau Germania. În vreme ce puterea insulară, Anglia, avea posibilitatea de a opta pentru o a treia cale, neutralitatea sau chiar alianţa cu Statele Unite, România, având frontiera pe Nistru, nu putea decât să aleagă între cele două puteri ce străjuiau Europa Central - Răsăriteană în extremităţile sale: Germania sau Uniunea Bucureşti. Credinţa în rolul nefast pe care îl aveau evreii din România, şi puternica influenţă a cercurilor evreieşti din Anglia sporeau sentimentele antiengleze ale legionarilor. Pur şi simplu se considera că România juca doar un rol de contrafort pentru ţările apusene, politica externă românească fiind apreciată doar după gradul de asemănare a acesteia cu politica Occidentului. Direct sau indirect, Anglia era acuzată de toate relele posibile, psihoza anti-engleză fiind extrem de puternică în rândurile legionarilor. Astfel, garanţiile britanice de integritate teritorială nu au fost decât vorbe în vânt, valabile până în momentul în care au trebuit transpuse în practică, iar Londra era considerată a fi centrul iudeo-masoneriei mondiale. Pierderea Basarabiei şi arbitrajul de la Viena nu ar fi avut loc dacă nu ar fi fost alinierea politicii externe româneşti la cea a Foreign Office-ului. Polonia ar fi refuzat propunerile de discuţii ale Germaniei datorită amestecului englezilor, Anglia fiind acuzată chiar şi de izbucnirea celei mai distrugătoare conflagraţii din istoria omenirii, al Doilea Război Mondial[35]. Nu a scăpat neobservată activitatea guvernelor din exil de la Londra, care, conform membrilor Mişcării, duceau o politică contrară intereselor propriilor lor popoare, precum şi tendinţa diplomaţiei britanice de încercuire a Germaniei. Concluzia la toate aceste lucruri? O alianţă cu această ţară era totalmente exclusă, ba mai mult, Anglia trebuind să fie izgonită de pe continent, deoarece „perfidia" acesteia era cauza tuturor evenimentelor reprobabile din trecut, în planul relaţiilor internaţionale. Este interesant însă de menţionat atitudinea faţă de Anglia a comandorului von Müller, adjutantul amiralului Canaris, atitudine ce a fost exprimată viitorului ministru de Externe al României, Mihail Sturdza, şi consemnată în cartea acestuia, *România şi sfârşitul Europei. Amintiri din ţara pierdută***.** Viitorul deţinător al portofoliului Externelor era nici mai mult, nici mai puţin sfătuit ca România să facă tot posibilul pentru a evita un război împotriva britanicilor, deoarece Marea Britanie va fi întotdeauna învingătoare[36].

Ottmar Traşcă şi Ana Maria Stan în lucrarea *Rebeliunea legionară în arhive străine (germane, maghiare, franceze)* acreditează ideea că ruperea relaţiilor între cei doi parteneri de guvernare din perioada septembrie 1940-ianuarie 1941 a fost determinată de excesul de zel de care au dat dovadă liderii Mişcării Legionare în ce priveşte promovarea propriilor interese.

Abuzurile comise de gardişti, asasinatele de la Jilava şi, mai ales uciderea lui Nicolae Iorga şi a lui Virgil Madgearu, au dus la o răceală accentuată între cei doi parteneri de guvernare: generalul Ion Antonescu, sprijinit de armată, pe de o parte şi, Mişcarea Legionară, pe de altă parte.

Luna decembrie a anului 1940 reprezintă perioada de timp în care Conducătorul statului a luat măsuri directe împotriva legionarilor, printre acestea aflându-se şi destituirea lui Mihail Sturdza ca titular al Externelor. Începând cu 23 decembrie, atribuţiile fostului ministru au fost preluate „ad-interim" de către Antonescu, la el ajungând toate rapoartele misiunilor diplomatice româneşti[37].

AUßENPOLITIK RUMÄNIENS (SEPTEMBER 1940 -JANUAR 1941)

Der Autor behandelt in seinem Aufsatz die Entwicklung der rumänischen Diplomatie im Zeitraum September 1940 - Januar 1941.

[33] *Ibidem*, p. 81.
[34] *Ibidem*, p. 80.
[35] Alexandru Constant, *Un an decisiv 1939-1940*, Bucureşti, Ed. Tipografia Eminescu, Bucureşti, 1941, p. 49 (apud Florin Müller, *op. cit.*, pp. 35-36).
[36] Mihail Sturdza, *op. cit.*, p. 174.
[37] Ottmár Traşcă, Ana-Maria Stan, *Rebeliunea legionară în arhive străine (germane, maghiare, franceze)*, Bucureşti, Ed. Albatros, 2002, pp. 53-54.

CONSIDERAŢII PRIVIND SCHIMBURILE COMERCIALE ALE ROMÂNIEI CU STATELE EUROPENE ÎN PERIOADA OCTOMBRIE 1940 - IUNIE 1943

Drd. Victor MARTIN*

Războiul maritim germano-britanic a afectat deopotrivă economia Germaniei cât şi a celorlalte state europene. Schimbarea geopolitică produsă la nivel european, în urma campaniei din vara anului 1940, a permis Reich-ului nazist să controleze atât economic cât şi politic toate statele europene. Unele state au dispărut, teritoriul lor fiind integrat în Germania, iar altele au devenit „sateliţi" ei, promovând o politică externă ce gravita în jurul Reich-ului. În contextul reducerii volumului schimburilor comerciale internaţionale, România a încercat să-şi asigure funcţionalitatea industriei naţionale şi aprovizionarea pieţei interne, prin încheierea unor noi acorduri comerciale bilaterale. Acestea sunt caracterizate de noile obiective: statul român era ancorat în sistemul clearingului, ce presupunea schimburi de produse şi evitarea pe cât posibil a folosirii valutei forte, care era greu de procurat. Putem afirma că politica economică a statului român în perioada 1940-1944, ca de altfel a majorităţii statelor europene, a fost „controlată" de Germania.

Un alt aspect foarte important a fost evoluţia preţurilor mondiale cu consecinţe pentru balanţa economică a României. Pe fondul limitării accesului la resursele primare, în perioada celui de-al doilea război mondial „bătrânul continent" s-a confruntat cu o creştere accentuată a preţurilor la materii prime, produse finite şi servicii, care au provocat raţionalizarea şi ulterior dispariţia lor de pe piaţă. În mod surprinzător, aceste aspecte au favorizat economia românească, care beneficia în constituirea exportului de aportul unor produse vitale pentru război: petrol şi cereale. La fel ca în perioada interbelică cele două game de produse au susţinut o balanţă comercială activă, atât cu Germania cât şi cu celelalte state, deoarece creşterea preţului internaţional al petrolului a permis susţinerea importurile de materii prime, chiar şi la preţuri majorate. Implicit s-a conturat un efect invers, materializat în aprovizionarea dificilă cu materii prime (în special minereuri) din import şi la preţuri majorate datorate unor factori conecşi (taxe majorate şi preţuri la transport mai mari).

Prin Tratatul economic româno-german din 23 martie 1939 a fost trasată linia politicii economice româneşti. Aceasta era bazată pe schimburi economice de produse complementare, evitarea cheltuirii resurselor valutare pentru plata importurilor şi achiziţionarea din exterior a tehnologiei moderne pentru dezvoltarea industrie româneşti. În perioada războiului, România a generalizat această politică economică şi numai în puţine cazuri importurile au fost plătite în valută convertibilă. Perioada amintită este susţinută de o balanţă comercială pozitivă datorită exportului de produse petroliere la preţuri care s-au dovedit avantajoase statului român[1].

România era interesată să dezvolte raporturi economice cu statele industrializate, mai ales cu cele care erau prezente pe piaţa internaţională a produselor din domeniul industriei de apărare. Acest aspect a fost afirmat şi de generalul Ion Antonescu încă de la preluarea puterii, devenind totodată linia oficială în politica economică naţională în perioada războiului[2]. Remarcăm o continuitate a politicii economice cristalizată în ultimul an al domniei lui Carol al II-lea. Colaborând cu cercurile economice liberale, care dominau ca şi în trecut principala instituţie financiară a ţării, Banca Naţională a României, Antonescu nu avea motive să ofere avantaje economice prea mari Germaniei şi aliaţilor săi, deoarece acestea ar fi afectat stabilitatea economică a ţării şi, totodată ar fi provocat sentimentele antigermane ale populaţiei[3].

România a continuat relaţiile economice cu partenerii interbelici, singura destinaţie majoră abandonată fiind Marea Britanie, care reprezenta 8% din exportul românesc şi 12% din import.

---

* Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti, şef birou

[1] Ciucă Marcel - Dumitru, Ignat Maria, *Stenogramele şedinţelor Consiliului de Miniştri. Guvernarea Ion Antonescu*, vo.l IV (iulie-septembrie 1941), editat de Arhivele Naţionale ale Românie, Bucureşti, 2000, p. 725, în continuare se va cita stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 23 septembrie 1941: (…) „ Nu vreau ca Ţara Românească să fie tratată ca Albania, ţară de exploatat. Ţara Românească are nevoie de concursul tehnic al străinătăţii, însă să nu fiu întors aici ca un nenorocit şi apoi tot ei să spună de noi că nu suntem capabili".

[2] Ciucă Marcel - Dumitru, Teodorescu Aurelian, Popovici Bogdan, *Stenogramele şedinţelor Consiliului de Miniştri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. I *(septembrie-decembrie 1940)*, editat de Arhivele Naţionale ale României, Bucureşti, , 1997, p. 90.

[3] Andreas Hillgruber, Hitler, *Regele Carol şi Mareşalul Antonescu. Relaţii româno-germane (1938-1944)*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994, p. 193.

Mutaţiile politice produse în estul Europei au dus la înlocuirea partenerilor tradiţionali ai României cu Germania. Aceasta asigura nevoile de import de pe piaţa românească pentru Austria, Cehia, Polonia şi Iugoslavia şi exporta produse din aceste zone economiei româneşti. De remarcat că în aceste teritorii primordială era aprovizionarea cu cereale şi petrol din România a trupelor de ocupaţie germane şi în plan secundar a populaţiei.

După cum menţionam, România s-a angajat în realizarea clearingului central european promovat de Germania. Acest instrument economic promova schimburile directe între state, pe baza unui mercurial al preţurilor, excluzând folosirea de valute. Rolul Germaniei în promovarea acestui sistem economic era de a centraliza produsele disponibile în fiecare stat european şi a le direcţiona în funcţie de cereri. Ideea unei pieţe comune europene nu avea cum să nu mulţumească statele europene, care reuşeau astfel să procure bunuri şi materii prime în funcţie de produsele proprii pe care puteau să le exporte. Dar necesităţile tot mai crescute ale industrie germane au făcut ca acest sistem să funcţioneze în cea mai mare parte într-o singură direcţie: Germania. Motivându-le aliaţilor că primordial este câştigarea războiului Hitler a spulberat sistematic înţelegerile economice realizate între state, adeseori produsele contractate de un stat neajungând la destinaţia finală şi fiind redirecţionate către o anumită zonă din Reich unde erau necesare. Principalul mijloc de control al schimburilor economice europene în perioada celui de-al doilea război mondial a fost deţinerea de către Germania a reţelei ferate europene şi controlul traficului prin preţurile practicate.

În acest sens încă din luna septembrie 1940 au avut loc negocieri intense între Ministerul Economiei şi consilieri economici germani pentru reglementarea traficului de plăţi între România şi statele din vestul Europei (Belgia, Olanda, Norvegia). De asemenea la insistenţele generalului Antonescu, partea germană a acceptat ca toate contractele anterioare ocupării acestor state să fie onorate. [4]

La sfârşitul primului an de război Germania beneficia de aproximativ două treimi din exportul românesc. Cealaltă treime o constituia onorarea acordurilor economice cu alte statele europene. Cele mai importante relaţii comerciale desfăşurate de România au fost fără îndoială cel promovate cu Germania şi Italia, dar pe lângă acestea comerţul practicat cu statele vecine, cu cele neutre sau aflate în jurul Germaniei, ofereau posibilitatea aprovizionării cu materii prime şi bunuri de larg consum pentru a complecta importurile din Germania.

Trebuie subliniat că aproape toate relaţiile economice ale statului român, din această perioadă, veneau în completarea interesului diplomatic pe care îl aveam în acea zonă. De regulă acesta s-a manifestat fie în obţinerea de armament şi muniţie, fie pentru menţinerea unor canale diplomatice deschise (în afara Axei Roma-Berlin).

Bulgaria Relaţiile economice româno-bulgare au fost tensionate datorită problemei diplomatice izvorâte din cedarea Cadrilaterului.

Rezolvată relativ paşnic, la recomandarea Germaniei şi Italie, prin semnarea Tratatului de la Craiova (7 septembrie 1940), problema în discuţie a creat încordări ulterioare datorate nerespectării, de către Bulgaria, a chestiunilor financiare ce decurgeau din semnarea acestui tratat. Astfel în cadrul tratatului s-a specificat decontarea de către Bulgaria a recoltelor şi bunurilor administraţiei româneşti lăsate în acest teritoriu cu ocazia predării acestei zone.

Aplicarea clauzelor economico-financiare ale Tratatului s-au dovedit dificile, partea bulgară tergiversând plata obligaţiilor asumate[5].

În paralel cu discuţiile privind onorarea chestiunilor financiare ale tratatului bilateral, la cererea Germaniei, România s-a angajat să asigure aprovizionarea cu petrol a Bulgariei. Motivaţia Berlinului era aceea de a oferi avantaje acestui stat balcanic (care cocheta cu Uniunea Sovietică) pentru al câştiga de partea Axei. Acordul de export al petrolului românesc a fost semnat de către cele două părţi, în mod surprinzător la Berlin, în data de 21 noiembrie 1940, fiind formulat să funcţioneze prin intermediul Germaniei. Acordul era dezavantajos părţii româneşti pe mai multe planuri: preţul convenit la exportul de petrol era cu 20% mai mic decât cel practicat anterior pe aceiaşi relaţie.

Deşi situaţia contului de clearing nu permitea contractarea de noi contingente pentru export, prin acordul încheiat cu Bulgaria, România s-a angajat să îi exporte produse petrolifere în valoare de patru milioane cinci sute mii de *reichmarks* la un preţ impus de Germania, astfel că deficitul de cont al României se mărea şi risca să rămână fără acoperire, fapt care ar fi dus implicit la creşterea preţurilor interne. Dificultatea partenerului de la sud de Dunăre de a oferi produse. solicitate şi absorbite de

[4] C. S. P. A. M. I, fond *Cabinetul Militar al Conducătorului Statului (colecţia A.R.A.)*, crt. 16, f. 116.
[5] George Ungureanu, *Problema Cadrilaterului în contextul relaţiilor româno-bulgare (1919-1940)*, Editura Istros, Brăila, 2009, p. 384.

economia românească a creat tensiuni suplimentare. La momentul semnării contractului practic doar o treime din petrolul românesc era plătit cu mărfuri bulgăreşti. Acoperirea deficitului de aproximativ trei milioane de *reichmarks* urma să se rezolve prin negocieri ulterioare, care s-au dovedit să fie de lungă durată[6].

Relaţia economică dificilă s-a accentuată în cursul anului 1941 pe fondul imposibilităţii găsiri de produse bulgăreşti care să acopere deficitul creat în contul de clearing. Pentru a stimula interesul exportatorilor români, a fost introdusă o primă de export de aproximativ 12%, al cărui efect s-a simţit în devalorizarea cursului levei de la 1,65 la 1,85 lei.

Relaţia economică cu Bulgaria s-a îmbunătăţit simţitor după 1942 când în urma unor noi negocieri statul român a obţinut reducerea excedentului creat în balanţa dintre cele două state prin achiziţionarea de cantităţi mai mari de minereuri.

Subliniem că avantajele realizate de Bulgaria în schimburile comerciale cu România, în perioada războiului, au fost obţinute chiar dacă aceasta a întârziat plata despăgubirilor ce trebuiau achitate ca obligaţii care derivau din Tratatul de la Craiova. De asemenea un alt „favor" oferit bulgarilor de Misiunea militară germană, a fost aducerea în ţară şi preschimbarea a 300 milioane lei în bancnote româneşti, Această sumă a fost colectată de autorităţile bulgare, după retragerea administraţiei româneşti din Cadrilater (ceea ce a presupus şi retragerea respectivelor serii monetare din circulaţie), a fost folosit pentru plata tranşei scadente la 1 ianuarie 1941 din prevederile financiare ale Tratatului de la Craiova. Infuzia de monedă provenită din Bulgaria a cauzat statului român un prejudiciu financiar serios. Banca Naţională a României fiind nevoită să marcheze bancnotele respective şi să le retragă treptat din circulaţie[7].

Tergiversarea de către guvernul bulgar a plăţii datoriilor a obligat România să reclame statul vecin la forurile internaţionale, fapt ce a prilejuit Germaniei posibilitatea să recomande formarea unui tribunal de arbitraj. Prin numirea ca preşedinte la Tribunalului de arbitraj româno-bulgar a lui Viktor Burns, profesor de drept internaţional la Universitatea din Berlin, Germania şi-a asigurat controlul asupra negocierile dintre cele două state.

Cele două sesiuni de lucru ale organismului nou creat, desfăşurate iunie-iulie 1941 şi august-septembrie 1942, s-au soldat cu eşecuri în determinarea soldurilor compensatorii datorate de partea bulgară, fapt ce l-a determinat pe Mihai Antonescu să propună guvernului bulgar rezolvarea directă a problemelor în litigiu şi renunţarea la tribunalul internaţional.

Formal, Tribunalul de arbitraj a funcţionat până în primăvara anului 1943, când în urmă încheierii Acordului economic româno-bulgar, profesorul Burns şi-a prezentat demisia, dar practic după eşecul negocierilor bilaterale din toamna anului 1942 el şi-a încheiat activitatea[8].

Acordul româno-bulgar din aprilie 1943 prevedea ca Bulgaria să plătească României, în termen de trei luni, despăgubiri de 850 milioane lei, 1,5 milioane franci elveţieni, în contul a cinci mii tone de floarea soarelui şi să dea 12.000 tone porumb în contul recoltei lăsate de statul român în Cadrilater în toamna anului 1940[9].

Rezolvarea celorlalte problemelor financiare litigioase apărute în aplicarea Tratatului de la Craiova, privind retragerea autorităţilor şi a populaţiei române s-a reglementat prin Acordul bilateral din 1 aprilie 1943[10].

Serbia: prezenţa militară germană în România a devenit tot mai numeroasă începând cu ianuarie 1941. În concepţia OKW, România devenea o bază de aprovizionare pentru operaţiunile din primăvara acelui an, care aveau ca scop securizarea Peninsulei Balcanice.

„Defecţiunea" produsă la Belgrad, în martie-aprilie 1941, a neliniştit autorităţile militare germane, care au procedat la mărirea numărului de militari aflaţi în tranzit în România. Astfel că, în momentul invadării Iugoslaviei de către Germania, pe teritoriul naţional erau cantonaţi aproximativ cinci sute de mii de militari germani[11].

Spectrul războiului ce se contura la graniţa de vest, a atras după sine operaţiuni de factură economică, menită să protejeze bunurile româneşti mobile, aflate pe teritoriul iugoslav.

Astfel, autorităţile româneşti s-a grăbit să recheme în apele teritoriale româneşti toate navele

---

[6] C.S.P.A.M.I., fond *Cabinetul Militar al Conducătorului Statului (colecţia A.R.A.)*, crt. 16, f. 116.
[7] *Ibidem*, f. 117.
[8] Panajotov, Gheorghi, *Deinostta na bălgaro-rumînskija arbitražen săd (juni 1941- april 1943)*, în „Dobrudža", anul 7, Varna, 1990, p. 105-116.
[9] *Ibidem*
[10] George Ungureanu, *op. cit*., p. 385.
[11] Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 162.

fluviale aflate pe cursul iugoslav al Dunării în zilele premergătoare declanşării ofensivei germane asupra Belgradului[12].

La insistenţa Legaţiei germane la Bucureşti au fost luate măsuri pentru întârzierea navelor iugoslave aflate în apele teritoriale româneşti. Acestea s-au materializat prin intensificarea controalelor vamale, sanitare, eliberarea cu întârziere a autorizaţiilor necesare. Într-o notă a Legaţiei Germaniei la Bucureşti se arăta nemulţumirea autorităţilor germane faţă de inpasibilitatea autorităţilor româneşti faţă de activitatea marinei sovietice, ce opera în estuarul Deltei Dunării cu mai multe remorchere şi care în a doua jumătate a lunii aprilie, au reuşit să ducă în portul Reni, câteva convoaie de şlepuri sârbeşti încărcate cu marfă românească. Cazul exemplificat în nota menţionată se referea la un convoi format din 10 şlepuri sârbeşti încărcate cu sare, care în data de 21 martie 1941, a fost remorcat în portul amintit. Totodată Legaţiei germană insista pe lângă autorităţile româneşti să facă eforturi pentru a nu permite apariţia unor situaţii similare[13]. Analizând cele solicitate de partea germană, Ministerul Economiei Naţionale, în colaborare cu Marele Stat Major şi cu Misiunii Militare Germane din România au luat măsurile amintite, mai ales că exista teama că navele iugoslave ce navigau în apele româneşti puteau aduce armament din Uniunea Sovietică[14]. În condiţiile înrăutăţirii relaţiilor diplomatice dintre Belgrad şi capitalele statelor vecine, acceptul autorităţilor de la Bucureşti, de a proceda la asemenea practici, poate fi interpretat ca o măsură asiguratorie a statului român, în cazul că Iugoslavia ar fi procedat la blocarea navelor româneşti aflate pe teritoriul său. Temerea formulată de Marele stat Major era alimentată de noua situaţie instaurată în România, unde, începând cu ianuarie 1941 erau cantonate trupe germane, aflate în tranzit spre Peninsula Balcanică[15].

Opinia publică românească a reacţionat nefavorabil la adresa Germanie, la momentul atacului acesteia asupra Iugoslaviei. Nu este de mirare că au existat încercări timide de sprijin economic a poporului sârb. Astfel *Petrolblock* a oferit Iugoslaviei, în zilele premergătoare invaziei, 2000 tone de benzină de avioane, contract derulat cu acordul tacit al conducerii statului[16].

Corespondenţa diplomatică românească relevă că în acele zile, Ion Antonescu a refuzat să participe la împărţirea Iugoslaviei şi datorită presiunii opiniei publice[17].

Ca urmare a veştilor sosite la Bucureşti, în data de 23 aprilie 1941, privind hotărârile luate la Viena privitoare la împărţirea Iugoslaviei, generalul Antonescu şi-a schimbat radical poziţia, considerând că expansiunea teritorială de care a beneficiat în ultimii anii Ungaria şi în mică măsură Bulgaria au creat o situaţie nouă. El cerea revizuirea totală a frontierelor din sud-estul Europei şi alipirea Banatului sârbesc la România[18]. Hitler nu a dat curs solicitării părţii române dar a început să trateze cu mai multă atenţie situaţia din zonă pentru a nu provoca o nouă reacţie a liderului român.

În momentul ocupării Regatului Iugoslaviei, industria militară românească avea în derulare acorduri comerciale ce vizau cu precădere importurile de materiale neferoase. Dintre acestea cel mai important era cel contractat de Ministerul Înzestrării Armatei şi Producţiei de Război, pentru Pirotehnia Armatei şi uzinele „Copşa Mică - Cugir", de circa 1051 tone plumb dintr-o comandă anterioară achitată[19].

După dezmembrarea Iugoslaviei principala preocupare a României, pe plan economic, era de a obţine de la autorităţile de ocupaţie germane, contiuarea contractelor aflate în derulare. Tratativele desfăşurate la Belgrad, în data de 20 iunie 1941, au decurs anevoios, interlocutorii delegaţiei române considerând că acele contracte sunt nule, precizând că situaţia creată de generalizarea războiului, fac ca minereurile exploatate din Serbia să fie vitale pentru cel de-*al III Reich.* Totuşi s-a obţinut un contract ce satisfăcea la minim cerinţele industrie militare româneşti de cincizeci tone de plumb, treizeci tone de miniu şi două tone de antimoniu[20] Statul român a reuşit să importe în cursul războiului, din Serbia, cantităţi mici din aceste minereuri[21].

Pentru trupele de ocupaţie germane aflate în Serbia, în urma acordului semnat cu Misiunea Militară Germană, din data de 12 iunie 1941, România a direcţionat două mii de vagoane cu lemne de

[12] C.S.P.A.M.I., fond *Ministerul de Război - Cabinetul Ministrului (colecţia A.R.A.),* crt. 112/1941, f. 240.
[13] *Ibidem,* f 244
[14] *Ibidem,* f. 236
[15] *Ibidem,* f. 242
[16] Eliza Campus, *Preludii ale actului istoric de la 23 august 1944*, în *Revista de Istorie*, tom 32, nr. 8/1979, p. 1436.
[17] *Ibidem.*
[18] Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 163.
[19] C.S.P.A.M.I., fond *Ministerul de Război - Cabinetul Ministrului (colecţia A.R.A.),* crt. 112/1941, f. 118
[20] *Ibidem*
[21] Idem, fond *Cabinetul Militar al Conducătorului Statului(colecţia A.R.A.),* crt. 16/1941, f. 118

foc, din cota de export rezervată Germaniei pe anul 1941/1942[22].

Exporturile româneşti în spaţiul iugoslav, în urma evenimentelor din primăvara anului 1941, au fost văduvite de lipsa unor legături directe. Acestea s-au desfăşurat prin intermediari, zona iugoslavă intrând sub influenţa germano-italiană şi într-o oarecare măsură ungară. Transporturile au fost preluate de societăţi aparţinând acestor state, ceea ce a determinat imposibilitatea României de a exporta direct. Totodată a dus la creşterea preţurilor produselor româneşti, cauzată de taxele de transport practicate. Această situaţie s-a manifestat cu precădere în relaţia cu *Croaţia*.

În conferinţa de la Milano, desfăşurată în cursul anului 1941, între reprezentaţii *Avia Linee Italiano* şi *Lares*, autorităţile italiene s-au grăbit să dea asigurări că, în scurt timp, linia românească ar putea să îşi reia linia Belgrad - Zageb - Veneţia - Milano, care era asigurată de *Deutsche Lufthansa*, dacă autorităţile române îşi vor putea asigura singure serviciile de mentenanţă şi reaprovizionare din oraşele de escală[23].

Rutele navale cu Croaţia au fost preluate de societăţile italiene, fapt care a dus la creşterea exagerată a preţului serviciilor de transport. Un exemplu concludent era cel al benzinei, care era livrată din România la un preţ de 4 lei/litru şi ajungea la Zagreb la 45 lei/litru[24].

Relaţiile comerciale cu Croaţia au fost reglementate prin acordul din 7 august 1941. Clearingul româno-croat funcţiona pe baza exportului de produse petroliere către Croaţia şi importul de minereuri de fier şi neferoase. Totuşi dificultăţile de transport pe ruta Bucureşti-Zagreb au dus la schimburi mici. Infrastructura Croaţiei a fost afectată în urma invaziei germane şi singura rută de transport era cea navală. Preconizata refacere a infrastructurii feroviare crea premisele dinamizării relaţiilor comerciale româno-croate. În ecuaţia negocierilor bilaterale, privind normalizarea schimburilor comerciale, un rol important îl aveau discuţiile cu Ungaria, pe teritoriul căreia urmau să se desfăşoare transporturile.

Rezultatul convorbirilor s-a finalizat la Zagreb, în data de 25 septembrie 1942, prin semnarea Acordului pentru traficul de mărfuri, în tranzit, prin Ungaria[25].

Normalizarea relaţiilor economice româno-croate s-a realizat prin semnarea la Zagreb, în data de 1 februarie 1943, a Protocolului economic româno-croat, actul reliefa creşterea preţului la produsele petroliere exportate Croaţiei[26].

De remarcat că, în comparaţie cu perioada interbelică, România a pierdut posibilitatea aprovizionării, cu materii prime (minereuri, piei de animale) din spaţiul iugoslav, necesare dezvoltării industriei proprii. Situaţia creată nu diferea foarte mult faţă de perioada anterioară declanşării conflagraţiei mondiale, Germania reuşind prin tratatele bilaterale semnate, încă din 1937 să monopolizeze exportul practicat din această zonă. De remarcat este prezenţa tot mai puternică a Italie pe piaţa iugoslavă, care părea că transformă Adriatica într-un fief propriu.

Grecia: după ocuparea sa de către trupele germane, relaţiile economice româno-elene s-au redus semnificativ.

Aprovizionarea pieţei româneşti cu produse greceşti (citrice, ulei de măsline) s-a derulat în perioada războiului prin intermediul firmelor germane şi italiene. Cantităţile importate au scăzut semnificativ, produsele absorbite de piaţa românească fiind în cantităţi infime faţă de perioada antebelică.

Pentru a înlesni realizarea clearingului central european, în cadrul negocierilor româno-germane s-a avansat ideea ca produse de strictă necesitate din Grecia şi Ungaria să fie aduse în ţară, prin intermediul firmelor germane, plata lor urmând să se facă din contul de clearing. Valoarea acceptată de partea germană pentru aceste produse era de cinci sute de mii *reichs marks* trimestrial[27].

Sistemul economic impus de Germania a fost de nenumărate ori criticat de aliate sale, dintre acestea distingându-se vocea Italiei. În cadrul conferinţei germano-italiene, de la Roma, din 19 august 1941 una dintre problemele aflate în discuţie a fost dirijarea produselor din Grecia spre piaţa europeană. S-a ajuns la un acord care permitea celor două state semnatare să controleze exporturile Greciei. La 29 noiembrie 1941 România a ratificat protocolul semnat la Roma, în speranţa ca acesta va reglementa importul şi plata mărfurilor greceşti[28].

Din a doua jumătate a anului 1942, autorităţile militare germane instalate la Atena au sistat

[22] Idem, fond *Ministerul de Război, Direcţia Pensii*, crt. 83/1941, f. 4.
[23] Idem, fond *Cabinetul Militar al Conducătorului Statului (colecţia A.R.A.)*, crt. 23/1941, f. 55-56.
[24] *Ibidem.*
[25] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (se va citi A. M. A. E.)., *Arhiva economică*, vol. 9/1942, nepaginat.
[26] *Ibidem.*
[27] *Ibidem*, vol. 11/1943, nepaginat.
[28] *Ibidem.*

definitiv livrările de produse greceşti spre România. Închiderea acestui canal economic nu a putut fi compensat din alte direcţii, pe toată perioada războiului.

Finlanda: la 3 decembrie 1940 au fost semnate la Bucureşti Acordurile comerciale şi de plăţi româno-finlandeze. Noua orientare a celor două state, ce gravitau în orbita Germaniei, au deschis calea dezvoltării relaţiilor bilaterale. Pe plan economic noul acord comercial îşi propunea să mărească schimburile dintre cele două state. Era reglementată problema importului de minereuri (fier, coblalt, crom) necesare industriei româneşti, a produselor semifabricate din fier precum şi a hârtiei speciale. România exporta spre Finlanda produse petroliere, turte oleaginoase, mazăre, piei brute.

Acordul de plăţi stabilea un curs favorabil leului în raport cu marca finlandeză[29].

Creşterea preţurilor survenită în cursul anului 1942 a dus la semnarea unui nou acord de plăţi, în 10 iunie 1942, la Helsinki. Acest acord era susţinut de necesitatea stringentă a armatei române de a complecta rapid consumul de muniţie al unităţilor de pe front. Disponibilitatea industriei finlandeze de profil de a livra muniţia de război armatei române şi creşterile semnificative ale preţurilor la petrolul şi derivatele sale au fost principalele subiecte ale negocierilor demarate în cursul lunii august 1942 la Bucureşti. În acest sens a fost semnată în data de 9 august 1942 Convenţia româno-finlandeză privind schimbul de petrol cu muniţie. Ţinându-se cont de evoluţia ascendentă a preţului petrolului, reglementată prin primele speciale introduse în cadrul acordului de plăţi, s-a decis livrarea de muniţie pentru armată română astfel ca să se compenseze debitul românesc din anii precedenţi rezultat ca urmare a schimburilor bilaterale[30]. Contractul diferea de cel precedent şi eluda Germania din calitatea ei de direcţionară pe continent a petrolului românesc. Decizia României de a exporta direct preţiosul produs era o consecinţă a întârzierilor pe care Germania le avea în aprovizionarea cu muniţii a armatei române. De menţionat că în acordurile româno-germane din anii 1940-1941 Germania şi-a luat angajamentul de a aproviziona cu petrol, statele aflate sub „umbrela" sa. Implicarea României în războiul din Est, cu forţe tot mai numeroase, consumul crescut de armament şi muniţie, au dus la solicitări tot mai persuasive ale României faţă de camarazii germani, de a acoperii aceste pierderi. În urma imposibilităţii Germaniei de a onora cerinţele româneşti, începând cu anul 1942, guvernul de la Bucureşti şi-a luat libertatea de a găsi alte surse de aprovizionare a armatei. În această politică se încadrează convenţia cu Finlanda precum şi cea cu *Elveţia*.

Generalul Antonescu a preluat de la guvernările anterioare o situaţie foarte clară, cu contracte bine stabilite, în relaţia cu Elveţia. Trebuie subliniat că în conjunctura specială determinată de ocuparea vestului Europei de către Germania şi a blocadei maritime instituite de Marea Britanie, Elveţia devenea principala sursă de obţinere a devizelor libere. În condiţiile date francul elveţian deveneau una dintre cele mai căutate valute de pe Continent.

Interesul Elveţie pentru economia românească era legat de aprovizionarea cu petrol şi într-o oarecare măsură, cu cereale. În a doua jumătate a anului 1940 cele două state s-au limitat la derularea contractelor existente.

Presiunea exercitată de Germania asupra Elveţiei a afectat relaţiile economice ale acesteia cu România. Încă din prima jumătate a anului 1941 Germania deţinea monopolul transporturilor din Europa. Eforturile Berlinului de a realiza sistemul unic economic european s-a lovit în nenumărate rânduri de opoziţia cercurilor guvernamentale de la Berna, care motivau că îşi pot rezolva singuri problemele de aprovizionare, nefiind interesaţi de sistemul european.

Punctul comun care a reluat negocierile economice româno-elveţiene a fost interesul statului român pentru continuarea achiziţiei de armament antiaerian din Elveţia. Se dorea o colaborare directă, care ar fi adus celor două state produsele mult dorite, armament în cazul României, respectiv petrol pentru Elveţia. Cheia succesului convorbirilor economice româno-elveţiene era deţinut de Germania, care a motivat în dese rânduri, autorităţilor de la Bucureşti că, aprovizionarea directă cu petrol, de către Germania a Elveţiei era în interesul României, solicitând să preia cantitatea de o sută de mii tone de petrol destinată „tării cantoanelor"[31]. Totodată în cursul discuţiilor preliminari, diplomaţii elveţieni şi-au arătat disponibilitatea de a produce pentru armata română, dar a condiţionat începerea livrărilor de punerea la dispoziţie de către Germania a materiei prime necesare, pe care Elveţia nu o avea.

În data de 27 februarie 1942 a fost semnat un prim contract privind livrarea către România a 254 tunuri antiaeriene de 20 mm. şi a muniţiei aferente[32]. Livrarea armamentului urma să înceapă în mai 1942, în tranşe de câte cincizeci de tunuri lunar.

---

[29] *Ibidem, vl 9/1942, nepaginat.*
[30] *Ibidem.*
[31] C. S. P. A. M. I., fond *Cabinetul Militar al Conducătorului Statului (colecţia ARA)*, crt. 17, f. 234.
[32] *Ibidem*, f. 237.

Autorităţile române au început un adevărat „asediu”pe lângă oficialii germani acreditaţi la Bucureşti (*Von Kilinger*), dar şi de la Berlin, pentru a obţine deblocarea materiilor prime necesare firmei elveţiene.

Dar Comandamentul Militar german nu s-a arătat prea disponibil de a onora solicitările românilor, în prima fază acceptând să elibereze o primă tranşă din cantităţile de neferoase necesare producerii a jumătate din cantitatea de muniţie stabilită în contractul româno-elveţian. În acelaşi timp a fost făcută o ofertă statului român de a renunţa la colaborarea cu firma elveţiană, Germania oferind tunuri antiaeriene de producţie proprie, cu o cadenţă de tragere inferioară celor helvete[33].

Aflate în această fază a negocierilor, autorităţile române au acceptat în prima fază oferta germană, care îşi avea termenul de livrare cu şase luni mai târziu decât comanda similară din Elveţia, condiţionând plata întregii comenzi din contul de clearing.

Pe fondul acestor negocieri la începutul lunii august 1942, delegaţia economică elveţiană a sosit la Bucureşti pentru a demara negocierile privind prelungirea Protocolului comercial scadent. Chiar dacă discuţiile au fost ferite de „urechile” indiscrete ale agenţilor germani, temele aflate în discuţie au răsuflat.

Pe acest fundal, atât autorităţile române cât şi cele elveţiene se aşteptau la măsuri coercitive din punct de vedere economic din partea *Reichului*. Acestea nu au întârziat să se facă simţite. În data de 3 august 1942, Ministerul Economiei Naţionale, era informat de Legaţia Elveţiei la Bucureşti, că în urma discuţiilor bilaterale purtate la sediul ministerului, o delegaţie economică germană a sosit la Berna, pentru a impune Elveţiei un nou acord de transport al mărfurilor prin spaţiul german[34]. În comunicat se preciza că termenii impuşi guvernului elveţian erau foarte duri, germanii condiţionând modificarea unilaterală a tratatului de continuarea negocierilor româno-elveţiene de la Bucureşti[35].

Efectul ultimatului german nu a fost cel scontat, Elveţia angajându-se să continue relaţiile directe cu România, deoarece „(...) ar fi primejdios să fie acceptate practicile germanilor, mai ales că [Elveţia] nu crede că Germania va dicta pacea”[36].

Angrenându-se pe linia promovării relaţiilor directe, a fost semnat în data de 2 septembrie 1942, la Bucureşti Protocolul confidenţial româno-elveţian care includea şi livrările de armament antiaerian, plata acestora urma să se facă cu un avans de 20% în franci elveţieni iar restul în produse petroliere.

Dezastrul suferit de trupele române la Stalingrad a tensionat şi mai mult relaţiile româno-germane. În urma discuţiilor dintre Hitler şi Antonescu, avute în ianuarie 1943, dictatorul german a promis să accelereze procesul de înarmare al armatei române[37].

Pierderea iniţiativei strategice de către Germania a produs îngrijorare la Bucureşti. În aceste condiţii era tot mai clar că România trebuia să fie pregătită să îşi apere teritoriu de posibilele atacuri aliate. Necesităţile armatei au primat în cadrul relaţiilor economice cu Elveţia, cu toate presiunile camarazilor germani, România a continuat livrările de petrol spre Elveţia în schimbul căruia se obţineau tunuri de artilerie antiaeriane de o bună calitate.

Turcia:după schimbarea de regim survenită la Bucureşti în septembrie 1940, unul dintre primii interlocutori din cadrul corpului diplomatic acreditat la Bucureşti, al generalului Antonescu , a fost ambasadorul Turciei. În discuţia cu acesta şeful guvernului român a afirmat că gestul de strângere a relaţiilor cu Germania a fost singura soluţie pentru existenţa României. Această orientare nu va afecta loialitatea datorată vechiului prieten din Antanta Balcanică, (Turciei), mai ales că şi Germania vrea să cultive o relaţie specială cu acest stat[38].

Declaraţia generalului Antonescu din septembrie 1940 putem considera că era linia ce urma să fie imprimată regimului său. Totodată, considerăm că interesul acordat Turciei era dat nu numai de bunele relaţii cultivate în perioada interbelică, ci şi datorită rolului pe care îl avea acest stat în geopolitica Balcanilor.

Declaraţie de neutralitatea a guvernului turc, coroborată cu poziţia geografică au transformat Turcia unul dintre importantele puncte politice ale celui de-al Doilea Război Mondial. În acest context România a încercat să cultive această relaţie.

---

[33] *Ibidem.*
[34] Idem, fond *Ministerul de Război - Direcţia Pensii*, crt. 135/1942, f. 1.
[35] *Ibidem.*
[36] *Ibidem*, f. 3.
[37] vezi Ion Gheorghe, *Mareşalul Antonescu un dictator nefericit* şi Andreas Hillgruber, *op. cit*.
[38] Ion Stanciu, *Situaţia internă şi externă a României în perioada septembrie 1940 - decembrie 1941 în noi surse documentare străine*, în *Revista de Istorie*, Tom 33, nr 4/ aprilie 1985, p. 340.

Negocierile economice începute la Ankara la începutul lunii august 1940, aveau să se finalizeze în data de 26 septembrie 1940, prin semnarea Acordului comercial româno-turc. Acestea avea la bază schimburi comerciale de petrol românesc contra bumbac turcesc[39].

Totodată Turcia devenea poarta de intrare a unor produse rare. Flota britanică bloca accesul naval în Europa ia resursele continentului erau restricţionate de Germania. În aceste condiţii Turcia a devenit singur cale de import a unor mărfuri de pe alte continente.

Pe această linie s-a situat acordul privind plata hârtiei şi a cartonului importate din Turcia, semnat la Bucureşti, în data de 21 februarie 1941.

Pentru dezvoltarea relaţiilor bilaterale, cele două părţi au procedat la semnarea unui nou Acord comercial şi de plăţi, care a intrat în vigoare la 12 decembrie 1941.

În 1 februarie 1941 a fost semnată convenţia privind livrarea de cupru în contrapartidă cu uleiuri speciale.

Relaţiile economice cu Turcia se caracterizează prin achiziţionarea de cantităţi relativ mici de materii prime, dar pe măsură ce în Germania (principalul furnizor de materii prime pentru industria românească), apăreau dificultăţi în onorarea contractelor asumate, regularitatea cu care erau livrate din Turcia asigurau o oarecare stabilitate României.

Franţa: ca şi consecinţă a campaniei din 1940 teritoriul francez a fost împărţit în două zone separate, una sub ocupaţia militară a armatei germane iar a doua, un stat marionetă, aflat în orbita Germaniei îşi avea capitala la Vichy.

Majoritatea exporturilor franceze, aproximativ 75% au fost direcţionate spre Germania, între cele două state funcţionând şi un acord de clearing, de asemenea favorabil Germaniei. Prin nerespectarea de către guvernul de la Berlin a acordului semnat, s-a creat un deficit în favoarea Franţei, al contului de clearing cifrat în 1942 la aproximativ 46 miliarde de franci şi de aproximativ 25 de miliarde în primele luni ale anului 1943[40].

În ceea ce priveşte relaţiile economice desfăşurate de România cu Franţa, situaţia creată începând cu mai 1940 a afectat serios economia românească, care se baza pe multe produse importante din Franţa.

Începând cu toamna anului 1940 valoarea schimburile economice bilaterale au scăzut dramatic şi au fost condiţionate de necesităţile Germaniei de încasare din partea Franţei a plăţii daunelor de război. Şi în cadrul schimburilor economice cu Franţa, România s-a văzut nevoită să accepte mecanismul clearingului european orchestrat de Germania.

Cel mai important rezultat obţinut de oficialii de la Bucureşti, de la partenerii germani a fost derularea în continuare a contractelor de aprovizionare a armatei cu materiale şi muniţii de provenienţă franceză. Contractele respective erau în derulare încă din perioada interbelică, iar nivelul de dotare al trupelor române crea dependenţă de aceste materiale. Plata materialelor militare se realiza prin livrarea de produse petroliere.

După instalarea guvernului Antonesc, la 30 septembrie 1940 a fost semnat la Vichy, Acordul privitor la materialul francez pentru apărarea naţională[41].

Acestea prevedea reluarea livrărilor militare către România şi totodată ducea la suspendarea contractului *Petrofina*. În consecinţă statul român a preluat redevenţele petroliere aferente statului francez şi le-a vândut Germaniei, iar armamentul a început să fie plătit în franci[42].

Angrenarea trupelor române într-un război lung, cu pierderi însemnate în tehnică militară, pe frontul din Răsărit, a atras după sine, după cum era normal, regândirea contractelor existente de livrare de tehnică militară şi muniţii cu industria franceză de profil. Încă de la sfârşitul anului 1941 negocierile demarate în acest sens aveau ca obiectiv aprovizionarea într-un ritm satisfăcător a armatei român, pentru a contracara în timp util pierderile de pe front. Creşterea preţurilor internaţionale ale petrolului, coroborate cu imposibilitatea României de a direcţiona cantităţi suplimentare de petrol către alte state, exceptând contractele deja semnate, au fost problemele abordate de delegaţia română prezentă la discuţiile cu partea franceză. „Aranjamentul petrolifer" semnat la 7 noiembrie 1941 la Vichy, reglementa în special preţul produselor petroliere exportate de România spre piaţa franceză.

Totodată aducea în discuţie stingerea unei datorii mai vechi a României, de aproximativ un miliard de franci, prin livrări lunare, pe o perioadă de 18 luni a câte 13.000 tone benzină.

---

[39] A. M. A. E., *Arhiva economică*, vol. 19/1943, nepaginat.
[40] *Ibidem*, vol. 11/1943, nepaginat.
[41] *Ibidem*, vol. 19/1943, nepaginat.
[42] Gh. Calcan, *Industria petrolieră din România în perioada interbelică. Confruntări şi opţiuni în cercurile de specialişti*, Editura Tehnică, Bucureşti, 1997., p. 211.

Contractul a fost criticat dur în ţară, pentru termenul scurt de onorare şi pentru neconcordanţa cu posibilitatea de producţie a industriei româneşti de profil[43].

Contractul petrol - armament a continuat să se deruleze prin intermediul Germaniei, care punea la dispoziţia producătorilor francezi materia primă necesară producerii de muniţie pentru armata română. Dar acest agrement a cauzat asemenea, restanţe în livrarea de către firmele germane a produselor petroliere, cifrate la 26000 tone[44].

Situaţia creată după dezastrul de la Stalingrad, ca şi în cazul acordurilor semnate cu alte state începând din 1943, a fost factor ce a dus la parafarea, la 4 martie 1943, a noului Acord comercial franco-român[45]. Acesta pornea de la relaţiile excelente create între cele două state în perioada antebelică. Chiar dacă situaţia europeană era dificilă pentru cele două state semnatare, obligate să-şi dirijeze exportul spre Germania, cele două părţi au găsit subiecte comune care le avantaja în mod reciproc. Încă din perioada domniei lui Carol al II-lea armamentul importat pentru armata română era de provenienţă franceză şi cehoslovacă. În ciuda eforturilor ulterioare de a înlocui armamentul de artilerie francez cu cel de provenienţă germană, acest lucru nu s-a putut realiza. Pornind de la necesitatea armatei de a avea un stoc de piese de schimb pentru armamentul francez, Acordul din 4 martie 1943 împletea cerinţele româneşti cu necesitatea Franţei de a se aproviziona cu cereale şi petrol. Pornind de la *Acordul Wegner* (1940) cele două părţi considerau că situaţia excepţională în care se afla Europa cerea măsuri excepţionale.

Astfel, guvernul francez a acceptat să studieze posibilitatea de a reduce termenele de livrare ale contractelor pentru armata română, în schimbul acceptării de către partea română de a oferi compensaţii producătorilor francezi pentru decalarea termenelor.

Dezideratul francez de a se modifica formula de recalculare a preţurilor contractuale, care să ţină cont atât de variaţia preţului petrolului cât şi al cel al minereurilor a fost exclus, astfel că acordul semnat reprezenta un succes pentru România[46]. În acest sens livrările ulterioare de armament, muniţii şi piese de schimb din Franţa s-au menţinut la preţurile antebelice, iar preţul petrolului exportat de România a rămas liber, fiind condiţionat de evoluţia preţurilor europene.

Creditul de peste un miliard de franci contractat pentru plata comenzii din Franţa a fost finanţat de băncile franceze cu o dobândă de 4,5 % pe an.

Armamentul contractat în Franţa cu această ocazie era constituit sin tunuri pentru artilerie, motoare de avion şi piese de schimb[47].

O altă problemă rezolvată prin semnarea acordului bilateral, a fost scadenţa bonurilor de petrol. Astfel s-a convenit ca bonurile scadente la 15 iunie şi 15 iulie să fie convertite în produse alimentare, de care Franţa avea mare nevoie, iar România putea să se debaraseze cantităţile convenite au fost: fasole 1.000 tone, mazăre 1.000 tone, măzăriche 1.950 tone.

Relaţiile economice româno-franceze se caracterizează prin încercările celor două guverne de a continua colaborarea economică fructuoasă din perioada interbelică.

În mare parte, simpatia României faţă de Franţa s-a păstrat, considerând că guvernul de la Vichy va avea un cuvânt de spus la încheierea ostilităţilor.

În ecuaţia schimburilor comerciale bilaterale, a apărut Germania. Atât Bucureştiul cât şi Vichy-ul au dus serioase negocieri cu Berlinul pentru a lăsa libere schimburile comerciale româno-franceze.

Interesul Germaniei pentru petrolul românesc s-a manifestat nu numai prin contracte directe, ce permiteau Germaniei să achiziţioneze toate cantităţile de petrol românesc, disponibile pentru export, dar s-a manifestat şi prin preluarea controlului asupra marilor companii din domeniu, ce activau în România şi aparţineau statelor ocupate.

Distingem în acest sens, activitatea depusă de societatea *Berliner Handelsgesellschaft* desfăşurată în perioada octombrie-decembrie 1940 de a prelua de pe piaţa franceză acţiunile *Steaua, Concordia, Astra Română, Columbia* şi *Petrolblok*[48].

---

[43] A. M. A. E., *Arhiva economică,* vol. 6/1941, nepaginat.
[44] C. S. P. A. M. I., fond *Cabinetul Militar al conducătorului Statului (colecţia ARA),* crt. 17, f. 230.
[45] A. M. A. E., *Arhiva economică,* vol. 19/1943, nepaginat.
[46] *Ibidem,* vol. 69/1943, nepaginat.
[47] *Ibidem,* vol. 70/1943, Franţa, nepaginat
(...)
- 58 tunuri Schneider (de 105 mm) şi 87.000 lovituri
- 225 mitraliere Hotchkiss (fabricate de firma Brandt) şi 1.500.000 lovituri
- Motoare de avion şi piese de schimb pentru acestea în valoare de 39 milioane franci

[48] A.M.A.E., *Relaţii bilaterale - Franţa,* vol. 7/1941, f. 140.

Operaţiunea de preluare a acţiunilor din industria petroliferă a continuat şi în anul 1941. Prin adresa nr. 33318 din 6 mai 1941 Ataşatul Economic la Vichy a comunicat Ministerului Afacerilor Străine că acţiunile *Columbia* urmau să fie vândute Germaniei la un preţ de 495 franci hârtie acţiunea.

Sesizând pericolul ca România să-şi blocheze exportul de petrol în contul importului de armament, guvernul român a procedat în cadrul negocierilor ulterioare, să înainteze o ofertă ca arieratele provenite din livrările de petrol, să îi permită Franţei să exporte şi alte produse, în special materii prime.

De asemenea, începând cu iulie 1941, România a refuzat să onoreze arieratele contractului Wegner, prezentate de germani pentru încasare în avans. Guvernul de la Bucureşti opina că bonurile se vor plăti Franţei, la un curs superior celui stabilit în 1940, în limita posibilităţilor de export. doar la data scadenţei bonurilor.

Situaţia Franţei a avut repercusiuni asupra politicii interne româneşti. Regimul politic al lui Ion Antonescu s-a bazat pe o economie ce funcţiona pe principii liberale, dar fără a avea în liberali secondanţii mareşalului. Discreţia acestora era un ecou al stări de fapt a politicii franceze[49].

Italia: încă de la sfârşitul deceniului al patrulea Italia a devenit unul din cei mai importanţi parteneri economici ai României. Ascensiunea diplomatică a Regatului din Peninsulă pe plan european, varietatea economiei sale şi nu în ultimul rând apropierea lingvistică şi culturală au reprezentat motivele pentru ca diplomaţia românească să acorde o atenţie sporită cultivării acestei relaţii.

În perioada august 1940 - aprilie 1943 cele două state au desfăşurat o laborioasă activitate diplomatică, parafând nu mai puţin unsprezece acorduri şi protocoale, ce reglementau activitatea economică bilaterală.

Diversitatea relaţiilor economice româno-italiene a fost foarte obiectiv analizată de regretabilul istoric Valeriu Florin Dobrinescu, care alături de colaboratorii săi Ion Pătroiu şi Gheorghe Nicolescu în lucrarea consacrată „Relaţii politico-diplomatice militare”[50].

Trebuie remarcat că în demersul său economic, care presupunea sporirea relaţiilor economice cu România prin aprovizionarea cu cereale şi petrol şi exportul de produse finite, Italia a întâmpinat opoziţia acerbă a Germaniei, care nu era dispusă să faciliteze nici un avantaj economic aliatului ei. Pornind de la această premisă relaţiile economice româno-italiene s-au situat între necesităţile stringente ale României şi posibilităţile sale de export.

România era interesată să continue contractele demarate în perioada interbelică pentru achiziţionarea de armament şi piese de schimb pentru aeronautică, iar Italia încerca să-şi menţină contingentele interbelice de petrol.

Circumstanţele defavorabile create de prelungirea conflictului din Rusia, cu urmările nefaste cauzate economiilor proprii, au dus la nerespectarea contingentelor angajate de cele două părţi, fapt care a deschis o lungă perioadă de negocieri. Finalmente s-a conturat o linie de comun admisă care presupunea decontarea valorică a produselor livrate, evitându-se angajarea unor cantităţi fixe.

Prin acordul din 29 noiembrie 1941 s-a reglementat exportul în Italia unor cantităţi de produse petrolifere.

În primăvara anului 1942 contingentele stabilite au fost atinse, fapt care a determinat Legaţia Italiană de la Bucureşti să solicite supracontingente la benzină (25.000 tone), motorină (20.000 tone) şi uleiuri (40.000 tone) pentru intervalul 12 aprilie - 15 mai 1942.[51]

În urma discuţiilor avute la Bucureşti între ministrul Italiei, Bova Scapa şi ministrul de Externe român s-a convenit creşterea preţului la produsele petrolifere exportate. Astfel cele 825.000 tone ce urmau a fi exportate urmau să coste aproximativ 758 milioane lirete, cu aproximativ 200 milioane mai mult decât valorile negociate anterior.

În faţa acestei creşteri semnificative autorităţile italiene au fost puse să decidă ori plată suplimentară (eventual în armament şi produse textile), ori scăderea cantităţilor livrate.[52]

Măsura luată de autorităţile române îşi avea cauza în procedurile protocolului economic româno-german din 17 ianuarie 1942. În baza înţelegerii cu germanii, principalii
beneficiari ai exportului de petrol românesc, s-a convenit creşterea preţului în special la produsele derivate din petrol. Acest fapt a influenţat toate contractele semnate ulterior, de România cu alte state.

Italienii şi-au manifestat nemulţumirea faţă de întârzierile cauzate în exportul de cereale din

[49] Alex Mihai Stoienescu, *Istoria loviturilor de stat în România. Cele trei dictaturi.*, vol. 3 , Editura Rao, Bucureşti, 2002.
[50] Editura Intact, 1999.
[51] AMAE, fond *Arhivă economică*, vol. 104/1942, nepaginat.
[52] *Ibidem.*

România[53]. Această problemă a devenit fundamentală în cursul anului 1942 şi ca urmare a nemulţumirilor crescânde a părţii italiene a monopolizat negocierile desfăşurate în cursul acelui an.

Prin acordul din 22 noiembrie 1940 s-au contractat de către firmele italiene 50.000 tone grâu şi 100.000 tone porumb. Necesităţile armatei române, dificultăţile avute de autorităţi în colectarea cerealelor au dus la onorarea către Italia a unor cantităţi infime din aceste produse: 2.000 tone grâu şi 1.000 tone de porumb[54].

O situaţie similară era resimţită şi în exportul de cherestea şi animale vii. Balanţa comercială a schimburilor comerciale cu Italia, fără a avea în calcul livrările de armament, se prezenta pozitiv. La sfârşitul lunii februarie 1943 excedentul de aproximativ 2/3 din angajamentele asumate pentru livrări către armata, în valoare de 3,76 miliarde lei, era rezultatul întârzierilor în livrările către intendenţa română a partenerilor italieni[55].

Începând cu anul 1943 oficialii români au început să trateze cu prudenţă relaţia cu Italia, considerând că eventualele exporturi suplimentau către Italia, ar produce imposibilitatea acestora de a le returna în bunuri, fapt care ar duce la un excedent periculos favoarea României.

Cantităţile de produse petroliere livrate Italiei pentru aprovizionarea trupelor operative s-au dovedit insuficiente astfel că, motivând sprijinirea războiului comun, Germania, prin vocea ministrului său la Bucureşti, Carl Clodius, a autorizat România să aprovizioneze trupele italiene aflate în tranzit prin România, din contingentele de produse petroliere destinate Germaniei. Este de remarcat că mari cantităţi de hrană şi nutreţuri necesare trupelor italiene au fost livrate şi din Transnistria, considerată atât de Germania cât şi de Italia o bază de aprovizionare a frontului aflată temporar sub administraţie românească.

Sistemul de import-export practicat de România în cursul războiului s-a lovit adesea de interesele Germaniei. În repetate rânduri oficialii germani au stopat livrările de materii prime şi produse finite către România acestea fiind deturnate în folosul industriei germane. Protestele oficialilor de la Bucureşti la practicile Berlinului se materializau inevitabil în demararea de noi negocieri la care partea germană încerca să impună noi termene de livrare, de regulă sub formula „în momentul când mersul războiului va permite” sau să ofere României alte produse în compensaţie. În toată perioada războiului, România a susţinut ca Germania să-şi respecte toate obligaţiile economice ce-i revin (inclusiv pentru teritoriile aflate în orbita sa).

La preluarea puterii Ion Antonescu era deschis unei strânse colaborări economice cu Marele Reich, fapt care i-a determinat pe diplomaţii naziști să considere că acesta era gata să înfăptuiască aderarea României la uniunea economică cu Germania. Manfred von Killinger, venit de puţin timp la postul din Bucureşti, considera în ianuarie 1941, că Antonescu era adeptul creării uniunii economice europene[56].

Proasta gestionare a resurselor europene au creat un sentiment de dezamăgire la nivelul statelor europene care, începând cu anul 1943 se reorientează către sistemul tradiţional al relaţiilor bilaterale, încercând pe tot posibilul să evite amestecul Germaniei.

CONSIDERATIONS REGARDING THE COMMERCIAL CHANGES OF ROMANIA WITH THE EUROPE STATES IN THE PERIOD OCTOBER 1940 - JUNE 1943

Abstract

The assuming power of Ion Antonescu was open to a closely economical collaboration with the Great Reich, fact that determined the fascist diplomats to consider that it is ready to do adhesion of Romania to the economical union with Germany. The system of import-export practised by Romania in the course of War clap often the interests of Germany. In repeated rounds the Germans officials stopped the delivery of raw materials and finite products to Romania these ones being misappropriate in the use of German industry.

[53] Valeriu Florin Dobrinescu, Ion Pătroiu, Gheorghe Nicolescu, *Relaţii politico-diplomatice şi militare româno-italiene (1914-1947*), p. 322-323.
[54] A.M.A.E , *Arhiva economică*, vol. 104/1942, nepaginat.
[55] *Ibidem.*
[56] Gheorghe Buzatu, Marusia Cîrstea, *Europa în balanţa forţelor. România şi proba labirintului(1939-1989)*, vol. 3, Editura Tipomoldova, Iaşi, 2010, p. 40.

EROUL DE LA ŢIGANCA, GENERAL DE BRIGADĂ GHEORGHE NICULESCU*

Colonel (rtg.) Constantin CHIPER*

Generalul de brigadă Gheorghe Niculescu a participat la ambele războaie mondiale, devenind primul erou în funcţia de comandant de unitate, în luptele pentru eliberarea Basarabiei. S-a născut la 2 februarie 1894, în oraşul Ploieşti, fiind cel mai mic dintre cei trei copii ai familiei Grigore şi Zamfira Niculescu. Din fragedă copilărie a manifestat dragoste de învăţătură. În Ploieşti a absolvit şcoala primară şi Liceul „Sfinţii Petru şi Pavel". După terminarea liceului, în anul 1913, tânărul Gheorghe Niculescu s-a înscris la Şcoala Militară de Ofiţeri Infanterie Bucureşti, pe care a absolvit-o la 1 iulie 1916. În anul 1915 a făcut un stagiu la Regimentul 72 Infanterie Mizil. Comandantul regimentului, colonelul Nicolae Prassa, îl caracteriza: *„Elevul plutonier Gheorghe Niculescu este mic de statură, dar rezistent la eforturi fizice, prezentabil, inteligent, cu o memorie ascuţită, foarte studios şi cu un spirit de observaţie de admirat"*.

Absolvind şcoala militară la 1 iulie 1916, Gheorghe Niculescu a fost avansat la gradul de sublocotenent şi numit comandant de pluton în Regimentul 72 Infanterie Mizil. Tânărul ofiţer a participat la campaniile militare din anul 1916. Efectivele regimentului - care era subordonat Brigăzii 25 Infanterie din Buzău şi Diviziei 13 Infanterie din Ploieşti - s-au remarcat în luptele de pe Valea Oltului şi, în special, la Nucet şi Cornăţel. Gheorghe Niculescu a luptat cu foarte mult curaj, reuşind să captureze, împreună cu 15 subordonaţi, 45 de ostaşi inamici şi două mitraliere. A fost rănit la Cornăţel şi apoi spitalizat, pentru vindecare, în spitalele din Curtea de Argeş, Ploieşti şi Târgu Neamţ (după ocuparea Ploieştiului de către trupele germane, la 23 noiembrie 1916). Avansat locotenent şi decorat cu ordinul „Steaua României", cu spade, cu panglică de virtute militară, în grad de cavaler, s-a prezentat la Hârlău, unde se afla cartiruit, pentru refacere şi instruire, Regimentul 47/72 Infanterie (datorită marilor pierderi în oameni şi tehnică de luptă, fostul Regiment 47 Infanterie Ploieşti a fost contopit cu Regimentul 72 Infanterie Mizil). Ofiţerul, în calitate de comandant de companie din cadrul regimentului, s-a remarcat în luptele de la Năməloasa şi, în mod deosebit, în subsectorul „Răzoare" (500 m vest Mărăşeşti), şi apoi la Muncelu (19-21 august 1917). Apoi a participat la luptele purtate în Basarabia pentru alungarea trupelor ucrainiene şi ruseşti peste Nistru (1918-1920).

La 23 martie 1920 ofiţerul a fost mutat în cadrul Regimentului 8 Vânători (infanterie), iar la data de 1 aprilie 1920 a fost avansat la gradul de căpitan. Timp de un an a îndeplinit funcţiile de adjutant al regimentului, comandant al Companiei Mitraliere, şef al Biroului Contrainformaţii şi şef al Serviciului de Aprovizionare al unităţii, fiind notat „foarte bine". Remarcat de către şefii ierarhici pentru calităţile sale de instructor, căpitanul Niculescu a fost numit, în anul 1921, ofiţer instructor la Şcoala Militară de Subofiţeri Infanterie Braşov, comandată de colonelul Ignătescu, care-l nota: *„Gheorghe Niculescu este un ofiţer pasionat de cariera militară, cu mult tact în munca de instrucţie şi educaţie a elevilor"*. Atunci a realizat lucrările de specialitate: „Lupta soldatului în cadrul grupei" şi „Călăuza comandantului de pluton". În perioada 23 aprilie - 25 noiembrie 1922, căpitanul Gheorghe Niculescu a comandat Batalionul 2 din Regimentul 32 Infanterie „Mircea", împărtăşind cadrelor mai tinere din experienţa sa. La sfârşitul lunii noiembrie 1922, ofiţerul a fost transferat la Şcoala Militară de Ofiţeri Rezervă Infanterie nr. 1 din Ploieşti, în care a lucrat până în anul 1930. Aici a îndeplinit funcţiile de comandant al Companiei 1-a Instrucţie, profesor la catedra de pregătire militară generală şi director de studii. În această perioadă a scris şi alte lucrări de specialitate, cele mai apreciate fiind „Compania în aplicaţiile tactice" şi „Acţiunile de luptă ale companiei în război". În notările de serviciu din aceşti ani se remarcă aprecierile comandanţilor şcolii, coloneii Arghiropol şi Călinescu: *„Ofiţer cu un intelect dezvoltat şi cu o judecată clară, cultură generală şi profesională dezvoltată, disciplinat şi ordonat, eminent ofiţer"*.

Avansat la gradul de maior, în anul 1930, ofiţerul a fost mutat, timp de un an, în stagiu la

* Bucureşti, colonel (r).

Regimentul 7 Prahova şi a fost apreciat la finele activităţii „foarte bine", cu caracterizarea: *„ofiţerul dispune de o temeinică cultură generală şi militară"*. Revenind în anul 1931 la Şcoala de Ofiţeri Rezervă nr. 1, a îndeplinit funcţiile de profesor (a predat cursul „Tactica Infanteriei") şi director de studii. În anii 1932-1937 ofiţerul a îndeplinit - în cadrul Regimentului 7 Infanterie Prahova şi în Şcoala de Ofiţeri Rezervă nr. 1 Ploieşti - funcţiile de comandant Batalion Instrucţie, şef al Biroului Mobilizare şi funcţia de profesor la catedra de specialitate. A condus personal aplicaţii cu trupe, fiind apreciat de către generalii aflaţi la comanda Diviziei 13 Infanterie şi la Corpul 5 Armată: Ionescu, Rizeanu, Grigorescu şi Popescu. Din notările de serviciu se desprind aprecierile: *„Gheorghe Niculescu este un ofiţer cu o foarte bună pregătire psiho-pedagogică, militară şi culturală generală; a participat la toate aplicaţiile practice, fiind un remarcabil profesor"*.

Calităţile evidenţiate de către şefii direcţi l-au propulsat pe locotenentul-colonel Gheorghe Niculescu (avansat la data de 24 ianuarie 1938) în cadrul Liceul Militar „Nicolae Filipescu" de la Mânăstirea Dealu. *„Timp de doi ani, ofiţerul a fost un foarte bun profesor de Tactica Infanteriei şi Artileriei şi un neobosit ajutor al comandantului liceului"*, arăta comandantul liceului, colonelul M. Iliescu.

Ţiganca, 2006.

Ţinând seama de elogioasele aprecieri făcute de către şefii direcţi, Gheorghe Niculescu a fost avansat la gradul de colonel, la data de 10 mai 1941, şi numit la comanda Regimentului 12 Dorobanţi „Cantemir" Bârlad. În ziua de 21 iunie 1941 comandanţii de unităţi, batalioane şi companii din sectorul Oancea - Rogojeni, subordonaţi Diviziei 21 Infanterie din Galaţi, au fost convocaţi la sediul marii unităţi, unde li s-a comunicat ordinul de începere a războiului, în noaptea de 21/22 iunie 1941. Toţi comandanţii au primit ordin să-şi pregătească ostaşii pentru acţiunea de eliberare a pământului românesc aflat între Prut şi Nistru şi răpit în mod samavolnic prin notele ultimative date de guvernul Uniunii Sovietice la datele de 26 şi 28 iunie 1940. Înapoindu-se la unităţi şi subunităţi, ofiţerii şi-au pregătit sufleteşte ostaşii pentru a duce la bun sfârşit misiunea primită. La ora 24^{oo} ostaşii au ascultat la radio ordinul mareşalului Ion Antonescu: *„Ostaşi! Războiul a început. Vă ordon: Treceţi Prutul!"*

Colonelul Gheorghe Niculescu a plecat la luptă cu îndemnul şi hotărârea să-şi ducă regimentul la victorie. Până la data de 4 iulie 1941 efectivele Regimentului 12 Dorobanţi „Cantemir" Bârlad au rămas în apărare, iar la data de 5 iulie 1941 s-au deplasat la Fălciu, zonă în care Divizia de Gardă Bucureşti realizase un cap de pod peste Prut, la vest de satul Ţiganca din Basarabia.

În noaptea de 7/8 iulie efectivele Diviziei 21 Infanterie, din care făcea parte şi Regimentul 12 Dorobanţi „Cantemir", au traversat Prutul. În timpul luptelor din ziua de 8 iulie pierderile regimentului au fost mari, dar incomparabile cu cele ale zilei următoare, când s-au înregistrat foarte mari pierderi în oameni şi tehnică de luptă. În ziua de 9 iulie, la ora 9^{10}, a fost rănit mortal comandantul Regimentului 12 „Cantemir", colonelul Gheorghe Niculescu, care se afla în fruntea Batalionului nr. 2 pentru a cuceri cota 228, de pe Dealul Epureni/Cania-Ţiganca. În cele două zile de lupte, Regimentul 12 Dorobanţi „Cantemir" a pierdut 35% din efective, printre ei numărându-se comandantul unităţii şi comandanţii de companie: căpitanii Ioan Voicu şi Petru Marin şi locotenenţii Gheorghe Rizea şi Ioan Lazăr.

Luptele de la Ţiganca, Dealul Epureni şi Cania s-au încheiat la data de 13 iulie. Ca o recunoaştere a meritelor cadrelor din acest regiment, colonelul Gheorghe Niculescu şi căpitanul Ioan Voicu au fost decoraţi, post-mortem, cu ordinul „Mihai Viteazul". De asemenea, Gheorghe Niculescu a fost avansat, post-mortem, la gradul de general de brigadă. Acesta a fost înmormântat pe aceste locuri şi apoi exhumat, adus şi reînhumat în cimitirul Viişoara din Ploieşti. Numele său este trecut pe

faţada Capelei din Cimitirul Viişoara.

În Muzeul Colegiului Militar „Dimitrie Cantemir” din Breaza s-a amenajat o vitrină în care sunt expuse o placă funerară şi câteva dintre obiectele care au aparţinut generalului de brigadă Gheorghe Niculescu. Acestea au fost dăruite de către fiul eroului căzut pe Dealul Epureni, situat între Cania şi Ţiganca, colonelul în rezervă Victor Niculescu, care povesteşte că în iulie 1941 era elev într-o Şcoală militară din Sibiu şi efectua un stagiu practic la o unitate militară din Văleni de Munte, când a aflat din ştirile transmise la radio Bucureşti, că tatăl său a decedat în lupte.

Generalul de brigadă Gheorghe Niculescu a fost căsătorit cu Constantina Georgescu, cu care a avut trei băieţi: Victor-Grigore (născut în anul 1921, colonel inginer în retragere, veteran de război, decedat în anul 2008, în Bucureşti, înmormântat alături de tatăl său în Cimitirul Viişoara), Gheorghe (născut în anul 1929) şi Constantin (născut în anul 1934).

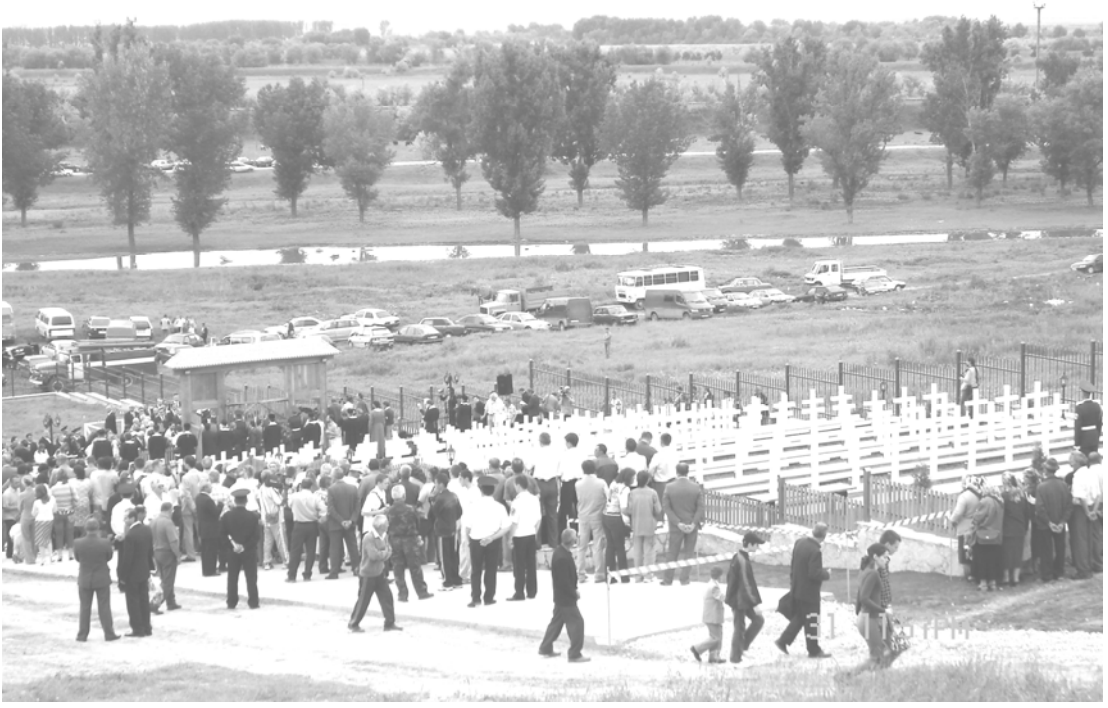

Ţiganca, 2006

În decursul carierei militare, generalul Gheorghe Niculescu a fost decorat cu mai multe ordine şi medalii militare: ordinul „Steaua României”, ordinul „Coroana României”, ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a, medalia „Victoria”, medalia „Răsplata Muncii în Învăţământ” (1931), „Medalia Comemorativă 1916-1919”, medalia „Semnul Onorific” pentru 25 ani serviţi în armată.

THE HERO FROM ŢIGANCA, GENERAL OF BRIGADE GHEORGHE NICULESCU

Abstract

In the present article, the writer put in the attention of the reader the personality of the hero from Ţiganca the general of brigade Gheorghe Niculescu, whose heroic death from 1941, his son, the colonel (reserve) Victor Niculescu found out from the radio station.

The general of brigade Gheorghe Niculescu took part in the both worlds war, becoming the first hero in the rank of unity commander, in the fights for the liberation of Bessarabia.

ESCADRILA 2 RECUNOAŞTERE PE FRONTUL DIN EST ÎN ANUL 1943

Vasile R TUDOR

Misiunile de recunoaştere aeriană au fost folosite în aviaţia română chiar de la începuturile ei. Primele observări aeriene s-au făcut rudimentar în războiul balcanic din 1913, ca apoi, în Primul Război Mondial, această specialitate a aviaţiei militare să fie perfecţionată. La fel, în perioada interbelică. Consecventă unei asemenea preocupări, încă mai înainte de participarea României la războiul antisovietic, pe lângă avioanele fabricate de industria aeronautică română, s-au adus avioanele Bristol Blenheim din Anglia, care aveau performanţe superioare. Printre escadrilele noastre de recunoaştere a fost şi Escadrila 1, care a executat 477 misiuni de recunoaştere, ca în anul 1942, alături de acele avioane englezeşti, să folosească şi avioane „Do-17" pe frontul de la Stalingrad. Dar performanţele acelor avioane au fost repede depăşite. Ca urmare şi mai ales după întoarcerea frontului la Cotul Donului şi Stalingrad, germanii au apreciat că era necesară dotarea Corpului Aerian Român cu material modern produs de ei. Aceasta s-a concretizat la 24 februarie 1943, când în urma discuţiilor cu mareşalul von Richtofen s-a stabilit ca până la 1 iunie 1943, să se reorganizeze un Grup de bombardament cu avioane He-111, tip 14, un Grup de bombardament cu avioane Ju-88, un Grup de bombardament în picaj cu avioane Ju-87 Stuka, un Grup de vânătoare cu avioane Me-109 F şi o escadrilă de recunoaştere cu avioane Ju-88 D1[1].

Organizarea şi şcolarizarea acestora urma să aibă loc în zona Tiraspol-Razdelnaja-Odessa, cu precădere în regiunea Tiraspol-Saltz. Ca urmare, o parte din vechea escadrilă 2 Recunoaştere (Do-17) era plecată în Crimeea la începutul anului 1943, pentru a urma şcoala pe noile avioane Ju-88 de recunoaştere şi bombardament. Efectiv, instrucţia escadrilei de recunoaştere a început la 8 ianuarie 1943, fiind instruită de un echipaj german.

După ce a terminat şcoala pe avioanele Ju-88, escadrila 2 Recunoaştere, ai cărei veterani i-au mai zis şi Escadrila 2 Recunoaştere Îndepărtată, deşi documentele oficiale nu precizează această denumire, a trecut să instruiască împreună cu germanii un Grup român de bombardament. Cpt.obs. Bocancea Chirilă a fost comandantul şcolii, fiind în acelaşi timp instructorul pentru navigaţia gonio şi bombardamentul în picaj. Pentru comportarea lor, Flotila 3 Bombardament i-a citat prin Ordinul de Zi nr.828/27 februarie 1943, deoarece au constituit „…un exemplu celorlalte escadrile, de cum a înţeles acest personal să reprezinte arma şi Flotila într-o şcoală străină, dând dovadă de merite şi calităţi excepţionale, atrăgând asupra lor admiraţia aliaţilor noştri germani[2].

Avioanele Ju-88 D1, echipate cu motoare Jumo 211 de 1200 CP, au fost aparate mai moderne faţă de ce avusesem noi până atunci, foarte pretenţioase la pilotat, însă sigure şi cu pilot automat. Prin notiţa tehnică se recomanda ca şi atunci când avionul era încărcat la maximum şi cu cei 3000 l combustibil, la decolare să fie ţinut pe roţi până ce ajungea la 200 km/oră, chiar dacă voia să se ridice. Iar, imediat după decolare, în zbor, dacă nu escamota trenul de aterizare, nu schimba pasul elicelor ori temperaturile şi presiunile erau anormale, se impunea venirea la aterizare pe terenul de unde plecase. De asemenea, la scoaterea din funcţiune a unui motor, dacă avionul nu se menţinea pe orizontală, trebuia lestată benzina din rezervoarele de golire rapidă, aruncată nacela mitraliorului, blindajul radiotelegrafistului, etc. Aterizarea în teren necunoscut trebuia făcută întotdeauna cu trenul escamotat şi contactele electrice întrerupte. Capota cabinei se detaşa numai în momentul redresării, recomandându-se ehipajului să fie bine legat, cu laringofoanele şi măştile de oxigen scoase. În cazul când ar fi fost nevoiţi să aterizeze la inamic, trebuiau salvate mitralierele şi paraşutele, iar avionul distrus cu ajutorul dinamitei aflată la bord. Cu toate acestea, teama că îi va lăsa motorul a fost aproape permanentă la echipajele escadrilei[3].

La începutul lunii mai, Escadrila 2 Recunoaştere avea un efectiv de 8 piloţi, 7 observatori, 13 radiotelegrafişti şi 12 mitraliori[4]. Avându-se în vedere că echipajele urmau să lucreze izolat şi la mare distanţă, s-a insistat ca numărul radiotelegrafiştilor să fie complet. Cât despre avioane, în ciuda marilor solicitări de pe front, la 6 iunie 1943 germanii predaseră escadrilei noastre un număr de 12 avioane, ale

[1] Arhivele Militare Române (în continuare: A.M.R.), fond 5476, dosar nr. 557, f. 90.
[2] *Ibidem*, dosar nr. 373, f. 379.
[3] A.M.R., fond 1656, dosar nr. 32, f. 373.
[4] *Ibidem*, dosar nr. 445, f. 77.

căror ore de la punerea în exploatare erau cuprinse între 5 şi 309 ore[5].

După prezentarea şi parada aeriană de la Kirovograd, ce a avut loc la 16 iunie 1943, Escadrila 2 Recunoaştere, alături de alte unităţi, au fost dispersate operativ pe terenul de la Mariupol[6]. De acolo, în vara anului 1943, ea a înregistrat activitatea inamică într-o zonă largă de aproximativ 200 km şi adâncă de peste 500 km, ceea ce a condus la misiuni de durată de peste 4 ore de zbor şi traiecte de până la 1.200 km. În faţa unor asemenea eforturi, cu titlu de curiozitate, se cuvine a arăta că în afara hranei destinate echipajelor care efectuau misiuni de război, aceştia mai primeau suplimentar o jumătate litru lapte şi ouă fierte, pâine cu unt, un păhărel de coniac, 50 gr ciocolată, 100 gr biscuiţi şi 50 gr bomboane sau gelatină cu fructe[7].

Elanul echipajelor noastre a fost deosebit şi cu rezultate pe măsură. Ca dovadă, la 17 iunie 1943, din 20 avioane Ju-88 ieşite la inamic, 8 au fost de recunoaştere, iar în 18 iunie, alte două asemenea avioane au executat încă 8 misiuni. Numai că în anul 1943, lupta cu aviatorii sovietici devenise tot mai grea. În 23 iunie, din cele două misiuni de recunoaştere, avionul Ju-88 D1 nr. 4, cu echipajul alcătuit din slt.av. Constantinescu Constantin, pilot, slt.av.(r) Oprescu Lazăr, observator, mstr. Secobeanu Al., radiotelegrafist şi cu serg. Niculescu Mihai ca mecanic, nu s-a mai întors din misiune[8]. Fusese probabil doborât în sectorul de lucru. Dar, în ciuda acelei pierderi, misiunile escadrilei româneşti de recunoaştere au continuat, executând zilnic între 2 şi 4 misiuni din vedere şi foto. La 7 iunie, s-au executat două misiuni din care avionul cu nr. 7, pilotat de slt. av. Dobrescu, ce a avut în echipaj pe cpt. Teodorescu Ilie, observator, iar ca Rtg (radiotelegrafist şi de acum înainte se va citi numai aşa) pe smstr. Bran N. şi mitralior pe serg. maj. Gheorghe Constantin, s-a întors lovit de vânătoarea inamică. Apoi, în 8 iulie 1943, a venit rândul avionului Ju-88 nr. 9 să fie grav avariat. Acela, pilotat de serg. TR Teodoru Nicolae, ce-l avea ca observator pe slt. av. Ştefănescu Gh., iar pe sergenţii Vădăstreanu Petre şi Hoştea Ioan ca radiotelegrafist şi respectiv, mitralior de bord, s-a întors cu misiunea neterminată, din cauza motoarelor care nu au funcţionat normal. A aterizat pe terenul de la Melitopol cu trenul escamotat, însă avionul a fost distrus în procent de 50%, ceea ce avea să-i aducă o serie de neplăceri. Dar şi aşa a continuat să zboare, deoarece nu era un pilot oarecare. Astfel, în 18 iulie, când s-au executat 5 misiuni cu personalul escadrilei în zona frontului, într-una dintre ele, echipajul avionului pilotat de serg.TR Teodoru, în urma unei lupte aeriene, a doborât un avion de vânătoare tip „Jak-1”[9].

În 13 iulie s-a executat numai o misiune, însă avionul pilotat de adj. şef av. Ocoleanu a fost lovit şi incendiat de artileria inamică. Observatorul şi radiotelegrafistul au sărit cu paraşutele, însă loviţi de profundorul avionului, au căzut morţi la inamic. Stingând incendiul de la bord, cei rămaşi au aterizat în liniile noastre. Aproape la fel s-au petrecut faptele şi în 19 iulie, când escadrila a executat patru misiuni. Atunci avionul pilotat de adj.stg.av. Meşcă Gh. a fost incendiat în urma unei lupte aeriene dusă la verticala liniilor noastre. Observatorul şi mitraliorul s-au salvat cu paraşutele, în timp ce adj.stg. Meşcă şi radiotelegrafistul Răfuleanu Gh. au reuşit să înăbuşe focul de la bordul avionului, după care au aterizat normal”[10].

Participarea Escadrilei 2 Recunoaştere la efortul de război al Corpului 1 Aerian Român a fost una dintre cele mai însemnate. Frumoasele rezultate au fost recompensate prin decoraţiile acordate de generalul Ermil Gheorghiu, comandantul Corpului 1 Aerian Român. Iată ce se spunea în Ordinul de Zi nr. 64 din acea dată, emis pentru Escadrila 2 Recunoaştere cu acea ocazie:

„…De la data prezentării pe front şi până în ziua de 21 iulie 1943, cu numai 5 echipaje a executat un total de 58 misiuni (49 recunoaşteri din vedere şi 9 recunoaşteri foto) într-o zonă adâncă de 250 km.

A informat asupra gradului de acoperire a 17 gări, 26 trenuri şi 18 coloane auto.

A totalizat 100 ore de zbor la inamic, parcurgând itinerarii de aproape 1000 km zilnic”[11].

Timpul fiind prielnic şi moralul personalului ridicat, în următoarele două zile escadrila a executat încă şapte misiuni, însă a înregistrat un eveniment puţin obişnuit pe front.

Fiind probabil ameninţat cu trimiterea în faţa Curţii Marţiale şi judecat pentru distrugerea avionului la aterizarea executată în 8 iulie pe terenul de la Melitopol, serg. TR Teodoru Nicolae s-a

[5] Ibidem, dosar nr. 559, f. 3.
[6] *** *Aviaţia română pe frontul de est…*, Editura Fast Print, 1994, p. 71.
[7] *Ibidem*.
[8] A.M.R., fond 5476, dosar nr. 535, f. 256.
[9] A.M.R., fond 1656, dosar nr. 32, f. 191.
[10] Ibidem, f. 236.
[11] A.M.R., fond 5476, dosar nr. 559, f. 3.

hotărât să părăsească Forţele Aeriene Române. A făcut-o la bordul avionului cu care efectuase ultimele zboruri şi de care se convinsese că era un avion bine pus la punct. El venise pe front din aviaţia civilă, unde era pilot de linie şi executase doar 11 misiuni, iar avionul avea numai 40 de ore funcţionare de când fusese primit nou de la germani. Serg. TR Teodoru a decolat în 22 iulie 1943, la ora 15, fără anumite pregătiri şi fără hartă, tocmai pentru a nu da de bănuit[12]. Îşi propusese probabil să zboare pe lângă Novorossiisk şi să traverseze Marea Neagră, urmând să aterizeze undeva prin Siria ori Liban, deoarece avionul avea o mare autonomie de zbor. Destinaţia finală se pare că ar fi fost Beirut, capitala Libanului. Dar când a ajuns să zboare peste insula Cipru, a fost interceptat de avioanele Hurricane britanice, care l-au"condus" spre aerodromul de la Limasol, unde a aterizat la ora 19.45.

În conformitate cu cele scrise de ing. Dănuţ Vlad în revista „Air International" din luna octombrie 1994, p.246-247, pilotul român a apreciat gestul său ca fiind un cadou al lui Hitler pentru aeronautica britanică (RAF), oferind şi explicaţiile necesare pentru piloţii şi tehnicienii englezi. De acolo, avionul Ju-88, ce avea încă însemnele româneşti, a fost trimis pentru o minimă verificare la un atelier de campanie, iar în 27 iulie 1943 la Heliopolis, lângă Cairo, în Egipt.

Cum în Marea Britanie exista un asemenea avion, expus deja, aceştia au hotărât ca avionul adus de sergentul român, să fie dat USAF. Dar nu înainte de a i se face o revizie generală, precum şi o pregătire amănunţită. În primul rând i s-au ataşat încă două rezervoare cu o capacitate de 658 l combustibil şi i s-a izolat ori i s-a decuplat sistemul de autodistrugere prin dinamitare al avionului. A fost vopsit cu camuflajul şi înmatricularea americană şi timp de o săptămână, au zburat cu el pentru a se cunoaşte reciproc. Ei au fost naşii avionului Ju-88 D1, oferit pe tavă de pe frontul de Est, căruia i s-a pus numele de „bacşiş"(Baksheesh)", cuvânt arab care înseamnă ceva pentru nimic, pictându-i cât mai vizibil steagul american sub aripi şi pe ampenajul orizontal.

Când toate pregătirile au fost terminate, în dimineaţa zilei de 8 octombrie 1943, după ultimul zbor de control, avionul a decolat de pe terenul Deversair, la ora 11.30, pentru un zbor de 19.300 km ce aveau să fie parcurşi în etape, într-o săptămână. Etapele pentru odihna personalului navigant şi alimentarea cu combustibil au fost la Khartum (Sudan), Miidguri (Nigeria), Accra(Ghana), insulele Ascension în oceanul Atlantic, Natal şi Belem în Brazilia, Georgetown în Guiana Britanică, Berinquen Field (Porto Rico) şi West Palm Beach (Florida). A fost un raid fără probleme şi în după-amiaza zilei de 14 octombrie, avionul Ju-88 a aterizat în perfecte condiţii pe aerodromul Wright, lângă Dayton-Ohio. Acolo a fost predat inginerilor de la compartimentul încercărilor în zbor pentru studiu. După aceasta, a mai executat circa 100 ore de zbor, fiind apoi dus în Arizona pentru a mai executa alte 40 ore de zbor în acelaşi scop. În cele din urmă, s-a hotărât depozitarea lui, alături de alte asemenea aparate, sosite între timp, dar nu întregi ca „bacşişul" sergentului român.

În anul 1950, avionul Ju-88 a intrat în Muzeul USAF, fiind restaurat şi revopsit în culorile aviaţiei române din timpul celui de-al doilea război mondial. Cu o singură excepţie: pe derivă a apărut nr. 105, ceea ce nu corespunde adevărului, deoarece el nu a fost un avion de bombardament, ci unul de recunoaştere şi numărul lui tactic a fost 1. Ca încheiere, credem că nu este prea rău dacă, după atâţia ani, am putea privi cu îngăduinţă cazul serg. Teodoru, despre a cărei soartă nu am reuşit să avem vreo informaţie. Într-adevăr, el a dezertat din aviaţia română cu un asemenea „bacşiş" pentru anglo-americani, dar aceştia l-au păstrat ca pe o piesă de mare valoare muzeistică. Vrem sau nu, datorită lui este singurul avion salvat în cel de-al Doilea Război Mondial cu cocarde româneşti, care mai poate fi văzut şi admirat astăzi. Nici unul dintre avioanele cu care au luptat aviatorii noştri atunci nu există în vreo altă parte a lumii, iar în România nici atât.

Revenind la felul în care şi-au făcut datoria cei din Corpul Aerian Român, documentele au consemnat că prin intrarea lor la timp în acţiunile operative, s-a permis Flotilei a 4-a Aeriene Germane să-şi concentreze aproape toate forţele pentru susţinerea acţiunilor operative ce aveau loc la nord de linia Bielgorod-Orel, lăsând aproape totul în seama unităţilor aeriene române. În privinţa Escadrilei 2 Recunoaştere şi mai ales a fotografiilor realizate de aceasta de la începutul activităţii ei pe front şi până la 23 iulie 1943, documentele certifică o contribuţie deosebită, mai ales în privinţa fotografiilor aeriene. Acestea, în afara unei perfecte „execuţii din punct de vedere tehnic, conţin adeseori şi obiective pe care Corpul Aerian Român ori Flotila a 4-a le pot distribui ca planşe de obiective. Flotila a 4-a ţine foarte mult ca aceste lucrări bune ale escadrilei de recunoaştere română, să fie răspândite în toată zona de acţiune…"[13]. În acel sens, germanii rugau pe cei din CAR să intervină ca toate fotografiile făcute de acea subunitate, după developare, interpretare, etc, să fie trimise cât mai urgent

[12] *Ibidem*, dosar nr. 535, f. 254.
[13] *Ibidem*, dosar nr. 559, f. 3.

ca planşe prin curier la Comandamentul Flotilei a 4-a Aeriene[14].

Aşa cum scria în rezoluţie generalul Al.Sahini, în afara tehnicii germane, un merit principal l-au avut şcolile noastre de fotografie aeriană, organizate de Centrul de Instrucţie Aeronautic (CIA) în anul 1942, care dovedeau cu prisosinţă importanţa lor. Trebuie precizat că trapele ce închideau aparatele foto se deschideau în timpul zborului imediat după ce avionul lua 2-300 m înălţime şi se închideau numai când el venea la aterizare. Aceasta pentru a împiedica praful să se aşeze pe lentilele celor două aparate foto.

În 13 iulie 1943, inamicul care pătrunsese la nord-vest de Kuibâşev a fost respins până la 4 km nord-est de Stepanovka, vest de Marinovka şi Kalinovka. Până la 4 august, el a fost respins pe tot frontul spre est de Mius. Dar, în ciuda faptului, el continua să controleze linia frontului de la nord-est de Kuibâşev, ceea ce dovedea de departe intenţia ofensivă. Dar tocmai atunci, deşi nu în totalitate, s-au scos din efectivul operativ două avioane. Prima pierdere s-a datorat, în primul rând, defectării motorului stâng al avionului Ju-88 nr. 8. Slt. Constantinescu Cornel, care l-a pilotat, a reuşit să-l aducă pe terenul de la Mariupol numai cu un singur motor în funcţiune. Însă, la aterizare, a venit cu înălţime mare şi chiar dacă a escamotat trenul de aterizare în rulaj pe sol, a depăşit limitele aerodromului, unde l-a avariat. Cum defecţiunea s-a datorat germanilor, avionul le-a fost predat pentru reparaţie[15]. La fel, în 10 august 1943, avionul Ju-88 D1 nr. 10, pilotat de slt. av. Săndulescu Ion, care a zburat numai cu radiotelegrafistul şi mitraliorul de bord, la aterizarea efectuată pe acelaşi teren, a avariat avionul. Echipajul a scăpat fără urmări, însă avionul a fost distrus, fapt pentru care germanii nu s-au grăbit să-l înlocuiască în conformitate cu înţelegerile avute.

Din Jurnalul de operaţii al escadrilei, reţinem că în perioada următoare s-au continuat misiunile pe frontul Mius şi cel din Caucaz. Însă după 15 zile, a venit rândul avionului Ju-88 nr.7 să fie avariat. Acesta, în 20 august 1943, pe când se afla într-o misiune de recunoaştere, a fost atacat de aviaţia inamică şi lovit în motorul stâng. Din această cauză, a aterizat forţat la est de Mariupol, cu echipajul uşor rănit. Tot la est de Mariupol, mai precis pe lângă şoseaua Mariupol-Berislav, a aterizat forţat şi lt. Selejan Crăciun, căruia i s-a oprit un motor la decolare. După 15 minute de zbor , conform instrucţiunilor tehnice, a revenit la aterizare numai cu un singur motor, „punându-l pe burtă” cu minimum de stricăciuni[16]. Pentru modul cum a acţionat, acesta a fost felicitat de germani, care de această dată s-au grăbit să bage avionul în reparaţie. O situaţie mai grea a avut-o echipajul avionului Ju-88 nr. 7, care în ziua de 26 august 1943, au aterizat forţat la 13 km de Mariupol. Avionul a fost pilotat de adj.stg. Husaru Al., sosit de la fostul Grup 6 Bombardament, care a avut ca observator pe slt. Mierlan Şt. iar ca radiotelegrafist pe serg. Vădăstreanu Petre şi pe serg.Milea mitralior. Avionul a fost interceptat de vânătorii inamici foarte numeroşi şi bine dotaţi cu avioane performante, care au plasat 3 lovituri de tun şi 7 de mitralieră, dintre care două de tun în motorul stâng, ce a luat foc imediat. Închizând benzina şi tăind contactul electric, extinderea incendiului la bord a fost oprită. Însă, la aterizarea forţată, avionul a fost distrus[17]. O situaţie mai grea, poate chiar mai dramatică, au trăit-o cei care, în 30 august, la bordul avionului Ju-88 nr.4, se aflau deasupra teritoriului inamic. Aceştia au aterizat forţat la 21 km est-nord-est de Budenovka, după ce mai întâi fuseseră loviţi de artileria antiaeriană care, cu proiectilele de mare calibru trimise, le-au smuls direcţia şi cu un alt proiectil le-a lovit motorul stâng, a cărei elice s-a blocat. Continuând totuşi zborul, avionul a început să piardă din înălţime până la 7 km de locul unde s-a accidentat. Cum zbura la 3-400 m altitudine şi numai cu un singur motor, avionul a devenit o ţintă foarte căutată pentru numeroasele guri de foc, aflate pe tancurile de sub ei. Astfel au reuşit să-i rănească pe toţi membrii echipajului şi să le incendieze şi celălalt motor. Ei reuşiseră să vină cu un singur motor de la Bataisk, de unde au fost împiedicaţi să ajungă chiar până la bază. Echipajul a fost alcătuit din slt. Constantinescu Cornel, Bucşa Romulus, smstr Rtg. Popescu Simion şi serg. maj. Savu Gh. Afectaţi de cele întâmplate, întregul efectiv al escadrilei a devenit mai îndârjit, încercând fiecare să-şi facă datoria cât mai bine. Probabil că fără să cunoască aceste pierderi sau mai degrabă fără să le ia în seamă, Flotila a 4-a Aeriană Germană, în 20 septembrie 1943, a cerut Escadrilei 2 Recunoaştere să cerceteze circulaţia pe şosele şi căile ferate din zona Melitopol-Berdiansk-Mariupol-Volnovacha-Kuibâşev-Balşoi Tokmak, cerând raportul foto interpretat pentru ora 14.

Cunoscând mai bine situaţia grea în care se găsea materialul volant al escadrilei, generalul Ermil Gheorghiu, comandantul C.A.R. a răspuns că nu se putea executa ordinul Flotilei a 4-a Germane

[14] *Ibidem*, f. 11.
[15] A.M.R., fond 1656, dosar nr. 32, f. 236.
[16] *Ibidem*, f. 311.
[17] *Ibidem*, f. 207.

pentru executarea fotografierii obiectivelor de mai sus, deoarece Escadrila 2 Recunoaştere, „…nu mai avea nici un avion disponibil pentru 20 septembrie 1943. Se va recunoaşte din vedere cu un avion de la Gr.5 Bb”[18]. Într-adevăr, acesta a executat misiunea, deşi a fost atacat în diverse zone de 6 avioane de vânătoare. Dar resurse s-au găsit şi în 21 septembrie. Echipajul pilotului slt.av. Ionescu Vasile, care a mai cuprins pe slt.obs. Mierlan Ştefan, smstr.radiotelegrafist Atanasiu Dumitru şi pe serg.mitralior Isailă Aurel, a fost trimis să execute o misiune foto în zona Garelovoje-Melitopol-Trifebrin, care consta din 13 treceri la înălţimea de 5500 m. Fotografiile trebuiau făcute pe o lungime de 125 km, ceea ce ar fi totalizat un zbor de peste 1600 km, în vederea unui asamblaj foto. În timp ce zburau la nord de Melitopol, venind dinspre mare, au văzut 3 avioane de vânătoare sovietice, ce patrulau la altitudinea de 2000 m. A ordonat echipajului să le aibă în vedere. Erau la cea de-a treia trecere, în partea de nord a sectorului, când au fost atacaţi de un prim avion de tip Mig, care s-a apropiat trăgând cu tot armamentul de la bord. Însă pe când se afla la circa 50 m de ei, a fost lovit de o rafală trasă de radiotelegrafist, prăbuşindu-se în flăcări. Când au virat ca să fotografieze epava avionului doborât, au fost atacaţi de al doilea avion inamic, care între timp se apropiase mult de avionul bimotor ce purta cocarde româneşti, iar imediat după el şi de cel de al treilea avion. Desigur că aviatorii noştri s-au apărat la timp şi cu toată încordarea, dar după primele rafale, mitraliera care trăgea de sub fuselaj s-a blocat, obligându-l pe pilot să pice şi să facă diferite schimbări de direcţie pentru a scăpa de gloanţele ce-i încadraseră. Îndârjit, vânătorul sovietic i-a urmărit până ce aceştia au ajuns să zboare foarte jos, la rasul culturilor de câmp, unde folosind câteva clăi mari de paie, au schimbat direcţia, reuşind astfel să se facă pierduţi[19].

Aruncându-ne privirea pe documentele cu propunerile de decoraţii, aflăm că Escadrila 2 Recunoaştere a fost o unitate cu oameni ce s-au comportat cu mult curaj în acea enormă încleştare, aşa cum s-a dovedit războiul antisovietic. Unul dintre aceştia a fost cpt. observator Teodorescu N.Ilie. Acesta, în 20 august 1943, atunci când inamicul a început ofensiva pe Mius şi nu se mai cunoştea situaţia frontului, sfidând reacţia înverşunată a aviaţiei de vânătoare inamică precum şi precizia artileriei AcA, s-a oferit voluntar pentru a executa o misiune de sacrificiu. El a străbătut barajele tuturor armelor terestre, zburând la circa 10-20 m înălţime, chiar pe linia frontului inamic şi pe o distanţă de 120 km. Cu avionul ciuruit de gloanţe, a reuşit să aducă informaţiile atât de aşteptate de comandamentele superioare pentru a hotărî măsurile ce le impunea acea situaţie. Cum înaintarea inamicului era certă, aceste misiuni au urmat fără încetare. În ziua următoare, Escadrila 2 Recunoaştere a executat alte 5 misiuni asemănătoare. Pentru una dintre acestea s-a oferit lt. av. Constantinescu Cornel. El a insistat să stabilească cât mai corect breşele prin care se infiltrau sovieticii în dispozitivul de apărare german. Hotărârea lui nu a fost prea departe de a-l costa mai mult decât s-a aşteptat, deoaorece AcA sovietică l-a incendiat la aproximativ 70 km în interiorul U.S. Cu mari eforturi, pricepere şi puţin noroc a reuşit să-şi „târască” avionul până aproape de liniile noastre[20].

În ciuda tuturor problemelor, Escadrila 2 Recunoaştere a continuat să-şi facă datoria până la 23 august şi chiar după, pe frontul din vest.

THE TWO WING SPOTTING ON THE EAST FRONT FROM THE YEAR 1943

Abstract

The actions prosecuted by the Two Wing Spotting on the East front from the year 1943, showed the courage which the unity put forth in that vast clutching of forces, which was represented by the anti-soviet war.

[18] Ibidem, dosar nr. 17, f. 3.
[19] Ibidem, dosar nr. 7, f. 148.
[20] A.M.R., fond 5476, dosar nr. 535, f. 59.

CONFERINŢELE ADMINISTRATIVE, DIN ANUL 1943, PRIVIND DEZVOLTAREA ECONOMICĂ ŞI SOCIALĂ A JUDEŢELOR ARGEŞ ŞI MUŞCEL

Prof. dr. Dan-Ovidiu PINTILIE[*]

Prin adresa nr. 1905 din 6 februarie 1943 înaintată Ministerului Agriculturii şi Domeniilor, prefectul judeţului Argeş, Constantin C. Popescu, preciza că în urma grelelor încercări prin care trecuse judeţul, respectiv inundaţiile din 1941, care au pricinuit pagube imense şi lucrări de refacere necesare, judeţul a fost ales şi declarat de guvern, „judeţ model".

Judeţul Argeş „care de atâtea ori a stat creştet de lumină şi de putere pentru neamul nostru", trebuia să-şi găsească mijloacele pentru afirmarea posibilităţilor lui economice şi pentru o minimală dezvoltare tehnică a condiţiilor în care trăiau locuitorii judeţului. Pentru aceasta, autorităţile trebuiau să se ocupe de probleme mari, de perspectivă şi de lucrări cu caracter general şi de durată.

Pentru realizarea programului judeţean, pe care îl urmărea guvernul şi în special mareşalul Ion Antonescu, originar din Piteşti, era necesară îmbunătăţirea activităţilor administrative prin metode, mijloace şi experienţe care trebuiau aplicate, în comun, de toţi specialiştii pentru realizarea modernizării judeţului şi a oraşului Piteşti.

La lucrările Conferinţei Administrative organizată la Piteşti în 16 mai 1943 la care a participat şi vicepreşedintele Consiliului de Miniştrii, Mihai Antonescu, primarul oraşului, lt.col. Emil Poruţiu arăta că, conform dorinţei mareşalului, „oraşul Piteşti va deveni un centru mult mai important decât în trecut", fiind necesare lucrări de sistematizare şi anume: construirea bulevardului Eroilor, de la Grădina Publică până la Cimitirul Eroilor, realizarea unui centru civic al oraşului, în faţa Cercului Militar, unde urma să fie situate clădirile autorităţilor, transformarea pădurii Trivale într-un parc protejat pentru recrearea populaţiei şi a străinilor care ar fi vizitat oraşul, iar în partea de jos a oraşului, construirea unui parc sportiv protejat de un dig[1]. Pentru realizarea programului de investiţii pe anul 1943-1944, erau necesare refacerea şi repararea şoselelor, a podurilor şi podeţelor pentru care erau însărcinaţi ministrul lucrărilor publice, ing. C. Buşilă, un tehnician desăvârşit şi secretarul general de la finanţe, Eugen Demetrescu. În ceea ce priveşte lucrările edilitare, cu toată dorinţa pe care conducătorii ţării din acea vreme o aveau ca mai ales Argeşul „să primească o înfăţişare potrivită cu sensul său istoric şi cu temeiurile de tradiţie românească pe care le cuprindea, ca şi prestigiul pe care trebuia să-l aibă o necropolă de regi şi voievozi", „împrejurările de război" cereau ca toate cheltuielile să fie „închinate armatei şi conservării statului". Cu toate acestea, cu toate greutăţile şi cheltuielile a un miliard de lei pe zi pentru nevoile statului, trebuiau totuşi declanşate unele opere de perspectivă mai lungă, trebuiau făcuţi paşi înainte în această realizare[2].

Era necesar, pentru Piteşti şi Curtea de Argeş o gândire nouă pentru evoluţia celor două oraşe în viitor, iar cu ajutorul tehnicii noi să se evite unele greşeli făcute până atunci în dezvoltarea acestora.

Aceste greşeli erau unele „omisiuni sau modul" cum au fost pavate unele străzi, precum şi „înspăimântătoare greşeală pentru Curtea de Argeş de a lăsa mânăstirea lui Manole, Necropola Voievozilor şi regilor năpădită de o serie de case care nici măcar nu arătau mai bine". Mihai Antonescu declara: „ori de câte ori trec la mânăstirea Curtea de Argeş, vă mărturisesc, fără să ofensez prin aceasta pe cei de la Curtea de Argeş, am sentimentul că mi-ar face bine să închid ochii până când intru în curtea mânăstirii… Văd cum marea mănăstire, mormântul regilor întemeietori de ţară, stă ca o parte răstignită între un mal surpat şi un pod ca oricare altul, mă cutremur de lipsa de răspundere pe care o punem şi în lucrurile mari, nu numai în lucrurile mici". De aceea, lucrul care trebuia făcut cel dintâi era ajutorul pentru oraşul Curtea de Argeş şi mânăstire: „Este o datorie de pietate, de recunoştinţă, de respect; nu este nici vanitate argeşeană, nici voinţa de a transforma un mic oraş de provincie în nu ştiu ce monument urbanistic sau instrument de propagandă internaţională, este vorba pur şi simplu, de decenţa de a şti să facem din locul unde ne aşezăm recunoştinţa pentru întemeietorii neamului". Se solicita ministrului Buşilă, publicarea organizării unui concurs pentru cea mai bună lucrare, cel mai bun proiect de reconstrucţie „a cartierului mânăstirea Curtea de Argeş" şi de fixare a unei noi şosele „care să poată să arate şi străinului şi tânărului cu simţ moral şi simţ estetic care va veni la Curtea de Argeş, că cel puţin, pentru viitor ne pregătim să creăm ceva care să înfrunte vremea".

---

[*] Serviciul Judeţean Argeş al Arhivelor Naţionale.

[1] Serviciul Judeţean Argeş al Arhivelor Naţionale (în continuare S.JA.N. Argeş), *Colecţia de Documente*, pachet XC/16, f. 4.

[2] *Ibidem*, f. 9.

Acest proiect trebuia însă legat de dezvoltarea industrială care urma să fie făcută, şi anume, aducerea unei fabrici pentru dezvoltarea industriei lemnului, precum şi a unei fabrici de placaje. Se iniţiase deja construirea unui abator comunal care se ridica la suma de 6.000.000 lei.

Trebuia studiat care străzi şi cartiere puteau fi refăcute prin exproprieri, dărâmări sau reconstrucţii şi care din marile construcţii care existau deja în Curtea de Argeş puteau fi valorificate prin creări de pieţe înconjurătoare, prin dezvoltări edilitare noi sau prin refacerea unora din cartierele vechi. Toată dezvoltarea industrială a oraşului nu ar fi fost posibilă din cauza lipsei de comunicaţii şi a planurilor cu drumuri şi şosele care erau, fie în fază de proiect, fie nu existau deloc. În fază de proiect, dar din păcate de 40 de ani, era linia Curtea de Argeş la Râmnicu-Vâlcea, precum şi drumurile care se îndreptau spre Piteşti sau spre Transilvania. Era nevoie şi de o gară nouă care să deservească pe toţi cei care veneau sau plecau din oraş. Ca urmare, s-a hotărât constituirea unei comisii de sistematizare formată din arhitecţi şi oameni pricepuţi în urbanism atât de la Ministerul Lucrărilor Publice cât şi de la Ministerul de Interne, pentru dezvoltarea localităţii Curtea de Argeş, din punct de vedere administrativ, cultural, economic etc. Prefectul judeţului împreună cu secretarul general al Ministerului Finanţelor, au stabilit un program pentru refacerea unor poduri importante cum era podul de pe Vâlsan, de pe drumul Merişani-Brădet, de la Muşeteşti, precum şi alte poduri din care unele trebuiau neapărat refăcute, urmând ca suma totală conform unui proiect să se ridice la 33.000.000 lei, bani ce urmau să fie daţi de Ministerul de Interne, respectiv de generalul C.Z. Vasiliu, ministru subsecretar de stat la Ministerul de Interne.

Desigur, intenţiile erau bune, dar nu existau bani suficienţi, pe lângă faptul că ministerele nu colaborau între ele, astfel că exista riscul ca anumite lucrări de la un minister să nu fie cunoscute de alt minister cu toate că aveau aceeaşi profil. De aceea, se propunea alcătuirea unui program de lucru lunar întocmit de Consiliul de Miniştri, pe departamente. Conducerea de atunci a ţării era „obsedată" de două probleme economice pe care doreau să le rezolve şi anume: canalul Dâmboviţei şi problema „turbinei electrice" de la Curtea de Argeş. Dintre lucrările cu caracter tehnic care se preconizau a se efectua la Curtea de Argeş era construirea unui baraj pentru captarea apelor ce ar fi putut rezolva, printr-o uzină electrică, problema furnizării luminii electrice pentru Curtea de Argeş. Totodată, s-ar fi rezolvat şi problema inundaţiilor, care chiar dacă ar fi însemnat cheltuieli deosebite, „trebuia, la un moment dat să avem curajul să privim în faţă problema şi să încercăm să rezolvăm lupta cu natura". S-ar fi evitat astfel prin acele investiţii plata cheltuielilor care trebuiau făcute în fiecare an cu despăgubirea celor inundaţi, pe lângă faptul că se putea crea acolo „o stare de aşezare şi de economie creatoare, în locul neliniştii şi nestatorniciei de azi". Uzina ar fi trebuit să aibă o capacitate de 1.000 de megawaţi, costurile urmând să se ridice la un miliard de lei, dar se rezolva problema inundaţiilor atât la particulari cât şi la Stat, în regiunea de nord a judeţului. Numai pagubele din inundaţii se ridicaseră în ultimii trei ani (1941-1943) la 600.000.000 lei şi inundarea a 25.000 de ha. În cadrul conferinţei de la Piteşti, ministrul C. Buşilă afirma că nu putea să estimeze sumele necesare pentru începerea lucrărilor, existând doar un studiu pe această problemă.

S-a ridicat problema restaurării „Cetăţii lui Ţepeş Vodă" de la Poienari, care suferea din cauza inundaţiilor anuale din acea regiune, monument medieval, aproape dărâmat ca şi Cetatea Neamţului. La acest monument, în fiecare an, avea loc o solemnitate, o tradiţie care aducea acolo nu numai pe cavalerii ordinului „Mihai Viteazul", dar şi foarte mulţi străini care participau din curiozitate.

În judeţul Argeş unde mişcarea cooperatistă, ca şi în Muşcel, era dintre cele mai vechi, s-a constatat că sistemul bancar şi cooperatist din zonă era format din peste 120 de firme şi foarte multe bănci populare care aveau o activitate mică, fiind firme de lichidare a creanţelor de succesiune sau lăsau să se scurgă termenul pentru care au intrat în conversiune conform legii. Pentru rezolvarea acestei probleme, se cerea generalului C. Constantin, subsecretar de stat al Aprovizionării constituirea şi repartizarea mai bună în judeţ a cooperativelor, mai ales a celor de producţie în regiunea de sud, regiune pomicolă, „unde nenorociţii de producători erau speculaţi de intermediari", iar în regiunea de nord se dorea existenţa unor cooperative de producţie forestiere foarte importante pentru exploatarea şi protejarea pădurilor. În regiunile pomicole se dorea construirea de fabrici de marmeladă, cel puţin trei, în primă instanţă. Existau o serie de societăţi petroliere deţinătoare de rafinării care cereau să fie mutate în judeţul Argeş, mai ales ţinând seamă de perspectiva exploatării petrolului, în regiunea Săpata, precum şi a proiectelor de deplasarea a industriei aeronautice militare. Planurile necesitau proiecte şi studii în colaborare cu Ministerul Economiei Naţionale şi Ministerul Aerului, dar care depăşeau perioada anilor 1943-1944, urmând să se aloce sume atunci când acestea erau gata[3].

[3] *Ibidem*, f. 59-60.

Era greu să se realizeze în câteva luni ceea ce nu s-a făcut ani de-a rândul iar sumele vehiculate se ridicau la 300.000.000 lei pentru construcţii şi 200.000.000 lei pentru lucrări edilitare. Desigur, se dorea a se face din Argeş un judeţ model dar nici nu se putea crea regimuri preferenţiale între judeţe pentru că se putea ajunge „să dezechilibrăm şi să avem stări de neliniște în ţară".

Pentru refacerea celor 166 de biserici şi terminarea celor 19 în construcţie, Emilian, episcop al Argeşului, socotea că erau necesari 70.000.000 lei într-un singur an, dar neputându-se aloca aceste sume, trebuia o ordine de preferinţă a acestor lucrări. Problema sanitară care în judeţ, în parte, era rezolvată trebuia continuată cu construirea de dispensare în diferite comune, precum şi a unui spital cu 150 de paturi în Piteşti sau Curtea de Argeş. În ceea ce priveşte învăţământul, era foarte greu în perioada de război să se facă construcţii noi. Trebuiau făcute reparaţii acolo unde acestea erau indispensabile, iar clădiri noi numai acolo unde ar fi fost nevoie de un local care să deservească o populaţie lipsită de şcoală. Era nevoie de asemenea de construirea unui funicular pe Valea Vâlsanului pentru transportul materialelor lemnoase, a unui local propriu pentru Direcţia Silvică din Piteşti şi o atenţie specială pentru regiunea Loviştea unde oamenii „până acum nu au văzut un tren".

Valea Argeşului era dominată de farmecul naturii care la data ţinerii conferinţelor, efectele nocive ale civilizaţiei nu pătrunseseră. Exploatându-se inteligent climatul, altitudinea, vegetaţia şi bogăţia de ape se putea realiza un centru climateric de mare viitor. Brădetul, Cumpăna şi Curtea de Argeş, puncte balneoclimaterice, deschideau posibilităţi mari pe dealurile înconjurătoare pentru amenajarea unor terenuri pentru „sportul alb" şi înfiinţarea unor şcoli de schiori pentru atragerea unui mare număr de sportivi. Brădetul era punctul de unde se putea face uşor ascensiunea muntelui Moldoveanu, cel mai înalt dintre toţi munţii României şi tot aici, Cheile Vâlsanului cu vegetaţie braziliană, puteau fi abordate imediat. Apele sale erau pline de păstrăvi iar regiunea încă necunoscută şi neexploatată raţional[4]. Un prim pas în această direcţie a fost refacerea legăturii între Curtea de Argeş şi Cumpăna, printr-o linie ferată îngustă construită după inundaţiile din 1941. Drumul pe calea ferată se putea face cu o drezină pe care prefectul C. Popescu o primise în dar de la societatea Reşiţa, prin administratorul său delegat, col. Levezeanu, pentru un studiu juridic pe care prefectul îl efectuase pentru societate. Valoarea acestei drezine dăruite de prefect judeţului Argeş depăşea totalitatea sumelor primite ca salariu pentru 27 de luni de activitate în Argeş. Astfel, 17 octombrie 1943, s-au inaugurat cei 22 de km de la Oieşti la Cumpăna, reprezentând şosele, poduri şi cale ferată îngustă care reprezenta o operă exclusivă a guvernului. Această linie de exploatare refăcută a putut să pună în valoare imensul bazin forestier şi viaţa să fie readusă la cele normale, pentru că linia era singurul drum de legătură prin munte pentru toţi localnicii.

În ceea ce priveşte Piteştiul, pentru care exista un plan de sistematizare aprobat de Ministerul de Interne, acest oraş trebuia îngrijit şi refăcut şi al cărui centru, până la 1916, „era un adevărat exemplu de aşezare morală şi dezvoltare echilibrată". Doar până la 1916, într-o perioadă de mai puţin de 30 de ani, Piteştiul a izbutit să aibă liceu şi spitale, a izbutit să-şi fixeze o serie de lucrări urbanistice, ca parcul Trivale, să-şi dezvolte o serie de artere importante, ca bulevardele lui, dar de atunci oraşul a amorţit[5]. De la 1916 până în 1943, Piteştiul a stat pe loc şi în unele privinţe, chiar a amorţit. Piteştiul trebuia refăcut, „nu cu un spirit de revoluţie costisitoare şi tulburătoare, ci cu o măsură de idealism şi cu o voinţă neînduplecată de realizări, care trebuie să fie cuprinse în programul edilitar şi în planul de sistematizare, pe care să-l urmeze de acum înainte toţi cu sfinţenie".

Cu toate că poporul român „era un popor de oameni deştepţi, idealişti, creatori…avea cel mai penibil simptom de lipsă de continuitate. În orice domeniu, ne-am făcut aproape întotdeauna o pasiune chiar nu numai din a recunoaşte numai opera noastră şi a denigra şi contesta ceea ce a făcut altul, dar am avut adesea, alături de lipsa de coeziune şi de voinţa de împlinire printr-un sistem comun, am avut aproape pofta searbădă, aspră, de a dărâma ceea ce a făcut altul şi de a face altfel decât cum a făcut predecesorul, indiferent de ceea ce ar fi făcut".

Din acest neastâmpăr lipsit de religie şi de continuitate, România nu avea nici până la data când avea loc conferinţa un plan naţional, nici în domeniul spiritual şi nici în domeniul instituţional. Se preciza că biserica şi şcoala, de exemplu, trec de la o improvizaţie la alta, fiecare ministru venind cu câte o lege, astfel că: unul vroia liceu de 7 clase, altul liceu de 8 clase, altul liceu real, altul liceu modern, alţii doreau învăţământ teoretic sau învăţământ practic. În domeniul biserici, de asemenea, unii veneau cu metode administrative iar alţii cu metode canonice. Aceeaşi lipsă de sistem naţional, aceeaşi lipsă de coeziune exista şi în domeniul spiritual, economic etc. Statul, „după ani de gălăgios

[4] *Ibidem*, XC/8, f. 28-29.
[5] *Ibidem*, XC/16, f. 12-13.

naţionalism", nu avea un plan de apărare al economiei naţionale. Industria şi comerţul, respectiv toată viaţa economică a ţării era lăsată în bătaia vânturilor. Din păcate, majoritatea economiei româneşti era deţinută de capitalurile străine investite în lipsa capitalului românesc şi care nu se puteau inventa foarte repede. Pe lângă aceasta „…avem slăbiciunea psihologică, morală, ca să urâm aproape pe românul care se îmbogăţeşte şi să aplaudăm sau în orice caz să fim indiferenţi, atunci când se îmbogăţeşte un străin". Dacă se realiza ceva, în orice domeniu de activitate economică de către un cetăţean, proprietar român, munca lui trebuia să fie bănuită sau că a fost furată sau că a fost ajutat de vreunul din oamenii politici, iar atunci când nu se izbutea al denigra erau minimalizaţi, declarându-se că: am moştenit totul şi nu are niciun merit în realizările sale.

Piteştiul, prin populaţia care a locuit şi a trăit aici, prin elitele sale, prin oamenii pe care i-a dat adesea Argeşul la conducerea ţării şi prin tradiţionalismul politic pe care l-a avut întotdeauna Argeşul, va rămâne, sigur, un oraş de cultură, de şcoli, un oraş care să poată sta temelie la tradiţiile româneşti.

Ţinând seama de nevoile creatoare în viaţa economică şi de nevoile apărării naţionale, Argeşul care avea atâtea zone pomicole şi agricole, trebuia dotat cu o industrie legată de structura lui şi anume: fabrici pentru prelucrarea fructelor, pentru prelucrarea pastelor făinoase, pentru folosirea grânelor din zona de sud, dar în acelaşi timp, fabricile trebuiau să fie legate de o reţea de căi de comunicaţie necesare şi pentru apărarea naţională. Cele mai frumoase oraşe, erau acelea aşezate pe coline, cum era Roma, din înălţimea celor 7 coline ale sale, cântate de Ovidiu şi ca urmare, Piteştiul, situat între două dealuri trebuia dezvoltat în sus, care împreună cu apele existente puteau face frumuseţea oraşului. Ca urmare, se dorea dezvoltarea industrială spre sud şi spre nord a judeţului, oraşul Piteşti ridicat pe culmi şi folosirea terenului de la poalele lui ca parcuri, terenuri sportive care să dea oamenilor clipe de linişte şi să ducă la o dezvoltare simplă a oraşului.

Bulevardul Eroilor care se oprea la strada Exerciţiu, trebuia să capete o însemnătate mare, iar pentru centrul oraşului, transformarea dintr-o zonă liniştită, tradiţională, conferită de Grădina Publică, prin dărâmarea acesteia şi înlocuirea cu o piaţă în faţa Cercului Militar, prin dărâmarea caselor dintre Şerban Vodă şi Grădina Publică, deschizându-se astfel un mare spaţiu. Se socotea că dărâmarea din faţa Cercului Militar ar putea avea sens numai dacă s-ar întinde spre stânga degajând tot spaţiul până la Biserica Sf. Nicolae, pentru a pune în valoare şi acest monument religios şi dacă se putea merge mai departe - în funcţie de bani care se puteau obţine - spre piaţă, pe strada Doamna Bălaşa.

Înainte de dărâmare trebuia să se studieze dezvoltarea în viitor a oraşului şi să se traseze noile bulevarde. Trebuia rezervată în regiunea apelor de jos a cât mai mult teren pentru parcuri şi terenuri sportive, iar în regiunea de sus, de la pădurea Trivale, trebuiau realizate parcuri „sănătoase" şi cartiere noi care urmau a fi construite prin lucrări edilitare, deschideri de străzi, iar apoi să fie vândute de către primărie astfel încât doritorii „să-şi cumpere…într-un cartier frumos şi sănătos casele lor, ei fiind atraşi de preţurile care nu trebuie să fie excesive, fiindcă numai aşa vom izbuti să dezvoltăm mai repede oraşul"[6]. Fiindcă proprietatea era temelia neamului, iar în Argeş, întotdeauna a fost un tradiţionalism legat de proprietate, se dorea înfiinţarea unor societăţi de construcţii care prin acordarea de credite pe termen mare să lucreze la dezvoltarea oraşului în cele mai bune condiţii, prin construirea unor case de acelaşi tip şi care să se poată constitui într-un ideal pentru populaţia „aşezată a Piteştiului" şi despre proprietatea lui. În primăvara anului 1943, convocaţi la cabinetul mareşalului Antonescu, factorii economici din guvern, împreună cu prefectul din Argeş, au discutat problema reamplasării uzinelor I.A.R. de la Braşov la Piteşti[7]. Mareşalul a hotărât, singur, ca fabrica de motoare pentru avioane să fie construită la Colibaşi, cea pentru fuzelaje la Piteşti, iar cea pentru elice la Curtea de Argeş „Nu vreau să vă stric Trivalea, afirma mareşalul, uitându-se la prefectul Constantin C. Popescu"[8]. Reamplasarea uzinelor IAR reprezenta o mare „lucrare industrială" apreciată atunci la valoarea de 18 miliarde de lei. S-au dat dispoziţii arhitecţilor Doicescu şi Ioţu să sistematizeze regiunea Colibaşi, înglobând-o la Piteşti, unde stabilirea sediului principal, presupunea proiectarea unui cartier nou, pe platoul cimitirului, în imediata apropiere a pădurii „Trivale".

Prefectul judeţului, avea şi el un plan cu pădurea şi anume construirea unui Institut de Hidroterapie şi ridicarea unui mare hotel turistic mai ales că Piteştiul avea o climă admirabilă cu o altitudine de 272 de metri, verile fiind răcoroase iar iernile lipsite de vânturi. Apropierea numai la 114 km de Bucureşti, ar fi permis atragerea, săptămânală, de turişti de pe sufocanta Valea Prahovei. Ca să se poată realiza aceste lucruri era nevoie de o şosea asfaltată între Bucureşti şi Piteşti care însă nu era realizată decât până la km 32. Prefectul a fost ascultat cu atenţie şi chiar a fost aprobat la început acest

[6] *Ibidem*, f. 20-21.
[7] *Ibidem*, XC/8, f. 54.
[8] *Ibidem*, f. 54.

proiect. Ulterior, când şoseaua a început să se realizeze s-a constatat că devizele până la Piteşti depăşeau suma de un miliard de lei, costul unui km asfaltat ridicându-se atunci la 18.000.000 lei. S-a mai aprobat accelerarea construcţiei şoselei Piteşti - Curtea de Argeş care era construită doar până la Merişani. Prefectul împreună cu generalul Nicolau au prospectat de asemenea locul pentru construirea Fabricii de Fuzelaje, în comuna Prundu, lângă Piteşti, mai ales că deasupra acesteia se afla şi noul aeroport înfiinţat la Geamăna.

În cadrul Conferinţei administrative ţinută la Preşedinţia Consiliului de Miniştri din 27 mai 1943, s-au prezentat reprezentanţilor principalelor ministere (Interne, Finanţe, Lucrări Publice, Agricultură, Educaţie Naţională, Mine, Aprovizionare, Sănătate etc.) unele proiecte de programe de investiţii pe anul 1943-1944 pentru refacerea drumurilor judeţene în valoare de 67.300.000 lei; pentru refacerea podurilor importante, 90.600.000 lei; pentru refacerea drumurilor distruse de ape, diguri, asanări şi stabilizări de terenuri, în valoare de 50.000.000 lei, în total 207.000.000 lei. Desigur, acestea fuseseră stabilite în proiecte, dar în realitate, legea creditului judeţean şi comunal stabilea că ceea ce dădeau ministerele din bugetele lor, ca ajutoare, trebuiau restituite de către oraşe. Din păcate, acestea nu aveau bani nici pentru acoperirea nevoilor locale, cu atât mai puţin de a rambursa sumele alocate pentru refaceri. Ar fi fost o iluzie din partea Ministerului Finanţelor să creadă că sumele împrumutate pentru şosele, poduri, diguri, îndiguiri, investiţii ar mai putea fi rambursate vreodată. Pentru rezolvarea problemelor financiare s-a stabilit schimbarea legii, în primul rând, al articolului 8, şi anume „investiţii specificate" astfel încât şi condiţiile de rambursare să fie mult mai uşoare pentru comune.

În ceea ce priveşte Costeştiul, participanţii la Conferinţă, arătau că deşi „este un orăşel", acolo era o problemă, o dramă întreagă, deoarece „nu e nici oraş, nici sat, este ceva condamnat de când s-a născut". Nu aveau nici local administrativ ca lumea. Era necesar întocmirea unui plan de sistematizare urmărindu-se dacă unele clădiri din Costeşti, puteau fi vândute iar altele transformate, astfel încât să se construiască un palat administrativ fie în combinaţie cu judecătoria, fie cu o altă autoritate[9].

Pentru judeţul Muşcel era necesară examinarea problemei mânăstirii „Negru Vodă", precum şi a celor de la Aninoasa şi Vieroşi. Trebuia terminat liceul de la Câmpulung şi refăcute şcolile din lemn de la Valea Mândrei, Slobozia, Furnicoşi şi Vlădeşti care funcţionau „în condiţii îngrozitoare". Nu se dorea refacerea sanatoriului de la Mihăieşti care ar fi costat câteva sute de milioane de lei, sume care nu puteau fi găsite în starea prin care trecea ţara. Era necesară îmbunătăţirea alimentării cu apă a oraşului Câmpulung, luându-se apă de la Vişoiu care ar fi costat doar 100.000.000 lei pe an şi nu de la Lereşti, unde exploatarea ar fi costat mai mult.

Totalul sumelor care se puteau aloca pentru lucrările din anul 1943 se ridicau la 60.000.000 lei cu o treime mai mult decât la celelalte judeţe şi jumătate decât s-a dat la Argeş[10].

Din păcate, evoluţia ulterioară a evenimentelor va determina ca programele stabilite pentru dezvoltarea judeţelor Argeş şi Muşcel să fie abandonate atât din cauza lipsei fondurilor, cât şi a operaţiunilor militare. Ca exemplu, poate fi prezentat faptul că, în anul 1944, din cauza bombardamentelor a fost evacuată fabrica de motoare pentru avioanele I.A.R. de la Braşov la Colibaşi, iar componente ale armamentului de bord şi elicea avionului se vor fabrica la Câmpulung Muşcel, în cadrul Fabricii Letea, ulterior devenind uzina ARO Câmpulung.

Cu toate acestea, majoritatea celor stabilite în Conferinţele administrative din anul 1943, vor fi reluate după anul 1948, de către urmaşii prefectului Constantin C. Popescu şi care au reuşit de-a lungul anilor, până în prezent, să facă din judeţul Argeş, un judeţ cu putere economică, iar oraşele Piteşti, Curtea de Argeş şi Costeşti să devină adevărate centre social-culturale şi economice.

CONFERINŢELE ADMINISTRATIVE, DIN ANUL 1943, PRIVIND DEZVOLTAREA ECONOMICĂ ŞI SOCIALĂ A JUDEŢELOR ARGEŞ ŞI MUŞCEL

Abstract

The report describes the performance of the administrative conferences, dated on 1943, that took place in Pitesti, concerning the economical and social development of Arges and Muscel counties. The Arges county was selected and declared by the government of that time a "county of reference", having as aim for Pitesti and Curtea de Arges towns to become important social-cultural and economical centers.

[9] *Ibidem*, XC/16, f. 65.
[10] *Ibidem*, f. 76.

PREGĂTIREA OFIŢERILOR ARMATEI ROMÂNE ÎN ŞCOLILE MILITARE (1948-1949)

Ileana CATANĂ[*]

1948 este anul în care fenomenul epurărilor în armată cunoaşte dimensiunea calitativă cea mai semnificativă: *„Monarhia fusese înlăturată, conducerea Ministerului Forţelor Armatei fusese preluată de Emil Botnăraş*[1]*, lider comunist de marcă, viaţa politică evolua în sensul existenţei şi acţiunii partidului unic, iar toate celelalte pârghii de decizie în stat erau deţinute de comunişti*"[2].

Întărirea regimului s-a concretizat şi prin sovietizarea şi comunizarea armatei, a structurilor de menţinere a ordinii şi liniştii publice, proces care a avut în vedere eliminarea majorităţii ofiţerilor care activau în cadrul organismelor militare şi formarea unui corp ofiţeresc care cuprindea în majoritate cadre recrutate din cadrul trupei sau al subofiţerilor, aceştia din urmă fiind supuşi învăţământului ideologic impus ţării de către Partidul Comunist, cu sprijinul Uniunii Sovietice.

Seria Decretelor Prezidiului R.P.R. de trecere în retragere - deci de scoatere din evidenţele militare - a început chiar în ianuarie 1948: *„Astfel, prin decretele nr. 83 din 17 Ianuarie, 337 din 25 februarie, 590 din 3 Martie, 1168 din 25 iunie şi prin multe altele, toţi cei care, într-un fel sa altul, creaseră probleme organului de partid au fost trecuţi în retragere*".[3] În acest contextul politic existent în România, o reacţie din partea celor care aveau să se regăsească pe listele epuraţilor ar fi fost lipsită de efect. Cinismul noilor conducători era fără margini. În timp ce erau trecuţi în retragere o mare parte dintre ofiţeri - unii cu merite deosebite pe front şi unii chiar de care regimul comunist s-a folosit până a ajuns la vârful puterii -, corpul de cadre era împrospătat cu elemente pregătite, mai întâi în diviziile de voluntari „Tudor Vladimirescu" - Debreţin şi „Horea, Cloşca şi Crişan". La 25 Februarie 1948, era emis Decretul nr. 383 privind reintegrarea în rândul cadrelor active ale armatei a unor foşti ofiţeri activi şi de rezervă din Divizia „Tudor Vladimirecu" - Debreţin.

Luarea acestor măsuri politice în armată, crease o adevărată criză, în necesarul de cadre - ofiţeri şi subofiţeri - din Armata Română. Pentru aceasta, ca măsură de urgenţă s-au organizat cursuri la care puteau participa subofiţeri, pentru primirea gradului de ofiţer. Organizarea, în grabă, a acestor cursuri este demonstrată de adresa cu nr. 21651 din 29.01.1949[4], prin care Biroul Şcoli, din Direcţia Învăţământ Militar a Ministerului Apărării Naţionale, comunica D.S.P.A. - Serviciul Învăţământ,

---

[*] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti

[1] **Emil (Emilian) BODNĂRAŞ** s-a născut la data de 10 februarie 1904 în comuna Iaslovăţ din Bucovina (în acea vreme parte a Austro-Ungariei, astăzi în judeţul Suceava). Emil Bodnăraş provenea dintr-o familie mixtă - tatăl său, Ion Bodnăraş (14 august 1871 - 31 martie 1924), era funcţionar de etnie ucraineană, iar mama sa, Elisabeta Bodnăraş (2 martie 1879 - 22 iunie 1958), era de etnie germană. A avut un frate mai mic, Manole Bodnăraş (1909 - 1985), care era fotograf de meserie. A urmat Liceul Militar din Câmpulung Moldovenesc, absolvit „cu distincţie" (1924); Facultatea de Drept de la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iaşi; Şcoala Militară din Timişoara (1927, ca şef de promoţie) şi Şcoala specială de ofiţeri de artilerie din Bucureşti (1930, ca şef de promoţie). Repartizat în anul 1927, la Regimentul 12 Artilerie sub comanda colonelului Ioan Rizescu. Într-un raport redactat ulterior (1932), colonelul Ioan Rizescu a relatat despre dorinţa de a *„urca"* rapid în gradele militare şi temperamentul recalcitrant al tânărului ofiţer, observând valoarea lui Emil Bodnăraş ca ofiţer, dar îi reproşa, cu prilejul notării anuale, pentru anul 1931, *„lipsa de tact, beţiile şi frecventarea unor persoane lipsite de patriotism"*. Între timp, Emil Bodnăraş aderase la ideologia comunistă, fără a fi încadrat în vreo organizaţie de partid. În 1932, locotenentul Emilian Bodnăraş a cerut o permisie. A ajuns la Hotin, unde s-a cazat la Hotelul *„Patria"*, sub numele Grigore Iliescu. Într-o seară de februarie, acesta a *„inspectat"* frontiera româno - sovietică, acordând atenţie traseelor pichetelor grănicereşti. Următoarea zi, misteriosul *„Iliescu"* părăsise Hotinul, lăsând în urma lui doar nişte urme de paşi, pe malul Nistrului. În scurt timp, superiorii săi au realizat că Emil Bodnăraş dezertase din armata română. Judecat în absenţă, a fost condamnat la 10 ani de închisoare. Între timp, Emil Bodnăraş devenise cursant al şcolii cominterniste de spionaj de la Moscova, deşi oficial în arhivele Cominternului apare ca fiind contabil. Sovieticii l-au trimis după doi ani (1934) în misiune în România, dar Siguranţa l-a arestat, imediat. Un nou proces (1935) a confirmat pedeapsa din 1932, şi i-a anulat cetăţenia română. Legaţia U.R.S.S. i-a acordat în schimb cetăţenia sovietică (1940). A fost numit în fruntea Ministerului de Război, la data de 23 Decembrie 1947, chiar înainte de abdicarea Regelui - la 30 Decembrie 1947. Deci, la data numirii sale ca ministru de Război, Emil Bodnăraş era fost dezertor şi cetăţean sovietic. (Sursă: http://ro.wikipedia.org/wiki/Emil_Bodnăraş; http://www.jurnalul.ro/stire-istoria-comunismului/un-dezertor-in-fruntea-ministerului-de-razboi-113359.html,
Un dezertor în fruntea Ministerului de Război articol de Florin Mihai; Marian Oprea, Viorel Patrichi - *În culisele Securităţii cu şi fără generalul Pleşiţă*, Editura Lumea Magazin, Bucureşti, 2004.)

[2] http://www.memorialsighet.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=923%3Aanalele-sighet-6-anul-1948--instituionalizarea-comunismului&catid=59%3Ao-carte-pe-zi&Itemid=167&lang=ro (Articol: Alexandru Oşca, Vasile Popa, Implicarea aparatului politic în acţiunea de epurare a cadrelor armatei române în anul 1948).

[3] *Ibidem.*

[4] C.S.P.A.M.I., Fond D.S.P.A., dosar 2296, fila 110 - 111.

faptul că pentru următoarele serii de subofiţeri ce urmau să participe la cursurile pentru primirea gradului de ofiţer, criteriile de vârstă se modificau, astfel : combatanţii până la 30 ani; pentru administraţie şi birouri până la 35 ani. Motivaţia consta în faptul că, o parte dintre cursanţii seriilor anterioare, şi care aveau peste 33 ani, se retrăseseră „*în cursul şcolarităţii neputând suporta eforturile fizice, iar cei în jur de 30 şi 33 ani s-au comportat destul de greu, atât din punct de vedere fizic*", cât şi al pregătirii de specialitate. Aceste neajunsuri se datorau, printre altele, şi faptului că mulţi dintre aceştia fuseseră selecţionaţi „*direct din birouri*" neavând pregătirea fizică necesară. Ordinul recomanda ca, toţi subofiţerii care urmau să fie selecţionaţi pe viitor „*pentru Şcoli Combatante*" să fie trecuţi - pentru „*un stagiu de 4 luni*" - la comanda subunităţilor - grupă, pluton, similare - pentru a căpăta mai întâi experienţă. Cursurile urmau să înceapă după următorul program: „*1 Iunie - 15 Octombrie 1949 (4 luni şi ½ în Şcolile militare); 15 Octombrie - 15 Noiembrie 1949, la corpurile de trupă pentru a participa la Şcoala Instructorilor (convocări asupra metodelor de instrucţie); 15 Noiembrie - 30 Decembrie 1949, stagiul la comenzi pe locuri de ofiţeri; 30 Decembrie, avansare la gradul de sublocotenent*".

În urma epurărilor din anul 1948, s-a constatat şi o lipsă a cadrelor cu studii superioare, în diverse specialităţi. Şi pentru rezolvarea acestei probleme, a fost luată o altă măsură, care demonstrează compromisurile pe care regimul instaurat - prin structurile politice din armată - era dispus să le accepte pentru organizarea noii armate. În adresa cu nr. PD 1523[5] din 21.03.1949, a D.S.P.A., Secţia Învăţământ a Direcţiei Instrucţiei Armatei informa în legătură cu organizarea Seriei a II-a, prima serie începuse la data de 08 Ianuarie 1948, a Şcolii Speciale „Curs redus" ce urma „*să funcţioneze*" în perioada 10 Aprilie - 10 Iulie, pe lângă centrele de instrucţie şi şcolile pregătitoare de ofiţeri etc., la care puteau să participe ofiţerii. La sfârşitul cursului, finalizat cu un examen, aceştia primeau un certificat de absolvire care le dădea dreptul la echivalarea studiilor, cu cele de licenţă, primeau titlul de subinginer - ofiţerii din armele tehnice, şi primeau „*o retribuţie în plus la soldă*". Şi iată cum, după un curs de numai 3 luni - organizat de diverse comandamente şi eşaloane prin grija şi sub responsabilitatea cadrelor din aparatul politic, un ofiţer, devenea licenţiat în specialitatea pe care o avea. Şi cu toate acestea, în N.O. 399[6] din 17 Iunie 1949, şeful Secţiei Secretariat comunica Direcţiei Cadre a Armatei, situaţia de loc mulţumitoare referitoare la „*slaba încadrare*" a unor cursuri şi şcoli pregătitoare, organizate pentru pregătirea ofiţerilor şi subofiţerilor, la diverse eşaloane şi specialităţi, cât şi a lipsei cadrelor - comandanţi de plutoane şi comandanţi de companie, la unele şcoli de ofiţeri.

Problemele din sistemul de învăţământ erau deosebite. Acestea erau datorate lipsei unui număr de cadre, cu studii de specialitate, care să poată fi încadrate ca instructori în şcolile ce pregăteau viitorii ofiţeri şi subofiţeri ai Armatei Române. Din această cauză a fost nevoie să se apeleze la profesori civili. Şi nici în aceste condiţii, problemele legate de pregătirea elevilor nu se putea rezolva. Ca dovadă stă adresa Nr. 577[7] din 06 Ianuarie 1949 prin care, Comandamentul Şcolilor Militare - Secţia Politică, înainta D.S.P.A. un tabel cu ofiţerii şi profesorii civili care predau cursuri la şcolile militare.

În „Sinteza asupra STĂRII DE SPIRIT DE LA ŞCOLILE MILITARE PREGĂTITOARE, CU RAPORTUL DINTRE CADRE - ELEVI ŞI ELEVI ANUL I - ELEVI ANUL II"[8], din 18 Februarie 1949, D.S.P.A. arăta că starea de spirit este mulţumitoare, dar este afectată de „*lipsa de omogenitate în ceea ce priveşte atât pregătirea politică generală, cât şi apartenenţa socială*", cât şi de manifestări de indisciplină drept urmare a păstrării „*unei vechi mentalităţi condamnabile din partea elevilor, de către elevii anului II, şi a unei pasivităţi condamnabile din partea cadrelor şi Serviciului Politic*". Nemulţumirile îmbrăcau mai multe forme, începând de la situaţia materială precară existentă în şcoli - hrană insuficientă, sau lipsa unor condiţii decente de cazare în rândul elevilor proveniţi „*din câmpul muncii, cu o pregătire mai redusă*". Se făceau observaţii, de asemenea, legate de modul „*prea savant*" în care unele cadre şi profesori îşi prezentau „*expunerile*" care depăşea nivelul de înţelegere al elevilor. Făcându-se referire, în mod deosebit, la „*animozităţi create de greşita interpretare a întrecerilor în muncă*" între anul I şi anul II se preciza că Garnizoana Sibiu - cu şcolile de infanterie, cavalerie, geniu şi transmisiuni, artilerie şi aviaţie, era singura în care această analiză nu constatase animozităţi.

Problemele constatate aveau mai multe cauze: lipsa de control „*din partea şcolilor*"; lipsa de omogenitate a efectivelor; deficite de cadre de comandă „*fapt ce a lipsit elevii de o îndrumare*

[5] *Ibidem*, fila 114-116.
[6] *Ibidem*, dosar 2018, fila 302.
[7] *Ibidem*, dosar 2296, fila 68.
[8] *Ibidem*, dosar 2229, fila 22-25.

permanentă"; deficite de încadrare cu ofiţeri politici, iar acolo unde erau, o parte erau consideraţi „*necorespunzători*" deoarece „*n-au reuşit să realizeze peste tot prin educaţie un spirit nou, un elan în muncă, o disciplină conştientă şi o coeziune între elevi şi colaborare între cadre, care ar fi grăbit pregătirea temeinică a viitorilor ofiţeri*".

Măsurile ce se impuneau în finalul acestui document erau, după cum era şi normal, în majoritate, în spiritul noii propagande comuniste: selecţionarea cu mai mare atenţie a ofiţerilor profesori dintre cadrele şcolilor militare, cât şi înlăturarea celor „*cu mentalităţi învechite*"; încadrarea şcolilor „*cu cei mai buni ofiţeri din Aparatul Politic*"; completarea deficitului de cadre; controale de îndrumare din partea inspectoratelor de armă şi Direcţiei Învăţământ Militar; emiterea unor instrucţiuni referitoare la „*atenţia deosebită ce trebuie acordată oamenilor din câmpul muncii, în sensul de a se preda cursurile, ţinându-se seama de pregătirea acestora*".

După numai câteva luni, în adresa înregistrată de D.S.P.A. cu nr. PP 39785[9] din 14 Martie 1949, trimisă de Secţia Şcoli Instrucţie Reviste Spate, se preciza că şcolile militare, din subordinea Spatelui Armatei, se confruntau şi cu o acută lipsă a manualelor de specialitate „*de toate categoriile*", iar manualele folosite în alte categorii de învăţământ nu puteau fi folosite „*integral*" în învăţământul tehnic militar. Pentru aceasta se impunea, pe lângă achiziţionarea unor manuale de specialitate „*aprobate de Ministerul Învăţământului*", întocmirea de planuri de lecţie de către profesori ce urmau să fie multiplicate „*pentru a fi folosite în procesul de învăţământ*". Fiecare plan de lecţie urma să aibă precizate: disciplina din care făcea parte; numărul de ore afectat disciplinei respective; numărul de ordine al şedinţei; cuprinsul lecţiei; bibliografia. Pentru şedinţele de practică în laboratoare şi ateliere - acolo unde nu era nevoie de „*expuneri teoretice*", instructorii urmau să întocmească „*un plan dezvoltat al şedinţei*" menţionând: disciplina în care se înscria şedinţa; numărul de ore afectat disciplinei respective; numărul de ordine al şedinţei respective; „*organizarea lucrului în atelier (laborator) şi lucrările executate*". Pentru şedinţele teoretice sau lucrările de atelier (laborator) ce fuseseră deja executate, se cerea profesorilor să prezinte lecţiile sau planurile scrise ale acestora. În aceste fel, la sfârşitul fiecărui curs, şcoala avea toate planurile lecţiilor predate elevilor şi puteau fi folosite la cursurile următoare. Se solicita, de asemenea, din partea profesorilor „*o dare de seamă*" care trebuia să cuprindă: „*consideraţiuni asupra programei analitice; în ce măsură cursul respectiv a fost însuşit de elevi; propuneri în vederea îmbunătăţirii cursului respectiv (nr. de ore aplicaţiuni, manuale, materialul didactic necesar etc.)*". Pentru alcătuirea unor manuale de specialitate, şcolile urmau să întocmească „*o colecţie a tuturor lecţiilor* […] *baza viitoarelor manuale care urmează a fi imprimate de Spatele Armatei*".

În „*Sinteza Informativă asupra examenelor de absolvire a Şcolilor Militare*", din luna Mai 1949[10], înaintată ministrului adjunct al Apărării Naţionale, printr-o Notă[11], D.S.P.A. arăta că dintr-un efectiv de 805 ofiţeri şi 78 subofiţeri absolvenţi ai şcolilor militare, fuseseră declaraţi admişi 716 (88,94%), 53 (6,58%) „*fuseseră propuşi a-şi completa pregătirea cu anul I*" şi 36 (4,48%) fuseseră declaraţi respinşi. La capitolul „*II. Aprecieri asupra rezultatelor*", documentul făcea precizarea că „*rezultatele obţinute de fii de muncitori şi ţărani*" erau superioare celor obţinute de „*celelalte categorii sociale*", situaţia fiind prezentată astfel: „*Din 525 elevi fii de muncitori, numai un procent de 8.76% nu au absolvit şcoala, ei fiind, sau propuşi să-şi continue pregătirea, sau îndepărtaţi. Din cei 280 elevi aparţinând altor categorii sociale, nu au absolvit şcoala 15%* […]. *Din categoria elevilor cu studii până la 4 clase medii, 7,69% nu au fost admişi, în timp ce din numărul elevilor cu studii superioare au fost respinşi 14,60%*". Explicaţia acestei situaţii era dată de „*elanul revoluţionar în muncă al tinerilor din prima categorie şi prin felul serios cum au privit toate problemele legate de pregătirea lor, spre deosebire de tinerii cu studii superioare care au venit prea încrezuţi în posibilităţile lor, privind superficial problemele puse şi în unele cazuri au arătat delăsare în muncă*". O altă explicaţie era dată, pentru „*tinerii cu şcoală primară la bază*" care nu au corespuns în proporţie de 20,90%: „*…eforturile mari intelectuale, cărora nu le-au făcut faţă datorită, în special faptului că au întrerupt orice contact cu şcoala, de când au terminat şcolile primare*".

La capitolul „*III. Aprecieri asupra pregătirii elevilor*" se face referire în primul rând la pregătirea politică a elevilor, arătându-se că un procent de 80-85% „*sunt bine pregătiţi, au un nivel politic ridicat, înţeleg şi interpretează just problemele politice, economice şi sociale, interne şi externe*", iar restul şi-au însuşit cunoştinţele mecanic „*nu înţeleg şi nu dau nici o interpretare justă evenimentelor interne şi externe, nu sesizează latura lor principală*". Exemplele erau numeroase: „*au*

[9] *Ibidem*, dosar 2296, fila 57.
[10] *Ibidem*, dosar 2304, fila 177.
[11] *Ibidem*, fila 186 - 189.

fost elevi care afirmă că armata sovietică a fost distrusă la începutul războiului şi apoi refăcută […], *că URSS conduce ţara noastră…*"; „*nu se ştie că Sfaturile Populare sunt organe locale ale puterii de stat şi se crede că rolul lor este exclusiv educativ…*"; „*se dau răspunsuri că: morala proletară e atunci ca când îţi face observaţie un ofiţer… "*; nu se cunoştea conţinutul ultimelor documente de partid apărute etc. Cultura generală a elevilor lăsa de dorit, aceştia având carenţe în domeniul istoriei, geografiei, limbii române, matematicii şi „*fizico-chimie*". După cum era şi normal, pentru acea perioadă, elevii aveau însă „*cunoştinţe bine precizate asupra realizărilor din U.R.S.S.*".

În domeniul pregătirii militare, rezultatele erau considerate mulţumitoare: 50-60% obţinuseră rezultate „*aproape bune*", ceilalţi fiind la un nivel „*mediocru*". Deficienţele constatate la acest capitol erau însă importante: „*elevii deşi au suficiente cunoştinţe tactice, nu le aplică just în practică; nu folosesc şi nu întrebuinţează bine terenul; nu cunosc bine armamentul şi posibilităţile sale, în special, rezolvă greu problemele de tragere;*[…] *În general elevii sunt buni şi foarte buni executanţi, dar slabi instructori şi comandanţi de plotoane, fiind tentaţi să facă prea multă teorie, neavând practica necesară*".

În aceste condiţii, concluziile nu puteau fi reflectate decât astfel: „*Elevii absolvenţi* […] *deşi prezintă lipsuri în pregătirea lor, pot comanda şi îndeplini în condiţiuni mulţumitoare funcţiile pentru care au fost pregătiţi. E necesar însă ca absolvenţii, să fie încadraţi în primele 3 luni de zile, în subunităţile celor mai buni ofiţeri, care au datoria să urmărească creşterea lor, ajutându-i să-şi lichideze lipsurile…*".

În finalul documentului se făcea propunerea de încadrare a şcolilor, cu „*cadre bine pregătite politic şi profesional şi devotate cauzei poporului muncitor*", pentru crearea unui bun corp profesoral. Această necesitate pornea de la concluzia că, nivelul mediocru de cunoştinţe al elevilor absolvenţi, în special la cursurile la care se cereau „*cunoştinţe temeinice (tactice, trageri, topografie etc.)*" se datora faptului că unele cadre erau la rândul lor, slab pregătite.

Totodată, considerând-se că perioada de şcolarizare de un an era insuficientă pentru formarea de „*buni comandanţi de plutoane*" se înainta propunerea prelungirii perioadei de şcolarizare, pentru seriile următoare, la 2 ani.

În „*Darea de seamă asupra desfăşurării conferinţei din 6-7 Iunie 1949*"[12] ce a avut ca scop „*analiza muncii în Şcolile Militare* […] *schimb de experienţă între şcoli* […] *îndrumarea muncii în viitor*", se arăta, ca şi în celelalte documente, că pregătirea militară de specialitate „*se desfăşoară în condiţiuni satisfăcătoare la majoritatea Şcolilor Militare*". Greutăţile constatate se datorau, în primul rând, lipsei profesorilor de specialitate la diferite cursuri, fapt ce ducea la insuficienta pregătire a elevilor. Cele mai mari probleme se înregistrau la şcolile tehnice (Artilerie AA, Cavalerie, Artilerie, Aviaţie-Tehnici). De asemenea, lipsa materialelor didactice, crea probleme elevilor în însuşirea cunoştinţelor de specialitate. Metodele empirice folosite de unii instructori pe timpul predării noţiunilor pe care elevii trebuiau să le asimileze - dictare, făcută de profesori, după conspectele lecţiilor, alături de faptul că mulţi dintre elevi nu ştiau să scrie - „*La tezele de absolvire, s-au găsit elevi care au scris în tot cuprinsul lucrării, fiecare început de rând cu literă mare. La unele lucrări punctuaţia este inexistentă, iar la altele, pusă anapoda. Frazele întortocheate şi fără nici un sens*", făcea ca rezultatele de la absolvire, cât şi cele obţinute pe timpul practicii la comandă, să fie de multe ori, nesatisfăcătoare.

Şi acest document atrăgea atenţia că „*timpul de şcolarizare s-a dovedit a fi scurt pentru formarea de cadre noi*".

În legătură cu activitatea „*de propagandă şi agitaţie*" se atrăgea atenţia asupra faptului că, bilanţurile activităţilor, prin felul în care erau întocmite, nu constituiau, „*o analiză critică a muncii", programele pentru zilele următoare „nu erau suficient politizate*" etc.

Locţiitorii politici erau atenţionaţi că nu dădeau importanţa necesară îndrumării organizaţiilor de partid şi tineret - şi implicit muncii de educaţie, şi că, şedinţele de partid se desfăşurau la intervale foarte mari de timp.

Darea de seamă preciza, de asemenea, că recrutarea elevilor aflaţi deja în şcolile militare, se făcuse din rândul celor deja existenţi în şcolile regimentare şi al ostaşilor, dar şi direct „*din câmpul muncii*". Problemele întâmpinate în recrutarea acestora erau şi ele numeroase. O parte dintre aceştia fuseseră recrutaţi „*în lipsa de alte date*", pe baza propriilor declaraţii şi a felului lor de comportare la locul de muncă. Deoarece nu existase timpul necesar pentru verificarea actelor, în special a celor legate de „*starea politico-socială*", s-a considerat că în şcoli intraseră „*un număr apreciabil de*

[12] *Ibidem*, dosar 2304, fila 111-185.

elemente necorespunzătoare". După completarea autobiografiilor, a declaraţiilor cu datele biografice şi după verificările efectuate „*cu multe greutăţi*", prin intermediul instituţiilor publice, o parte dintre ei au fost îndepărtaţi. Pe viitor s-a trasat sarcina ca, verificarea elevilor „*din toate punctele de vedere*" să se facă astfel încât, la data admiterii în şcolile militare, aceştia „*să fie bine cunoscuţi şi ei, şi rudele lor apropriate*".

În vederea îmbunătăţirii sistemului de învăţământ, şcolilor li se solicita, tabele cu cadrele militare care nu corespundeau „*din punct de vedere politic cât şi profesional*" pentru munca în şcolile militare, dar numai după „*depunerea" unui efort susţinut în „ridicarea…*" unor cadre proprii.

Tot pentru îmbunătăţirea activităţii în şcoli, Direcţiile Cadre - Organizare şi Secţia Învăţământ au oferit locţiitorilor politici „*îndrumări*" legate de felul în care aceştia trebuiau să conducă „*munca*" în viitor şi ce obiective erau vizate. Astfel, se atrăgea atenţia asupra „*unei juste politici de cadre*" - cu referire directă asupra aspectului moral şi profesional al cadrelor, cunoaşterii acestora, a modului de recrutare şi a conţinutului dosarului de evidenţă şi cunoaştere a acestora. În viziunea D.S.P.A., prin nivelul lor de pregătire, cadrele militare trebuiau să devină „*un detaşament al intelectualităţii R.P.R.*".

Pe timpul conferinţei a fost prezentată, de asemenea, structura Aparatului Politic în şcolile militare, accent punându-se pe sarcinile ce le reveneau ofiţerilor politici în aceste instituţii. Se atrăgea atenţia asupra activităţii organizaţiilor de bază de partid în şcoli şi subordonarea acestora pe linie politică, şi asupra cotizaţiilor ce trebuiau plătite, documentele ce se eliberau la mutarea membrilor de partid în alte unităţi etc.

Organizaţiile de tineret, nu erau nici ele uitate, precizându-se necesitatea reorganizării acestora, fără a se substitui organizaţiilor de bază partid - cum se întâmplase în unele unităţi, şi trasându-se noi sarcini, pentru evitarea greşelilor făcute în sistemul de recrutare al tinerilor.

Pe baza experienţei acumulate în anul şcolar care tocmai se încheiase, conferinţa a evidenţiat necesitatea unui schimb „*regulat*" de experienţă între şcoli, cu atât mai mult cu cât „*mulţi locţiitori politici*" duceau pentru prima oară „*munca de învăţământ*" în aceste instituţii de învăţământ.

Documentul considera că, în prezentările pe care le făcuseră pe timpul conferinţei, locţiitorii politici fuseseră preocupaţi în mod deosebit „*de a-şi analiza munca*" şi nu au sesizat şi evidenţiat, „*unele manifestări negative*" înregistrate în şcoli, care reprezentau „*aspecte ale luptei de clasă*", ca argument era adus faptul că „*nici un ofiţer raportor nu a analizat lipsurile cadrelor sau ale unor elevi, prin prisma luptei de clasă*".

Se atrăgea atenţia, de asemenea, asupra faptului că numai „*prin îmbinarea practică*" a activităţii politice cu activitatea de pregătire militară şi de specialitate se puteau forma „*cadre de tip nou*". Documentul aprecia că „*munca de învăţământ*" se desfăşura „*în condiţiuni bune*" în şcolile politice, „*aproape bune*" în Şcoala de Ofiţeri de Tancuri, Şcoala de Ofiţeri de Infanterie şi Şcolile de Ofiţeri, Subofiţeri şi Maiştri Militari Tehnici Aero şi, „*în condiţii mulţumitoare*", la restul şcolilor. Cele mai multe probleme se înregistrau la elevii şcolilor de aviaţie care, aflaţi în practică la diferite centre şi unităţi „*nu beneficiaseră de îndrumare*".

Propunerile făcute în finalul acestei conferinţe erau numeroase: continuarea activităţii de control şi îndrumare; înfiinţarea de „*unităţi de trupă*", pe lângă şcolile militare, unde elevii să facă practică; încadrarea acestor instituţii de învăţământ „*cu un corp de profesori specializat*"; pregătirea mai atentă în şcolile regimentare a viitorilor elevi; întocmirea unei programe juste de pregătire de specialitate, conforme cu nivelul de pregătire al elevilor, dar şi cu nevoile specialităţilor în care aceştia urmau să se pregătească; o mai atentă selecţionare a viitorilor elevi, atât din punct de vedere politic, cât şi din punct de vedere al „*pregătirii intelectuale şi al posibilităţilor de dezvoltare*". De asemenea, se atrăgea atenţia asupra necesităţii eliminării, până la începutul noului an şcolar, a lipsurilor cu care se confruntau şcolile „*în legătură cu cazarea, cu posibilitatea de a se instrui în cele mai bune condiţiuni (materiale de instrucţie, terenuri de instrucţie, poligoane), materialele de învăţământ tehnico-politic (laboratoare, ateliere, material didactic)*".

Tot în finalul conferinţei erau prezentate şi „l*ipsurile*" Secţiei Învăţământ care, de-a lungul anului şcolar 1948-1949, nu „*a dat teze de lecţii decât câtorva şcoli*" - în condiţiile în care, lunar, ar fi trebuit să „*lucreze*" 50 teze, adaptate diferitelor categorii de şcoli militare - „*nu a controlat şi îndrumat suficient, pe teren, munca şcolii* […]*, nu a făcut suficient instructaj cu ofiţerii politici din Şcolile Militare…*". Se considera că aceste deficienţe se datorau, în cea mai mare parte, slabei încadrări cu personalul necesar - Secţia Învăţământ având doar 4 ofiţeri încadraţi, în acel moment, cât şi faptului că, aceasta, trebuia să rezolve şi „*problemele în legătură cu munca de cadre din şcoli (mutări de elevi, îndepărtări, reclamaţii, probleme de examen, cadre necorespunzătoare etc.)*", în condiţiile în care, efectivele totale ale elevilor din Şcolile Regimentare şi militare, în anul 1949-1950, fuseseră de

12.000-13.000. Pentru lichidarea acestor lipsuri şi îmbunătăţirea activităţii şi calităţii *„muncii*" era necesară încadrarea Secţiei Învăţământ a D.S.P.A. *„conform tabelei de încadrare*".

Putem considera, deci, că anii 1948-1949 fac parte din etapa de pionierat a propagandei comuniste în armată, în încercarea acesteia de a-şi găsi propriul drum, în amplul proces de sovietizare al Armatei Române. Adevărata forţă a acesteia, a fost vizibilă mai ales în epoca Ceauşescu, când copii şcoliţi de propaganda comunistă au devenit adulţii uniformi şi incapabili să-şi folosească spiritul de discernământ, în funcţiile de comandă şi conducere.

Cuvinte cheie: monarhia, sovietizarea, retragere, cursuri, regimul, eşaloane, civili, indisciplină, omogenitate, selecţionarea, manuale, absolvenţi, politică, militare, încadrare, cursuri, bilanţurile, tineret, ostaşilor, cadre, recrutare, plătite, sarcini, experienţă, argument, specialitate, încadrarea, teze, deficienţe, lipsuri, pionierat.

PREGĂTIREA OFIŢERILOR ARMATEI ROMÂNE ÎN ŞCOLILE MILITARE (1948-1949)

Abstract

The year 1948 was the year in which the purging phenomenon in the army knew the highest quality extension. The Monarchy was removed, the directorate of the Army Forces Ministry was taken over by Emil Botnăraș - a well-known communist leader, political life was evolving towards the existence and action of an unique party (the Romanian Communist Party), and all other decision levers in the state were held by communists.

The cynicism of the new leaders knew no bounds. While a significant number of officers were being retired, the ranks were being replenished with personnel trained firstly in the voluntary division 'Tudor Vladimirescu' - Debretin and „Horea, Closca and Crisan'. Because of these political measures, the Romanian Army was left in a real crisis due to the lack of personnel.

As a result of the 1948 purge, a lack of university graduate personnel in various army specialities was noticed. In that period, the military schools were confronted with a lack of personnel with speciality studies, that could have been used as instructors that trained future officers and subofficers of the Romanian Army. For this reason, civilian professors were approached.

The pupils' general knowledge (some with 4 primary school years at most) was disappointing, but they had enough knowledge about the C.C.C.P.'s accomplishments.

It can be said that, the years 1948-1949 are a part of the pioneer phase of the Romanian Army's communist propaganda, in its attempt to find its own path, while in an extensive process of sovietization. The Army's true force was especially visible in Ceaușescu's epoch, when children taught by the communist propaganda became adults, in command positions, devoid of reason and incapable of using their own thought process.

REORGANIZAREA ARMATEI ROMÂNE, LA ÎNCEPUTUL ANILOR ’60

Dr. Petre OPRIŞ[1]

După încheierea celui de-al doilea război mondial, atmosfera de neîncredere profundă care a dominat relaţiile politice dintre Casa Albă şi Kremlin şi antagonismul ideologic existent între cele două superputeri ale momentului - Statele Unite ale Americii şi Uniunea Sovietică - au condus la înfiinţarea şi dezvoltarea în Europa a două blocuri politico-militare: Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) şi Organizaţia Tratatului de la Varşovia (OTV). Acestea au avut capacităţi de anihilare reciprocă şi, prin conflictul care a existat între cele două tabere şi potenţialul distructiv de care dispuneau, au ameninţat existenţa întregii omeniri timp de aproape patru decenii.

În contextul desfăşurării Războiului Rece, România a fost, alături de URSS, Albania, Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia şi Republica Democrată Germană, stat membru al Organizaţiei Tratatului de la Varşovia în primul rând pentru faptul că autorităţile de la Moscova au considerat că în felul acela puteau fi promovate cu succes interesele de superputere ale Uniunii Sovietice. Autorităţile comuniste de la Bucureşti nu s-au opus în nici un fel participării la formarea blocului politico-militar sovietic la începutul anului 1951 (la ordinul lui Iosif Stalin[2]), chiar dacă în acest fel erau încălcate atât prevederile primului paragraf al articolului 3 din Tratatul de Pace de la Paris[3], cât şi cele referitoare la clauzele militare, navale şi aeriene ale documentului oficial semnat de reprezentanţii României la 10 februarie 1947 în capitala Franţei. După repunerea în funcţiune, la sfârşitul anilor ’40, a fabricilor de armament din România dezafectate la finele celui de-al doilea război mondial, autorităţile de la Bucureşti au permis utilizarea în continuare a avioanelor germane de bombardament „Heinkel-111” din înzestrarea aviaţiei române şi au îngăduit producerea unor piese de schimb pentru armamentul şi tehnica de luptă de concepţie germană din dotarea armatei române, în scopul prelungirii duratei de utilizare a acestora[4].

Ca urmare a ordinului dat în ianuarie 1951 de Iosif Stalin la Consfătuirea de la Moscova a reprezentanţilor ţărilor de democraţie populară, în România au fost depăşite nivelurile maxime prevăzute la 10 februarie 1947 pentru efectivele armatei şi s-a trecut la dezvoltarea accelerată a industriei româneşti de apărare. Astfel, s-au importat utilaje, tehnologie şi licenţe sovietice, în scopul dotării tuturor unităţilor armatei române cu armament şi tehnică de luptă moderne. Încălcarea prevederilor Tratatului de Pace de la Paris de către statul român s-a realizat sub directa îndrumare şi supraveghere a autorităţilor sovietice, iar acţiunile respective au condus la epuizarea rapidă a resurselor materiale şi financiare de care dispunea România. Până în martie 1954 s-a investit în industria de apărare suma de 952.434.000 lei (echivalentă cu 75.571,828 kg aur fin) şi s-au înregistrat

---

[1] Locotenent-colonel (r.) dr., cercetător în domeniul istoriei Războiului Rece, în cadrul Programului de Burse de Cercetare pe Termen Scurt iniţiat de Institutul Cultural Român (Bucureşti) şi Woodrow Wilson International Center for Scholars (Washington DC, SUA).

[2] Cf. Alexandru Oşca, Vasile Popa, *Stalin a decis: lagărul socialist se înarmează*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, an I, nr. 2-3/1998, p. 74-76; Petre Opriş, *Preliminariile constituirii Organizaţiei Tratatului de la Varşovia. Consfătuirea de la Moscova din ianuarie 1951*, în *Buletinul Muzeului Militar Naţional nr. 1/2003*, vol. II, Editura OSCAR PRINT, Bucureşti, 2003, p. 482-487.

[3] Primul paragraf al articolului 3 din Tratatul de Pace de la Paris avea următorul cuprins: *„România va lua toate măsurile necesare pentru a asigura tuturor persoanelor de sub jurisdicţia română, fără deosebire de sex, de limbă sau de religie, folosinţa drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, inclusiv libertatea de exprimare, libertatea presei şi de publicare, libertatea cultului, libertatea de opinie politică şi de întrunire publică* (subl.n.)”. *România în anticamera Conferinţei de la Paris. Documente*, Arhivele Naţionale ale României, coord. Marin Radu Mocanu, Bucureşti, 1996, p. 414.
Procesul intentat de guvernul condus de dr. Petru Groza împotriva liderilor Partidului Naţional-Ţărănesc în a doua parte a anului 1947, arestarea oamenilor politici şi a intelectualilor care se opuneau în diferite moduri comuniştilor, precum şi intervenţia brutală a autorităţilor de la Bucureşti în problemele religioase (reorganizarea Bisericii Ortodoxe Române şi dizolvarea forţată a Bisericii Greco-Catolice din România) au constituit motivele principale invocate în mod repetat de reprezentanţii guvernelor Marii Britanii şi Statelor Unite ale Americii în România în memoriile de protest pe care le-au prezentat la Ministerul român al Afacerilor Externe în perioada 1947-1950.

[4] În articolul 11 al Tratatului de Pace de la Paris s-a menţionat faptul că „România nu va poseda sau dobândi avioane concepute esenţial ca bombardiere cu dispozitive interioare pentru a purta bombe”, iar în al doilea paragraf al articolului 16 s-a precizat: „Materialul de război de provenienţă sau concepţie germană, în excedent faţă de cel necesar forţelor armate îngăduite prin Tratatul de faţă, va fi pus la dispoziţia celor Trei Guverne (sovietic, britanic şi american - *nota P. Opriş*). *România nu va dobândi sau fabrica nici un fel de material de război de provenienţă sau concepţie germană şi nu va folosi sau instrui nici un tehnician, inclusiv personalul de aviaţie militar şi civil, care este sau a fost cetăţean german* (subl.n.)”. *Ibidem*, p. 416-417.

pierderi de 196.706.533 lei (20,65% din suma investită).

Constituirea la Moscova, în ianuarie 1951, a unei structuri militare a ţărilor de democraţie populară (structură intitulată Comitet de coordonare şi aflată sub conducerea permanentă a mareşalului A. M. Vasilevski, ministrul sovietic al Apărării) poate fi considerată un alt pas major efectuat de Iosif Stalin pentru uniformizarea armatelor statelor comuniste din Estul Europei. Acţiunea respectivă a înlesnit în mod semnificativ înfiinţarea Organizaţiei Tratatului de la Varşovia la 14 mai 1955, iar protocoalele militare sovieto-române încheiate în primele luni ale anului 1955, precum şi schimbările survenite la vârful armatei române cu trei săptămâni înainte de semnarea Tratatului de la Varşovia se înscriu, în opinia noastră, într-un plan general al Kremlinului de creare a unei structuri politico-militare supranaţionale utile pentru interesele URSS.

Implicarea României în constituirea Organizaţiei Tratatului de la Varşovia s-a realizat cu acordul nemijlocit al autorităţilor de la Bucureşti. Acestea au acceptat în mod necondiţionat să adere la un bloc politico-militar înfiinţat de URSS pentru faptul că liderii Partidului Muncitoresc Român au fost instalaţi în fruntea statului român chiar de către sovietici, iar România se afla sub ocupaţie sovietică la începutul anului 1955. Obligaţia morală faţă de Moscova a autorităţilor de la Bucureşti era dublată de o solidaritate ideologică în cadrul blocului sovietic. Comuniştii români se asigurau astfel de un sprijin extern în vederea menţinerii la putere, în condiţiile în care legitimitatea acţiunilor lor putea fi pusă sub semnul întrebării de naţiunea română, în numele căreia se adoptau decizii politice, economice, militare şi sociale.

În luna iulie 1960, o delegaţie militară românească a discutat la Moscova cu reprezentanţii Comandamentului Forţelor Armate Unite despre îmbunătăţirea dotării armatei române cu armament, muniţii şi tehnică de luptă. Cu acel prilej, s-a recomandat formarea a patru regimente de rachete antiaeriene şi înzestrarea lor completă cu armament şi tehnică de luptă până în anul 1965. Totodată, s-a precizat faptul că trebuie înlocuite toate avioanele MIG-15 şi MIG-15 Bis din regimentele de vânătoare. Locul acestora urma să fie luat, până cel târziu în 1965, de 104 avioane MIG-21 (dintre care 60 MIG-21 P, de interceptare, cu livrare în 1964-1965), iar „cu avioanele existente MIG-15 şi MIG-15 Bis să se înzestreze cele 2 regimente de aviaţie vânătoare-bombardament şi să se asigure nevoile de şcoală”[5].

Câteva luni mai târziu, în cursul vizitei pe care a efectuat-o la Bucureşti (17-19 februarie 1961), mareşalul sovietic Andrei A. Greciko a recomandat înzestrarea Escadrilei 38 Aviaţie Cercetare cu avioane IAK-27 R sau IAK-28 R - aparatele sovietice Il-28 ale unităţii româneşti fiind considerate la Moscova uzate moral[6]. Într-un raport sovietic, elaborat la începutul anului 1961, se preciza faptul că armata română avea un deficit de 9 avioane IAK-27 R şi 136 MIG-21, la 1 ianuarie 1961. Ambele tipuri de aparate costau, fiecare, 3,5 milioane ruble (cursul de schimb fiind de 1 rublă = 1,5 lei). Într-un alt document sovietic, din 3 aprilie 1961, se menţionau preţuri diferite: un MIG-21 F costa 514.125 ruble, iar un IAK-27 R - 555.000 ruble (probabil ruble noi), iar dotarea lor era diferită de variantele standard. În acelaşi timp, preţul la export al unui bombardier IAK-28 era de 1.125.000 ruble[7].

---

[5] Petre Opriş, *Industria românească de apărare. Documente (1950-1989)*, Editura Universităţii Petrol-Gaze din Ploieşti, 2007, p. 95. Pentru detalii, *ibidem*, p. 97; 99; 105; 163.

[6] Arhivele Naţionale Istorice Centrale (în continuare: A.N.I.C.), *fond C.C. al P.C.R. - Secţia Administrativ-Politică*, dosar nr. 11/1961, f. 3. Aproximativ 180 de avioane bimotoare IAK-27 R („Mangrove”, în codul NATO), de recunoaştere tactică, au fost construite în perioada 1958-1962 la Fabrica nr. 292 din Saratov (Uniunea Sovietică). IAK-27 R avea o rază de acţiune de 2380 km, un plafon de serviciu de 16.500 m şi o viteză maximă de 1285 km/h, la mare altitudine. Echipat cu un tun „Nudelman-Richter NR-23” (cal. 23 mm) şi două camere foto, acesta putea efectua fotografieri de la mare altitudine. Primul avion IAK-27 R a intrat în dotarea armatei sovietice în anul 1960 şi a fost retras la sfârşitul anilor ’70. Vezi http://en.wikipedia.org/wiki/Yakovlev_Yak-27 (accesat la 3 august 2010).

Avionul bimotor IAK-28 R („Brewer-D”, în codul NATO), de recunoaştere, avea o viteză maximă de 1840 km/h, un plafon de serviciu de 16.750 m şi o rază de acţiune de 2500 km. Echipajul era format dintr-un pilot şi un navigator/observator (acesta acţiona şi platforma aparatelor fotografice). Prima decolare a prototipului IAK-28 a avut loc la 5 martie 1958, iar doi ani mai târziu a început dotarea aviaţiei sovietice cu diferite variante ale sale: bombardier tactic - IAK-28 B, L şi I; interceptor - IAK-28 P; aparat de recunoaştere - IAK-28 R, SR, TARK, RR, RL; avion de luptă radioelectronică - IAK-28 PP; avion de şcoală - IAK-28 U. În total, au fost fabricate 1180 de aparate. Ultimul IAK-28 a fost utilizat până în 1992. Vezi http://en.wikipedia.org/wiki/Yakovlev_Yak-28 (accesat la 3 august 2010).

[7] Russian State Archive of Economics, Moscow, Call Number: 4372/79/791, p. 28-29; *Information on the Shortfall of the Most Important Weapons Systems in the Warsaw Pact [Informaţii rezumative despre cele mai importante categorii de tehnică de luptă din cadrul OTV]*, http://www.isn.ethz.ch/php/documents/collection_8/docs/InfoShortfall_010261.pdf (03.02.2006); Petre Opriş, *op.cit.*, p. 115-117; 130; Russian State Archive of Economics, Moscow, Call Number: 4372/79/792, p. 111-122; *Information on Weapons Supplies and Payment in the Warsaw Pact [Informaţii despre aprovizionările cu arme şi modalitatea de plată în cadrul OTV]*, http://www.isn.ethz.ch/php/documents/collection_8/docs/InfoWeapons_0361.pdf (03.02.2006).

În cursul vizitei sale din februarie 1961, în România, comandantul suprem al Forţelor Amate Unite a recomandat şi avionul Suhoi-7 B, pentru dotarea regimentelor de vânătoare-bombardament româneşti, iar generalul Leontin Sălăjan a fost de acord cu includerea a 12 avioane Suhoi-7 B (cu livrare în 1964) şi 11 IAK-27 R (cu livrare în 1963) pe o listă de achiziţii de tehnică militară, pentru perioada 1963-1965[8].

Cu toate că era vorba despre o recomandare a unui reprezentant al „Fratelui cel Mare de la Răsărit" şi generalul Leontin Sălăjan a susţinut-o la 22 martie 1961, într-un raport trimis conducerii P.M.R.[9]. (precizând că erau necesare 12 Suhoi-7 B şi 11 IAK-28 - nu aparate IAK-27 R, aşa cum s-a solicitat şase luni mai târziu, într-un document trimis lui Ion Gheorghe Maurer la 4 septembrie 1961), autorităţile de la Bucureşti nu au importat nici unul dintre avioanele menţionate de comandantul suprem al Forţelor Armate Unite. S-a preferat soluţia propusă iniţial la Moscova (iulie 1960), de înlocuire treptată cu aparate supersonice MIG-21 a tuturor avioanelor subsonice MIG-15, MIG-15 Bis, S-102 şi MIG-17 - din regimentele de vânătoare. Totodată, au fost casate 150 de avioane de asalt Il-10, precum şi toate IAK-urile 23 din Regimentul 135 (care avea baza la Caransebeş), iar două regimente de vânătoare (R. 49 şi R. 67 - fostele R.277 şi R.158 Aviaţie Reactivă - dotate cu MiG-15 Bis, S-102 şi MiG-17 PF) au fost transformate în unităţi de vânătoare-bombardament (31 martie 1960)[10].

Primele avioane MiG-21 F-13 destinate României au ajuns în ţară în luna februarie 1962 şi au aterizat pe aerodromul Deveselu (judeţul Olt), unde staţiona Regimentul 91 Aviaţie Vânătoare (înzestrat cu MIG-19 P şi PM). Acestea făceau parte din lotul de 12 aparate planificate pentru anul 1962 şi au fost aduse de către piloţi sovietici.

În aceeaşi perioadă, la Centrul Aviatic de la Krasnodar (în Siberia) a început pregătirea primilor piloţi români care urmau să facă trecerea pe MiG-ul 21 F-13: locotenenţii-colonei Alexandru Marcu şi Dumitru Puiu, precum şi maiorii Gheorghe Zagara, Livius Săbău şi Aurel Gheorghe. Locotenent-colonelul Alexandru Marcu a decolat primul (la 6 iunie 1962) şi a fost urmat la scurt timp de ceilalţi, după care s-au întors împreună în România cu titlurile de instructori pe MiG-ul 21 F-13.

După finalizarea lucrărilor de extindere a pistei de decolare-aterizare de la Giarmata (judeţul Timiş), toate MiG-urile 21 F-13 de la Deveselu au fost mutate lângă Timişoara, intrând în dotarea Regimentului 93 Aviaţie Vânătoare[11].

În scopul înzestrării unităţilor de apărare antiaeriană cu mijloace de foc moderne, autorităţile române au demarat încă din 1956 un program de dotare cu tunuri A.A. sovietice KS-19, cal. 100 mm, iar în 1957 au fost importate primele piese sovietice de artilerie A.A. KS-30, cal. 130 mm. Acestea au înlocuit modelele vest-europene de tunuri A.A. (cal. 20, 25, 40 mm „Bofors", 75 mm „Vickers" şi 88 mm „Krupp"), care au fost scoase din dotare în perioada 1958-1959. Concomitent, a fost achiziţionat în anul 1958 sistemul sovietic de rachete antiaeriene SA-75 „Dvina"[12]. Prima instalaţie de acest fel a sosit în România în anul următor şi a intrat în înzestrarea unităţilor din subordinea Comandamentului Apărării Antiaeriene a Teritoriului[13].

Pentru dotarea armatei române cu tehnică şi materiale militare în perioada 1960-1965, autorităţile de la Bucureşti au prevăzut suma de 6157 milioane lei. Din aceasta, 1157 milioane ruble (4236 milioane lei) au fost alocate pentru plata importurilor de produse speciale: 104 avioane MIG-21,

---

[8] Petre Opriş, *op.cit.*, p. 163. Pentru alte documente din perioada respectivă, referitoare la importurile de tehnică de luptă şi pregătirea de luptă a militarilor români, vezi Gavriil Preda, Petre Opriş, *România în Organizaţia Tratatului de la Varşovia. Documente (1954-1968)*, vol. I (1954-1961), Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2008, p. 294-295; 301-306; 326-327; 330; 360-361; 364-385; 388-396; 398-407.

[9] A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. - Secţia Administrativ-Politică*, dosar nr. 11/1961, f. 13.

[10] Cf. Petre Opriş, *România în Organizaţia Tratatului de la Varşovia (1955-1991)*, Editura Militară, Bucureşti, 2008, p. 96-97; 288; Paul Sandachi, *Aviaţia de luptă reactivă în România (1951-2001)*, Muzeul Aviaţiei, f.a., p. 25; 66.

[11] Ioan Chereches, *Aerodrom şi cer*, Editura Militară, Bucureşti, 2002, p. 199-200; 206; Paul Sandachi, *op.cit.*, p. 58. La începutul lunii iunie 1961, autorităţile de la Bucureşti au aprobat trimiterea a trei medici români la Institutul de Medicină Aeronautică din URSS (lt.col. Alexe Ionaşcu, căpitan Maurică Stoian şi căpitan Vasile Teodorescu). Timp de 20 de zile, aceştia au fost informaţi în legătură cu modul de acordare a asistenţei medicale piloţilor care zburau la mare altitudine, cu aparate MiG-21. Cf. Gavriil Preda, Petre Opriş, *România în Organizaţia Tratatului de la Varşovia. Documente (1954-1968)*, vol. II (1962-1968), Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2009, p. 364-365.

[12] General de armată Ion Tutoveanu, *«În 1954, am fost martor la o explozie atomică sovietică»*, în *România şi Tratatul de la Varşovia. Istoric. Mărturii. Documente. Cronologie*, editori: Constantin Olteanu, Alesandru Duţu, Constantin Antip, Editura Pro Historia, Bucureşti, 2005, p. 133-134; General-colonel Ion Şuţa, *Cooperarea Comandamentului Militar Român cu parteneri de alianţă*, în *România şi Tratatul de la Varşovia. Istoric. Mărturii. Documente. Cronologie*, loc.cit., p. 144; General-maior Nicolae Cibu, *Succinte amintiri*, în *România şi Tratatul de la Varşovia. Istoric. Mărturii. Documente. Cronologie*, loc.cit., p. 154.

[13] Serviciul Istoric al Armatei (în continuare: S.I.A.), *fond Direcţia Generală de Înzestrare - Direcţia planificare*, dosar nr. 1701, vol. 2, 1948-1966, f. 32; 140.

mijloace moderne de apărare antiaeriană (complexe de rachete SA-75 „Dvina" şi SA-75 M3 „Volhov"[14]), radiolocatoare (din URSS), aparatură radio (din URSS, Ungaria şi R.D.G.), mijloace de tracţiune (din URSS şi Polonia) şi 423 tancuri mijlocii T-54 A (din Polonia)[15].

Complexele sovietice de rachete antiaeriene SA-75 au intrat în dotarea Regimentului 4 Ra.A.A. de la Ploieşti, precum şi a Regimentului 15 Ra.A.A. de la Hunedoara - înfiinţate în 1962, respectiv 1963. Acestea puteau acoperi zona Bucureşti-Ploieşti şi obiectivul industrial de la Hunedoara împreună cu alte două regimente de rachete antiaeriene, deja înfiinţate în perioada 1961-1962[16].

În anii 1961-1968 au intrat în dotarea armatei române şi alte tipuri de tehnică de luptă: tancul T 55-100[17], transportorul amfibiu blindat BTR-50 PU, tractorul de tancuri, instalaţia 2 P-26 de lansare a rachetelor antitanc 3M6 „ŞMEL" (în 1962, ulterior fiind achiziţionată şi instalaţia 2 P-27), complexul sovietic de rachete operativ-tactice R-11 (cunoscut şi sub denumirea de SCUD-A)[18], vânătoare de submarine, vedete de tipul „Proiect 205" (purtătoare de rachete P-15 „Termit"), remorchere maritime şi fluviale etc.

Începând din anul 1961, au fost modernizate tancurile T-34 aflate în înzestrare, în scopul îmbunătăţirii performanţelor de luptă şi prelungirii duratei lor de exploatare[19]. Totodată, pentru dotarea armatei române cu complexul de rachete tactice 2 K-6 „LUNA" („FROG", în codul NATO), autorităţile de la Bucureşti au înfiinţat în anul 1962 Divizioanele 113, 115 şi 180 Rachete Tactice (primele având sediul la Ploieşti, iar al treilea, la Craiova) şi au cumpărat şase instalaţii de lansare 2 P-16 şi două tipuri de rachete pentru acestea: 3 R 9 „LUNA 1" şi 3 R 9 „LUNA 2" („FROG-3"). Ambele rachete aveau o rază maximă de acţiune de 44 km şi focoase cu două tipuri de încărcătură: explozivă (450 kg) sau de instrucţie[20].

În aceeaşi ordine de idei, România a primit în anii '60 avioane de vânătoare-interceptare MIG-21 (în diferite variante), însă o parte dintre aparatele respective erau uzate fizic în momentul în care au fost importate din URSS şi Cehoslovacia, iar altele nu corespundeau dorinţei exprimate de autorităţile militare de la Bucureşti. De exemplu, la o reuniune a Biroului Politic al C.C. al P.M.R. (26-27 februarie 1963), Leontin Sălăjan a declarat faptul că „*n-am fost de acord să cumpărăm MIG-uri fără interceptor. MIG-urile pe care vrem noi să le cumpărăm* [sovieticii] *au spus că nu sunt gata* (subl.n.)"[21]. Potrivit recomandării reprezentanţilor Comandamentului Forţelor Armate Unite (iulie 1960), România trebuia să importe 44 de avioane de vânătoare MIG-21 F-13, precum şi 60 de aparate de interceptare MIG-21 PF-13 (până în anul 1965). Precizăm faptul că MIG-21 F-13 era un aparat de vânătoare dotat cu un sistem de rachete aer-aer K-13 şi putea fi utilizat doar pe timp de zi.

Deoarece producţia de serie a MIG-ului 21 PF-13 a început la uzina „GAZ 30" din Moscova de-abia în anul 1961, livrarea în România a celor 60 de MIG-uri de interceptare a fost planificată iniţial pentru perioada 1964-1965, apoi a fost contramandată de către sovietici (în anul 1962)[22]. Acesta este unul dintre motivele pentru care generalul Leontin Sălăjan a amintit despre situaţia respectivă la reuniunea din 26-27 februarie 1963 a Biroului Politic al C.C. al P.M.R.

Problema menţionată de ministrul român al Forţelor Armate a fost rezolvată de autorităţile de

---

[14] Primul sistem de tipul S-75 M3 „Volhov" a intrat în dotarea armatei române în anul 1964.

[15] A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. - Cancelarie*, dosar nr. 56/1960, f. 2; 4; 6; 7-8; 15-20.

[16] Cf. Petre Opriş, *Industria românească de apărare. Documente (1950-1989)*, op.cit., p. 172-173.

[17] Primele tancuri T-55 au ajuns în România în anul 1962 şi au intrat în dotarea Regimentului 1 Tancuri (de la Târgovişte), comandat de maiorul Nicolae Croicu. Lt.col. Ifim Trofimov, *Tancurile târgovişt*ene, *între o istorie glorioasă şi perspective*, în „La posturi" (revista Şcolii de aplicaţie pentru tancuri şi auto „Mihai Viteazul" - Piteşti), nr. 3 (41)/martie 2004, p. 8.

[18] Un număr de 12 complexe R-11 au fost achiziţionate în anul 1961 pentru înzestrarea Brigăzilor 32 şi 37 Rachete Operativ-Tactice de la Tecuci (înfiinţată în anul 1961) şi Ineu (1962), iar un complex R-11 a fost cumpărat pentru a fi folosit ca material didactic la Centrul de Instrucţie pentru Rachete de la Ploieşti. Acesta putea lansa o rachetă de tipul 8 K 11, care avea o bătaie maximă de 170 km şi un focos cu diferite tipuri de încărcătură: explozivă (950 kg), nucleară (50 de kilotone) sau chimică (950 kg). Adrian Stroea, Gheorghe Băjenaru, *Artileria română în date şi imagini*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, Bucureşti, 2010, p. 113.

[19] S.I.A., *fond Direcţia Generală de Înzestrare - Direcţia planificare*, dosar nr. 1701, vol. 2, 1948-1966, f. 32; 140.

[20] În anul 1967 s-au mai înfiinţat trei divizioane de rachete tactice - la Lugoj, Oradea şi Corbu (judeţul Constanţa) - şi au fost cumpărate pentru acestea şase complexe 2 K-6, dotate cu rachete 3 R 10 „LUNA" („FROG-5") - care aveau o bătaie maximă de 30 km.

Cele 12 complexe de rachete 2 K-6 „LUNA", achiziţionate în anii 1962 şi 1967, au fost înlocuite cu complexe de rachete tactice 9 K-52 „LUNA M" în anul 1982. Adrian Stroea, Gheorghe Băjenaru, *op.cit.*, p. 113; 141-142; http://en.wikipedia.org/wiki/2K6_Luna (accesat la 27 septembrie 2011).

[21] Mihai Retegan, *Război politic în blocul comunist. Relaţii româno-sovietice în anii şaizeci. Documente*, Editura RAO, Bucureşti, 2002, p. 91.

[22] În anul 1961, sovieticii au prezentat în premieră MiG-ul 21 PF, la parada aeriană de la Tuşino. Florin Zăgănescu, *Aviaţia*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985, p. 345.

la Moscova doi ani mai târziu, când armata română a început să primească din URSS primele avioane MiG-21 PFM.

Pentru a evita înzestrarea în continuare cu avioane slab dotate pentru luptă şi „la mâna a doua" (în limbaj occidental, MIG-uri „second hand"[23]), membrii Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. au hotărât la 9 noiembrie 1967 astfel: „*În legătură cu discuţiile ce au loc pentru încheierea protocolului comercial cu URSS pe anul 1968, partea română să depună în scris cererile şi propunerile sale pentru lărgirea schimbului de mărfuri*. În cazul când partea sovietică va proceda la reducerea volumului de mărfuri ce urmează să le importe din R.S. România în anul 1968, să se reducă în mod corespunzător şi volumul mărfurilor pe care R.S. România le va importa din URSS, reducerea făcându-se mai ales pe seama importului de tehnică militară.

De asemenea, *să se examineze foarte serios problema importului de avioane MIG-21, pentru a nu se accepta decât avioane noi* (subl.n.)"[24].

Prin noul protocol secret al Organizaţiei Tratatului de la Varşovia (încheiat la Moscova, la 31 martie 1961), autorităţile de la Bucureşti au acceptat ca 12 divizii mecanizate (la pace, Diviziile 1, 9 şi 11 Mecanizate şi Diviziile 2, 10 şi 18 Infanterie), două divizii de tancuri (la pace, numai Divizia 6 Tancuri), un regiment de desant-paraşutare, patru regimente de rachete antiaeriene**,** precum şi patru regimente şi două divizioane de artilerie antiaeriană să fie puse la dispoziţia comandantului suprem al Forţelor Armate Unite ale OTV, în cazul declanşării unui război[25]. În acelaşi timp, toate cele patru regimente româneşti de aviaţie de vânătoare (care urmau să primească în dotare avioane MiG-21), cele două regimente de aviaţie de vânătoare-bombardament (echipate cu MiG-15 Bis, S-102 şi MiG-17 PF), trei regimente şi două batalioane radiotehnice, un regiment de transmisiuni şi întreaga flotă maritimă şi fluvială românească se aflau în compunerea Forţelor Armate Unite ale OTV, în caz de război.

Potrivit indicaţiilor date de mareşalul Andrei A. Greciko - în cursul vizitei sale în România (februarie 1961) - şi a protocolului secret al OTV semnat la Moscova de generalul de armată Leontin Sălăjan **(**31 martie 1961), autorităţile de la Bucureşti au dezvoltat şi forţele navale naţionale, fiind achiziţionate nouă vedete purtătoare de rachete (dintre care şase nave „Proiect 205", în perioada 1962-1965). Acestea au făcut parte din compunerea unui divizion nou înfiinţat şi s-a prevăzut dotarea lor cu câte patru rachete sovietice P-15 „Termit", de tipul „navă-navă"[26]. Totodată, generalul Leontin Sălăjan a insistat atât personal, cât şi prin intermediul subordonatului său, generalul Floca Arhip (adjunct al ministrului Forţelor Armate pentru pregătirea de luptă), să nu fie importat un divizion sovietic de rachete „sol-navă" de tipul S-2 „SOPKA" (SSC-2b „Samlet", în codul NATO) deoarece relieful dobrogean de la Marea Neagră nu permitea utilizarea eficace a sistemului menţionat decât în proporţie de 50%[27].

Prin promovarea cu obstinaţie a internaţionalismului proletar şi a solidarităţii faţă de URSS, conducerea Partidului Muncitoresc/Comunist Român s-a înscris în curentul general care exista la nivelul liderilor comunişti din Europa Centrală şi de Est, impuşi sau acceptaţi de sovietici pentru a conduce Albania, Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia sau Republica Democrată Germană. Atitudinea respectivă era în mod evident favorabilă autorităţilor de la Moscova şi intra în contradicţie cu interesele naţionale ale popoarelor din Europa Centrală şi de Est subjugate de sovietici la sfârşitul celui de-al doilea război mondial.

---

[23] După aproape 40 de ani, problema achiziţionării de avioane supersonice pentru armata română a revenit în prim-planul analizelor guvernului României şi Ministerului Apărării Naţionale. De această dată, este vorba despre cumpărarea a 24 de avioane americane F-16, uzate, cu posibilitatea revitalizării lor în schimbul unei sume deloc neglijabile (circa 1,3 miliarde de dolari). La 4 august 2010, prim-ministrul Emil Boc a fost extrem de succint în declaraţii şi a răspuns în mod categoric „Nu!" la întrebarea unui ziarist care dorea să ştie dacă România are banii necesari pentru achiziţionarea de avioane F-16 „second hand". Pentru detalii, vezi http://www.realitatea.net/boc-nu-exista-bani-pentru-achizitionarea-avioanelor-f16_726543.html (accesat la 4 august 2010).

[24] A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. - Cancelarie*, dosar nr. 156/1967, f. 3.

[25] În raportul întocmit la 22 martie 1961, generalul Leontin Sălăjan a prezentat situaţia reorganizării armatei române, astfel: „În cadrul de mobilizare nu vor mai fi divizii de infanterie moto, divizii de infanterie hipo, divizii de vânători de munte şi brigăzi de tancuri, ci 12 divizii mecanizate (6 divizii vor avea un efectiv de aproximativ 8600 oameni, iar 6 divizii vor fi mecanizate uşoare, cu aproximativ 7000 oameni) şi 2 divizii de tancuri, cu aproximativ 7000 oameni". *Idem, fond C.C. al P.C.R. - Secţia Administrativ-Politică*, dosar nr. 11/1961, f. 6.

[26] *Ibidem*, f. 15. La începutul anului 1964 a ajuns în România prima vedetă purtătoare de rachete („Şoimul"), iar un an mai târziu au fost aduse din URSS încă patru vedete de acelaşi tip (două dintre acestea fiind botezate „Eretele" şi „Albatrosul").

[27] A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. - Secţia Administrativ-Politică*, dosar nr. 3/1962, f. 7; *idem, fond C.C. al P.C.R. - Cancelarie*, dosar nr. 35/1962, f. 33.

THE ROMANIAN ARMIES' REORGANIZATION IN THE EARLY OF 1960s

Abstract

Starting from January 1951, a substantial part of the Romanian material and financial resources was used for importing weapons, combat military technique, and ammunition from the USSR, Poland and Czechoslovakia, and also for importing machine-tools and equipment necessary to the defense industry. On the same time, the works at the Danube-Black Sea Canal and the forced setting up of co-operatives in agriculture continued unabated. All these contributed in a decisive manner to the fast exhaustion of Romanian economy and to the sale, on a large scale, of the Romanian gold in the reserve of the National Bank of Romania.

Cuvinte cheie: comunism, Leontin Sălăjan, mareşalul Andrei Greciko, NATO, Romania, Stalin, Organizaţia Tratatului de la Varşovia.

Key words: communism, Leontin Sălăjan, Marshal Andrei Grechko, NATO, Romania, Stalin, Warsaw Treaty Organization.

RĂZBOIUL ARABO-ISRAELIAN DIN ANUL 1967
RĂZBOIUL DE ŞASE ZILE

Comandor (M) Mihail COLCER

Războiul arabo-israelian din anul 1967 a oferit comandantului din teatrul de operaţii o excelenta oportunitate de a examina importanţa aplicării sau neaplicării principiilor de ducere a războiului într-un conflict. Utilitatea principiilor de ducere a războiului a fost întotdeauna subiect de dezbatere[1].

Cuprins:

1. Introducere
2. Scurt istoric al confruntării arabo-isreliene
   2.1. Declararea statului Israel
   2.2. Cronologia evenimentelor militare începând cu anul 1948
3. Elemente de ordin geopolitic şi geostrategic
3.1. Locul şi rolul Orientului Mijlociu în confruntarea dintre superputeri
   3.1.1. Criza Suezului sau al doilea război arabo-israelian
   3.1.2. Importanţa strategică a Strâmtorii Tiran pentru Israel
3.2. Locul statului Israel în ecuaţia strategică
4. Desfăşurarea operaţiilor militare
   4.1. Beligeranţi, forţe
   4.2. Filmul acţiunilor militare
5. Preparative pentru pace
   5.1. Rezoluţia CS al ONU
   5.2. Consecinţe pe termen lung
6. Concluzii

1. Introducere

Războiul de Şase Zile, prin consecinţele sale pe termen lung a aruncat zona Orientului Mijlociu în haos, a făcut-o cea mai nesigură, mai imprevizibilă şi mai lipsită de perspective.

A însemnat pentru cei mai mulţi teoreticieni militari un exemplu de artă militară, a adus ca inovaţie lovitura preemtivă şi a demonstrat clar că o ţară relativ mică poate învinge o largă coaliţie de forţe chiar în condiţiile în care raporturile de forţe îi erau net defavorabile.

2. Scurt istoric al conflictului arabo-israelian

Orientul Mijlociu reprezintă practic cea mai instabilă, mai imprevizibilă şi oricând, explozivă, zonă a planetei, o entitate geografică lipsită, începând cu anul 1948, de o singură zi de pace şi în care confruntarea este omniprezentă. Zona se găseşte la confluenţa unor mari interese de ordin politic, strategic, cultural, etnic, religios şi nu numai. S-a aflat permanent la confluenţa intereselor celor doua blocuri militare în timpul Războiului Rece, este leagănul celor mai importante trei religii universale şi a patru mari civilizaţii, diferenţiate clar atât lingvistic cât şi etnic. Este, de asemenea, terenul peren de confruntare între lumea arabă şi comunitatea israelită şi mai este leagănul a prea multor grupări radicale, fundamentalist-islamiste care, fie şi conceptual, nu pot accepta existenţa statului Israel.

2.1. Declararea statului Israel

Zona cuprinsă între estul Mării Mediterane şi Golful Persic are o istorie încărcată, ca un stigmat.

Mişcarea sionistă, care a fost motorul creării statului Israel a apărut în anul 1897.

În perioada 1920-1948, Palestina se afla sub mandat britanic conferit de Liga Naţiunilor, mandat care îi conferea responsabilităţi politice, economice, administrative, în vederea asigurării viitoarelor instituţii naţionale şi de autoguvernare populaţiei din zonă, în condiţiile protejării, totodată, a respectării drepturilor civile şi religioase pentru toată populaţia de pe teritoriul Palestinei.

Începând practic cu anii 1920, evreii au fost încurajaţi să emigreze în zonă. În anul 1947, la data de 29 noiembrie, Adunarea Generală a Organizaţiei Naţiunilor adoptă Rezoluţia nr. 181 privind viitorul guvernării Palestinei, practic planul divizării acesteia în două parţi, una pentru evrei şi una

[1] Russell Glenn: *No More Principles of War*, Parameters, Spring 1998, p. 64.

pentru palestinieni, plan care implicit crea bazele realizării unui stat israelian şi ale unui stat arab pe acest teritoriu. Zona Ierusalimului urmând sa fie administrată sub mandatul Naţiunilor Unite. Planul este acceptat de partea israeliană, nu şi de cea arabă.

Rezoluţia menţionată şi adoptarea planului împărţirii Palestinei a dus, începând cu data de 30.11.1947, pană la data de 01.04.1948, la începerea războiului civil în Palestina, prima fază a războiului arabo-israelian[2].

La data de 14.05.1948, forţele britanice se retrag din Palestina[3], moment în care populaţia evreiască proclamă statul Israel[4]. SUA recunoaşte înfiinţarea noului stat. Statele arabe, în special Egiptul, Siria, Libanul şi Irakul se opun vehement proclamării noului stat şi se pregătesc să îl atace.

Imigranţii evrei se organizează rapid astfel încât, la data de 28.05.1948 se infiinţeaza practic, formal, Forţele Israeliene de Apărare, sub conducerea lui David Ben Gurion. Recruţii proveneau din formaţiunile paramilitare Haganah[5].

Declararea independenţei de către evrei a constituit semnalul de invazie al noului stat pentru armatele arabe. Aproximativ 500.000 de evrei care se găseau pe teritoriile unor state arabe, Irak, Siria, Egipt se alătură noului stat.

În acest context, primul război arabo-israelian se declanşează la data de 15.05.1948.

Armata egipteană a avansat în direcţia Tel Aviv, cu două coloane blindate, oprindu-se la 32 km. de oraş. Legiunea iordaniană şi-a înăsprit asediul asupra oraşului Ierusalim şi a cucerit oraşul Gush Etzion. Armata siriană a traversat râul Iordan pe mai multe direcţii şi a atacat comunităţile israeliene din Valea Iordanului şi Galileea. Armata libaneză împreună cu voluntarii Kaukaji au trecut graniţa de nord a Israelului şi au atacat comunităţile evreieşti din Galileea de Sus.

Armatele arabe au fost sprijinite de mii de voluntari arabi din Palestina. În plus, două brigăzi irakiene au fost desfăşurate în zona Sharon şi în nordul Samariei. Tânăra armată israeliană, care avea handicapul unui deficit de armament şi echipament militar a reuşit să stopeze acţiunile armatelor arabe[6] şi să învingă.

2.2. Cronologia evenimentelor militare începând cu anul 1948

1948 - Primul război arabo-israelian

Începând cu data de 12.01.1949, Israelul semnează o serie de armistiţii de încheiere a focului cu Egiptul, Libanul, Iordania si Siria[7]

1948 - 1950 Criza refugiaţilor palestinieni

1956 - Criza Suezului sau cel de al doilea război arabo-israelian

1964 - 1967 Războiul pentru apă

1967 - Războiul de şase zile

- 14 mai, Egiptul dislocă pe scară largă forţe în jurul Canalului Suez
- 16 mai, Egiptul redislocă forţele dincolo de Suez, în estul Peninsulei Sinai şi cere Naţiunilor Unite retragerea Forţei de Urgenţa
- 19 mai, Egiptul expulzează Forţa de Urgenţă sub mandat ONU, din Sinai şi Fâşia Gaza şi îşi redislocă forţele în aceste zone
- 22 mai, preşedintele egiptean Gamal Abdel-Nasser ordona închiderea Strâmtorii Tiran, act considerat de Israel ca o declaraţie de război. Prin închiderea traficului naval prin

[2] În această perioadă de război civil, mai mult de 2000 de persoane şi-au pierdut viaţa şi alte 4000 au fost rănite.

[3] Forţele britanice trebuiau să definitiveze retragerea la data de 01.08.1948, dar deteriorarea situaţiei a grăbit substanţial planul acestei retrageri

[4] Ziua de 14 mai reprezintă azi ziua naţională a statului Israel.

[5] Formaţiunile paramilitare Haganah sunt precursoarele Forţei Israeliene de Apărare şi fiinţează încă din anul 1936 şi au la bază luptători Irgun (Organizaţia Militară Naţională) şi Lehi (luptătorii pentru libertatea lui Israel). Aveau în structură 10.000 de luptători şi 40.000 de rezervişti. În perioada revoltei arabe în Palestina (1936-1939), Hagana sprijină interesele britanice în zonă căpătând o importantă experienţă militară, folosită cu succes în războiul arabo-izraelian. Britanicii au sprijinit la rândul lor aceste formaţiuni. De altfel, în armata britanică existau un mare număr de evrei din Palestina care în anul 1943 au format Brigada israeliană, unitate de infanterie care a acţionat în Europa sub drapel britanic.

[6] http://dover.idf.il/IDF/English/about/History/40s/1948/150506.htm

[7] Cu Egiptul sunt stabilite linia graniţelor, retragerea forţelor egiptene blocate în Palestina, instituirea unei zone demilitarizate la vest de Negev si la est de Sinai. Cu Libanul sunt marcate liniile de frontieră de-a lungul graniţelor internaţionale şi sunt retrase forţele israeliene din 13 sate din sudul acestei ţări. Cu Iordania s-a stabilit dislocarea de forţe iordaniene în Cisiordania (poziţii deţinute anterior de forţele irakiene) şi Ierusalimul de Est, Israelul primeşte controlul în zona Samaria (în care existau mai multe comunităţi arabe israeliene) în schimbul unor teritorii situate la sud de dealurile Hebron. Siria şi-a retras trupele din zona situată la vest de graniţa internaţională, zona devenind demilitarizată. Practic Israelul va deţine în anul 1949 aproximativ 78% din teritoriul Palestinei, în interiorul graniţelor proprii (delimitate conform acordurilor de Linia verde, graniţa care va fi schimbată radical după Războiul de şase zile)

strâmtoare, Israelul era privat de transportul materiilor prime strategice, în special petrol, dar şi armament şi echipamente.

- 24 mai - 04 iunie, răspunzând apelului egiptean, guvernele din Iordania, Irak, Arabia Saudită, Siria şi Liban au dislocat forţe militare spre frontiera israeliană. În aceste condiţii Israelul şi-a mobilizat forţele de rezervă şi a lansat o campanie diplomatică pentru a câştiga sprijinul internaţional pentru încheierea blocadei egiptene a transportului maritim israelian prin Strâmtoarea Tiran[8].
- 27 mai, Nasser anulează un atac planificat asupra Israelului (Operaţiunea Fajr) planificată pentru următoarele zile, după ce a devenit evident că israelienii cunoşteau deja planurile de atac.
- 05 iunie declanşarea operaţiunilor militare de către Israel[9]. Războiul a durat până pe data de 10.06.1967.

3. Elemente de ordin geopolitic şi geostrategic

Încă de la declararea statului Israel în anul 1948, problematica Orientului Mijlociu a fost una fierbinte. Chestiunea în sine era vastă şi făcea referire la elemente complexe, pornind de la recunoaşterea în sine a Israelului până la rezolvarea problemei refugiaţilor palestinieni şi a problemei palestiniene în ansamblu, de la relaţiile Israelului cu întreaga lume arabă, până la interesele în zonă ale SUA şi Uniunii Sovietice, de la parteneriate strategice până la proiecţia luptei între două sisteme şi exportul socialismului în lume. În plus era evidentă apariţia naţionalismul pan-arab, în special sub conducerea egipteană a lui Nasser, dar şi a naţionalismului israelian promovat de liderii politici şi militari carismatici precum David Ben Gurion, Golda Meir, Ytzhak Rabin, Moshe Dayan.

În perioada premergătoare războiului, un alt jucător regional îşi făcea apariţia. Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei. Apărută deja încă din 1964, organizată politic şi militar, Mişcarea Fatah declanşează, începând cu anul 1965 primele acţiuni teroriste anti-israeliene.

3.1. Locul şi rolul Orientului Mijlociu în confruntarea dintre superputeri

Importanţa strategică a întregii zone a Orientului Mijlociu era evidentă. În primul rând prin existenţa Canalului Suez, rută maritimă esenţială. Controlul accesului strâmtorilor de la Marea Roşie a constituit subiectul celui de al doilea razboi arabo-israelian şi cu implicarea unor jucători majori cum ar fi Franţa, Marea Britanie, SUA şi Uniunea Sovietică.

În al doilea rând, sistemul de alianţe în zonă permitea controlul pe termen lung a întregii regiuni cuprinse între Marea Mediterană şi Oceanul Indian, cu acces direct la resursele petroliere din Asia de Sud şi Sud-Vest, în special cele din Arabia Saudită, Irak şi Iran.

Nu în ultimul rând, interesul hegemoniei sovietice sau americane în zonă, dădea acesteia un caracter de spaţiu strategic major. Acest fapt a dus la implicarea pe scară largă a celor doua superputeri în culisele jocului politico-militar din zonă, începând de la furnizarea de armament şi echipamente militare, instruirea armatei prin trimiterea unui mare număr de consilieri militari, până la implicarea politică şi sprijinirea uneia sau alteia dintre părţi.

La nivelul anului 1967, lumea era puternic divizată şi polarizată şi în acest joc nu putea fi evitată implicarea statelor arabe şi Israelului.

Uniunea Sovietică şi sateliţii săi, în ofensiva de exportare a socialismului în lume şi, în particular, în Africa şi statele arabe, au contribuit în mod evident la schimbarea raportului de forţe în regiune. În plan militar a contribuit major la înarmarea principalelor trei state arabe din regiune implicate în desele războaie arabo-israeliene. Mă refer la Egipt, Siria şi Iordania şi instruirea militarilor acestor state de către consilierii militari sovietici. Totodată a asigurat un susţinut sprijin logistic. URSS erau interesate de dislocarea unei forţe maritime în Marea Roşie. Se presupune că la acea vreme, ruşii plănuiau executarea unui atac preemtiv asupra facilităţilor nucleare evreieşti de la Diona[10], pentru a preîntâmpina ca acest stat să devină putere nucleară[11].

Este de menţionat şi faptul că, între statele arabe menţionate existau rivalităţi uneori greu de depăşit sau că în cadrul statelor naţionale existau curente antagoniste, în special privitoare la relaţiile cu Uniunea Sovietică şi Occidentul. Un element important al acestor rivalităţi politice s-a consumat în special între Egipt şi Arabia Saudită, Nasser considerându-se liderul lumii arabe şi opunându-se apropierii regatului saudit de SUA.

În plan politic, Uniunea Sovietică a susţinut continuu, în cadrul Naţiunilor Unite şi pe arena

[8] La data de 30.05.1967 Iordania aderă la alianţa militară egipteano-siriană constituită deja din anul 1966, şi îşi dislocă trupele de ambele părţi ale râului Iordan sub comandă egipteană.
[9] http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/History/67map1.html
[10] Isabella Ginor şi Gideon Remez, *Foxbats over Dimona*, The Soviets' Nuclear Gamble in the Six-Day War.
[11] Daniel Pipes, *The Soviets' Six-Day War*, New York Sun May 29, 2007.

internaţională, problema palestiniană, crearea unui stat palestinian propriu. A cultivat constant o strânsă colaborare politică, economică şi militară cu state arabe aflate în proximitatea Orientului Mijlociu. A format cadre ale armatei şi serviciilor secrete arabe, în scolile de profil sovietice.

În perioada premergătoare declanşării Războiului de Şase Zile, URSS a dezinformat în mod grosolan, în special autorităţile siriene, privind un iminent atac israelian asupra Siriei, informaţii transmise şi autorităţilor egiptene de siriene[12].

Pe de altă parte SUA a sprijinit statul evreu, în special politic, dar după încheierea Războiului de Şase Zile a devenit primul furnizor de echipamente militare moderne pentru Israel. Alaturi de Grecia şi Turcia, state care aderaseră la NATO în anul 1952 şi care aveau relaţii privilegiate cu SUA, practic Israelul reprezenta pentru politica americană un cap de pod în aria întregii Asii de Sud-Vest şi accesul la resursele petroliere uriaşe din zonă. În plus, comparativ cu regimurile şi monarhiile arabe din zonă, Israelul adoptase un sistem democratic evident.

Nu trebuie uitat faptul că, în fapt, la acest moment, SUA era un jucător la nivel global cu interese strategice în toată zona Asiei, cultivând relaţii multiple, de natură militară, politică şi economică cu multe alte state printre care regatul Arabiei Saudite, Pakistanul, sau Iranul sahului Mohammad Reza Pahlavi.

3.1.1. Criza Suezului sau al doilea război arabo-israelian

O criză cu mulţi parteneri care evocă, cel mai bine importanţa strategică a controlului căilor de comunicaţie maritimă în zona Mării Roşii. Conflictul s-a desfăşurat în anul 1956 şi, alături de Egipt, a implicat forţe militare aparţinând Israelului, Marii Britanii şi Franţei. El poate fi considerat, prin implicaţiile politico-militare, un conflict tipic confruntării din timpul Războiului Rece.

În fapt, preşedintele egiptean Abdel Gaamal Nasser naţionalizează la data de 26.07.1956 canalul Suez, respingând, totodată, o ofertă americană şi britanică de a construi un mare baraj pe fluviul Nil, la Assuan.

După anunţarea demersului egiptean, fără consultarea SUA, Franţa şi Marea Britanie, ţări cu statut imperialist la data aceea, intervin militar la data de 29.10.1956, prin paraşutarea unor trupe aeropurtate în zona portului Said, oraşelor Suez şi Ismaelia, pe care le ocupă. Concomitent, Armata israeliană ocupă în totalitate Peninsula Sinai apărată de 30.000 de trupe egiptene dar din care doar 10.000 combatante. Forţele israeliene se opresc în partea de est a canalului Suez. Israelul a reclamat accesul liber la această cale maritimă şi, totodată, stoparea atacurilor formaţiunilor armate, paramilitare fedain, egiptene, asupra populaţiei şi coloniilor evreieşti din Sinai.

În momentul declanşării conflictului, forţele egiptene se găseau în plin proces de reînarmare cu echipament sovietic, parte din el încă neoperaţional în timpul confruntării[13].

În plan militar, victoria forţelor franco-britanice şi israeliene a fost copleşitoare. În plan politic, Uniunea Sovietică şi SUA au cerut ultimativ celor trei state implicate contra Egiptului să se retragă. În fond, Nasser obţine o înfrângere militară zdrobitoare dar o victorie politică evidentă, obţinând controlul traficului prin Canalul Suez, dar oferind Israelului dreptul de navigaţie liberă. Momentul a mai însemnat şi sfârşitul colonialismului anglo-francez în zona Orientului Mijlociu.

3.1.2. Importanţa strategică a Strâmtorii Tiran pentru Israel

Strâmtoarea Tiran se găseşte, geografic, intre Golful Aqaba şi sudul Mării Roşii. Practic este o cale maritimă cu o lăţime de aproximativ 380 de metri şi o lungime de trei mile marine, formată între Peninsula Sinai şi Peninsula Arabică, fiind de importanţă strategică atât pentru Iordania, pentru că permite singurul acces liber pentru această ţară la oceanul planetar prin portul Aqaba, cât şi pentru Israel permiţând accesul portului Eilat la oceanul planetar. Comparativ cu Iordania, Israelul are acces şi la Marea Mediterană prin porturile Haifa şi Ashdod.

3.2. Locul statului Israel în ecuaţia geostrategică

Israelul, de la înfiinţarea sa, a reuşit să poarte patru războaie majore cu o coaliţie de state arabe, câştigându-le pe toate, în condiţiile în care raportul de forţe a fost, întotdeauna net în favoarea forţelor arabe. Acest lucru a fost posibil, în primul rând datorită capacităţii statului evreu de a forma o armată deosebit de motivată şi competitivă, un sistem de mobilizare foarte eficient, poate cel mai eficient din lume, a unui sistem de informaţii şi de spionaj la superlativ, abilităţii şi pragmatismului clasei politice israeliene de a pune pe primul plan al dezbaterii politice şi publice problema existenţei statului Israel şi, nu în ultimul rând, sprijinului masiv, militar şi logistic dat de SUA. Armata israeliană era net superioară ca pregătire armatelor arabe, fapt recunoscut, de facto, de inamicii statului evreu.

[12] http://www.npr.org/news/specials/mideast/history/transcripts/6day-p4.100302.html
[13] http://www.isj.org.uk/index.php4?id=249&issue=112

4. Desfăşurarea operaţiilor militare

4.1. Beligeranţi, forţe

La data începerii acţiunilor militare ***Israelul*** dispunea de 275.000 militari, plus alţi 200.000 din rezervă, 200 de avioane de luptă, 1.100 de tancuri, 400 piese de artilerie. I.A.F. avea în dotare avioane de tipul Fouga Magister, de antrenament, bombardiere Ouragan, bombardiere uşoare de tipul Vautour şi avioane de atac de tipul Mystere Mark IV, Super Mystere şi Mirage IIIc.

Egiptul dispunea cel mai probabil de 180.000 militari, aproximativ 420 de avioane din care 242 avioane de atac de tipul MIG (restul tot de provenienţă sovietică de tipul Ilusin, Tupolev şi aparate de atac-bombardament de tipul Suhoi), 900 tancuri şi aproximativ 800 de piese de artilerie.

Structura de forţe prevedea 1 divizie blindată (o a doua divizie blindată a era deja formată dar nu era operaţională la acel moment), 5 divizii de infanterie (D. 20 I. era cunoscută drept divizia Palestiniană şi era dislocată în Gaza. A fost distrusă în război şi nu a mai fost refăcută), 1 brigadă aeropurtată.

Iordania dispunea de 56.000 militari, 24 de avioane de vânătoare, 294 de tancuri (inclusiv 30 irakiene), 194 piese de artilerie (din care 34 irakiene). De altfel, Legiunile iordaniene au fost întărite cu câteva brigăzi irakiene.

Structura forţei prevedea 9 brigăzi de infanterie, 1 brigadă blindate, 4 brigăzi de tancuri şi una de artilerie.

Siria dispunea de 70.000 militari, 92 de avioane de atac şi 2 de bombardament, 300 de tancuri, 265 piese de artilerie.

Majoritatea armamentului egiptean şi sirian era de provenienţă sovietică. Principalul armament israelian era de provenienţă franceză. În materie de blindate, egiptenii şi sirienii dispuneau de ultimele modele de tancuri grele sovietice, comparativ cu israelienii, care erau dotaţi cu tancuri vechi franceze de tipul AMX şi britanice, de tipul Sherman sau Centurion.

Un tabel comparativ arată superioritatea arabă, fie doar numerică, în tehnică de aviaţie

Tipul	Israel	Egipt	Siria	Iordania	Iraq	Liban
atac	228	242	92	24	130	31
bombardament	19	57	2		21	
transport	51	83	5	7	23	2
elicoptere	45	37	10	4	50	5
Total	343	419	109	35	224	38

4.2. Filmul acţiunilor militare

Demersurile autorităţilor egiptene de blocare a accesului prin strâmtoarea Tiran, cumulat cu o serie de evenimente ce au precedat războiul, au făcut ca la data de 05.06.1967, Armata israeliană să declanşeze o ***operaţiune preemtivă***, de amploare, împotriva coaliţiei de state arabe[14].

Declarativ cel puţin, SUA, URSS sau alte puteri militare s-au păstrat în afara jocului. Chiar dacă SUA şi URSS au avut dislocate în proximitatea zonei, forţe navale (nava americană de cercetare radioelectronică USS Liberty, atacată de Forţele Navale Israeliene, şi 17 nave sovietice dislocate în estul Mării Mediterane). Coaliţia arabă dispunea, după unele surse, la începerea acţiunii militare de forţe militare de valoarea a 465.000 militari, peste 2.800 de tancuri şi 810 aparate de zbor. Armata egipteană era deja dislocată în Sinai, strâmtorile erau blocate de flota egipteană, forţele iordaniene erau plasate sub comanda egipteană. În aceste condiţii, Israelul mobilizează forţele de rezervă. Totodată încearcă pe căi diplomatice să detensioneze situaţia creată. Neprimind sprijinul internaţional aşteptat, guvernul evreu aprobă la data de 04.06.1967, ofensiva IDF, pentru eliminarea pericolului la adresa statului Israel. Războiul de Şase Zile rămâne în istoria militară ca o operaţie preemtivă, aplicată eficient de Israel[15]. Practic, conflictul începe cu declanşarea unei operaţii aeriene de amploare, la distanţă, condusă de Forţele Aeriene Israeliene (I.A.F.), sub numele de cod Focus, în care atacă un număr de 11 baze aeriene egiptene, inclusiv Aeroportul Internaţional din Cairo, scoţând din luptă, încă din primul val, practic 80 la sută din avioanele adverse, o treime din bazele aeriene şi 23 de instalaţii radar şi de apărare antiaeriană[16].

[14] În afara forţelor egiptene, siriene, iordaniene, alte patru state arabe au contribuit cu trupe: Irakul, Arabia Saudită, Kuwaitul şi Algeria.
[15] Vezi figura nr. 1.
[16] *Time Line of the 1967 Six day War (Israeli-Arab 6 Day war Chronology), Zionism-Israel Information Center*.

Fig. 1.

Israelienii cunoşteau în detaliu dislocarea forţelor aeriene egiptene din informaţii provenite din spionaj şi din cercetarea radio. Israelul deţine acum superioritatea aeriană.

Aviaţia israeliană porneşte atacul pe două direcţii, vest, Marea Mediterană şi de-a lungul Mării Roşii (partea de est), la un plafon de zbor sub 15 metri pentru a nu fi detectate de cele 82 sisteme radar şi de apărare antiaeriană egiptene şi fără folosirea căilor de comunicaţie radio. Atacul reprezintă un exemplu de artă militară, elementul surpriză fiind total, doar câţiva miniştri ai cabinetului ştiind de atac. De remarcat faptul că aviaţia egipteană se găsea la sol, neprotejată în hangare[17].

După acest moment, forţele iordaniene bombardează Ierusalimul şi partea centrală a Israelului. Aviaţia iordaniană şi irakiană încearcă să bombardeze capitala Tel Aviv şi alte locaţii. La rândul ei, aviaţia siriană atacă ţinte din portul Haifa.

Comandamentul de Sud israelian primeşte ordinul de a cuceri Fâşia Gaza şi desfăşoară Bg.7 I. în zonă. De asemenea, artileria şi Forţele terestre israeliene atacă un mare număr de ţinte (radare, şi poziţii fortificate) iordaniene şi siriene. Bg. 45 Bl. se desfăşoară dincolo de graniţa cu Iordania. Concomitent cu angajamentul pe frontul egiptean, I.A.F. atacă facilităţi militare iordaniene în Amman şi Mafrak, precum şi ţinte irakiene aflate la est de graniţa cu Iordania. De asemenea, I.A.F. atacă bazele aeriene siriene reuşind să distrugă la sol majoritatea aparatelor siriene.

[17] Michael. B Oren: *Six days of war. June 1967 and the Making of the Modern Middle East, 2002.*

La data de 06.06.1967 Forţele Terestre Israeliene încep acţiunea cu brigăzile de blindate pe direcţia sud-vest, forţând ocuparea Peninsulei Sinai şi vest, ocupînd în totalitate Fâşia Gaza. Pe frontul iordanian, Bg.45 I. ocupă oraşul Jenin, Bg.55.I. şi Bg.4 Bl. ocupă o serie de facilităţi militare iordaniene. Bg. 10 I. îşi asigură controlul pe linia de comunicaţie Ierusalim-Ramallah. De asemenea, acestea cuceresc pe rând, nord-estul Ierusalimului şi oraşele Qalqiliya, Abu Tur, Ramallah. Forţele iordaniene încearcă, fără succes o contraofensivă cu o brigada din Legiunea 40. În final primesc ordinul de retragere din Cisiordania (Iudeea şi Samaria)[18].

Fig. 2

La data de 07.06.1967, pe frontul egiptean, Forţele Terestre Israeliene cuceresc o serie de obiective cu importanţa militară precum Bir al-Hazna, al Qazima, Bir Gafgafa, iar trecătoarea Mitleh e închisă, blocând retragerea forţelor egiptene.

Forţele Navale Israeliene intră în oraşul port Sharm el Sheikh.

Pe frontul iordanian, sunt cucerite o serie de oraşe importante precum Yabbida-Aqaba, Tul Karm, Nablus, Gush Etyion şi Ierihon. De asemenea Ierusalimul vechi este ocupat de forţele israeliene. Forţele iordaniene primesc ordinul final de retragere.

[18] Vezi figura nr. 2.

Artileria siriană bombardează continuu graniţa de nord a Israelului, în zona Înălţimilor Golan. Practic, Israelul cucereşte malul stâng al Iordanului şi partea de est a Ierusalimului, care va fi anexată pe data de 27 iunie 1967.

Preşedintele egiptean face primele solicitări de încheiere a focului prin intermediul ONU.

La data de 08.06.1967, ofensiva terestră israeliană ajunge până la Canalul Suez, în condiţiile în care superioritatea forţelor egiptene la începutul conflictului era evidentă. În aceste condiţii, Egiptul acceptă încetarea focului şi capitulează.

Pe frontul iordanian, forţele israeliene distrug podurile peste râul Iordan şi cuceresc Hebronul. Forţele Comandamentului Central şi Sud fac joncţiunea la vest de Hebron. Artileria siriană continuă bombardamentele în zona Golan.

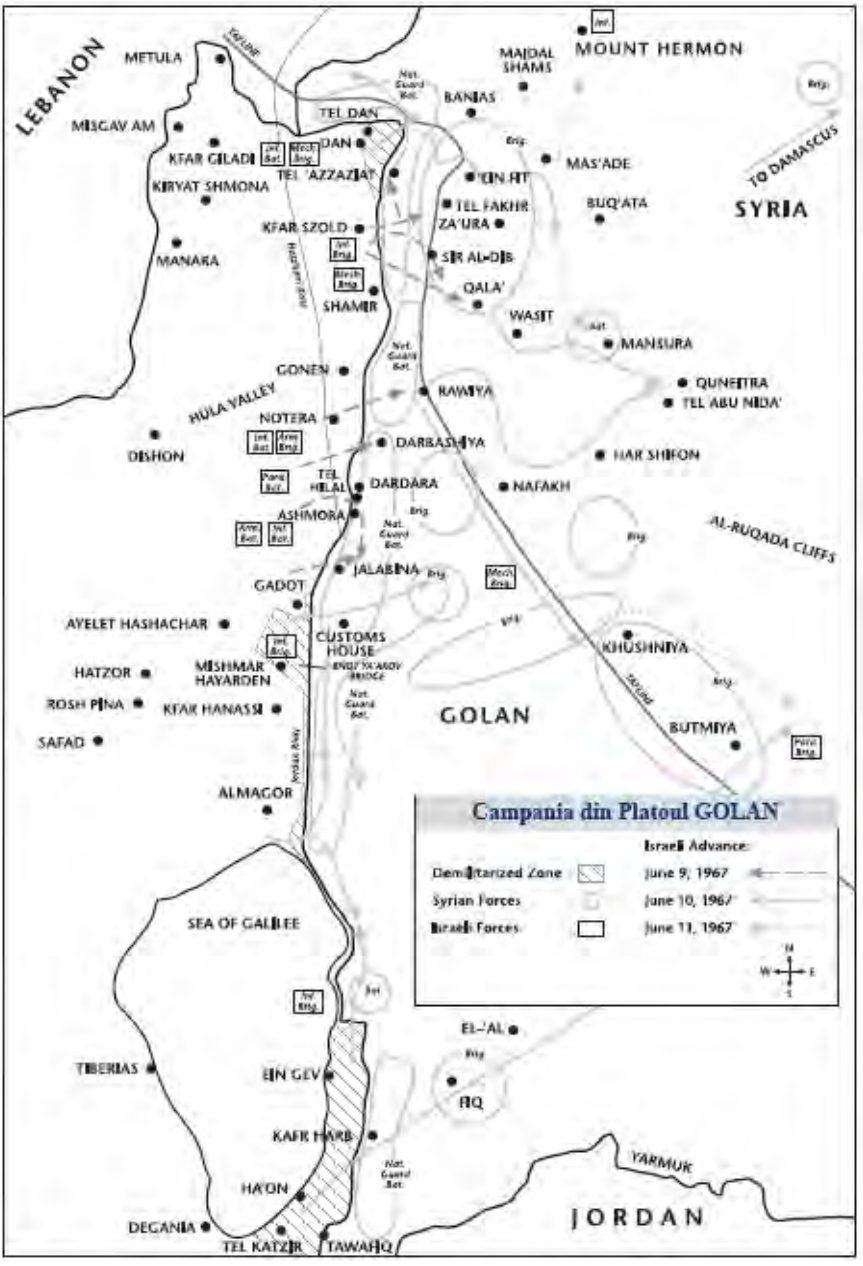

Fig. 3

La data de 09.06.1967, practic acţiunile pe fronturile egiptean şi iordanian sunt încheiate. Acest fapt permite guvernului israelian să focalizeze efortul militar spre Siria. Astfel, prin decizia cabinetului, se dă ordinul de a ataca Siria, pentru cucerirea Platoului Golan, aflat sub autoritate siriană. Operaţia poartă numele de cod Hammer. Bg. 8 I. înaintează în Siria, pe o poziţie avansată în nordul regiunii Golan. Israelienii cuceresc Tel Hallal, Tel Azaziat, Tal Fahr, Rouya şi Zaura-Kala.

La data de 10.06.1967 forţele israeliene mai cuceresc fortificaţiile Jalabina, Kuneitra. De facto, în acest moment, Israelul deţine controlul Platoului Golan, la care nu a renunţat până în prezent[19].

Încetarea ostilităţilor militare lasă un Israel puternic care deţine practic un teritoriu de patru ori mai mare decât cel obţinut în urma acordurilor de pace din 1949. Cucereste Peninsula Sinai, cea mai mare parte din Platoul Golan, Fâşia Gaza şi Cisiordania, Ierusalimul. În plus, un număr de 400.000 de palestinieni se refugiază în tabere din Iordania. Pierderile militare ale coaliţiei arabe sunt uriaşe, pierderile de teritorii sunt şi mai catastrofale. Cu excepţia controlului asupra Sinaiului în urma acordurilor din 1979, Israelul nu va mai ceda celelalte teritorii cucerite, motiv pentru care situaţia politică şi militară s-a menţinut în permanenţă de atunci, explozivă.

În urma Operaţiei Focus, Egiptul a pierdut un număr foarte mare de avioane de interceptare MIG 21, 20 MIG 19, 75 MIG 17, 30 bombardiere grele de tipul TU16, 27 bombardiere medii de tipul IL 28 şi 12 avioane de atac-bombardament de tipul SU7.

Israelul a înţeles din prima zi de operaţii că a câştigat în esenţă războiul. Victoria s-a datorat elementului surpriză, superiorităţii aeriene şi lipsei de coordonare la sol între forţele arabe. Victoria rapidă şi succesul Operaţiei Focus a demonstrat importanţa folosirii aviaţiei, dar făcând pe israelieni să exagereze această importanţă în detrimentul altor categorii de forţe sau genuri de arme, în cazul acesta artileria. Operaţia a marcat necesitatea distrugerii bazelor aeriene ale adversarului, teorie folosită în toate conflictele armate care au urmat. Până la momentul Yom Kippur, statele arabe şi-au însuşit o serie de lecţii, concentrându-se asupra necesităţii dezvoltării apărării antiaeriene, acumulând masiv rachete antiaeriene şi sisteme de supraveghere radar din URSS, iar avioanele au fost ţinute în hangare protejate[20].

5. Preparative pentru pace

În urma succesului militar israelian, evident şi de proporţii, dincolo de frustrările şi retorica belicoasă a statelor arabe învinse, încetarea focului a venit nesperat de repede. De fapt ea a fost iniţiată chiar de Abdel Nasser la data de 09.05.1967, personal, acesta asumându-şi eşecul în război şi depunându-şi formal demisia. Evoluţia frontului nu lăsa prea multe perspective taberei arabe şi aliaţilor politici, aceştia ne având prea multe de făcut. Singura opţiune fiind intervenţia în sprijinul cauzei arabe la ONU, a URSS şi aliaţilor la nivel politic şi speranţa că Israelul se va retrage, lucru care nu s-a întâmplat.

Războiul a demonstrat, mai mult ca niciodată, că Israelul este capabil să-şi asigure în mod credibil securitatea, devenind cel mai puternic jucător regional. Capacitatea acestui stat de a rezista şi incapacitatea vecinilor săi de a rezolva tranşant problemele de securitate, au stat la baza confruntării permanente arabo israeliene şi vor fi sursa următoarelor confruntări majore.

În urma înfrângerii zdrobitoare, Nasser adoptă o retorică antiamericană susţinând faptul că la originea succesului militar al Israelului se află SUA. Într-un fel, acest stat îşi dăduse acceptul pentru o operaţie militară israeliană, chiar înainte de declanşarea loviturii militare.

Pe de altă parte, egiptenii au găsit în URSS cel mai bun aliat politic, sovieticii făcând mari presiuni asupra Naţiunilor Unite pentru adoptarea unei rezoluţii în favoarea arabilor. Toate statele Tratatului de la Varşovia, cu excepţia României, s-au raliat poziţiei sovietice şi au condamnat Israelul.

După încetarea focului, Israelul a insistat că problema refugiaţilor să fie reglementată, ca şi în anul 1948, printr-un tratat separat de pace. Statele arabe au respins această cerere şi au insistat pe repatrierea necondiţionată şi pe acordarea de compensaţii pentru refugiaţi, Israelul fiind forţat să permită întoarcerea unui număr de palestinieni în Cisiordania, dar în fapt, puţini palestinieni au profitat de acest lucru. Problema palestinienilor a atras furia populaţiei arabe din statele vecine Israelului care au ars o serie de sinagogi şi au iniţiat progromuri antievreieşti.

5.1. Rezoluţia 242 a Consiliului de Securitate

În urma încheierii războiului, Consiliul de Securitate al ONU a adopt un mesaj care chema la pace durabilă, condamnând dreptul vreunui stat de a cuceri teritorii prin război. În acest sens, cere statului Israel retragerea imediată din toate teritoriile ocupate în conflict, încetarea tuturor revendicărilor sau stărilor de beligeranţă şi respectarea şi recunoaşterea suveranităţii, integrităţii teritoriale şi independenţei politice a tuturor statelor din regiune, precum şi dreptul acestora de a trăi în pace, în interiorul unor graniţe sigure şi recunoscute, libere de ameninţări sau acte de forţă.

De asemenea cere părţilor asigurarea libertăţii de navigaţie prin strâmtori, fapt ce va fi benefic

[19] Vezi figura nr. 3

[20] Oren, Michael, *Six Days of War*, Oxford University Press, 2002

în primul rând pentru israelieni. Cere, de asemenea, rezolvarea problemei refugiaţilor, în special a celor palestinieni.

Pentru garantarea inviolabilitatea teritorială se exprimă necesitatea creării de zone demilitarizate între părţile în conflict

Ca în toată istoria ce a urmat creării statului Israel, rezoluţiile ONU vor fi prea puţin luate în seamă de autorităţile de la Tel Aviv. Este într-un fel o chestiune care ţine de pragmatismul acestora.

5.2. Consecinţe pe termen lung

Victoria militară netă nu a lăsat loc de interpretare politicii israeliene, arabii fiind nevoiţi să-şi asume eşecul militar dar şi să accepte, de facto, pierderile de teritorii. Astfel, Egiptul pierde Sinaiul şi Fâşia Gaza, Iordania pierde Cisiordania, Siria pierde Platoul Golan[21]. Problema Sinaiului va fi tranşata separat, tripartit, în anii 1978-1979 între SUA, Egipt şi Israel, dar celelalte teritorii se vor afla mult timp sub stăpânire israeliană şi, alături de problema Ierusalimului şi cea palestiniană, vor constitui mărul discordiei pentru mult timp, în Orientul Mijlociu şi cauză permanentă de conflict.

Fig. 4

[21] Vezi figura nr.4

Chiar dacă Israelul a dat anumite prerogative Autorităţii Palestiniene mai târziu, în Cisiordania şi Fâşia Gaza, chiar dacă majoritatea actorilor care au făcut istorie atunci, au dispărut, iar harta geostrategică şi geopolitică sunt mult schimbate în prezent, cu noi jucători statali ori non-statali, Israelul îşi va impune politica militară aşa cum o doreşte. Şirul neîntrerupt de victorii, capacitatea aproape unică în lume de mobilizare a forţelor, abilitatea diplomatică în ansamblu, au arătat întotdeauna superioritatea clară a Armatei israeliene şi incapacitatea statelor arabe de a-şi folosi eficient forţele, resursele sau capabilităţile de cooperare în plan militar.

6. Concluzii

Războiul de Şase Zile reprezintă pentru teoreticienii militari un exemplu de artă militară. Acesta a avut prin consecinţele sale pe termen lung, cel mai mare impact militar, politic, social, cultural şi mediatic în zonă. A schimbat dramatic raportul de forţe în întreaga regiune a Orientului Mijlociu, a reaşezat parteneriate şi alianţe regionale, a acutizat acţiunile politice ale marilor puteri.

Statele arabe şi-au însuşit o serie de lecţii şi învăţăminte, regândind politicile de apărare, în vederea obținerii revanşei.

O nouă forţă politică şi militară va intra în competiţie, O.E.P.-ul iar militantismul palestinian va alege acţiunea armată de tip terorist, contribuind pe termen lung la acutizarea situaţiei din regiune. Pe de altă parte, hegemonismul saudit se face simţit odată cu încercarea exportării wahhabismului în lumea islamică.

Chiar dacă nu a însemnat sfârşitul politicii naţionaliste de tip pan-arab, acest război a însemnat o slabire a acestui curent. În schimb a dat curs liber dezvoltării fundamentalismului de tip islamic şi apariţiei unui mare număr de mişcări şi organizaţii de tip terorist.

THE ARABIAN-ISRAELI WAR FROM THE YEAR 1967 THE SIX DAY WAR

Abstract

The six day war represents one from de four major conflicts which it made a mark on the history of the Midlle East and the arabian-israeli relations. It brought a new element in the military historiography, the preemtive stroke and it represented for many military analysts an example of military art. This had on the long term major geopolitical and strategy implications and set, also, on the long term the forces rapports in the Midlle East.

MISIUNEA SECRETA „SIRIUS”[*]

Colonel (r) Remus MACOVEI[*]

În perioada ianuarie 1981- decembrie 1982, pentru prima dată după cel de al Doilea Război Mondial, 141 de militari români au participat la o misiune în afara României.

Preliminarii politico-diplomatice. La 22 iunie 1978, comandantul Aviaţiei Militare Române, gen. Gheorghe Zărnescu, primea la sediul comandamentului vizita delegaţiei Republicii Populare Angola, condusă de lt.col. Ciel da Concenicao Crisovao, prim-adjunct al ministrului pentru Aviaţie şi Apărare antiaeriană a teritoriului din Angola. Partea angoleză, care nu era mulţumită de formarea piloţilor militari în URSS, care dura 5 ani, dintre care unul era destinat învăţării limbii ruse, solicită sprijinul părţii române pentru înfiinţarea unei şcoli militare de aviaţie în Angola, care după doi ani să poată forma piloţii necesari Angolei, eventual şi ţărilor din zonă.

La licitaţia internaţională organizată de partea angoleză au participat Elveţia, Portugalia şi România. Urmare a ofertei avantajoase din punct de vedere economic, dar şi a influenţei de care se bucura col. Gato, adjunct al ministrului Apărării din Angola, fost student în România la Institutul de Petrol şi Gaze din Ploieşti, România a fost declarată câştigătoare a acestei licitaţii.

La 24 noiembrie 1979 contractul este semnat din partea României de către gen. Gheorghe Zărnescu, în timpul vizitei de recunoaştere efectuate în Angola.

Republica Populară Angola cumpără din România 12 avioane monomotor IAR-823, 6 avioane bimotor B.N.-2**„**Islander” şi 6 elicoptere IAR-316 B**„**Alouette III”, cu ajutorul cărora urma să se execute pregătirea viitorilor piloţi.

Partea română era obligată să formeze piloţi pe avioanele IAR-823, BN-2 şi pe elicopterele IAR 316 B, concomitent cu instruirea unor ofiţeri şi subofiţeri pentru funcţiile de comandant, şef de stat major, tehnicieni, meteorologi şi pentru serviciile auxiliare ale aerodromului.

Pregătirea detaşamentului. De organizarea misiunii răspundea Comandamentul Aviaţiei Militare. Generalul Gheorghe Zărnescu l-a însărcinat pe locţiitorul său pentru pregătirea de luptă, gen.mr. Dumitru Balaur ca până în iarna anului 1980 să organizeze şi să pregătească personalul care va încadra detaşamentul destinat executării acestei misiuni. Împreună cu directorul Romconsult, Cristian Vâlciu şi cu ing. Titus Orădean, reprezentantul acestei întreprinderi pentru misiunea din Angola s-a elaborat statul de organizare şi s-a stabilit dotarea tehnică necesară.

Grupul a început să se constituie la începutul anului 1979.

Selecţionarea personalului s-a făcut cu mare stricteţe, o atenţie deosebită acordându-se dosarului personal. Nu puteau face parte cei cu rude în străinătate sau cu membri de familie care erau în vizorul organelor de securitate. S-au selecţionat ofiţeri, maiştri militari şi subofiţeri din rândul militarilor de la Şcoala de aviaţie de la Bobocu, dar şi din alte garnizoane (Constanţa, Tuzla, Bacău, Bucureşti, Timişoara, Feteşti, Alexeni) din specialităţile: personal navigant (instructori de zbor), personal nenavigant, paraşutişti, ingineri şi medici militari, tehnicieni (maiştri militari), subofiţeri (casieri, bucătari, magazioneri) şi personal civil (dactilograf, profesori - translatori).

S-au executat şedinţe de specialitate, de zbor şi s-a învăţat limba portugheză. La sfârşitul anului 1980 piloţii instructori executau zborurile folosind în comunicare limba portugheză. S-au desfăşurat şedinţe speciale referitoare la istoria şi geografia Angolei, mentalitatea şi comportamentul populaţiei. Concomitent, personalul tehnic şi logistic a făcut eforturi deosebite pentru aprovizionarea cu echipamente şi materiale necesare pentru buna funcţionare a detaşamentului. Acestea erau depozitate în portul Constanţa, la Dana 13.

Deşi în anul 1979 se stabilise ca şcoala să se înfiinţeze la Lolito, la propunerea părţii angoleze, care nu putea construi în timp oportun toate utilităţile necesare unui aerodrom militar, s-a

---

[*] Pentru realizarea articolului autorul a folosit următoarea bibliografie: Sorin Turturică, *Pe aviator lasă-l să zboare*, Editura Anima, Bucureşti, 2008; Idem, *Şcoala românească de zbor din Angola*, în „Asociaţia Aripi Româneşti”, 23.01.2009; Toma Morar Jr., *Dezvăluiri. Misiunea secretă Sirius*, în „Jurnalul Naţional”, 24 februarie 2009; Idem, *Misiunea secretă Sirius*, în „Jurnalul Naţional”, 25 martie 2009; Cătălin Ţînţăreanu, *Misiunea „Sirius” - primul salt românesc cu paraşuta deasupra Africii*, în „Opinia de Buzău”, 25 iulie 2012; Mihai Atanasie, *Români întemeietori de şcoală*, în „Carte de aviaţie”, 23 august 2011; Cdor.av. Constantin Iordache, *Aviator român, comandant de şcoală în Angola*, în „Orizont aviatic” nr. 5, martie 2003; Silviu Brumă, *Tatăl scafandrului - erou a murit la datorie*, în „Adevărul”, 22 decembrie 2009; Eleonora Arbanaş, *De ziua Aviaţiei Române şi a Forţelor Aeriene*, în Site Liga Militarilor Profesionişti, 18.07.2012.

[*] Colonel (r).

decis ca noua locaţie să fie la Negage, unde până în 1975 fusese o unitate de aviaţie portugheză.

La data de 16 ianuarie 1981 este emis ordinul nr. 2133/P /160 al viceprim-ministrului guvernului, Cornel Burtică, care prevedea că „se vor deplasa în Angola, pe timp de 2 ani, 141 specialişti din cadru Ministerului Apărării Naţionale - Comandamentul Aviaţiei Militare, conform tabelului anexat, care face parte integrantă din prezentul ordin, pentru realizarea cooperării în domeniul pregătirii cadrelor aeronautice în cadrul Şcolii de aviaţie de la Negage".

Fiecare participant a semnat un angajament în care erau precizate drepturile băneşti de care beneficia în ţară (indemnizaţia lunară echivalentă cu retribuţia medie realizată în ultimele 12 luni, alocaţia de stat pentru copii, o majorare de 30% a indemnizaţiei lunare, pentru specialiştii care îndeplinesc o funcţie superioară celei deţinute înainte de încadrarea în grupul de specialişti).

Personalul participant la misiune nu mai beneficia de compensaţia bănească a normei 1, norma 7 sau norma 8 şi de drepturile de echipament. Cotizaţia de partid se calcula asupra indemnizaţiei lunare, prin grija secretarilor de partid, care vor ridica în ziua plăţii retribuţiei, cotizaţiile de la compartimentul financiar, pe bază de tabele.

Întregul personal a fost vaccinat înaintea deplasării în Angola.

Deplasarea în Angola. Structura de comandă a Grupului de Aviaţie Român „Sirius" a fost următoarea**:**

- Comandant - gen. Aurel Niculescu;
- Locţiitor politic - cpt. Ion Tătaru;
- Locţiitori pentru zbor - cdor. Rusen Alexe - pentru BN-2;
- cdor. Croitoru - pentru IAR 823 şi elicoptere;
- Şef stat major - col. Andrei Mateescu;
- Inginer şef - col. Gheorghe Tănase;
- Şef servicii - col. Aurel Macri;
- Medic şef - col. Ioan Mihăilă;
- Comandant escadrila 1 - cpt. cdor Jenică Nicolaescu;
- Comandant escadrila 2 - lt. cdor. Vasile Chiriac;

Deplasarea detaşamentului s-a făcut combinat, pe trei eşaloane .

Primul eşalon, format din majoritatea efectivelor, în frunte cu gen. Aurel Niculescu, s-a îmbarcat pe aeroportul Otopeni într-un avion Boeing 707 al companiei angoleze TAG. După 8 ore de zbor s-a debarcat pe aeroportul din Luanda, deplasarea la Negage făcându-se cu aeronave AN 26 ruseşti, puse la dispoziţie de autorităţile angoleze.

Col. Gheorghe Tănase şi col. Aurel Macri au supravegheat constituirea celui de-al doilea eşalon de transport, format din 12 avioane IAR 823 şi 6 elicoptere IAR 316, maşinile de specialitate, materiale diferite şi containere cu alimente care au fost îmbarcate pe nava Buziaş, deplasarea făcându-se pe mare. Ulterior, după debarcarea în Angola, cei doi ofiţeri au coordonat transportul materialelor cu maşinile proprii sau cu cele puse la dispoziţie de autorităţile angoleze de la Luanda la Negage, pe o distanţă de aproximativ 700 km.

Avioanele şi elicopterele, care fuseseră transportate în containere, au fost montate pe aeroportul din Luanda, de o echipă special destinată şi s-au deplasat ulterior la Negage pe calea aerului. Al treilea eşalon de transport, format din cele 6 avioane BN 2, fabricate la Băneasa, condus de pilotul Gârjoabă, s-a deplasat de la Băneasa la Negage, în zbor.

Pregătiri pentru deschiderea şcolii. În perioada 10-14 ianuarie s-au depus eforturi deosebite pentru pregătirea aerodromului unde urma să se desfăşoare procesul de pregătire şi pentru cazarea şi hrănirea efectivelor în Negage.

Dimineaţa se lucra la aerodrom unde, pe lângă pregătirea punctului de comandă, a hangarelor, a depozitelor, a parcului auto şi atelierului de reparat paraşute, s-au amenajat în hangare săli de specialitate pentru piloţi, navigatori, tehnicieni, stat majori, servicii şi sectorul logistic.

După-amiaza se lucra cu un spor şi mai mare la amenajarea locuinţelor. Românilor le fusese repartizat un hotel şi câteva clădiri în apropierea acestuia, care aparţinuseră portughezilor. Acestea erau dispuse la aproximativ 3 km de aerodrom.

S-au reparat uşile, ferestrele şi mobilierul din camere, s-a văruit, folosindu-se pentru prima oară var lavabil - acest material încă nu era utilizat în România - s-au reparat instalaţiile sanitare, s-a dat în folosinţă popota şi bucătăria aferentă acesteia. Toate s-au executat de români, care s-au dovedit extrem de inventivi şi eficienţi în rezolvarea acestor probleme administrative. Românii aveau să fie deranjaţi permanent de gândacii şi furnicile deosebit de rezistente la metodele tradiţionale de combatere.

Desfăşurarea pregătirii în Şcoala Naţională de Aviaţie Militară (ENAM)

- **Cronologia activităţilor desfăşurate de membrii Grupului de Aviaţie Român „Sirius”** au fost următoarele:

- La 15 ianuarie 1981 s-a desfăşurat în prezenţa ministrului angolez al apărării festivitatea deschiderii oficiale a şcolii. Cu această ocazie gen. Aurel Niculescu a făcut un zbor demonstrativ cu un avion IAR 823;
- La 1 februarie 1981 au început cursurile teoretice cu 165 elevi în mai multe specialităţi (50 piloţi, ofiţeri de stat major, tehnicieni de aviaţie, meteorologi, logistica de aerodrom);
- La 1 aprilie 1981 a început activitatea de zbor cu cei 50 piloţi;
- La sfârşitul anului I, în noiembrie, s-a desfăşurat un miting aerian cu aceşti elevi, care au evoluat cu IAR 823 şi IAR 316 B;
- În perioada decembrie 1981-10 ianuarie 1982 şi-au efectuat concediul în România;
- La 11 ianuarie 1982 a început noul an de învăţământ, pe lângă elevii din anul II, începând pregătirea încă 50 piloţi în anul I;
- La 1 februarie, la cererea guvernului angolez, sunt selecţionaţi 20 elevi pentru îndeplinirea unor misiuni de luptă în zona de sud a ţării. Se execută un program intensiv cu aceştia;
- La 15 martie cei 20 de elevi au plecat în zona acţiunilor de luptă;
- Tot în martie 1982, din rândul elevilor din anul II, au fost brevetaţi primii instructori de zbor angolezi;
- Din luna aprilie 1982 s-a trecut la pregătirea de luptă în zbor cu întregul personal din anul II;
- La 13 decembrie 1982 a avut loc brevetarea tuturor elevilor din anul II;
- La 18 decembrie 1982 a avut loc ceremonia de absolvire a primei promoţii de piloţi militari angolezi şi avansarea acestora la gradul de sublocotenent. Cu această ocazie gen. Aurel Niculescu a predat guvernului angolez, cu întreaga dotare, Şcoala Naţională de Aviaţie Militară (ENAM). Are loc un miting aviatic, cu participarea absolvenţilor, încheiat cu zborul demonstrativ al gen. Aurel Niculescu.
- Înapoierea membrilor Grupului de Aviaţie Român „Sirius” în ţară s-a executat pe trei grupe, ultima ajungând în România la 30 decembrie 1982.

- **Programul zilnic**

Programul a fost stabilit împreună cu partea angoleză şi cuprindea următoarele activităţi:

- 6.00 - Deşteptarea, puţină gimnastică, echiparea şi deplasarea la popotă;
- 7.00-7.30 - Servit masa de dimineaţă;
- 7.30-8.00 - Deplasarea cu autobuzul la aeroport;
- 8.00-12.00 - Program de pregătire şi zbor;
- 12.00-14.00 - Masa de prânz, odihnă, înapoierea la aeroport;
- 14.00-17.00 - Program de pregătire şi zbor;
- 17.00-17.30 - Deplasarea la bază;
- 17.30-24.00 - Program de seară - servit masa de seară, program de voie.

Românii au dorit ca programul de pregătire să fie continuu de la 8.00 la 15.00, dar angolezii au obiectat că între 12.00- 14.00 este deosebit de cald şi nu pot să desfăşoare niciun fel de activităţi în această perioadă.

Sâmbăta programul era redus, până la ora 12.00, iar duminica nu se lucra.

S-a instituit interdicţia de a se circula noaptea, iar atunci când ruşii comunicau comandantului grupului că este posibil ca în noaptea respectivă să acţioneze elemente ale UNITA în zona bazei, nimeni nu ieşea din locurile de cazare.

- **Instruirea elevilor angolezi**

Elevii selecţionaţi de partea angoleză erau inteligenţi, dar excelau prin lipsa de punctualitate. Lunea, instructorii români trebuiau să apeleze la conducătorii congolezi pentru aducerea elevilor la program. Uneori nu veneau pentru că mâncarea era de proastă calitate.

La terminarea celor doi ani de pregătire grupul român a atestat personalul angolez al şcolii pe toate funcţiile (instructori de zbor, cadre didactice, ofiţeri de stat major, tehnicieni, etc.) în măsură a lucra independent, precum şi o primă promoţie de piloţi aviatori militari.

Orele de zbor erau influenţate foarte mult de starea vremii, cel puţin în sezonul umed, când ploile erau foarte frecvente. S-a reuşit totuşi ca toţi elevii, la terminarea anului II, să aibă la activ 250 ore de zbor. Deşi programa stabilită în ţară nu prevedea aşa ceva, s-au executat mai multe ore de interceptări aeriene şi atac asupra unor ţinte de la sol, pregătindu-i astfel să facă faţă cerinţelor

războiului civil din ţara lor.

În anul 1981 s-au executat doar şedinţe teoretice de paraşutism, deoarece paraşutele trimise din ţară au ajuns, nu se ştie cum, la Regimentul de gardă al Angolei şi au fost recuperate cu mare greutate. În anul 1982 s-au executat salturi cu parașuta din elicopterul IAR 316, cu toate că în România o astfel de activitate era interzisă. Cpt. Valentin Dobrilă, instructorul pentru paraşutism al grupului, îşi aminteşte cu mândrie despre această perioadă: „am efectuat primul salt pe pământ african şi chiar primul salt românesc în emisfera sudică, sărind dintr-un elicopter Allouette".

- **Hrănirea, cazarea şi asistenţa medicală**

Masa se servea la popota organizată la restaurantul hotelului. Era pregătită de bucătarii români, ajutaţi de localnici. În majoritatea timpului, personalul s-a plâns de calitatea hranei. Au fost perioade în care nu s-a putut asigura pâine, ceea ce pentru mulţi a reprezentat o mare problemă. Alimentele se aduceau din ţară, de regulă odată pe lună, cu un avion charter. De regulă duminică seara se asigura hrană rece. Deşi în contract era prevăzut să se asigure apă minerală, aceasta a fost înlocuită cu bere angoleză. Personalul putea comanda la Comturist diferite produse, la mare căutare fiind ţuica bătrână românească, de o calitate deosebită, destinată doar pentru export. Periodic, personalul primea ţigări angoleze de bună calitate. Hrana era îmbunătăţită cu legume cultivate în apropierea blocurilor, roşiile, ridichile, ceapa şi usturoiul românesc adaptându-se foarte bine la solul angolez.

De regulă într-un apartament de două camere erau repartizate două persoane. Problemele cele mai dificile cu care s-au confruntat românii au constat în nefuncţionarea sistemului de aprovizionare cu apă, deseori trebuind să se aprovizioneze de la râu sau să apeleze la autospecialele PSI de pe aerodrom. Deşi la început s-au primit asigurări că lumina va funcţiona zilnic între orele 18.00-24.00, rare au fost momentele în care acest lucru s-a întâmplat. Referitor la aceste aspecte iată câteva din consemnările M.m.pr. Rusu Nicolae:

„ Marţi 9 februarie 1982 - o zi răcoroasă, puţină ceaţă. plouă torenţial. Masa de dimineaţă, control al avionului până la 12. Masa de prânz, completarea apei de acasă, mănânc câteva banane pentru a complete masa de prânz Azi se încheie o lună de când nu am mai primit pâine!

Luni 1 martie 1982 - Deşteptarea la 6.10, masa de dimineaţă„ plecarea la şcoală, asistenţă tehnică până la 12.00, masa de prânz, puţină muzică, odihnă. Ora 14 - deplasarea spre şcoală, asistenţa tehnică până la ora 18. Masa de seară, completarea apei potabile, mare amărăciune pe capul nostru, nu avem lumină şi un şef angolez ne-a anunţat că 2 săptămâni nu vom avea, scriem, citim la lanternă.

Luni 15 martie - 6.15 - deşteptarea, echiparea. 6.50 - masa de dimineaţă, 7.20 - deplasarea spre şcoală, zbor de la 9.20-12. Masa de prânz şi, surpriză, a venit lumina, am călcat căci aveam multe rufe, acum aşteptăm apa cu speranţă. Am trimis scrisori acasă şi la părinţi, pe care le-am trimis la Luanda ca să scutesc drumul de la Negage la Luanda, care dura foarte mult 14.00 - deplasare şcoală, zbor până la 17.30. Masa de seară, am spălat câteva rufe, ascult muzică, 20.30 s-a stins lumina, mare supărare.

Luni 19 aprilie - Zi frumoasă, azi ar trebui să vină soţiile, după unele zvonuri, dar aşteptăm descumpăniţi. Zbor cu elevii de anul doi, examen de brevetare până la ora 12. Masa de prânz cam slăbuţă. 16.00 - S-a constituit echipa de dansuri, de mâine începem repetiţiile. Masa de seară slabă, am plecat mai flămânzi cum am intrat. Seara am citit, am făcut o baie fierbinte, mi-am făcut frecţie cu spirt pentru că m-a prins puţin curentul şi aici nu ai voie să răceşti".

Pentru combaterea gândacilor şi furnicilor s-a folosit din plin „petrolarea", insecticidele aduse din ţară neavând niciun efect.

Împotriva malariei, săptămânal se distribuia chinină, dar după doi ani după un astfel de tratament au apărut probleme cu ficatul. La popotă era un afiş pe care participanţii sigur nu l-au uitat încă: „Dacă vrei să scapi de chin, nu uita de clorochin!". Doza săptămânală era de două astfel de pastile, deosebit de dezagreabile la gust.

Medicii militari români şi-au căpătat rapid respectul populaţiei din zonă, datorită omeniei de care dădeau dovadă şi rezultatelor bune pe care le aveau în tratarea diferitelor afecţiuni.

- **Evenimente festive**

În fiecare an cu ocazia sărbătoririi zilei naţionale a Angolei şi a României, a zilei Forţelor Armate din cele două ţări, a zilei Aviaţiei române şi a zilei de 1 mai, partea română organiza activităţi care stârneau admiraţia colegilor angolezi. Exemplific cu activitatea desfăşurată cu ocazia zilei de 1 mai 1982: „Vineri 30 aprilie - sunt liber până la 10.30 când plecăm la spectacol. Spectacolul începe la 11.00 cu o cuvântare, apoi spectacolul oferit de români. Corul cu mai multe cântece, prezentatori în ambele limbi. Încep dansurile, mare animaţie în sală, costumele mai ales sunt superbe. Începe „hora păcii", sala este în picioare, coborâm noi dansatorii în sală şi începe hora mare cu angolezi şi români, înconjurăm sala care este foarte mare, animaţie deosebită, spectacolul a fost superb. Masa de prânz a

fost bună. Ora 13.30 am spălat câteva rufe, după care am asistat la meciurile de volei, în cinstea zilei de 1 mai. Ora 19.00 - masa de seară, care a durat până la 12.00 cu vin, muzică şi dans".

- **Evenimente deosebite**

La 6 iulie 1981 ora 8.00 s-a produs un accident aviatic, în care şi-au pierdut viaţa pilotul instructor lt.cdor. Gheorghe Preda şi elevul angolez Ruy Nelson. În memoria acestora, lt.cdor. Liviu Tomi a realizat un monument, sub forma unei elice stilizate, cu două pale, una mai mare pentru instructor şi alta mai mică pentru elev. A fost denumit, simbolic, „O lacrimă pentru pilot". Pilotul instructor lt. cdor. Gheorghe Preda a fost înmormântat cu onoruri militare la Buzău în 1981. Nu a fost înaintat în grad post-mortem şi familia nu a primit despăgubiri. Doar colegii au donat soţiei suma de 850 dolari. După 28 de ani a fost avansat post-mortem în gradul de cpt.cdor.

La 18 octombrie 1982, la cererea angolezilor s-a execută un zbor cu un avion BN-2, pentru a transporta în apropierea graniţei cu Zairul un grup de 6 cetăţeni din R.D.G., care trebuiau să monteze nişte staţii radio. Avionul era pilotat de pilotul instructor Coşereanu Ion şi de un elev pilot angolez. Din greşeală au aterizat în Zair, fiind arestaţi. Au fost eliberaţi după o lună când au revenit la Negage. Aparatul de zbor a fost confiscat. După întoarcerea în ţară gen. Aurel Niculescu a fost acuzat de gen. Ilie Ceauşescu de trădare, din cauza acestui eveniment diplomatic. Iată cum a fost perceput acest eveniment de către M.m.pr. Rusu Nicolae: „Marţi 19 octombrie 1982 - S-a abătut asupra grupului o situaţie grea. Ieri a plecat un BN-2 la Michelo do Zonglo cu pilot român (la ora 10) şi nu s-a întors nici acum (ora 18.00), nu se ştie unde este, se zice că a trecut pe lângă acest oraş mai departe în Zair. La ora 10 au decolat 4 elicoptere şi un IAR 823 în recunoaştere, la ora 11.15 s-au întors fără niciun rezultat. La ora 11.45 ne deplasăm spre popotă, dar cu greu, noi cei din grup, reuşim să servim ceva, situaţia este apăsătoare, încordată. Ora 14.00 din nou la bază, încă nu avem nicio veste. La ora 17.20 ne-au comunicat că avionul a aterizat în Zair, deoarece s-a rătăcit "

- **Legătura cu ţara**

A constituit problema cea mai sensibilă pentru românii participanţi la această misiune. Nu era asigurată o legătură radio cu ţara. Pentru a efectua convorbiri telefonice, în anul 1981, prin grija comandantului grupului, odată pe săptămână, erau trimise la Luanda, cu un avion charter, 6 persoane, care de la ambasada României dădeau telefoane la propriile familii, dar şi la familiile altor colegi. De asemenea, aceştia duceau la Luanda şi scrisori ale colegilor, eliminând transportul corespondenţei de la Negage la Luanda, care dura exasperant de mult. Spre sfârşitul anului 1982 se putea lua legătura telefonică direct din Negage cu România, dar erai un om norocos dacă reuşeai o astfel de performanţă, în mod deosebit din cauza funcţionării defectuoase a centralei telefonice din localitate.

O problemă deosebit de spinoasă a reprezentat-o preocuparea ambasadei din Luanda şi a reprezentanţilor Romconsult pentru asigurarea prezenţei membrilor de familie la Negage. Multă suferinţă a produs românilor aflaţi în misiune lipsa informaţiilor privind modalitatea în care se va executa deplasarea şi, în mod deosebit, data certă când vor sosi membrii de familie. Iată câteva din consemnările M.m .pr. Rusu Neculai: *„Marţi 27 aprilie - A plouat de dimineaţă. 6.40 - timp frumos, se poate merge la program la cămaşă. Control profilactic până la 12. Nici azi nu am primit nicio veste de acasă, încă nu ştiu nimic, este o situaţie grea pentru mine. La 17.00 am aflat o ştire catastrofală pentru mine, nu s-a rezolvat nimic în problema biletelor nici până acum. O delăsare totală, de neînchipuit, de nesuportat. Ora 18.00 - Masa de seară sub orice critică, am băut un ceai şi am aprins o ţigară ca să completez meniu. Ora 22.30 - fumez şi citesc, nu mă ia somnul cu nici un chip, gândul îmi este acasă, la familie, de ce nu primesc nicio veste? Ce pot să fac, cum să acţionez, mă frământă foarte mult aceste gânduri, ce este de făcut?*

Joi 25 mai - Zi cu ceaţă deasă, rece. Azi este zi de pregătire a tehnicii până la 12.00. Masa de prânz slăbuţă (fasole nefiartă). Completez apa în toate oalele posibile şi în cadă. 13.30 - a venit şeful de la Luanda, trebuie să aflăm ceva. Avem repetiţie la dansuri pentru ziua aviaţiei R.S.R., a treia duminică din iunie. Ora 18.00 - la popotă am aflat că luni o să fie aici soţiile. Începem pregătirile pentru luni - curăţenie, spălare peste tot, aranjarea apartamentului".

Vizitele membrilor de familie, soţii şi copii, se desfăşurau în perioada iunie-septembrie, contravaloarea acestora fiind reţinută din indemnizaţiile acordate în ţară. Pe timpul cât membrii familiilor erau prezenţi, programul de pregătire se derula normal. Cazarea se făcea în apartamentele în care locuiau membrii misiunii, uneori aglomeraţia fiind destul de mare. În apartamentul în care locuia M.m.pr. Rusu Neculai erau cazate, în această perioadă 9 persoane. Asta conta mai puţin, important era că pentru câtva timp familiile erau din nou împreună. Pentru el şi colegul său era o mare plăcere să vadă bucătăria şi sufrageria arhipline. Din nou cea mai grea problemă o reprezenta procurarea apei:

„Miercuri 28 iulie - Începe să ne chinuie cea mai mare problemă - apa - suntem nouă persoane

în apartament, apa curge o singură dată pe zi, este foarte greu, încercăm să rezistăm.

Luni 9 august - Zi cu ceaţă, foarte frig, cred că astăzi este cea mai rece zi de când suntem în Angola. Azi avem zbor, începem la 10.30 din cauza ceţii. 12.00 plecăm la masă. 14.30 începe din nou zborul. Apa nu curge, aducem apă de la bază, cu bidoanele pentru bucătărie, pentru baie vine şi maşina de pompieri".

Uneori se serbează şi evenimente familiale, nu ca în ţară, dar cu un farmec aparte: „ Marţi 13 iulie - Este o zi de sărbătoare pentru noi - 17 ani de la căsătorie şi soţia împlineşte 36 de ani. După masă repetiţie la dansuri. Seara nu am avut lumină, am serbat zilele la lanternă şi la lumânări".

În această perioadă alimentele se ridicau de la depozit şi masa se servea acasă, în familie. În timpul liber se făceau excursii la cascada Kalndala, vizite în Negage sau Uige. Soţiile se implicau şi ele în pregătirea activităţilor festive, participând la echipa de dansuri, iar copii se împrieteneau cu angolezi de vârsta lor. La sosire şi la întoarcere se făceau escale la Roma, ocazie cu care se putea vizita această capitală europeană, lucru care nu era la îndemâna oricărui român înainte de 1989.

Cu ocazia plecării membrilor de familie în septembrie 1982, pe aeroportul din Luanda, grupul de români a fost supus unui tratament înjositor, care a marcat moralul celor aflaţi la Negage.

„Miercuri 8 septembrie - este o zi grea, pleacă familia. Ora 6.30 - scularea, masa, o bere, pregătirea copiilor. Ora 8.15 - plecăm spre bază, am aşteptat avioanele pentru Luanda până la 16.15, când au aterizat. La 17.15 - au plecat spre Luanda, un Boeing 737 şi un AN 26 în care au fost îmbarcaţi membrii de familie şi bagajele acestora. Ora 17.30 - am ajuns la blocuri într-o linişte care ne apasă foarte greu.

Joi 9 septembrie - 16.55 - vine un BN-2 de la Luanda, un pilot român ne dă o veste foarte proastă, bagajele familiilor au fost devastate, le-au luat lucrurile, mare supărare în grupul românilor. La masa de seară se zice că la Luanda le-a venit rău mai multor soţii şi copii, că avionul spre România a plecat la ora 15.00, adică după 24 ore de stat în Luanda, cred că a fost foarte greu pentru copii şi soţii să reziste atâtea ore fără apă, fără mâncare.

Vineri 10 septembrie - Am aflat fel şi fel de zvonuri, care încă nu s-au confirmat - că au fost atacate şi dezbrăcate soţiile, că bagajele au dispărut, că au fost atacaţi de soldaţi beţi, nu mai era mult şi puteau fi împuşcaţi toţi.

Miercuri 15 septembrie - Întâlnire cu şeful, care s-a întors din ţară. Am o scrisoare de la soţie. Când o citesc îmi dau lacrimile, ce a putut să se întâmple la Luanda cu ei , cu bagajele, au fost trataţi mai rău ca animalele, în fine au ajuns acasă cu bine, sănătoşi, asta mă bucură cel mai mult şi mă face să mă liniştesc oarecum".

- **Alte activităţi**

Prin grija gen. Aurel Niculescu, un deosebit sportiv, au fost organizate echipe şi întreceri de volei, tenis şi fotbal. Echipa cea mai performantă, cea de fotbal, a fost înscrisă în campionatul judeţean, ocazie pentru membrii acesteia să execute diverse deplasări în zonă.

Uneori membri ai grupului de aviaţie, participau la invitaţia unor localnici angolezi la întreţinerea unor plantaţii.

„Sâmbătă 20 februarie 1982 - Deşteptarea la 6.30, masa, la 7.30 plecarea la grădina şcolii - plantaţii de bananieri, palmieri, este un câmp foarte frumos, un pământ foarte roditor, multă verdeaţă, am făcut multe poze cu angolezi, am văzut şerpi de bananieri, am băut malavu, am prăşit bananieri. Ora 12 - masa de prânz, după aceea curăţenie generală, spălarea rufelor, ascult muzică. Ora 16.30 - meci de fotbal între echipa grupului nostru şi echipa de cadre a şcolii. 1-0 pentru angolezi. Meci frumos distractiv. 18.30 - am servit masa acasă, hrană rece. După aia am călcat rufe, ascult radio, muzică".

Membrii grupului de aviaţie erau plătiţi da statul angolez în dolari. Gen. Aurel Niculescu, deşi era plătit cu 8.200 dolari/lună , primea în mână doar 430. M. m. pr. Rusu Neculai a primit în această perioadă, lunar, între 168 şi 372 dolari. O bună parte din aceste sume erau depuse în conturi deschise la Comturist, care, la cerere, asigura aprovizionarea cu unele produse.

„Joi 11 martie - 6.15 - deşteptarea, gimnastică, masa de dimineaţă. 7.30 - deplasarea spre şcoală,pregătirea tehnicii, ora 10 - surpriză colet de acasă, scrisoare, prima scrisoare de acasă în două luni, cam puţin. După masă altă surpriză, am primit comanda de la Comturist cu 5 sticle cu ţuică bătrână (de export) şi diurna în dolari".

Restul valutei era schimbat pentru rezolvarea diferitelor nevoi curente. Majoritatea schimburilor se făceau de regulă la negru, deoarece cursul era de 100 de ori mai mare decât cel oficial (1000 kwanza/dolar la negru, 10 kwanza/dolar oficial).

O activitate aproape obligatorie, în fiecare duminică în jurul orei 9.15, era ascultarea unui post

de radio al marinarilor români de pe pescadoarele care se aflau în sudul Atlanticului, ocazie cu care membrii grupului de aviaţie aflau, în mod deosebit, cum este vremea în ţară.

Membrii grupului de aviaţie nu erau înarmaţi. La începutul anului 1982, cu AKM - uri primite de la angolezi, s-a executat o şedinţă de tragere şi au fost dotaţi toţi românii, pentru autoapărare. Au primit apoi ordin din ţară să le predea rapid şi să se revină la situaţia din anul 1981. Despre pericolul acţiuni rebelilor angolezi iată o relatare a m.m. pr. Rusu Niculai: „Miercuri 15 decembrie 1982 - M-am trezit din somn din cauza rafalelor de pistoale mitralieră, o bubuială puternică chiar de la ora 5 dimineaţa, nu am mai putut să adorm deoarece a ţinut până la 6.30, se auzeau din toate părţile”.

THE SECRET MISSION “SIRIUS”

Abstract

At the first military mission executed outside of Romania in Angola, after the Second World War, in the period, January 1981 - December 1982, where it was participated 141 Romanian military. In the article are presented some aspects from the activity display of this ones, the purpose of the mission being to bring into existence an aviation military school where to be trained pilots both to Angola and for the countries from the area.

DESPRE O CRIZĂ APARENT DEPĂŞITĂ[1]

Conf. univ. dr. Alexandru OŞCA

După mai bine de două decenii, putem evalua mai corect profunzimea schimbărilor structurale pe care continentul european le-a înregistrat, ca urmare a crizei generate de prăbuşirea sistemului comunist în Răsăritul Europei, în anii 1989-1991. Despre această criză s-a scris foarte mult; a rămas o chestiune de interpretare dacă prăbuşirea sistemului comunist a fost provocată de o criză sau, dimpotrivă, prăbuşirea în sine a provocat o criză amplă şi durabilă. S-au făcut multe evaluări ale schimbărilor radicale, fundamentale, din fostele ţări socialiste din această zonă, declanşate la începutul ultimului deceniu al secolului trecut[2]. De la un capăt la altul, Centrul şi Estul Europei înregistrau întâmplări şi fapte de o profunzime extraordinară, într-o dinamică accelerată, într-o direcţie şi dintr-o direcţie pe care nimeni nu le anticipase. Conceptul „stat providenţial" - în variantă comunistă[3] - îşi epuizase resursele de credibilitate, se deschidea o competiţie angajând valori care, până atunci, erau considerate retrograde.

La nivel politic, două au fost consecinţele cele mai spectaculoase ale căderii comunismului în Europa: încetarea „războiului rece" şi, respectiv, reunificarea Germaniei - care a creat şi primele îngrijorări, dar care, iată, s-au dovedit nejustificate. În felul acesta, două dintre ecuaţiile deschise la sfârşitul ultimei conflagraţii mondiale au fost - sau păreau să fie - rezolvate. Unii istorici compară consecinţele prăbuşirii comunismului în Europa, din punct de vedere politico-statal, cu cele de la sfârşitul primului război mondial.

Anul 1989 înregistrează apogeul crizei sistemului socialist[4], dar nici Occidentul nu stătea prea bine din punct de vedere economic. Producţia stagna, marile trusturi transnaţionale căutau înfrigurate pieţe de desfacere pentru producţia lor pe stoc, cheltuielile pentru modernizarea tehnologiilor erau impresionante, politicile salariale şi sociale generoase, nu mai puteau fi susţinute. Nu se întrevedea ieşirea prea rapidă din blocaj, deşi era de aşteptat ca, până la urmă, mecanismele pieţei libere să găsească soluţii pentru depăşirea lui. Astăzi observăm că fetişizarea valenţelor pieţei libere, poate avea efecte similare cu credinţa fără discernământ a unor ideologi comunişti în potenţele economiei de stat planificate şi supercentralizate, care a avut drept consecinţă falimentul modelului economic comunist. Spre surprinderea multor economişti, tot mai multe guverne din statele capitaliste admit astăzi - în pofida teoriei liberaliste - că trebuie să intervină cu resurse publice pentru a salva afaceri private intrate în criză, care altfel, în logica economiei de piaţă, urmau să falimenteze. Mai mult, se vorbeşte de aşa-numita datorie suverană şi de reducere a ei cu 50% (cazul Greciei!), dezavantajând celelalte state împrumutate (de regulă cele sărace) care înţeleg să-şi plătească integral datoria.

În contextul ultimului deceniu al secolului trecut, prăbuşirea pieţelor fostelor ţări socialiste a însemnat o şansă pentru marile economii occidentale aflate în dificultate; am asistat la o masivă deplasare a comerţului occidental cu produse neabsorbite de piaţă, către ţările foste comuniste din Centrul şi Estul continentului, aflate în criză profundă. Acest fenomen a permis o revigorare a mediului de afaceri occidental, o creştere a interesului pentru capitalizarea şi diversificare lui, o

---

[1] Studiul reprezintă o variantă revăzută şi completată a unui fragment din cartea mea *Dincolo de Rubicon(Ed. Sitech, 2011).*

[2] Vezi, între altele, pe larg: Adrian Pop, *Originile şi tipologia revoluţiilor est-europene*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 2010; Ioan Scurtu, *Revoluţia română din decembrie 1989 în context internaţional*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică şi Ed. IRRD, 2006. Vezi şi ediţia a doua (Bucureşti, 2009) şi versiunile în limba engleză, în limba franceză şi în limba spaniolă.; Peter Siani Davis, *Revoluţia Română din decembrie 1989*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 2006; Stelian Tănase, *Istoria căderii regimurilor comuniste. Miracolul revoluţie*i, Bucureşti, Ed. Humanitas, 2009; Teodora Stănescu-Stanciu, *Structuri politice în Europa Centrală şi de Sud- Est*, Ediţia a II-a, Bucureşti, Ed. România de Mâine, 2008.

[3] Tony Judt, *Europa postbelică, o istorie a Europei de după 1945*, Bucureşti, Ed. Polirom, 2008, p. 335-337. Despre conceptul de stat asistenţial promovat în Occident amintesc mulţi analişti. Tony Judt se referă la anii 60 ai secolului trecut şi compară valenţele statului asistenţial cu cele ale economiei de piaţă: „La apogeul statului asistenţial… se ajunsese la un consens remarcabil: opinia generală era că statul era de preferat, sub toate aspectele, pieţii libere, nu numai pentru a împărţi dreptatea, a apăra teritoriul sau a distribui bunuri şi servicii, ci şi pentru aplicarea de strategii pentru coeziunea socială, sprijin moral şi virtute culturală. Ideea că aceste probleme ar putea fi lăsate pe seama interesului personal şi a mecanismelor pieţii libere a mărfurilor şi ideilor era privită în cercurile politice şi academice din Europa ca o relicvă bizară a epocii prekeinsiene, în cel mai bun caz, drept o incapacitate de a asimila lecţiile Marii Crize, iar în cel mai rău caz, drept o sămânţă de conflict şi un apel voalat la cele mai josnice instincte umane…Peste tot, succesul capitalismului în Europa postbelică era sinonim cu rolul amplificat al sectorului public".

[4] Într-o formă simplificată, aceste consideraţii le-a făcut şi în „Studiu introductiv" la lucrarea *1989 - an decisiv în istoria Europei*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2008.

extindere a pieţei către un spaţiu neconcurenţial, altădată aproape închis prin infinite bariere economice, politice şi ideologice, dar care acum era într-o totală derută. Practic, se poate spune că efectele crizei de pe piaţa liberă - care se prefigurau la orizontul anilor 90 ai secolului trecut - au fost mutate, în timp, cu două decenii mai târziu (adică în zilele noastre). Din nefericire, România - după calvarul din 1989-1990 - trece şi prin cel al crizei care a cuprins în ultimii ani întreaga Europă.

Ieşirea din impas pe seama unei pieţe imense, destructurate, scăpate de sub control, a fost, la timpul respectiv, benefică pentru lumea liberă (o evoluţie similară înregistrăm astăzi într-un alt spaţiu geopolitic (lumea arabă), guvernat de alte legi!). Numai că o criză, pe lângă consecinţele ei dureroase - mai ales la nivelul intereselor indivizilor sau al unor comunităţi profesionale mici - constituie prilejul restructurării la nivel macroeconomic şi repune în discuţie concepte sau modele responsabile pentru impasul în care societatea a ajuns la un moment dat. Neglijată o astfel de cerinţă - lege de fier a economiei de piaţă şi pârghie importantă pentru reglarea mecanismelor ei - poate să aibă consecinţe devastatoare mai târziu. Este una din explicaţiile pentru ceea ce se întâmplă astăzi pe continent şi în lume, în general.

Să vedem, în sinteză, ce dezvoltări au avut evenimentele din Răsărit, în contextul schimbărilor radicale provocate de prăbuşirea comunismului?

În plan politic, după evoluţii similare în aproape toate ţările Estului comunist (în sensul că, sub o formă sau alta, liderii regimului comunist - ultraconservatori sau cei care i-au urmat în logica reformatorilor de la Moscova - au fost îndepărtaţi de la exerciţiul guvernării), noile garnituri de conducere şi-au consolidat poziţiile în urma unor alegeri libere: în Polonia, alegerile au avut loc în iunie 1989, şi au fost câştigate de Solidaritatea (printr-un aranjament prealabil, puterea s-a împărţit cu partidul comunist), a fost numit un prim ministru necomunist (Tadeusz Mazowiecki)[5]; în Ungaria, alegerile din martie-aprilie 1990 i-a adus la putere pe liberali, foştii comunişti rămân pe scena politică, dar în opoziţie;[6] în România (unde procesul schimbării s-a produs mai târziu, brusc şi dramatic), alegerile s-au desfăşurat în mai 1990 (practic, acest eveniment s-a sincronizat cu evenimentele similare din fostele ţări „frăţeşti"). În urma acestora, F.S.N. (care a preluat puterea, prin C.F.S.N., după înlăturarea prin forţă a regimului comunist) şi-a reconfirmat poziţia. Partidul Comunist, incapabil de schimbare, a fost, practic, scos din viaţa publică; în Cehoslovacia, alegerile libere au loc în iunie 1990 şi au fost câştigate de susţinătorii lui Havel; în Germania alegerile s-au organizat în 2 octombrie 1990 (după un an de la căderea zidului Berlinului - 9 noiembrie 1989), concomitent şi după aceeaşi lege în R.D.G. şi în R. F. Germania. Creştin Democraţii câştigă. În ziua următoare (3 octombrie 1990), fosta R. D. G. dispare, astfel că autoritatea R. F. Germania s-a extins în Est şi a devenit o entitate statală unică. În Bulgaria, Partidul Comunist (devenit Partid Socialist) obţine majoritatea după alegerile din iunie 1990, dar în alte alegeri (noiembrie 1990), Uniunea Forţelor Democratice obţine victoria la limită[7]. Dezvoltări similare, uşor întârziate faţă de „grafic", au avut loc în Iugoslavia şi în Albania.

Cum observăm, rând pe rând, toate regimurile de „democraţie populară" au dispărut. Ca o consecinţă, vom vedea, URSS a pierdut „cordonul de protecţie", format din statele satelit din Europa, creat după al Doilea Război Mondial. Pactul de la Varşovia şi CAER-ul vor dispărea şi ele de la sine (formal, Pactul se dizolvă în februarie 1991, iar CAER-ul pe 28 iunie 1991).

Concomitent, harta Răsăritului se redesena, aveau loc procese de reconfigurare a entităţilor statale Central şi Est Europene, în măsura în care o parte dintre ele erau considerate alcătuiri artificiale, din raţiuni de oportunitate, politică sau geostrategică. Cehoslovacia s-a descompus paşnic în două republici: Cehia şi Slovacia (1992), URSS dispare ca actor pe scena politică a lumii; pe ruinele ei au apărut state independente, până atunci republici unionale (între care Federaţia Rusă, la rândul ei un conglomerat pestriţ, format din 89 de entităţi autonome: 21 de republici, 49 de regiuni separate, 6 teritorii, 2 oraşe cu statut federal, alte două regiuni autonome cu statut special, 10 districte autonome. În cadrul Federaţiei, 20 de milioane de locuitori nu sunt ruşi, au altă religie şi alte obiceiuri şi mentalităţi decât aceştia). Mai târziu, Iugoslavia s-a divizat şi ea în state independente (în urma unui război civil devastator), până atunci republici sau regiuni autonome în cadrul Federaţiei. Doar Polonia, România, Ungaria, Albania şi Bulgaria şi-au păstrat integritatea consfinţită după tratatele de pace de la Paris (1946-1947). Politica de *containment*, practicată o jumătate de secol de administraţia americană pentru a descuraja ambiţiile sovieticilor, a rămas fără obiect; strategia *roll-back*-ului - alternativă

[5] Aliycia Sowinska-Krupka, *Drumul Poloniei spre democraţie, 1981-1991*, în: Alexandru Oşca, *1989, an decisiv în istoria Europei*, Cluj-Napoca, 2008, p. 95-106.
[6] Zoltan Ripp, *Dezintegrarea sistemului comunist şi tranziţia negociată*, în: I*dem*, p. 107-116.
[7] Jordan Baev, Plamen Petrov, *Factori interni şi internaţionali care au determinat retragerea lui Jivkov în Bulgaria*, in *Idem*, p. 71-79.

abandonată în favoarea *containment*-ului - şi-a produs, nesperat de simplu, efectul[8].

În plan economic, ambiţia şi speranţele noilor lideri ai Estului (încurajaţi sau nu de consilieri din Occident să implementeze rapid mecanismele economiei de piaţă) s-au dovedit iluzorii: foarte curând, aceştia au constatat că legile economiei de piaţă sunt mult mai dure, iar nerespectarea lor ducea la dezastru. În U.R.S.S. Gorbaciov a eşuat în încercarea de a reforma economia Uniunii, fără a renunţa la conceptele comuniste de bază. După el, Elţîn a ales explicit calea economiei de piaţă, în dorinţa şi speranţa că va putea plasa Rusia în grupul select al celor mai bogate state de pe planetă - cum aprecia Jean-Baptiste Douroselle[9]. Avea la dispoziţie un popor de 150 de milioane, o ţară întinsă rămasă după destrămarea URSS, cu bogăţii ale subsolului de invidiat, o industrie complexă (chiar dacă nu suficient de performantă), o resursă umană instruită şi ieftină. După doar un an, Elţîn înregistrează, însă, acelaşi eşec: PIB-ul scade în Rusia cu 14 procente în 1992, iar în anii următori creşterea se menţine negativă (8,7%, - 12,6% etc., până în 1998). Inflaţia a scăpat cu totul de sub control: în 1992 aceasta era deja 25,08%, în 1998 s-a redresat, dar numai până la 84%. În plan social consecinţele au fost terifiante: nivelul de trai s-a prăbuşit, salariile nu se mai plăteau luni de zile, uzinele - lipsite de capital - nu mai puteau să-şi asigure materiile prime, trocul era un accesoriu nelipsit în economie, ţara devenise "o insulă a epavelor industriale."[10] Fenomenul se regăseşte peste tot în Est: nu trebuie să ne surprindă că în acel context, în România, un premier postrevoluţionar (Petre Roman), considera industria ţării sale „un morman de fiare vechi". Desprinse din context, lipsite de capital şi de un management experimentat, „actorii" fostei economii comuniste, incapabili să reacţioneze autonom într-un mediu concurenţial şi fără cunoaşterea mecanismelor pieţii libere, îşi încetau funcţionarea unul după altul.

După război asistăm la două modele de integrare: cel comunist şi, respectiv, cel din occidentul democrat (replica britanicilor - AELS - la soluţia comunităţilor s-a dovedit, la rândul ei, parţial eficientă). În spaţiul estic, din motive care merită o analiză separată, modelul a fost respins (dar nu de la început) de către entităţile statale implicate, iar în final, a eşuat, a falimentat. Neîncrederea şi tentaţia de hegemonie a Moscovei au făcut imposibile orice iniţiative îndrăzneţe în domeniul integrării (vezi Planul Valeev, Ampoliov etc.).

Aşa cum am amintit mai sus, prăbuşirea regimurilor comunist-totalitare a însemnat şi dispariţia organizaţiei politico-militare care contribuia la menţinerea lor. Consecinţele dispariţiei Tratatului de la Varşovia asupra Occidentului european şi a Europei, în general, au fost imense; vechile obiective ale planificatorilor de la Bruxelles rămâneau fără sens, aşa încât NATO s-a redefinit ca organizaţie cu obiective universale.

În anii 90 ai secolului trecut, modelul occidental al construcţiei europene capătă dimensiuni, sensuri şi dinamici noi. Dilemele construcţiei europene au rămas. Andre Kaspi spunea: „De când a început construcţia europeană disputele nu au încetat. În ultimul deceniu, acestea au căpătat un aspect şi mai grav. Ar trebui mai multă Europă?... Ba, deloc, replică alţii, Europa a mers şi aşa prea departe."[11] Oricum, în ultimul deceniu al secolului trecut, comunităţile europene aveau o arhitectură cu totul schimbată faţă de cea realizată de primii lor artizani. Prin valuri succesive, de la cei şase membri fondatori ai celor trei comunităţi iniţiale (a cărbunelui şi oţelului, a energiei şi a pieţei comune) au ajuns la 12 în 1986. La 1 ianuarie 1995 alte trei state completează Uniunea. Procesele de integrare, de admitere în comunităţi (în Uniunea Europeană, după 1993) a noi state, oricât de complexe şi de diferite de la etapă la etapă, porneau, totuşi, de la faptul că pretendenţii împărtăşeau, în esenţă, acelaşi sistem de valori, dispuneau de acelaşi sistem economic şi social, ceea ce facilita integrarea şi nu crea perturbaţii mari în sistem.

Consiliul european de la Copenhaga, din 22 iunie 1993, a decis ca Uniunea Europeană (noua denumire a comunităţilor după Maastricht, 1992) să se extindă şi către Est, răspunzând, în fine, aspiraţiilor mişcărilor revoluţionare din 1989. În felul acesta, Uniunea devenea o entitate economică foarte puternică, dar încă era - după expresia lui Jean-Baptiste Douroselle - „un pitic politic". Nu va trece mult şi sforţările pentru depăşirea acestui handicap vor da roade.

Este interesant cum s-a dezvoltat conceptul de *Casă comună europeană*. El ar aparţine, după

[8] F. G. Dreyfus, A. Joursin, P. Thibault, P. Milza, *Istoria universală, vol. III, Evoluţia lumii contemporane*, Ed. Univers enciclopedic, Bucureşti, 2006, p. 495-496.
[9] Jean-Baptiste Douroselle, Andre Kaspi, *Istoria relaţiilor internaţionale,1948 - până în zilele noastre*, vol. II, Bucureşti, Ed. Ştiinţelor Sociale şi Politice, 2006, p. 282-283.
[10] *Idem*, p. 287.
[11] *Idem*, p. 328.

unii autori (Ştefan Lache), lui Charles de Gaulle[12], dar a fost promovat insistent, mai târziu, de Mihail Gorbaciov. Acesta era convins, încă din 1987, că „ideea casei general-europene a intrat în domeniul politicii practice”[13]. La Malta (2-3 decembrie 1989), Gorbaciov insista, în discuţiile cu preşedintele Bush, pe conceptul de *Casă Comună a Europei*, informându-l că ar dori ca procesele din Est să se desfăşoare concomitent şi convergent cu cele din Vest şi nu „să genereze o nouă divizare în Europa”[14]. Să fie vorba despre un al treilea model de integrare, abandonat încă înainte de implementare? Gorbaciov n-a supravieţuit politic acestui concept[15], nu ştim, concret, cum îşi închipuia el această Casă[16].

În opinia mea, planificatorii perestroikişti mizau, mai degrabă, pe o construcţie aşezată pe principiile Consiliului Europei, în care ar fi putut să se „topească” toate comunităţile - şi din Est şi din Vest. Firesc, URSS ar fi reprezentat un pol puternic într-o astfel de construcţie. Din păcate, pentru ultimul lider sovietic, lucrurile n-au evoluat aşa. Imediat s-a putut constata că în timp ce fosta *Uniune* Sovietică se transformase într-o iluzorie *Comunitate* a Statelor Independente (CSI), în Occident, dimpotrivă, fostele *comunităţi* s-au contopit, devenind o *Uniune* Europeană puternică, destul de bine articulată şi foarte atractivă pentru noile democraţii. Rămân la părerea că, din raţiuni diferite, atât SUA cât şi URSS preferau o construcţie europeană aşezată pe O.S.C.E. sau Consiliul Europei, în care parităţile le erau mai accesibile şi mai convenabile[17].

După 1989, Europa avea posibilitatea să revină la ceea ce Albert Jourcin spunea: „…să reia legăturile cu vechii demoni ai egoismului naţional şi să se afunde într-un talibanism deplasat care, de două ori deja, l-a plonjat în război şi i-a grăbit declinul [...] Continentul se poate restructura - spunea mai departe Jourcin - în jurul polului constituit de Cei 12 din CEE: ceea ce implică faptul că guvernele interesate să facă paşi dubli pentru a determina progresul Uniunii”[18].

Care este esenţa impactului schimbărilor din Răsăritul Continentului asupra construcţiei europene? Construcţia europeană a fost amorsată în contextul Războiului Rece şi al ameninţării comuniste. Acum nu mai există nici unul, nici celălalt. Ar fi putut renaşte o Europă multipolară şi conflictuală, comparabilă cu interbelicul secolului trecut. În fond, o Germanie Unificată şi puternică industrial putea să potenţeze această tendinţă. S-a optat, însă, pentru o construcţie europeană înţeleaptă şi pentru maximizarea eforturilor de integrare.

Formal, pasul decisiv spre UE s-a făcut prin Actul Unic European din 1987; procesul s-a accelerat după încheierea războiului rece. Maastrichtul (1992) şi Amsterdamul (1997) au propulsat Uniunea către angajamente instituţionale ambiţioase. După respingerea Tratatului Constituţional - un proiect politic deocamdată prea avansat - s-a ajuns la Tratatul de Reformă (de la Lisabona), o replică nu foarte departe de modelul constituţional.

Maastrichtul, clădit pe exigenţe greu de satisfăcut de către noile democraţii, a avut câteva efecte secundare. Primul priveşte NATO, spre care s-au îndreptat speranţele esticilor după ce şi-au dat seama că pentru integrarea în U.E. nu erau pregătiţi. Deocamdată, din cauza multiplelor condiţionări, visul reformatorilor din Est, care aspirau la statutul de europeni prin acceptarea statelor lor în clubul select al Uniunii Europene, era trecut între paranteze. În această situaţie, noua clasă politică din est şi-a dat seama că aderarea la NATO poate fi mai accesibilă. Occidentalii, la rândul lor, au deschis această posibilitate ca pe „un premiu de consolare”, aşa încât tinerele democraţii s-au grăbit spre N.A.T.O.

În Est nu exista alternativă la apartenenţa la Europa democrată. Dinspre Bruxelles viziunea era, însă, diferită. Formal, proiectul european era accesibil tuturor europenilor. Din punct de vedere funcţional, U.E. era exclusivistă. Nu se punea problema *aderării* (ca la N.A.T.O.), ci chestiunea *integrării*, ceea ce impunea transfer de suveranitate, dinspre entităţile statale către organisme su-

[12] Ştefan Lache, *România în relaţiile internaţionale, 1939-2006*, Bucureşti, Ed. România de mâine, 2007, p. 321.
[13] *Idem.*
[14] *Ibidem*.
[15] La întâlnirea de la Bucureşti (7-8 iulie 1989), în discuţiile cu Gorbaciov, Nicolae Ceauşescu s-a arătat sceptic faţă de valenţele conceptului susţinut de liderul sovietic şi de ideea de reînnoire a socialismului. Apud: Adrian Pop, *op. cit.* 315.
[16] Adrian Cioroianu, *Geopolitica Matrioşkăi. Rusia postsovietică în noua ordine mondială*, vol. 1, Ed. Curtea Veche, Bucureşti, 2009, p. 57-63.
[17] Idei şi iniţiative de a uni, sub diverse formule, toate popoarele Europei într-o singură entitate statală, au existat încă din antichitate şi, mai ales, în zorii evului mediu. Mai aproape de timpurile noastre, se cunosc planurile unei construcţii europene promovate în interbelic, între alţii, de Cudenhove-Kalergi, de Briand sau de Tardieu. Din diferite motive, proiectele respective nu s-au finalizat, au rămas şi au circulat către urmaşi doar ideile lor. Nu se spun prea multe lucruri despre proiectul german al unei *noi ordini* în Europa, ţinut secret din raţiuni de oportunitate. Mihai Antonescu a încercat să-l descifreze, interesat să înţeleagă ce loc îi era rezervat României în această construcţie politică. În acest context, el a lansat ideea unei *Axe latine*, care să echilibreze elementul german precumpănitor.
[18] F. G. Dreyfus, A. Joursin, P. Thibault, P. Milza, *op. cit.* p. 757.

prastatale. Opinia publică din ţările Estului - abia scăpate din chingile „fratelui mai mare” - nu era pregătită să încurajeze o nouă tutelă pentru estici, chiar venind dinspre democraţiile occidentale.

Fiecare nou acord sau tratat complica termenii integrării, impunea restricţii, condiţionări, reguli. Prin *acquis-ul comunitar* se ridica o stavilă în calea integrării, nu pentru Austria sau ţările nordice, dar sigur, pentru estici. Existau motive: chiar cele mai bogate ţări estice - Slovenia şi Cehia - erau net mai sărace decât aproape oricare dintre statele membre U.E.

Între Vest şi Est exista o prăpastie uriaşă. Se estima că dacă Ungaria, Slovacia, Lituania şi Polonia ar fi fost primite în U.E. în aceleaşi condiţii ca predecesoarele lor, U.E. ar fi falimentat din cauza: costului subvenţiilor, ajutorului regional, fondurilor pentru infrastructură. Ţărilor estice le trebuia *un Plan Marshall*, pe care nu l-a oferit nimeni; din păcate, formula lui era depăşită.

Însă Estul nu era doar foarte costisitor, conversia economiei ţărilor din acest spaţiu către un model nou era un proces dureros şi lung. Sistemele lor juridice şi administrative erau corupte şi nefuncţionale, liderii fără experienţă, oportunişti în acţiuni şi atitudini, imprevizibili, monedele instabile, graniţele permeabile. Pauperizaţi, cetăţenii activi din Estul fost comunist - instruiţi profesional, dar fără să cunoască rigorile economiei de piaţă - au luat calea Vestului, în speranţa unor condiţii mai bune de viaţă. În felul acesta, reformele absolut necesare în ţările lor - costisitoare şi greu de implementat în absenţa unor resurse de capital, procedurale şi de timp - , au fost lipsite, în plus, şi de resursa umană cea mai motivată.

Exista percepţia generală că Europa de Vest putea face minuni pentru estici, dar întrebarea era: ce puteau face esticii pentru U.E.? La prima vedere, foarte puţin. Şi totuşi…

ABOUT A CRISIS APPARENTLY OVERDONE

Abstract

In this article the author put forward the structural changes which the European continent had registered, as a following of a crisis beget by the collapse of the communist system in the East of Europe, in the ages 1989 - 1991.

CONSILIUL INTERNAŢIONAL AL ARHIVELOR (C.I.A.) ŞI ADOPTAREA *CODULUI DE DEONTOLOGIE ARHIVISTICĂ*

Arhivist Mihaela ORJANU

Consiliul Internaţional al Arhivelor (C.I.A.) reprezintă organizaţia internaţională creată în 1948, de Comitetul de experţi arhivişti convocat de UNESCO şi care, acţionând în calitate de adunare constituantă, a adoptat statutul provizoriu al C.I.A., fiind clasat în categoria A a organismelor internaţionale neguvernamentale care cooperează cu UNESCO.

Codul de deontologie arhivistică a fost aprobat de cel de al XIII-lea Congres Internaţional al Arhivelor Beijing, 6 septembrie 1996, prezenta traducere fiind făcută de Code of ethics „ICA Bulletin, nr. 47 (1997), p. 22-24. În limba română a apărut în Studii şi comunicări de arhivistică, p. 32-36, traducerea realizată de Florea Oprea, Şcoala de arhivistică din Bucureşti.

Introducere

Un cod de deontologie pentru arhivişti îşi propune să stabilească reguli superioare de conduită pentru profesiunea arhivistică. Acesta îşi propune să familiarizeze noii membri ai profesiunii cu aceste reguli, să reamintească arhiviştilor experimentaţi responsabilităţile lor profesionale şi să inspire încrederea publică în profesie . Termenul de arhivist aşa cum este el utilizat în acest cod, se aplică tuturor acelora care se ocupă cu controlul, păstrarea, deţinerea, prezervarea şi administrarea arhivelor. Instituţiile specializate şi serviciile de arhivă sunt încurajate să adopte politici şi practici care să permită aplicarea acestui Cod.

Codul este menit să asigure un cadru etic de conduită pentru membrii profesiunii,dar nu oferă soluţii specifice problemelor particulare. Toate principiile sunt însoţite de comentarii,principiile şi comentariile, considerate împreună, constituind Codul de deontologie arhivistică .Punerea în aplicare a acestuia depinzând de bunăvoinţa instituţiilor de arhive şi a asociaţiilor profesionale. Aceasta poate lua forma unui efort educaţional, precum şi a unui mecanism de orientare în cazuri de îndoială,pentru examinarea conduitei contrare eticii şi,dacă se consideră potrivit, pentru aplicarea sancţiunilor.

CODUL DE DEONTOLOGIE

1. Arhiviştii trebuie să protejeze integritatea materialului arhivistic şi să garanteze astfel că acesta continuă să fie o mărturie a trecutului demnă de încredere.

Îndatorirea principală a arhiviştilor este de a menţine integritatea documentelor aflate în grija şi în custodia lor. În îndeplinirea acestei îndatoriri ei trebuie să ţină cont de drepturile şi de interesele legitime, adesea discordante, ale angajaţilor, ale proprietarilor, ale persoanelor citate în documente şi ale utilizatorilor, de trecut ,de prezent şi de viitor. Obiectivitatea şi imparţialitatea arhiviştilor constituie măsura profesionalismului lor.

2. Arhiviştii trebuie să evalueze, să selecţioneze şi să menţină materialul arhivistic în contextul său istoric,juridic şi administrativ, în respectul principiului provenienţei, păstrând şi făcând astfel evidente interrelaţiile originale ale documentelor

Arhiviştii trebuie să acţioneze în conformitate cu principiile şi cu practica general recunoscute.

Ei trebuie să-şi îndeplinească îndatoririle şi funcţiile în conformitate cu principiile arhivistice privitoare la crearea, păstrarea şi stabilirea destinaţiei arhivelor curente şi intermediare, inclusiv a documentelor electronice şi multimedia, selecţionarea şi preluarea documentelor în vederea arhivării, asigurarea, protecţia, conservarea şi restaurarea arhivelor de care răspund, precum şi ordonarea, inventarierea şi publicarea lor.

Arhiviştii trebuie să evalueze documentele cu imparţialitate, fundamentându-şi judecata pe o profundă cunoaştere a cerinţelor administrative şi a politicilor de achiziţionare ale instituţiilor lor. Ei trebuie să ordoneze şi să inventarieze documentele reţinute pentru păstrare în conformitate cu principiile arhivistice(anume principiul provenienţei şi principiul ordinii originale) şi cu normele universal recunoscute, în timpul cel mai scurt pe care îl permit resursele de care dispun. Arhiviştii trebuie să preia documentele în conformitate cu obiectivele şi cu resursele instituţiei lor. Ei nu trebuie să urmărească sau să accepte preluări de documente atunci când acţiunea ar periclita integritatea sau securitatea documentelor trebuind să coopereze pentru a asigura prezervarea acestor documente în depozitele cele mai potrivite. Arhiviştii trebuie să coopereze la repatrierea arhivelor dislocate.

3. Arhiviştii trebuie să protejeze autenticitatea documentelor în cursul prelucrării, prezervării şi folosirii. Ei trebuie să se asigure că valoarea arhivistică a documentelor, inclusiv a documentelor electronice şi multimedia, să nu fie afectată prin lucrări arhivistice de evaluare, ordonare şi inventariere sau de conservare şi folosire. Orice selecţionare trebuie să se facă în conformitate cu metode şi criterii stabilite cu grijă .Înlocuirea originalelor cu alte forme trebuie să se facă în lumina valorii legale, informaţionale şi intrinseci a documentelor . În situaţia în care unele documente supuse restricţiei de folosire au fost scoase temporar din dosare, faptul trebuie să fie adus la cunoştinţa utilizatorului.

4. Arhiviştii trebuie să asigure permanenta accesibilitate şi inteligibilitate a materialelor de arhivă. Ei trebuie să selecţioneze documentele ce urmează să fie păstrate sau care urmează să fie distruse având în vedere cu prioritate păstrarea mărturiilor esenţiale ale activităţii unei persoane sau ale unei instituţii care a acumulat documente, dar în egală măsură şi în funcţie de evoluţia intereselor cercetării ştiinţifice. Arhiviştii trebuie să fie conştienţi că achiziţionarea documentelor de origine dubioasă, chiar interesante, ar putea să încurajeze comerţul ilegal. Ei trebuie să coopereze cu alţi arhivişti şi cu serviciile autorizate pentru identificarea şi urmărirea persoanelor suspectate de furtul documentelor de arhivă.

5. Arhiviştii trebuie să ţină evidenţa şi să fie în măsură să justifice acţiunile lor asupra materialului arhivistic. Ei trebuie să popularizeze practici eficiente de înregistrare pe parcursul întregului ciclu de viaţă al documentelor şi să coopereze cu creatorii de arhivă pentru elaborarea de noi formate şi de noi practici de gestionare a informaţiei. Arhiviştii trebuie să se preocupe nu numai de preluarea documentelor existente, dar şi să asigure şi de faptul că informaţia curentă şi sistemele de arhivă încorporează chiar de la început proceduri corespunzătoare de păstrare a documentelor valoroase .Cei care negociază transferuri de documente cu deţinătorii de documente trebuie să vegheze asupra deciziilor corecte bazate pe deplina luare în considerare a următorilor factori: autoritatea de a transfera, dona sau vinde; aranjamentele sau beneficiile financiare; planurile de prelucrare; drepturile de reproducere şi clauzele de acces la documente. Arhiviştii trebuie să ţină evidenţa permanentă care să informeze asupra preluărilor de documente, conservării acestora şi asupra întregii munci arhivistice executate.

6. Arhiviştii trebuie să promoveze cel mai larg acces posibil la materialul arhivistic şi să ofere servicii imparţiale pentru toţi utilizatorii. Ei trebuie să elaboreze atât instrumente generale de informare ştiinţifică, precum şi instrumente specifice cât mai potrivite pentru toate documentele aflate în gestiune. Ei trebuie să ofere consultaţii imparţiale pentru toată lumea şi să utilizeze resursele existente pentru a asigura o gamă echilibrată de servicii. Tot ei sunt aceia care trebuie să răspundă cu amabilitate şi cu spirit de bunăvoinţă la toate cererile rezonabile privind fondurile care le deţin şi să încurajeze folosirea lor într-o măsură cât mai largă posibilă, în concordanţă cu politicile instituţionale, protecţia arhivelor deţinute, considerentele legale, drepturile individuale şi înţelegerile cuvenite cu donatorii. Ei trebuie să explice potenţialilor utilizatori restricţiunile pertinente. Tot ei sunt aceia care să descurajeze restricţiile nejustificate de acces şi de folosire, dar pot să recomande sau să accepte drept condiţii de preluare restricţii clar formulate pentru o durată limitată. Arhiviştii trebuie să lupte in interesul liberalizării accesului, trebuie să renegocieze condiţiile atunci când împrejurările se schimbă.

7. Arhiviştii trebuie să asigure atât accesul la documente, cât şi respectul vieţii private şi să acţioneze în limitele legislaţiei în vigoare. Ei trebuie să aibă grijă ca viaţa persoanelor fizice şi juridice precum şi securitatea naţională să fie protejată, fără a se distruge informaţia, în special în cazul documentelor electronice, unde aducerea la zi şi ştergerea constituie o practică obişnuită. Arhiviştii trebuie să respecte viaţa privată a indivizilor care au creat sau care constituie subiectul documentelor, în special a acelora care nu au fost consultaţi asupra folosirii documentelor.

8. Arhiviştii trebuie să folosească încrederea specială ce le a fost acordată in interesul general şi să evite folosirea poziţiei lor pentru a obţine beneficii necuvenite pentru ei sau pentru alţii. Ei trebuie să se abţină de la activităţi care le-ar prejudicia integritatea profesională, obiectivitatea şi imparţialitatea. Arhiviştii pot să folosească arhivele deţinute de instituţie pentru cercetări şi publicaţii personale cu condiţia ca o astfel de activitate să se desfăşoare după aceleaşi reguli ce au fost impuse celorlalţi utilizatori de documente. Ei nu trebuie să dezvăluie şi nici să folosească informaţiile obţinute în procesul muncii asupra documentelor la care accesul este supus restricţiei. Ei nu trebuie să accepte ca interesele lor personale de cercetate sau de publicare să interfereze cu propriile lor îndatoriri profesionale sau administrative pentru care sunt angajaţi. Ei nu trebuie să admită imixtiuni ale persoanelor din afara profesiunii în practica şi în obligaţiile lor.

9. Arhiviştii trebuie să aspire la performanţă profesională prin perfecţionarea sistematică şi continuă a cunoştinţelor lor arhivistice şi prin împărtăşirea rezultatelor cercetărilor şi experienţei proprii. Ei trebuie să depună eforturi pentru dezvoltarea priceperii şi cunoştinţelor lor profesionale, pentru a contribui la progresul arhivisticii şi pentru a veghea ca persoanele aflate sub îndrumarea lor, la muncă sau la pregătire, să fie în măsură să îşi execute sarcinile într-o manieră competentă.

10. Arhiviştii trebuie să promoveze protecţia şi folosirea moştenirii documentare universale prin cooperarea cu membrii profesiei proprii sau ai altor profesii. Ei trebuie să urmărească stimularea cooperării, să evite conflictele cu colegii de breaslă şi să rezolve dificultăţile prin încurajarea respectului faţă de normele arhivistice şi de etică profesională. Arhiviştii trebuie să colaboreze cu membrii profesiilor înrudite pe baza respectului şi înţelegerii reciproce.

THE INTERNATIONAL COUNCIL OF RECORDS AND ADOPTION OF THE DEONTOLOGICAL CODE OF ARCHIVE

Abstract

The International Council of Records was created in the year 1948 by the experts archive committee convened by UNESCO, and the deontological code of archive, presented in translation in the article, was approved in the twelfth International Convention of Records from Beijing, on the sixth September 1996.

ISTORIA SUD-ESTULUI EUROPEAN ÎN EPOCA MODERNĂ PÂNĂ LA DECLANŞAREA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

(partea a treia)

SUD-ESTUL EUROPEI ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL RELAŢII DIPLOMATICE ŞI OPERAŢIUNI MILITARE ÎNTRE ANII 1914-1916

dr. Robert STĂNCIUGEL

Primul Război Mondial va găsi statele din sud-estul Europei în tabere diferite: Serbia, Muntenegru, România şi Grecia vor lupta în cadrul Antantei, în timp ce Turcia şi Bulgaria se vor alătura Puterilor Centrale. Odată războiul declanşat, diplomaţia, prin diferite canale, încerca să-i ajute pe militari ca aceştia să obţină victoria. Pentru anul 1914, două aspecte sunt de evidenţiat: lupta eroică a Serbiei şi Muntenegrului, popularizată de presa Antantei şi, respectiv, situaţia statelor neutre.

În ziua de 29 iulie 1914, agenţia Havas a anunţat că „trupele austriece au trecut frontiera cu Serbia". Prima ştire oficială de pe front a venit din Semlin şi a fost destul de laconică: „Astă noapte la ora două, trupele austro-ungare au început bombardarea Belgradului. Până la 5 dimineaţa s-au tras 29 de lovituri de tun"; i-a urmat o a doua ştire: „Astă noapte, la ora unu şi jumătate, sârbii au încercat să arunce în aer podul de peste Sava, care leagă Semlinul de Belgrad; planul n-a reuşit pe deplin, iar podul a rămas practicabil pentru infanteria inamică" [508]. Superioare ca număr şi înzestrare materială, trupele
austro-ungare au pătruns în Serbia după o puternică ofensivă, pe 12 august. Ele au forţat cursul Drinei şi Savei. Printr-un efort remarcabil însă, armata sârbă a reuşit să le provoace o grea înfrângere în bătălia de pe Jadar (17 - 19 august 1914) şi să le impună evacuarea teritoriului ocupat[509].

Austro-Ungaria nu a reuşit nici în septembrie să înfrângă rezistenţa sârbilor. Apărarea sârbă este însă străpunsă, după mari concentrări de forţe, iar la 2 decembrie Belgradul este ocupat. Înaintarea austro-ungară s-a desfăşurat într-un evantai larg pe întregul spaţiu dintre Sava şi Morava. După ocuparea Belgradului de către trupele generalului Frank, gruparea sârbă, sub conducerea generalului Živković, s-a retras şi şi-a organizat rezistenţa în spatele râului Kolubara[510]. Sârbii însă au trecut la contraofensivă şi, pe 5 decembrie 1914, au înfrânt la Rudnik pe austro-ungari, care au început retragerea[511]. În ziua de 7 decembrie, Adunarea Naţională sârbă, reunită la Niš, a adoptat următoarea rezoluţie: „Guvernul sârb declară în aceste momente că sarcina sa cea mai importantă este de a asigura victoria în acest mare război, care a devenit deopotrivă, din momentul în care a început lupta pentru eliberare şi unirea tuturor fraţilor noştri neeliberaţi încă, sârbi, croaţi şi sloveni"[512]. În decembrie, sârbii au reluat ofensiva împotriva capitalei, pe care au eliberat-o pe 15 decembrie 1914. Monarhia austro-ungară, se dovedise incapabilă să înfrângă mica Serbie. Alarmată de acest eşec, Viena va cere ajutor Berlinului, dar guvernul german a refuzat să trimită trupe pe Dunăre[513].

Amiralul Von Tirpitz scrisese la 16 septembrie 1914: „Ce absurditate să spui: Serbia nu ne priveşte! Austriecii continuă să reclame, văitându-se, ajutoare". După patru luni de lupte, Austro-Ungaria pierduse deja 200.000 de oameni[514].

Raportul de forţe şi situaţia politico-militară s-au modificat în sud-estul Europei în favoarea Puterilor Centrale, prin intrarea Turciei în război de partea acestora, în 1914. Guvernul de la Istanbul a ezitat multă vreme până s-a decis. Încă de la sfârşitul secolului al XIX-lea, monopolurile germane au început să se preocupe în mod constant de asigurarea unei prezenţe tot mai puternice, din punct de vedere economic, în Asia Mică. Cercurile conducătoare de la Istanbul aveau propriile lor motive să încurajeze o astfel de politică.

În „memoriile" sale, sultanul Abdul Hamid al II-lea explică pe larg cauzele care au determinat schimbarea politicii de alianţe otomane. Sultanul ajunsese la convingerea că numai Germania, cu care

---

[508] Col. C-tin. Ucrain, *Primul război mondial* - "Revista de istorie militară", nr. 3, 1991, p. 18.
[509] Mircea N. Popa, *Primul Război Mondial (1914 - 1918)*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979, p. 194.
[510] Zorin Zamfir, Jean Banciu, *Primul Război Mondial*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1995, p. 93.
[511] *Ibidem*, p. 93.
[512] Petre Bărbulescu, Ionel Cloşcă, *Repere de cronologie internaţională (1914-1945)*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982, p. 31.
[513] Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 194-195.
[514] *Ibidem*, p. 195.

Turcia nu avea litigii directe, teritoriale sau de altă natură, putea fi un aliat sigur[515]. Prin intermediul Germaniei, cercurile conducătoare otomane sperau, pe de o parte, să determine Austro-Ungaria să ducă o politică mai moderată faţă de Imperiul Otoman şi, pe de altă parte, profitând de rivalitatea franco-italiană pentru Tunisia, să câştige Italia[516].

Capitalul german a pătruns şi în finanţele imperiului, Germania situându-se, în ajunul izbucnirii războiului, pe locul al doilea (cu 25,4%), după Franţa, dar înaintea Angliei. În ceea ce priveşte datoria Imperiului Otoman către Germania, ea se ridica în 1914 la 20 milioane de lire turceşti. De asemenea, firma Krupp contribuia la înarmarea armatei otomane[517].

Diplomaţiei germane nu i-a fost greu să prezinte guvernului turc avantajele unei alianţe cu Puterile Centrale împotriva Antantei, ale cărei planuri de împărţire a Imperiului Otoman erau cunoscute. Germania garanta „statu-quo-ul" teritorial al Imperiului Otoman. În aceste condiţii, după negocieri rapide, desfăşurate în cel mai strict secret, la 2 august a fost semnat Tratatul de Alianţă între Germania şi Turcia, iar la sfârşitul lunii octombrie, flota turcă, întărită şi cu două vase de război germane (Goben şi Breslau), a atacat porturile ruseşti din nordul Mării Negre[518].

La 29-30 octombrie 1914, flota otomană, comandată de amiralul german Souchon, a bombardat, prin surprindere, baza navală Sevastopol şi încă trei porturi ruseşti la Marea Neagră: Odessa, Feodosia şi Novorossiysk[519].

La 2 noiembrie 1914, Rusia a declarat război Turciei; la 5 şi 6 noiembrie, Anglia şi Franţa s-au alăturat Rusiei, considerându-se în stare de conflict armat cu Turcia. În octombrie-noiembrie 1914, armata turcă a început operaţiuni militare având ca obiective cucerirea Caucazului şi Egiptului, pătrunderea în Persia şi ameninţarea Indiei. Generalul E. Ludendorff scria: „Dacă nu s-ar putea închide Antantei în mod durabil Strâmtorile dintre Mediterană şi Marea Neagră, speranţele Germaniei într-o fericită ieşire din război s-ar diminua forţat într-un mod notabil".

Rusia ar fi fost eliberată din izolarea sa atât de importantă. Dacă, dimpotrivă, Strâmtorile erau închise, exista o garanţie aproape sigură că, mai devreme sau mai târziu, capacitatea combativă a imensului imperiu ţarist s-ar fi epuizat în mod inexorabil.

Situaţia Antantei s-a complicat prin intrarea Turciei în război, deoarece s-au deschis noi fronturi în Caucaz, Mesopotamia, Palestina, atrăgând pe teatrele de operaţiuni cel puţin un milion cinci sute de soldaţi din armatele Antantei[520].

Operaţiunile armatei otomane, sprijinite de germani, în zona Canalului Suez, împotriva britanicilor nu s-au soldat cu rezultate bune, deoarece un corp expediţionar britanic a debarcat în noiembrie 1914 în această regiune, a creat un front în Mesopotamia şi a ocupat Basra. După câteva victorii împotriva ruşilor, Turcia a ocupat unele teritorii în Caucaz şi Persia de Vest, dar, în decembrie, otomanii au fost grav înfrânţi de trupele ruse în Armenia, lângă lacul Van[521]. În Caucaz, ruşii aliniaseră 100.000 de soldaţi, două corpuri de armată şi trei divizii de cazaci, cu 250 de tunuri[522]. În faţa ruşilor se afla armata turcă a lui Hassen Izzet paşa, superioară ca număr, alcătuită din 140 de batalioane, 128 de escadroane, la care se adăugau luptători kurzi[523].

Infanteria turcă a început înaintarea în direcţia Batumi, dar extrem de lent, deoarece ruşii au alcătuit o apărare elastică. Până la sfârşitul anului 1914, în această zonă nu au fost înregistrate angajamente deosebite. Numai la 24 decembrie, comunicatele militare au semnalat atacul cu bombe întreprins de un crucişător turc asupra portului Batumi[524].

În Armenia, formaţiunile ruse care se aflau în apărare au declanşat ofensiva pe linia Kars-Erzerum, infiltrându-se în liniile turce, au înaintat 50 km, cucerind localitatea Bayazid, iar la 5 noiembrie au ajuns la Koprikioi. Turcii au contraatacat şi, la 12 noiembrie, au oprit ofensiva rusă, dar la 20 decembrie, în bătălia de lângă lacul Van, otomanii sunt zdrobiţi de ruşi. Frontul s-a stabilizat după două confruntări la Sarikanis[525]. Frontul din Mesopotamia a fost cel mai greu pentru armata otomană, deoarece un corp expediţionar britanic a debarcat în Golful Persic şi, patru zile mai târziu, la

---

[515] Col. Lamauche, *Histoire de la Turquie*, Paris,1953, p. 323-324.
[516] Mustafa Ali Mehmed, Istoria turcilor, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1976, p. 356.
[517] Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 62.
[518] *Ibidem*, p. 234.
[519] *Ibidem*, p. 62.
[520] A.S. Avetin, *Alianţa germano-turcă şi intrarea Turciei în primul război mondial*, p. 160.
[521] Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 195.
[522] *Ibidem*, p. 196.
[523] Mustafa Ali Mehmed, *op. cit.*, p. 360-361.
[524] Pierre Miquel, *La Grande Gaerre*, Paris, Fayard, 1938, p. 287.
[525] *Ibidem*, p. 288.

11 noiembrie, au fost angajate lupte grele între trupele engleze şi otomane în zona localităţii Sanna-I-Yat. Rezistenţa trupelor turce a fost înfrântă, aceste retrăgându-se în interiorul Mesopotamiei. Pe 23 noiembrie este ocupat de către trupe indiene, cu sprijinul flotei britanice, marele port Basra. Unităţile britanice debarcate la Fao, în Golful Persic, au început ofensiva în Mesopotamia, înaintând 200 km, până la confluenţa Tigrului cu Eufratul[526]. Al treilea front deschis în Orientul Mijlociu a fost cel din Peninsula Sinai, unde, începând cu 7 noiembrie 1914, trupele otomane au purtat lupte cu caracter local contra englezilor.

Înaltul Comandament Aliat a hotărât executarea unor operaţiuni în forţă în Balcani, care să ducă şi la ocuparea Strâmtorii Dardanele. S-a prevăzut ca la această operaţiune să participe: 15 cuirasate, trei crucişătoare uşoare, 16 contratorpiloare, şase submarine, un portavion, un mare număr de dragore şi vase auxiliare[527].

Anglo-francezii au încercat să aplice în cursul anului 1915 aşa-numita „strategie periferică". De aceea, ei şi-au concentrat eforturile în sud-estul Europei, având ca obiective ocuparea Strâmtorilor Bosfor şi Dardanele, precum şi a Constantinopolului, ajutorarea Serbiei, restabilirea legăturilor cu Imperiul Rus, prin Mediterană, Marea Egee şi Marea Neagră; atacarea Puterilor Centrale prin flancul care părea cel mai vulnerabil[528] .

Era prima operaţiune de mare amploare din cursul campaniei din 1915, desfăşurată de Antanta pentru a forţa Dardanelele[529]. Interesul pentru sporirea presiunii militare asupra turcilor s-a datorat ofensivei trupelor otomane, conduse de Djemal Paşa, asupra Canalului Suez. Operaţiunea Dardanele a început prin bombardarea de către flota franco-britanică, la 19 februarie 1915, a forturilor exterioare ale strâmtorii, iar la 5 martie oraşul-port Smirna (Izmir) din Anatolia a fost supus unui puternic bombardament. Atacul general asupra Dardanelelor s-a produs la 18 martie 1915[530]. Pierderile au fost foarte mari, cu toate acestea, ministrul de război britanic Kitchener a hotărât să trimită un corp expediţionar alcătuit dintr-o divizie de infanterie, care debarca la 25 aprilie 1915 în Dardanele. Rezistenţa turcă este tenace, fiind coordonată de tehnicieni germani. De aceea, guvernul englez a hotărât trimiterea altor cinci divizii pentru a sprijini unităţile debarcate în Dardanele[531].

Statul Major General german acordă operaţiunii Dardanele o importanţă deosebită. Se consideră că situaţia în Balcani devenise periculoasă, amiralul von Tirpitz spune: „Dacă Dardanelele cad decizia în război ne va fi nefavorabilă"[532]. Opt corpuri de armată turce şi numeroase baterii de artileriei germane au format în faţa aliaţilor un baraj greu de trecut. Contraatacul turcesc din zilele de 1-3 mai va produce aliaţilor mari pierderi. În iunie, aliaţii au încercat să extindă capul de pod de la Gallipoli, cu sprijinul flotei franco-britanice[533]. Comandantul-şef aliat sir Jan Hamilton a hotărât să decidă soarta bătăliei, încercând, la 14 iunie, să debarce noi divizii într-un alt punct al Peninsulei, dar totul a fost zadarnic. Bătălia de la Suvla-Anafarta marchează sfârşitul operaţiunii Dardanele, aliaţii hotărând retragerea, de la Gallipoli la Salonic[534].

Generalul Hamilton a soseşte la Salonic în 30 septembrie, iar pe 5 octombrie va debarca primele trupe franceze. Retragerea din zona Dardanele a reprezentat o reuşită operaţiune de amploare, aliaţii îmbarcând la bordul navelor 145.000 de oameni, 15.000 de cai, 400 de tunuri şi o imensă cantitate de material[535].

Expediţia Dardanelelor a fost, după W. Churchill, „costisitoare, jenantă şi ineficace"[536]. Prin retragerea de la Gallipoli, s-au eliberat 20 de divizii turceşti, care vor agrava situaţia aliaţilor în Orientul Apropiat şi Egipt[537].

În acest moment, s-a produs atragerea Bulgariei de partea Puterilor Centrale. Guvernele de la Berlin şi Viena pierduseră Italia, dar nu puteau risca să piardă şi Bulgaria, deoarece ea dispunea de una din cele mai puternice armate din Balcani şi era o bază ideală pentru un atac atât împotriva Serbiei, cât

[526] *Ibidem*, p. 289.
[527] Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 94.
[528] *Ibidem*, p. 95.
[529] *Ibidem*, p. 116.
[530] Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 205.
[531] *Ibidem.*
[532] *Ibidem.*
[533] Col. C-tin Ucrain, *op. cit.*, p. 20.
[534] Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 206.
[535] *Ibidem.*
[536] Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 117.
[537] Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 207.

şi a Greciei sau României[538]. Deci, iniţiativa strategică aparţinea în continuare austro-germanilor. Odată cu sfârşitul lunii septembrie, Peninsula Balcanică a revenit în primul plan al războiului.

Începând cu 18 septembrie, artileria germană şi austro-ungară începe să bombardeze poziţiile sârbe aflate pe malurile Dunării şi Savei[539]. Pe 7 octombrie, primele ştiri din zona Balcanilor au anunţat că trupe germane şi austro-ungare au traversat Drina, Sava şi Dunărea în mai multe puncte. Infanteria sârbă a fost copleşită, iar pe 9 octombrie, două armate austro-ungare, sub comanda mareşalului August von Mackensen, au cucerit „Insula ţiganilor" şi au pătruns în Belgrad, ocupând cea mai mare parte a capitalei[540]. La 11 octombrie, trupele bulgare au început operaţiunile militare împotriva Serbiei. Armata sârbă, supusă unei puternice presiuni, cu tot eroismul ei, a început retragerea în interiorul ţării. La 13-14 octombrie, armatele sârbe se aflau în zona Požarevac - Gradište şi încercau să bareze ofensiva bulgară începută la 14 octombrie, de la vărsarea Timocului în Dunăre până la frontiera Greciei[541].

Până pe 20 octombrie, bulgarii au pătruns în Krajna şi pe Valea Moravei şi au pus stăpânire pe calea ferată Niš - Salonic[542]. Sârbii au continuat să opună o rezistenţă crâncenă, dar înaintarea bulgară nu a putut fi oprită. Pe 22 octombrie a fost cucerit oraşul Skoplje[543].

În sud, bulgarii i-au atacat pe francezii din grupul Salonic, la Strumica, iar cavaleria austro-ungară a ajuns la Višegrad. Oraşul Niš va fi evacuat de sârbi, fără luptă, la 15 noiembrie 1915[544].

Resturile armatei sârbe au părăsit poziţiile deţinute în Vechea Serbie, traversând graniţa muntenegreană. După pierderea bătăliei de la Kosovo, 24-29 noiembrie, armata sârbă, decimată de lupte şi de tifos, a fost silită să se retragă, pe un ger groaznic, peste munţii Albaniei, până la Adriatica, pentru a se pune sub protecţia tunurilor flotei aliate[545]. Circa 150.000 de soldaţi şi de ofiţeri s-au salvat în Insula Corfu, unde s-au instalat guvernul şi prinţul Alexandru[546].

Înfrângerea Serbiei a atras inevitabil capitularea Muntenegrului, la 15 ianuarie 1916, lipsind Antanta de la un excelent observator, cel de pe muntele Lovcen, care domina baza navală austriacă de la Cattaro din nordul Adriaticii[547].

Corpul expediţionar franco-britanic de la Salonic, condus de generalul francez Sarrail, a încercat să intervină în ajutorul Serbiei, declanşând ofensiva împotriva Bulgariei între 9-12 decembrie 1915, dar rezultatele nu sunt cele scontate, revenindu-se la războiul de poziţie[548].

S-au angajat lupte grele în Orientul Mijlociu, în ianuarie 1915, în Mesopotamia, Arabia, Suez şi Caucaz, pe o linie întinsă de front, pe care armatele turce încercau să o menţină prin operaţiuni ofensive. Bătălia de la Sarikamis, din Armenia, desfăşurată între 1 şi 4 ianuarie, s-a încheiat printr-o înfrângere a turcilor, care vor suferi un nou eşec la 4 ianuarie 1915, la Ardahan, în Transcaucazia. Astfel, ofensiva rusă a continuat toată luna ianuarie, Armenia fiind teatrul unor lupte înverşunate între ruşi şi turci[549]. Linia frontului este menţinută de turci în Armenia până la începutul lunii aprilie. A urmat o perioadă de acalmie, până în mai, când se angajează operaţiuni militare în jurul localităţii Van, ocupată de ruşi la 16 august 1915[550].

În Peninsula Sinai, armata turcă, având în componenţa ei şi ofiţeri germani, a reluat ofensiva, la 10 ianuarie 1915, şi a înaintat în direcţia Canalului Suez. Luptele cunosc o intensitate deosebită la 27 ianuarie, la El Bantara. Englezii au rezistat; bătălia prelungindu-se până la 3 februarie. Cu toate că o nouă armată otomană, condusă de Djemal Paşa şi formată din 16.000 de soldaţi, a fost adusă în zona Suez, ofensiva a fost oprită[551]. O nouă ofensivă turcă din 22-23 martie 1915, în zona Canalului Suez, a avut aceeaşi soartă. Respinse de fiecare dată, trupele otomane care operau în Peninsula Sinai se vor abţine până la sfârşitul anului 1915 să mai desfăşoare operaţiuni de mare anvergură[552].

---

[538] *Ibidem*.
[539] *Ibidem*, p. 208.
[540] *Ibidem*, p. 209.
[541] Vezi Bulgaria, în Afirmarea statelor naţionale, independente, unitare din centrul şi sud-estul Europei 1821-1923, Bucureşti, Editura Academiei, 1979, p. 126-127.
[542] Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 118.
[543] *Ibidem*, p. 119.
[544] *Ibidem*, p. 120.
[545] Colonel C-tin Ucrain, *op. cit.*, p. 21.
[546] *Ibidem*, p. 22.
[547] Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 120.
[548] Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 213.
[549] *Ibidem*.
[550] *Ibidem*.
[551] *Ibidem*.
[552] Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 121.

Lupte grele s-au dat şi în Mesopotamia, unde englezii au folosit puternica lor flotă, care a luat sub control Golful Persic. După ce, la 11 ianuarie 1915, turcii au ocupat oraşul Tabriz din Persia, englezii au debarcat efective importante în zona Golfului şi au declanşat ofensiva, obţinând la 12 aprilie victoria de la Basra. S-au angajat lupte violente pe un front larg în jurul Golfului Persic[553].

Englezii vor relua ofensiva de-a lungul Eufratului şi vor înfrânge pe turci la 14 iulie 1915, la An Nasiriya. Situaţia pe frontul din Mesopotamia este deosebit de gravă pentru armata otomană, noi trupe ruseşti sosind pe 10 august. Armata rusă şi-a direcţionat ofensiva pe teritoriul persan, spre Teheran[554].

În noiembrie 1915, turcii au declanşat o puternică ofensivă împotriva corpului expediţionar britanic, englezii sunt înfrânţi la Ctesiphon şi obligaţi să se retragă la Kut el Amra[555].

Anul 1915 a fost marcat de intrarea în război a Bulgariei. Asupra ei s-au făcut presiuni de către ambele alianţe încă de la începutul războiului. Ea putea asigura (sau împiedica) legătura între Germania, Austro-Ungaria şi Turcia. Astfel, imediat după începerea războiului, Rusia ţaristă căuta să atragă Bulgaria de partea Antantei promiţându-i, fără asentimentul guvernelor balcanice, satisfacerea unora dintre revendicările ei teritoriale.

Guvernul bulgar, care nu dorea însă să se angajeze de partea Rusiei profita de acest lucru şi declara că va intra în război de partea Antantei[556]. Pentru austro-germani, atragerea Bulgariei în război era importantă din mai multe puncte de vedere. Încă din 2 august 1914, Bulgaria îşi oferea Austro-Ungariei şi Germaniei alăturarea la Tripla Alianţă, în următoarele condiţii: Puterile Centrale să garanteze Bulgariei integritatea teritorială şi să-i promită sprijinul în realizarea pretenţiilor sale teritoriale[557]. Bulgaria nu căuta să obţină teritorii în est. În eventualitatea trecerii României de partea Antantei, Bulgaria îşi rezerva dreptul de-a emite pretenţii teritoriale şi asupra acesteia[558].

După înfrângerile suferite la Dardanele, Antanta face noi propuneri Bulgariei să intre în război de partea sa. De această dată, pretenţiile cercurilor conducătoare de la Sofia sunt şi mai mari[559]. Antanta oferă Bulgariei, pe 25 mai 1915, portul grec Kavalla şi oraşul sârb Monastir, în schimbul intrării sale în războiul împotriva Puterile Centrale. Grecia urma să fie compensată teritorial în Asia Mică; până în septembrie i se mai fac două propuneri guvernului bulgar, cu compensaţii teritoriale, dar sunt respinse[560].

Orientarea Bulgariei era tot mai clară spre Germania şi Austro-Ungaria. Guvernul bulgar a purtat tratative cu Puterile Centrale, care îi promit satisfacerea într-o mai mare măsură a revendicărilor teritoriale. Puterile Centrale i-au promis întreaga Macedonie, o parte din Serbia Veche, şi, în cazul aderării România la Tripla Înţelegere, întreaga Dobroge. Cu sprijinul Puterilor Centrale, guvernul bulgar poartă tratative cu Turcia, în vederea corectării graniţei dintre cele două state. Tratativele s-au încheiat la 6 septembrie 1915, când sunt semnate: un acord de schimbare a graniţei cu Turcia pe cursul inferior al râului Mariţa, un acord secret cu Germania, în care se stabilesc teritoriile pe care urma să le primească Bulgaria pentru participarea la război de partea Puterile Centrale şi un al treilea acord, cu Germania şi Austro-Ungaria, referitor la desfăşurarea acţiunilor militare[561].

După mobilizarea generală şi concentrarea de trupe la graniţele cu Serbia şi Grecia, guvernul bulgar, în ziua de 13 octombrie, a declarat război Serbiei. Luptând în cooperare cu forţele germane şi austro-ungare care atacau pe alte direcţii, armatele bulgare înfrâng rezistenţa trupelor sârbeşti şi, urmărindu-le, ajung la graniţa dintre Serbia şi Grecia, unde se opresc şi se pregătesc pentru un război de poziţii[562].

În această situaţie, ministrul plenipotenţiar al Rusiei la Sofia i-a înmânat premierului bulgar următoarea comunicare: „Evenimentele care se petrec acum în Bulgaria dovedesc hotărârea definitivă a guvernului regelui Ferdinand de a pune soarta ţării în mâinile Germaniei. Puterile Antantei, care hotărâseră să sprijine realizarea aspiraţiilor poporului bulgar, au atras în repetate rânduri atenţia ministrului-preşedinte Radoslavov că orice act de dușmănia împotriva Serbiei îl considera ca îndreptat

[553] *Ibidem*, p. 122.
[554] *Ibidem*, p. 122-123.
[555] *Ibidem*, p. 123.
[556] *Ibidem*.
[557] *Ibidem*.
[558] *Ibidem*.
[559] Afirmarea statelor naţionale independente, unitare din centrul şi sud-estul Europei..., p. 126.
[560] Petre Bărbulescu, Ionel Cloşcă, *op. cit*., p. 25.
[561] *Ibidem*, p. 25-26.
[562] Colonel C-tin Ucrain, *op. cit*., p. 20.

împotriva lor înşile“[563].

Strategia „diversiunii“ sau „strategia periferică“, elaborată din iniţiativa Franţei, cu acordul Marii Britanii, însemna deschiderea, în toamna anului 1915, a frontului de la Salonic. Asupra rolului acestui front s-au purtat intense dispute între „orientali“ - Gallieni, Franchet, d'Esperey, Kitchener, Churchill, Lloyd George etc. şi „occidentali“ - Joffre, French, Millerand etc[564] .

Mareşalul Joffre accepta unele operaţiuni militare pentru eliminarea Bulgariei din război, dar englezii se pronunţau doar pentru presiuni asupra acesteia. Un scop era atragerea alături de Antanta a România şi Greciei.[565]. Deci, pe acest front, caracteristica dominantă a operaţiunilor a fost „războiul de poziţie“[566] .

La începutul anului 1916, mica armată muntenegreană încă mai rezista, dar la 5 ianuarie a început ofensiva austro-ungară. După asediul muntelui Lovcen, între 8 şi 11 ianuarie, armata austro-ungară a înaintat până în capitala regatului, Cetinje, pe care a ocupat-o la 13 ianuarie[567]. Regele muntenegrean Nikola, refugiat la Skutari, a adresat împăratului Franz Joseph cererea de armistiţiu şi de începere a negocierilor de pace. Actul de capitulare al Muntenegrului a fost semnat de generalul Becir şi maiorul Lampar, pentru regat, şi de feldmareşalul Von Weber şi maiorul Schuppich, pentru Puterile Centrale. De altfel, regele a părăsit Skutari fără să-şi dea consimţământul la capitulare[568].

La 27 februarie, austro-ungarii au luat cu asalt oraşul albanez Durazzo, iar în noaptea de 7 spre 8 ianuarie, în condiţiile nou-create, s-a încheiat evacuarea corpului expediţionar anglo-francez din Peninsula Gallipoli, iar la 11 ianuarie, din Corfu, din Marea Adriatică. În aprilie 1916, 120.000 de ostaşi sârbi au sosit la Salonic, ridicând efectivele aliate la 300.000[569]. Frontul de la Salonic s-a menţinut inactiv, lucru de care au profitat bulgarii, care în luna mai au atacat şi au înaintat pe Valea Strumei[570]. Însă în septembrie, pe frontul macedonean, aliaţii câştigă teren în dauna bulgarilor, care în august pătrunseseră pe teritoriul Greciei, în regiunea Monastir, dar în 18 noiembrie 1916 începe ofensiva sârbilor, sprijiniţi de francezi, care ocupă Monastirul, silindu-i pe bulgari să se retragă la nord de această localitate, unde s-au amplasat în tranşee[571]. La 20 noiembrie, înaintarea aliată s-a oprit, dar bulgarii suferiseră pierderi mari[572]. Generalul german Ludendorff a remarcat că la Monastir „armata bulgară a primit o lovitură care a făcut-o să se clatine“[573].

În acest context, se adânceşte criza din Grecia, din cauza confruntării dintre partizanii lui E. Venizelos, adepţi ai intrării în război alături de Antanta, şi cercurile politice din jurul regelui Constantin, de orientare filogermană şi dornice măcar să menţină neutralitatea. De altfel, încă din 4 octombrie 1915, premierul Venizelos se declara favorabil intrării în război alături de Antanta. Parlamentul grec aprobă această poziţie cu 142 voturi contra 102[574].

Debarcarea aliaţilor la Salonic a provocat reacţii negative în rândurile grecilor; dezarmarea de către francezi a celei de a 11-a divizii greceşti nu a scăpat opiniei publice şi a agravat conflictul dintre cele două tabere politice[575], deoarece Grecia se afla acum într-o zonă de război. Aliaţii au forţat nota în cursul anului 1916, când şi-au instalat efective de peste 300.000 de oameni la Argastoli, Corfu, Milo, Mytilene şi în Macedonia[576].

Antanta cerea Greciei noi garanţii, după ce la Atena se instalase noul cabinet, condus de Zaimis, după demisia lui Venizelos, iar noul guvern proclamase în continuare neutralitatea sinceră şi binevoitoare a acesteia[577]. Ţările Antantei fac noi presiuni asupra guvernului grec pentru a-şi îndeplini angajamentele asumate prin alianţa greco-sârbă. „Neintervenţia Greciei a provocat în ţările Antantei, în special în Anglia, o nemulţumire aproape generală“ - scria Frangulis[578]. Generalul Joffre a propus cabinetelor aliate „să recurgă la mijloace de constrângere, pentru a cunoaşte în mod precis dacă Grecia

---

[563] *Ibidem*, p. 20-21.
[564] Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 207.
[565] Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 119.
[566] *Ibidem*, p. 118-119.
[567] Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 229.
[568] *Ibidem*, p. 230.
[569] *Ibidem*, p. 231.
[570] Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 145.
[571] *Ibidem*.
[572] *Ibidem*.
[573] Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 145-146.
[574] Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 208.
[575] Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 146-147.
[576] Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 203.
[577] *Ibidem*, p. 231.
[578] Petre Bărbulescu, Ionel Cloşca, *op. cit.*, p. 34.

era pentru sau împotriva Antantei“[579] .

Până la sfârşitul anului 1916, cu mare greutate, cabinetele care s-au perindat la conducerea Greciei au susţinut politica de neutralitate, mai ales după intrarea Bulgariei în război. Premierul Venizelos arată că „lăsând Bulgaria să atace Serbia, noi am fi contribuit la distrugerea aliatului nostru, fapt ce constituia o lovitură monstruoasă adusă Greciei, deoarece prin aceasta echilibrul din Balcani ar fi fost rupt şi Grecia s-ar fi găsit într-o poziţie de inferioritate faţă de Bulgaria“[580] .

În timp ce forţele aliate se aflau la Salonic, regele Constantin şi guvernele pe care le patrona duceau tratative cu Puterile Centrale pe tema condiţiilor în care s-ar produce o eventuală ocupare a Macedoniei de către trupele germane şi bulgare. Ocuparea localităţii Rupel de către bulgari, în mai 1916, şi înaintarea în Macedonia demonstrează acordul dintre guvernul elen condus de Skouludis şi guvernele german şi bulgar[581]. Ocuparea Macedoniei a fost urmată de transferarea în Germania a soldaţilor şi ofiţerilor Corpului 4 al armatei greceşti, chipurile pentru a primi ospitalitatea, dar în realitate fiind reţinuţi ca prizonieri.

Criza politică internă din Grecia s-a accentuat după ce la Salonic, E. Venizelos a constituit un guvern provizoriu, care primeşte azil de la Antanta, iar o parte din flotă şi trupele greceşti din Salonic s-au alăturat lui *marelui cretan*.

Aliaţii au insistat şi au forţat nota, Antanta primind controlul căilor ferate din Grecia, iar două zile mai târziu cuirasatul francez „Provence“ a intrat în Pireu, în timp ce trupele aliate s-au instalat la Atena[582].

Situaţia a devenit critică, după ce, la 16 noiembrie, amiralul francez Dartigue du Fournet a cerut regelui Constantin predarea a 18 baterii de campanie, 16 baterii de munte, 40.000 de arme portative, precum şi a unor camioane.

La Atena au debarcat 3.000 de marinari din flota lui Dartigue du Fournet, în timp ce cuirasatul francez „Mirabeau“ a executat focuri demonstrative împotriva capitalei elene[583]. Se va da un ultimatum guvernului grec şi regelui Constantin privind retragerea trupelor elene din nordul Greciei în Peloponez şi instituirea controlului aliat în Patras, Corint şi în alte regiuni[584]. Deci, calea către forţarea intrării Greciei în război a fost găsită de către Antanta.

ROMÂNIA ÎN ANII NEUTRALITĂŢII (1914-1916)

Politica de expectativă armată era singura cale care putea fi propusă ţării în momentul respectiv, „Neutralitatea armată - scria C. Mile, directorul ziarului «Adevărul» - pentru a fi gata în fiece moment de-a lua hotărârea supremă, dar numai atunci când vom găsi de cuviinţă să intervenim şi dacă ar fi în interesul nostru să facem aceasta“[585]. Neutralitatea armată impunea măsuri militare urgente, care vor fi luate de guvern.

În împrejurările momentului, s-au făcut, pe plan diplomatic, paşi importanţi în direcţia recunoaşterii, prin acte oficiale, a dreptului istoric al României asupra teritoriilor locuite de români, aflate sub dominaţia Austro-Ungariei. Două zile după Consiliul de Coroană, la 5 august 1914, S.D. Sazonov, ministrul de externe rus, l-a chemat pe Constantin Diamandy, ministrul României la Petrograd, şi i-a cerut să înmâneze guvernului român un proiect de tratat. Potrivit acestuia:

1. Rusia garanta României, la semnarea păcii, teritoriile din monarhia austro-ungară locuite de români;
2. România promitea o cooperare imediată contra Austro-Ungariei numai în cooperare şi simultan cu Rusia[586].

În acelaşi timp, Sazonov cerea Franţei şi Angliei ca miniştrii lor la Bucureşti să declare guvernului român „primind comunicarea condiţiilor oferite de Rusia pentru o colaborare activă a României contra Austro-Ungariei, se va considera în război cu orice stat care va ataca România“[587]. Franţa şi Anglia au comunicat Rusiei că sunt de acord cu declaraţia privitoare la concesiile teritoriale, dar că, după război, în ceea ce priveşte garantarea integrităţii teritoriale, nu vor acorda decât sprijinul diplomatic[588].

---

[579] Mircea N. Popa, *op. cit*., p. 321.
[580] Petre Bărbulescu, Ionel Cloşca, *op. cit*., p. 34.
[581] Afirmarea statelor naţionale, independente, unitare din centrul şi sud-estul Europei ..., passim.
[582] *Ibidem*.
[583] *Ibidem*.
[584] Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 230.
[585] *Ibidem*, p. 294.
[586] Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 174.
[587] Mircea N. Popa, *op. cit*., p. 230-231.
[588] C. Mille, Simpatii, antipatii, interese, în „Adevărul“, din 6 august 1914, p. 1.

Situaţia internă şi internaţională nu-i permitea României să se angajeze într-o alianţă opusă. Poziţia ei faţă de Puterile Centrale era aceeaşi cu a Italiei. Lui S. Poklevski-Koziel, ministrul Rusiei la Bucureşti, Ion I.C. Brătianu îi declara, la 13 august 1914, că România nu putea face în acel moment mai mult decât s-a hotărât la Consiliul de Coroană. Ea lua act însă de propunerile guvernului rus şi aprecia pe de-a-ntregul simpatia acestuia, credea că în faza de atunci a conflictului care diviza Europa, România trebuia să-şi limiteze eforturile la menţinerea echilibrului balcanic[589]. O primă recunoaştere internaţională a acestei hotărâri sunt notele diplomatice schimbate la 18 septembrie/1 octombrie la Petersburg între Constantin Diamandy şi ministrul de externe rus S.D. Sazonov. Punctul central al documentului îl constituia recunoaşterea de către guvernul Rusiei a drepturilor României asupra teritoriilor locuite de români, aflate sub dominaţie austro-ungară. Acordul secret stipula că „România va ocupa teritoriile menţionate mai înainte, de îndată ce va găsi că acesta este necesar“, Rusia angajându-se să obţină acordul cabinetelor de la Londra şi Paris în acest sens. În schimb, guvernul român accepta „să păstreze faţă de Rusia o neutralitate binevoitoare până în ziua în care va ocupa teritoriile monarhiei austro-ungare locuite de români“[590]. Tratatul a fost negociat de Brătianu şi de Poklewski-Koziel şi iscălit la Bucureşti. I.G. Duca preciza că „în jurul lui secretul s-a păstrat foarte bine. Nimeni n-a ştiut nimic. Acest tratat de o deosebită însemnătate, nu numai pentru conţinutul său, constituie un mare succes pentru diplomaţia românească, dar şi fiindcă e mărturia indiscutabilă, dovada scrisă că România n-a făcut politică de oportunism mercantil cu ambele tabere aflate în conflict“[591].

În 1915, în acest context internaţional, puterile Antantei intensificau acţiunile în vederea includerii României în planurile lor strategice şi operative. În asemenea împrejurări, în ianuarie 1916, Victor Antonescu şi colonelul Vasile Rudeanu, trimişi în misiune specială la Paris, au făcut cunoscute guvernului francez condiţiile în care România putea intra în război. Raţiunea intrării în război era eliberarea Transilvaniei, Banatului şi a Bucovinei[592]. În aprilie 1916, reprezentanţii Franţei, Marii Britanii şi Rusiei la Bucureşti au primit indicaţii din partea guvernelor lor să înceapă negocieri cu primul ministru Ion I.C. Brătianu, în vederea perfectării unei înţelegeri militare între România şi Rusia. Ion I.C. Brătianu, informat asupra culiselor diplomaţiei secrete, nu grăbea angajarea României într-o acţiune militară de anvergură fără a avea asigurate acele condiţii politice şi materiale care ar fi permis armatei române atingerea unicului scop al acţiunii sale: eliberarea Transilvaniei, Banatului şi Bucovinei[593].

Situaţia fronturilor de luptă de la mijlocul anului 1916 începe să încline în favoarea Puterilor Centrale. În acest context, presiunile franco-engleze au căpătat un caracter cvasiultimativ, imprimat şi de Rusia. La 19 iunie/1 iulie 1916, generalul M.V. Alekseev telegrafia ataşatului militar rus la Bucureşti, colonelul A. Tatarinov: „Situaţia impune românilor să se unească cu noi, acum ori niciodată. Vă autorizez să expuneţi acest punct de vedere d-lui Brătianu“. Ataşatul militar al Franţei la Bucureşti, Stephen Pichon, a cerut o intervenţie românească imediată[594]. La începutul lui iunie 1916, bătălia de la Verdun atinsese stadiul cel mai critic, iar guvernul francez căuta cu disperare mijloace pentru a slăbi presiunea exercitată asupra armatei sale. În acelaşi timp, succesele spectaculoase ale generalului rus Brusilov în ofensiva sa din Galiţia creau condiţii favorabile pentru atragerea României de partea Antantei; românii, la rândul lor, insistau ca Antanta să acţioneze la Salonic.

La 9 iulie 1916, francezii au cerut insistent britanicilor să autorizeze operaţii ofensive. Răspunsul a fost un refuz net, sub pretextul că artileria şi restul tehnicii necesare nu vor fi disponibile decât în toamnă. Totuşi, susţinuţi de înclinarea tot mai mare a României spre o intervenţie, francezii au conceput planurile unei ofensive fără participare britanică. Englezii au cedat numai după ce Ion I.C. Brătianu a arătat, la 4 iulie 1916, că este gata să intre în război. Guvernul britanic, în această eventualitate, „s-a declarat de acord să participe la operaţiuni ofensive de pe frontul Salonicului, de o amploare corespunzătoare efectivelor şi armamentului său, fie simultan cu, fie imediat după intrarea efectivă a forţelor româneşti în conflict, obiectivul fiind de a reţine cât mai multe trupe bulgare pe frontul din Grecia“[595]. Aşadar, participarea engleză avea proporţii limitate, urmând să se desfăşoare

[589] I.G. Duca, *Primele luni ale neutralităţi*i, Magazin istoric, nr. 7 (112), iulie 1976, p. 26.
[590] *Ibidem*, p. 27.
[591] *Ibidem*.
[592] Petre Bărbulescu, Ionel Cloşcă, *op. cit*., p. 28.
[593] *Ibidem*, p. 29.
[594] I.G. Duca, *op. cit.*, p. 27.
[595] Victor Cădere, *Politica României în marele război (1914-1924)*, în „Arhiva pentru ştiinţă şi reformă socială, anul VIII, nr. 1-3-1929, p. 276“.

odată cu sau după intrarea României în conflagraţie[596].

Guvernul român nu a cedat, cerând stabilirea precisă a termenilor colaborării cu Antanta. Tratativele secrete între guvernul român şi Antanta au fost însoţite de o seamă de acţiuni diplomatice şi politice care practic aveau scopul să deruteze Berlinul şi Viena cu privire la intenţiile imediate ale României. Asigurându-se o discreţie desăvârşită, se încheia, la 4/17 august 1916, între România şi cele patru puteri ale Antantei (Anglia, Franţa, Rusia şi Italia) un Tratat de alianţă şi o Convenţie militară prin care ţară noastră se obliga să intre în război împotriva Austro-Ungariei - cu scopul explicit de a reduce la patria-mamă provinciile româneşti de dincolo de Carpaţi.

Tratatul a fost semnat de Ion I.C. Brătianu, primul ministru al României, Stanislav Poklevski-Koziel, contele de Saint Aulaire, Sir George Barclay şi baronul Carllo Fasciotti, miniştrii plenipotenţiari la Bucureşti ai Rusiei, Franţei, Angliei şi Italiei[597].

Convenţia de alianţă a României cu Puterile Antantei prevedea:

Art. 1: Garantarea de către cele patru puteri a integrităţii teritoriale a României;

Art. 2: România se obligă să declare război şi să atace Austro-Ungaria;

Art. 3: Franţa, Marea Britanie, Italia şi Rusia recunosc României dreptul de a anexa teritoriile monarhiei austro-ungare stipulate şi determinate în art.4;

Art. 5: Părţile se obligă să nu încheie pace separată;

Art. 6: România se va bucura de aceleaşi drepturi ca şi aliaţii săi în tot ce priveşte preliminariile şi tratativele de pace[598].

Convenţia militară, încheiată la aceeaşi dată, prevedea planul operaţiunilor militare, participarea României la război împotriva Austro-Ungariei, precum şi colaborarea cu celelalte armate aliate[599].

La 27 august 1916, ora 20:45, ministrul român la Viena, Edgar Mavrocordat, a înmânat ministrului afacerilor străine al Austro-Ungariei o notă ce conţinea declaraţia de război a României, document în care se menţiona că „România, împinsă de dorinţa de a contribui să se grăbească sfârşitul conflictului şi sub imperiul necesităţii de a-şi salva interesele de rasă se vede nevoită a intra în luptă alături de aceia care pot să-i asigure înfăptuirea unităţii sale naţionale“[600].

OPERAŢIUNI MILITARE PE FRONTUL ROMÂNESC

După cinci zile de la intrarea României în război, armata română a fost complet mobilizată; efectivul ei total era de 813.000 de oameni, dintre care 562.947 formau armata de operaţiuni[601]. Totalul forţelor mobilizate de România cuprindea: 336 de batalioane cu 413 mitraliere de câmp şi 161 de poziţie; 104 escadroane, cu 40 de mitraliere, şi 379 de baterii de artilerie, având specialităţi şi calibre[602]. Organizarea armatei române în momentul declanşării operaţiunilor militare era următoarea: Marele Cartier General, patru comandamente de armată, şase comandamente de corp de armată, două divizii de cavalerie, 20 de divizii de infanterie, o brigadă de grăniceri, cinci brigăzi de călăraşi, două brigăzi de artilerie grea, un regiment şi un divizion artilerie de munte; artileria antiaeriană care dispunea de 113 tunuri; trupele de geniu, un regiment de pontonieri; aviaţia avea patru escadrile (28 de avioane). La toate acestea se mai adăugau marina militară şi corpul automobilelor[603].

În concluzie, trupele române erau prost înarmate: artileria grea lipsea, iar dotarea cu armament modern era deficitară.

Planul de campanie român prevedea că „scopul general al războiului consta în realizarea idealului naţional, adică întregirea neamului, eliberarea teritoriilor locuite de români aflaţi sub dominaţie habsburgică. Scopul strategic consta în a zdrobi definitiv rezistenţa inamicului din Transilvania, a debuşa apoi în Campania ungară şi a pune stăpânire pe zona de hrănire a armatelor austro-ungare, adică pe văile Tisei şi Dunării“[604].

În noaptea de 14-15 august 1916, de la Dorna până la Orşova, trupele române au traversat Carpaţii, înaintând concentric pe cinci direcţii[605].

---

[596] Discursurile lui I.C. Brătianu, publicate de George Fotino, vol. IV, Bucureşti, 1940, p. 307.
[597] Ema Nastovici, *România şi Puterile Centrale în anii 1914-1916*, Bucureşti, Editura Politică, 1979 p. 208.
[598] Alexandru Marghiloman, *Note politice*, ediţie de Stelian Neagoe, vol. II, Bucureşti, Editura Scripta, 1994, p. 164-165.
[599] *Ibidem*.
[600] *România în primul război mondial, 1916-1919*, vol. I, Documente, Bucureşti, 1934, passim.
[601] *Ibidem*, p. 7.
[602] *Ibidem*, p. 8.
[603] *Ibidem*.
[604] Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 244.
[605] Victor Atanasiu, Atanasie Iordache, Paul Oprescu, Mircea Iosa, *România în primul război mondial*, Ed. Militară, Bucureşti, 1979, p. 136.

1. Corpul Orşova - în regiunea Cernei inferioare a înaintat spre vest, ocupând oraşul Orşova.

2. Armata 1 Română, sub comanda generalului Culcer, a înaintat pe Valea Jiului şi a traversat Carpaţii prin Pasul Merişor.

3. Diviziile 2 şi 13 infanterie au înaintat pe Valea Oltului şi au ajuns la marginea Sibiului.

4. Armata a 2-a română sub comanda generalului Crăiniceanu, a trecut prin trecătorile de la Bran, Predeal, Predeluş şi Buzău şi a pus stăpânire pe tot bazinul Braşovului.

5. Ultimul grup - Armata de nord, sub comanda generalului Prezan, a trecut prin trecătorile Ghimeş, Bicaz şi Tulgheş, ajungând pe Valea Mureşului. Până la jumătatea lunii septembrie, a ocupat pantele vestice ale munţilor Căliman şi Gheorghieni[606].

Dintre cele trei armate, Armata a 2-a a fost prima care a trecut la ofensivă, pătrunzând în triunghiul sud-estic al Transilvaniei[607]. Armata a 2-a, comandată de generalul Alexandru Averescu, era dispusă între izvoarele Argeşului şi regiunea Vrancea. Lungimea frontului românesc însuma 1.200 km, fiind cel mai lung front din Europa[608].

Misiunea armatelor din Carpaţi consta în depăşirea trecătorilor, înaintarea pe direcţiile nord şi vest, pentru a elibera Transilvania şi a constitui un dispozitiv de-a lungul liniei Mureşului. În câteva săptămâni, o treime din teritoriul Transilvaniei a fost eliberată.

Dar România intrase în război într-un moment neprielnic din punct de vedere militar: eforturile aliaţilor erau la limită şi ei nu-şi vor respecta angajamentele de a acţiona energic pe frontul de la Salonic şi cel din Galiţia. În consecinţă, armata română va fi silită să lupte pe două fronturi, în condiţiile în care Puterile Centrale aveau posibilitatea să-şi concentreze rezervele împotriva României, iar aliaţii erau mai puţin interesaţi să o ajute efectiv. Până la sfârşitul anului 1916, austro-germanii au putut concentra pe frontul românesc 24 de divizii de infanterie, şase brigăzi de vânători de munte, 11 divizii de cavalerie. Aceste divizii au fost aduse de pe frontul oriental, la Salonic[609]. În cursul lunii august 1916 s-a format Armata a 9-a germană, care a fost pusă sub comanda generalului Erich von Falkenhayn, care dispunea de 16 divizii de infanterie, o divizie de cavalerie şi corpul alpin. Ele vor fi aduse pe frontul din Transilvania[610]. Neangajate pe niciunul din fronturile principale, Puterile Centrale au realizat o superioritate de forţe pe frontul românesc.

În timp ce armata română a pătruns adânc în Transilvania, fiind primită cu entuziasm, după cum scria în acele zile *Gazeta Transilvaniei*: „Stăm încă uluiţi, nu găsim cuvinte să dăm glas bucuriei înăbuşite de suferinţele seculare… Bine aţi venit!“[611], fără a atrage atenţia, o armată alcătuită din regimente germane, bulgare şi turce, înzestrată cu artilerie grea şi aruncătoare de mine, s-a concentrat la graniţa Dobrogei. Comanda acestei armate a fost încredinţată generalului de cavalerie August von Mackensen[612]. În ziua de 18 august 1916, unităţile armatei bulgare au atacat prin surprindere trupele române din sudul Dobrogei, fără ca Bulgaria să fi declarat starea de război cu România. A două zi, la 19 august, Bulgaria şi Turcia au dat publicităţii declaraţia de război adresată guvernului de la Bucureşti[613]. În aceeaşi zi a început bătălia de la Turtucaia, unde trupele generalului von Mackensen au atacat diviziile româneşti din Armata a 3-a, iar la 22 august s-a declanşat bătălia pentru Bazargic. Cele patru divizii române, una rusă şi una sârbă, slab înarmate, au fost copleşite de inamic. Astfel, pe 22 august 1916, armata lui Mackensen a ocupat Bazargicul, Cavarna şi Balcicul, iar a doua zi, pe 23 august, bulgarii cuceresc localitatea Dobrici.

Pe 24 august începe asediul oraşelului Turtucaia[614]. Timp de cinci zile, trupele române care apărau Turtucaia au fost încercuite[615] şi decimate. Mii de morţi au rămas pe câmpul de luptă, iar 25.000 de soldaţi şi 300 de ofiţeri români s-au predat inamicului. La 29 august, germanii şi bulgarii au ocupat oraşul Silistra[616].

---

606 *Ibidem*, p. 135-136.
607 *Ibidem*, p. 134.
608 I. Cupşa, *Armata română în campaniile din anii 1916, 1917*, Bucureşti , Ed. Militară, 1967, p. 34.
609 Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 169.
610 *Ibidem*.
611 Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 251.
612 V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 1218.
613 *Ibidem*, p. 1918.
614 Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 174.
615 Nichita Adăniloaie, *Unitatea naţională a românilor în epoca modernă, 1821-1918*, Bucureşti, Ed. Academiei RSR, 1985, p. 240.
616 V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 1219.

Martor al dramaticei bătălii de la Turtucaia, doctorul Constantin Angelescu mărturisea: „N-am avut cu ce să ne apărăm; oamenii s-au arătat bravi până a început panica, inevitabilă faţă de un inamic înarmat cu uneltele cele mai perfecţionate ale tehnicii moderne. Îngrozite de bombardamentele aeriene, fără adăpost împotriva lor, decimate prin atacurile de front ale artileriei, împotriva cărora nu se putea opune mai nimic, o bună parte din trupele noastre s-au aruncat în Dunăre, în speranţa că o să treacă înot. Cei mai mulţi s-au înecat“[617] .

După dezastrul Armatei a 3-a în Dobrogea, primul ministru Ion I.C. Brătianu, a trimis, pe 28 august 1916, o telegramă la Marele Cartier General rus, prin care i s-a cerut generalului Constantin Coandă: „să insistaţi cât se poate de mult pe lângă împărat pentru a trimite forţe considerabile extrem de rapid, susţinute de artilerie puternică, astfel riscăm să anulăm acţiunea noastră în Transilvania“[618]. În aceeaşi zi, va fi trimisă a doua telegramă: „La Turtucaia am avut mai mult de 7.000 de răniţi evacuaţi, restul diviziei sunt morţi sau prizonieri. Superioritatea artileriei grele germane şi lipsa de acţiune a lui Sarrail contrară convenţiei noastre ne-a pus în această situaţie. În lipsă de întăriturі ruse în Dobrogea şi în lipsa acţiunilor puternice ale trupelor ruse în nordul Transilvaniei, vom fi obligaţi să pierdem rezultatele deja obţinute, trupele noastre fiind pe Mureş la Topliţa română“[619].

Ataşatul militar la Paris, colonelul Rudeanu, la cererea lui Ionel Brătianu, l-a vizitat pe Aristide Briand, căruia i-a adresat un protest pentru activitatea generalului Sarrail. Dar promisiunea lui Briand de a schimba atitudinea lui Sarrail nu s-a îndeplinit[620].

Pentru a opri dezastrul - descoperirea frontierei de sud - comandamentul român a hotărât să retragă trupe din Transilvania şi să-l numească drept comandant al armatei din Dobrogea pe generalul Alexandru Averescu, care l-a înlocuit pe generalul Aslan, depăşit de situaţie. Soluţia a fost salvatoare, deoarece generalul Averescu a elaborat un plan vizând încercuirea inamicului la sud de Dunăre, preconizându-se trecerea trupelor române peste Dunăre, pe la Flămânda, în apropiere de Giurgiu. Operaţiunea a reuşit, urmând atacul asupra flancurilor diviziilor lui Mackensen[621]. Ofensiva începută de generalul Averescu a fost oprită însă în septembrie 1916, deoarece ruşii au renunţat la atacul de pe frontul din Galiţia. A urmat apoi retragerea trupelor române de la sudul Dunării.

În septembrie 1916, armata română a oprit înaintarea în Transilvania şi a început retragerea spre trecătorile Carpaţilor. Marele Cartier General român a hotărât crearea unor dispozitive de apărare strategică[622]. Timp de o lună, infanteria română a rezistat în faţa atacurilor diviziilor lui Falkenhayn, care a început ofensiva pe 13 septembrie 1916.

De-a lungul Carpaţilor, armata română a luptat în cursul lunii octombrie, „apărând, aşa cum înfăţişau comunicatele germane - îndărătnic - pământul patriei“[623].

La Oituz, la Predeal, în Pasul Bran, la Dragoslavele, pe Văile Oltului şi Jiului, rezistenţa românească a fost una epopeică. În cursul bătăliei de la Predeal (sept. - oct. 1916), românii au reuşit să închidă drumul trupelor germane şi austro-ungare de a pătrunde pe Valea Prahovei şi a prinde în încercuire toate diviziile româneşti care luptau în Oltenia şi vestul Munteniei[624].

Împrejurările dificile în care se afla România l-au determinat pe generalul Joffre să ceară Petrogradului trimiterea imediată a 200.000 de militari ruşi în Dobrogea, dar Sturmer a afirmat că era greu de realizat[625]. Pe 13 octombrie 1916, ministrul României la Petrograd, Diamandy, a fost trimis de Brătianu să ceară ajutor militar rus. Acesta va obţine din partea generalului Alekseev promisiunea că vor fi repartizate între Vatra Dornei şi Oituz două corpuri de armată rusă[626].

La începutul lunii octombrie, presiunea austro-germană de-a lungul Văilor Oltului şi Topologului a fost extrem de puternică, generalul Falkenhayn notând că „înaintarea la sfârşitul lui octombrie s-a înfăptuit prin luptele cele mai grele. Românii au rezistat cu disperare. Fiecare munte a trebuit să fie luat cu asalt. Înaintarea a fost plătită cu sacrificii serioase. Inamicul s-a bătut pretutindeni cu vitejie şi a încercat să execute şi contraatacuri“[627].

În Dobrogea, frontul româno-rus a fost străpuns în ziua de 8 octombrie 1916, iar trupele

---

[617] *Ibidem*.
[618] Petre Bărbulescu, Ionel Cloşcă, *op. cit*., p. 39.
[619] V. Atanasiu, *op. cit*., p. 1218.
[620] Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit*., p. 170-171.
[621] *Ibidem*, p. 171.
[622] *Ibidem*.
[623] *Ibidem*.
[624] *Ibidem*, p. 172.
[625] V. Atanasiu, *op. cit*., p. 1224-1225.
[626] *România în anii primului război mondial*, vol. I, Ed. Militară, Bucureşti, 1987, p. 273-274.
[627] *Ibidem*, p. 277-279.

germane şi bulgare au ocupat portul Constanţa[628].

Austro-germanii au încercat, în cursul lunii octombrie, o pătrundere prin vest, executând lovitura principală pe Jiu. După lupte sângeroase, care au durat mai multe zile, în a doua jumătate a lunii octombrie, în bătălia de la Târgu Jiu, generalul Falkenhayn a reuşit să rupă frontul românesc. În ziua de 2 noiembrie 1916, oraşul este ocupat de unităţi germane şi austro-ungare. Şase zile mai târziu, pe 8 noiembrie, primele trupe germane au intrat în capitala Olteniei, Craiova; a urmat apoi ocuparea, la 12 noiembrie, a oraşului Râmnicu Vâlcea, iar la 14 noiembrie a fost cucerită localitatea Curtea de Argeş[629].

Marele Cartier General al armatei române a încercat să organizeze o rezistenţă de-a lungul râului Olt, cu centrul de greutate în zona Slatina, dar planul a fost abandonat din cauza trecerii Dunării, la 10 noiembrie, pe la Zimnicea, a forţelor germane şi bulgare, sub conducerea generalului Mackensen. Acesta va cuceri capul de pod de la Giurgiu, în ziua de 14 noiembrie. În aceeaşi zi, o coloană germană, aflată sub comanda generalului Kosch, a înaintat până în regiunea râului Vedea, urmând apoi ocuparea oraşului Slatina şi înaintarea spre Bucureşti[630].

Singura soluţie pentru a opri înaintarea inamicului spre Capitală era organizarea unei acţiuni concentrice. Aşa s-a ajuns la cea mai mare operaţiune militară de pe frontul românesc din anul 1916: bătălia de pe Neajlov şi Argeş sau „bătălia pentru Bucureşti“[631].

Planul de operaţiuni pentru apărarea Capitalei a fost întocmit de căpitanul de stat major Ion Antonescu, a fost aprobat de Misiunea Franceză a lui Berthelot, abia venită în ţară şi a fost încredinţat spre executare grupului de armate comandat de generalul Prezan, în momentul când inamicul ajunge pe Neajlov[632].

Obiectivele acestui plan erau: „Grupul de armată Mackensen, trecând Dunărea la Zimnicea şi înaintând rapid spre Bucureşti se izolase de cele două grupuri, unul venind pe direcţia Severin - Slatina - Piteşti, iar altul peste munţi, pe la Câineni, pe la Câmpulung Muscel, înspre Piteşti - Bucureşti“.

Folosind această situaţie avantajoasă, planul bătăliei prevedea oprirea celor două grupări prin rezistenţă îndârjită, spre a separa definitiv grupul Mackensen.

Un alt grup de forţe concentrate în golul dintre aceste coloane inamice urma să fie dirijat printr-o manevră, în flancul şi spatele grupului Mackensen, încercuindu-l şi distrugându-l. După aceea, armata română s-ar fi întors asupra celorlalte grupuri, rămase neacoperite[633]. Acest plan începe să fie pus în aplicare în dimineaţa zilei de 19 noiembrie 1916. Divizia 216 din grupul Mackensen este încercuită, dar inactivitatea trupelor ruse, aflate la 10 kilometri de locul atacului, şi capturarea ordinului de operaţii, implicit deconspirarea întregului secret al planului român, au făcut ca acţiunea să eşueze[634]. Corpul german de cavalerie a forţat înaintarea şi a închis spărtura dintre cele trei grupări. Românii au trebuit să se retragă.

„Prin şarja de la Prunaru“ a Regimentului 2 Roşiori, din ziua de 15 noiembrie, se asigurau condiţii de deplasare a coloanelor române spre Letea Veche, Mereni şi Jilava[635].

La 20 noiembrie, balanţa victoriei s-a înclinat de partea Puterilor Centrale. În această situaţie, generalul Prezan a dat ordinul de retragerea spre răsărit[636].

Important este faptul că inamicul nu şi-a realizat integral obiectivele. Într-o notă informativă trimisă de Marele Cartier General al armatei franceze Ambasadei Franţei la Londra, la începutul lunii noiembrie 1916, se arăta că „planul german viza zdrobirea completă a României printr-o dublă ofensivă, în acelaşi timp de la sud şi de la nord, având drept scop ruperea la centru a armatei adverse, pătrunderea între cele două provincii ale regatului, Moldova şi Muntenia. În caz de succes, ar fi însemnat mâna pusă pe inima României, cu Bucureştii şi cu toate bogăţiile provinciei muntene, ar fi însemnat asigurarea dominaţiei asupra Balcanilor şi imposibilitatea pentru aliaţi de a lua ofensivă“[637].

Retragerea ordonată de generalul Constantin Prezan s-a desfăşurat organizat. Constantin Kiriţescu povestea că „ostaşii români, slabi palizi, încovoiaţi sub greutatea raniţelor încărcate, cu uniformele decolorate şi rupte… obosiţi de zile întregi de marşuri s-au situat sufletește mult deasupra

---

[628] I. Cupşa, *op. cit.*, p. 146.
[629] Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 175.
[630] *Ibidem*.
[631] I. Cupşa, *op. cit.*, p. 147.
[632] *Ibidem*.
[633] I. Cupşa, *op. cit.*, p. 147-172.
[634] *Ibidem*.
[635] *Ibidem*, p. 147.
[636] *Antonescu, mareşalul României şi războaiele de reîntregire*, Fundaţia Europeană Iosif Constantin Drăgan, 1991, p. 75-76.
[637] *Ibidem*.

vrăjmaşilor lor. Se poate afirma că bătălia de la Argeş - Neajlov n-a fost cu nimic mai prejos de marile încleştări de pe Marna şi Somme. În mod cert, fără această bătălie n-ar fi existat nici epopeea românească de la Mărăşeşti şi Oituz, iar reîntregirea neamului românesc ar fi rămas mai departe un vis“[638].

În condiţiile prăbuşirii frontului, guvernul şi autorităţile române au părăsit Bucureştiul şi s-au mutat la Iaşi.

Pe 23 noiembrie/6 decembrie 1916 primele unităţi germane au pătruns în Bucureşti[639].

Frontul a continuat să se deplaseze spre Milcov şi cursul inferior al Siretului. Armata rusă aproape că n-a contat în bătăliile de pe frontul românesc. Motivele acestei atitudini i-au nedumerit chiar pe austro-germani.

Generalul Ludendorff, referindu-se la acest fapt, consemna: „nu se pot explica motivele care îi făceau pe ruşi să-i lase pe români singuri în toate luptele; ruşii ar fi putut prea bine să ia parte la luptele din Muntenia. Numai acest fapt ne-a putut da victoria“[640].

În ultimele săptămâni ale anului 1916, frontul s-a apropiat de Focşani şi Siretul inferior. S-au mai desfăşurat bătălii la Crica, Râmnicu Sărat, Caşin, în Carpaţii Orientali şi de-a lungul liniei Valea Caşinului, Valea Şusiţei, Valea Putnei. Armata română a luat poziţii de apărare în linia de fortificaţii Focşani - Nămoloasa în trecătoare şi pe crestele munţilor[641].

Armata română continuă însă să lupte, deşi pierduse 250.000 de oameni, 29.000 de puşti, 55% din mitraliere şi 24% din tunuri[642].

Generalul german Erich von Ludendorff nota în amintirile sale: „noi am respins armata română, dar n-am putut s-o nimicim. A trebuit să lăsăm în Dobrogea şi în Valahia forţe pe care înainte de intrarea României în război le-am folosit pe frontul oriental, frontul occidental sau în Macedonia. Eram mai slabi ca înainte în ce priveşte desfăşurarea generală a războiului“[643].

Marile Puteri ale Antantei îşi atinseseră însă scopul urmărit: uşurându-li-se situaţia pe propriile fronturi, comandamentul Puterilor Centrale transferase pe frontul românesc 40 divizii. Lipsa lor de loialitate faţă de România s-a observat nu numai în îndeplinirea angajamentelor asumate, dar şi în sprijinirea cu echipament militar, cunoscându-se starea de fapt a armatei române. Acest lucru va fi remarcat şi de deputatul francez Victor Augagneur, care critica guvernul de la Paris pentru că „nu şi-a respectat obligaţiile asumate faţă de România, o ţară neutră, o ţară mică ce s-a bizuit pe sprijinul nostru, se vede ameninţată cu zdrobirea, invadată, fără ca Marile Puteri, care ar fi trebuit s-o sprijine, să fi reuşit până acum să-i dea vreun ajutor“[644].

Concluzia asupra urmărilor pozitive sau negative ale evenimentelor de pe frontul românesc de la sfârşitul anului 1916 le va trage primul ministru britanic David Lloyd George, care scria în jurnalul său: „Nu este exagerat să spunem că România poate fi punctul hotărâtor al campaniei. Dacă germanii pierd acolo, va fi cel mai mare dezastru pentru ei, după aceea totul devine o chestiune de timp. Dar dacă germanii vor reuşi, nici nu vreau să mă gândesc la consecinţele asupra destinelor războiului. Expediţia de la Salonic este o ilustrare a celor două greşeli fatale care au urmărit Antanta: întârzierea şi lipsa de cooperare lansată la momentul potrivit. Expediţia ar fi salvat Serbia şi ne-ar fi dat Balcanii. Nu este de mirare că românii au considerat că noi nu am respectat condiţiile înţelegerii în baza căreia am pornit împreună“[645].

ANUL 1917 ŞI FRONTUL DE LA SALONIC

Armata aliată, după o lungă perioadă de război pe poziţie, în ziua de 11 martie 1917 va începe ofensiva, sub comanda generalului Sarrail, la nord de Monastir, în Bitolia, dar fără să se lanseze într-o înaintare rapidă spre nord. În aprilie, englezii au atacat liniile Puterilor Centrale în zona lacului Doiran şi au respins un contraatac al bulgarilor[646].

O nouă ofensivă a generalului Sarrail s-a declanşat la 8 mai, prin atacarea poziţiilor bulgare de la nord-vest de lacul Doiran. Timp de două săptămâni s-au desfăşurat lupte violente între aliaţi şi bulgari în această regiune, după care generalul Sarrail a ordonat oprirea ofensivei. În mai, italienii

[638] Pentru detalii: *România în anii primului război mondial*, vol. I, p. 486-498.
[639] *Ibidem*
[640] *Ibidem*, p. 507-519.
[641] *Ibidem*, p. 487.
[642] Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea neamului, 1916-1919*, ediţie de Mircea N. Popa, Bucureşti, 1989, vol. II, p. 230.
[643] Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 253.
[644] Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 179.
[645] *România în anii primului război mondial*, vol. I, p. 519-521.
[646] I. Cupşa, *op. cit.*, p. 179.

atacă şi ei în zona de front din Balcani, reuşind să înainteze în regiunea Berat din Albania[647].

La începutul lunii iunie, trupe franceze au debarcat la Pireu, iar o divizie formată din unităţi aliate a pătruns în Thessalia.

Canalul Corint a trecut sub controlul Antantei, iar o escadră navală aliată a fost concentrată în apropierea Atenei. Înaltul Comisar Interaliat de la Atena, Charles Celestin Jonnard, încercând să scoată Grecia din neutralitate, a forţat plecarea din ţară a regelui Constantin I, cunoscut pentru sentimentele sale progermane[648].

La 11 iunie 1917, regele a părăsit Grecia, fără a abdica, iar coroana a fost preluată de cel de-al doilea fiu al său, Alexandru, la 12 iunie 1917. Noul suveran, la îndemnul consilierilor săi, l-a însărcinat pe Eleutherios Venizelos cu formarea guvernului[649].

Pe 29 iunie, Grecia a rupt raporturile diplomatice cu Puterile Centrale şi s-a alăturat Puterilor Aliate şi Asociate. A urmat proclamarea stării de război şi întreaga armată elenă s-a alăturat aliaţilor[650].

Prin intrarea Greciei în război alături de Antanta s-a schimbat situaţia pe frontul din Balcani în favoarea acesteia.

După ce, la 27 decembrie 1916, trupele germane şi austro-ungare au ocupat oraşul Brăila şi apoi au atins linia Siretului, a urmat bătălia sângeroasă de pe Milcov şi Putna, care a dus la stabilizarea frontului. Doi factori au contribuit la amânarea planului generalului Mackensen de a cuceri Moldova: sosirea unor divizii ruse, care au ocupat o parte a fortificaţiilor dintre Moldova şi Muntenia, şi iarna geroasă, care a făcut practic imposibilă desfăşurarea unor operaţiuni de mare amploare[651].

România a ajuns astfel să joace un rol important în desfăşurarea ostilităţilor în al patrulea an de război. Acest lucru este confirmat de mareşalul Hindenburg, care a scris în memoriile sale: „Niciodată o putere atât de mică, precum România, nu a avut ocazia de a juca în istoria lumii un rol de decizie atât de mare, într-un moment atât de favorabil. Niciodată însă două state atât de puternice ca Germania şi Austria nu fuseseră, ca în cazul de faţă, la cheremul desfăşurării forţelor unei ţări a cărei populaţie însemna cu greu a 20-a parte din propria lor populaţie“[652].

Inamicul a mai ocupat, la 7 ianuarie 1917, oraşul Focşani, dar în urma bătăliei de la Pralea, din ziua de 18 ianuarie, frontul românesc a devenit de netrecut pe întregul traseu, de-a lungul Carpaţilor Orientali, pe Suşiţa pe Siret şi pe aliniamentele ce se întindeau până la Dunăre şi Marea Neagră[653].

În cursul iernii şi primăverii anului 1917, cu preţul unor uriaşe sacrificii ale populaţiei, guvernul şi comandantul român au procedat la refacerea armatei în condiţii neasemuit de grele din cauza lipsei de hrană, de îmbrăcăminte, de combustibil şi mai ales din cauza epidemiei de tifos exantematic[654].

Şi cu toate că anul 1917 a debutat sub auspicii sumbre pentru România, moralul armatei române s-a păstrat intact. Un martor imparţial, generalul Nicolae Monkievici, şeful de stat major al Armatei a 4-a ruse, a scris următoarele despre unităţile româneşti: „Aceste unităţi îţi produceau impresie dureroasă, dar în acelaşi timp încurajatoare: dureroasă - deoarece aceşti oameni epuizaţi mărşăluiau anevoios, după lupte grele şi retrageri îndelungate; încurajatoare - pentru că aceşti oameni îşi păstrează intact patriotismul, energia morală şi puterea de luptă. Era de ajuns să stai de vorbă cu ei câteva clipe, pentru a-ţi da seama că, bine instruiţi, aceşti ostaşi viteji puteau să-şi recapete întreaga forţă de luptă“[655].

Despre starea de spirit a ostaşilor români scria un ofiţer de pe frontul de la Milcov, iar cuvintele sale exprimau gândurile întregii populaţii retrase în Moldova: „De luni de zile luptăm cu îndârjire pentru apărarea colţului de ţară care mai rămăsese liber. Rândurile noastre se răreau, mulţi căzând seceraţi de proiectilele duşmane şi de boli. Uitasem ce înseamnă un adăpost cald şi o masă omenească, iar despre cei dragi, rămaşi sub ocupaţia duşmanului, de mult nu mai ştiam nimic. Zile de grea restrişte trecuseră peste noi şi altele şi mai cumplite ne aşteptau. Niciodată nu ne-a trecut prin minte că am fi putut să fim definitiv învinşi. Niciodată n-am putut crede, chiar atunci când artileria duşmană ne pisa tranşeele palmă cu palmă, îmbibând cu sângele nostru ţărâna în care ni se odihneau

---

[647] I. Cupşa, *Mărăşti, Mărăşeşti-Oituz*, în *Magazin istoric*, nr. 7-1972, p. 38.
[648] Vezi „Anale de Istorie“, anul XXIII, nr. 3/1977, p. 3-12.
[649] *Ibidem*.
[650] Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 236.
[651] *Ibidem*, p. 237.
[652] *Ibidem*.
[653] Mircea N. Popa, p. 365.
[654] Ionel Cloşcă, Petre Bărbulescu, *op. cit.*, p. 66.
[655] Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919*, vol. II, p. 151.

strămoşii. Credeam în victorie. O aşteptam cu îndârjire. Ne pregăteam pentru ea. Eram doar la noi acasă, ne luptam pentru casa noastră, a străbunilor şi a urmaşilor“[656].

Înaltul Comandament de Conducere era format din: regele Ferdinand I, comandant suprem al armatelor care luptau pe frontul românesc, generalul rus Zaharov, adjunctul suveranului pentru comanda trupelor ruse ce se aflau în Moldova. Şef al Marelui Cartier General român a rămas generalul Constantin Prezan[657].

Misiunea militară franceză, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot, avea sarcina de a acorda sprijin României pentru reinstruirea şi pregătirea armatei. Au fost primite din partea aliaţilor 150.000 de puşti, 2.000 de mitraliere, 1.300.000 de grenade, 355 de piese de artilerie[658]. La începutul lunii februarie a sosit în totalitatea ei misiunea franceză: 277 de ofiţeri de infanterie, cavalerie, artilerie, 88 de medici, 37 de piloţi, ofiţeri de marină, 1.150 de grade inferioare şi soldaţi[659]. La 31 martie 1917, s-a contractat de la Banca Angliei un împrumut de 40 de milioane lire sterline (un miliard de lei)[660]. La sfârşitul lunii aprilie 1917, noua armată română era aproape constituită. Au fost organizate 207 batalioane de infanterie, 106 escadroane de cavalerie şi 230 de baterii de artilerie: în total, 15 divizii de infanterie, o brigadă de grăniceri, două divizii de cavalerie şi o puternică grupare de artilerie grea (patru regimente). Efectivul noii armate depăşea 700.000 de oameni, dintre care 458.000 compuneau cele două armate operative (Armata 1-a şi Armata a 2-a).

Antanta şi-a pus mari speranţe în noua armată română. Conform hotărârilor adoptate de Conferinţa interaliată de la Chantily, armatelor române şi ruse aflate pe frontul din Moldova le-a revenit misiunea de a dezlănţui un atac fulgerător asupra inamicului şi de-a participa la „Ofensiva unită a tuturor aliaţilor pe toate fronturile“.

A fost adoptată varianta Nămoloasa, prin executarea a două lovituri convergente în zona Mărăşeşti şi pe Siretul inferior, în regiunea Nămoloasa, cu intenţia, în primul rând, de-a imobiliza cât mai multe trupe germane pe frontul românesc, şi în al doilea rând, de a încercui şi nimici Armata a 9-a germană. La această operaţiune urmau să participe cele două armate româneşti şi două armate ruse (a 4-a şi a 6-a)[661].

Din cele patru mari grupări operative, rolul principal în cadrul ofensivei proiectate a fost încredinţat Armatei I Române. Aceasta trebuia să spargă frontul inamic în zona Nămoloasa, pentru ca apoi să pătrundă în spatele trupelor germane amplasate la nord de Focşani. La rândul lor, Puterile Centrale se pregăteau să dezlănţuie ofensiva în anul 1917, pe frontul românesc, fiind una dintre acţiunile decisive. Planul de campanie prevedea o ofensivă din Bucovina spre sud, de-a lungul Prutului, concomitent cu ofensiva altei armate germane în sectorul Nămoloasa, unde frontul româno-rus trebuia rupt, pentru a deschide drumul înaintării spre nord, între Prut şi Siret. Scopul campaniei era ocuparea Moldovei şi deschiderea căilor de acces spre sudul Ucrainei. Ultima variantă a fost ca atacul principal să fie dat în sudul Moldovei, la vest de Siret, la Mărăşeşti.

În luna iulie 1917 dispunerea unităţilor militare era următoarea:

a) **trupe româno-ruse :**

- Armata a 9-a rusă la nord de zona Măgura, Caşin - Mânăstirea Caşin;
- Armata a 2-a română în sectorul Oituz - Mărăşeşti;
- Armata a 4-a rusă şi Armata 1-a română, de-a lungul Şusiţei şi cursul inferior al Putnei:
- Armata a 6-a în regiunea Siret şi de-a lungul Dunării

b) **trupele Puterilor Centrale :**

- armata generalului Roth - între Dorna şi Slănic:
- armata generalului Gerok - între Slănic şi Ţepeşti:
- de la Găceşti până la gurile Siretului se afla Armata a 9-a germană şi grupul Galwitz, sub comanda generalului August von Mackensen
- flancul drept era apărat de o grupare de trupe bulgaro-turce, amplasate în nordul Dobrogei.

În urma evenimentelor din Galiţia, Consiliul de război româno-rus a hotărât să pună în aplicare varianta Nămoloasa. Indicând momentul deschiderii ofensivei, un martor ocular, francezul

---

656 Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 237.
657 C. Kiriţescu, *op. cit.*, vol. II, passim.
658 Generalul Henri Berthelot, *Pe frontul românesc în 1917*, „Magazin Istoric“, nr. 7(160), p. 36.
659 D. Giuculescu, *La Mărăşeşti acum 50 de ani*, în „Magazin istoric“, nr. 4(167), p. 1.
660 Generalul Henri Mathias Berthelot, *op. cit.*, p. 36.
661 Manole Neagoe, *Mari bătălii din istoria lumii*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1974, p. 170.

Charles Stienon, a consemnat următoarele: „La câteva ceasuri după ce ziua de marţi 11 iulie 1917 şi-a făcut apariţia, în zori, la orele 4 dimineaţa, regimentele care compuneau Armata a 2-a română, în cooperare cu unităţi ale Armatei a 4-a rusă şi-au părăsit adăposturile întărite şi au pornit la ofensivă în zona satului Mărăşti din Vrancea. Partea stângă a sectorului de atac era luminată de satul Mărăşti în flăcări, când infanteria română a ieşit din tranşee într-o ordine deplină, gata pentru luptă cu grenade şi baionete“. În seara zilei de 11 iunie, frontul inamic fusese rupt pe o lăţime de 12 km. A doua zi, întregul front german a început retragerea generală la adăpostul munţilor. Austro-germanii, în urma înfrângerii de la Mărăşti, au renunţat la ofensivă în sectorul Nămoloasa. Fără sprijinul Armatei a 4-a ruse, la cererea generalului Averescu, care comanda Armata a 2-a română, Marele Cartier General a admis să continue ofensiva până la râul Putna.

La 19 iulie 1917, bătălia de la Mărăşti, socotită ca o victorie a trupelor româno-ruse, s-a încheiat. Frontul german a fost rupt pe o lăţime de 30 km, iar românii şi ruşii au înaintat spre sud până la 20 km. Frontul s-a stabilizat pe Valea Putnei.

Comandamentul german, după ce ofensiva româno-rusă de la Mărăşti s-a oprit, a hotărât ca într-o primă etapă să încercuiască şi să nimicească Armata a 2-a română şi Armata a 4-a rusă, să realizeze un cap de pod la est de Siret, în zona Tecuci. În acest scop, Armata a 9-a germană urma să rupă apărarea trupelor ruse în zona Mărăşeşti, după care să înainteze cu jumătate de forţe spre est, pentru a trece Siretul. Restul trupelor trebuiau să continue ofensiva în direcţia Adjud.

Simultan, grupul Gerock trebuia să atace în sectorul Oituz şi să înainteze spre Adjud. În a doua etapă, ofensiva germană urma să se dezvolte pe două fronturi: în lungul Siretului, pentru a cădea în spatele Armatei a 9-a ruse şi pentru a ataca Armata 1-a română şi Armata a 4-a rusă, aflată în sudul Moldovei.

Reuşita acestui plan i s-a părut lui Mackensen foarte sigură, mizând pe starea de spirit deplorabilă a trupelor ruse şi pe ordinul transmis de Kerenski de a se opri orice ofensivă pe frontul oriental.

Astfel, generalul german Mackensen s-a grăbit să înceapă ofensiva în sectorul Mărăşeşti - Focşani. Între 24 iulie şi 21 august, în Valea Siretului s-a desfăşurat o bătălie de mare amploare, în care s-au înfruntat 20 de divizii. Pe 28 iulie, infanteria română a trecut la contraofensivă în zona satului Doaga, reuşind să-l respingă pe inamic şi să menţină capul de pod de la vest de Siret. Când ofensiva germană îşi încetinise ritmul, pe neaşteptate, diviziile ruse au primit ordin să se retragă, frontul românesc rămânând descoperit, ceea ce a permis unităţilor Corpului 18 German să ocupe oraşul Panciu. La 1 august, atacul german a fost oprit de către români.

După două săptămâni de ofensivă, generalul August von Mackensen, supranumit şi „spărgătorul de fronturi“, nu a putut să străpungă frontul românesc. De aceea, a hotărât să lovească decisiv în apărarea româno-rusă cu şapte divizii şi Corpul de Munte la Mărăşeşti. Astfel în ziua de 6 august 1917, bătălia atinge punctul culminant în sectorul Mărăşeşti - pădurea Răzoare. În faţa celor cinci divizii germane, care au intrat în luptă între Panciu şi Mărăşeşti, se afla numai Divizia 13 română şi ceea ce mai rămăsese din Divizia 9, decimată în luptele anterioare. Către ora 11, trupele germane ating cota 100, aflată la nord de Mărăşeşti, punctul cel mai important al frontului. Situaţia a devenit dintr-odată disperată pentru români. Un martor ocular va scrie mai târziu: „Încă un singur salt şi Germania ar fi pus mâna pe cota 100, iar drumul în Lunca Siretului ar fi deschis. Dar în această poziţie cheie şi-a instalat în apărare compania de mitraliere a Batalionului I din Regimentul 51 Infanterie, comandată de căpitanul Grigore Ignat. Rezistenţa grupării de mitraliere româneşti a fost de netrecut. Părea că în faţa atacurilor rezistă nu o mână de oameni, izolaţi de ai lor, trăindu-şi ultimele clipe într-o lume apocaliptică, ci un popor întreg“.

Jertfa ofiţerilor şi soldaţilor companiei de mitraliere comandată de căpitanul Grigore Ignat nu a fost zadarnică, deoarece a dat posibilitatea rezervelor româneşti să intervină. A urmat contraatacul Diviziei a 10-a române, care a izbit Divizia a 13-a austro-ungară, obligând-o să se retragă. Alte unităţi româneşti au atacat la baionetă Divizia 115 Germană. În după-amiaza zilei de 6 august, de la postul său de observaţie, generalul August von Mackensen a ordonat oprirea ofensivei: pierduse 65.000 de oameni. Drumul spre Iaşi a rămas închis.

Mărăşeşti a devenit un simbol. „A intrat astfel în istorie, scrie Constantin Kiriţescu, purtând pecetea mândriei şi a dorului de neatârnare al unui popor întreg. Numele său va străbate lumea ca un imn eroic al vitejiei româneşti“[662].

Pentru cinstirea eroilor patriei, a fost aleasă Înălţarea Domnului, în cadrul şedinţei

[662] Victor Atanasiu, Atanasie Iordache, Mircea Iosa, I.M. Oprea, *op. cit.*, p. 272.

Parlamentului în 1920, ca zi a eroilor, votându-se „Legea pentru cinstirea eroilor căzuţi în război". Rămăşiţele pământeşti ale Eroului Necunoscut au fost depuse, în dimineaţa zilei de 17 mai 1923, lângă Muzeul Militar Central din Parcul Carol. Deasupra mormântului a fost aşezată o lespede din marmură albă, în stil brâncovenesc, care acoperă osemintele. Pe lespede se poate citi: „Aici doarme fericit întru Domnul, ostaşul necunoscut, săvârşit din viaţă în jertfă pentru unitatea neamului românesc. Pe oasele lui odihneşte pământul României întregite, 1916-1919".

Concomitent cu ofensiva germană de la Mărăşeşti s-a desfăşurat cea de-a treia bătălie de la Oituz. Obiectivul inamicului era străpungerea munţilor Carpaţii Orientali prin Valea Trotuşului şi întoarcerea frontului românesc care apără Moldova de sud. Ofensiva grupului de armate condus de gen. Friedrich von Gerock s-a declanşat în zona Oituz - Tg. Ocna, în ziua de 26 iulie 1917. În zilele următoare, trupele austro-ungare care înaintaseră prin văile Carpaţilor Orientali au fost nevoite să renunţe temporar la ofensivă. Până pe 9 august, apărarea românilor a fost de nepătruns. Bătălia de la Oituz s-a prelungit, fără ca inamicul să realizeze ceea ce îşi propusese. Lupte de intensitate mică au mai avut loc în ultima parte a lunii august şi prima decadă a lunii septembrie, când au fost înregistrate noi atacuri ale Puterilor Centrale.

În ultima zi a luptelor de la Muncelul, 21 august 1917, a căzut eroic, răpusă de două gloanţe de mitralieră, în ofensivei de pe dealul Secului, sublocotenentul Ecaterina Teodoroiu. Prin Ordinul de zi nr. 1 din 23 august 1917, colonelul Pomponiu, comandantul Regimentului 45/53 Lupeni, a anunţat încetarea din viaţă a Ecaterinei Teodoroiu, în fruntea plutonului său: „Pilda rară a unui cald entuziasm, unit cu cea mai strălucitoare energie, aceea pe care unii au numit-o cu drept cuvânt *Eroina de la Jiu*, şi-a dat jertfa supremă, lipsită de orice trufie, de orice deşartă ambiţie, numai din dragostea de a apăra pământul ţării noastre, cotropit de duşmani"[663].

La 30 august 1917, germanii, austriecii şi ungurii au fost nevoiţi să înceteze ofensiva, atât la Putna, cât şi în Carpaţii Orientali.

Măsura succesului românesc se recunoaşte în Memoriile lui Erich von Ludenndorff. „Armata română se consolidase în aşa grad, că ni s-a părut cu neputinţă să obţinem vreun succes strategic. Ofensivele grupurilor lui Mackensen şi ale arhiducelui Joseph au fost oprite. Ofensiva din Moldova era socotită ca a doua acţiune decisivă (după cea de la Verdun). Pentru mine avea o importanţă mult mai mare decât o operaţie în Italia". Lloyd George, într-un discurs rostit la 27 iulie, afirma: „Cine ar putea să omită importanţa rezistenţei armate pe care o opune România inamicului nostru comun?! Românii au adus servicii incalculabile aliaţilor prin apărarea tenace a Moldovei. Fiii lor apărau o mare parte a ţării împotriva unei invazii duşmane, în condiţiuni descurajante. Românii s-au luptat cu succes şi chiar germanii au admirat această rezistenţă eroică"[664].

FRONTURILE DIN ORIENTUL MIJLOCIU ŞI APROPIAT

În Orientul Apropiat, începutul anului 1917 a fost marcat de declanşarea ofensivei britanice în sectorul Kut-el-Amara din Mesopotamia, care a avut ca rezultat înfrângerea turcilor şi retragerea lor spre Bagdad. Britanicii au continuat presiunea asupra trupelor otomane, înaintând în Irak în nord, iar la 11 martie au ocupat Belgradul[665]. Trupele turce, slab înarmate şi prost echipate, au fost nevoite să se retragă spre regiunea petrolieră Mossul. Într-o declaraţie din 20 martie 1917, Lloyd George, premierul britanic, sublinia că misiunea Angliei consta în a „zdrobi Imperiul Otoman ca imperiu."

În Palestina, forţa combativă a turcilor scăzuse considerabil: lupte violente s-au desfăşurat, la jumătatea lunii martie, în Sinai. Englezii şi armata lui Feisal au ocupat Haifa, localitate situată la 70 km depărtare de Ierusalim, încercuind câteva regimente turceşti[666]. Constatând acest fapt, legaţia imperială otomană de la Berna aprecia într-un raport adresat ministrului de externe, la 16 ianuarie 1917, că, de fapt, Peninsula Sinai trecuse sub controlul englezilor. Tot în acest raport erau sesizate proiectele politice ale Londrei, care vizau controlul britanic asupra Arabiei, Siriei de Sud, Mesopotamiei, construirea unei linii de cale ferată de la Port-Said până în India, trecând prin Persia meridională. În martie, începe marea bătălie de la Gaza, care s-a desfăşurat cu rezultate alternative.

Temându-se că englezii vor refuza aplicarea acordului Sykes-Picot, diplomaţia franceză cerea insistent guvernului de la Paris să trimită trupe în Siria şi Palestina, pentru că astfel „englezii nu ne vor lăsa nimic". În ultimele luni ale anului 1917, englezii au realizat superioritatea necesară de forţe pentru a relua cu succes înaintarea; astfel începe, la 2 noiembrie, a treia bătălie pentru Gaza, oraşul fiind

[663] *Istoria României în date*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1971, p. 316.
[664] Generalul Henri Mathias Berthelot, *op. cit.*, p. 36.
[665] *Ibidem*
[666] Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 240.

cucerit peste cinci zile de trupele feldmareşalului Allenby. Pierderea acestui centru a deschis drumul aliaţilor către inima Palestinei; la 17 noiembrie, englezii au ocupat oraşul Jaffa, apoi încep asediul Ierusalimului. Luptele pentru Ierusalim s-au prelungit până la 9 decembrie, când oraşul a capitulat. În situaţia creată, comandamentul turc a încercat o diversiune, oferind aliaţilor pacea cu arabii. Guvernul turc l-a informat pe Feisal că Marea Britanie duce o politică duplicitară. Feisal a cerut, drept condiţie pentru începerea tratativelor, ca turcii să evacueze teritoriul Palestinei situat în stânga Iordanului şi să recunoască independenţa arabilor, dar turcii nu au fost de acord cu tratativele condiţionate oferite de Feisal.

Anglia continuă să-i sprijine pe răsculaţii arabi în sud, furnizându-i lui Hussein armament, echipament şi bani: ea urmărea să păstreze controlul asupra mişcării arabe pentru a o folosi în favoarea sa. Arheologul şi scriitorul Thomas Edward Lawrance, având gradul de colonel în armata britanică, i-a condus pe răsculaţii arabi în atacurile pe care aceştia le-au întreprins împotriva căii ferate care lega Anatolia de Mecca; au fost cucerite localităţile Akaba, Mecca şi Djeddah.

Sfârşitul anului 1917 a găsit armata turcă în regres. Pentru a redresa situaţia militară, Puterile Centrale au hotărât trimiterea unui corp expediţionar german în această zonă, dar frontul britanic nu a putut fi spart.

Pe frontul din Caucaz, la începutul anului 1917 superioritatea militară a aparţinut ruşilor, dar când situaţia era fără ieşire, comanda armatei turce i-a fost încredinţată unui tânăr general, Mustafa Kemal, care l-a înlocuit pe Enver Paşa şi a trecut la refacerea şi reechiparea armatei. După izbucnirea revoluţiei din Rusia, Mustafa Kemal a atacat armata rusă din Caucaz şi a recucerit provinciile pierdute de turci în prima parte a războiului[667].

În concluzie, operaţiunile militare din anul 1917 nu au dus la un rezultat decisiv. Mai mult, echilibrul era menţinut pe plan militar, niciuna dintre cele două tabere beligerante nereuşind să-şi asigure avantaje hotărâtoare.

ISTORIA SUD-ESTULUI EUROPEAN ÎN EPOCA MODERNĂ PÂNĂ LA DECLANŞAREA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

(partea a treia)

SUD-ESTUL EUROPEI ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL RELAŢII DIPLOMATICE ŞI OPERAŢIUNI MILITARE ÎNTRE ANII 1914-1916

Abstract

This text is the third part of a broader material, dedicated to the topic of political, diplomatic and military developments in South-Eastern Europe in the modern period, characterized, among others, by asserting ideas, trends and projects for national emancipation, but also of expansion and nationalist hegemony. In the present contribution, the author addresses the issue of the impact of WWI on Romania, the Balkans, and the Middle and Near East during the first three years of the worldwide war. After an overview of the events of the years 1914-1916, the focus switches on Romania - at first neutral, then from 15/28 august 1916, belligerent on the side of the Entente, in a war with belated and precipitated preparations. This situation, coupled with the lack of promptitude of the allies in fulfilling their obligations led to tragic failures in the fall of 1916, particularly on the Southern front. The link between the Romanian front and the Balkan front is better illustrated in the passage devoted to the evolution of hostilities on both fronts in 1917, the year of the Romanian victories at Marasti, Marasesti and Oituz. Finally, the last fragment of the present text refers to the Eastern fronts (Palestine, Caucasus, Mesopotamia and Persia) in the penultimate year of the war. The overall picture is that of a conflagration where, except for the Eastern fronts, the strategic initiative lies with the Central Powers, which, however, must face fierce resistance, first in Serbia (1914-1915), then on the Romanian front. The denouement has been different - eventually the superiority of the Entente in resources prevailing.

[667] Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p.242-243

LUCRĂRI APĂRUTE SUB EGIDA ARHIVELOR MILITARE ROMÂNE

*** *Marele Cartier General al Armatei Române. Documente, 1916-1920,* Editura Machiavelli, Bucureşti, 1996.

Oşca, Alexandru; Popa, Vasile, *România, o fereastră în cortina de fier,* Editura Vrantop, Focşani, 1997.

*** *Confruntarea cu secolul XXI - abordarea provocărilor din domeniul arhivelor militare (culegere de comunicări prezentate la simpozionul internaţional cu acelaşi titlu, care a avut loc la Bucureşti, în perioada 4-8 septembrie 1996),* Editura Machiavelli, Bucureşti, 1997.

dr. Oroian, Teofil; Nicolescu, Gheorghe; Popa, Vasile, *Tentaţia libertăţii. Operaţiunea „Sumava" - un simplu pretext,* Editura Militară, Bucureşti, 1999.

Dobre, Florica; Manea, Vasilica; Nicolescu, Lenuţa, *Armata română de la Ultimatum la Dictat, Documente,* vol. I-III, Editura Europa Nova, Bucureşti, 2000.

*** *România în ecuaţia Păcii şi Dictatului. Culegere de studii şi comunicări,* Editura Paralela '45, Piteşti, 2001.

*** *Restituiri. Studii şi comunicări,* Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 2003.

*** *Statul Major General, 1859-2004. Istorie şi transformare,* Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, Bucureşti, 2004.

Colonel dr. Carp, Cornel; Ţucă, Cornel, *Sub zodia lui Gutemberg. 85 de ani de la crearea Tipografiei Ministerului Apărării Naţionale,* Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, Bucureşti, 2005.

*** *România în contextul internaţional la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial. Studii şi comunicări,* Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, Bucureşti, 2005.

*** *Înzestrarea armatei române în perioada interbelică. Documente,* vol. I, *1919-1920,* Editura Militară, Bucureşti, 2005.

Giurgiu, Luminiţa; Stănescu, Manuel; Drăghici, Lucian; Ţucă, Cornel, *În slujba muzei Clio. O istorie a Serviciului Istoric al Marelui Stat Major,* Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, Bucureşti, 2006.

Maior dr. Şperlea, Florin; Drăghici, Lucian; Stănescu, Manuel, *Armata Română şi Răscoala din 1907. Documente,* Editura Militară, Bucureşti, 2007.

Coordonatori: C-dor dr. Marian Moşneagu, Lt.-col. dr. Petrişor Florea, dr. Cornel Ţucă, *Armata Română şi Unitatea Naţională,* Editura DeltaCart Educaţional Piteşti, 2008.

Coordonatori: C-dor dr. Marian Moşneagu, Lt.-col. dr. Petrişor Florea, Vasilica Manea, dr. Cornel Ţucă, *Istoricul Regimentului 4 Dorobanţi „Argeş" (1877-1946),* Editura Pământul, Piteşti, 2008.

Coordonatori: C-dor dr. Marian Moşneagu, Lt.-col. dr. Petrişor Florea, prof. Vasilica Manea, *Înzestrarea Armatei Române în perioada interbelică. Documente,* vol. II, *1931-1935,* Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, Bucureşti, 2008.

Coordonatori: General de bg. conf. univ. dr. Mihai Chiriţă, c-dor dr. Marian Moşneagu, lt.-col. dr. Petrişor Florea, dr. Cornel Ţucă, *Statul Major General în Arhitectura organismului militar românesc 1859-2009,* Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, Bucureşti, 2009.

Coordonator: Amiral prof. univ. dr. Gheorghe Marin, *Enciclopedia Armatei României,* Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, Bucureşti, 2009.

Coordonator: Amiral prof. univ. dr. Gheorghe Marin, *Albumul Armatei României,* Editura Militară, Bucureşti, 2009.

*** *Calendarul Tradiţiilor Militare. 2010,* Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, Bucureşti, 2009.

Coordonatori: C-dor dr. Marian Moşneagu, lt.-col. dr. Petrişor Florea, *Casa Regală în cronicile „neoficiale" ale „Monitorului Oficial". 1914-1924. Ferdinand I,* 2 volume, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, Bucureşti, 2010.

Coordonator: G-ral. mr. conf. univ. dr. Mihai Chiriţă, *Ghidul Arhivelor Militare Române,* Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, Bucureşti, 2010.

Coordonatori: G-ral. mr. conf. univ. dr. Mihai Chiriţă, C-dor dr. Marian Moşneagu, lt.-col. dr. Petrişor Florea, dr. Cornel Ţucă, *Armata Română şi Patrimoniul Naţional*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, Bucureşti, 2010.

*** *Calendarul Tradiţiilor Militare. 2011*, Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, Bucureşti, 2010.

*** *Calendarul Tradiţiilor Militare. 2012*, Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, Bucureşti, 2012.

Coordonatori: dr. ing. Gheorghe Savu, dr. Avram Cătănici, dr. Andrei-Marius Diamescu, *Miniştrii Apărării Naţionale. Enciclopedie*, Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, Bucureşti, 2012.

Coordonatori: Col. dr. Petrişor Florea, dr. Cornel Ţucă, dr. George Ungureanu, *Armata Română şi evoluţia armei tancuri, Documente (1919-1945)*, Editura Universităţii din Piteşti, Piteşti, 2012.

SPONSORI

BRD-GSG FILIALA PITEŞTI

ASOCIAŢIA CULTURALĂ
„VALERIU FLORIN DOBRINESCU“